B 5
5
571
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE - FIRENZE

Buonamici

L. ANNÆI
SENECÆ
PHILOSOPHI
Tomus Secundus;

IN QUO

EPISTOLÆ,
ET
QUÆSTIONES
NATURALES.

PATAVII, MDCCXXVIII.

Ex Typographia Seminarii.
Apud Joannem Manfrè.
SUPERIORUM PERMISSU.

B°. 5. 5- 571

L. ANNÆI SENECÆ AD LUCILIUM EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

Temporis æſtimationem & uſum Lucilio commendat: non differri debere, non elabi, non male poni.

ITA fac, mi Lucili: vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut auferebatur, aut ſurripiebatur, aut excidebat, collige & ſerva. Perſuade tibi ſic eſſe, ut ſcribo: quædam tempora eripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Turpiſſima tamen eſt jactura, quæ per negligentiam venit: & ſi volueris attendere, magna vitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem proſpicimus: magna pars ejus jam præteriit. quidquid ætatis retro eſt, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere: ſic fiet, ut minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum injeceris. Dum differtur vita, tranſcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena ſunt: tempus tantum noſtrum eſt. In hu-

hujus rei unius fugacis ac lubricæ poſſeſſionem natura nos miſit, ex qua nos expellit quicumque vult. Sed tanta ſtultitia mortalium eſt, ut quæ minima & viliſſima ſunt, certe reparabilia, imputari ſibi, cum impetravere, patiantur: nemo ſe judicet quidquam debere, qui tempus accepit. cum interim hoc unum eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe, quid ego faciam, qui tibi iſta præcipio? Fatebor ingenue: quod apud luxurioſum, ſed diligentem, evenit; ratio mihi conſtat impenſæ. Non poſſum dicere, me nihil perdere: ſed quid perdam, & quare, & quemadmodum, dicam: cauſſas paupertatis meæ reddam. Sic evenit mihi, quod pleriſque non ſuo vitio ad inopiam redactis. omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? non puto pauperem, cui quantulumcumque ſupereſt, ſat eſt. Tu tamen malo ſerves tua, & bono tempore uti incipias. Nam, ut viſum eſt majoribus noſtris: Sera parſimonia in fundo eſt. Non enim tantum minimum in imo, ſed peſſimum remanet.

EPIST. II.

Corporis quietem approbat, ſed & animi in una aliqua re aut ſtudio. Damnat curioſulos, qui per varios auctores & ſcripta diſcurrunt; pauca bonaque potius legere, & iis immorari ſuadet. Excerpendum ſemper aliquid, & animo inſerendum; a ſuo exemplo, qui ſenſum tunc Epicuri egregium, de Paupertate.

EX his quæ mihi ſcribis, & ex his quæ audio, bonam ſpem de te concipio. non diſcurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi iſta jactatio eſt. Primum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo,

mo, poſſe, conſiſtere, & ſecum morari. Illud autem vide, ne iſta lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & inſtabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Nuſquam eſt, qui ubique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc evenit, ut multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properantes tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æque ſanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem. in quo crebro medicamenta tentantur. Non convaleſcit planta quæ ſæpe transfertur: nihil tam utile eſt, quod in tranſitu proſit. Diſtrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum evolvere volo, modo illum. Faſtidientis ſtomachi eſt, multa deguſtare: quæ ubi varia ſunt & diverſa, inquinant, non alunt. Probatos itaque ſemper lege: & ſi quando ad alios divertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie adverſus paupertatem, aliquid adverſus mortem auxilii compara, nec minus adverſus ceteras peſtes. Et cum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipſe quoque facio: ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc eſt, quod apud Epicurum nactus ſum. ſoleo enim, & in aliena caſtra tranſire, non tanquam transfuga, ſed tanquam explorator. Honeſta, inquit, res eſt, læta paupertas. Illa vero non eſt paupertas, ſi læta eſt. Cui enim cum paupertate bene convenit, dives eſt. Non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim

refert, quantum illi in arca, quantum in horreis jaceat, quantum paſcat, aut fœneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit divitiarum modus, quæris? Primus, habere quod neceſſe eſt; proximus, quod ſat eſt.

EPIST. III.

Male & temere ſæpe amicos dici, qui, re non ſunt. Si quis talis, omnia illi fidendum, & communicandum eſſe, tanquam alteri nobis. Timidi & ſubducti arguuntur; ſed & creduli nimis, atque aperti. Medium optimum.

EPiſtolas ad me perferendas tradidiſti, ut ſcribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec ſoleas ipſe quidem hoc facere. Ita eadem epiſtola illum & dixiſti amicum, & negaſti. Itaque ſic priore illo verbo quaſi publico uſus es, & ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos, bonos viros dicimus, quomodo obvios, ſi nomen non ſuccurrit, dominos ſalutamus. Hoc abierit. Sed ſi aliquem amicum exiſtimas. cui non tantumdem credis quantum tibi, vehementer erras, & non ſatis noſti vim veræ amicitiæ. Tu vero omnia cum amico delibera, ſed de ipſo prius. Poſt amicitiam credendum eſt, ante amicitiam judicandum. Iſti vero præpoſtere officia permiſcent, qui contra præcepta Theophraſti, cum amaverint, judicant; & non amant, cum judicaverint. Diu cogita. an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit: cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere, quam tecum. Tu quidem ita vive, ut nihil committas, niſi quod committere etiam inimico poſſis;
ſed

ſed quia interveniunt quædam, quæ conſuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce. Fidelem ſi putaveris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & aliis jus peccandi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo, quare ulla verba coram amico retraham? quid eſt, quare me coram illo non putem ſolum? Quidam quæ tantum amicis committenda ſunt, obviis narrant, & in quaslibet aures, quidquid illos urit, exonerant: quidam rurſus etiam cariſſimorum conſcientiam reformidant, & ſi poſſent, ne ſibi quidem credituri, interius premunt omne ſecretum. Neutrum faciendum eſt. utrumque enim vitium eſt, & omnibus credere, & nulli: ſed alterum honeſtius dixerim vitium, alterum tutius. Sic utroſque reprehendas, & eos qui ſemper inquieti ſunt, & eos qui ſemper quieſcunt. Nam illa tumultu gaudens, non eſt induſtria, ſed exagitatæ mentis concurſatio: & hæc non eſt quies, quæ motum omnem moleſtiam judicat, ſed diſſolutio & languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mandabitur. Quidam adeo in latebras refugerunt, ut putent in turbido eſſe quicquid in luce eſt. Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcenti agendum, & agenti quieſcendum eſt. Cum rerum natura delibera. illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe & noctem.

EPIST. IV.

Hortatur ad perſeverandum in Philoſophia: a qua in ſerium & gravem, ac vere virum tranſcribatur. Cæteros pueros eſſe: timere non timenda. ut Mortem imprimis. Atqui hanc finem malorum eſſe, & impetu aut deſperatione multos contempſiſſe: cur non ratione? Vitam ergo non amandam, & quotidie cogitandum, quam ex variis levibuſque cauſſis mors veniat. Emblema dein ex Epicuro, de veris divitiis.

PErſevera ut cœpiſti, & quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo & compoſito poſſis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: alia tamen illa voluptas eſt, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & ſplendidæ. Tenes utique memoria, quantum ſenſeris gaudium, cum, prætexta poſita, ſumpſiſti virilem togam, & in forum deductus es: majus exſpecta, cum puerilem animum depoſueris, & te in viros philoſophia tranſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt gravius, puerilitas remanet: & hoc quidem pejus eſt, quod auctoritatem habemus ſenum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, ſed infantium. Illi levia, hi falſa formidant: nos utraque. Profice modo, & intelliges, quædam ideo minus timenda, quia multum metus afferunt. Nullum magnum malum, quod extremum eſt. Mors ad te venit: timenda erat, ſi tecum eſſe poſſet: neceſſe eſt, aut non perveniat, aut pertranſeat. Difficile eſt, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non vides, quam ex frivolis cauſſis contemnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pependit; alius ſe præcipitavit a tecto,

ne dominum ſtomachantem diutius audiret, alius, ne reduceretur e fuga, ferrum adegit in viſcera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod effecit nimia formido? Nulli pot' eſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat: qui inter magna bona multos conſules numerat. Hoc quotidie meditare, ut poſſis æquo animo vitam relinquere: quam multi ſic complectuntur, & tenent, quomodo qui a torrente rapiuntur, ſpinas & aſpera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta, miſeri fluctuant: & vivere nolunt, & mori neſciunt. Fac itaque tibi jucundam vitam, omnem pro illa ſolicitudinem deponendo. Nullum bonum juvat habentem, niſi ad cujus amiſſionem præparatus eſt animus. Nullius autem rei facilior amiſſio eſt, quam quæ deſiderari amiſſa non poteſt. Ergo adverſus omnia quæ accidere poſſunt etiam potentiſſimis, adhortare te & indura. De Pompeji capite pupillus & ſpado tulere ſententiam: de Craſſo crudelis & inſolens Parthus. Cajus Cæſar juſſit Lepidum Decimo tribuno præbere cervicem: ipſe Chæreæ præſtitit. Neminem eo fortuna provexit, ut non tantum illi minaretur, quantum permiſerat. Noli huic tranquillitati confidere. momento mare vertitur: eodem die, ubi luſerunt navigia, ſorbentur. Cogita poſſe latronem & hoſtem admovere jugulo tuo gladium: ut poteſtas major abſit, nemo non ſervus habet in te vitæ necisque arbitrium. Ita dico, quiſquis vitam ſuam contempſit, tuæ dominus eſt. recognoſce exemplum eorum, qui domeſticis inſidiis perierunt, aut aperta vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores ſervorum ira cecidiſſe, quam regum. Quid ad te itaque quam potens ſit quem times, cum id propter quod times, nemo non poſſit? At ſi forte in manus hoſtium incideris, vi-

ctor te duci jubebit, eo nempe quo duceris. Quid te ipſe decipis, & hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hæc & hujuſmodi verſanda in animo ſunt, ſi volumus illam ultimam horam placidi expectare: cujus metus omnes alias inquietas facit. Sed ut epiſtolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. & hoc quoque ex alienis hortulis ſumptum eſt. Magnæ divitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem illa naturæ, ſcis quos nobis terminos ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Ut famen ſitimque depellas, non eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus; nec ſupercilium grave, & contumelioſam etiam humanitatem pati: non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt quod natura deſiderat, & expoſitum: ad ſupervacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam conterunt, quæ nos ſeneſcere ſub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt.

EPIST. V.

Arcet ab oſtentatione Philoſophia, & ne cultu notabilem, aut victu ſe faciat. Non ſpernere vulgi omnia, ſed modice adhibere, & citra vitium. Sordes abdicat: ad Naturæ legem nos vocat. Clauſula eſt, ex Hecatone, de Spei & Metus conjunctione. Liberum ab altero eſſe, qui alteram poſuit: obnoxium utrique, qui uni.

QUod pertinaciter ſtudes, & omnibus omiſſis, hoc unum agis, ut te quotidie meliorem facias, & probo, & gaudeo: nec tantum hortor, ut perſeveres, ſed etiam rogo. illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, ſed conſpici cupiunt,

fa-

facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia ſint. Aſperum cultum, & intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humi poſitum, & quidquid aliud ambitionem perverſa via ſequitur, devita. Satis ipſum nomen philoſophiæ, etiam ſi modeſte tractetur, invidioſum eſt. Quid ſi nos hominum conſuetudini cæperimus excerpere? Intus omnia diſſimilia ſint: frons noſtra populo conveniat. Non ſplendeat toga: ne ſordeat quidem. non habeamus argentum, in quod ſolidi auri cælatura deſcenderit: ſed non putemus frugalitatis indicium auro argentoque caruiſſe. Id agamus, ut meliorem vitam ſequamur quam vulgus, non ut contrariam: alioqui quos emendari volumus, fugamus, & a nobis avertimus. Illud quoque efficimus, ut nihil imitari velint noſtri, dum timent ne imitanda ſint omnia. Hoc primum philoſophia promittit, ſenſum communem, humanitatem & congregationem: a qua profeſſionem diſſimilitudo ſeparabit. Videamus ne iſta, per quæ admirationem parare volumus ridicula & odioſa ſint. Nempe propoſitum noſtrum eſt, ſecundum naturam vivere. Hoc contra naturam eſt, torquere corpus ſuum, & faciles odiſſe munditias, & ſqualorem appetere, & cibis non tantum vilibus uti, ſed tetris & horridis. Quemadmodum delicatas res deſiderare, luxuriæ eſt: ita uſitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ eſt. Frugalitatem exigit philoſophia, non pœnam: poteſt autem eſſe non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos: ſuſpiciant omnes vitam noſtram, ſed & agnoſcant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ ceteri? nihil inter nos & illos intererit? plurimum. Diſſimiles eſſe nos vulgo, ſciat, qui inſpexerit propius. qui domum intraverit,

rit, nos potius miretur, quam ſupellectilem noſtram. Magnus ille eſt, qui fictilibus ſic utitur, quemadmodum argento: nec ille minor eſt, qui ſic argento utitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi eſt, pati non poſſe divitias. Sed ut hujus quoque diei lucellum tecum communicem, apud Hecatonem noſtrum inveni, cupiditatum finem etiam ad timoris remedia proficere. Deſines, inquit, timere, ſi ſperare deſieris. Dices, quomodo iſta tam diverſa pariter ſunt? Ita eſt, mi Lucili: cum videantur diſſidere, conjuncta ſunt. Quemadmodum eadem catena & cuſtodiam & militem copulat: ſic iſta quæ tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt. Spem metus ſequitur. Nec miror iſta ſic ire. utrumque pendentis animi eſt, utrumque futuri expectatione ſoliciti. Maxima autem utriuſque cauſſa eſt, quod non ad præſentia aptamur ſed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque providentia, maximum bonum conditionis humanæ, in malum verſa eſt. Feræ pericula quæ vident, fugiunt; cum effugere, ſecuræ ſunt: nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, providentia anticipat. Nemo tantum præſentibus miſer eſt.

EPIST. VI.

Proficere ſe in Philoſophia; & argumentum eſſe, quod vitia ſua agnoſcat. Velle ſe cum eo, ut vero amico, omnia communicare, quæ ſint utilia; idque proprium ſapientis. Conſuetudinem bonorum valde efficacem, & ſupra ipſa præcepta videri: quod exemplo Philoſophorum aliquot docet.

Intelligo, Lucili, non emendari me tantum, ſed transfigurari: nec hoc promitto jam

jam aut ſpero, nihil in me ſupereſſe, quod mutandum ſit. Quidni multa habeam quæ debeant corrigi, quæ extenuari, quæ attolli? Et hoc ipſum argumentum eſt in melius tranſlati animi, quod vitia ſua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibuſdam ægris gratulatio fit, cum ſe ipſi ægros eſſe ſenſerunt. Cuperem itaque tecum communicare tam ſubitam mei mutationem: tunc amicitiæ noſtræ certiorem fiduciam habere cœpiſſem, illius veræ, quam non ſpes, non timor, non utilitatis ſuæ cura divellit: illius, cum qua homines moriuntur, & pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non amico, ſed amicitia caruerunt. Hoc non poteſt accidere, cum animos in ſocietatem honeſta cupiendi par voluntas trahit. Quidni non poſſit? Sciunt enim ipſos omnia habere communia, & quidem magis adverſa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi ſingulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis iſta, quæ tam efficacia expertus es. Ego vero cupio iſta omnia in te transfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, ut doceam: nec me ulla res delectabit, licet eximia ſit & ſalutaris, quam mihi uni ſciturus ſim. Si cum hac exceptione detur ſapientia, ut illam incluſam teneam, nec enunciem, rejiciam. Nullius boni, ſine ſocio, jucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaque ipſos tibi libros; & ne multum operæ impendas, dum paſſim profutura ſectaris, imponam notas, ut ad ea ipſa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & viva vox & convictus, quam oratio, proderit. in rem præſentem venias oportet. Primum quia homines amplius oculis quam auribus credunt: deinde quia longum iter eſt per præcepta, breve & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodo audiſſet. vitæ ejus interfuit,
ſe-

ſecreta perſpexit, obſervavit illum, an ex formula ſua viveret. Plato & Ariſtoteles, & omnis in diverſum itura ſapientium turba, plus ex moribus, quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, & Hermachum, & Polyænum, magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te accerſo tantum, ut proficias, ſed ut proſis. plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectaverit, dicam. Quæris, inquit, quid profecerim? Amicus eſſe mihi cœpi. Multum profecit. numquam erit ſolus. Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

EPIST. VII.

Proficienti turbam vitandam, & vitia ab ea trahi: vitanda item ſpectacula, & maxime cruenta. Neque publice recitandum, aut diſſerendum, apud diſſimiles. Pluris ſit, inquit, unus alterque auditor bonus, aut etiam nullus.

QUid tibi vitandum præcipue exiſtimes, quæris? turbam. Nondum enim ille te tuto commiſeris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Numquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod compoſui, turbatur: aliquid ex his quæ fugavi, redit. Quod ægris evenit, quos longa imbecillitas uſque eo affecit, ut numquam ſine offenſa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica eſt multorum converſatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit. Utique quo major eſt populus cui commiſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil vero eſt

tam

tam damnoſum bonis moribus, quam in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia ſurrepunt. Quid me exiſtimas dicere? avarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? imo vero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in meridianum ſpectaculum incidi, luſus expectans, ſales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquieſcant. Contra eſt, quidquid ante pugnatum eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis, mera homicidia ſunt: nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expoſiti, numquam fruſtra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus & poſtulaticiis præferunt. Quid ni præferant? non galea, non ſcuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo gladii artes? Omnia iſta mortis moræ ſunt. Mane leonibus & urſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis objiciuntur: interfectores interfecturis jubentur objici, & victorem in aliam detinent cædem. exitus pugnantium mors eſt: ferro & igne res geritur. Hæc fiunt, dum vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: quid ergo meruit? ut ſuſpendatur. Occidit hominem. qui occidit, ille meruit ut hoc pateretur: tu quid meruiſti miſer, ut hoc ſpectes? Occide, ure, verbera. Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obviis pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculum? interim jugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quod eum docetis eſſe crudelem, qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus & parum tenax recti: facile tranſitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo

tudo potuiſſet: adeo nemo noſtrum, qui cum maxime concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt. Unum exemplum aut luxuriæ, aut avaritiæ, multum mali facit: convictor delicatus paullatim enervat & emollit: vicinus dives cupiditatem irritat: malignus comes quamvis candido & ſimplici, rubiginem ſuam affricuit: quid tu accidere his credis, in quos publice factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, aut oderis. Utrumque autem devitandum eſt: ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt: neve inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantum potes. cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo iſta fiunt, & homines dum docent, diſcunt. Non eſt ergo quod te gloria publicandi ingenii producat in medium, ut recitare iſtis velis, aut diſputare: quod facere te vellem, ſi haberes iſti populo idoneam mentem. Nemo eſt, qui intelligere te poſſit. Aliquis fortaſſe unus aut alter incidet: & hic ipſe formandus tibi erit, inſtituenduſque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, iſta didici? non eſt quod timeas, ne operam perdideris, ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim, communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregie dicta circa eumdem fere ſenſum tria: ex quibus unum hæc epiſtola in debitum ſolvet, duo in anteceſſum accipe. Democritus ait: Unus mihi pro populo eſt, & populus pro uno. Bene & ille quiſquis fuit (ambigitur enim de auctore) cum quæreretur ab illo, quo tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos perventuræ? Satis ſunt, inquit, mihi pauci, ſatis eſt unus, ſatis eſt nullus. Egregie hoc tertium. Epicurus cum uni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet: Hæc, inquit, ego non multis, ſed tibi: ſatis enim

qua-

magnum alter alteri theatrum ſumus. Iſta, mi Lucili, condenda in animum ſunt, ut contemnas voluptatem, ex plurium aſſenſione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, ſi is es quem multi intelligunt? introrſus bona tua ſpectent.

EPIST. VIII.

Pendet a priore Epiſtola, & eſt velut objectio. Quid? vitare me vis turbam, & populum? atqui Stoici tui docent rebus accedere, in rebus mori. Reſpondet non otium ſe ſuadere, ſed ſeceſſum. a ſuo exemplo; qui relictis aliis, Sapientiæ vacat, & præcepta ejus ſcriptis propagat. Hoc operum maximum, & pulcherrimum eſſe. Denique inſerta ab Epicuro, libertatem veram a Philoſophia dari.

TU me, inquis, vitare turbam jubes; ſecedere, & conſcientia eſſe contentum: ubi illa præcepta veſtra, quæ imperant in actu mori? Quid? ego tibi videor interim ſedere? in hoc me recondidi, & fores clauſi, ut prodeſſe pluribus poſſim. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium ſtudiis vindico: non vaco ſomno, ſed ſuccumbo; & oculos vigilia fatigatos, cadenteſque, in opere detineo. Seceſſi non tantum ab hominibus, ſed etiam a rebus, & primum a meis. Poſterorum negotium ago: illis aliqua quæ poſſint prodeſſe, conſcribo: ſalutares admonitiones, velut medicamentorum utilium compoſitiones, litteris mando, eſſe illas efficaces in meis ulceribus expertus: quæ etiam ſi perſanata non ſunt, ſerpere deſierunt. Rectum iter, quod ſero cognovi, & laſſus errando, aliis monſtro, Clamo, Vitate quæcumque vulgo placent, quæ caſus attribuit: ad omne fortuitum bo-

num

num ſuſpicioſi pavidique ſubſiſtite. Et fera, & piſcis, ſpe aliqua oblectante decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? inſidiæ ſunt. Quiſquis noſtrum tutam agere vitam volet, quantum plurimum poteſt, iſta viſcata beneficia devitet: in quibus hoc quoque miſerrimi fallimur; habere nos putamus, habemur. In præcipitia curſus iſte deducit: hujus eminentis vitæ exitus, cadere eſt. Deinde ne reſiſtere quidem licet, cum cœpit tranſverſos agere felicitas. Aut ſaltem rectis, aut temet frueris. Qui hoc faciunt, non evertit fortuna, ſed cernulat & allidit. Hanc ergo ſanam & ſalubrem formam vitæ tenere memento, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Durius tractandum eſt, ne animo male pareat: cibus famem ſedet, potio ſitim exſtinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit adverſus infeſta corpori. Hanc utrum ceſpes erexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil intereſt: ſcito hominem tam bene culmo, quam auro tegi. Contemne omnia, quæ ſupervacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te, præter animum, nihil eſſe mirabile: cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor, non videor tibi plus prodeſſe, quam cum ad vadimonium advocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti annulum imprimerem, aut in ſenatu candidato vocem & manum commodarem? Mihi crede: qui nihil agere videntur, majora agunt, humana divinaque ſimul tractant. Sed jam finis faciendus eſt, & aliquid, ut inſtitui, pro hac epiſtola dependendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum replicamus, cujus hanc vocem hodierno die legi. Philoſophiæ ſervias oportet, ut tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem, qui ſe illi ſubjecit & tradidit. ſtatim circumagitur. hoc enim ipſum philo-

lo-

loſophiæ ſervire, libertas eſt. Poteſt fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quam noſtrorum. quid eſt tamen, quare tu iſtas Epicuri voces putes eſſe, non publicas? Quam multa poetæ dicunt, quæ a philoſophis aut dicta ſunt aut dicenda? Non attingam tragicos, aut togatas noſtras: habent enim hæ quoque aliquid ſeveritatis, & ſunt inter comædias & tragœdias mediæ: quantum diſertiſſimorum verſuum inter mimos jacet? quam multa Publii, non excalceatis, ſed cothurnatis dicenda ſunt? Unum ejus verſum, qui ad philoſophiam pertinet, & ad hanc partem, quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in noſtris habenda.

Alienum eſt omne, quidquid optando venit.

Hunc verſum a te dici non paullo melius, & adſtrictius, memini:

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum melius dictum a te non præteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri poteſt.

Hoc non imputo in ſolutum. de tuo tibi.

EPIST. IX.

Item pars aut explicatio priorum. Sapientem non quærere homines, ſeipſo contentum. Quid ergo? non etiam amicum? Imo, ſed poteſt & ſine eo eſſe; poteſt amittere, & amiſſum reparare. In eo ipſo fructus & voluptas eſt, dum parat. An ergo ſua cauſſa, ut Epicurei cenſent? Non, ſed potius alterius cui proſit, pro quo periclitetur, pro quo moriatur. Merces virtutis, ipſa eſt. Fuſius deinde & ſubtilius. Quatenus ſe contentus, quatenus non ſit; & in verbis diſtinctiuncula Stoicæ.

An

AN merito reprehendat in quadam epi-
ſtola Epicurus eos, qui dicunt ſapien-
tem ſe ipſo eſſe contentum, & propter hoc
amico non indigere, deſideras ſcire. Hoc
obiicitur Stilponi ab Epicuro, & his quibus
ſummum bonum viſum eſt animus impatiens.
In ambiguitatem incidendum eſt, ſi expri-
mere ἀπάθειαν uno verbo ſcite voluerimus,
& Impatientiam dicere. Poterit enim con-
trarium ei, quod ſignificare volumus, in-
telligi. Nos enim eum volumus dicere, qui
reſpuat omnis mali ſenſum: accipietur is,
qui nullum poſſit ferre malum. Vide ergo,
num ſatius ſit, aut invulnerabilem animum
dicere, aut animum extra omnem patien-
tiam poſitum. Hoc inter nos & illos inter-
eſt. Noſter ſapiens vincit quidem incommo-
dum omne, ſed ſentit: illorum, ne ſentit
quidem. Illud nobis cum illis commune eſt,
ſapientem ſeipſo eſſe contentum: ſed tamen
& amicum habere vult, & vicinum, & con-
tubernalem, quamvis ſibi ipſe ſufficiat. Vi-
de quam ſit ſe contentus. aliquando ſui par-
te contentus eſt, ſi illi manum aut morbus,
aut hoſtis inciderit. Si quis oculum caſus
excuſſerit, reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient; &
erit imminuto corpore & amputato tam læ-
tus, quam integro fuit. Quæ ſibi deſunt,
non deſiderat: ſed non deeſſe mavult. Ita
ſapiens ſe contentus eſt, non ut velit eſſe
ſine amico, ſed ut poſſit: & hoc quod di-
co poſſit, tale eſt. amiſſum æquo animo fert:
ſine amico quidem numquam erit, in ſua
poteſtate habet, quam cito reparet. Quomo-
do ſi perdiderit Phidias ſtatuam, protinus
alteram faciet: ſic & hic faciendarum ami-
citiarum artifex ſubſtituet alium in locum
amiſſi. Quæris quomodo amicum cito factu-
rus ſit? dicam, ſi illud mihi tecum conve-
nerit, ut ſtatim tibi ſolvam quod debeo, &
quantum ad hanc epiſtolam, paria faciamus.

He-

Hecaton ait: Ego tibi monſtrabo amatorium, ſine medicamento, ſine herba, ſine ullius veneficæ carmine. Si vis amari, ama. Habet autem non tantum amicitiæ uſus, veteris & certæ, magnam voluptatem, ſed etiam initium & comparatio novæ. Quod intereſt inter metentem agricolam, & ſerentem: hoc inter eum qui paravit amicum, & qui parat. Attalus philoſophus dicere ſolebat, Jucundius eſſe amicum facere, quam habere: quomodo artifici jucundius eſt pingere, quam pinxiſſe. Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo, ingens oblectamentum habet in ipſa occupatione. Non æque delectatur, qui ab opere perfecto removit manum. jam fructu artis ſuæ fruitur: ipſa fruebatur arte, cum pingeret. Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorum, ſed infantia dulcior. Nunc ad propoſitum revertamur. Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult: ſi ob nihil aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna virtus jaceat: non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipſa epiſtola, ut habeat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in vincula conjecto, vel inopi: ſed ut habeat aliquem, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſum circumventum hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum cœpit, ſic deſinet. Paravit amicum adverſus vincula laturum opem: cum primum crepuerit catena, diſcedet. Hæ ſunt amicitiæ, quas temporarias populus appellat. Qui cauſſa utilitatis aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circumſedet: circa everſos ingens ſolitudo eſt: & inde amici fugiunt, ubi probantur. Hac re iſta tot nefaria exempla ſunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Neceſſe eſt initia inter ſe & exitus congruant. Qui amicus eſſe cœpit,

quia

quia expedit; placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, ſi ullum in illa placet pretium præter ipſam. In quid amicum paro? ut habeam pro quo mori poſſim, ut habeam quem in exilium ſequar, cujus me morti opponam & impendam. Iſta quam tu deſcribis, negotiatio eſt, non amicitia: quæ ad commodum accedit, quæ quid conſecutura ſit, ſpectat. Non dubie habet aliquid ſimile amicitiæ, affectus amantium: poſſis dicere, illam eſſe inſanam amicitiam. numquid ergo quiſquam amat lucri cauſſa? numquid ambitionis aut gloriæ? Ipſe per ſe amor, omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formæ, non ſine ſpe mutuæ caritatis, accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſſa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter ſe, an propter aliud ſit expetenda. nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt, poteſt ad illam accedere, qui ſeipſo contentus eſt. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus, nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ majeſtatem ſuam, qui illam parat ad bonos caſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc, mi Lucili, perperam plerique interpretantur: ſapientem undique ſubmovent, & intra cutem ſuam cogunt. Diſtinguendum eſt autem, quid & quatenus vox iſta promittat. Se contentus eſt ſapiens, ad beate vivendum, non ad vivendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt; ad illud tantum animo ſano, & erecto, & deſpiciente fortunam. Volo tibi Chryſippi quoque diſtinctionem indicare. Ait ſapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus eſſe: contra, ſtulto nulla re opus eſt: nulla enim re ſcit uti, ſed omnibus eget. Sapienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum uſum neceſſariis opus eſt, ſed eget nulla re; egere enim,

ne-

neceſſitatis eſt: nihil autem neceſſe ſapienti eſt. Ergo quamvis ſeipſo contentus ſit, amicis illi opus eſt. hos cupit habere quamplurimos, non ut beate vivat: vivet enim etiam ſine amicis beate. Summum bonum extrinſecus inſtrumenta non quærit, domi colitur: ex ſe totum eſt. incipit fortunæ eſſe ſubjectum, ſi quam partem ſui foris quærit. Qualis tamen futura eſt vita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiam conjectus, vel in aliqua gente aliena deſtitutus, vel in navigatione longa retentus, aut in deſertum littus ejectus? qualis eſt Jovis, cum reſoluto mundo, & diis in unum confuſis, paulliſper ceſſante natura, acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus. Tale quiddam ſapiens facit. in ſe reconditur, ſecum eſt, quamdiu quidem illi licet ſuo arbitrio res ſuas ordinare. ſe contentus eſt: & ducit uxorem, ſe contentus eſt: & liberos tollit, ſe contentus eſt: & tamen non vivet, ſi fuerit ſine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla utilitas ſua, ſed naturalis irritatio. nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo eſt, ſic amicitiæ. Quomodo ſolitudo in odio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſocietatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, ſic ineſt huic quoque rei ſtimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum ſit amicorum amantiſſimus, cum illos ſibi comparet, ſæpe præferat: omne intra ſe bonum terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim capta patria, amiſſis liberis, amiſſa uxore, cum ex incendio publico ſolus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Poliorcetes fuit, Numquid perdidiſſet? Omnia, inquit, bona mea mecum ſunt. Ecce vir fortis ac ſtrenuus ipſam hoſtis ſui victoriam vicit. Nihil, inquit, perdidi. dubitare illum

co-

coegit, an viciſſet. Omnia mea mecum ſunt. Juſtitia, virtus, temperantia, prudentia; hoc ipſum, nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes ſine noxa corporum tranſeunt. quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæſus & indemnis evaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentem, quam unum virum vincere? Hæc vox illi eſt communis cum Stoico. æque & hic intacta bona per concrematas urbes fert. Se enim ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuam fine deſignat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa verba jactare: & ipſe Stilponis objurgator Epicurus, ſimilem illi vocem emiſit; quam tu boni conſule, etiam ſi hunc diem jam expunxi. Si cui, inquit, ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, tamen miſer eſt. Vel ſi hoc modo tibi melius enunciari videtur: id enim agendum, ut non verbis ſerviamus, ſed ſenſibus: Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum judicat, licet imperet mundo. Ut ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, natura ſcilicet dictante, apud poetam comicum invenies:

Non eſt beatus, eſſe ſe qui non putat.

Quid enim refert, qualis ſtatus tuus ſit, ſi tibi videtur malus? Quid ergo? inquis, ſi beatum ſe dixerit ille turpiter dives, & ille multorum dominus, ſed plurium ſervus: beatus ſua ſententia fiet? Non quid dicat, ſed quid ſentiat, refert: nec quid uno die ſentiat, ſed quid aſſidue. Non eſt autem quod verearis, ne ad indignum res tanta perveniat. Niſi ſapienti ſua non placent, omnis ſtultitia laborat faſtidio ſui.

EPI-

EPIST. X.

Solitudinem bonam, ſed bonis aut progreſſis, eſſe: aliis aliam. Nam mali aut ſtulti maxime in ea peccant, remoto arbitro, & ſibi relicti. Obiter præceptiuncula de Votis: & nihil concipere, niſi quod palam poſſis nuncupare.

SIc eſt, non muto ſententiam. fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum. Non habeo cum quo te communicatum velim, & vide quo judicium meum abeat: audeo te tibi credere. Crates, ut ajunt, hujus ipſius Stilponis auditor, cujus mentionem priori epiſtola feci, cum vidiſſet adoleſcentulum ſecreto ambulantem, interrogavit, Quid illic ſolus faceret? Mecum, inquit, loquor. cui Crates: Cave, inquit, rogo & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem timentemque cuſtodire ſolemus, ne ſolitudine male utatur: nemo eſt ex imprudentibus, qui relinqui ſibi debeat. Tunc mala conſilia agitant: tunc aut aliis, aut ipſis futura pericula ſtruunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quidquid aut metu, aut pudore celabat, animus exponit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam inſtigat. Denique, quod unum ſolitudo habet commodum, nihil ulli committere, non timere indicem, perit ſtulto: ipſe ſe prodit. Vide itaque quid de te ſperem, imo quid ſpondeam mihi. ſpes enim incerti boni nomen eſt. non invenio cum quo te malim eſſe, quam tecum. Repeto memoria, quam magno animo quædam verba projeceris, quam roboris plena: gratulatus ſum protinus mihi, & dixi: Non a ſummis labris iſta venerunt: habent hæ voces fundamentum. iſte homo non eſt unus

e populo, ad ſalutem ſpectat. Sic loquere, ſic vive: vide ne te ulla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis gratiam facias: alia de integro ſuſcipe: roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu iſta vota ſæpe facias? audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed ut more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittam, verum eſt, quod apud Athenodorum inveni: Tunc ſcito te eſſe omnibus cupiditatibus ſolutum, cum eo perveneris, ut nihil Deum roges, niſi quod rogare poſſis palam. Nunc enim quanta dementia eſt hominum? turpiſſima vota diis inſuſurrant: ſi quis admoverit aurem, conticeſcent; & quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalubriter poſſit: Sic vive cum hominibus, tamquam Deus videat; ſic loquere cum Deo, tamquam homines audiant.

EPIST. XI.

Bene ſperare ſe de amico Lucilii, in quo plurimus pudor & rubor. Hunc aliquando a natura eſſe, nec ullis præceptis excuti; ac ſequi etiam Sapientem. Comparere item in malis interdum, & mali notam. Monitum deinde ſalutare Epicuri: Semper virum bonum repræſentare nobis, qui coerceat ut pædagogus. Velut illo præſente facere omnia, & loqui.

LOcutus eſt mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quantum eſſet animi, quantum ingenii, quantum jam etiam profectus ſermo primus oſtendit. Dedit enim nobis guſtum, ad quem reſpondebit: non enim ex præparato locutus eſt, ſed ſubito deprehenſus. Ubi ſe collegit, verecundiam, bonum in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere. adeo illi

illi ex alto ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cum ſe confirmaverit, & omnibus vitiis exuerit, ſapientem quoque ſequetur. Nulla enim ſapientia, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum ac ingenitum eſt, lenitur arte, non vincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in conſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quam fatigatis & æſtuantibus ſolet: quibuſdam tremunt genua dicturis: quorumdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec uſus umquam excutit: ſed natura vim ſuam exercet, & illos vitii ſui etiam robuſtiſſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui graviſſimis quoque viris ſubitus offunditur. Magis quidem in juvenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons: nihilominus veteranos & ſenes tangit. Quidam numquam magis, quam cum erubuerint, timendi ſunt: quaſi omnem verecundiam effuderint. Sylla tunc erat violentiſſimus, cum faciem ejus ſanguis invaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeji. numquam non coram pluribus erubuit: utique in concionibus. Fabianum, cum in ſenatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe memini: & hic mire illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, ſed a novitate rei: quæ inexercitatos etſi non concutit, movet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati & mobilis, & cito in os prodeuntis. Hæc, ut dixi, nulla ſapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam ſub imperio, ſi omnia eraderet vitia. Quæcumque attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura, cum multum ſe diuque animus compoſuerit, hærebunt. Nihil horum vitari poteſt, non magis, quam accerſi. Artifices ſcenici, qui imitantur affectus, qui metum & trepida-

tionem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indicio imitantur verecundiam: dejiciunt vultum, verba ſubmittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem ſibi exprimere non poſſunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil adverſus hæc ſapientia promittit, nihil proficit: ſui juris ſunt, injuſſa veniunt, injuſſa diſcedunt. Jam clauſulam epiſtola poſcit: accipe, & quidem utilem & ſalutarem, quam te affigere animo volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, ut ſic tamquam illo ſpectante vivamus, & omnia tamquam illo vidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: cuſtodem nobis & pædagogum dedit: nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis adſiſtat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cujus auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non adſpectus tantum, ſed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui ſic aliquem vereri poteſt, ut ad memoriam quoque ejus ſe componat, atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, cito erit verendus. Elige itaque Catonem: ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum, Lælium: elige eum, cujus tibi placuit & vita, & oratio, & ipſius animum ante te ferens & vultus; illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem vel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi exigant. Niſi ad regulam, prava non corriges.

EPI.

EPIST. XII.

Facete de ſenectute ſua narrat, & in villa ſe ejus admonitum. Admonitum autem ſine triſtitia; nec triſtem eam, imo jucundam eſſe, & vitiis minus opportunam. Omnem vitam brevem: ſed qualemcumque, uſu faciendam noſtram, & manum illi injiciendam. Quotidie dicamus, & cenſeamus, Vixi.

QUocumque me verto, argumenta ſenectutis meæ video. Veneram in ſuburbanum meum, & querebar de impenſis ædificii dilabentis: ait villicus, non eſſe negligentiæ ſuæ vitium: omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe. Hæc villa inter manus meas crevit. Quid mihi futurum eſt, ſi jam putria ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi, proximam occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi. nullas habent frondes: quam nodoſi ſunt, & retorridi rami? quam triſtes & ſquallidi trunci? Hoc non accideret, ſi quis has circumfoderet, ſi irrigaret. Jurat per Genium meum, ſe omnia facere, in nulla re ceſſare curam ſuam: ſed illas vetulas eſſe. Quod inter nos ſit, ego illas poſueram, ego illarum primum videram folium. Converſus ad januam: Quis eſt, inquam, iſte decrepitus, & merito ad oſtium admotus? foras enim ſpectat. Unde iſtunc nactus es? quid te delectavit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoſcis me? inquit. ego ſum Felicio, cui ſolebas ſigillaria afferre: ego ſum Philoſiti villici filius, deliciolum tuum. Profecto, inquam, iſte delirat. Populus etiam deliciolum meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri. dentes illi cum maxime cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo, quod mihi ſenectus

mea, quocunque adverteram, apparuit. Complectamur illam, & amemus: plena eſt voluptatis, ſi illa ſcias uti. Gratiſſima ſunt poma, cum fugiunt: pueritiæ maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quæ mergit, quæ ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe jucundiſſimum omnis voluptas habet, in finem ſui differt. jucundiſſima eſt ætas devexa jam, non tamen præceps: & illam quoque in extrema tegula ſtantem, judico habere ſuas voluptates: aut hoc ipſum ſuccedit in locum voluptatum, nullis egere. Quam dulce eſt, cupiditates fugaſſe ac reliquiſſe? Moleſtum eſt, inquis, mortem ante oculos habere. Primum iſta tam juveni ante oculos debet eſſe, quam ſeni: non enim citamur ex cenſu: deinde nemo tam ſenex eſt, ut improbe unum diem ſperet. Unus autem dies, gradus eſt vitæ, tota ætas partibus conſtat, & orbes habet circumductos majores minoribus. Eſt aliquis, qui omnes complectatur & cingat. hic pertinet a natali ad diem extremum. eſt alter, qui annos adoleſcentiæ excludit. eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo adſtringit. eſt deinde ipſe annus, in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Menſis arctiore præcingitur circulo: anguſtiſſimum habet dies gyrum: ſed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occaſum. Ideo Heraleetus, cui cognomen Scotinon fecit orationis obſcuritas: Unus, inquit, dies par omni eſt. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem eſſe horis: nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt vigintiquatuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe: quia nox habet, quod dies perdidit. Alius ait, parem eſſe unum diem omnibus ſimilitudine: nihil enim habet longiſſimi temporis ſpatium, quod non in uno die invenias, lucem & noctem, &

al-

alternas mundi vices. Planiora facit iſta nox alias contractior, alias productior. Itaque ſic ordinandus eſt dies omnis, tanquam cogat agmen, & conſummet atque expleat vitam. Pacuvius qui Syriam uſu ſuam fecit, cum vino & illis funereis epulis ſibi parentaverat, ſic in cubiculum ferebatur a cœna, ut inter plauſus exoletorum hoc ad ſymphoniam caneretur: βεβίωκε, βεβίωκε, nullo non ſe die extulit. Hoc quod ille ex mala conſcientia faciebat, nos ex bona faciamus, & in ſomnum ituri, læti, hilareſque dicamus,

Vixi; & quem dederat curſum fortuna peregi.

Craſtinum ſi adjecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatiſſimus eſt & ſecurus ſui poſſeſſor, qui craſtinum ſine ſollicitudine expectat. Quiſquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum ſurgit. Sed jam debeo epiſtolam cludere. Sic, inquis, ſine ullo ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid ſecum feret: quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce præclarius, quam illi trado ad te perferendam? Malum eſt in neceſſitate vivere. ſed in neceſſitate vivere, neceſſitas nulla eſt. Quid ni nulla ſit? patent undique ad libertatem viæ multæ, breves, faciles. Agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri poteſt. calcare ipſas neceſſitates licet. Epicurus, inquis, dixit: Quid tibi cum alieno? Quod verum eſt, meum eſt. perſeverabo Epicurum tibi ingerere: ut iſti qui in verba jurant, nec quid dicatur æſtimant, ſed a quo, ſciant, quæ optima ſunt, eſſe communia.

EPIST. XIII.

Format pulchre adverſus fortuita, & robur donat. Maxime autem, ne futurorum metu angamur: incerta ea eſſe, & poſſe non evenire. Spe igitur omnem metum temperandum. Deinde illud robuſtius: Fac & præcipe ventura; a Deo ſunt, & in bonum.

MUltum tibi eſſe animi ſcio. nam etiam antequam inſtruerem te præceptis ſalutaribus, & dura vincentibus, ſatis adverſus fortunam placebas tibi: & multo magis, poſtquam cum illa conſeruiſti manum, vireſque expertus es tuas. quæ numquam certam dare fiduciam ſui poſſunt, niſi cum multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquando vero & propius acceſſerint. Sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium, probatur: hæc ejus obruſſa eſt. Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre, qui numquam ſugillatus eſt. Ille qui fudit ſanguinem ſuum, cujus dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus adverſarium toto tulit corpore, nec projecit animum projectus, qui quoties cecidit contumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo, ut ſimilitudinem iſtam proſequar, ſæpe jam fortuna ſupra te fuit: nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiliiſti, & acrior reſtitiſti. multum enim adjicit ſibi virtus laceſſita. Tamen ſi tibi videtur, accipe a me auxilia quibus munire te poſſis. Plura ſunt, Lucili, quæ nos terrent, quam quæ premunt: & ſæpius opinione, quam re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim dicimus, omnia iſta quæ gemitus mugituſque exprimunt, levia eſſe, & contemnen-

mnenda. Omittamus hæc magna verba, ſed, dii boni, vera! illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tempus: cum illa quæ velut imminentia expaviſti, fortaſſe nunquam ventura ſint, certe nondum venerint. Quædam ergo nos magis torquent, quam debeant: quædam ante torquent, quam debeant: quædam torquent, cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in controverſia eſt, & litem conteſtatam habemus, in præſentia differatur. Quod ego leve dixero, tu graviſſimum eſſe contendes. ſcio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſtea videbimus, utrum iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate noſtra: illud præſta mihi, ut quoties circumſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites. & cum patientia tua deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optime noſti. Quid eſt quare iſti me complorent? quid eſt quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quaſi tranſilire calamitas poſſit? Eſt aliquid iſtic mali? an res iſta magis infamis eſt quam mala? Ipſe te interroga. Numquid ſine cauſſa crucior, & mæreo, & quod non eſt malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana ſint, an vera, quibus angor? Accipe hujus rei regulam. Aut præſentibus torquemur, aut futuris, aut utriſque. De præſentibus facile eſt judicium. ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum eſt, nec ullus ex injuria dolor eſt: videbimus quid futurum ſit; hodie nihil negotii habet. At enim futurum eſt. Primum diſpice, an certa argumenta ſint venturi mali. Plerumque enim ſuſpicionibus laboramus, & illudit nobis illa, quæ conficere bellum ſolet, fama: multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt, mi Lucili. cito accedimus opinioni. non coarguimus il-

la, quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, ſed trepidamus: & ſic vertimus terga, quemadmodum illi, quos pulvis motus fuga pecorum, exuit caſtris, aut quos aliqua fabula ſine auctore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis vana perturbant. vera enim modum ſuum habent: quidquid ex incerto venit, conjecturæ & licentiæ paventis animi traditur. Nulli itaque tam pernicioſi, tam irrevocabiles, quam lymphatici metus ſunt. ceteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus itaque in rem diligenter. Veriſimile eſt, aliquid futurum mali? non ſtatim verum eſt. Quam multa non expectata venerunt, quam multa expectata nunquam comparuerunt? Etiam ſi futurum eſt, qud juvat dolori ſuo occurrere? ſatis cito dolebis, cum venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa intervenient, quibus vicinum periculum vel prope admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienum caput tranſeat. Incendium ad fugam patuit: quoſdam molliter ruina depoſuit: aliquando gladius ab ipſa cervice revocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna levitatem. fortaſſe erit, fortaſſe non erit: interim dum non eſt, meliora propone: Nonnumquam nullis apparentibus ſignis, quæ mali aliquid pronuncient, animus ſibi falſas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in pejus, aut majorem ſibi offenſam proponit alicujus quam eſt, & cogitat non quantum iratus ille ſit, ſed quantum liceat irato. Nulla autem cauſſa vitæ eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hic prudentia proſit, hic robore animi evidentem quoque metum reſpue: ſi minus, vitio vitium repelle, ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quæ timentur, ut non certius ſit, &

for-

formidata ſubſidere, & ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina: & quoties incerta erunt omnia, tibi fave, crede quod mavis. ſi plures habebis ſententias metus; nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo volve, majorem partem mortalium, cum illis nec ſit quidquam mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi, cum cœperit impelli, nec timorem ſuum redigit ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor eſt, vanus: aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expaveſcimus dubia pro certis, non ſervamus modum rerum, ſtatim in timorem venit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum loqui, & tam levibus remediis te focillare. Alius dicat, Fortaſſe hoc non veniet: tu dic, Quid porro ſi veniet? videbimus utrum veniet: fortaſſe pro me veniet, & mors iſta vitam honeſtabit. Cicuta magnum Socratem fecit: Catoni gladium aſſertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis, quam exhortatione opus ſit. Non in diverſum te a natura tua ducimus: natus es ad iſta quæ dicimus. Eo magis bonum tuum auge, & exorna. Sed jam finem epiſtolæ faciam, ſi illi ſignum ſuum impreſſero: id eſt, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandavero. Inter cetera mala, hoc quoque habet ſtultitia proprium, ſemper incipit vivere. Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime: & intelliges quam fœda ſit hominum levitas, quotidie nova vitæ fundamenta ponentium, novas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circumſpice tecum ſingulos. occurrent tibi ſenes, qui ſe cummaxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid eſt autem turpius, quam ſenex vivere inci-

piens? Non adjicerem auctorem huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permiſi.

EPIST. XIV.

Prudentiſſima Epiſtola. Monet corporis vitæque curam habendam, ſed non nimiam. Timeri autem corpori tria, Pauperiem, Morbos, Violentiam: maxime hanc ultimam, quæ a potentibus eſt, aut tyrannis. Ut non timeas, tria vitentur: Odium, Invidia, Contemptus. Quomodo autem, Sapientia dicet, & breviter ipſe.

FAteor inſitam eſſe nobis corporis noſtri caritatem: fateor nos hujus gerere tutelam: nec nego indulgendum illi, ſerviendum nego, Multis enim ſerviet, qui corpori ſervit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tamquam propter corpus vivere debeamus, ſed tamquam non poſſimus ſine corpore. Hujus nos nimius amor timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat, contumeliis objicit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt. Agatur ejus diligentiſſime cura: ita tamen, ut cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem ſit. Nihilominus, quantum poſſumus, evitemus incommoda quoque, non tantum pericula; & in tutum nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli. Quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eveniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quam quod ex aliena potentia impendet. Magno enim ſtrepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli, inopiæ atque morbi, ſilentio ſubeunt,

eunt, nec oculis nec auribus quidquam terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa eſt, ferrum circa ſe & ignes habet, & catenas, & turbam ferarum, quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & uncum; & adactum per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem; & diſtracta in diverſum actis curribus membra; illam tunicam, alimentis ignium & illitam & intextam; quidquid aliud præter hæc, commenta ſævitia eſt. Non eſt itaque mirum, ſi maximus hujus rei timor eſt, cujus & varietas magna, & apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodum plus agit tortor, quo plura inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntur, qui patientia reſtitiſſent) ita ex his, quæ animos noſtros ſubigunt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod oſtendant. Illæ peſtes non minus graves ſunt, famem dico & ſitim, & præcordiorum ſuppurationes, & febrem viſcera ipſa torrentem: ſed latent. nihil habent quod intentent, quod præferant: hæc, ut magna bella, adſpectu paratuque vicerunt. Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus; interdum, ſi ea civitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum tranſigantur, gratioſi in eo viri, interdum ſinguli, quibus poteſtas populi, & in populum data eſt. Hos omnes amicos habere, operoſum eſt: ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens numquam potentium iras provocabit: imo declinabit, non aliter quam in navigando procellam. Cum peteres Siciliam, trajeciſti fretum; temerarius gubernator contempſit auſtri minas. ille eſt enim, qui Siculum pelagus exaſperet, & in vertices cogat. non ſiniſtrum petit littus, ſed id, quo propior Charybdis maria convolvit. At ille cautior peritos locorum rogat, qui æſtus ſit, quæ

ſigna

ſigna dent nubes, & longe ab illa regione vorticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cavens, ne vitare videatur. Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt, non ex profeſſo eam petere: quia quæ quis fugit, damnat. Circumſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo a vulgo tuti eſſe poſſimus. Primum nihil inde concupiſcamus, unde rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. quam minimum ſit in corpore tuo ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci: plures computant quam oderunt. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Tria deinde ex præceptione veteri præſtanda ſunt, ut vitentur: Odium, Invidia, Contemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, verendumque, ne in contemptum nos invidiæ timor transferat: ne dum calcari nolumus, videamur poſſe calcari. Multis timendi attulit cauſſas, timeri poſſe. Undique nos reducamus, non minus contemni quam ſuſpici nocet. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. hæ litteræ, non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos inſularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcumque alia populum movent, adverſarium habent: hæc quieta, & ſui negotii, contemni non poteſt: cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos honor eſt. Numquam in tantum convaleſcet nequitia, numquam ſic contra virtutes conjurabitur, ut non philoſophiæ nomen venerabile & ſacrum maneat. Ceterum philoſophia ipſa tranquille modeſteque tractanda eſt. Quid ergo, inquis? videbitur tibi M. Cato modeſte philoſophari, qui bellum civile ſententia ſua reprimit? qui furentium principum armis me-

medius intervenit? qui aliis Pompejum offendentibus, aliis Cæſarem, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato? jam non agitur de libertate; olim peſſundata eſt: quæritur utrum Cæſar, an Pompejus poſſideat rempublicam. Quid tibi cum iſta contentione? nullæ partes tuæ ſunt: dominus eligitur. Quid tua, uter vincat? melior vincere non poteſt: poteſt eſſe pejor, qui victus fuerit; non poteſt melior, qui vicerit. Ultimas partes attigi Catonis: ſed ne priores quidem anni fuerunt, qui ſapientem in illam rapinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quam vociferatus eſt Cato, & miſit irritas voces, cum modo per populi levatus manus, & obrutus ſputis, & portandus extra forum traheretur, modo e ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſtea videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit: interim ad hos te voco, qui a republica excluſi, ſeceſſerunt ad colendam vitam, & humano generi jura condenda, ſine ulla potentioris offenſa. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe vitæ novitate convertet. Quid ergo? utique erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quam in homine temperante bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam valetudinem. Perit aliqua navis in portu: ſed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat, qui per ornamenta percuſſus eſt. Denique conſilium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat. Initia in poteſtate noſtra ſunt: de eventu fortuna judicat, cui de me ſententiam non do. At aliquid vexationis affert,

ali-

aliquid adverſi: non damnatur latro, cum occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis. aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio, accipe quemadmodum uſus fructuſque ejus tibi eſſe gratior poſſit. Is maxime divitiis fruitur, qui minime divitiis indiget. Ede, inquis, auctorem. Ut ſcias quam benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicujus ex illa officina. Et quid intereſt, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget divitiis, timet pro illis: nemo autem ſolicito bono fruitur. Adjicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat: oblitus eſt uſus, rationes accipit, forum conterit, Kalendarium verſat, fit ex domino procurator.

EPIST. XV.

Ad curam etiam corporis Exercitatio ſpectat; ſed hæc laborioſa, aut occupata non eſto. Facilis & brevis ſufficit: ut curſus, ſaltus, geſtatio, vocis intentio, Clauſula ab Epicuro, Ne vita in futurum feratur: præſentibus acquieſce.

MOs antiquis fuit, uſque ad meam ſervatus ætatem, primis epiſtolæ verbis adjicere: Si vales, bene eſt. Recte & nos dicimus: Si philoſopharis, bene eſt. Valere enim hoc demum eſt: ſine hoc, æger eſt animus. Corpus quoque etiam ſi magnas habet vires, non aliter quam furioſi aut phrenetici, validum eſt. Ergo hanc valetudinem præcipue cura, deinde & illam ſecundam: quæ non magno tibi conſtabit, ſi volueris bene valere. Stulta eſt enim, mi Lucili, & minime conveniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi cervicem, ac latera firmandi. cum tibi feliciter

ſagina ceſſerit, & tori creverint: nec vires umquam opimi bovis, nec pondus æquabis. Adjice nunc, quod majore corporis ſarcina animus eliditur, & minus agilis eſt. Itaque, quantum potes, circumſcribe corpus tuum, & animo locum laxa. multa ſequuntur incommoda huic deditos curæ. Primum exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac ſtudiis acrioribus reddit: deinde, copia ciborum, ſubtilitas animi impeditur. Accedunt peſſimæ notæ mancipia in magiſterium recepta, homines inter oleum & vinum occupati: quibus ad votum dies eſt actus, ſi bene deſudaverunt, ſi in locum ejus quod effluxit, multum potionis alterius jejuno gutture ingeſſerunt. Bibere & ſudare, vita cardiaci eſt. Sunt exercitationes & faciles & breves, quæ corpus & ſine mora laxent, & tempori parcant: cujus præcipua ratio habenda eſt. Curſus, & cum aliquo pondere manus motæ, & ſaltus, vel ille qui corpus in altum levat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (ut ita dicam) ſaliaris, aut (ut contumelioſius dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige, uſu fit facile. Quidquid facies, cito redi a corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non æſtus impediet, ne ſenectus quidem. Id bonum cura, quod vetuſtate fit melius. Neque ego te jubeo ſemper imminere libro, aut pugillaribus. dandum & aliquod intervallum animo: ita tamen ut non reſolvatur, ſed remittatur. Geſtatio & corpus concutit, & ſtudio non officit: poſſis legere, poſſis dictare, poſſis loqui, poſſis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contempſeris: quam veto te per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quod ſi velis deinde quemadmodum ambules diſce-

re,

re, admittes iſtos, quos nova artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obſervet, & intantum procedet, inquantum ejus audaciam patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? a clamore protinus & a ſumma contentione vox tua incipiet? Uſque adeo naturale eſt, paullatim incitari, ut litigantes quoque a ſermone incipiant, ad vociferationem tranſeant. nemo ſtatim Quiritium fidem implorat. Ergo utcumque tibi impetus animi ſuaſerit, modo vehementius fac vitiis convicium, modo lentius, prout vox quoque te hortabitur & latus. Modeſta, cum receperis illam revocariſque, deſcendat, non decidat: moderatoris ſui temperamentum habeat, nec indocto & ruſtico more deſæviat. Non enim id agitur, ut exerceatur vox, ſed ut exerceat. Detraxi tibi non puſillum negotium: mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce inſigne præceptum: Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur. Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui ſupra. Quam tu nunc vitam dici exiſtimas ſtultam? Babæ & Ixionis? Non ita eſt. noſtra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certe numquam ſatiatura, præcipitat: quibus ſi quid ſatis eſſe poſſet, fuiſſet: qui non cogitamus quam jucundum ſit nihil poſcere, quam magnificum ſit plenum eſſe, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucili, quam multa ſis conſecutus, recordare: cum adſpexeris quot te antecedant, cogita quot ſequantur. Si vis gratus eſſe adverſus deos, & adverſus vitam tuam, cogita quam multos anteceſſeris. Quid tibi cum ceteris? te ipſe anteceſſiſti. finem conſtitue, quem tranſire ne poſſis quidem, ſi velis: diſcedent aliquando iſta inſidioſa bona, & ſperantibus meliora, quam aſſecutis. Si quid in illis eſſet ſolidi, aliquando & implerent: nunc

hau-

haurientium ſitim concitant, & invitant ſpecioſi apparatus. Quod futuri temporis incerta ſors voluit, quare potius a fortuna impetrem, ut det, quam a me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram? in quid? laborem? ecce hic ultimus dies. ut non ſit, prope ab ultimo eſt.

EPIST. XVI.

Philoſophiam vitæ neceſſariam, ſed illam veram eſſe, quæ in factis ſit, & profectu. Diſponi ab ea actiones, & conſilia. Non obſtare, ſi Fatum ſit, aut Fortuna ſit: nam & illa docebit Deo parere, & Fortunam ac fortuita adſpernari. Clauſula item ab Epicuro: Secundum naturam qui vivit, dives: ſperne opinionem.

LIquere tibi hoc ſcio, Lucili, neminem poſſe beate vivere, ne tolerabiliter quidem, ſine ſapientiæ ſtudio: & beatam vitam perfecta ſapientia effici, ceterum tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc, quod liquet, firmandum, & altius quotidiana meditatione figendum eſt. Plus operis eſt in eo, ut propoſita cuſtodias, quam ut honeſta proponas. Perſeverandum eſt, & aſſiduo ſtudio robur addendum, donec bona mens ſit, quod bona voluntas eſt. Itaque tibi apud me pluribus verbis opus non eſt, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profeciſſe. Quæ ſcribis, unde veniant ſcio: non ſunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid ſentiam. Jam de te ſpem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. non eſt quod tibi cito & facile credas: excute te, & varie ſcrutare, & obſerva. Illud ante omnia vide, utrum in Philoſophia, an in ipſa vita profeceris. Non eſt philoſophia po-

pulare artificium, nec oſtentationi paratum: non in verbis, ſed in rebus eſt. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione conſumatur dies, ut dematur otio nauſea: animum format & fabricat, vitam diſponit, actiones regit, agenda & omittenda demonſtrat, ſedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit curſum. ſine hac nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis horis, quæ conſilium exigunt, quod ab hac petendum eſt. Dicet aliquis: Quid mihi prodeſt philoſophia, ſi fatum eſt? quid prodeſt, ſi Deus rector eſt? quid prodeſt, ſi caſus imperat? Nam & mutari certa non poſſunt, & nihil præparari poteſt adverſus incerta: ſi aut conſilium meum Deus occupavit, decrevitque quid facerem, aut conſilio meo nil fortuna permittit. Quidquid eſt ex his, Lucili, vel ſi omnia hæc ſunt, philoſophandum eſt: ſive nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſive arbiter Deus univerſi cuncta diſponit, ſive caſus res humanas ſine ordine impellit & jactat, philoſophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunæ contumaciter reſiſtamus: hæc docebit ut Deum ſequaris, feras caſum. Sed non eſt nunc in hanc diſputationem tranſeundum, quid ſit juris noſtri, ſi providentia in imperio eſt, aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit, aut ſi repentina, aut ſubita dominantur: illo nunc revertor ut te moneam & exhorter, ne patiaris animum tuum delabi & refrigeſcere. Conſtitue illum, & contine, ut habitus fiat quod eſt impetus. Jam ab initio, ſi bene te novi, circumſpexiſti ecquid hæc epiſtola munuſculi attulerit? excute illam, & invenies. Non eſt quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis ſum. Quare autem alienum dixi? quidquid bene dictum eſt ab ullo, meum eſt. Sic quoque quod ab Epicuro dictum eſt: Si ad na-

turam vives, numquam eris pauper: ſi ad opinionem, numquam dives. Exiguum natura deſiderat, opinio immenſum. Congeratur in te, quidquid multi locupletes poſſederunt: ultra privatum pecuniæ modum fortuna te provehat, auro tegat, purpura veſtiat, & eo deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abſcondas, & non tantum habere tibi liceat, ſed calcare divitias: accedant ſtatuæ & picturæ, & quidquid ars ulla luxuriæ laboravit: majora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Via eunti aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te a vanis: & cum voles ſcire, quod petis, utrum naturalem habeat, an cæcam cupiditatem, conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longe progreſſo ſemper aliquid longius reſtat; ſcito id naturale non eſſe.

EPIST. XVII.

Philoſophiam autem non differendam, amplectendam omiſſis rebus. At pauper ero. Quid ſi hoc expetendum? expeditius philoſophaberis. Jam natura pauca deſiderat; atque ea non deerunt. Clauſula, Cui paupertas gravis, etiam opes erunt; nam vitium eſt in animo.

PRojice omnia iſta, ſi ſapis, imo ut ſapias: & ad bonam mentem magno curſu, ac totis viribus tende. Si quid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. ſic illam diſponere volo, ut ſufficere nihil agenti poſſit: ne aut paupertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non videris vim ac potentiam ejus de quo cogitas boni noſſe: &

ſummam quidem rei pervides, quantum philoſophia proſit; partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis. Necdum ſcis, quantum ubique nos adjuvet: quemadmodum & in maximis (ut Ciceronis utar verbis) opituletur, & in minima deſcendat. Mihi crede, advoca illam in conſilium: ſuadebit tibi, ne ad calculos ſedeas. Nempe hoc quæris, & hoc iſta dilatione vis conſequi, ne tibi paupertas timenda ſit. Quid ſi appetenda eſt? multis ad philoſophandum obſtitere divitiæ: paupertas expedita eſt, ſecura eſt. Cum claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum aliqua conclamatio eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Si navigandum eſt, non perſtrepunt portus, nec unius comitatu inquieta ſunt littora; non circumſtat illam turba ſervorum, ad quos paſcendos transmarinarum regionum eſt optanda fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quam impleri. Parvo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Quid eſt ergo, quare tu hanc recuſes contubernalem, cujus mores ſanus dives imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura: frugalitas autem, paupertas voluntaria eſt. Tolle itaque iſtas excuſationes: Quantum ſat eſt, nondum habeo: ſi ad illam ſummam pervenero, tunc me totum philoſophiæ dabo. Atqui nihil prius quam hoc parandum eſt, quod tu differs, & poſt cetera paras. ab hoc incipiendum eſt. Parare, inquis, unde vivam, volo. Simul & parare diſce. Si quid te vetat bene vivere, bene mori non vetat. Non eſt quod paupertas nos a philoſophia revocet, ne egeſtas quidem: toleranda eſt enim ad hoc properantibus vel fames, quam tole-

leravere quidam in obſidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmium, quam in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc majus eſt, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec Dei timor? Et quidem vel eſurienti ad iſta veniendum eſt. Perpeſſi ſunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. hæc omnia paſſi ſunt pro regno (quo magis mireris) alieno: dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum furoribus liberet? Non eſt ergo prius acquirendum. licet ad philoſophiam etiam ſine viatico pervenire. Ita eſt, cum omnia habueris, tunc & ſapientiam habere voles. Hæc erit ultimum vitæ inſtrumentum, & (ut ita dicam) additamentum. Tu vero ſive aliquid habes, jam philoſophare: unde enim ſcis, an jam nimis habeas? ſive nihil, hoc prius quære, quam quidquam. At neceſſaria deerunt. Primum deeſſe non poterunt, quia natura minimum petit: naturæ autem ſe ſapiens accommodat. Sed ſi neceſſitates ultimæ inciderint, jamdudum exſiliet e vita, & moleſtus ſibi eſſe deſinet. Si vero exiguum fuerit & anguſtum, quo poſſit vita produci: id boni conſulet, nec ultra neceſſaria ſolicitus aut anxius, ventri & ſcapulis ſuum reddet, & occupationes divitum, concurſationeſque ad divitias euntium, ſecurus lætuſque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipſe te differs? expectabiſne fœnoris quæſtum, aut ex merce compendium, aut tabulas beati ſenis, cum fieri poſſis ſtatim dives? Repræſentat opes ſapientia: quas cuicumque fecit ſupervacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent: tu locupletibus propior es. Sæculum muta, nimis habes. Ineſt omni ſæculo, quod ſat eſt. Poteram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te male inſtituiſſem. Reges Parthos non poteſt quiſquam ſa-

ſalutare ſine munere, tibi valedicere non licet gratis. Quid iſtuc? ab Epicuro mutuum ſumam. Multis paraſſe divitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Non hoc miror. non eſt enim in rebus vitium, ſed in ipſo animo. Illud quod paupertatem gravem fecerat, & divitias graves fecit. Quemadmodum nihil differt, utrum ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocumque illum transtuleris, morbum ſuum ſecum transfert: ſic nihil refert, utrum animus æger in divitiis, an in paupertate ponatur. malum ſuum illum ſequitur.

EPIST. XVIII.

Sapientem, in publica laſcivia, temperanter ſe gerere, & aut nihil aut parum ex moribus libare. Quomodocumque; utile eſſe, certis diebus abſtinere, parcere, pauperes adſimilare. Præexercitatio eſt ad veram inopiam, ſi ea venit. Clauſula ab Epicuro: Ira inſaniæ aſſidet.

DEcember eſt menſis, cum maxime civitas deſudat. Jus luxuriæ publice datum eſt: ingenti apparatu ſonant omnia: tamquam quidquam inter Saturnalia interſit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil intereſt, ut non videatur mihi erraſſe, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum: utrum nihil ex quotidiana conſuetudine movendum; an ne diſſidere videremur cum publicis moribus, & hilarius cœnandum, & exuendam togam. Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore civitatis non ſolebat, voluptatis cauſſa ac feſtorum dierum veſtem mutavimus. Si te bene novi, arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe

pil-

pilleatæ turbæ voluiſſes, nec per omnia diſſimiles: niſi forte his maxime diebus animo imperandum eſt, ut tunc voluptatibus ſolus abſtineat, cum in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum firmitatis ſuæ capit, ſi ad blanda & in luxuriam trahentia nec it, nec abducitur. Hoc multo fortius eſt, ebrio ac vomitante populo, ſiccum ac ſobrium eſſe: illud temperatius, non excerpere ſe, nec inſigniri, nec miſceri omnibus: & eadem, ſed non eodem modo, facere. Licet enim ſine luxuria agere feſtum diem. Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem, ut ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac viliſſimo cibo, dura atque horrida veſte, dicas tibi. Hoc eſt quod timebatur? In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra injurias fortunæ inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit ſine ullo hoſte, vallum jacit, & ſupervacuo labore laſſatur, ut ſufficere neceſſario poſſit. Quem in ipſa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertatem imitati, prope ad inopiam acceſſerunt, ne umquam expaveſcerent, quod ſæpe didiciſſent. Non eſt nunc, quod exiſtimes me ducere te ad modicas cœnas & pauperum cellas, & quidquid aliud eſt, per quod luxuria divitiarum tædio ludit. Grabatus ille verus ſit, & ſagum, & panis durus ac ſordidus. Hoc triduo & quatriduo fer, interdum pluribus diebus: ut non luſus ſit, ſed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exſultabis, dupondio ſatur, & intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortuna: hoc enim quod neceſſitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamen quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa millia ſervorum, multa millia pau-

perum faciunt. Illo nomine te ſuſpice, quod facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati ſemper, quam aliquando experiri. Exerceamur ad palum: & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius divites erimus, ſi ſcierimus quam non ſit grave pauperes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter voluptatis Epicurus, quibus maligne famem exſtingueret: viſurus an aliquid deeſſet ex plena & conſummata voluptate, vel quantum deeſſet, & an dignum, quod quis magno labore penſaret. hoc certe in his epiſtolis ait, quas ſcripſit, Charino magiſtratu, ad Polyænum. Et quidem gloriatur, non toto aſſe ſe paſci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu ſaturitatem non putas eſſe? Et voluptas eſt. Voluptas autem, non illa levis, & fugax, & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa. Non enim jucunda res eſt aqua & polenta, aut fruſtum hordeacei panis: ſed ſumma voluptas eſt, poſſe capere etiam ex his voluptatem, & ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Liberaliora ſunt alimenta carceris: ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſte qui occiſurus eſt, paſcit. Quanta eſt animi magnitudo, ad id ſua ſponte deſcendere, quod nec ad extrema quidem redactis timendum ſit? hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, ſequi horum conſuetudinem, & aliquos dies deſtina, quibus ſecedas a tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum.

Finge Deo.

Nemo alius eſt Deo dignus, quam qui opes contempſit. quarum poſſeſſione tibi non interdico: ſed efficere volo, ut illas intrepide poſ-

poſſideas. quod uno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis beate victurum perſuaſeris tibi; ſi illas tamquam exituras ſemper adſpexeris. Sed jam incipiamus epiſtolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo tibi Epicurum. ab illo fiet numeratio. Immodica ira gignit inſaniam. Hoc quam verum ſit, neceſſe eſt ſcias, cum habueris & ſervum, & inimicum. In omnes perſonas hic exardeſcit affectus: tam ex amore naſcitur, quam ex odio: non minus inter ſeria, quam inter luſus & jocos. Nec intereſt, ex quam magna cauſſa naſcatur, ſed in qualem perveniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, ſed quo incidat. nam etiam maximum ſolida non receperunt: rurſus arida, & corripi facilia, ſcintillam quoque fovent uſque in incendium. Ita eſt, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor eſt: & ideo ira vitanda eſt, non moderationis cauſſa, ſed ſanitatis.

EPIST. XIX.

Omittendas aut abjiciendas occupationes, & otium captandum; ſed otium, non latebras. Monet ab aula, & ſplendore abire; quæ tumultus, & fluctus, ſuos habent. Clauſula ab eodem magiſtro; Vide quibuſcum menſa communices.

EXſulto quotiens epiſtolas tuas accipio, implent enim me bona ſpe: jam non promittunt de te, ſed ſpondent. Ita fac, oro atque obſecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quam quod pro ipſo rogaturus ſum? ſi potes, ſubduc te iſtis occupationibus: ſi minus, eripe. Satis multum temporis ſparſimus, incipiamus in ſenectute vaſa colligere. Numquid invidioſum eſt? in freto viximus, moriamur in portu.

Neque ego ſuaſerim tibi nomen ex otio petere, quod nec jactare debes, nec abſcondere. Nunquam enim uſque eo te abigam, generis humani furore damnato: ut latebram tibi aliquam parari & oblivionem velim. id age, ut otium tuum non emineat, ſed appareat. Deinde videbunt de iſto, quibus integra ſunt & propria conſilia: an velint vitam per obſcurum tranſmittere. tibi liberum non eſt. In medium te protulit ingenii vigor, ſcriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te invaſit, ut ſi in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monſtrabunt. tenebras habere non potes: ſequetur priſtinæ lucis multum, quocumque fugeris. Quietem potes vindicare, ſine ullius odio, ſine deſiderio, aut morſu animi tui. Quid enim relinques, quod invitus relictum a te poſſis cogitare? clientes? quorum nemo te ipſum ſequitur, ſed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur, nunc præda. Mutabunt teſtamenta deſtituti ſenes? migrabit ad aliud limen ſalutator? non poteſt parvo res magna conſtare. Æſtima utrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Utinam tibi quidem ſeneſcere contigiſſet intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna miſiſſet! Tulit te longe a conſpectu vitæ ſalubris rapida felicitas, provincia & procuratio, & quidquid ab iſtis promittitur: majora deinde officia te excipient, & ex aliis alia. Quis exitus erit? quid exſpectas, donec deſinas? habere, quod cupias? Numquam erit tempus. Qualem dicimus eſſe ſeriem cauſſarum, ex quibus nectitur fatum, talem & cupiditatum: altera ex fine alterius naſcitur. In eam demiſſus es vitam, quæ nunquam tibi miſeriarum terminum ac ſervitutis ipſa factura ſit. Subduc cervicem jugo tritam. ſemel illam incidi, quam ſemper premi, ſa-

tius

tius eſt. Si te ad privata retuleris, minora erunt omnia, ſed affatim implebunt: at nunc plurima & undique ingeſta non ſatiant. Utrum autem mavis, ex inopia ſaturitatem, an in copia famem? Et avida felicitas eſt, & alienæ aviditati expoſita. Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit, ipſe aliis non eris. Quomodo, inquis, exibo? utcumque. Cogita quam multa temere pro pecunia, quam multa laborioſe pro honore tentaveris: aliquid & pro otio audendum eſt, aut in iſta ſolicitudine procurationum, & deinde urbanorum officiorum, ſeneſcendum in tumultu, ac ſemper novis fluctibus, quos effugere nulla modeſtia, nulla vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quieſcere velis? fortuna tua non vult. Quid ſi illi etiam nunc permiſeris creſcere? quantum ad ſucceſſum acceſſerit, accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictum Mecænatis. vera in ipſo eculeo docuit. Ipſa enim altitudo attonat ſumma. Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inſcribitur. hoc voluit dicere, attonita habet ſumma. Eſt ergo tanti ulla potentia, ut ſit tibi tam ebrius ſermo? Ingenioſus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, niſi illum enervaſſet felicitas, imo caſtraſſet. Hic te exitus manet, niſi jam contrahas vela, niſi (quod ille ſero voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecænatis ſententia parem facere rationem: ſed movebis mihi controverſiam, ſi te novi, nec voles quod debeo, in aſpero & probo accipere. Ut ſe res habet, ab Epicuro verſura facienda eſt. Ante, inquit, circumſpiciendum eſt, cum quibus edas & bibas, quam quid edas & bibas. Nam ſine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt. Hoc non continget tibi, niſi ſeceſſeris: alioquin habebis convivas, quos ex turba ſalutantium nomenclator digeſſerit:

Errat autem qui amicum in atrio quærit, in convivio probat. Nullum habet majus malum occupatus homo, & bonis ſuis obſeſſus, quam quod amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt. quod beneficia ſua efficacia judicat ad conciliandos amicos, cum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leve æs alienum debitorem facit; grave inimicum. Quid ergo? beneficia non parant amicitias? parant, ſi accepturos licuit eligere; ſi collata, non ſparſa ſunt. Itaque dum incipis eſſe mentis tuæ, interim hoc conſilio ſapientum utere, ut magis ad rem exiſtimes pertinere, quis, quam quid acceperit.

EPIST. XX.

Philoſophiam in factis, non verbis eſſe: itaque ad illa eundum. Et conſtanter eundum, nam Sapientia ex convenientia, & tenor unus, voluntatum, ac vitæ. Paupertas etiam non timenda: & divitiæ, ſi adſint, non amandæ. Iterum monitio, pauperem certis diebus agere, & imitari.

SI vales, & te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo. mea enim gloria erit, ſi te iſtinc, ubi ſine ſpe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, ut philoſophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione, nec ſcripto, ſed animi firmitate, & cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus, & aſſenſionem coronæ captantibus, aliud his qui juvenum & otioſorum aures diſputatione varia aut volubili detinent. Facere docet philoſophia, non dicere: & hoc exigit, ut ad legem ſuam quiſque vivat, ne orationi vita diſſentiat, ut ipſa inter ſe vita unius, ſine actionum diſ-

diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt & officium ſapientiæ, & indicium, ut verbis opera concordent, ut & ipſe ubique par ſibi idemque ſit. Quis hoc præſtabit? pauci, aliqui tamen. Eſt difficile hoc: nec dico ſapientem ſemper uno iturum gradu, ſed una via. Obſerva itaque, numquid veſtis tua domuſque diſſentiant: numquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus: numquid cœnes frugaliter, ædifices luxurioſe. Unam ſemel, ad quam vivas, regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam ſe domi contrahunt, dilatant foris & extendunt. Vitium eſt hæc diverſitas, & ſignum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem ſuum. Etiamnum dicam unde ſit iſta inconſtantia, & diſſimilitudo rerum conſiliorumque. Nemo proponit ſibi quid velit, nec ſi propoſuit, perſeverat in eo, ſed tranſilit: nec tantum mutat, ſed redit, & in ea quæ deſeruit ac damnavit, revolvitur. Itaque ut relinquam definitiones ſapientiæ veteres, & totum complectar humanæ vitæ modum, hac poſſum contentus eſſe: Quid eſt ſapientia? Semper idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adjicias, ut rectum ſit quod velis. Non poteſt cuiquam ſemper idem placere, niſi rectum. Neſciunt ergo homines quid velint, niſi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle, aut nolle decretum eſt. Variatur quotidie judicium, & in contrarium vertitur: ac pleriſque agitur vita per luſum. Preme ergo quod cœpiſti: & fortaſſe perduceris aut ad ſummum, aut eo quod ſummum nondum eſſe ſolus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? Turba iſta cum a te paſci deſierit, ipſa ſe paſcet: aut quod tu beneficio tuo non potes ſcire, paupertatis ſcies. Illa veros certoſque amicos retinebit: diſcedet quiſquis non te, ſed aliud ſequebatur

tur. Non eſt autem vel ob hoc unum amanda paupertas, quod a quibus ameris, oſtendit? O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur! Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus, ut contentus ſis temetipſo, & ex te naſcentibus bonis. Quæ poteſt eſſe felicitas Deo propior? Redige te ad parva, ex quibus cadere non poſſis: idque ut libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolæ hujus, quod ſtatim conferam. Invideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. Magnificentior (mihi crede) ſermo tuus in grabato videbitur & in panno, non enim dicentur tantum illa, ſed probabuntur. Ego certe aliter audio quæ dicit Demetrius noſter, cum illum vidi nudum, quanto minus quam ſtramentis incubantem? tunc enim non præceptor veri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? non licet divitias in ſinu poſitas contemnere? Quid ni liceat? & ille ingentis animi eſt, qui illas circumfuſas ſibi multum diuque miratus, quod ad ſe venerint, ridet, ſuaſque audit magis eſſe quam ſentit. Multum eſt, non corrumpi divitiarum contubernio. Magnus eſt ille qui in divitiis pauper eſt: ſed ſecurior, qui caret divitiis. Neſcio, inquis, quomodo iſte paupertatem laturus ſit, ſi in illam inciderit. Nec ego, Epicurus inquit, ſcio, an pauper iſte contempturus ſit divitias, ſi in illas inciderit. Itaque in utroque mens æſtimanda eſt, inſpiciendumque, an ille paupertati indulgeat, an hic divitiis non indulgeat. Alioquin leve argumentum eſt bonæ voluntatis grabatus, aut pannus, niſi apparuit aliquem illa non neceſſitate pati, ſed malle. Ceterum magnæ indolis eſt, ad iſta non properare tamquam ad meliora, ſed præparare tamquam ad facilia. Et ſunt, Lucili, facilia: cum vero multo ante medita-

tus

tuis acceſſeris, jucunda quoque. Ineſt enim illis, ſine qua nihil eſt jucundum, ſecuritas. Neceſſarium ergo judico id quod tibi ſcripſi magnos viros ſæpe feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eo magis faciendum eſt, quod deliciis permaduimus, & omnia dura ac difficilia judicamus: Potius excitandus e ſomno, & vellicandus eſt animus, admonendusque naturam nobis minimum conſtituiſſe. Nemo naſcitur dives. quiſquis exit in lucem, juſſus eſt lacte & panno eſſe contentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

EPIST. XXI.

Verum ſplendorem a Philoſophia, non ab honoribus aut titulis eſſe. Dare illam nomen manſurum & famam, habenti; & adhærenti quoque. Emblema ab Epicuro: Ut divitias augeas, cupiditates minue.

CUm iſtis negotium tibi eſſe judicas, de quibus ſcripſeras? maximum negotium tecum habes; tu tibi moleſtus es. Quid velis, neſcis; melius probas honeſta, quam ſequeris; vides ubi ſit poſita felicitas, ſed ad illam pervenire non audes. Quid ſit autem quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis, dicam. Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es; & cum propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te hujus vitæ a qua receſſurus es, fulgor, tamquam in ſordida & obſcura caſurum. Erras Lucili: ex hac vita ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem & lucem, cum hæc certam originem habeat ac ſuam, ille niteat alieno; hoc inter hanc vitam, & illam. Hæc quia fulgore extrinſecus veniente percuſſa eſt, craſſam illi ſta-

tim umbram faciet quiſquis obſtiterit: illa vero ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cum Idomeneo ſcriberet, & illum a vita ſpecioſa ad fidelem ſtabilemque gloriam revocaret, rigidæ tunc potentiæ miniſtrum, & magna tractantem: Si gloria, inquit, tangeris, notiorem te epiſtolæ meæ facient, quam omnia iſta, quæ colis, & propter quæ coleris. Numquid ergo mentitus eſt? quis Idomenea noſſet, niſi Epicurus illum ſuis litteris incidiſſet? mnes illos megiſtanas & ſatrapas, & regem ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur, oblivio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire Ciceronis epiſtolæ non ſinunt. nihil illi profuiſſet gener Agrippa, & Tiberius progener, & Druſus Cæſar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exſerent, & in idem quandoque ſilentium abitura oblivioni reſiſtent, ac ſe diu vindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud poſteros gratiam, poſſum mecum duratura nomina educere. Virgilius noſter duobus memoriam æternam promiſit, & præſtat.

Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies umquam memori vos eximet ævo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Quoſcumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos cito memoria defecit. Ingeniorum creſcit

ſcit dignatio: nec ipſis tantum habetur, ſed quiquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit, ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, qua hortatur ut Pythoclea locupletem non publica, nec ancipiti via faciat. Si vis, inquit, Pythoclea divitem facere, non pecuniæ adjiciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt. Et apertior iſta ſententia eſt, quam ut interpretanda ſit, & diſertior quam ut adjuvanda. Hoc unum te admoneo. ne iſtud tantum exiſtimes de divitiis dictum: quocumque tranſtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adjiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetua voluptate, non voluptatibus adjiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere, & implere vitam, non annis adjiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Has voces non eſt quod Epicuri eſſe judices, publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo, cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere ſententiam, & ſequor. Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, ut iſtis qui ad illa confugient, ſpe mala inducti, qui velamentum ſeipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probem, quocumque ierint, honeſte eſſe vivendum. Cum adierint hos hortulos & inſcriptum hortulis, Hoſpes hic bene manebis, hic ſummum bonum voluptas eſt: paratus erit iſtius domicilii cuſtos, hoſpitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque large adminiſtrabit; & dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famem, ſed extinguunt: nec majorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant.

dant. In hac voluptate conſenui. de his tecum deſideriis loquor, quæ conſolationem non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid ut deſinant. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc unum commonefaciam, Iſta voluptas non naturalis eſt, non neceſſaria; huic nihil debes. ſi quid impendis, voluntarium eſt. Venter præcepta non audit, poſcit, appellat. non eſt tamen moleſtus creditor, parvo dimittitur; ſi modo das illi quod debes, non quod potes.

EPIST. XXII.

Fortiter exeundum eſſe ab occupationibus, & ſolvendos laqueos, aut rumpendos. Sed tamen opportunitas & εὐκαιρία exſpectetur: nec elabatur. Spernit deinde, & abjecit ſplendores iſtos falſos. Tum ab Epicuro ſententia: Omnes exire pueros e vita: id eſt, veræ ejus ignaros.

JAm intelligis educendum eſſe te ex iſtis occupationibus ſpecioſis & malis; ſed quomodo id conſequi poſſis, quæris. Quædam non niſi a præſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi, aut balnei tempus eligere; vena tangenda eſt. Vetus proverbium eſt Gladiatorem in arena capere conſilium. Aliquid adverſarii vultus, aliquid manus mora, aliquid ipſa inclinatio corporis: intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat, in univerſum & mandari poteſt, & ſcribi; tale conſilium non tantum abſentibus, ſed etiam poſteris datur. illud alterum quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo ſuadebit; cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantum præſentis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſervare properantem. Itaque

hanc

hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende: & toto impetu, totis viribus id age, ut te iſtis officiis exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo aut ex iſta vita tibi, aut e vita exeundum. Sed illud idem exiſtimo, levi eundum via: ut quod male implicuiſti, ſolvas potius quam abrumpas. dummodo, ſi alia ſolvendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus eſt, ut malit ſemper pendere, quam ſemel cadere. interim, quod primum eſt, impedire te noli, contentus eſto negotiis, in quæ deſcendiſti, vel quod videri mavis, incidiſti. Non eſt quod ad ulteriora nitaris. aut perdes excuſationem, & apparebit te non incidiſſe. Iſta enim quæ dici ſolent, falſa ſunt; Non potui aliter. Quid ſi noluiſſem? neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt, felicitatem curſu ſequi: eſt aliquid, etiam ſi non repugnare, ſubſiſtere, nec inſtare fortunæ ferenti. Numquid offenderis, ſi in conſilium non venio tantum, ſed advoco? & quidem prudentiores quam ipſe ſum, ad quos ſoleo referre, ſi quid delibero. Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ ſcribitur. quem rogat, ut quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua vis major interveniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubjicit, nihil eſſe tentandum, niſi cum apte poterit tempeſtiveque tentari: ſed cum illud tempus diu captatum venerit, exſiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem vetat, & ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum: ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris. non eſt quod quiſquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quam fortiores ſunt. Exſpectas forſitan, ut tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere oneri: luctare cum officio, quod ſemel recepiſti.
Non

Non eſt vir fortis & ſtrenuus, qui laborem fugit; verum ibi creſcit illi animus ipſa rerum difficultate. Dicentur tibi iſta, ſi operæ pretium habebit perſeverantia, ſi nihil indignum bono viro faciendum patiendumve erit: alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non conteret, nec in negotiis erit negotii cauſſa. Ne illud quidem, quod exiſtimas eum facturum, faciet, ut ambitioſis rebus implicitus, earum ſemper æſtus ferat. Sed cum videbit brevia in quibus volutatur, incerta, ancipitia: repetet pedem, nec vertet terga, ſed ſenſim recedet in tutum. Facile eſt autem, mi Lucili, occupationes evadere, ſi occupationum pretia contempſeris. illa ſunt, quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? tam longas ſpes relinquam? ab ipſa meſſe diſcedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum? Ab his ergo inviti homines recedunt, & mercedem miſeriarum amant, ipſas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur, id eſt, ſi verum affectum eorum inſpicias, non oderunt, ſed litigant. Excute iſtos, qui quæ cupiere, deplorant, & de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non poſſunt: videbis voluntariam eſſe illis in eo moram, quod ægre ferre ipſos & miſere, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili, paucos ſervitus, plures ſervitutem tenent. Sed ſi deponere illam in animo eſt, & libertas bona fide placuit: in hoc autem unum advocationem petis, ut ſine perpetua ſollicitudine id tibi facere contingat: quid ni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones & Chryſippi moderata, & honeſta, & vera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiverſaris, ut circumſpicias, quantum feras tecum, & quam magna pecunia inſtruas otium: numquam exitum invenies. Nemo cum ſarcinis enatat.

Emer-

Emerge ad meliorem vitam, propitiis diis. ſed non ſic, quo modo iſtis propitii ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt: ab hoc uno excuſati, quod iſta quæ urunt, quæ excruciant, optantibus data ſunt. Jam imprimebam epiſtolæ ſignum: reſolvenda eſt, ut cum ſolenni ad te munuſculo veniat, & aliquam magnificam vocem ſecum ferat. & ecce occurrit mihi neſcio utrum verior, an eloquentior. cujus? inquis. Epicuri. adhuc enim alienas ſarcinas adorno. Nemo non ita exit e vita, tamquam modo intraverit. Quemcunque vis occupa, adoleſcentem, ſenem, medium: invenies æque timidum mortis, æque inſcium vitæ. nemo quidquam habet facti. in futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſta voce delectat, quam quod exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quam quomodo natus eſt, exit e vita. Falſum eſt, pejores morimur, quam naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturæ vitium eſt. illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc eſt? ſine cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidia, ceteriſque peſtibus. quales intraſtis, exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quam naſcitur. Nunc vero trepidamus, cum periculum acceſſit: non animus nobis, non color conſtat: lacrymæ nihil profuturæ cadunt. Quid eſt turpius, quam in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſſa autem hæc eſt, quod inanes omnium bonorum ſumus, quorum in fine vitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars ejus ulla ſubſedit, tranſmiſſa eſt & effluxit. Nemo quam bene vivat, ſed quam diu, curat: cum omnibus poſſit contingere, ut bene vivant; ut diu, nulli.

EPI-

EPIST. XXIII.

Monet verum gaudium quærere. quod illud? ſeverum, & ex vero Bono natum. Reliqua fallacia & fugacia ſunt, hoc ſolidum & firmum; quia in ſolido ſitum, & animo, optima noſtri parte, Uno verbo, poſitum eſt in Conſcientia. Epicuri deinde dictum: Turpe & moleſtum, vitam ſemper inchoare: & inconſtantes damnantur.

PUtas me tibi ſcripturum, quam humane nobiſcum hiems egerit, quæ & remiſſa fuit, & brevis: quam malignum ver ſit, quam præpoſterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego vero aliquid, quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit, ſcribam. Quid autem id erit, niſi ut te exhorter ad bonam mentem? Hujus fundamentum quod ſit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi: culmen eſt. Ad ſumma pervenit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate non poſuit. Sollicitus eſt, & incertus ſui, quem ſpes aliqua proritat: licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur, licet illum numquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili: diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoveo, qui ſpes, dulciſſima oblectamenta, devitandas exiſtimo? imo contra nolo tibi umquam deeſſe lætitiam. volo illam tibi domi naſci: naſcitur, ſi modo intra teipſum ſit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leves ſunt: niſi forte tu judicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſevera eſt verum gaudium. An tu exiſtimas quenquam ſoluto vultu, &, ut iſti delicati loquuntur, hilari

ocu-

oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere ſub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud ſe verſat, in magno gaudio eſt, ſed parum blando. In hujus gaudii poſſeſſione eſſe te volo. numquam deficiet, cum ſemel unde petatur inveneris. Levium metallorum fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſidue plenius reſponſura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfuſoriam voluptatem: & quodcumque invectitium gaudium eſt, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, & quod plus pateat introrſus. Fac, oro te, Lucili cariſſime, quod unum poteſt te præſtare felicem. disjice & conculca iſta quæ extrinſecus ſplendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, & de tuo gaude. Quid eſt autem hoc? de te ipſo, & tui optima parte. Corpuſculum quoque, etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quam magnam. Vanas ſuggerit voluptates, breves, pœnitendas, ac niſi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat: modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe credideris. Veri boni aviditas tuta eſt. Quid ſit iſtud, interrogas, aut unde ſubeat? dicam. Ex bona conſcientia, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore unam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere quidquam certum manſurumve poſſunt, ſuſpenſi & vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant: cæteri eorum more quæ fluminibus in-

innatant, non eunt, ſed feruntur. Ex quibus alia lenior unda detinuit, ac mollius vexit: alia vehementior rapuit; alia proxime ripam, curſu langueſcente, depoſuit; alia torrens impetus ejecit in mare. Ideo conſtituendum eſt, quid velimus, & in eo perſeverandum. Hic eſt locus ſolvendi æris alieni. Poſſum enim vocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epiſtolam liberare. Moleſtum eſt, ſemper vitam inchoare. aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi: Male vivunt qui ſemper vivere incipiunt. Quare, inquis? deſiderat enim explanationem iſta vox. Quia ſemper illis imperfecta vita eſt. non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modo incipit vivere. Id agendum eſt, ut ſatis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cummaxime vitam. Non eſt quod exiſtimes, paucos eſſe hos. propemodum omnes ſunt. Quidam vivere tunc incipiunt, cum deſinendum eſt. ſi hoc judicas mirum, adiiciam quod magis admireris: quidam ante vivere defecerunt, quam inciperent.

EPIST. XXIV.

Epiſtola inter bonas pulchraſque. Hortatur non timere ventura, etſi minentur: imo proponere ventura, & ſic ſe formare examinando, aut elevando. Quid enim omnes iſti metus ſunt? ultimus eorum mors eſt, & ratione contemne. Magni viri fecerunt, e plebe & ſervitiis fecerunt: cur tu non adſpires? Deme perſonam rebus. quod times, dolor eſt: quem muliercula in puerperio tulit. Denique in hæc natus es, jactari, dolere, mori. agnoſce ſortem: Tamen (Epicuri præcepto) nec opta mortem, nec time.

Sol-

SOllicitum te eſſe ſcribis de judicii eventu, quod tibi furor inimici denunciat, & exiſtimas me ſuaſurum ut meliora tibi ipſi proponas, & acquieſcas ſpei blandæ. Quid enim neceſſe eſt mala accerſere, & ſatis cito patienda cum venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? Eſt ſine dubio ſtultum, quia quandoque ſis futurus miſer, eſſe jam miſerum. Sed ego alia te ad ſecuritatem via ducam. Si vis omnem ſolicitudinem exuere, quidquid vereris ne eveniat, eventurum utique propone: & quodcumque illud eſt malum, tecum ipſe metire ac timorem tuum taxa. intelliges profecto aut non magnum, aut non longum eſſe, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda ſunt: omnis illa ætas tulit. In quamcumque partem rerum, vel civilium, vel externarum, memoriam miſeris, occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Numquid accidere tibi, ſi damneris, poteſt durius, quam ut mittaris in exſilium? ut ducaris in carcerem? numquid ultra quidquam timendum eſt ulli, quam ut uratur? quam ut pereat? Singula iſta conſtitue, & contemptores eorum cita, qui non quærendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, tamquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quam quod male judicaretur. Exſilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. alter, ut rediret Reipub. præſtitit: alter reditum ſuum Syllæ negavit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputavit, & exire (cum eſſent qui promitterent fugam) noluit: remanſitque, ut duarum rerum graviſſimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum impoſuit. Acerbum eſt uri: quanto acerbius ſi id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec ullis præceptis contra mortem

aut

aut dolorem ſubornatum, militari tantum robore inſtructum, pœnas a ſe irriti conatus exigentem. ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextræ ſtetit, nec ante removit nudis oſſibus fluentem manum, quam ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupanda pericula virtus, quam crudelitas ad irroganda. Facilius Porſena Mucio ignovit, quod voluerat occidere; quam ſibi Mucius, quod non occiderat. Decantatæ, inquis, in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. jam mihi, cum ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem, ultima illa nocte Platonis librum legentem, poſito ad caput gladio? duo hæc in rebus extremis inſtrumenta proſpexerat, alterum ut vellet mori, alterum ut poſſet. Compoſitis ergo rebus, utcumque componi fractæ atque ultimæ poterant, id agendum exiſtimavit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut ſervare contingeret, & ſtricto gladio, quem uſque in illum diem ab omni cæde purum ſervaverat: Nihil, inquit, egiſti fortuna, omnibus conatibus meis obſtando. non pro mea adhuc, ſed pro patriæ libertate pugnavi: nec agebam tanta pertinacia, ut liber; ſed ut inter liberos viverem: nunc quoniam deploratæ ſunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum corpori vulnus: quo obligato a medicis, cum minus ſanguinis haberet, minus virium, animi idem, jam non tantum Cæſari, ſed ſibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generoſum illum contemptoremque omnis potentiæ ſpiritum non emiſit, ſed ejecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero, ut ingenium exerceam, ſed ut te adverſus id quod maxime terribile videtur, exhorter. Facilius autem exhortabor, ſi o-

ſten-

ſtendero, non tantum fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempſiſſe: ſed quoſdam ad alia ignavos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorum. ſicut illum Cn. Pompeii ſocerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri navem ſuam videret ab hoſtibus, ferro ſe transverberavit, & quærentibus ubi Imperator eſſet: Imperator, inquit, bene ſe habet. Vox hæc illum parem majoribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africa gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginem vincere, ſed amplius mortem. Imperator, inquit, bene ſe habet. An aliter debebat Imperator, & quidem Catonis, mori? Non revoco te ad hiſtorias, nec ex omnibus ſæculis contemptores mortis, qui ſunt plurimi, colligo: reſpice ad hæc noſtra tempora, de quorum languore ac deliciis querimur. omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala ſua morte præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeo mors timenda non eſt, ut beneficio ejus nihil anteferendum ſit. Securus itaque inimici minas audi: & quamvis conſcientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra cauſſam valent, & quod æquiſſimum eſt ſpera, & ad id te quod eſt iniquiſſimum, compara. Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque majuſculis pueris evenit. illi quos amant, quibus aſſueverunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaveſcunt: non hominibus tantum, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda facies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle iſtam pompam, ſub qua lates, & ſtultos territas. mors es, quam nuper ſervus

meus,

meus, quam ancilla contempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? quid ſingulis articulis ſingula machinamenta, quibus extorqueantur aptata, & mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta, quæ nos obſtupefaciunt: jube conticeſcere gemitus & exclamationes, & vocum inter lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt, quem podagricus ille contemnit, quem ſtomachicus ille in ipſis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Levis eſt, ſi ferre poſſum: brevis eſt, ſi ferre non poſſum. Hæc in animo voluta, quæ ſæpe audiſti, ſæpe dixiſti: ſed an vere audieris, an vere dixeris, effectu proba. hoc enim turpiſſimum eſt, quod nobis objici ſolet, verba nos philoſophiæ, non opera tractare. Quid tu? nunc primum tibi mortem imminere ſciſti, nunc exſilium, nunc dolorem? in hæc natus es. Quidquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſcio certe feciſſe. Nunc admoneo, ut animum tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem. hebetabitur enim, & minus habebit vigoris, cum exſurgendum erit. Abduc illum a privata cauſſa ad publicam: dic mortale tibi & fragile corpuſculum eſſe, cui non ex injuria tantum aut ex potentioris viribus denunciabitur dolor, ſed ipſæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates nervorum torporem tremoremque: libidines pedum, manuum, articulorum omnium depravationes. Pauper fiam? inter plures ero. Exſul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? quid enim? nunc ſolutus ſum? ad hoc me natura grave corporis mei pondus adſtrinxit. Moriar? hoc dicis, deſinam ægrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tam ineptus,

ptus, ut Epicuream cantilenam hoc loco perſequar, & dicam vanos eſſe inferorum metus, nec Ixionem rota volvi, nec ſaxum humero Siſiphi trudi in adverſum, nec ullius viſcera & renaſci poſſe quotidie, & carpi. Nemo tam puer eſt, ut Cerberum timeat, & tenebras, & larvarum habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos aut conſumit, aut emittit. Emiſſis meliora reſtant, onere detracto conſumptis nihil reſtat. bona pariter malaque ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum verſum, ſi prius admonuero, ut te judices non aliis ſcripſiſſe iſta, ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui, aliud ſentire: quanto turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illum locum aliquando tractaſſe, non repente nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere. Quotidie morimur: quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cum creſcimus, vita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam: uſque ad heſternum, quidquid tranſiit temporis, periit. hunc ipſum quem agimus diem, cum morte dividimus. Quemadmodum clepſydram non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quidquid ante defluxit: ſic ultima hora, qua eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illam pervenimus, ſed diu venimus. Hæc cum deſcripſiſſes, quo ſoles ore, ſemper quidem magnus, numquam tamen acrior, quam ubi veritati commodas verba, dixiſti:

Mors non ultima venit; quæ rapit ultima, mors eſt:

Malo te legas, quam epiſtolam meam. apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam eſſe, non ſolam. Video quo ſpectes. quæris quid huic epiſtolæ infulſerim, quod dictum alicujus animoſum, quod

præ-

præceptum utile? Ex hac ipſa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Objurgat Epicurus non minus eos qui mortem concupiſcunt, quam eos qui timent, & ait: Ridiculum eſt, currere ad mortem tædio vitæ, cum genere vitæ, ut currendum eſſet ad mortem, effeceris. Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, cum vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adjicias & illud ejuſdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam eſſe, imo dementiam, ut quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaveris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In utrumque monendi ac firmandi ſumus: & ne nimis amemus vitam, & ne nimis oderimus. etiam cum ratio ſuadet finire, non temere, nec cum procurſu capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet e vita, ſed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupavit, libido moriendi. Eſt enim, mi Lucili, ut ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio: quæ ſæpe generoſos atque acerrimæ indolis viros corripit, ſæpe ignavos jacenteſque. illi contemnunt vitam, hi gravantur. Quoſdam ſubit eadem faciendi videndique ſatietas, & vitæ non odium, ſed faſtidium: in quod prolabimur, ipſa impellente philoſophia, dum dicimus: Quouſque eadem? Nempe expergiſcar, dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo; æſtuabo; nullius rei finis eſt, ſed in orbem nexa ſunt omnia: fugiunt ac ſequuntur. Diem nox premit, dies noctem: æſtas in autumnum deſinit, autumno hiems inſtat, quæ vere compeſcitur: omnia tranſeunt, ut revertantur. nihil novi video, nihil novi facio. Fit aliquando & hujus rei nauſea. Multi ſunt qui non acerbum judicent vivere, ſed ſuperfluum.

EPI-

EPIST. XXV.

Præſcribit de duobus amicis, juvene & ſene, aliter atque aliter cum utroque agendum: cum illo fortius: cum hoc remiſſius, ne deſperet. ipſum Lucilium hortatur ad mediocritatem, aut pauperiem: deinde (Epicuri voce) ut ſumat ſibi Pædagogum. Fac omnia, tanquam aliquis ſpectet.

QUod ad duos amicos noſtros pertinet, diverſa via eundum eſt. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Utar libertate tota: non amo illum, niſi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua continere? Reſpice ætatem ejus jam duram & intractabilem. non poteſt reformari. tenera finguntur. An profecturus ſim, neſcio. malo ſucceſſum mihi, quam fidem deeſſe. Nec deſperaveris, etiam diutinos ægros poſſe ſanari: ſi contra intemperantiam ſteteris, ſi multa invitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciæ habeo: excepto eo, quod adhuc peccare erubeſcit. nutriendus eſt hic pudor: qui quamdiu in animo ejus duraverit, aliquis erit bonæ ſpei locus. Cum hoc veterano parcius agendum puto, ne in deſperationem ſui veniat. Nec ullum tempus aggrediendi melius fuit, quam hoc, dum interquieſcit, dum emendato ſimilis eſt. Aliis hæc intermiſſio ejus impoſuit. mihi verba non dat: exſpecto cum magno fænore vitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare, non deeſſe. Impendam huic rei dies: & utrum poſſit aliquid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis te, ut facis, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus, neceſſarium eſt. Ad legem naturæ revertamur: divitiæ paratæ ſunt.

Aut gratuitum eſt quo egemus, aut vile. Panem & aquam natura deſiderat. nemo ad hæc pauper eſt. intra quæ quiſquis deſiderium ſuum cluſit, cum ipſo Jove de felicitate contendat, ut ait Epicurus: cujus aliquam vocem huic epiſtolæ involvam. Sic fac, inquit, omnia, tamquam ſpectet aliquis. Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem intereſſe cogitationibus tuis judices. Hoc quidem longe magnificentius eſt, ſic vivere tamquam ſub alicujus boni viri, ac ſemper præſentis, oculis: ſed ego etiam hoc contentus ſum, ut ſic facias quæcumque facies, tamquam ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cum jam profeceris tantum, ut ſit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cujus interventu perditi quoque homines vitia ſupprimerent, dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem ſuadet Epicurus. Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba. Diſſimilem te fieri multis oportet. dum tibi tutum non eſt a te recedere: circumſpice ſingulos. Nemo eſt, cui non ſatius ſit cum quolibet eſſe, quam ſecum. Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba, ſi bonus vir, ſi quietus, ſi temperans es: alioquin in turbam tibi a te recedendum eſt. Iſtic enim malo viro propius es.

EPI.

EPIST. XXVI.

Senem ſe eſſe, & tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur: quæ ſola, inquit, judicat, an aliquid ſit facti. Reliqua, verba ſunt. Robur & virtus apparebit, cum animam ages. Ab Epicuro clauſula: Diſce mortem meditari.

MOdo dicebam tibi, in conſpectu eſſe me ſenectutis: jam vereor, ne ſenectutem poſt me reliquerim. Aliud jam his annis, certe huic corpori vocabulum convenit: quoniam quidem Senectus, laſſæ ætatis, non fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non ſentio in animo ætatis injuriam, cum ſentiam in corpore, tantum vitia, & vitiorum miniſteria ſenuerunt. Viget animus, & gaudet non multum ſibi eſſe cum corpore: magnam oneris partem ſui depoſuit: exſultat, & mihi facit controverſiam de ſenectute. hunc ait eſſe florem ſuum. Credamus illi, bono ſuo utatur. Ire in cogitationem juvat, & diſpicere, quid ex hac tranquillitate & modeſtia morum ſapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non poſſim facere, quæ nolim: poſſim ne aliquid, quod nolim. Nam ſi quid non poſſum, non poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod incommodum, ſi quod debet deſinere, defecit: Incommodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire, &, ut proprie dicam, liqueſcere. Non enim ſubito impulſi ac proſtrati ſumus: carpimur. ſinguli dies aliquid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior, quam in finem ſuum, natura ſolvente, dilabi? Non quia aliquid mali eſt ictus, & e vita repentinus exceſſus: ſed quia lenis

hæc via eſt, ſubduci. Ego certe, velut appropinquet experimentum, & ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obſervo & alloquor: Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. levia ſunt iſta, & fallacia pignora animi, multiſque involuta lenociniis: quid profecerim, morti crediturus ſum. Non timide itaque componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me judicaturus ſum, utrum loquar fortia, an ſentiam: numquid ſimulatio fuerit & mimus, quidquid contra fortunam jactavi verborum contumacium. Remove exiſtimationem hominum: dubia ſemper eſt, & in partem utramque dividitur. Remove ſtudia totam vitam tractata: mors de te pronuntiatura eſt. Ita dico, diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. Accipio conditionem, non reformido judicium. Hæc mecum loquor: ſed tecum quoque me locutum puta. Junior es: quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni loco exſpecta. Finire jam volebam, & manus ſpectabat ad clauſulam: ſed conficienda ſunt ſacra: & huic epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, unde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cujus arca utar. Exſpecta puſillum, & de domo fiet numeratio. interim commodabit Epicurus, qui ait: Meditare utrum commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Supervacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel utendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper di-

diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem jubet. qui mori didicit, ſervire dedidicit: ſupra omnem potentiam eſt, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? liberum oſtium habet. Una eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui ut non eſt abjiciendus, ita minuendus eſt: ut ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

EPIST. XXVII.

Monet & excuſat. Quid enim? Ipſe jam bonus, jam ſanus? Non ſum, inquit: ſed inter ægros, de communi malo, & remedio tecum diſſero. Voluptates nocent, aut falſo juvant: Virtus ſola ſolidum gaudium parit. Sed hanc tu adſume & habe: per alium non potes. Hiſtoriola de Calviſio faceta. Epicuri dictum. Divitiæ ſunt naturalis paupertas.

TU me, inquis, mones. jam enim te ipſe monuiſti, jam correxiſti? ideo aliorum emendationi vacas? Non ſum tam improbus, ut curationes æger obeam: ſed tamquam in eodem valetudinario jaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar. in ſecretum te meum admitto; & te adhibito, mecum exigo. Clamo mihi ipſe. Numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi citra diem mortis præſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. non venturæ tantum, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non

ſint deprehenſa cum fierent, ſolicitudo non cum ipſis abit: ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas, pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles. etiam ſi non nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum manſurum circumſpice. nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi invenit. Sola virtus præſtat gaudium perpetuum, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo intervenit, quæ infra feruntur, nec unquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium pervenire continget? non quidem ceſſatur adhuc, ſed non feſtinatur. Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigilians, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici cupis. Delegationem res iſta non recipit. Aliud litterarum genus adjutorium admittit. Calviſius Sabinus memoria noſtra fuit dives: & patrimonium habebat libertini, & ingenium. Nunquam vidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Ulyxis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam bene noverat, quam pædagogos noſtros novimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam tribus, quam ille Trojanos & Achivos perſalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitavit. magna ſumma emit ſervos, unum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: novem præterea Lyricis ſingulos aſſignavit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. non invenerat: faciendos locavit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit convivas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, a quibus ſubinde cum peteret verſus, quos referret, ſæpe in medio verſu excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorum divitum arroſor, & quod ſequitur, arriſor, & quod duobus his adjunctum eſt, deriſor, ut Grammati-

cos

cos haberet analectas. Cum dixiſſet Sabinus, centenis millibus ſibi conſtare ſingulos ſervos: Minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in ea opinione erat, ut putaret ſe ſcire, quod quiſquam in domo ſua ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, ut luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus reſpondiſſet, Et quomodo poſſum? vix vivo. Noli, obſecro te, inquit, iſtud dicere. non vides quam multos ſervos valentiſſimos habeas? Bona mens nec commendatur, nec emitur: & puto, ſi venalis eſſet, non haberet emptorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe jam quod debeo, & vale. Divitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita paupertas. Hoc ſæpe dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed numquam nimis dicitur, quod numquam ſatis diſcitur. Quibuſdam remedia monſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt.

EPIST. XXVIII.

Loca mutata animum non mutant; ipſe te debes. Tolle internam ægrimoniam. omnis locus bonus jucunduſque erit. Eligam tamen, ſi poſſum, quietiſſimum & minus turbis aut vitiis opportunum. Clauſula; Peccata tua noſce, jam es ſalvus.

HOc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem novam: quod peregrinatione tam longa, & tot locorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam gravitatemque mentis. Animum debes mutare, non cœlum. Licet vaſtum trajeceris mare, licet (ut ait Virgilius noſter) *terræque urbeſque recedant*; ſequentur te, quocumque perveneris, vitia. Hoc idem quidam querenti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodeſſe, cum te circumferas? Premit te eadem cauſ-

ſa quæ expulit. Quid terrarum juvare novitas poteſt? quid cognitio urbium, aut locorum? in irritum cedit iſta jactatio. Quæris quare te fuga iſta non adjuvet? tecum fugis. Onus animi deponendum eſt: non ante tibi ullus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit, jam concitatæ & inſtigatæ, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui.

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum.

Vadis huc & illuc, ut excutias inſidens pondus, quod ipſa jactatione incommodius fit. ſicut in navi onera immota minus urgent: inæqualiter convoluta, citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cum iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci jucunda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris; hoſpitalis tibi illa qualiſcumque ſedes erit. Magis quis veneris, quam quo, intereſt: & ideo nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione vivendum eſt: Non ſum uni angulo natus? patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adjuvari te regionum varietatibus, in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cum illud quod quæris, Bene vivere, omni loco poſitum ſit. Num quid tam turbidum fieri poteſt, quam forum, ibi quoque licet quiete vivere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam. nam ut loca gravia etiam firmiſſimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque men-

tu,

ti, needum adhuc perfectæ, & convaleſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo colluctantur. Sapiens feret iſta, non eliget: & malet in pace eſſe, quam in pugna. Non enim multum prodeſt vitia ſua projeciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum ejus infringere. Quid intereſt, quot domini ſint? ſervitus una eſt. Hanc qui contempſit, in quantalibet turba dominantium liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi prius portorium ſolvero. Initium eſt ſalutis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideo quantum potes, teipſe coargue. inquire in te: accuſatoris primum partibus fungere, deinde judicis, noviſſime deprecatoris. aliquando te offende.

EPIST. XXIX.

Marcellinum difficilem corrigi. Adſpernatur enim, & illudit: tamen non deſeram, & fortaſſe vel ſic pervincam. Sententia Epicuri, Ne ſtude populo placere: ideſt, multis.

DE Marcellino noſtro quæris, & vis ſcire quid agat. Raro ad nos venit, nulla alia ex cauſſa, quam quia audire verum timet: a quo periculo jam abeſt. nulli enim niſi audituro dicendum eſt. Ideo de Diogene, nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiſcua uſi ſunt, & obvios quoſque monuerunt,

runt, dubitari ſolet, an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos objurget, aut natura morbove mutos? Quare, inquis, verbis parcam? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus: non poteſt fieri, ut non aliquando ſuccedat multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur ejus auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minus obſoleſacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare. Non eſt ars, quæ ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperavit, recedat: non tamen cito relinquat, ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſervari poteſt: ſed ſi cito illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenii vis eſt, ſed jam tendentis in pravum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, advocabit illas facetias, quæ riſum evocare lugentibus poſſunt: & in ſe primum, deinde in nos jocabitur: omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scruptabitur ſcholas noſtras, & objiciet philoſophis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: oſtendet mihi lepidum philoſophum Ariſtonem, qui in geſtatione diſſerebat. hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cujus ſecta cum quæreretur, Scaurus ait: Utique Peripateticus non eſt. De eodem cum conſuleretur Julius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: Non poſſum, inquit, tibi dicere. neſcio enim quid de gradu faciat. tamquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui

qui philoſophiam honeſtius neglexiſſent, quam vendunt, in faciem ingereret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. moveat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrymas movebo: aut, ſi ridere perſeverabit, gaudebo, tamquam in malis, quod illi genus inſaniæ hilare contigerit. Sed non eſt illa hilaritas longa. obſerva. videbis eoſdem intra exiguum tempus acerrime ridere, & acerrime rabere. Propoſitum eſt aggredi illum, & oſtendere quanto pluris fueris, cum multis minoris videretur. Vitia ejus etiam ſi non excidero, inhibebo. non deſinent, ſed intermittent: fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum; quoniam quidem graviter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi páro, tu interim qui potes, qui intelligis unde quo evaſeris, & ex eo ſuſpicaris, quouſque ſis evaſurus, compone mores tuos, attolle animum, adverſus formidata conſiſte, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur ſtultus, ſi quis multitudinem timeat eo loco, per quem tranſitus ſingulis eſt? æque ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic iſtud natura diſpoſuit. ſpiritum tibi tam unus eripiet, quam unus dedit. Si pudorem haberes, ultimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordide geram in fœnore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. Numquam volui populo placere. nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio. Quis hoc? inquis. tamquam neſcias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere poteſt populo, cui placet virtus? malis artibus popularibus favor quæritur: ſimilem te illis facias oportet. non probabunt, niſi agnove-

 rint.

rint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebuſque philoſophia præſtabit? ſcilicet ut malis tibi placere, quam populo: ut æſtimes judicia, non numeres: ut ſine metu deorum hominumque vivas: ut aut vincas mala, aut finias. Ceterum ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota civitate fœminæ te puerique laudaverint: quid ni ego tui miſerear, cum ſciam quæ via ad iſtum favorem ferat?

EPIST. XXX.

Morti parari nos debere, & robur in eam ſumere ab exemplo Aufidii Baſſi: qui ſenex libenter audit de ea, & loquitur, & rationibus adſtruit, non timendam. Obiter iſta aliqua.

BAſſum Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, ætati obluctantem. Sed jam plus illum degravat, quam quod poſſit attolli. Magno ſenectus & univerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infirmi corporis & exhauſti fuiſſe: diu illud continuit, & ut verius dicam, concinnavit. ſubito defecit. Quemadmodum in nave quæ ſentinam trahit, uni rimæ aut alteri obſiſtitur; ubi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ſuccurri non poteſt navigio dehiſcenti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt. ubi tamquam in putri ædificio omnis junctura diducitur, & dum alia excipitur, alia diſcinditur: circumſpiciendum eſt, quomodo exeas. Baſſus tamen noſter alacer animo eſt:

hoc

hoc philoſophia præſtat. in quocunque corporis habitu fortem, in conſpectu mortis hilarem lætumque, nec deficientem, quamvis deficiat. Magnus gubernator & ſciſſo navigat velo, & ſi exarmavit, tamen reliquias navigii aptat ad curſum. Hoc facit Baſſus noſter: & eo animo vultuque finem ſuum ſpectat, quo alienum ſpectare, nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc, Lucili, & diu diſcenda, cum adventat hora illa inevitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, ſpei mixta ſunt. Deſinit morbus, incendium exſtinguitur, ruina quos videbatur oppreſſura depoſuit, mare quos hauſerat, eadem vi qua ſorbebat, ejecit incolumes: gladium miles ab ipſa perituri cervice revocavit: nihil habet quod ſperet, quem ſenectus ducit ad mortem. huic uni intercedi non poteſt. Nullo genere homines mollius moriuntur, ſed nec diutius. Baſſus noſter videtur mihi proſequi ſe, & componere, & vivere tamquam ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre diſcidium ſui. Nam de morte multa loquitur, & id agit ſedulo, ut nobis perſuadeat, ſi quid incommodi aut metus in hoc negotio eſt, morientis vitium eſſe, non mortis: nec magis in ipſa quidquam eſſe moleſtiæ, quam poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſſurus, quam qui timet quod non eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurum credit, ut per quam nihil ſentitur, ea ſentiatur? Ergo, inquit, mors adeo extra omne malum eſt, ut ſit extra omnem malorum metum. Hæc ego ſcio & ſæpe dicta, & ſæpe dicenda. ſed neque cum legerem, æque mihi profuerunt: neque cum audirem, his dicentibus, qui negabant timenda a quorum metu aberant. Hic vero plurimum auctoritatis habuit, cum loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiam

iam fortiorem eum eſſe, qui in ipſa morte eſt, quam qui circa mortem eſt. Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit, non vitandi inevitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus jugulum adverſario præſtat, & errantem gladium ſibi attemperat. At illa quæ in propinquo eſt, utique ventura, deſiderat lentam animi firmitatem: quæ eſt rarior, nec poteſt niſi a ſapiente præſtari. Libentiſſime itaque illum audiebam, quaſi ferentem de morte ſententiam, & qualis eſſet ejus natura, velut propius inſpectæ, indicantem. Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, ſi quis revixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraret expertus. Acceſſus mortis quam perturbationem afferat, optime hi tibi dicent, qui ſecundum illam ſteterunt, qui venientem & viderunt, & receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos decipi noluit. is ait, tam ſtultum eſſe qui mortem timeat, quam qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus adoleſcentiam ſequitur, ita mors ſenectutem. Vivere noluit, qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt: ad hanc itur. quam ideo timere dementis eſt; quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatem habet, æquam & invictam. Quis queri poteſt, in ea conditione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? prima enim pars æquitatis, eſt æqualitas. Sed nunc ſupervacuum eſt, naturæ cauſſam agere: quæ non aliam voluit legem noſtram eſſe, quam ſuam. quidquid compoſuit, reſolvit: & quidquid reſolvit, componit iterum. Jam vero ſi cui contigit, ut illum ſenectus leniter emitteret, non repente avulſum vitæ, ſed minutatim ſubductum, ne ille gratias agere diis omnibus debet, quod ſatiatus ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratam, perductus eſt. Vides quoſdam optan-

optantes mortem, & quidem magis quam rogari ſolet vita. Neſcio utros exiſtimem majorem nobis animum dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares eam quietique operiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentina indignatione fit; hæc ex judicio certo tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me cauſſis frequentius veniſſe, ut ſcirem an illum toties eumdem invenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum lætitia, cum ſeptimo ſpatio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obſequens, primum ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu: ſi tamen eſſet, habere aliquantulum in ipſa brevitate ſolatii. Nullum enim dolorem longum eſſe, qui magnus eſt. Ceterum ſuccurſurum ſibi etiam in ipſa diſtractione animæ corporiſque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere non poſſe. Non dubitare autem ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, nec magna vi diſtraheretur a corpore. Ignis qui valentem materiam occupavit, aqua, & interdum ruina exſtinguendus eſt: ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio non tamquam nova, ſed tamquam in rem præſentem perductus. Quid ergo? non multos ſpectavi abrumpentes vitam? ego vero vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt ſine odio vitæ; & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem ajebat tormentum noſtra nos ſentire opera, quod tunc trepidamus, cum prope a nobis eſſe credimus mortem. A quo enim non eſt, parata omnibus

locis,

locis, omnibuſque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cum aliqua cauſſa moriendi videtur accedere, quanto aliæ propiores ſint quæ non timentur. Hoſtis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupavit. Si diſtinguere voluerimus cauſſas metus noſtri, inveniemus alias eſſe, alias videri. Non mortem timemus, ſed cogitationem mortis: ab ipſa enim ſemper tantumdem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. quod enim tempus morti exemptum eſt? Sed vereri debeo, ne tam longas epiſtolas, pejus quam mortem, oderis: itaque finem facio. Tu tamen mortem ut numquam timeas, ſemper cogita.

EPIST. XXXI.

Et vota, & judicia vulgi, ſpernendum: ad verum bonum eundum eſt: id autem, Scientia rerum, & per quam vera, & falſa noſcas; peritura, & manſura. Exemplis illuſtrat.

AGnoſco Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. ſequere illum impetum animi, quo ad optima quæque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non deſidero majorem melioremque te fieri, quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupaverunt. tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tuliſti, tracta. Ad ſummam, ſapiens eris, ſi clauſeris aures, quibus ceram parum eſt obdere: firmiori ſpiſſamento opus eſt, quam uſum in ſociis Ulixem ferunt. Illa vox quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica: at hæc quæ timenda eſt, non ex uno ſcopulo, ſed ex omni terrarum parte circumſonat. Prætervehere itaque non unum locum inſidioſa voluptate ſuſpectum, ſed omnes

mnes urbes: ſurdum te amantiſſimis tui præſta. Bono animo male precantur. & ſi vis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eveniat. Non ſunt iſta bona, quæ in te iſti volunt congeri: unum bonum eſt, quod beatæ vitæ cauſſa & firmamentum eſt, ſibi fidere. Hoc autem contingere non poteſt, niſi contemptus eſt labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona ſunt, neque mala. Fieri enim non poteſt, ut una res modo mala ſit, modo bona: modo levis & perferenda, modo expaveſcenda: Labor bonum non eſt. quid ergo eſt bonum? laboris contemptio. Itaque in vanum operoſos culpaverim: rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint, minuſque ſibi vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor & clamabo, Tanto melior ſurge & reſpira: & clivum iſtum uno, ſi potes, ſpiritu exſupera. Generoſos animos labor nutrit. Non eſt ergo quod ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: & in totum, jam per maxima acto viro turpe eſt, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus eſt? fac te ipſe felicem. facies autem, ſi intellexeris bona eſſe, quibus admixta eſt virtus: turpia, quibus malitia conjuncta eſt. Quemadmodum ſine mixtura lucis nihil ſplendidum eſt: nihil atrum, niſi quod tenebras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmodum ſine adjutorio ignis, nihil calidum eſt, nihil ſine aere frigidum: ita honeſta & turpia virtutis & malitiæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum? rerum ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quæque repellet aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit: ſi modo magnus illi & invictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto. laborem ſi non recuſes, parum eſt?

poſce.

poſce. Quis ergo, inquis, labor frivolus & ſupervacuus eſt? in quem humiles cauſſæ vocaverint. non eſt malus, non magis quam ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad dura & aſpera hortatur, & dicit: Quid ceſſas? non eſt viri, timere ſudorem. Huc & illud accedat, ut perfecta virtus ſit, æqualitas ac tenor vitæ per omnia conſonans ſibi: quod non poteſt eſſe, niſi rerum ſcientia contingat, & ars, per quam divina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum: quod ſi occupas, incipis deorum eſſe ſocius, non ſupplex. Quomodo, inquis, iſto pervenitur? non per Peninum Grajumve montem, nec per deſerta Candaviæ; nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundæ ſunt; quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculæ pretio. Tutum iter eſt, jucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. Prætexta non faciet. Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia: nemo novit Deum. multi de illo male exiſtimant, & impune. Non turba ſervorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus potentiſſimuſque ipſe vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere poſſunt: nihil horum non patitur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo quod non fiat in dies deterius, cui non poſſit obſtari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam Deum in humano corpore hoſpitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in ſervum poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſervus? Nomina ex ambitione, aut ex injuria nata: Sub-

ſilire

ſilire in cœlum ex angulo licet; exſurge modo, & te quoque dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non poteſt ex hac materia imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, cum propitii eſſent, fictiles fuiſſe.

EPIST. XXXII.

Laudat Lucilii ſolitudinem, & ſubductionem. Porro hortatur, ne quis tempus eripiat, illud tam breve & fugax. Contemnat etiam vulgaria vota.

INquiro in te, & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione veniunt, quid agas, ubi & cum quibus moreris. Verba dare non potes, tecum ſum. Sic vive, tamquam quid facias auditurus ſim: imo tamquam viſurus. Quæris, quid me maxime ex his quæ de te audio, delectet? quod nihil audio; quod plerique, ex his quos interrogo, neſciunt quid agas. Hoc eſt ſalutare, non converſari diſſimilibus, & diverſa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non poſſe te torqueri, manſurumque in propoſito, etiam ſi ſolicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet & qui moratur, utique in tanta brevitate vitæ: quam breviorem inconſtantia facimus, aliud ejus ſubinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus: Propera ergo Lucili cariſſime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi a tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem adventare ſuſpicareris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc, premeris: accelera, & evade. perduc te in tutum, & ſubinde conſidera, quam pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde exſpectare ſecu-
rum

rum reliquam temporis ſui partem, in poſſeſſione beatæ vitæ poſitum: quæ beatior non ſit, ſi longior. O quando videbis illud tempus, quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placiduſque eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate! Vis ſcire, quid ſit quod faciat homines avidos futuri? Nemo ſibi contigit. Optaverunt utique tibi alia parentes tui: Sic ego tibi contra, omnium eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent. quidquid ad te transferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, ut vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit, ut placeat ſibi, & intellectis veris bonis, quæ ſimul intellecta ſunt, poſſideantur, ætatis adjectione non egeat. Ille demum neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exauctoratus ac liber, qui vivit vita peracta.

EPIST. XXXIII.

Negat ſententias aut chrias e Stoicis excerpendas. Primum quia omnia plena talibus & denſa ſunt: deinde quia turpe, cum auctore ſemper loqui. Noſtra faciamus, & vita præferamus.

DEſideras his quoque epiſtolis, ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces noſtrorum procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati: totus contextus illorum virilis eſt. inæqualitatem ſcias eſſe, ubi quæ eminent, notabilia ſunt. Non eſt admirationi una arbor, ubi in eamdem altitudinem tota ſilva ſurrexit. Ejuſmodi vocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicæ ſunt, & maximæ noſtræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interveniunt, quia inſpera-

tæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiam profeſſo. Ita enim plerique judicant. apud me vero Epicurus eſt & fortis, licet manuleatus ſit. Fortitudo, & induſtria, & ad bellum prompta mens, tam in Perſas quam in alte cinctos cadit. Non eſt ergo quod exigas excerpta, & repetita: continuum eſt apud noſtros quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque iſta odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inventurum cum intraverit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus, unde velint ſumere exemplar. Puta nos velle ſingulares ſententias ex turba ſeparare: cui illas adſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an Poſidonio? Non ſumus ſub rege: ſibi quiſque ſe vindicat. apud iſtos quidquid dicit Hermachus, quidquid Metrodorus, ad unum refertur. Omnia quæ quiſquam in illo contubernio locutus eſt, unius ductu & auſpiciis dicta ſunt. Non poſſumus, inquam, licet tentemus, eſt tanta rerum æqualium copia, aliquid educere.

Pauperis eſt numerare pecus.

Quocumque miſeris oculum, id tibi occurrit quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum virorum: tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta ſui ingenii opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Nec recuſo, quo minus ſingula membra, dummodo in ipſo homine, conſideres. Non eſt formoſa, cujus crus laudatur aut brachium, ſed illa cujus univerſa facies admirationem ſingulis partibus abſtulit. Si tamen exegeris; non tam mendice tecum agam, ſed plena manu fiet. Ingens eorum turba eſt paſſim jacentium: ſumenda erunt, non colligenda. Non enim

ex-

excidunt, ſed fluunt perpetua, & inter ſe connexa ſunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta, & carminis modo incluſa. Ideo pueris & ſententias ediſcendas damus, & has quas Græci chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus poteſt: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſſimis & pauciſſimis vocibus, & memoria ſtare. Sibi jam innitatur. dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni aut proſpicienti ſenectutem, ex commentario ſapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quouſque ſub alio moveris? & impera, & dic, quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos numquam auctores, ſemper interpretes, ſub aliena umbra latentes, nihil puto habere generoſi, numquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud eſt, meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriæ cuſtodire: at contra ſcire, eſt & ſua facere quæque, nec ab exemplari pendere, & toties ad magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te, & librum. quouſque diſces? jam & præcipe. Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum? Multum, inquit, viva vox facit. non quidem hæc, quæ alienis verbis commodatur, & actuarii vice fungitur. Adjice nunc, quod iſti qui nunquam tutelæ ſuæ fiunt, primum in ea re ſequuntur priores, in qua nemo non a priore deſcivit: deinde in ea re ſequuntur, quæ adhuc quæritur. numquam autem invenietur, ſi contenti fuerimus inventis. Præterea qui alium ſequitur, nihil invenit, imo nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum veſtigia? ego vero utar via ve-

veteri; ſed ſi propiorem planioremque invenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta moverunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas; nondum eſt occupata: multum ex illa etiam futuris relictum eſt.

EPIST. XXXIV.

Gaudere ſe in profectu Lucilii, quia ab ipſo eſt: & ipſe eum formavit. Hortatur porro pergere, & ad ſummum.

CReſco & exulto: & diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit voluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur, quam ut adoleſcentiam illius ſuam judicet; quid evenire credis his, qui ingenia educaverunt, & quæ tenera formaverunt, adulta ſubito vident? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cum vidiſſem indolem tuam, injeci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lente ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitavi: & nunc idem facio. Sed jam currentem hortor, & invicem hortantem. Quid, aliud, inquis, adhuc volo? in hoc plurimum eſt. Non ſic quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo conſtat: pars magna bonitatis eſt, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeveraveris & incubueris, & id egeris, ut omnia facta dictaque tua inter ſe congruant ac reſpondeant ſibi, & una forma percuſſa ſint. Non eſt hujuſmodi animus in recto, cujus acta diſcordant.

EPI-

EPIST. XXXV.

Amicum illum ſibi optat, ideſt virum bonum, aliter enim amicus nemo eſt, etiamſi amat: Hoc ergo faciat, & in primis diſcat convenienter vivere, ideſt conſtanter, ideſt ſapienter.

CUm te tam obnixe rogo ut ſtudeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (niſi pergas excolere te ut cœpiſti) non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diverſa ſunt? imo diſſimilia. Qui amicus eſt, amat: qui amat, non utique amicus eſt. Itaque amicitia ſemper prodeſt: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare diſcas. Feſtina ergo, dum mihi proficis, ne iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio jam fructum, cum mihi fingo uno nos animo futuros, & quidquid ætati meæ vigoris abſceſſit, id ad me ex tua, quamquam non multum abeſt, rediturum: ſed tamen re quoque ipſa lætus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amamus, etiam abſentibus, gaudium: ſed id leve & evanidum. Conſpectus, & præſentia, & converſatio aliquid habet vivæ voluptatis: utique ſi non tantum quem velis, ſed qualem velis videas. Affer itaque te mihi, ingens munus: & quo magis inſtes, cogita me ſenem eſſe, te mortalem. Propera ad me, ſed ad te prius. profice, & ante omnia hoc cura, ut conſtes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum ſit, obſerva an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare aliubi, atque aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti perfecte contingit, aliquatenus

&

& proficienti provectoque. Quid ergo intereſt? hic commovetur quidem, non tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat: ille nec commovetur quidem.

EPIST. XXXVI.

Laudat quemdam qui otio ſe admovit, a republica amovit: & ut contemnat vulgi voces. Pergat bonus eſſe, aut magis fieri; pergat & mortem aſpernari, idque ratione.

AMicum tuum hortare, ut iſtos magno animo contemnat, qui illum objurgant, quod umbram & otium petierit, quod dignitatem ſuam deſtituerit, & cum plus conſequi poſſet, prætulerit quietem omnibus. Quam utiliter negotium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtendet. Hi quibus invidetur. non deſinent tranſire: alii elidentur, alii cadent. Res eſt inquieta, felicitas: ipſa ſe exagitat, movet cerebrum, non uno genere. Alios in aliud irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, & totos reſolvit. At bene aliquis illam fert: ſic, quomodo vinum. itaque non eſt quod tibi iſti perſuadeant. eum eſſe felicem, qui a multis obſidetur. ſic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur: quem qui exhauriunt, & turbant. Nugatorium & inertem vocant. Scis quoſdam perverſe loqui, & ſignare contraria. Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videar & tetrici. Ariſton ajebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quam hilarem & amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & aſperum viſum eſt: non pati ætatem quod in dolio placuit. Sine eum triſtem appellent, & inimicum pro-

ceſſibus ſuis. bene ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia: perſeveret modo colere virtutem, perhibere liberalia ſtudia, non illa quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc quibus tingendus eſt animus. hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo non ſit diſcendum? minime. ſed quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtum eſt: ita non omnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt, elementarius ſenex. Juveni parandum, ſeni utendum eſt. Facies ergo rem utiliſſimam tibi, ſi illum quam optimum feceris. Hæc ajunt beneficia eſſe expetenda tribuendaque, non dubie primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare quam accipere. Denique nihil illi jam liberi eſt: ſpopondit. minus autem turpe eſt creditori, quam ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſolvendum, opus eſt negotianti navigatione proſpera, agrum colenti ubertate ejus quam colit terræ, & cœli favore: ille quod debet, ſola poteſt voluntate perſolvere. In mores fortuna jus non habet. Hos diſponat: ut quam tranquilliſſimus ille animus ad perfectum veniat. qui nec ablatum ſibi quidquam ſentit, nec adjectum, ſed in eodem habitu eſt, quocumque res cadunt. Cui ſive aggeruntur vulgaria bona, ſupra res ſuas eminet: ſive aliquid ex iſtis vel omnia caſus excuſſit, minor non fit. Si in Parthia natus eſſet, arcum infans ſtatim tenderet: ſi in Germania, protinus puer tenerum haſtile vibraret: ſi avorum noſtrorum temporibus fuiſſet, equitare, & hoſtem cominus percutere didiciſſet. Hæc ſingulis diſciplina gentis ſuæ ſuadet, & imperat. Quid ergo huic meditandum eſt? quod adverſus omnia tela, quod adverſus omne hoſtium genus bene facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in ſe aliquid terribile, ut & animos noſtros (quos in amorem ſui natura formavit) offendat, nemo dubitat:

nec

nec eum neceſſe eſſet in id comparari & acui, in quod inſtinctu quodam voluntario iremus, ſicut feruntur omnes ad conſervationem ſui. Nemo diſcit, ut, ſi neceſſe fuerit, æquo animo in roſa jaceat: ſed in hoc duratur, ut tormentis non ſubmittat fidem; ut, ſi neceſſe fuerit, ſtans etiam aliquando ſaucius, pro vallo pervigilet, & ne pilo quidem incumbat. quia ſolet obrepere interim ſomnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Eſſe enim debet aliquid, cujus ſit incommodum. Quod ſi tanta cupiditas longioris ævi te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox proceſſura ſunt, reconduntur, conſumi. Deſinunt iſta, non pereunt. Et mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitam: non eripit. veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recuſarent, niſi oblitos reduceret. Sed poſtea diligentius docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obſerva orbem rerum in ſe remeantium: videbis in hoc mundo nihil exſtingui, ſed vicibus deſcendere ac reſurgere. Æſtas abit, ſed alter annus illam adducit: hiems cecidit, referent illam ſui menſes: ſolem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarum iſte decurſus, quidquid præterierit, repetit: pars cœli levatur aſſidue, pars mergitur. Denique finem faciam, ſi hoc unum adjecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapſos, timere mortem: & eſſe turpiſſimum, ſi eam ſecuritatem nobis ratio non præſtat, ad quam ſtultitia perducit.

E P I S T. XXXVII.

Perſeverandum in via & militia Sapientiæ eſſe. Ab hac ſalutem, felicitatem, libertatem pendere. Perveniri, & vinci, Ratione duce.

QUod maximum vinculum eſt ad bonam mentem, promiſiſti virum bonum. Sacramento rogatus es. Deridebit, ſi quis tibi dixerit, mollem eſſe militiam & facilem. nolo te decipi. Eadem honeſtiſſimi hujus, & illius turpiſſimi auctoramenti, verba ſunt, uri, vinciri, ferroque necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt, quæ per ſanguinem reddant, cavetur ut iſta vel inviti patiantur: a te ut volens libenſque patiaris. Illis licet arma ſubmittere, miſericordiam populi tentare: tu neque ſubmittes, nec vitam rogabis. recto tibi invictoque moriendum eſt. Quid porro prodeſt, paucos dies aut annos lucrifacere? ſine miſſione naſcimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes neceſſitates: potes vincere. Fiat via: & hanc tibi viam dabit philoſophia. ad hanc te confer, ſi vis ſalvus eſſe, ſi ſecurus, ſi beatus: denique ſi vis eſſe, quod eſt maximum, liber. Hoc contingere aliter non poteſt. Humilis res eſt ſtultitia, abjecta, ſordida, ſervilis, multis affectibus & ſæviſſimis ſubjecta. Hos tam graves dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter, dimittit a te ſapientia, quæ ſola libertas eſt. Una ad hanc fert via, & quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia ſubjicere, te ſubjice rationi. multos reges, ſi ratio te rexerit. Ab illa diſces, quid & quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem

mihi

mihi dabis, qui ſciat quomodo quod vult cœperit velle. non conſilio adductus ullo, ſed impetu impactus eſt. Non minus ſæpe fortuna in nos incurrit, quam nos in illam. Turpe eſt non ire, ſed ferri: & ſubito in medio turbine rerum ſtupentem quærere: Huc ego quemadmodum veni?

EPIST. XXXVIII.

Præcepta utilia ad Sapientiam, magis quam Diſſertationes ſæpe eſſe. Illa irrepere in animum, & ſeminis modo fructificare & diffundi.

MErito exigis, ut hoc inter nos epiſtolarum commercium frequentemus. Plurimum proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes præparatæ, & effuſæ audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt: conſilium nemo clamore dat. Aliquando utendum eſt & illis, ut ita dicam, concionibus, ubi qui dubitat, impellendus eſt: ubi vero non hoc agendum eſt, ut velit diſcere, ſed ut diſcat, ad hæc ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Facilius intrant, ſed & hærent. nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt: quod quamvis ſit exiguum, cum occupavit idoneum locum, vires ſuas explicat, & ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit oratio. non late patet, ſi aſpicias: in opere creſcit. Pauca ſunt quæ dicuntur: ſed ſi illa animus bene exceperit, convaleſcunt & exſurgunt. Eadem eſt, inquam, præceptorum conditio, quæ ſeminum. multum efficiunt, & ſi anguſta ſunt: tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa, & in ſe trahat. Multa invicem & ipſa generabit, & plus reddet, quam acceperit.

EPIST. XXXIX.

Varie, & varios in Philoſophia ſcripſiſſe: excitari nos debere, & ardorem capere ab exemplo. Naturam eo ducere, quæ ad excelſa vocat: in quibus non eſt, plebeja felicitas, non item voluptas. quia aut fragilia ſunt, aut nocent.

COmmentarios quos deſideras, diligenter ornatos, & in anguſtum coactos, ego vero componam: ſed vide ne plus profectura ſit oratio ordinaria, quam hæc quæ nunc vulgo Breviarium dicitur, olim cum Latine loqueremur, Summarium vocabatur. Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt: hæc ſcienti. Illa enim docet, hæc admonet. Sed utriuſque rei tibi copiam faciam. Tu a me non eſt quod illum aut illum exigas, qui notorem dat, ignotus eſt. Scribam ego quod vis, ſed meo more. Interim multos habes, quorum ſcripta neſcio an ſatis ordinent. Sume in manus indicem philoſophorum: hæc ipſa res expergiſci te coget, ſi videris quam multi tibi laboraverint; concupiſces & ipſe ex illis unus eſſe. Habet enim hoc optimum in ſe generoſus animus, quod concitatur ad honeſta. Neminem excelſi ingenii virum humilia delectant & ſordida: magnarum rerum ſpecies ad ſe vocat & extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in rectum, jacere ac deprimi non poteſt, non magis quam quieſcere: ita noſter animus in motu eſt, eo mobilior & actuoſior, quo vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit! ponet ſe extra jus ditionemque fortunæ. ſecunda temperabit, adverſa comminuet, & aliis admiranda deſpiciet. Magni animi eſt, magna contemnere, ac mediocria malle, quam nimia.

mia. Illa enim utilia vitaliaque ſunt: at hæc, eo quod ſuperfluunt, nocent. Sic ſegetem nimia ſternit ubertas: ſic rami onere franguntur: ſic ad maturitatem non pervenit nimia fecunditas. Idem animis quoque evenit, quos immoderata felicitas rumpit: qua non tantum in aliorum injuriam, ſed etiam in ſuam utuntur. Quis hoſtis in quemquam tam contumelioſus fuit, quam in quoſdam voluptates ſuæ ſunt? quorum impotentiæ atque inſanæ libidini ob hoc unum poſſis ignoſcere, quod quæ fecere, patiuntur. Nec immerito hic illos furor vexat. neceſſe eſt in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſiliit. Illa enim habet ſuum finem: inania, & ex libidine orta, ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur utilitas. ſupervacua quo redigis? Voluptatibus itaque ſe mergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt: & ob hoc miſerrimi ſunt, quod eo perveniunt, ut illis quæ ſupervacua fuerant, facta ſint neceſſaria. ſerviunt itaque voluptatibus, non fruuntur: & mala ſua, quod malorum ultimum eſt, amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, ubi turpia non ſolum delectant, ſed etiam placent: & deſinit eſſe remedio locus, ubi quæ fuerant vitia, mores ſunt.

EPIST. XL.

Hortatur ſcribere, quia ibi imago mentis, tum de Serapione, prompti & profuſi ſermonis: quod negat Philoſophum decere. Gravis & tarda oratio magis intrat & deſcendit.

QUod frequenter mihi ſcribis, gratias ago. nam quo uno modo potes, te mihi oſtendis. Numquam epiſtolam tuam accipio

cipio, ut non protinus una ſimus. Si imagines nobis amicorum abſentium jucundæ ſunt, quæ memoriam renovant, & deſiderium abſentiæ falſo atque inani ſolatio levant: quanto jucundiores ſunt litteræ, quæ vera amici abſentis veſtigia, veras notas afferunt? Nam quod in conſpectu dulciſſimum eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat, agnoſcere. Audiſſe te ſcribis, Serapionem philoſophum, cum iſtuc applicuiſſet, ſolere magno curſu verba convolvere, quæ non effundit una, ſed premit & urget. plura enim veniunt, quam quibus vox una ſufficiat. Hoc non probo in philoſopho, cujus pronuntiatio quoque, ſicut vita, debet eſſe compoſita. nihil autem ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata, & ſine intermiſſione in morem nivis ſupervenienѕ, oratori data eſt: at lenis & melle dulcior ſeni profluit. Sic itaque habe, iſtam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem eſſe circulanti, quam agenti rem magnam ac feriam, docentique. æque ſtillare illam nolo, quam currere. nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas, minus intentum auditorem habet, tædio interruptæ tarditatis: facilius tamen inſidit quod exſpectatur, quam quod prætervolat. Denique tradere homines diſcipulis præcepta dicuntur: non traditur, quod fugit. Adjice nunc, quod quæ veritati operam dat oratio, incompoſita debet eſſe & ſimplex. Hæc popularis nihil habet veri. movere vult turbam, & inconſultas aures impetu rapere: tractandam ſe non præbet, aufertur. Quomodo autem regere poteſt, quæ regi non poteſt? Quid quod hæc oratio, quæ ſanandis mentibus adhibetur, deſcendere in nos debet! remedia non proſunt, niſi immorentur. Multum præter-

ea habet inanitatis, & vani. plus ſonat, quam valet. Lenienda ſunt quæ me exterrent, compeſcenda quæ irritant, diſcutienda quæ fallunt: inhibenda luxuria, corripienda avaritia. Quid horum raptim poteſt fieri? quis medicus ægros in tranſitu curat? Quid, quod ne voluptatem quidem ullam habet, talis verborum ſine delectu ruentium ſtrepitus? ſed ut pleraque quæ fieri poſſe non crederes, cognoviſſe ſatis eſt: ſic iſtos, qui verba exercuerunt, abunde eſt ſemel audiſſe. Quid enim quis diſcere, quid imitari velit? quid de eorum animo judicet, quorum oratio perturbata & admiſſa eſt, nec poteſt reprimi? Quemadmodum per proclive currentium, non ubi viſum eſt, gradus ſiſtitur, ſed incitato corporis pondere ſe rapit, ac longius quam voluit effertur: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſua poteſtate eſt, nec ſatis decora philoſophiæ. quæ ponere debet verba, non projicere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & inſurget? Quid ni? ſed ſalva dignitate morum: quam violenta iſta & nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: perennis ſit unda, non torrens: Vix oratori permiſerim talem dicendi velocitatem, irrevocabilem, ac ſine lege vadentem. Quemadmodum enim judex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoque cum illum aut oſtentatio abſtulerit, aut affectus impotens ſui? tantum feſtinet atque ingerat, quantum aures pati poſſunt. Recte ergo facies, ſi non videris iſtos, qui quantum dicant. non quemadmodum, quærunt: & ipſe malueris aliquando ſi neceſſe eſt, vel juxta P. Vinicium dicere. qui, cum quæreretur, quomodo diceret, Aſellius ait, Tractim. Nam Geminus Varius ait: Quomodo iſtum diſertum dicatis, neſcio: tria verba non poteſt jungere. Quid ni malis tu ſic dicere,

quomodo Vinicius? Aliquis tam inſulſus intervenerit, quam qui illi ſingula verba vellenti, tamquam dictaret, non diceret, ait: Dic, vel numquam dicas. Nam Q. Haterii curſum ſuis temporibus oratoris celeberrimi, longe abeſſe ab homine ſano volo. Numquam dubitavit, numquam intermiſit: ſemel incipiebat, ſemel deſinebat. Quædam tamen & nationibus puto magis aut minus convenire. In Græcis hanc licentiam tuleris: nos etiam cum ſcribimus, interpungere conſuevimus. Cicero quoque noſter, a quo Romana eloquentia exſtitit, gradarius fuit. Romanus ſermo magis ſe circumſpicit, & æſtimat, & præbet æſtimandum. Fabianus vir egregius & vita & ſcientia, & quod poſt iſta eſt, eloquentia quoque, diſputabat expedite magis, quam concitate: ut poſſes dicere, facilitatem eſſe illam, non celeritatem. Hanc ego in viro ſapiente recipio. non exigo, ut oratio ejus ſine impedimento exeat: proferatur tamen malo, quam profluat. Eo autem magis te deterreo ab iſto morbo, quod non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quam ſi te pudere deſierit. perfrices frontem oportet, & ipſe te non audias. Multa enim inobſervatus ille curſus feret, quæ reprehendere velis. Non poteſt, inquam, tibi contingere res iſta, ſalva verecundia. Præterea exercitatione opus eſt quotidiana, & a rebus ſtudium transferendum eſt ad verba. Hæc autem etiam ſi aderunt, & poterunt ſine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda ſunt. nam quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior convenit: ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummarum hæc erit, tardiloquum te eſſe jubeo.

EPI.

EPIST. XLI.

O pulchram, altamque epiſtolam! Deum in nobis habitare, & bonum virum ſine eo nullum eſſe. Colamus ipſum, & animum, qui ab illo deſcendit. In eo propria noſtra bona ſunt: alia omnia aliena. Bonum autem, recta ratio.

FAcis rem optimam, & tibi ſalutarem, ſi, ut ſcribis, perſeveras ire ad bonam mentem: quam ſtultum eſt optare, cum poſſis a te impetrare. Non ſunt ad cœlum elevandæ manus, nec exorandus ædituus, ut nos ad aures ſimulacri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat: prope eſt a te Deus, tecum eſt, intus eſt. ita dico, Lucili, ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumque noſtrorum obſervator & cuſtos: hic prout a nobis tractatus eſt, ita nos ipſe tractat. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam, niſi ab illo adjutus, exſurgere? ille dat conſilia magnifica, & erecta. In unoquoque virorum bonorum (quis Deus, incertum eſt) habitat Deus. Si tibi occurrit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreſſis frequens lucus, & conſpectum cœli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmovens: illa proceritas ſilvæ, & ſecretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tam denſæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Et ſi quis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit, non manufactus, ſed naturalibus cauſis in tantam laxitatem excavatus: animum tuum quadam religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum fluminum capita veneramur: ſubita & ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: & ſtagna quædam, vel opacitas vel immenſa altitudo ſa-

cravit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter adverſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, ex æquo deos: non ſubibit te veneratio ejus? non dices; iſta res major eſt altiorque, quam ut credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc divina deſcendit. animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamuſque ridentem, cœleſtis potentia agitat, non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque majore ſui parte illic eſt, unde deſcendit. Quemadmodum radii ſolis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt unde mittuntur: ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus ut propius divina noſſemus, converſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ: Illinc pendet: illuc ſpectat ac nititur: noſtris tamquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic? animus qui nullo bono niſi ſuo nititur. Quid enim eſt ſtultius, quam in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri poſſint? Non faciunt meliorem equum aurei fræni. Aliter leo aurata juba demittitur, dum contractatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, cujus hic decor eſt, non ſine timore adſpici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui aureæ uvæ, aurea folia dependent? Propria virtus eſt in vite, fertilitas: in homine quoque id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam formoſam habet, & domum pulchram:

mul-

multum ſerit, multum fænerat. nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari: quod proprium eſt hominis. Quæris quid ſit? animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. conſummatur itaque ejus bonum, ſi id adimplevit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimam, ſecundum naturam ſuam vivere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad ſalutem revocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit?

EPIST. XLII.

Non cito credendum de viro bono: rem magnam eſſe. Quoſdam præferre, aut ſimulare; malos futuros, ſi ſit occaſio. Exemplo cujuſdam docet. Tum non laborandum in externis, quæ incommoda, aut falſa commoda habent.

JAm tibi iſte perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam cito nec fieri poteſt, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? hujus ſecundæ notæ. nam ille alter fortaſſe, tamquam phœnix, ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mirum, ex intervallo magna generari. Mediocria & in turbam naſcentia, ſæpe fortuna producit: eximia vero, ipſa raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo, quod profitetur; & ſi ſciret quid eſſet vir bonus, nondum ſe eſſe crederet: fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. At male exiſtimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec ulla major pœna nequitiæ eſt, quam quod ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos qui ſubita & magna potentia impotenter utuntur.

Idem

Idem faciet, cum idem poterit. multorum, quia imbecilla ſunt, latent vitia: non minus auſura, cum illis vires ſuæ placuerint, quam illa quæ jam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tuto ſerpens etiam peſtifera tractatur, dum riget frigore. non deſunt tunc illi venena, ſed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria ut paria peſſimis audeat, fortunæ favore deficitur. eadem velle eos cognoſces: da poſſe, quantum volunt. Meminiſti, cum quemdam affirmares eſſe in tua poteſtate, dixiſſe me, volaticum eſſe ac levem, & te non pedem ejus tenere, ſed pennam. Mentitus ſum; pluma tenebatur, quam remiſit & fugit. Scis quos poſtea exhibuerit tibi ludos, quam multa in caput ſuum caſura tentaverit. Non videbat, ſe per aliorum pericula in ſuum ruere: non cogitabat, quam onerosa eſſent quæ petebat, etiam ſi ſupervacua non eſſent. Hoc itaque in his quæ affectamus, ad quæ labore magno contendimus, inſpicere debemus, aut nihil in illis commodi eſſe, aut plus incommodi. Quædam ſupervacua ſunt, quædam tanti non ſunt. Sed hæc non providemus: & gratuita nobis videntur, quæ cariſſime conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat, quod ea ſola putamus emi, pro quibus pecuniam ſolvimus: & gratuita vocamus, pro quibus noſipſos impendimus. Quæ emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro illis eſſet danda, ſi amœnum aliquod fructuoſumve prædium, ad ea paratiſſimi ſumus pervenire cum ſolicitudine, cum periculo, cum jactura pudoris, & libertatis, & temporis. Adeo nihil eſt cuique ſe vilius. Idem itaque in omnibus conſiliis rebuſque faciamus, quod ſolemus facere, quoties ad inſtitorem alicujus mercis acceſſimus: videamus, hoc quod concupiſcimus, quanti deferatur. Sæpe maxi-

mum

mum pretium eſt, pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtendere, quæ acquiſita acceptaque, libertatem nobis extorſerunt: noſtri eſſemus, ſi iſta noſtra non eſſent. Hæc ergo tecum ipſe verſa, non ſolum ubi de incremento agetur, ſed etiam ubi de jactura. Hoc periturum eſt? nempe adventitium fuit. tam facile ſine iſto vives, quam vixiſti. Si diu illud habuiſti, perdis poſtquam ſatiatus es: ſi non diu, perdis antequam aſſueſcas. Pecuniam minorem habebis? nempe & moleſtiam. gratiam minorem? nempe & invidiam. Circumſpice iſta, quæ nos agunt in inſaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus: ſcies non damnum in his moleſtum eſſe, ſed opinionem damni. Nemo illa periiſſe ſentit, ſed cogitat. Qui ſe habet, nihil perdidit. ſed quoto cuique habere ſe contigit?

EPIST. XLIII.

Non latere, quæ faciat: rumorem omnia perferre. Ergo vive, inquit, ut in publico. Quid ſi etiam lateas? animus tuus ſcit & videt.

QUomodo hoc ad me pervenerit, quæris: quis mihi id te cogitare narraverit, quod tu nulli narraveras. Is qui ſcit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis, tantus ſum, ut poſſim excitare rumorem? non eſt quod te ad hunc locum reſpiciens metiaris: ad iſtum reſpice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum eſt illic, ubi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illam aut tollit, aut deprimit. Navis quæ in flumine magna eſt, in mari parvula eſt: gubernaculum quod navi alteri magnum, alteri exiguum eſt. Tu nunc in provincia, licet contemnas ipſe te, ma-

magnus es: quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, ſcitur. Eo tibi diligentius vivendum eſt. Tunc felicem te eſſe judica, cum poteris in publico vivere, cum te parietes tui tegent, non abſcondent: quos plerumque circumdatos nobis judicamus, non ut tutius vivamus, ſed ut peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores æſtimes noſtros; vix quemquam invenies, qui poſſit aperto oſtio vivere. Janitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit. Sic vivimus, ut deprehendi ſit ſubito adſpici. Quid autem prodeſt recondere ſe, & oculos hominum aureſque vitare? Bona conſcientia turbam advocat, mala etiam in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cum tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis hunc teſtem!

EPIST. XLIV.

Pulchra epiſtola. Nemo ſe a ſtirpe contemnat, ſi ad Sapientiam, ideſt Virtutem venit. Hæc ſola nobilitat.

ITerum tu mihi te puſillum facis, & dicis, malignius tecum egiſſe naturam prius, deinde fortunam? cum poſſis te eximere vulgo, & ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud eſt in philoſophia boni, hoc eſt, quod ſtemma non inſpicit. Omnes ſi ad primam originem revocentur, a diis ſunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te perduxit induſtria: at mehercules multis quatuordecim ſunt clauſi. Non omnes curia admittit: caſtra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt, faſtidioſe legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles. nec reiicit

quem-

queniquam philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locavit manus: Platonem non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? Omnes hi majores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Geres autem, ſi hoc protinus tibi perſuaſeris; a nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt. nullius non origo ultra memoriam jacet. Plato ait: Neminem regem non ex ſervis eſſe oriundum, neminem non ſervum ex regibus. Omnia iſta longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna verſavit. Quis ergo generoſus? ad virtutem bene a natura compoſitus. Hoc unum eſt intuendum. alioqui ſi ad vetera revocas, nemo non inde eſt, ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu, uſque in hoc tempus, perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus. nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. Animus facit nobilem: cui ex quacumque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaque te non eſſe equitem Romanum, ſed libertinum: potes hoc conſequi, ut ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. ſi mala bonaque non populo auctore diſtinxeris. Intuendum eſt, non unde veniant, ſed quo eant. Si quid eſt quod beatam vitam poteſt facere, id bonum eſt ſuo jure: depravari enim in malum non poteſt. Quid eſt ergo, in quo erratur? cum omnes beatam vitam optent, quod inſtrumenta ejus pro ipſa habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cum ſumma beatæ vitæ ſit ſolida ſecuritas, & ejus inconcuſſa fiducia; ſolicitudinis colligunt cauſſas, & per inſidioſum iter vitæ non tantum ferunt ſarcinas, ſed trahunt.

hunt. Ira longius ab effectu ejus quod petunt. ſemper abſcedunt, & quo plus operæ impendunt, hoc ſe magis impediunt, & feruntur retro. Quod evenit in labyrintho properantibus, ipſa illos velocitas implicat.

EPIST. XLV.

Non multis libris, ſed bonis, ad Sapientiam opus: Veteres ſuperflua quædam, aut arguta, fruſtra ſcripſiſſe. Tum contra cavillos, & vocum captiones. Res, res, & earum diſcrimina quærenda: quis Beatus, & quod vere Bonum?

Librorum iſtic inopiam eſſe quereris. Non refert quam multos, ſed quam bonos habeas. lectio certa prodeſt, varia delectat. Qui quo deſtinavit pervenire vult, unam ſequatur viam, non per multas vagetur: non ire iſtud, ſed errare eſt. Vellem, inquis, magis libros mihi quam conſilium dares. Ego vero quoſcumque habeo mittere paratus ſum, & totum horreum excutere: me quoque iſto ſi poſſem, transferrem, & niſi mature te finem officii ſperarem impetraturum, hanc ſenilem expeditionem indixiſſem mihi: nec me Charybdis, & Sylla, & fabuloſum iſtud fretum deterrere potuiſſet. Tranſnataſſem iſta, non ſolum trajeciſſem, dummodo te complecti poſſem, & præſens æſtimare quantum animo creviſſes. Ceterum quod libros meos tibi mitti deſideras, non magis ideo me diſertum puto, quam formoſum putarem, ſi imaginem meam peteres. Indulgentiæ ſcio iſtud eſſe, non judicii: & ſi modo judicii eſt, indulgentia tibi impoſuit. Sed qualeſcumque ſunt, tu illos ſic lege, tamquam verum quæram adhuc, non ſciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipavi, nullius nomen fero:

mul-

multum magnorum virorum judicio credo; aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inventa, ſed quærenda nobis reliquerunt: & inveniſſent forſitan neceſſaria, niſi & ſuperflua quæſiſſent. Multum illis temporis verborum cavillatio eripuit, & captioſæ diſputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam ſignificationem verbis alligamus, deinde diſſolvimus. Tantum nobis vacat? jam vivere, jam mori ſcimus? Tota illo mente pergendum eſt, ubi provideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo umquam niſi dum diſputat, captus eſt? res fallunt. illas diſcerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus contra id quod optavimus: pugnant vota noſtra cum votis, conſilia cum conſiliis. Adulatio quam ſimilis eſt amicitiæ? Non imitatur tantum illam, ſed vincit, & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur, & in præcordia ima deſcendit, eo ipſo gratioſa quo lædit. Doce quemadmodum hanc ſimilitudinem dignoſcere poſſim: venit ad me pro amico blandus inimicus: vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt: temeritas ſub titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignavia: pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterum qui interrogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, ut frontem ſuam tentet: nec rurſus tam ineptus aut hebes, ut non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſima collectione perſuaſeris. Si iſta ſine noxa decipiunt, quomodo præſtigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipſa delectat. Effice, ut quomodo fiat intelligam: perdidi uſum. Idem de iſtis captionibus dico: quo enim nomine potius ſophiſmata appellem? nec ignoranti nocent, nec ſcientem juvant. Si vis

uti-

utique verborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum eſſe, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed illum, cui bonum omne in animo eſt, erectum, & excelſum, & mirabilia calcantem, qui neminem videt, cum quo ſe commutatum velit: qui hominem ea ſola parte æſtimat, qua homo eſt: qui natura magiſtra utitur, ad illius leges componitur, ſic vivit, quomodo illa præſcripſit; cui bona ſua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus judicii, inconcuſſus, intrepidus: quem aliqua vis movet, nulla perturbat: quem fortuna, cum in eum quod habuit telum nocentiſſimum, vi maxima intorſit, pungit, non vulnerat, & hoc raro. Nam cetera ejus tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more diſſultant: quæ incuſſa tectis, ſine ullo habitatoris incommodo crepitat, ac ſolvitur. Quid me detines in eo, quem tu ipſe Pſeudomenon appellas, de quo tantum librorum compoſitum eſt? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc ad verum, ſi acutus es, redige. Neceſſaria judicat, quorum magna pars ſupervacua eſt: etiam quæ non eſt ſupervacua, nihil in ſe momenti habet in hoc, ut poſſit fortunatum beatumque præſtare. Non enim ſtatim bonum eſt, ſi quid neceſſarium eſt. Ac projicimus bonum, ſi hoc nomen pani aut polentæ damus, & ceteris ſine quibus vita non ducitur. Quod bonum eſt, utique neceſſarium eſt: quod autem neceſſarium eſt, non ſtatim bonum eſt: quoniam quædam neceſſaria ſunt, eadem viliſſima. Nemo uſque eo dignitatem boni ignorat, ut illud ad hæc in diem utilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes, ut oſtendas omnibus, magno temporis impendio quæri ſupervacua; & multos tranſiſſe vitam, dum vitæ inſtrumenta conquirunt?

runt? Recognoſce ſingulos, conſidera univerſos: nullius non vita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali, quæris? infinitum. non enim vivunt, ſed victuri ſunt: omnia differunt. Etiam ſi attenderemus, tamen nos vita præcurreret: nunc vero cunctantes quaſi aliena tranſcurrit, & ultimo die finitur, omni perit. Sed ne epiſtolæ modum excedam, quæ non debet ſiniſtram manum legentis implere: in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium ſubtilibus, & hoc ſolum curantibus, non & hoc.

EPIST. XLVI.

De Libro Lucilii judicat, & laudat.

LIbrum tuum quem mihi promiſeras, accepi, & tamquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantum deguſtare volui. Deinde blanditus eſt ipſe, ut procederem longius: qui quam diſertus fuerit, ex hoc intelligas licet. brevis mihi viſus eſt, cum eſſet nec mei, nec tui temporis, ſed qui primo adſpectu aut T. Livii, aut Epicuri poſſet videri. tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, ut illum ſine ulla dilatione perlegerem. Sol me invitabat, fames admonebat, nubes minabantur: tamen exhauſi totum. Non tantum delectatus, ſed gavíſus ſum. Quid ingenii iſte habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? ſi interquievíſſet, ſi intervallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus. ſed tenor, compoſitio virilis & ſancta. Nihilominus interveniebat dulce illud, & loco lene. Grandis & rectus es. hoc te volo tenere, ſic ire. Fecit aliquid & materia. ideo eligenda eſt fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura ſcribam, cum illum retractavero: nunc vero parum mihi ſedet judicium, tamquam au-

audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non eſt quod verearis, verum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quiſquam tibi tam longe mentiatur! niſi quod etiam ubi cauſſa ſublata eſt, mentimur & conſuetidinis cauſſa.

EPIST. XLVII.

Familiariter cum ſervis agendum, vivendumque. Peccatum in eo ſui ævi, ex faſtu & faſtidio. Judicio tamen, liberius aut ſeverius, hos illoſque (pro indole & virtute cujuſque) habendos.

LIbenter ex his qui a te veniunt cognovi, familiariter te cum ſervis tuis vivere. hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet. Servi ſunt? imo homines. Servi ſunt? imo contubernales. Servi ſunt? imo humiles amici. Servi ſunt? imo conſervi, ſi cogitaveris tantumdem in utroſque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos qui turpe exiſtimant cum ſervo ſuo cœnare: quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cœnanti domino ſtantium ſervorum turbam circumdedit. Eſt ille plus quam capit, & ingenti aviditate onerat diſtentum ventrem, ac deſuetum jam ventris officio, ut majore opera omnia egerat, quam ingeſſit: at infelicibus ſervis movere labra, ne in hoc quidem, ut loquantur, licet. virga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo ulla voce interpellatum ſilentium luitur: nocte tota jejuni, mutique perſtant: Sic fit, ut iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantum coram dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erant

pro

pro domino porrigere cervicem, periculum imminens in caput ſuum avertere. In conviviis loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde ejuſdem arrogantiæ proverbium jactatur, Totidem eſſe hoſtes, quot ſervos. Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quod nec tamquam jumentis abutimur: quod cum ad cœnandum diſcubuimus, alius ſputa detergit, alius reliquias temulentorum ſubditus colligit, alius pretioſas aves ſcindit: pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in fruſta excutit. Infelix qui huic uni rei vivit, ut altilia decenter ſecet. niſi quod miſerior eſt, qui hoc voluptatis cauſſa docet, quam qui neceſſitatis diſcit. Alius vini miniſter in muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur. Non poteſt effugere pueritiam. ſed retrahitur. jamque militari habitu glaber, deſtrictis pilis, aut penitus evulſis, tota nocte pervigilat: quam inter ebrietatem domini ac libidinem dividit, & in cubiculo vir, & in convivio puer eſt. Alius cui convivarum cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix, & exſpectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ revocet in craſtinum. Adjice obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt: qui ſciunt, cujus rei illum ſapor excitet, cujus delectet adſpectus, cujus novitate nauſeabundus erigi poſſit, quid jam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cum his cœnare non ſuſtinet, & majeſtatis ſuæ diminutionem putat, ad eamdem menſam cum ſervo ſuo accedere. Dii melius quod ex iſtis dominos habent. Stare ante limen Calliſti dominum ſuum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter rejicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſervus, ille in primam decuriam conjectus,

in qua vocem præco experitur, & ipſe illum invicem apologavit, & ipſe non judicavit domo ſua dignum. Dominus Calliſtum vendidit: ſed domino quam multa Calliſtus? Vis tu cogitare iſtum quem ſervum tuum vocas, ex iiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cœlo, æque ſpirare, æque vivere, æque mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quam ille te ſervum. Mariana clade quam multos ſplendidiſſime natos, ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit? alium ex illis paſtorem, alium cuſtodem caſæ fecit. Contemne nunc ejus fortunæ hominem, in quam tranſire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de uſu ſervorum diſputare, in quos ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt: Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum ſuperiorem velles vivere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in ſervum liceat, veniat in mentem, tantumdem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona ætas eſt. forſitan habebis. neſcis qua ætate Hecuba ſervire cœperit, qua Crœſus, qua Darii mater, qua Plato, qua Diogenes? Vive cum ſervo clementer. comiter quoque & in ſermonem admitte, & in conſilium, & in convictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eoſdem deprehendam, alienorum ſervorum oſculantes manum. Ne illud quidem videtis, quam omnem invidiam majores noſtri dominis, omnem contumeliam ſervis detraxerint? Dominum, patremfamiliæ appellaverunt. ſervos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Inſtituerunt diem feſtum, quo non ſolum cum ſervis domini veſcerentur, ſed quo u-

tique

tique honores illis in domo gerere, jus dicere permiſerunt, & domum puſillam rempublicam eſſe judicaverunt. Quid ergo? omnes ſervos admovebo menſæ meæ? non magis quam omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quoſdam quaſi ſordidioris operæ rejecturum, ut puta illum mulionem, & illum bubulcum: non miniſteriis illos æſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſque dat mores: miniſteria caſus aſſignat. Quidam cœnent tecum, quia digni ſunt; quidam, ut ſint. Si quid enim in illis ex ſordida converſatione ſervile eſt, honeſtiorum convictus excutiet. Non eſt, mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras: ſi diligenter attenderis, & domi invenies: Sæpe bona materia ceſſat ſine artifice. tenta, & experire. Quemadmodum ſtultus eſt, qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum ejus ac frænos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte, aut ex conditione, quæ veſtis modo nobis circumdata eſt, æſtimat. Servus eſt? ſed fortaſſe liber animo. Servus eſt? hoc illi nocebit? oſtende quis non ſit. Alius libidini ſervit, alius avaritiæ, alius ambitioni; omnes timori. Dabo conſularem, aniculæ ſervientem; dabo ancillulæ divitem: oſtendam nobiliſſimos juvenes mancipia Pantomimorum. Nulla ſervitus turpior eſt, quam voluntaria. Quare non eſt quod faſtidioſi te deterreant, quo minus ſervis tuis hilarem te præſtes, & non ſuperbe ſuperiorem. Colant potius te, quam timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare ad pileum ſervos, & dominos de faſtigio ſuo dejicere: quod dixi, colant potius dominum, quam timeant. Ita ne, inquit, prorſus colant tamquam clientes, tamquam ſalutatores? Hoc qui dixerit, oblivifcetur, id dominis parum eſſe, quod Deo ſatis eſt, qui colitur & amatur. Non poteſt amor cum

timore miſceri. Rectiſſime ergo te facere judico, quod timeri a ſervis tuis non vis, quod verborum caſtigatione uteris. Verberibus multa admonentur. non quidquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciæ, ut quidquid non ex voluntate reſpondit, iram provocet. Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti & virium ſuarum, & imbecillitatis alienæ, ſic excandeſcunt, ſic ſæviunt, quaſi injuriam acceperint: a cujus rei periculo illos fortunæ ſuæ magnitudo tutiſſimos præſtat. Nec hoc ignorant, ſed occaſionem nocendi captant, querendo. acceperunt injuriam, ut facerent. Diutius te morari nolo. non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent ſibi, & permanent. levis eſt malitia: ſæpe mutatur; non in melius ſed in aliud.

EPIST. XLVIII.

Amicis eadem expedire, & alterum alteri utilem eſſe. Tum contra captiunculas, & ſpinoſas ineptias. Quid facitis? quid luditis? de vita agitur: ſuccurre, & forma. De fortuna: contra eam da arma,

AD epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quam ipſum iter fuit, poſtea reſcribam. Seducere me debeo, & quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu quoque qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti: quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cum longiore mora opus ſit, ut ſolvas quæſtionem, quam ut proponas? Utique cum aliud tibi expediat, aliud mihi: iterum ego tamquam Epicurus loquor. Mihi vero idem expedit, quod tibi: aut non ſum amicus, niſi quidquid agitur ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum omnium inter nos

facit

facit amicitia: nec ſecundi quidquam ſingulis eſt, nec adverſi. in commune vivitur. Nec poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantum intuetur, qui omnia ad utilitates ſuas convertit: alteri vivas oportet, ſi vis tibi vivere. Hæc ſocietas diligenter & ſancte obſervanda eſt; quæ nos omnes omnibus miſcet, & judicat aliquod eſſe commune jus generis humani. plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab iſtis ſubtilibus præcipi malo, quid amico præſtare debeam, quid homini, quam quot modis Amicus dicatur, & Homo quam multa ſignificet. In diverſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt. cui accedo? in utram ire partem jubes? Illi homo pro amico eſt, huic amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi parat, hic ſe amico: Tu mihi verba diſtorques, & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes vaferrimas ſtruxero, & concluſione falſa a vero naſcens mendacium adſtrinxero, non potero a fugiendis petenda ſecernere. Pudet me. in re tam ſeria ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt: mus autem caſeum rodit. ſyllaba ergo caſeum rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſolvere: quod mihi ex iſta ſententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum eſt, ne quando in muſcipula ſyllabas capiam, aut ne quando ſi negligentior fuero, caſeum liber comedat. Niſi forte acutior eſt illa collectio: Mus ſyllaba eſt: ſyllaba autem caſeum non rodit: mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc ſupercilia ſubduximus? in hoc barbam demiſimus? hoc eſt quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire, quid philoſophia promittat generi humano? conſilium. Alium mors

vocat, alium paupertas urit, alium divitiæ vel alienæ torquent, vel ſuæ: ille malam fortunam horret, hic ſe felicitati ſuæ ſubducere cupit: hunc homines male habent, illum dii. Quid mihi luſoria iſta proponis? non eſt jocandi locus. ad miſeros advocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ ſecuri ſubjectum præſtantibus caput, pollicitus es: quo diverteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. Succurre, quiſquis eloquentior es, pereuntium pœnis. Omnes undique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituræque auxilium aliquod implorant, in te ſpes opeſque ſunt. Rogant ut ex tanta illos volutatione extrahas, ut disjectis & errantibus clarum veritatis lumen oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſupervacuum, quam faciles leges poſuerit: quam jucunda ſit vita, quam expedita, illas ſequentibus; quam acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quam naturæ crediderunt. Quid iſtorum cupiditates demit? quid temperat? Utinam tantum non prodeſſent! nocent. Hoc tibi, cum voles, manifeſtiſſimum faciam, & comminui & debilitari generoſam indolem, in iſtas argutias conjectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonum itur? per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ, & turpes, infameſque etiam ad album ſedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis, quam ut formula cecidiſſe videatur? Sed quemadmodum illum prætor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituit. Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis; & grandia locuti, effecturos vos, ut non magis auri fulgor, quam gladii perſtringat oculos meos, ut ingenti conſtantia, & quod omnes optant, & quod omnes timent, calcem,

cem, ad Grammaticorum elementa deſcenditis? Quid dicitis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, ut me parem Deo faciat: ad hoc invitatus ſum, ad hoc veni. fidem præſta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab iſtis exceptionibus & præſcriptionibus philoſophorum. Aperta decent & ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet ætatis, parce jam diſpenſandum erat, ut ſufficeret neceſſariis: nunc quæ dementia eſt, ſupervacua diſcere in tanta temporis egeſtate?

EPIST. XLIX.

Pompejorum adſpectu, memoriam ſibi Lucilii renovatam. De brevitate & curſu Temporis: nihil longum aut vetus in eo eſſe. Obiter contra Dialecticos: & totum id genus proſpiciendos tantum.

Est quidem, mi Lucili, ſupinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria evocant, nec exſtinctam memoriam reddunt, ſed quieſcentem irritant. ſicut dolorem lugentium, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſervuli familiaris admiſſio, aut veſtis, aut domus renovat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ad Pompejorum tuorum conſpectum, incredibile eſt, quam recens deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime a te diſcedo: video lacrymas combibentem, & affectibus tuis inter ipſam coercitionem exeuntibus non ſatis reſiſtentem. modo amiſiſſe te videor. Quid enim non modo eſt, ſi recorderis? Modo apud Sotionem philoſophum puer ſedi, modo cauſſas agere cœpi, modo deſii velle agere, modo deſii poſſe. Infinita eſt ve-

locitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. Nam ad præſentia intentos fallit: adeo præcipitis fugæ tranſitus levis eſt. Cauſſam hujus rei quæris: quidquid temporis tranſiit, eodem loco eſt,: pariter aſpicitur, una jacet: omnia inde in profundum cadunt. & alioquin non poſſunt longa intervalla eſſe in ea re, quæ tota brevis eſt. Punctum eſt quod vivimus, & adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpatii natura diviſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quamdam ab adoleſcentia ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutem. In quam anguſto, quot gradus poſuit? Modo te proſecutus ſum: & tamen hoc modo, ætatis noſtræ bona portio eſt: cujus brevitatem aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredibilis curſus apparet: ſive quia admoveri lineas ſentio, ſive quia attendere cœpi & computare damnum meum. Eo magis utique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſime fuerit) in ſupervacua majorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ætas, habiturum ſe tempus quo legat Lyricos: eodem modo Dialecticos. Triſtius inepti ſunt. illi ex profeſſo laſciviunt: hi agere ſeipſos aliquid exiſtimant. Nec ego nego proſpicienda iſta: ſed proſpicienda tantum, & a limine ſalutanda, in hoc unum, ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni judicemus. Quid te torques & maceras in ea quæſtione, quam ſubtilius eſt contempſiſſe, quam ſolvere? Securi eſt, & ex commodo migrantis, minuta conquirere. Cum hoſtis inſtat a tergo, & movere juſſus eſt miles, excutit neceſſitas quidquid pax otioſa collegerat. Non vacat mihi verba dubie caden-
tia

tia conſectari, & vafritiam in illis meam experiri.

Adſpice qui coeant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demens omnibus merito viderer, ſi cum ſaxa in munimentum murorum ſenes fœminæque congererent; cum juventus intra portas armata ſignum eruptionis exſpectaret, aut poſceret; cum hoſtilia in portis tela vibrarent, & ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret; ſederem otioſus, & ejuſmodi quæſtiunculas ponens: Quod non perdidiſti, habes: cornua autem non perdidiſti: cornua ergo habes aliaque ad exemplum hujus acutæ delirationis concinnata. Atqui æque licet demens tibi videar, ſi iſtis impendero operam. & nunc obſideor. Tunc tamen periculum mihi obſeſſo externum immineret, murus me ab hoſte ſecerneret: nunc mortifera mecum ſunt. Non vaco ad iſtas ineptias. ingens negotium in manibus eſt. Quid agam? mors me ſequitur, fugit vita adverſus hæc me doce aliquid. effice ne ego mortem fugiam, vita me non effugiat. Exhortare adverſus difficilia, de æquanimitate: adverſus inevitabilia, anguſtias temporis mei laxa: doce non eſſe poſitum bonum vitæ in ſpatio ejus, ſed in uſu: poſſe fieri, imo ſæpe fieri, ut qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergiſci: dic experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeunti, Potes non reverti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, ſi in navigatione tantum exiſtimas minimum eſſe, quo a morte vita diducitur: in omni loco æque tenue intervallum eſt. Non ubique ſe mors tam prope oſtendit: ubique tam prope eſt. Has tenebras diſcute: & facilius ea trades, ad quæ præ-

paratus ſum. Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam, ſed quæ perfici poſſet. De juſtitia mihi, de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitia utraque, & illa cui alieni corporis abſtinentia eſt, & hac cui ſui cura. Si me nolueris per devia ducere, facilius ad id quo tendo, perveniam. Nam (ut ille ait Tragicus) Veritatis ſimplex oratio eſt. Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minus convenit, quam ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna.

E P I S T. L.

Cæcos nos in vitiis eſſe, aut velamenta iis quærere. Agnoſcenda autem, & remedia quærenda. Unde alioqui animi ſanitas? quæ etiam contingere vel inveteratis vitiis poteſt: quia ille facilis eſt flecti, & Natura ad bonum volat.

EPiſtolam tuam accepi poſt multos menſes, quam miſeras. ſupervacuum itaque putavi, ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ eſt, ſi meminit: & tamen ſpero te ſic jam vivere, ut ubicumque eris, ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quam ut meliorem te ipſe quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas tua vitia eſſe, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adſcribimus: at illa, quocumque tranſierimus, ſecutura ſunt. Harpaſten, uxoris meæ fatuam, ſcis hereditarium onus in domo mea remanſiſſe. Ipſe enim averſiſſimus ab iſtis prodigiis ſum. ſiquando fatuo delectari volo, non eſt mihi longe quærendus: me rideo. Hæc fatua ſubito deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram. neſcit eſſe ſe cæcam: ſubinde pædagogum

gum ſuum rogat, ut migret: ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. nemo ſe avarum eſſe intelligit. nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos ſine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt vivere. Non ego ſumptuoſus ſum, ſed urbs ipſa magnas impenſas exigit. Non eſt meum vitium quod iracundus ſum, quod nondum conſtitui certum genus vitæ: adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? non eſt extrinſecus malum noſtrum: intra nos eſt, in viſceribus ipſis ſedet. Et ideo difficulter ad ſanitatem pervenimus, quia nos ægrotare neſcimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantaſve ægritudines diſcutiemus? Nunc vero ne quærimus quidem medicum: qui minus negotii haberet, ſi adhiberetur ad recens vitium. ſequerentur teneri & rudes animi recta monſtrantem. nemo difficulter ad naturam reducitur, niſi qui ab illa defecit. Erubeſcimus diſcere bonam mentem. at mehercules, turpe eſt magiſtrum hujus rei quærere. Illud deſperandum eſt, poſſe nobis caſu tantum bonum influere: laborandum eſt: & , ut verum dicam, ne labor quidem magnus eſt: ſi modo, ut dixi, ante animum noſtrum formare incipimus, & recorrigere, quam indureſcat pravitas ejus. Sed nec indurata deſpero. Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamvis flexa, revocabis: curvatas trabes calor explicat: & aliter natæ, in id finguntur, quod uſus noſter exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obſequentior? quid enim aliud eſt animus, quam quodammodo ſe habens ſpiritus? vides autem tanto ſpiritum eſſe faciliorem omni alia materia, quanto te-

tenuior eſt. Illud, mi Lucili, non eſt quod te impediat, quo minus de nobis bene ſperes, quod malitia jam nos tenet, quod diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad neminem ante bona mens venit, quam mala. omnes præoccupati ſumus, virtutes diſcere, vitia dediſcere: ſed eo majore animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quod ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt. Non dediſcitur virtus. Contraria enim mala in alieno hærent: ideo expelli & exturbari poſſunt: fideliter ſedent, quæ in locum ſuum veniunt. Virtus ſecundum naturam eſt: vitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non poſſunt, faciliſque earum tutela eſt: ita initium ad illas eundi arduum. quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, ut incipiat. Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat dum ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem voluptas eſt: philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt.

E P I S T. L I.

De Ætna aliquid, uberius de Bajis: & hac occaſione, in molles & luxui dedit os. Hunc pellendum, & militandum eſſe: in quos? in voluptatem, in dolorem, alia. Hoc agentem, bonum in locis ſeriis ſanctiſque agere, vitare laſciva, aut peramœna.

QUomodo quiſque poteſt, mi Lucili: tu iſtic habes Ætnam, illum nobiliſſimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Meſſalla unicum, ſive Valgius, (apud utrumque enim legi) non reperio; cum plurima loca evomant ignem, non tantum edita, quod crebrius evenit, videlicet quia

ignis

ignis in altiſſimum effertur, ſed etiam jacentia. Nos utcumque poſſumus, contentis ſumus Bajis: quas poſtero die, quam attigeram, reliqui. locum ob hoc devitandum, cum habeat quaſdam naturales dotes, quia ſibi illum celebrandum luxuria deſumpſit. Quid ergo? ulli loco indicendum eſt odium? minime. ſed quemadmodum aliqua veſtis ſapienti ac probo viro magis convenit quam alia, nec ullum colorem ille odit, ſed aliquem putat parum aptum eſſe frugalitatem profeſſo: ſic regio quoque eſt, quam ſapiens vir, aut ad ſapientiam tendens, declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de ſeceſſu cogitans, numquam Canopum eliget, quamvis neminem Canopus eſſe frugi vetet. Ne Bajas quidem. diverſorium vitiorum eſſe cœperunt. Illic ſibi plurimum luxuria permittit: illic tamquam aliqua licentia debeatur loco, magis ſolvitur. Non tantum corpori, ſed etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes, & comeſſationes navigantium, & ſymphoniarum cantibus perſtrepentes lacus, & alia quæ velut ſoluta legibus luxuria, non tantum peccat, ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, ut irritamenta vitiorum quam longiſſime profugiamus. Indurandus eſt animus, & a blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. Una Hannibalem hiberna ſolverunt: & indomitum illum nivibus atque Alpibus virum enervaverunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt. Nobis quoque militandum eſt: & quidem genere militiæ, quo numquam quies, numquam otium datur. Debellandæ ſunt in primis voluptates: quæ (ut vides) ſæva quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quantum operis aggreſſus ſit,

ſciet nihil delicate, nihil molliter eſſe faciendum. Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatoriis, in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur? Omnis ſudor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, ut interrupto curſu rerum, omiſſoque bello, fovendis corporibus operam daremus: nemo non intempeſtivam deſidiam, victori quoque, nedum vincenti periculoſam, merito reprehenderet. Minus nobis, quam illis Punica ſigna ſequentibus, licet: plus periculi reſtat cedentibus, plus operis etiam perſeverantibus. Fortuna mecum bella gerit: non ſum imperata facturus. jugum non recipio, imo quod majore virtute faciendum eſt, excutio: non eſt emolliendus animus. Si voluptati ceſſero, cedendum eſt dolori, cedendum labori, cedendum eſt paupertati: idem ſibi in me juris eſſe volet & ambitio, & ira? inter tot affectus diſtrahar, imo diſcerpar. Libertas propoſita eſt: ad hoc præmium laboratur. Quæ ſit libertas, quæris? nulli rei ſervire, nulli neceſſitati, nullis caſibus: fortunam in æquum deducere. quo die intellexero illam plus poſſe, nil poterit. Ego illam feram, cum in manu mors ſit? His cogitationibus intentum, loca ſeria ſanctaque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliquid ad corrumpendum vigorem poteſt regio. Quamlibet viam jumenta patiuntur, quorum durata in aſpero ungula eſt: in molli paluſtrique paſcuo ſaginata, cito ſubteruntur. Et fortior miles ex confragoſo venit: ſegnis eſt urbanus & verna. Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit pulvere ille unctus & nitidus. Severior loci diſciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honeſtius Scipio, quam Bajis exſulabat.

labat. ruina ejus non eſt tam molliter collocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit, Cajus Marius, & Cn. Pompejus, & Cæſar exſtruxerunt quidem villas in regione Bajana, ſed illas impoſuerunt ſummis jugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari late longeque ſubjecta. Adſpice quam poſitionem elegerunt, quibus ædificia excitaverunt locis, & qualia: ſcias non villas eſſe, ſed caſtra. Habitaturum tu putas umquam fuiſſe in Utica Catonem, ut præternavigantes adulteras dinumeraret, & adſpiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu roſam, ut audiret canentium nocturna convitia? nonne manere ille intra vallum maluiſſet, quod in unam noctem manu ſua duxiſſet? Quid ni malit, quiſquis vir eſt, ſomnum ſuum claſſico, quam ſymphonia rumpi? Sed ſatis diu cum Bajis litigavimus, nunquam ſatis cum vitiis: quæ oro te, mi Lucili, perſequere ſine modo, ſine fine, nam illis quoque nec finis eſt, nec modus. Projice quæcumque cor tuum laniant: quæ ſi aliter extrahi nequirent, cor ipſum cum illis revellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inviſiſſimas habe, latronum more, quos Philetas Aegyptii vocant. in hoc nos amplectuntur, ut ſtrangulent.

EPIST. LII.

Vacillare nos in rectis, opus eſſe adjutorio, & directione. Alios autem aliis facilius duci, formarique, ut natura eſt. Sed, ut formeris, elige e priſcis, & e præſentibus: fuge tamen verboſos, ambitioſos, plauſum captantes.

Quid

QUid eſt hoc, Lucili, quod nos alio tendentes alio trahit, & eo unde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo noſtro, nec permittit nobis quidquam ſemel velle? Fluctuamus inter varia conſilia: nihil libere volumus, nihil abſolute, nihil ſemper. Stultitia, inquis, eſt: cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illa revellemus? Nemo per ſe ſatis valet, ut emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait Epicurus ad veritatem ſine ullius adjutorio contendere, ex iis ſe feciſſe ſibi ipſum viam. hos maxime laudat, quibus ex ſe impetus fuit, qui ſeipſos protulerunt. quoſdam indigere ope aliena, non ituros ſi nemo præceſſerit, ſed bene ſecuturos. ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoque, ſed ſecundæ ſortis ingenium. Nos ex illa prima nota non ſumus: bene nobiſcum agitur, ſi in hanc ſecundam recipimur. Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſalvus poteſt: & hoc multum eſt, velle ſervari. Præter hæc adhuc invenies aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique poſſunt: quibus non duce tantum opus ſit, ſed adjutore, &, ut ita dicam, coactore. Hic tertius color eſt. Si quæris hujus exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis ſuſpicit. Quamvis enim ad eumdem finem uterque pervenerit: tamen major eſt laus, idem effeciſſe in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æque excelſa, æque magnifica: alterum dura area accepit, illic protinus opus crevit: alterius fundamenta laſſarunt, in mollem ac fluidam demiſſa humum: multumque laboris exhauſtum eſt, dum pervenitur

nitur ad ſolidum. Apparet in altero, quidquid factum eſt: alterius, magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam manu (quod ajunt) facienda ſunt, & in fundamentis ſuis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotii ſecum habuit: hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum & laborioſum ingenium nobis datum, ſcias licet. imus per obſtantia. Itaque pugnemus, aliquorum invocemus auxilium. Quem, inquis, invocabo? hunc, aut illum? Tu vero etiam ad priores revertere, qui vacant. adjuvare nos poſſunt, non tantum qui ſunt, ſed & qui fuerunt. Ex iis autem qui ſunt, eligamus non eos, qui verba magna celeritate præcipitant, & communes locos volvunt, & in privato circulantur: ſed eos qui vita docent, qui cum dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo: qui docent quid vitandum ſit, nec unquam in eo, quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adjutorem, quem magis admireris cum videris, quam cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus conſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere: ſi modo hoc propoſito in turbam prodeunt, ut meliores fiant, faciantque meliores: ſi non ambitionis hoc cauſſa exercent. Quid enim turpius philoſophia captante clamores? Numquid æger laudat medicum ſecantem? tacete, favete, & præbete vos curationi. etiam ſi exclamaveritis, non aliter audiam, quam ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis. Teſtari vultis attendere vos, moverique rerum magnitudine? ſane liceat: ut quidem judicetis, & feratis de meliore ſuffragium, quid ni non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quin-

quinque annis tacendum erat. numquid ergo exiſtimas, ſtatim illis & loqui & laudare licuiſſe? Quanta autem dementia ejus eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quod hominibus iis laudaris, quos non potes ipſe laudare? Differebat populo Fabianus: ſed audiebatur modeſte. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: ſed quem magnitudo rerum evocaverat, non ſonus inoffenſæ ac molliter lapſæ orationis. Interſit aliquid inter clamorem theatri, & ſcholæ. eſt aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, ſi obſerventur, indicia ſunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & manus mota, & unum interdum reſponſum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habituſque demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quiſque ſit, ſcies, ſi quemadmodum laudetur, aſpexeris. Hinc atque illinc philoſopho manus auditor intentat, & ſuper ipſum caput mirantium turba conſiſtit. non laudatur ille nunc, ſi intelligas, ſed conclamatur. Relinquantur iſtæ voces illis artibus, quæ propoſitum habent placere populo: philoſophia adoretur. Permittendum erit aliquando juvenibus, ſequi impetum animi. tunc autem hoc ex impetu facient, cum ſilentium ſibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcentium exſtimulat. Ad rem commoveantur, non ad verba compoſita. alioqui nocet illis eloquentia, ſi non rerum cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in præſenti. deſiderat enim propriam & longam exſecutionem, quemadmodum populo differendum, quid ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe.

Da

Damnum quidem feciſſe philoſophiam, non erit dubium, poſtquam proſtituta eſt: ſed poteſt in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modo non inſtitorem, ſed antiſtitem nacta eſt.

EPIST. LIII.

Navigationem ſuam deſcribit, & jactationem in mari. Per occaſionem in vita nos jactari, ſed vitia ſua paucos ſcire, aut fateri. Philoſophia docebit, excitabit: demus nos, pares Deo faciet.

QUid non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt ut navigarem? Solvi mari languido. erat ſine dubio cœlum grave ſordidis nubibus, quæ fere aut in aquam, aut in ventum reſolvuntur: ſed putavi tam pauca millia a Parthenope tua uſque Puteolos ſurripi poſſe, quamvis dubio & impendente cœlo. Itaque quo celerius evaderem, protinus per altum ad Neſida direxi, præciſurus omnes ſinus. Cum jam eo proceſſiſſem, ut mea nihil intereſſet, utrum irem, an redirem: primum æqualitas illa, quæ me corruperat, periit. nondum erat tempeſtas, ſed jam inclinatio maris, ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare, ut me in aliquo littore exponeret. Ajebat ille, aſpera eſſe & importuoſa, nec quidquam ſe æque in tempeſtate timere, quam terram. Pejus autem vexabar, quam ut periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me, ſegnis hæc & ſine exitu, torquebat: quæ bilem movet, nec effundit. Inſtiti itaque gubernatori, & illum vellet nollet coegi ut peteret littus. Cujus ut viciniam attigimus, non exſpecto ut quidquam ex præceptis Virgilii fiat, Obvertant pelago proras, aut anchora de prora jaciatur: ſed memor artificii mei veteris, mitto me in mare, quomodo pſychrolutam de-

decet, gauſapatus. Quæ putas me paſſum, dum per aſpera erepo, dum viam quæro, dum facio? Intellexi, non immerito nautis terram timeri. Incredibilia ſunt, quæ tulerim: cum me ferre non poſſem. Illud ſcito, Ulixem non fuiſſe tam irato mari natum, ut ubique naufragia faceret. nauſeator erat. at ego quocumque navigare debuero, viceſimo anno perveniam. Ut primum ſtomachum (ſcis non cum mari nauſeam effugere) collegi, ut corpus unctione recreavi, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur oblivio, etiam corporalium, quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorum quæ eo magis latent, quo majora ſunt. Levis aliquem motiuncula decipit: ſed cum creverit, & vera febris exarſerit, etiam duro & perpeſſitio confeſſionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas ſentiunt: adhuc diſſimulamus, & aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui talaria cœpit intendere, & utroſque pedes dextros fecit, neceſſe eſt podagram fateri. Contra evenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi: quo quis pejus ſe habet, minus ſentit. Non eſt quod mireris, Lucili cariſſime. Nam qui leviter dormit, & ſpecies ſecundum quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat: gravis ſomnus etiam ſomnia exſtinguit, animumque altius mergit, quam ut uti ullo intellectu ſinat. Quare vitia ſua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare, vigilantis eſt: & vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo, ut errores noſtros coarguere poſſimus. ſola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnum excutiet gravem. Illi te totum dedica: dignus illa es, illa te digna eſt. ite in complexum alter alterius: omni-

mnibus aliis rebus te nega, fortiter, aperte. Non eſt quod precario philoſopheris. Si æger eſſes, curam intermiſiſſes rei familiaris, & forenſia tibi negotia excidiſſent: nec quemquam tanti putares, cui advocatus in cauſſam deſcenderes: toto animo id ageres, ut quam primum morbo liberareris. Quid ergo? non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonæ menti. nemo ad illam pervenit occupatus. Exercet philoſophia regnum ſuum; dat tempus, non accipit. Non eſt res ſubſiciva; ordinaria eſt, domina eſt: adeſt, & jubet. Alexander cuidam civitati partem agrorum, & dimidium rerum omnium promittenti: Eo, inquit, propoſito veni in Aſiam, non ut id acciperem quod dediſſetis; ſed ut id haberetis, quod reliquiſſem. Itidem philoſophia rebus omnibus: Non ſum id tempus acceptura, quod vobis ſuperfuerit: ſed id habebitis, quod ipſa erogavero. Totam huc converte mentem, huic aſſide, hanc cole: ingens intervallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dii antecedent. Quid inter te & illos interfuturum ſit, quæris? diutius erunt. At mehercule magni artificis eſt, clauſiſſe totum in exiguo. Tantum ſapienti ſua, quantum Deo omnis ætas patet. Eſt aliquid, quo ſapiens antecedat Deum. ille naturæ beneficio, non ſuo ſapiens eſt. ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem Dei. Incredibilis vis philoſophiæ eſt, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore ejus ſedet; munita eſt ſolidaque. quædam defatigat, & velut levia tela laxo ſinu eludit, quædam diſcutit, & in eum uſque qui miſerat reſpuit.

EPIST.

E P I S T. LIV.

Suſpirio ſe laboraſſe: atque ita de morte cogitaſſe. Non timendam, quia idem poſt eam, quod antequam eramus, erit. Præparemur.

LOngum mihi commeatum dederat mala valetudo: repente me invaſit. Quo genere? inquis. prorſus merito interrogas: adeo nullum mihi ignotum eſt. Uni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum; quem quare Græco nomine appellem, neſcio. ſatis enim apte dici ſuſpirium poteſt. Brevis autem valde, & procellæ ſimilis, impetus eſt: intra horam fere deſinit. Quis enim diu exſpirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula per me tranſierunt; nullum mihi videtur moleſtius. Quid ni? aliud enim quidquid eſt, ægrotare eſt; hoc eſt, animam agere. Itaque medici hanc meditationem mortis vocant. Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpe conatus eſt. Hilarem me putas hæc tibi ſcribere, quia effugi? ſi hoc fine, quaſi bona valetudine delector; tam ridicule facio, quam ille, quiſquis ſe viciſſe putat, cum vadimonium diſtulit. Ego vero & in ipſa ſuffocatione non deſii cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt? inquam. tam ſæpe mors experitur me? faciat. at ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe id quod ante fuit: ſed quale ſit, jam ſcio; hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt & fuiſſe antequam prodiremus in lucem; atqui nullam ſenſimus tunc vexationem. Rogo non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ pejus eſſe cum exſtincta eſt, quam antequam accenderetur?

nos

nos quoque & accendimur, & exſtinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Utrimque vero alta ſecuritas eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quod mortem judicamus ſequi: cum illa & præceſſerit, & ſecutura ſit. Quidquid ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, utrum non incipias, an deſinas? utriuſque rei hic eſt effectus, non eſſe. His & hujuſmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſii: deinde paullatim ſuſpirium illud, quod eſſe jam anhelitus cœperat, intervalla majora fecit, & retardatum eſt, ac remanſit. Nec adhuc, quamvis deſierit, ex natura fluit ſpiritus. ſentio hæſitationem quamdam ejus, & moram. Quomodo volet, dum modo non ex animo ſuſpirem. hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: jam præparatus ſum: nihil cogito de die. Illum lauda & imitare, quem non piget mori, cum juvat vivere. Quæ enim virtus eſt, cum ejiciaris, exire? tamen eſt & hic virtus. Ejicior quidem, ſed tamquam exeam. Et ideo numquam ejicitur ſapiens: quia ejici, eſt inde expelli, unde invitus recedas. Nihil invitus facit ſapiens. neceſſitatem effugit: quia vult quod ipſa coactura eſt.

EPIST. LV.

De Vatiæ villa, & de ipſo Vatia: tum de bono maloque otio. Item amicos animo adeſſe poſſe, & debere.

AGeſtatione cum maxime venio, non minus fatigatus, quam ſi tantum ambulaſſem, quantum ſedi. labor eſt enim, & diu ferri: ac neſcio an eo major, quia contra naturam eſt: quæ pedes dedit, ut per nos ambularemus; oculos, ut per nos vi-

videremus. Debilitatem nobis indixere deliciæ: & quod diu noluimus, poſſe deſivimus. Mihi tamen neceſſarium erat concutere corpus, ut ſive bilis inſiderat faucibus, diſcuteretur; ſive ipſe ex aliqua cauſſa ſpiritus denſior erat, extenuaret illum jactatio. quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideo diutius vehi perſeveravi, invitante ipſo littore, quod inter Cumas & Servilii Vatiæ villam curvatur, & hinc mari, illinc lacu, velut anguſtum iter clauditur. Erat enim a recenti tempeſtate ſpiſſius. Fluctus autem illud (ut ſcis) frequens & concitatus exæquat: longior tranquillitas ſolvit, cum arenis, quæ humore alligantur, ſuccus abſceſſit. Ex conſuetudine tamen mea circumſpicere cœpi, an aliquid illic invenirem, quod mihi bono poſſet eſſe: & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius dives, nulla alia re quam otio notus, conſenuit, & ob hoc unum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia Aſinii Galli, quoties Sejani odium, deinde amor merſerat, (æque enim offendiſſe illum, quam amaſſe, periculoſum fuit) exclamabant homines: O Vatia, ſolus ſcis vivere. At ille latere ſciebat, non vivere. multum autem intereſt, utrum vita tua otioſa ſit, an ignava. Numquam aliter hanc villam Vatia vivo præteribam, quam ut dicerem: Vatia hic ſitus eſt Sed adeo, mi Lucili, philoſophia ſacrum quiddam eſt, & venerabile, ut etiam ſi quid illi ſimile eſt, mendacio placeat. Otioſum enim hominem, ſeductum exiſtimat vulgus, & ſecurum, & ſe contentum, ſibique viventem: quorum nihil ulli contingere, niſi ſapienti, poteſt. Ille quidem nulla re ſollicitus ſcit ſibi vivere. ille enim (quod eſt primum) ſcit vivere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum ſuarum infelicitas relegavit, qui alios feli-

cio-

ciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu obſituit, ille ſibi non vivit, ſed (quod eſt turpiſſimum) ventri, ſomno, libidini. Non continuo ſibi vivit, qui nemini. Adeo tamen magna res eſt conſtantia, & in propoſito ſuo perſeverantia, ut habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipſa villa nihil poſſum tibi certi ſcribere: frontem enim ejus tantum novi, & expoſita: quæ oſtendit etiam tranſeuntibus. Speluncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio pares, manufactæ: quarum altera ſolem non recipit, altera uſque in occidentem tenet. Platanona medius rivus, & a mari & ab Acheruſio lacu receptus, Euripi modo dividit, alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduo exhauritur) ſufficiens. Sed illi, cum mare patet, parcitur; cum tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimum in villa, quod Bajas trans parietem habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes ejus ipſe novi: eſſe villam totius anni credo. Occurrit enim Favonio, & illum adeo excipit, ut Bajis neget. non ſtulte videtur elegiſſe hunc locum Vatia, in quem otium ſuum pigrum jam & ſenile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus eſt, qui commendat omnia. Vidi ego in villa hilari & amœna mæſtos, vidi in media ſolitudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quod exiſtimes, ideo parum bene compoſitum eſſe te, quod in Campania non es. quare autem non es? hucuſque cogitationes tuas mitte. Converſari cum amicis abſentibus licet; & quidem quoties velis, quamdiu velis. magis hac voluptate, quæ maxima eſt, fruimur, dum abſumus. Præſentia enim nos delicatos facit; &, quia aliquando una loquimur, ambulamus, cum conſidemus, cum diducti ſumus,
nihil

nihil de his quos modo vidimus, cogitamus. & ideo æquo animo ferre debemus abſentiam, quia nemo non multum etiam præſentibus abeſt. Pone hic primum noctes ſeparatas: deinde occupationes utrinque diverſas, deinde ſtudia ſecreta, ſuburbanas profectiones; videbis non multum eſſe, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt. hic autem numquam abeſt; quemcumque vult, quotidie videt. Itaque mecum ſtude, mecum cæna, mecum ambula. In anguſto viveremus, ſi quidquam eſſet cogitationibus clauſum. Video te, mi Lucili, cum maxime audio: adeo tecum ſum, ut dubitem, an incipiam non epiſtolas, ſed codicillos tibi ſcribere.

EPIST. LVI.

Mentem compoſitam vacare ſibi & ſtudiis: etiam in turba. Suo exemplo docet. Magis optandum internum ſilentium & pacem. Inertia porro mala, & ea cupidinum mater.

PEream, ſi eſt tam neceſſarium, quam videtur, ſilentium in ſtudia ſepoſito. Ecce varius clamor undique me circumſonat: ſupra ipſum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odium poſſunt aures adducere: cum fortiores exercentur, & manus plumbo graves jactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio: quoties retentum ſpiritum remiſerunt, ſibilos, & acerbiſſimas reſpirationes: cum in alipten inertem, & hac plebeja unctione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris; quæ prout plana pervenit, aut concava, ita ſonum mutat. Si vero pilicrepus ſupervenerit, & numerare cœperit pilas, actum eſt. Adjice nunc

nunc ſcordalum, & furem deprehenſum, & illum cui vox ſua in balneo placet. Adjice nunc eos, qui in piſcinam cum ingenti impulſæ aquæ ſono ſaliunt. Præter iſtos, quorum, ſi nihil aliud, rectæ voces ſunt, alipilum cogita, tenuem & ſtridulam vocem, quo ſit notabilior, ſubinde exprimentem, nec umquam tacentem, niſi dum vellit alas, & alium pro ſe clamare cogit. Jam libarii varias exclamationes, & botularium, & cruſtularium, & omnes popinarum inſtitores, mercem ſua quadam & inſignita modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum, aut ſurdum, cui mens inter clamores tam varios, tam diſſonos, conſtat! cum Chryſippum noſtrum aſſidua ſalutatio perducat ad mortem. At mehercules ego iſtum fremitum non magis curo, quam fluctum aut dejectum aquæ. Quamvis audiam cuidam genti hanc unam fuiſſe cauſſam, urbem ſuam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox avocare videtur, quam crepitus. Illa enim animum abducit; hic tantum aures implet, ac verberat. In iis quæ me ſine avocatione circumſtrepunt, eſſedas tranſcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ſerrarium vicinum, aut hunc qui ad metam ſudantem tabulas experitur & tibias, nec cantat, ſed exclamat. Etiam moleſtior eſt mihi ſonus, qui intermittitur ſubinde, quam qui continuatur. Sed jam me ſic ad omnia iſta duravi, ut audire vel pauſarium poſſim, voce acerbiſſima remigibus modos dantem: Animum enim cogo ſibi intentum eſſe, nec avocari ad externa. omnia licet foris reſonent; dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor, dum avaritia luxuriaque non diſſideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt?

Omnia noctis erant placida compoſta quiete.

Falſum eſt. nulla placida quies eſt, niſi quam ratio compoſuit. nox exhibet moleſtiam, non tollit, & ſolicitudines mutat. Nam dormientium quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quam dies. Illa tranquillitas vera eſt, in quam bona mens explicatur. Adſpice illum, cui ſomnus laxæ domus ſilentio quæritur: cujus aures ne quis agitet ſonus, omnis ſervorum turba conticuit, & ſuſpenſum accedentium propius veſtigium ponitur. Huc nempe verſatur atque illuc, ſomnum inter ægritudines levem captans: quæ non audit, audiſſe ſe queritur. Quid in cauſſa putas eſſe? animus illi obſtrepit: hic placandus eſt, hujus compeſcenda eſt ſeditio: quem non eſt quod exiſtimes placidum, ſi jacet corpus. Interdum quies inquieta eſt. Et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi ſumus, quoties nos male habet inertia ſui impatiens: Magni imperatores cum male parere militem vident, aliquo labore compeſcunt, & expeditionibus detinent. numquam vacat laſcivire diſtrictis: nihilque tam certum eſt quam otii vitia negotio diſcuti. Sæpe videmur tædio rerum civilium, & infelicis atque ingratæ ſtationis pœnitentia ſeceſſiſse: tamen in illa latebra, in quam nos timor & laſſitudo conjecit, interdum recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſiit, ſed fatigata, aut etiam abjecta, rebus parum ſibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quæ videtur aliquando ceſſiſse: deinde frugalitatem profeſsos ſollicitat, atque in media parſimonia voluptates non damnatas, ſed relictas petit: & quidem eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leviora ſunt: morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant, cum ex abdito

to erumpunt, ac vim ſuam proferunt. Et avaritiam itaque, & ambitionem, & cetera mala mentis humanæ, tunc pernicioſiſſima ſcias eſſe, cum ſimulata ſanitate ſubſidunt. Otioſi videmur, & non ſumus. Nam ſi bona fide ſumus, ſi receptui cecinimus, ſi ſpecioſa contempſimus, ut paulo ante dicebam, nulla res nos avocabit, nullus hominum aviumque concentus interrumpet cogitationes bonas, ſolidaſque & jam certas. Leve illud ingenium, nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad vocem ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis, & concepti pavoris, quod illum curioſum facit, ut ait Virgilius noſter:

Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, nec adverſo glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.

Prior ille ſapiens eſt, quem non tela vibrantia, non arietata inter ſe arma agminis denſi, non urbis impulſæ fragor territat: hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaveſcens, quem una quælibet vox pro fremitu accepta dejecit, quem motus leviſſimi exanimant. Timidum illum ſarcinæ faciunt. Quemcumque ex iſtis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum comitique onerique timentem. Tunc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cum ad te nullus clamor pertinebit: cum te nulla vox tibi excutiet: non ſi blandietur, non ſi minabitur, non ſi inani ſono varia circumſtrepet. Quid ergo? non aliquando commodius eſt, carere convicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri & exercere me volui. Quid neceſ-

ſe eſt diutius torqueri: cum tam facile remedium Ulixes ſociis etiam adverſus Sirenas dederit, & invenerit?

EPIST. LVII.

De crypta Neapolitana, & ibi horrore. tum primos motus in poteſtate non eſſe. Aliquid de animi tenuitate & celeritate.

CUm Bajis deberem Neapolim repetere, facile credidi tempeſtatem eſſe, ne iterum navem experirer. ſed tantum luti tota via fuit, ut poſſem videri nihilominus navigaſſe. Totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. a ceromate nos haphe excepit, in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obſcurius: quæ nobis præſtant, non ut per tenebras videamus, ſed ut ipſas. Ceterum etiam ſi locus haberet lucem, pulvis auferet, in aperto quoque res gravis & moleſta: quid illic, ubi in ſe volutatur, & cum ſine ullo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos a quibus excitatus eſt recidit? Duo incommoda inter ſe contraria ſimul pertulimus. eadem via, eodem die, & luto & pulvere laboravimus. Aliquid tamen mihi illa obſcuritas, quod cogitarem, dedit. ſenſi quemdam ictum animi, & ſine metu mutationem, quam inſolitæ rei novitas ſimul & fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, ne dum a perfecto abſum, ſed de illo in quem jus fortuna perdidit: hujus quoque ferietur animus, mutabitur color. Quædam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere poteſt: admonet illam natura mortalitatis ſuæ. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit, ſi vaſtam altitudinem in crepidine ejus conſtitu-

tus

tus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam, & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem, alienum videre non poſſunt: quidam ad vulneris novi, quidam ad veteris & purulenti tractationem inſpectationemque concidunt, & linquuntur animo: alii gladium facilius recipiunt, quam vident. Senſi ergo (ut dicebam) quamdam non quidem perturbationem, ſed mutationem: rurſus, ad primum conſpectum redditæ lucis, alacritas incogitata rediit & injuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quam inepte quædam magis ac minus timeremus, cum omnium idem finis eſset. Quid enim intereſt, utrum ſupra aliquem vigiliarium ruat an mons, an turris? nil invenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamvis utraque mortifera æque ſit. Adeo non effectus, ſed efficientia timor ſpectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant animam hominis magno pondere extriti permeare non poſse, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber: ego vero non facio. qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi. nam circa id diffugit, quo urgetur: quemadmodum aer verbere aut ictu non læditur, nec ſcinditur quidem, ſed circa id cui ceſſit refunditur: ſic animus qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ, per ipſa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cum latiſſime percuſſit ac fulſit, per exiguum foramen eſt reditus: ſic animo, qui adhuc tenuior eſt igne, per omne corpus fuga eſt. Itaque de illo quærendum eſt, an poſſit immortalis eſse. hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſse perire, propter quod non per-

it: quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quidquam noxium æterno eſt.

EPIST. LVIII.

Verba quædam nupera, deſita nunc eſſe. Tranſit ad Phyſica, & quotuplex τὸ ὄν, ex Platone. Aptat ad Ethica, & nihil hic idem, aut firmum eſſe. Tum ſubtilitates quem uſum habere poſſint? & hunc ex omni re captandum. Adnectit de ſenectute, & morte: neutram optandam, aut recuſandam.

QUanta verborum nobis paupertas, imo egeſtas ſit, numquam magis quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina deſiderarent, nec haberent: quædam vero cum habuiſſent, faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis autem ferat in egeſtate faſtidium? Hunc quem Græci œſtrum vocant, pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Et lucum Silari juxta ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtrum Græci vertere vocantes,
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſilvis
Diffugiunt armenta.

Puto intelligi iſtud verbum interiſſe. Ne te longe differam, quædam ſimplicia in uſu erant, ſicut cernere ferro inter ſe dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

......Stupet ipſe Latinus,
Ingentes, genitos diverſis partibus orbis,
Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.

quod

quod nunc decernere dicimus, ſimplicis illius verbi uſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui, ſi juſſo, id eſt, ſi juſſero. Hoc nolo mihi credas: ſed fide Virgilio:

Cetera qua juſſo, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, ut oſtendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim: ſed ut ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium, verborum ſitus occupaverit: cum apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta vult præparatio? quo ſpectat? Non celabo te. cupio, ſi fieri poteſt propitiis auribus tuis, Eſſentiam dicere: ſin minus, dicam & iratis. Ciceronem auctorem hujus verbi habeo, puto locupletem. ſi recentiorem quæris; Fabianum, diſertum & elegantem, orationis, etiam ad noſtrum faſtidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili! quomodo dicetur οὐσία res neceſſaria, naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo uti. nihilominus dabo operam, ut jus a te datum parciſſime exerceam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo modo Latine exprimere poſſim, propter quod linguæ noſtræ convicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris unam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſim. Quæ hæc ſit, quæris? τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenii: in medio poſitum, poſſe hic transferri, ut dicam, Quod eſt. Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere: ſed id ſi neceſſe eſt, ponam. Quod eſt, Sex modis hoc a Platone dici, amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi ante indicavero eſſe aliquod genus, eſſe & ſpeciem. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo ceteræ ſpecies ſuſpenſæ

ſunt, a quo naſcitur omnis diviſio: quo univerſa comprehenſa ſunt. Invenietur autem, ſi cœperimus ſingula retro legere. ſic enim perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, ut Ariſtoteles ait: equus ſpecies eſt, canis ſpecies. ergo commune aliquid quærendum eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quædam, quæ animam habent, nec ſunt animalia. placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. itaque & vivere illa, & mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, quia animalia in hac forma ſunt, & ſata. Quædam anima carent, ut ſaxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſcilicet corpus. hoc ſic dividam, ut dicam corpora omnia aut animata eſſe, aut inanimantia. Etiamnum eſt aliquid ſuperius, quam corpus. Dicimus enim quædam corporalia eſſe, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducantur? illud cui nomen modo parum proprium impoſuimus, Quod eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur, ut dicamus: Quod eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum & antiquiſſimum, &, ut ita dicam, generale: cetera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia, tamquam homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Græcos, Romanos, Parthos: colorum, albos, nigros, flavos: habet ſingulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque qua multa continet, in genus cadit: qua ſub alio eſt, in ſpeciem. Illud genus, Quod eſt, generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt, omnia ſub illo ſunt. Stoici volunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale; de quo ſtatim dicam, ſi prius illud genus, de quo locutus ſum, merito primum

poni

poni docuero, cum ſit rerum omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies divido, ut ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium eſt. Corpus quomodo divido? ut dicam, aut animantia ſunt, aut inanimantia. Rurſus animantia quemadmodum divido? ut dicam, quædam animum habent, quædam tantum animam: aut ſic: quædam impetum habent, incedunt, tranſeunt; quædam ſolo affixa radicibus aluntur & creſcunt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut mortalia ſunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibuſdam videtur, Quid; ſed quare videatur, ſubjiciam. In rerum (inquiunt) natura quædam ſunt,quædam non ſunt Et hæc autem quæ non ſunt,rerum natura complectitur, quæ animo ſuccurrunt, tamquam Centauri, Gigantes, & quidquid aliud falſa cogitatione formatum habere aliquam imaginem cœpit, quamvis non habeat ſubſtantiam. Nunc ad id quod tibi promiſi, revertor, quomodo quæcumque ſunt, in ſex modos Plato partiatur. Primum illud Quod eſt, nec viſu, nec tactu, nec ullo ſenſu comprehenditur; cogitabile eſt, quod generaliter eſt. tamquam homo generalis ſub oculos non venit, ſed ſpecialis venit, ut Cicero & Cato. Animal non videtur, ſed cogitatur; videtur autem ſpecies ejus, equus & canis. Secundum ex his quæ ſunt, ponit Plato, quod eminet & exſuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe; ut poeta communiter dicitur. omnibus enim verſus facientibus hoc nomen eſt. ſed jam apud Græcos in unius notam ceſſit. Homerum intelligas, cum audieris poetam. Quid ergo hoc eſt? Deus ſcilicet major ac potentior cunctis. Tertium genus eſt eorum, quæ proprie ſunt; innumerabilia hæc ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt, interrogas? propria Platonis ſupellex eſt. Ideas vocat; ex quibus omnia, quæcumque

videmus, fiunt; & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inviolabiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni eſſe videatur, audi. Idea eſt eorum, quæ natura fiunt, exemplar æternum. Adjiciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies, a qua petitur imitatio, Idea eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piſcium, arborum: ad quæ quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος, attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paullo ante pictoris imagine utebar. ille cum reddere Virgilium coloribus vellet, ipſum intuebatur: Idea erat Virgilii facies, futuri operis exemplar: ex hoc quod artifex trahit, & operi ſuo impoſuit, εἶδος eſt. Quid interſit, quæris? alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumpta, & operi impoſita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua: hæc eſt Idos. habet aliquam faciem exemplar ipſum, quod intuens opifex, ſtatuam figuravit: hæc Idea eſt. Etiamnum aliam deſideras diſtinctionem? Idos in opere eſt: Idea extra opus: nec tantum extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum, quæ communiter ſunt. hæc incipiunt ad nos pertinere: hic ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum eſt, quæ quaſi ſunt, tamquam inane, tamquam tempus. Quæcumque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ eſſe proprie putat. Fluunt enim, & aſſidua diminutione atque adjectione ſunt. Nemo noſtrum idem eſt in

ſene-

ſenectute, qui fuit juvenis. nemo eſt mane, qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiuntur fluminum more. quidquid vides, currit cum tempore. nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquor mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt quod ait Heraclitus: *In idem flumen bis non deſcendimus*. Manet idem fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt, quam in homine. ſed nos quoque non minus velox curſus prætervehit: & ideo admiror dementiam noſtram, quod tantopere amamus rem fugaciſſimam, corpus, timemuſque ne quando moriamur: cum omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu timere, ne ſemel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia caſibus: mundus quoque, æterna res & invicta, mutatur, nec idem manet. Quamvis enim omnia in ſe habeat quæ habuit, aliter habet quam habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, iſta ſubtilitas mihi proderit? ſi me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille cælator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque avocat, &, ut dici ſolet, paſcit: ſic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibuſdam oblectamentis reficere. ſed ipſa oblectamenta opera ſint: ex his quoque, ſi obſervaveris, ſumes quod poſſit fieri ſalutare. hoc ego, mi Lucili, ſoleo facere: ex omni natione, etiam ſi a philoſophia longiſſime averſa eſt, eruere aliquid conor, & utile efficere. Quid de iſtis capiam, quæ modo tractavimus, remotis a reformatione morum? quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicæ poſſunt? quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipſum, quod omnia iſta quæ ſenſibus ſerviunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato ex iis eſſe quæ vere ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam fa-

ciem ferunt : nihil horum ſtabile, nec ſolidum eſt. & nos tamen cupimus tanquam aut ſemper futura, aut ſemper habituri. Imbecilli fluidique per intervalla conſiſtimus: mittamus animum ad illa, quæ æterna ſunt. miremur in ſublimi volitantes rerum omnium formas: Deumque inter illa verſantem, & providentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat a morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna ſunt, ſed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent: hæc conſervat artifex, fragilitatem materiæ vi ſua vincens. Contemnamus omnia, quæ adeo pretioſa non ſunt, ut an ſint omnino, dubium ſit. Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minus mortalem, quam nos ſumus, providentia periculis eximit, poſſe tandem aliquatenus noſtra quoque providentia longiorem prorogari huic corpuſculo moram, ſi voluptates, quibus pars major perit, potuerimus regere & coercere. Plato ipſe ad ſenectutem ſe diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte ſortitus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat: ſed navigationes ac pericula multum detraxerunt viribus: parſimonia tamen, & eorum quæ aviditatem evocant modus, & diligens ſui tutela perduxit illum ad ſenectutem, multis prohibentibus cauſſis. Nam hoc ſcis, puto, Platoni diligentiæ ſuæ beneficio contigiſſe, quod natali ſuo deceſſit, & annum unum atque octogeſimum implevit, ſine ulla deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolaverunt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis quam humanæ rati, quia conſummaſſet perfectiſſimum numerum, quem novem novies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus eſſet paucos dies ex iſta ſumma, & ſacrificium remittere. Poteſt

fru-

frugalitas producere ſenectutem. quam ut non puto concupiſcendam, ita ne recuſandam quidem. Iucundum eſt eſſe ſecum quam diutiſſime, cum quis ſe dignum quo frueretur, effecit. Itaque de iſto feremus ſententiam, an oporteat faſtidire ſenectutis extrema, & finem non opperiri, ſed manu facere. Prope eſt a timente, qui fatum ſegnis expectat: ſicut ille ultra modum deditus vino eſt, qui amphoram exſiccat, & fæcem quoque exſorbet. De hoc tamen quæremus, pars ſumma vitæ, utrum fæx vitæ hæc ſit, an liquidiſſimum ac puriſſimum quiddam: ſi modo mens ſine injuria eſt, & integri ſenſus animum juvant, nec defectum & præmortuum corpus eſt. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, an mortem. At ſi inutile miniſteriis eſt corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortaſſe paullo ante quam debet, faciendum eſt, ne cum fieri debeat, facere non poſſis: & cum majus periculum ſit male vivendi, quam cito moriendi, ſtultus eſt qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longiſſima ſenectus ad mortem ſine injuria pertulit. multis iners vita ſine uſu jacuit ſui. Quanto deinde crudelius judicas, aliquid ex vita perdidiſſe, quamvis finienda? Noli me invitus audire, tamquam ad te iam pertineat iſta ſententia: ſed quid dicam æſtima. Non relinquam ſenectutem, ſi me totum mihi reſervabit: totum autem ab illa parte meliore. At ſi cœperit concutere mentem, ſi partes ejus convellere, ſi mihi non vitam reliquerit, ſed animam: proſiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dumtaxat ſanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. ſic mori, vinci eſt. Hunc tamen ſi ſciero perpetuo mihi eſſe patiendum, exibo non propter ipſum, ſed

ſed quia impedimento mihi futurus eſt ad omne, propter quod vivitur. Imbecillus eſt & ignavus, qui propter dolorem moritur: ſtultus, qui doloris cauſſa vivit. Sed in longum exeo. eſt præterea materia quæ ducere diem poſſit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epiſtolæ non poteſt? Vale ergo: quod libentius quam mortes meras lecturus es.

EPIST. LIX.

Voluptatis & Gaudii diſcrimen: atque hoc honeſtum verbum eſſe. Laudat deinde ſtilum Lucilii, & Philoſopho verba item non negligenda; amandas etiam parabolas atque imagines. Serio autem, non obiter, philoſophandum eſſe: nec nobis ipſis cito placendum, quæ adulatio nos perdit.

MAgnam ex epiſtola tua percepi voluptatem. permitte enim mihi uti verbis publicis; nec illa ad ſignificationem Stoicam revoca. Vitium eſſe voluptatem credimus. Sit ſane: ponere tamen illam ſolemus, ad demonſtrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (ſi ad noſtrum album verba dirigimus) rem infamem eſſe, & gaudium niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, ſuis bonis viribuſque fidentis. vulgo tamen ſic loquimur, ut dicamus, magnum gaudium nos ex illius conſulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu uxoris percepiſſe: quæ adeo non ſunt gaudia, ut ſæpe initia futuræ triſtitiæ ſint. Gaudio autem junctum eſt, non deſinere, nec in contraria verti. Itaque cum dicit Virgilius noſter: *Et mala mentis Gaudia*: diſerte quidem dicit, ſed parum proprie: nullum enim malum gaudium eſt. Voluptatibus hoc nomen impoſuit, & quod voluit,

expreſſit. ſignificavit enim homines malo ſuo lætos. tamen ego non immerito dixeram, cepiſſe me magnam ex epiſtola tua voluptatem. quamvis enim ex juſta cauſſa imperitus homo gaudeat, tamen affectum ejus impotentem, & in diverſa ſtatim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falſi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed ut ad propoſitum revertar, audi quid me in epiſtola tua delectaverit. Habes verba in poteſtate: non effert te oratio, nec longius quam deſtinaſti, trahit. Multi ſunt, qui ad id quod non propoſuerant ſcribere, alicujus verbi decore placentis vocentur; quod tibi non evenit. preſſa ſunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis, & plus ſignificas quam loqueris. Hoc majoris rei indicium eſt. apparet animum quoque nihil habere ſupervacui, nihil tumidi. Invenio tamen translationes verborum, ut non temerarias, ita quæ periculum ſui fecerint. Invenio imagines: quibus ſi quis nos uti vetat, & poetis illas ſolis judicat eſſe conceſſas, neminem mihi videtur ex antiquis legiſſe, apud quos nondum captabatur plauſibilis oratio. Illi qui ſimpliciter, & demonſtrandæ rei cauſſa eloquebantur, parabolis referti ſunt: quas exiſtimo neceſſarias, non ex eadem cauſſa qua poetis, ſed ut imbecillitatis noſtræ adminicula ſint, & ut diſcentem & audientem in rem præſentem adducant. Sextium ecce cum maxime lego, virum acrem, Græcis verbis, Romanis moribus philoſophantem, movit me imago ab illo poſita: ire quadrato agmine exercitum, ubi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnæ paratum. Idem, inquit, ſapiens facere debet: omnes virtutes ſuas undique expandat, ut ubicumque infeſti aliquid oritur, illic parata præſidia ſint, & ad nutum regentis ſine tumultu reſpondeant.
Quod

Quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus, ut imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant, ſic diſpoſitæ, ut ſignum ab uno datum, peditem ſimul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis neceſſarium eſſe nobis, Sextius ait. Illi enim ſæpe hoſtem timuere ſine cauſſa, tutiſſimumque illis iter, quod ſuſpectiſſimum fuit: nil ſtultitia pacatum habet. tam ſuperne illi metus eſt, quam infra. utrumque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pavet: imparata eſt, & ipſis terretur auxiliis. Sapiens autem ad omnem incurſum munitus & intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in iſtis vitiis jacuimus. elui difficile eſt. non enim inquinati ſumus, ſed infecti. Ne ab alia imagine ad aliam tranſeamus, hoc quæram, quod mecum ſæpe diſpicio, quid ita nos ſtultitia tam pertinaciter teneat? Primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad ſalutem impetu nitimur: deinde, quia illa quæ a ſapientibus viris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leviterque tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis, quantum ſatis ſit, adverſus vitia diſcere, qui quantum a vitiis vacat, diſcit? Nemo noſtrum in altum deſcendit. ſumma tantum decerpſimus: & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundeque occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus: ſi invenimus qui nos bonos viros dicant, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Nec ſumus modica laudatione contenti: quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tamquam debitum prendimus; optimos nos

eſſe,

eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cum ſciamus illos ſæpe mentiri. Adeoque indulgemus nobis, ut laudari velimus in id, cui contraria cum maxime facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis ſuppliciis audit, in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatiſſimum. Sequitur itaque, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cum jam in India vagaretur, & gentes, ne finitimis quidem ſatis notas, bello vaſtaret, in obſidione cujuſdam urbis dum circuit muros, & dum imbecillima mœnium quærit, ſagitta ictus, diu perſedere, & incœpta agere perſeveravit. Deinde cum, repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paullatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere: Omnes, inquit, jurant me Jovis eſſe filium, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat. Idem nos faciamus: cum pro ſua quemque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem eſſe: ego autem video quam multa inutilia concupiſcam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc neſcio. Jam docebo, quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem. Sapiens ille eſt, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcuſſus, cum diis ex pari vivit. Nunc ipſe te conſule, ſi numquam mœſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri exſpectatione ſollicitat, ſi per dies noctesque par & æqualis animi tenor, erecti & placentis ſibi eſt: perveniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis voluptates, & undique, & omnes: ſcito tantum tibi ex ſapientia, quantum ex gaudio, deeſſe. Ad hoc cupis pervenire; ſed erras, qui inter divitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt,

inter ſolicitudines, quæris? iſta quæ ſic petis, tamquam datura lætitiam ac voluptatem, cauſſæ dolorum ſunt. Omnes, inquam; illi tendunt ad gaudium: ſed unde ſtabile magnumque conſequantur, ignorant. Ille ex conviviis & luxuria: ille ex ambitione, & circumfuſa clientium turba: ille ex amica: alius ex ſtudiorum liberalium vana oſtentatione, & nihil ſanantibus litteris. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & brevia decipiunt: ſicut ebrietas, quæ unius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tædio penſat. ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ favor, qui magna ſolicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum, gaudii æqualitatem. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. ſemper illic ſerenum eſt. Habes ergo, quare velis ſapiens eſſe: quia numquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex virtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi juſtus, niſi temperans. Quid ergo, inquis: ſtulti ac mali non gaudent? non magis, quam prædam nacti leones. Cum fatigaverunt ſe vino & libidinibus, cum illos nox inter vina defecit, cum voluptates anguſto corpori ultra quam capiebat ingeſtæ ſuppurare cœperunt, tunc exclamant miſeri Virgilianum illum verſum:

Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti.

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, & quidem tamquam ſupremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque æmulos ſequitur, non interrumpitur, non deſinit. deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde; ſed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrii quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

EPI-

EPIST. LX.

Vota vulgi ſpernenda: Naturam audiendam eſſe.

QUeror, litigo, iraſcor. Etiamnum optas quod tibi optavit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optaverint? O quam inimica nobis ſunt vota noſtrorum! eo quidem inimiciora, quo ceſſere felicius. Jam non admiror, ſi omnia nos a prima pueritia mala ſequuntur: inter exſecrationes parentum crevimus. Exaudiant quoque dii noſtram pro votis vocem gratuitam. Quouſque poſcemus aliquid deos, quaſi nondum ipſi alere nos poſſimus? Quam diu ſationibus implebimus magnarum urbium campos? quam diu nobis populus metet? quam diu unius menſæ frumentum multa navigia, & quidem non ex uno mari, ſubvehent? Taurus pauciſſimorum jugerum paſcuis impletur: una ſilva elephantis pluribus ſufficit: homo & terra paſcitur, & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura alvum dedit, cum tam modica corpora dediſſet, ut vaſtiſſimorum edaciſſimorumque animalium aviditatem vinceremus? minime. Quantulum eſt enim quod naturæ datur? parvo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. Hos itaque (ut ait Salluſtius) ventri obedientes animalium loco numeremus, non hominum: quoſdam vero ne animalium quidem, ſed mortuorum. Vivit is, qui ſe utitur: qui vero latitant & torpent, ſic in domo ſunt, tamquam in conditivo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt.

E P I S T. LXI.

Emendari & immutari ſtudeamus. mortem cogitemus, ut ſemper imminentem, & utique venturam.

DEſinamus quod voluimus velle. Ego certe id ago ſenex, eadem velle, quæ puer volui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum eſt, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, ut mihi inſtar totius vitæ ſit dies. Nec mehercules tamquam ultimum rapio, ſed ſic illum adſpicio, tamquam eſſe vel ultimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tamquam cum maxime ſcribentem mors evocatura ſit. Paratus exire ſum, & ideo fruor vita: quia quam diu futurum hoc ſit, non nimis pendeo. Ante ſenectutem curavi, ut bene viverem: in ſenectute, ut bene moriar. Bene autem mori, eſt libenter mori. Da operam, ne quid umquam invitus facias. quidquid neceſſe eſt, futurum eſt. Repugnanti, non volenti neceſſitas eſt: in volente neceſſitas non eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbiſſimam ſervitutis effugit, facere quod nolit. Non qui juſſus aliquid facit, miſer eſt: ſed qui invitus facit. Itaque ſic animum componamus, ut quidquid res exiget, id velimus: & in primis finem noſtri ſine triſtitia cogitemus. ante ad mortem, quam ad vitam, præparandi ſumus. Satis inſtructa vita eſt: ſed nos inſtrumentorum ejus avidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid videtur, & ſemper videbitur. Ut ſatis vixerimus, nec anni nec dies facient, ſed animus. Vixi, Lucili cariſſime, quantum ſatis erat: mortem plenus exſpecto.

EPI-

EPIST. LXII.

Homines aut negotia non obſtare bonæ menti. Laus Demetrii.

MEntiuntur, qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbam negotiorum videri volunt: ſimulant occupationes, & augent, & ipſi ſe occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & ubicumque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, ſed commodo: nec conſector perdendi temporis cauſſas: & quocumque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare verſo. Cum me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregavit, aut cauſſa ex officio nata civili, ſed cum optimo quoque ſum: ad illos, in quocumque loco, in quocumque ſæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, mecum circumfero, & relictis conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? vidi nihil ei deeſſe. Contemnere omnia aliquis poteſt; omnia habere nemo poteſt. Breviſſima ad divitias per contemptum divitiarum via eſt. Demetrius autem noſter ſic vivit, non tamquam contempſerit omnia, ſed tamquam aliis habenda permiſerit.

EPIST. LXIII.

Conſolatoria ſuper morte amici, ſapiens & perpulchra.

GRaviter fers deceſſiſſe Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, vix audebo exigere: & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi jam multum ſu-

pra fortunam elato? Illum quoque iſta res vellicabit, ſed tantum vellicabit. Nobis autem ignoſci poteſt, prolapſis ad lacrymas, ſi non nimiæ decurrerunt, ſi ipſi illas repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant. lacrymandum eſt, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere: cum poetarum Græcorum maximus jus flendi dederit in unum dumtaxat diem: cum dixerit, etiam Nioben de cibo cogitaſſe. Quæris unde ſint lamentationes, unde immodici fletus? per lacrymas argumenta deſiderii quærimus: & dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus. Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiam! eſt aliqua & doloris ambitio. Quid ergo, inquis, obliviſcar amici? Brevem illi apud te memoriam promittis, ſi cum dolore manſura eſt. Jam iſtam frontem ad riſum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus reſidunt: cum primum te obſervare deſieris, imago iſta triſtitiæ diſcedet. Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum, ſed cuſtodienti quoque elabitur: eoque citius, quo eſt acrior, deſinit. Id agamus, ut jucunda fiat nobis amiſſorum recordatio. nemo libenter ad id redit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt. Si tamen illud fieri neceſſe eſt, ut cum aliquo nobis morſu amiſſorum quos amavimus nomen occurrat: hic quoque morſus habet ſuam voluptatem. Nam, ut dicere ſolebat Attalus noſter, Sic amicorum defunctorum memoria jucunda eſt, quomodo poma quædam ſunt ſuaviter aſpera, quomodo in vino nimis veteri ipſa nos amaritudo delectat: cum vero intervenit ſpatium, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui eſt: eorum qui fuerunt retractatio,

non

non ſine acerbitate quadam juvat. Quis autem negaverit, hæc acria quoque, & habentia auſteritatis aliquid, ſtomachum excitare? Ego non idem ſentio. mihi amicorum defunctorum cogitatio dulcis ac blanda eſt. habui enim illos, tamquam amiſſurus: amiſi, tamquam habeam. Fac ergo mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Deſine beneficium Fortunæ male interpretari. abſtulit: ſed dedit. Ideo amicis avide fruamur, quia quamdiu contingere hoc poſſit, incertum eſt. Cogitemus quam ſæpe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quam ſæpe eodem morantes loco, non viderimus. intelligemus, plus nos temporis perdidiſſe in vivis. Feras autem hos, qui cum negligentiſſime amicos habeant, miſerrime lugent: nec amant quemquam, niſi cum perdiderunt? Ideoque tunc effuſius mœrent, quia verentur, ne dubium ſit an amaverint: ſera indicia affectus ſui quærunt. Si alios habemus amicos, male de his & meremur, & exiſtimamus: quia parum valent in unius elati ſolatium. ſi non habemus, majorem ipſi nobis injuriam fecimus, quam a fortuna accepimus. Illa unum abſtulit: nos quemquam non fecimus. Deinde ne unum quidem amavit, qui plus quam unum amare non potuit. Si quis deſpoliatus, amiſſa unica tunica, complorare ſe malit, quam circumſpicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inveniat quo tegat ſcapulas, nonne tibi videatur ſtultiſſimus? Quem amabas, extuliſti: quære, quem ames. Satius eſt amicum reparare, quam flere. Scio pertritum jam hoc eſſe, quod adjecturus ſum: non tamen ideo prætermittam, quia ab omnibus dictum eſt. finem dolendi etiam qui conſilio non fecerat, tempore invenit: turpiſſimum autem eſt in homine prudente remedium mœroris, laſſitudo mœrendi. Malo

lo relinquas dolorem, quam ab illo relinquaris. quamprimum id facere deſiſte, quod, etiamſi voles, diu facere non poteris. Annum fœminis ad lugendum conſtituere majores, non ut tam diu lugerent, ſed ne diutius. viris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis a rogo, vix a cadavere revulſis, cui lacrymæ in totum menſem duraverint? Nulla res citius in odium venit, quam dolor: qui recens, conſolatorem invenit, & aliquos ad ſe adducit: inveteratus vero deridetur. nec immerito: aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt. Hæc tibi ſcribo, is qui Annæum Serenum, cariſſimum mihi, tam immodice flevi, ut (quod minime velim) inter exempla ſim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi cauſſam ſic lugendi fuiſſe, quod numquam cogitaveram, mori eum ante me poſſe. Hoc unum mihi occurrebat, minorem eſſe, & multo minorem: tamquam ordinem fata ſervarent. Itaque aſſidue cogitemus tam de noſtra, quam omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor eſt Serenus meus. quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed ante me poteſt. quia non feci, imparatum ſubito fortuna percuſſit. Nunc cogito omnia & mortalia eſſe, & incerta lege mortalia. Hodie fieri poteſt, quidquid unquam poteſt. Cogitemus ergo, Lucili cariſſime, cito nos eo perventuros, quo illum perveniſſe mœremus. Et fortaſſe (ſi modo ſapientum vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis) quem putamus periſſe, præmiſſus eſt.

EPIST.

EPIST. LXIV.

Quinti Sextii laudatio, & ipſius deinde Sapientiæ. Veteres ejus auctores venerandos, & nos tamen poſſe adjicere.

FUiſti heri nobiſcum. Potes queri, ſi heri tantum: ideo adjeci nobiſcum: mecum enim ſemper es. Intervenerant quidam amici, propter quos major fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere vigiles ſolet: ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, ut in convivio, nullam rem uſque ad exitum adducens; ſed aliunde alio tranſiliens. Lectus eſt deinde liber Q. Sextii patris, magni, ſi quid mihi credis, viri, &, licet negent, Stoici. Quantum in illo, dii boni, vigoris eſt, quantum animi! hoc non in omnibus philoſophis invenies. Quorumdam ſcripta clarum habent tantum nomen: cetera exſanguia ſunt. Inſtituunt, diſputant, cavillantur: non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices: Vivit, viget, liber eſt, ſupra hominem eſt, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacumque poſitione mentis ſim, cum lego hunc, (fatebor tibi) libet omnes caſus provocare, libet exclamare, Quid ceſſas fortuna? congredere. paratum vides. Illius animum induo, qui quærit ubi ſe experiatur, ubi virtutem ſuam oſtendat,

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cujus patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & oſtendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & deſperationem

ejus non faciet. Scies illam eſſe in excelſo, ſed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipſa præſtabit, ut illam admireris, & tamen ſperes. Mihi certe temporis multum auferre ſolet contemplatio ipſa ſapientiæ. non aliter illam intueor obſtupefactus, quam ipſum interim mundum, quem ſæpe tamquam ſpectator novus video. Veneror itaque inventa ſapientiæ, inventoreſque: adire tamquam multorum hereditatem juvat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciemus ampliora, quæ accepimus. major iſta hereditas a me ad poſteros tranſeat. Multum adhuc reſtat operis, multumque reſtabit: nec ulli nato poſt mille ſæcula præcludetur occaſio, aliquid adhuc adjiciendi. Sed etiam ſi omnia a veteribus inventa ſunt: hoc ſemper novum erit, uſus, & inventorum ab aliis ſcientia & diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. non opus eſt mihi alia quærere: hæc tantum morbis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conlevatur. hoc palpebrarum craſſitudo tenuatur. hoc vis ſubita & humor avertitur. hoc acuitur viſus. Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inventa ſunt ab antiquis: quomodo autem admoveantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt: ſuſpiciendi tamen ſunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris cauſſa ſemper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, a quibus tanti boni initia fluxerunt. Si conſulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet, faciam: equo deſiliam, caput adaperiam, ſe-

mita

mita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque, in animum meum ſine dignatione ſumma recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo.

EPIST. LXV.

Phyſiologica tractat, de cauſſa & materia. Quatenus utilia, docet: ſi cum modo tractentur, & bono fine, ideſt vita. Attolli per hæc animum ad Deum, & Honeſtum.

HEſternum diem diviſi cum mala valetudine. antemeridianum illa ſibi vindicavit: poſtmeridiano mihi ceſſit. Itaque lectione primum tentavi animum. deinde cum hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, imo permittere. Aliquid ſcripſi, & quidem intentius, quam ſoleo, dum cum materia difficili contendo, & vinci nolo: donec intervenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tamquam ægrum intemperantem coercerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit: ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite eſt: te arbitrum adegimus: plus negotii habes quam exiſtimas. Triplex cauſſa eſt. Dicunt, ut ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quibus omnia fiant; cauſſam & materiam. Materia jacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moveat. Cauſſa autem, id eſt ratio, materiam format, & quocumque vult, verſat: ex illa varia opera producit. Eſſe debet ergo unde aliquid fiat, deinde a quo fiat: hoc cauſſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ: itaque quod de univerſo dicebam, ad hæc transfer, quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiam habuit, quæ pa-

ceretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in ſtatua materia æs fuit, cauſſa artifex: Eadem conditio rerum omnium eſt. ex eo conſtant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet unam cauſſam eſſe, id quod facit. Cauſſam Ariſtoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, cauſſa eſt ipſa materia, ſine qua nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ unicuique operi imponitur, tamquam ſtatuæ. nam hanc Ariſtoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc, aperiam. Æs prima ſtatuæ cauſſa eſt: numquam enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex quo ea funderetur, duceretur ve. Secunda cauſſa artifex eſt: non potuiſſet enim æs illud in habitum ſtatuæ figurari, niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſſa eſt forma: neque enim ſtatua iſta Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſſa eſt, faciendi propoſitum: nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod invitavit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi venditurus fabricavit: vel gloria, ſi laboravit in nomen: vel religio, ſi donum templo paravit. Ergo & hæc cauſſa eſt, propter quam fit. An non putas inter cauſſas facti operis numerandum, quo remoto factum non eſſet? His quintam Plato adjicit exemplar, quam ipſe Ideam vocat: hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, utrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos? an intus, quod ſibi ipſe concepit & poſuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numeroſque univerſorum quæ agenda ſunt, & modos mente complexus eſt. plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, immortales, immu-

mutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipſa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet; & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. Quinque ergo cauſſæ ſunt, ut Plato dicit: Id ex quo, id a quo, id quo, id ad quod, id propter quod. noviſſime id quod ex his eſt. Tamquam in ſtatua (quia de hac loqui cœpimus) id ex quo, æs eſt: Id a quo, artifex eſt: Id quo, forma eſt, quæ aptatur illi: Id ad quod, exemplar eſt, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propoſitum eſt: Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Hæc omnia mundus quoque (ut ait Plato) habet. Faciens, hic Deus eſt: Ex quo fit, hæc materia eſt: Forma, hæc eſt habitus, & ordo mundi quem videmus: Exemplar, ſcilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propoſitum, propter quod fecit. Quæris, quid ſit propoſitum Deo? Bonitas. ita certe Plato ait. Quæ Deo faciendi mundum cauſſa fuit? Bonus eſt, bono nulla cujuſquam boni invidia eſt. Fecit itaque quam optimum potuit. Fer ergo judex ſententiam, & pronuncia, quis tibi veriſimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. id enim tam ſupra nos eſt, quam ipſa veritas. Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone ponitur turba cauſſarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi quocumque remoto quid effici non poteſt, id cauſſam judicant eſſe faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter cauſsas tempus. nihil ſine tempore poteſt fieri. Ponant locum. ſi non fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nil ſine hoc nec fit nec perit: nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primam & generalem cauſsam quærimus. hæc ſimplex eſse debet. nam & materia ſimplex eſt. Quærimus, quid ſit cauſ-

ſa: Ratio faciens, id eſt, Deus. Ita enim quæ nunc retuli, non ſunt multæ & ſingulæ cauſſæ, ſed ex una pendent, ex ea quæ facit. Formam dicis cauſſam eſſe: hanc imponit artifex operi. pars eſt, non cauſſa. Exemplar quoque non eſt cauſſa, ſed inſtrumentum cauſſæ neceſſarium. Sic neceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima. ſine his procedere ars non poteſt. non partes tamen hæc artis, aut cauſſæ ſunt. Propoſitum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſſa eſt. ut ſit cauſſa, non eſt efficiens cauſſa, ſed ſuperveniens. Hæ autem innumerabiles ſunt: nos de cauſſa quærimus generali. Illud vero non pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum & conſummatum opus, cauſſam eſſe. multum enim intereſt inter opus, & cauſſam operis. Aut fer ſententiam: aut (quod facilius in ejuſmodi rebus eſt) nega tibi liquere, & nos reverti jube. Quid te, inquis, delectat tempus inter iſta conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius ſcrutor; deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, ut exiſtimas, perdo. Iſta enim omnia ſi non concidantur, nec in hanc ſubtilitatem inutilem diſtrahantur, attollunt & levant animum, qui gravi ſarcina preſſus, explicari cupit, & reverti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac pœna eſt: premente illo urgetur, in vinculis eſt, niſi acceſſit philoſophia, & illum reſpirare rerum naturæ ſpectaculo juſſit, & a terrenis dimiſit ad divina. Hæc libertas ejus eſt, hæc evagatio: ſubducit interim ſe cuſtodiæ in qua tenetur, & cœlo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicujus rei ſubtilioris intentione, quæ oculos defatigat, ſi

ma-

malignum & precarium lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant; ſic animus in hoc triſti & obſcuro domicilio cluſus, quoties poteſt, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requieſcit. Sapiens affectatorque ſapientiæ adhæret quidem in corpore ſuo, ſed optima ſui parte abeſt, & cogitationes ſuas ad ſublimia intendit, & velut ſacramento rogatus, hoc quod vivit ſtipendium putat: & ita formatus eſt, ut illi nec amor vitæ, nec odium ſit, patiturque mortalia, quamvis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdices mihi inſpectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ ſint initia univerſorum, quis rerum formator, quis omnia in una maſſa & materia inerti convoluta diſcreverit? Non quæram, quis ſit artifex hujus mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit? quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, in una deformitate latentibus faciem diviſerit? unde lux tanta fundatur? ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta non quæram? ego neſciam unde deſcenderim? ſemel hæc mihi videnda ſint, an ſæpe? Neſciam quo hinc iturus ſim? quæ ſedes exſpectet animam ſolutam legibus ſervitutis humanæ? Vetas me cœlo intereſſe, id eſt, jubes me vivere capite demiſſo? Major ſum, & ad majora genitus, quam ut mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter adſpicio, quam vinculum aliquod libertati meæ circumdatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo reſiſtat; nec per illud ad me ullum tranſire vulnus ſino. Quidquid in me poteſt injuriam pati, hoc eſt in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat. numquam me caro iſta compellet ad metum, numquam ad indignam bono ſimulationem, numquam in

honorem hujus corpuſculi mentiar. Cum viſum fuerit, diſtraham cum illo ſocietatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus æquis partibus ſocii: animus ad ſe omne jus ducet. Contemptus corporis ſui, certa libertas eſt. Ut ad propoſitum revertar, huic libertati multum conferet & illa, de qua modo loquebamur, inſpectio. Nempe univerſa ex materia & ex Deo conſtant: Deus iſta temperat, quæ circumfuſa rectorem ſequuntur, & ducem. Potentius autem eſt quod facit, quod eſt Deus, quam materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illic materia, id nobis corpus eſt. Serviant ergo deteriora melioribus. fortes ſimus adverſus fortuita: non contremiſcamus injurias, non vulnera, non vincula, non egeſtatem. Mors quid eſt? aut finis eſt, aut tranſitus. nec deſinere timeo; idem eſt enim quod non cœpiſſe: nec tranſire, quia nuſquam tam anguſte ero.

EPIST. LXVI.

Claranum ſenem, ſed alacrem eſſe: eumdem corpore deformem, animo honeſtum. Non refert de caſa, in qua is habitet. Diſcrimen Bonorum Stoicis: & omnia paria eſſe. Quid ergo? idem Gaudium, & Patientia? idem, quod ad Virtutem: non ad Materiam. Externa etiam non dare Boni augmentum. Hæc diffuſe, diſtincte, pulchre. O legamus, & aptemus?

CLaranum condiſcipulum meum vidi, poſt multos annos, non puto exſpectas, ut adjiciam ſenem: ſed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpuſculo ſuo colluctantem. Inique enim ſe natura geſſit, & talem animum male collocavit: aut fortaſſe

taſſe voluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnenda a contemptu ſui venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit:

Gratior eſt pulchro veniens e corpore virtus.

nullo enim honeſtamento eget: ipſa & magnum ſui decus eſt, & corpus ſuum conſecrat. Certe Claranum noſtrum cœpi intueri: formoſus mihi videtur, & tam rectus corpore, quam eſt animo. Poteſt ex caſa vir magnus exire: poteſt & ex deformi humilique corpuſculo formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos edere animos, feciſſet. nunc quod amplius eſt, facit: quoſdam enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: ut ſcire poſſemus, non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamvis autem pauciſſimos una egerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram, & ad te mittam. Hoc primo die quæſitum eſt, quomodo poſſint paria bona eſſe, ſi triplex eorum conditio eſt. Quædam (ut noſtris videtur) prima bona ſunt: tamquam gaudium, pax, ſalus patriæ. Quædam ſecunda, in materia infelici expreſſa: tamquam tormentorum patientia, & in morbo gravi temperantia. Illa bona directo optamus nobis: hæc, ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia: tamquam modeſtus inceſſus, & compoſitus, ac probus vultus, & conveniens pudenti viro geſtus. Quomodo iſta inter ſe paria eſſe poſſunt, cum alia optanda ſint, alia averſanda? Si volumus iſta diſtinguere, ad pri-

mum revertamur, & conſideremus id quale ſit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, ſed ex natura pretia rebus imponens, toti ſe inferens mundo, & in omnes ejus actus contemplationem ſuam mittens, cogitationibus actionibuſque intentus, ex æquo magnus ac vehemens, aſperis blandiſque pariter invictus, neutri ſe fortunæ ſubmittens, ſupra omnia quæ contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus ſanus ac ſiccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus eſt, hæc ejus facies, ſi ſub unum veniat adſpectum, & ſemel tota ſe oſtendat. Ceterum multæ ejus ſpecies ſunt, quæ pro vitæ varietate & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipſa. Decreſcere enim ſummum bonum non poteſt, nec virtuti ire retro licet; ſed in alias atque alias qualitates convertitur, ad rerum quas actura eſt habitum figurata. Quidquid attigit, in ſimilitudinem ſui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intravit diſpoſuitque, condecorat: quidquid tractavit, id amabile, conſpicuum, mirabile facit. Itaque vis ejus & magnitudo ultra non poteſt ſurgere, quando incrementum maximo non eſt. Nihil invenies rectius recto, non magis quam verius vero, quam temperato temperatius. omnis in modo eſt virtus: modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quo procedat, non magis quam fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? nihil. aut perfectum non erat, cui acceſſit: ergo ne virtuti quidem, cui ſi quid adjici poteſt, defuit. Honeſtum quoque nullam acceſſionem recipit: honeſtum eſt enim propter illa quæ retuli. Quid porro decorum & juſtum, & legitimum? non ejuſ-

ejuſdem eſse formæ putas, certis terminis comprehenſum? Creſcere poſse, imperfectæ rei ſignum eſt: bonum omne in eaſdem cadit leges: juncta eſt privata & publica utilitas, tam mehercules, quam inſeparabile eſt, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter ſe pares ſunt, & opera virtutum, & omnes homines quibus illa contigere. Satorum vero animaliumque virtutes, cum mortales ſint, fragiles, caducæque, & incertæ, exſiliunt reſiduntque: & ideo non eodem pretio æſtimantur. Una inducitur humanis virtutibus regula: una enim eſt ratio recta, ſimplexque. Nihil eſt divino divinius, cœleſti cœleſtius. Mortalia eminent, cadunt, deteruntur, creſcunt, exhauriuntur, implentur: itaque illis in tam incerta ſorte inæqualitas eſt: divinorum una natura eſt. Ratio autem nihil aliud eſt, quam in corpus humanum pars divini ſpiritus merſa. Si ratio divina eſt, nullum autem bonum ſine ratione eſt, bonum omne divinum eſt. nullum porro inter divina diſcrimen eſt, ergo nec inter bona. Paria itaque ſunt gaudium, & fortis atque obſtinata tormentorum perpeſſio: in utroque enim eadem eſt animi magnitudo: ſed in altero remiſsa, & laxa; in altero pugnax, & intenta. Quid? tu non putas, parem eſse virtutem ejus qui fortiter hoſtium mœnia expugnat, & ejus qui obſidionem patientiſſime ſuſtinet? Et magnus Scipio, qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque invictas manus in exitium ipſas ſui verti: & magnus ille obſeſsorum animus, qui ſcit nihil eſse clauſum, cui mors aperta eſt, & in complexu libertatis exſpirat. Æque reliqua quoque inter ſe paria ſunt, tranquillitas, ſimplicitas, liberalitas, conſtantia, æquanimitas, tolerantia: omnibus enim iſtis una virtus ſubeſt, quæ animum rectum & indeclinabilem præſtat. Quid

ergo? nihil intereſt inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiam? nihil, quantum ad ipſas virtutes: plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus utraque oſtenditur. In altero namque naturalis animi remiſſio ac laxitas: in altero, contra naturam dolor. Itaque media ſunt hæc, quæ plurimum intervalli recipiunt. Virtus in utraque par eſt, virtutem materia non mutat: nec pejorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & læta. Neceſſe eſt ergo æqualia ſint bona utraque: quia nec hic poteſt ſe melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus. duo vero, quibus nihil fieri melius poteſt, paria ſunt. Nam ſi quæ extra virtutem poſita ſunt, aut minuere illam, aut augere poſſunt; deſinit unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Si hoc conceſſeris, omne honeſtum perit. Quare? Dicam: quia nihil honeſtum eſt, quod ab invito, quod a coacto fit. omne honeſtum voluntarium eſt. Admiſce illi pigritiam, querelam, tergiverſationem, metum: quod habet in ſe optimum, perdidit, ſibi placere. Non poteſt honeſtum eſſe, quod non eſt liberum: nam quod timet, ſervit. Honeſtum omne ſecurum eſt, tranquillum eſt. ſi recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum judicat, perturbationem recipit, & in magna diſcordia volutatur. Hinc enim ſpecies recti vocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui honeſte aliquid facturus eſt, quidquid opponitur, id etiam ſi incommodum putat, malum non putat, velut libens faciet. Omne honeſtum injuſſum, incoactumque eſt, ſincerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſponderi poſſit. Hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, utrum aliquis in gaudio ſit, an in equuleo jaceat, & tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpondere quod Epicurus ait, *Sapientem, ſi in Phalari-*

læridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, & ad me nil pertinet. Quid miraris, ſi ego paria bona dico, unius in convivio jacentis, alterius inter tormenta fortiſſime ſtantis: cum (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri? Et hic reſpondeo, plurimum intereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, alterum petam, alterum vitabo, illud ſecundum naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur, magno inter ſe diſſident ſpatio: cum vero ad virtutem ventum eſt, utraque par eſt, & quæ per læta procedit, & quæ per triſtia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quidquid aliud incommodi eſt: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lumina claritas ſolis obſcurat: ſic dolores, moleſtias, injurias virtus magnitudine ſua elidit atque opprimit; & quocumque affulſit, ibi quidquid ſine illa apparet, extinguitur: nec magis ullam portionem habent incommoda, cum in virtutem inciderint, quam in mari nimbus. Hoc ut ſcias ita eſſe, ad omne pulchrum vir bonus ſine ulla cunctatione procurret: ſtet illic licet carnifex, ſtet tortor atque ignis, perſeverabit: nec quid paſſurus, ſed quid facturus ſit, adſpiciet: & ſe honeſtæ rei tamquam bono viro credet, utilem illam ſibi judicabit, tutam, proſperam. Eumdem ergo locum habebit apud illum honeſta res, ſed triſtis atque aſpera, quem vir bonus, pauper aut exſul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, divitiis abundantem, ex altera nihil habentem, ſed in ſe omnia: uterque æque bonus vir erit, etiam ſi fortuna diſpari utetur. Idem (ut dixi) in rebus judicium eſt, quod in hominibus. æque laudabilis eſt virtus in corpore valido ac libero poſita, quam in morbido ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, ſi corpus illæſum tibi

tibi & integrum fortuna præſtiterit, quam ſi ex aliqua parte mutilatum. alioqui hoc erit ex ſervorum habitu dominum æſtimare. Omnia enim iſta, in quæ dominium caſus exercet, ſervilia ſunt, pecunia, & corpus, & honores: imbecilla, fluida, mortalia, poſſeſſionis incertæ. Illa rurſus libera & invicta opera virtutis, quæ non ideo magis appetenda ſunt, ſi benignius a fortuna tractantur, nec minus, ſi aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non, puto, magis amares virum bonum locupletem, quam pauperem: nec robuſtum & lacertoſum, quam gracilem, & languidi corporis: ergo ne rem quidem magis appetes hilarem ac pacatam, quam diſtractam & operoſam. Et ſi hoc eſt, magis diliges ex duobus æque bonis viris nitidum & unctum, quam pulverulentum & horrentem. deinde hucuſque pervenies, ut magis diligas integrum omnibus membris & illæſum, quam debilem aut luſcum. Paullatim faſtidium tuum illo uſque procedet, ut ex duobus æque juſtis ac prudentibus, comatum & criſpulum malis, quam recalvaſtrum. Ubi par eſt in utroque virtus, non comparet aliarum rerum inæqualitas: omnia enim alia non partes, ſed acceſſiones ſunt. Nam quis tam iniquam cenſuram inter ſuos agit, ut filium ſanum quam ægrum magis diligat? procerumve & excelſum, quam brevem & modicum? Fœtus ſuos non diſtinguunt feræ, & ſe in alimentum pariter omnium ſternunt. aves ex æquo partiuntur cibos. Ulyſſes ad Ithacæ ſuæ ſaxa ſic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna eſt, amat, ſed quia ſua. Quorſum hæc pertinent? ut ſcias, virtutem omnia opera ſua, velut fœtus ſuos, iiſdem oculis intueri, æque indulgere omnibus: &

qui-

quidem impenſius laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis in ea quorum miſeretur, inclinat. Virtus quoque opera ſua quæ videt affici & premi, non magis amat, ſed parentum bonorum more, magis complectitur ac fovet. Quare non eſt ullum bonum altero majus? quia non eſt quidquam apto aptius, quia plano nihil eſt planius. Non potes dicere, Hoc magis par eſt alicui quam illud: ergo nec honeſto honeſtius quidquam eſt. Quod ſi par omnium virtutum natura eſt, tria genera bonorum in æquo ſunt. Ita dico, in æquo eſt moderate gaudere, & moderate dolere: Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem, ſub tortore gemitus devorantem. Illa bona optabilia ſunt, hæc mirabilia. utraque nihilominus paria: quia quidquid incommodi eſt, velamento majoris boni tegitur. Quiſquis hæc imparia judicat, ab ipſis virtutibus avertit oculos, & exteriora circumſpicit. Bona vera idem pendunt, idem patent: falſa multum habent vani. Itaque ſpecioſa & magna contra viſentibus, cum ad pondus revocata ſunt, fallunt. Ita eſt mi, Lucili, quidquid vera ratio commendat, ſolidum & æternum eſt, firmat animum, attollitque, ſemper futurum in excelſo: illa quæ temere laudantur, & vulgi ſententia bona ſunt, inflant inanibus lætos. Rurſus ea quæ timentur tamquam mala, injiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter, quam animalia ſpecies periculi, agitant. Utraque res ergo ſine cauſa animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna eſt: ſola ratio immutabilis & judicii tenax eſt. non enim ſervit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſicut rectum recto: ergo & virtus, quæ non aliud eſt quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectæ ſunt: ſi rectæ ſunt, & pares ſunt. Qualis ratio eſt,

tales

tales & actiones ſunt: ergo omnes pares ſunt. Nam cum ſimiles rationi ſint, ſimiles & inter ſe ſunt: pares autem actiones inter ſe eſſe dico, quæ rectæ ſunt, & honeſtæ. Cæterum magna habebunt diſcrimina, variante materia: quæ modo latior eſt, modo anguſtior; modo illuſtris, modo ignobilis; modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id quod optimum eſt, par eſt: tamquam viri boni, omnes pares ſunt, qua boni ſunt: ſed habent differentias ætatis: alius ſenior, alius junior. habent corporis: alius formoſus, alius deformis eſt. habent fortunæ: ille dives, hic pauper eſt; ille gratioſus, potens, urbibus notus & populis, ignotus hic pleriſque, & obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pares ſunt. De bonis ac malis ſenſus non judicat: quid utile, ſcit; quid inutile, ignorat. Non poteſt ferre ſententiam, niſi in rem præſentem perductus eſt: nec futuri providus eſt, nec præteriti memor: quid ſit conſequens, neſcit. Ex hoc autem rerum ordo varieſque contexitur, & unitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum; aliena & externa pro vilibus habet; & ea quæ neque bona ſunt, neque mala, acceſſiones minimas ac leviſſimas judicat. omne illi bonum in animo eſt. Cæterum quædam prima exiſtimat, ad quæ ex propoſito venit, tamquam victoriam, bonos liberos, patriæ ſalutem: quædam ſecunda, quæ non apparent niſi in rebus adverſis: tamquam æquo animo pati morbum magnum, exſilium: quædam media, quæ nihilo magis ſecundum naturam ſunt quam contra naturam: tamquam prudenter ambulare, compoſite ſedere. Non enim minus ſecundum naturam eſt, ſedere, quam aut ſtare, aut ambulare. Duo illa ſuperiora diverſa ſunt. Prima enim ſecundum naturam ſunt, gaudere

libe-

liberorum pietate, patriæ incolumitate: ſecunda contra naturam ſunt, fortiter obſtare tormentis, & ſitim perpeti, morbo urente præcordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum eſt? minime. ſed illud aliquando contra naturam eſt, in quo bonum illud exſiſtit. vulnerari enim & ſubjecto igne tabeſcere, & adverſa valetudine affligi, contra naturam eſt. ſed inter iſta ſervare animum infatigabilem, ſecundum naturam eſt. Et ut, quod volo, exprimam breviter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum nunquam. quoniam bonum ſine ratione nullum eſt: ſequitur autem ratio naturam. Quid eſt ergo ratio? naturæ imitatio. Quid eſt ſummum hominis bonum? ex naturæ voluntate ſe gerere. Non eſt, inquit, dubium, quin felicior pax ſit numquam laceſſita, quam multo reparata ſanguine. Non eſt dubium, inquit, quin felicior ſit inconcuſſa valetudo, quam ex gravibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin majus bonum ſit gaudium, quam obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minime: illa enim quæ fortuita ſunt, plurimum diſcriminis recipiunt: æſtimantur enim utilitate ſumentium. Bonorum unum propoſitum eſt, conſentire naturæ: hoc in omnibus par eſt. Cum alicujus in ſenatu ſententiam ſequimur, non poteſt dici: Ille magis aſſentitur, quam ille: ab omnibus in eamdem ſententiam itur. Idem de virtutibus dico: omnes naturæ aſſentiuntur. idem de bonis dico: omnia naturæ aſſentiuntur. Alter adoleſcens deceſſit, alter ſenex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius contigit, quam proſpicere vitam: omnes hi æque fuere mortales, etiam ſi mors aliorum longius vitam paſſa eſt procedere, aliorum in medio flore præcidit, alio-

liorum interrupit principia. Alius inter cœnandum ſolutus eſt, alterius continuata mors ſomno eſt, aliquem concubitus extinxit. his oppone ferro transfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruina, aut per longam nervorum contractionem extortos minutatim. aliquorum melior dici, aliquorum pejor poteſt exitus: mors quidem omnium par eſt. per quæ venit, diverſa ſunt: id in quod deſinunt, unum eſt. mors nulla major aut minor eſt: habet enim eumdem in omnibus modum, finiſſe vitam. Idem tibi de bonis dico: hoc bonum inter meras voluptates eſt, hoc inter triſtia & acerba; illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit; utrumque æque bonum eſt, quamvis illud plana emolliverit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt. bona ſunt, laudanda ſunt, virtutem rationemque comitantur: virtus æquat inter ſe, quidquid agnoſcit. Nec eſt quod hoc inter noſtra placita mireris. apud Epicurum duo bona ſunt, ex quibus ſummum illud beatumque componitur: ut corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Hæc bona non creſcunt, ſi plena ſunt. quo enim creſcet, quod plenum eſt? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi, & placidus eſt: quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas cœli non recipit majorem adhuc claritatem, in ſinceriſſimum nitorem repurgata: ſic hominis corpus animumque curantis, & bonum ſuum ex utroque nectentis perfectus eſt ſtatus, & ſummam voti ſui invenit, ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent ſummum bonum, ſed ut ita dicam, condiunt & oblectant: abſolutum enim illud humanæ naturæ bonum corporis & animi pace contentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiam.

iamnum ſimillimam huic noſtræ diviſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quæ malit contingere ſibi: ut corporis quietem, ab omni incommodo liberam, & animi remiſſionem, bonorum ſuorum contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quæ quamvis nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobat: tamquam illam, quam paulo ante dicebam, malæ valetudinis, & dolorum graviſſimorum perpeſſionem, in qua Epicurus fuit illo ſummo ac fortunatiſſimo die ſuo: ait enim ſe veſicæ & exulcerati ventris tormenta tolerare, ulteriorem doloris acceſſionem non recipientia: eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem. Beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurum ſunt hæc bona, quæ malles non experiri: ſed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda ſummis ſunt. Non poteſt dici, hoc non eſſe par maximis bonum, quod beatæ vitæ clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili virorum optime, aliquid audacius dicere. ſi ulla bona majora eſſe aliis poſſent, hæc ego quæ triſtia videntur, mollibus illis & delicatis prætuliſſem. Majus eſt enim perfringere difficilia, quam læta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, ut aliquis felicitatem bene, & calamitatem fortiter ferat. Æque fortis eſſe poteſt, qui pro vallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentantibus: & qui ſuccifis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte virtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaque hæc magis laudaverim bona exercitata & fortia, & cum fortuna rixata. Ego dubitem, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucii, quam cujuſlibet fortiſſimi ſalvam? Stetit hoſtium flammarumque contemptor, & manum ſuam in ho-

hoſtili foculo diſtillantem perſpectavit, donec Porſenna, cujus pœnæ favebat, gloriæ invidit, & ignem invito eripi juſſit. Hoc bonum quidni inter prima numerem: tantoque majus putem, quam illa ſecura & intentata fortunæ: quanto rarius eſt hoſtem amiſſa manu viciſſe, quam armata? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare, non poteſt facere. An potius optem, ut malaciſſandos articulos exoletis meis porrigam? ut muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? Quid ni ego feliciorem putem Mucium, qui ſic tractavit ignem, quaſi illam manum tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quidquid erraverat. confecit bellum inermis ac mancus; & illa manu trunca reges duos vicit.

EPIST. LXVII.

Poſt Præfatiunculam Quæſtio, An omne bonum optabile? Ait, eſſe: etiam cujus materia in malis. Ut, fortiter uri, ægrotare, flagellari. Non ipſa uſtio, morbus, flagella; ſed illud, fortiter & patienter, inquit, eſt optabile. Deinde, virtutes nexas eſſe: & uti una, omnes. Sunt & hæc pulchra, fortis, germani Stoici.

UT a communibus initium faciam, ver aperire ſe cœpit: ſed jam inclinatum in æſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides eſt. ſæpe enim in hyemem revolvitur. Vis ſcire quam dubium adhuc ſit? nondum me committo frigidæ: adhuc rigorem ejus infringo. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita eſt, mi Lucili. jam ætas mea contenta eſt ſuo frigore: vix media regelatur æſtate.

Ita-

Itaque major pars in veſtimentis degitur. Ago gratias ſenectuti, quod me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? quidquid debebam nolle, non poſſum. Cum libellis mihi plurimus ſermo eſt. ſi quando interveniunt epiſtolæ tuæ, tecum eſſe mihi videor: & ſic afficior animo, tamquam tibi non reſcribam, ſed reſpondeam. Itaque & de hoc quod quæris, quaſi colloquar tecum: quale ſit, una ſcrutabimur. Quæris an omne bonum optabile ſit. Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter ægrotare, ſequitur ut iſta optabilia ſint. nihil autem video ex iſtis voto dignum. Neminem certe adhuc ſcio eo nomine votum ſolviſſe, quod flagellis cæſus eſſet, aut podagra diſtortus, aut equuleo longior factus. Diſtingue, mi Lucili, iſta, & intelliges eſſe in his aliquid optandum. Tormenta abeſſe a me velim: ſed ſi ſuſtinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeſte, animoſe geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? ſed ſi inciderit, ut vulnera, ut famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas fert, generoſe feram, optabo. Non ſum tam demens, ut ægrotare cupiam: ſed ſi ægrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effæminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant, omnino aſperorum fortem tolerantiam non eſſe optabilem, ſed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra moleſtiam poſitum. Ego diſſentio. Quare? primum quia fieri non poteſt, ut aliqua res bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit: deinde ſi virtus optabilis eſt, nullum autem ſine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, ſi tormentorum fortis patientia optabilis non eſt: etiamnum interro-

go, Nonne fortitudo optabilis eſt? atqui pericula contemnit & provocat. Pulcherrima pars ejus, maximeque mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, obviam ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt; & tormenta patienter ferre optabile eſt. hoc enim fortitudinis pars eſt: ſed ſepara iſta, ut dixi; nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt virtus. Quis tamen umquam hoc ſibi optavit? Quædam vota aperta & profeſſa ſunt, cum particulatim fiunt: quædam latent, cum uno voto multa comprehenſa ſunt. Tamquam opto mihi vitam honeſtam: vita autem honeſta actionibus variis conſtat. In hac eſt Reguli arca, Catonis ſciſſum manu ſua vulnus, Rutilii exſilium, calix venenatus qui Socratem tranſtulit e carcere in cœlum. Ita cum optavi mihi vitam honeſtam, & hæc optavi, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe.

... O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Trojæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere!

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Republica devovit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ virtutis æmulus, conceptis ſolennibus, ac jam familiaribus verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantum ut litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus utitur fortaſſe, cum una in promptu ſit, & maxime appareat, patientia. ceterum illic eſt fortitudo:

cujus patientia & perpeſſio, & tolerantia rami ſunt. illic eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium: quæ ſuadet, quod effugere non poſſis, quam fortiſſime ferre. illic eſt conſtantia: quæ dejici loco non poteſt, & propoſitum nulla vi extorquente dimittit. illic eſt individuus ille comitatus virtutum. Quidquid honeſte fit, una virtus facit, ſed de conſilii ſententia: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab una fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantum optabilia eſſe, quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis? Sunt quædam triſtes voluptates, ſunt quædam vota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe, ut ad Pœnos perveniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi ſecede pauliſper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem; quæ nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt. Aſpice M. Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admoventem, & vulnera parum demiſſa laxantem. Utrum illi tandem dicturus es, *Vellem quæ velles*, & *Moleſte fero*? an *Feliciter, quod agis*? Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram, & ſine ullis fortunæ incurſionibus *mare mortuum* vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cujus denunciatione & incurſu firmitatem animi tui tentes, ſed in otio inconcuſſo jacere, non eſt tranquillitas: malacia eſt. Attalus Stoicus dicere ſolebat: *Malo me fortuna in caſtris ſuis, quam in deliciis habeat*. torqueor, ſed fortiter: bene eſt. occidor, ſed fortiter: bene eſt. Audi Epicurum. dicet, *Et dulce eſt*. Ego tam honeſtæ rei ac ſeveræ numquam molle nomen imponam. Uror, ſed invictus.
Quid

Quid ni optabile ſit, non quod urit me ignis, ſed quod non vincit? Nihil eſt virtute præſtantius, nihil pulchrius: & bonum eſt, & optabile, quidquid ex hujus geritur imperio.

EPIST. LXVIII.

Suadet otium, ſed cum Philoſophia junctum. Idipſum non jactandum eſſe. Et in eo de ſe, apud ſe, agendum: ideſt, ut in vitia inquiramus, emendemus. Denique hoc otium, ſuper aliorum negotia eſſe: quod magnæ reip. ſervit.

COnſilio tuo accedo: abſconde te in otio, ſed & otium tuum abſconde. Hoc te facturum, Stoicorum etiam ſi non præcepto, at exemplo licet ſcias: ſed ex præcepto quoque facies: id tibi, cum voles, approbabo. Nec ad omnem Remp. mittimus, nec ſemper, nec ſine ullo fine. Præterea, cum ſapienti Remp. ipſo dignam dedimus, id eſt, mundum: non eſt extra Remp. etiamſi ſeceſſerit. imo fortaſſe relicto tuo angulo, in majora atque ampliora tranſit, & cœlo impoſitus, intelligit, cum ſellam aut tribunal aſcenderat, quam humili loco ſederit. Depono hoc apud te: numquam plus agere ſapientem, quam cum in conſpectum ejus divina atque humana venerunt. Nunc ad illud revertor, quod ſuadere tibi cœperam, ut otium tuum ignotum ſit. Non eſt quod inſcribas tibi philoſophiam. atque etiam aliud propoſito tuo nomen impone: valetudinem, & imbecillitatem vocato, & deſidiam. Gloriari otio, iners ambitio eſt. Animalia quædam, ne inveniri poſſint, veſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt: idem tibi faciendum eſt, alioqui non deerunt qui perſequantur. Multi aperta tranſeunt, con-

dita

dita & obſtruſa rimantur. furem ſignata ſollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quiſque: in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaque eſt, non jactare otium ſuum. jactandi autem genus eſt, nimis latere, & a conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentum ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt: ille multis annis non tranſit domus ſuæ limen. Convocat turbam, quiſquis otio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cum ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, ut de te homines loquantur, ſed ut ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homines de aliis libentiſſime faciunt, de te apud te male exiſtima. Aſſueſce & dicere verum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quiſque ſui corporis vitia. itaque alius vomitu levat ſtomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito jejunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abſtinent: in cetera negligentes, huic, a quo ſæpe infeſtantur, occurrunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi cauſſariæ partes, quibus adhibenda curatio eſt. Quid in otio facio? ulcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum, lividam manum, aut contracti cruris aridos nervos, permitteres mihi uno loco jacere, & fovere morbum meum: majus malum eſt hoc, quod non poſſum tibi oſtendere. In pectore collectio & vomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempſit omnia, & damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnavi, niſi me: non eſt, quod proficiendi cauſſa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilii ſperas. non medicus, ſed æger hic habitat. Malo illa, cum diſceſſeris, dicas; ego iſtum beatum homi-

nem putabam, & eruditum: erexeram aures: deſtitutus ſum, nihil vidi, nihil audivi, quod concupiſcerem, ad quod reverterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectum eſt. Malo ignoſcas otio meo, quam invideas. Otium, inquis, Seneca, mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo majora agas & pulchriora, quam quæ reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores, digerere in litteram ſenes orbos, plurimum in foro poſſe, invidioſa potentia ac brevis eſt, &, ſi verum æſtimes, ſordida. Ille me gratia forenſi longe antecedit. ille ſtipendiis militaribus & quæſita per hoc dignitate. ille clientum turba. hujus turbæ par eſſe non poſſum, hujus gratiæ. Tanti eſt ab hominibus vinci, dum a me fortuna vincatur. Utinam quidem hoc propoſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi! utinam de vita beata non in conſpectu mortis ageremus! ſed nunc quoque non moremur. Multa enim, quæ ſupervacua eſſe & inimica, credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere ſolent, qui ſerius exeunt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc ætas optime facit ad hæc ſtudia: jam deſpumavit, jam vitia primo fervore adoleſcentiæ indomita laſſavit: non multum ſupereſt, ut exſtinguat. Et quando, inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis, aut in quam rem? in hanc, ut exeam melior. Non eſt tamen quod exiſtimes, ullam ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quam quæ ſe multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit: quæ ad ſalutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc eſt hujus boni tempus: quiſquis ſenex ad ſapientiam pervenit, annis pervenit.

EPI.

EPIST. LXIX.

Loca non mutanda, ſed magis quieſcendum corpore, ut & animus poſſit. Hunc in ſalutari ſtudio defigendum, & quæ avocent vitanda.

MUtare te loca, & in alium de alio tranſilire, nolo. Primum, quia tam frequens migratio, inſtabilis animi eſt. coaleſcere otio non potes, niſi deſinas circumſpicere & errare. Ut animum poſſis continere, prius corporis tui fugam ſiſte. Deinde plurimum remedia continuata proficiunt. interrumpenda non eſt quies, & vitæ prioris oblivio. Sine dediſcere oculos tuos: ſine aures aſſueſcere ſanioribus verbis. quoties proceſſeris, in ipſo tranſitu aliqua quæ renovent cupiditates tuas, tibi occurrent. Quemadmodum ei, qui amorem exuere conatur, evitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quam amor recrudeſcit: ita qui deponere vult deſideria rerum omnium, quarum cupiditate flagravit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, avertat. Cito rebellat affectus. quocumque ſe verterit, pretium aliquod præſens occupationis ſuæ adſpiciet. Nullum ſine auctoramento malum eſt. Avaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potentiam, & quidquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſolicitant: hic tibi gratis vivendum eſt. Vix effici toto ſæculo poteſt, ut vitia tam longa licentia tumida ſubigantur, & jugum accipiant: nedum, ſi tam breve tempus intervallo diſcindimus. Unam quamlibet rem vix ad perfectum adducit aſſidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, ut mor-

tem & excipias, & ſi ita res ſuadebit, acceſſas. intereſt nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitiſſimi cujuſque verbum, falſum eſſe ipſe tibi perſuade: *Bella res eſt, mori ſua morte*. Illud præterea tecum licet cogites: Nemo niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. nam quod relinquis, alienum eſt.

EPIST. LXX.

Pompejis ſe fuiſſe, & præteriti temporis admonitu, ſenſiſſe ejus fugam. Mortem inſtare, portum nempe jactationum, neque timendam, neque appetendam, aut ſumendam: niſi interdum. & quando? cum ratio, non impetus ſuadebit. Plura & perpulchra in hunc ſenſum.

POſt longum intervallum Pompejos tuos vidi. in conſpectum adoleſcentiæ meæ reductus ſum. quidquid illic juvenis feceram, videbar mihi facere adhuc poſſe, & paullo ante feciſſe. Prænavigavimus, mi Lucili, vitam: & quemadmodum in mari, ut ait Virgilius noſter,

...... *Terræque urbeſque recedunt*:

ſic in hoc curſu rapidiſſimi temporis, primum pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quidquid eſt illud inter juvenem & ſenem medium, in utriuſque confinio poſitum, deinde ipſius ſenectutis optimos annos. noviſſime incipit oſtendi publicus finis generis humani. Scopulum eſſe illum putamus, dementiſſimi: portus eſt, aliquando petendus, nunquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quam qui cito navigavit. Alium enim, ut ſcis, venti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentiſſimo tædio laſſant: alium pertinax flatus

tus celerrime perfert. Idem evenire nobis puta: alios vita velociſſime adduxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus: alios maceravit & coxit. quæ ut ſcis, non ſemper retinenda eſt. Non enim vivere bonum eſt, ſed bene vivere. Itaque ſapiens vivit, quantum debet, non quantum poteſt. Videbit ubi victurus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. cogitat ſemper, qualis vita, non quanta ſit. Si multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, emittit ſe: nec hoc tantum in neceſſitate ultima facit, ſed cum primum illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit, numquid illo die deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finem, an accipiat: tardius fiat, an citius. non tamquam de magno detrimento timet. Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: bene mori, aut male, ad rem pertinet. bene autem mori, eſt effugere male vivendi periculum. Itaque effœminatiſſimam vocem illius Rhodii exiſtimo, qui cum in caveam conjectus eſſet a tyranno, & tamquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam ut abſtineret cibo: *Omnia*, inquit, *homini*, *dum vivit ſperanda ſunt*. Ut ſit hoc verum, non omni pretio vita emenda eſt. Quædam, licet magna, licet certa ſint, tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem, in eo qui vivit omnia poſſe fortunam, potius quam cogitem in eo qui ſcit mori, nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stultitia eſt, timore mortis mori. venit qui occidat. Exſpecta. quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? utrum invides carnifici tuo, an parcis? Socrates potuit abſti-

ſtinentia finire vitam, & inedia potius quam veneno mori. triginta tamen dies in carcere, & in exſpectatione mortis exegit: non hoc animo, tamquam omnia fieri poſſent, tanquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed ut præberet ſe legibus, ut fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius, quam mortem contemnere, venenum timere? Scribonia gravis fœmina, amita Druſi Libonis fuit, adoleſcentis tam ſtolidi, quam nobilis, majora ſperantis, quam aut illo ſæculo quiſquam ſperare poterat, aut ipſe ullo. cum æger a ſenatu in lectica relatus eſſet, non ſane frequentibus exſequiis (omnes enim neceſſarii deſeruerant impie jam non reum, ſed funus) habere cœpit conſilium, utrum conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: *Quid te*, inquit, *delectat alienum negotium agere?* Non perſuaſit: manus ſibi attulit, nec ſine cauſſa. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi vivit, alienum negotium agit. Non poſſis itaque de re in univerſum pronunciare, cum mortem vis externa denunciat, occupanda ſit, an exſpectanda. Multa enim ſunt, quæ in utramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quid ni huic injicienda ſit manus? Quemadmodum navim eligam navigaturus, & domum habitaturus, ita mortem utique qua ſum exiturus e vita. Præterea, quemadmodum non utique melior eſt longior vita, ſic peior utique mors longior. In nulla re magis, quam in morte, morem animo gerere debemus. exeat qua impetum cepit: ſive ferrum appetit, ſive laqueum, ſive aliquam potionem venas occupantem, pergat, & vincula ſervitutis abrumpat. Vitam & aliis approbare quiſque debet, mortem ſibi. optima eſt, quæ placet. Stulte hæc

hæc cogitantur: Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe, aliquis nimis temere, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare id in manibus eſſe conſilium, ad quod fama non pertinet? hoc unum intuere, ut te fortunæ quam celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male exiſtiment. Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas judicent ipſum interemptorem ſui fieri. exſpectandum eſſe exitum, quem natura decrevit. Hoc qui dicit, non videt ſe libertati viam claudere. Nil melius æterna lex fecit, quam quod unum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exſpectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cum poſſim per media exire tormenta, & adverſa diſcutere? Hoc eſt unum, cur de vita non poſſimus queri: neminem tenet. Bono loco res humanæ ſunt, quod nemo niſi vitio ſuo miſer eſt. Placet? vive: non placet? licet eo reverti unde veniſti. Ut dolorem capitis levares, ſanguinem ſæpe emiſiſti: ad extenuandum corpus vena percutitur. non opus eſt vaſto vulnere dividere præcordia. ſcalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto ſecuritas conſtat. Quid ergo eſt, quod nos facit pigros, inerteſque? Nemo noſtrum cogitat, quandoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo, etiam inter injurias detinet. Vis adverſus hoc corpus liber eſſe? tamquam migraturus habita; propone tibi quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodum ſuus finis veniet in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercentur fortaſſe in ſupervacuum. Adverſus paupertatem præparatus eſt animus? permanſere divitiæ. Ad contemptum nos do-

loris armavimus? numquam a nobis exiget hujus virtutis experimentum integri ac ſani felicitas corporis. Ut fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis? omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſervavit. Hujus unius rei uſum qui exigat dies, veniet. Non eſt quod exiſtimes, magnis tantum viris hoc robur fuiſſe, quo ſervitutis humanæ clauſtra perrumperent. non eſt quod judices, hoc fieri niſi a Catone non poſſe, qui quam ferro non emiſerat animam, manu extraxit: cum viliſſimæ ſortis homines ingenti impetu in tutum evaſerint, cumque commodo mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere, obvia quæque rapuerunt. & quæ natura non erant noxia, vi ſua tela fecerunt. Nuper in ludo beſtiariorum, unus e Germanis, cum ad matutina ſpectacula pararetur, seceſſit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. ibi lignum id, quod ad emundanda obſcœna adhærente ſpongia poſitum eſt, totum in gulam farſit, & vi præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere. ita prorſus. Parum munde, & parum decenter. Quid eſt ſtultius, quam faſtidioſe mori? O virum fortem! o dignum, cui fati daretur electio! quam fortiter ille gladio uſus eſſet! quam animoſe in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſæ rupis immiſiſſet! Undique deſtitutus invenit, quemdmodum & mortem ſibi deberet, & telum: ut ſcias ad moriendum nihil aliud in mora eſſe, quam velle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, ut cuique viſum erit, dum hoc conſtet, præferendam eſſe ſpurciſſimam mortem ſervituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi ſordidis exemplis uti; perſeverabo. plus enim a ſe quiſque exiget, ſi viderit hanc rem etiam a contemptiſſimis poſſe contemni. Catones, Scipiones-

neſque, & alios, quos audire cum admiratione conſuevimus, ſupra imitationem poſitos putamus: jam ego iſtam virtutem habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quam in ducibus belli civilis oſtendam. Cum adveheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum ſpectaculum miſſus, tamquam ſomno premente nutaret, caput uſque eo demiſit, donec radiis insereret, & tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec cervicem circumactu rotæ frangeret. eodem vehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnam effugit. Nihil obſtat erumpere & exire cupienti. In aperto nos natura cuſtodit. Cui permittit neceſſitas ſua, circumſpiciat exitum mollem. cui ad manum plura ſunt, per quæ ſeſe afferat, is delectum agat, & qua potiſſimum liberetur conſideret: cui difficilis occaſio eſt, is proximam quamque pro optima arripiat, ſit licet inaudita, ſit nova. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, ubi illis ſtimulos adegit dolor, excitentur, & intentiſſimas cuſtodias fallant? Ille vir magnus eſt, qui mortem ſibi non tantum imperavit, ſed invenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promiſi. Secundo Naumachiæ ſpectaculo, unus e barbaris lanceam, quam in adverſarios acceperat, totam jugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium jamdudum effugio? quare ego mortem armatus exſpecto? Tanto hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit, quanto honeſtius mori diſcunt homines, quam occidere. Quid ergo? quod animi perditi noxioſique habent, non habebunt illi, quos adverſus hos caſus inſtruxit longa meditatio, & magiſtra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios eſſe acceſſus, ſinem eumdem. nihil autem intereſſe, unde incipiat quod venit. Eadem illa ratio monet,

ut, ſi licet, moriaris ſine dolore: ſin autem non poteſt, fac quemadmodum potes, & quidquid obvenerit ad vim adferendam tibi, invadas. Injurioſum eſt rapto vivere: at contra pulcherrimum, mori rapto.

EPIST. LXXI.

Summum bonum in oculis habendum, eo ſingula conſilia vel actiones referendas. Quod igitur illud? unum Honeſtum. Adulterant, qui Externa miſcent: quia in ſolo animo hæret. Deinde, Bona paria eſſe, & Contemptum a Claritate non differre, ſi utrumque ex Honeſto. Catonem dat exemplum, & (o pulchre!) dilatat. Mortem honeſtam a vita tali, non item differre: contra Academicos, qui gradus faciunt Beatitatis, Non eſſe, nec illam, nec Honeſtum intendi. Itaque in equuleo, Beatiſſimo eſſe licere. Itane? Non pallebit, tremet, dolebit? Imo (a natura enim iſta) ſed hæc omnia animi robore vincet. Nec tamen ſtatim omnes. diſcrimina ſunt inter Sapientes, aut Studioſos. Lege ſodes, attende, mirare.

SUbinde me de rebus ſingulis conſulis, oblitus vaſto nos mari dividi. cum magna pars conſilii ſit in tempore, neceſſe eſt evenire, ut de quibuſdam rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cum jam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur: res noſtræ feruntur, imo volvuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet: & hoc quoque tardum eſt nimis: ſub manu, quod ajunt, ſub manu naſcatur. Quemadmodum autem inveniatur, oſtendam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire: ad ſummum bonum, & propoſitum totius vitæ reſpice. Illi enim conſentire de-

bet

bet quidquid agimus. non diſponet ſingula, niſi cui jam vitæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamvis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi jam conſtet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, qui ſagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari manu telum. errant conſilia noſtra, quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vita noſtra caſus poſſit, quia vivimus caſu. Quibuſdam autem evenit, ut quædam ſcire ſe neſciant: quemadmodum quærimus ſæpe eos, cum quibus ſtamus: ita plerumque finem ſummi boni ignoramus appoſitum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges: digito, ut ita dicam, demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere, cum poſſis dicere: Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt? & quod magis admireris, Unum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cetera falſa & adulterina bona ſunt? Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaveris (amare enim parum eſt) quidquid illa contigerit, id tibi, qualecumque aliis videbitur, fauſtum felixque erit: & torqueri, ſi modo jacueris ipſo torquente ſecurior: & ægrotare, ſi non maledixeris fortunæ, ſi non ceſſeris morbo. Omnia denique quæ ceteris videntur mala, & manſueſcent, & in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris. Hoc liqueat, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: & omnia incommoda ſuo jure bona vocabuntur, quæ modo virtus honeſtaverit. Multis videmur majora promittere, quam recipit humana conditio. non immerito. ad corpus enim reſpiciunt. revertantur ad animum: jam hominem Deo me-

tientur. Erige te, Lucili virorum optime; & relinque iſtum ludum literarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt & conterunt: fies ſimilis illis, qui invenerunt iſta, non qui docent, & id agunt ut philoſophia potius difficilis, quam magna videatur. Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philoſophiam revocavit ad mores, & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaque diſtinguere: *Ut ſis beatus*, inquit, *& te alicui ſtultum videri ſine*. Quiſquis volet, tibi contumeliam faciat, & injuriam: tu tamen nihil patieris, ſi modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus eſse, ſi fide bona vir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo præſtabit, niſi qui omnia bona exæquaverit: quia nec bonum ſine honeſto eſt, & honeſtum in omnibus par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter præturam Catonis, & repulſam? nihil intereſt utrum Pharſalica acie Cato vincatur, an vincat? hoc ejus bonum, quo victis partibus non poteſt vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret pacem? Quid ni par ſit? eadem enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bona. virtus autem non poteſt major aut minor fieri. Unius ſtaturæ eſt. Sed Cn. Pompejus amittet exercitum: ſed illud pulcherrimum reip. prætextum, optimates, & prima acies Pompejanarum partium, ſenatus ferens arma uno prælio profligabuntur: & tam magni ruina imperii in totum diſſiliet orbem. aliqua pars ejus in Ægypto, aliqua in Africa, aliqua in Hiſpania cadet. ne hoc quidem miſeræ reipubl. continget, ſemel ruere. Omnia licet fiant. Jubam in regno ſuo, non locorum notitia adjuvet, non popularium pro rege ſuo virtus obſtinatiſſima: Uticenſium quoque fides ma-

lis fracta deficiat, & Scipionem in Africæ nominis ſui fortuna deſtituat. Olim proviſum eſt, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamen. Et hoc numera inter repulſas Catonis. tam magno animo feret, aliquid ſibi ad victoriam, quam ad præturam obſtitiſſe. Quo die repulſus eſt, luſit: qua nocte periturus fuit, legit. eodem loco habuit, prætura & vita excedere. omnia quæ acciderent, ferenda eſſe perſuaſerat ſibi. Quid ni ille mutationem Reipub. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cœlum, non totus hic rerum omnium contextus, quamvis Deo agente ducatur, non ſemper tenebit hunc ordinem: ſed illum ex hoc curſu aliquis dies dejiciet. Certis eunt cuncta temporibus: naſci debent, creſcere, exſtingui. Quæcumque vides ſupra nos currere, & hæc quibus innixi atque impoſiti ſumus veluti ſolidiſſimis, carpentur ac deſinent. nulli non ſenectus ſua eſt. inæqualibus iſta ſpatiis eodem natura demittit. quidquid eſt, non erit, nec peribit, ſed reſolvetur. Nobis ſolvi, perire eſt. Proxima enim intuemur: ad ulteriora non proſpicit mens hebes, & quæ ſe corpori addixerit: alioqui fortius finem ſui ſuorumque pateretur; ſi ſperaret omnia illa ſic in vitam mortemque per vices ire, & compoſita diſſolvi, diſſoluta componi; in hoc opere æternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cum ævum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus, quodque eſt, quodque erit, morte damnatum eſt. omnes quæ uſquam rerum potiuntur urbes, quæque alienorum imperiorum magna ſunt decora, ubi fuerint, aliquando quæretur, & vario exitii genere tollentur. alias deſtruent bella, alias deſidia, paxque ad inertiam verſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res luxus.

Omnes

Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio abſcondet, aut in ſubitam cavernam confidentis ſoli lapſus abducet. Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata præcedo? magnus animus Deo pareat: & quidquid lex univerſi jubet, ſine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam, lucidius tranquilliuſque inter divina manſurus: aut certe ſine ullo futurus incommodo, naturæ ſuæ remiſcebitur, & revertetur in totum. Non eſt ergo M. Catonis majus bonum honeſta vita, quam mors honeſta: quoniam non intenditur virtus. Idem eſſe dicebat Socrates veritatem & virtutem: quomodo illa non creſcit, ſic nec virtus quidem. habet numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaque quod mireris paria eſſe bona, & quæ ex propoſito ſumenda ſunt, & quæ ſubita res tulit. nam ſi hanc inæqualitatem receperis, ut fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis: & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem vulnera ſua animoſius quam fecerat, retractantem: calamitoſiſſimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hoſtibus ſervatæ pendentem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negant miſerum. Academici veteres beatum quidem eſſe etiam inter hos cruciatus fatentur, ſed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo poteſt recipi. Niſi beatus eſt, in ſummo bono non eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modo illi virtus ineſt, ſi illam adverſa non minuunt, ſi manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autem. virtutem enim intelligo animoſam & excelſam, quam incitat quidquid infeſtat. Hunc animum quem ſæpe induunt generoſæ indolis juve-

nes,

nes, quos alicujus honeſtæ rei pulchritudo percuſſit, ut omnia fortuita contemnant, profecto ſapientia infundet, & tradet: perſuadebit unum bonum eſſe quod honeſtum. Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quam regulam, qua rectum probari ſolet. quam ſi flectes, quidquid ex illa mutaveris, injuria eſt recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta eſt. flexuram non recipit, rigida eſt: amplius intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus judicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri, nec quæ ab illa quidem fiunt. alia aliis rectiora ſunt. huic enim neceſſe eſt reſpondeant. ita paria ſunt. Quid ergo? inquis, jacere in convivio, & torqueri, paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Jacere in convivio, malum eſt: torqueri in equuleo, bonum eſt: ſi illud turpiter, hoc honeſte fit. Bona iſta aut mala non efficit materia, ſed virtus. hæc ubicumque apparuit, omnia ejuſdem menſuræ ac pretii ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æſtimat ex ſuo: quod dicam paria bona eſſe adverſa fortiter portantis, & proſpera honeſte judicantis: quod dicam paria bona eſſe ejus qui triumphat, & ejus qui ante currum vehitur, invictus animo. Non putant enim fieri, quidquid facere non poſſunt: ex infirmitate ſua de virtute ferunt ſententiam. Quid miraris, ſi uri, vulnerari, occidi, alligari juvat? aliquando etiam libet. Luxurioſo frugalitas pœna eſt, pigro ſupplicii loco labor eſt, delicatus miſeretur induſtrii, deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli ſumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quam multis tormentum ſit vino carere, aut prima luce excitari. Non iſta difficilia ſunt natura, ſed nos fluidi & enerves. Magno animo de re-

bus.

bus magnis judicandum eſt: alioqui videbitur illarum vitium eſſe, quod noſtrum eſt. Sic quædam rectiſſima, cum in aquam demiſſa ſunt, ſpeciem curvi præfractique viſentibus reddunt. Non tantum quid videas, ſed quemadmodum, refert. animus noſter ad vera perſpicienda caligat. Da mihi adoleſcentem incorruptum, & ingenio vegetum, dicet fortunatiorem ſibi videri, qui omnia rerum adverſarum onera rigida cervice ſuſtollit, qui ſupra fortunam exſtat. Non mirum eſt, in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur; ibi ſtare, ubi omnes jacent. Quid eſt in tormentis, quid eſt in aliis, quæ adverſa appellamus, mali? hoc, ut opinor, ſuccidere mentem, & incurvari, & ſuccumbere: quorum nihil ſapienti viro poteſt evenire. Stat rectus ſub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda ſunt, diſplicet. Nam quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe non queritur: vires ſuas novit: ſcit ſe eſſe oneri ferendo. Non educo ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, ſicut ab aliqua rupe nullum ſenſum admittente, ſubmoveo. memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum, altera eſt irrationalis. hæc mordetur, uritur, dolet: altera rationalis. hæc inconcuſſas opiniones habet. intrepida eſt, & indomita. In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonum. quod antequam impleatur, incerta mentis volutatio eſt: cum vero perfectum eſt, immota illa ſtabilitas eſt. Itaque inchoatus, ad ſumma procedens, cultorque virtutis, etiamſi appropinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit, & remittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim incerta tranſgreſſus eſt, etiam nunc verſatur in lubrico. beatus vero, & virtutis exa-

ctæ, tunc ſe maxime amat, cum fortiſſime expertus eſt: & metuenda ceteris, ſi alicujus honeſti officii pretia ſunt, non tantum fert, ſed amplexatur, multoque audire mavult, Tanto melior, quam felicior. Venio nunc illo, quo me vocat exſpectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari virtus noſtra videatur, & tremet ſapiens, & dolebit, & expalleſcet; hi enim omnes corporis ſenſus ſunt. Ubi ergo eſt origo calamitatis? ubi illud malum verum eſt? illic ſcilicet, ſi iſta animum detrahunt, ſi ad confeſſionem ſervitutis adducunt, ſi illi pœnitentiam ſui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi profeſſi ſapientiam, leviſſimis nonnumquam minis exterriti ſunt. Hoc loco noſtrum vitium eſt, qui quod dicitur de ſapiente, exigimus & a proficiente. Suadeo adhuc mihi iſta quæ laudo, nondum perſuadeo. etiamſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, ut ad omnes caſus procurrerent. Quemadmodum lana quoſdam colores ſemel ducit, quoſdam, niſi ſæpius macerata & recocta non perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cum accepere, protinus præſtant: hæc niſi alte deſcendit, & diu ſedit, animum non coloravit, ſed infecit, nihil ex his quæ promiſerat, præſtat. Cito hoc poteſt tradi, & pauciſſimis verbis, unum bonum eſſe virtutem: nullum certe ſine virtute: & ipſam virtutem in parte noſtri meliore, ideſt, rationali poſitam. Quid erit hæc virtus? judicium verum, & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis ſpecies, quæ impetum movet, redigetur ad liquidum. Huic judicio conſentaneum erit, omnia quæ virtute contacta ſunt, & bona judicare, & inter ſe paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum non ſunt bona. His pretium quidem erit aliquod, ceterum digni-

tas non erit: magnis inter ſe intervallis diſtabunt, alia majora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectantibus magna diſcrimina eſſe, fateamur neceſſe eſt. alius jam in tantum profecit, ut contra fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter: cedunt enim nimio ſplendore præſtricti. alius in tantum, ut poſſit cum illa conferre vultum: ſi iam pervenit ad ſummum, & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, & modo prodant, modo ſublabantur, aut ſuccidant. Sublabentur autem, niſi ire & niti perſeveraverint: ſi quidquam ex ſtudio & fideli intentione laxaverint, retro eundum eſt. Nemo profectum ibi invenit, ubi reliquerat. Inſtemus itaque, & perſeveremus. plus quam profligavimus, reſtat: ſed magna pars eſt profectus, velle proficere. Hujus rei conſcius mihi ſum: volo, & tota mente volo. Te quoque inſtinctum eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora eſt, & quidem turpis inter fœda verſantibus. Id agamus, ut noſtrum omne tempus ſit. non erit autem, niſi prius nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget contemnere utramque fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſi quid ultra Dahas bellicoſum jacet: ſed avaritiam, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui victores gentium vicit.

EPI-

EPIST. LXXII.

Differt petitionem Lucilii. ex occaſione differri a nobis Boni ſtudium, male. huic uni omiſſis aliis vacandum eſt. Nihil incidere, quod impediat, Sapienti quidem: aliqua proficienti. Diſcrimen inter utroſque. Externa nec addere, nec demere Sapienti, ſemper ſe contento.

QUod quæris a me, liquebat mihi, ſic rem edidiceram: ſed diu non retentavi memoriam meam. Itaque non facile me ſequitur, quod evenit libris ſitu cohærentibus, hoc eveniſſe mihi ſentio: explicandus eſt animus, & quæcumque apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debent, ut parata ſint, quoties uſus exegerit. Ergo hoc in præſentia differamus: multum enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cum primum longiorem eodem loco ſperavero moram, tunc iſtud in manus ſumam. Quædam enim ſunt, quæ poſſis & in ciſio ſcribere: quædam lectum, & otium, & ſecretum, deſiderant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis, numquam enim non ſuccedent occupationes novæ. ſerimus illas: itaque ex una exeunt plures: deinde ipſi nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam: & ſi hanc rem moleſtam compoſuero, ſtudio me dabo. Non cum vacaveris, philoſophandum eſt: omnia alia negligenda, ut huic aſſideamus, cui nullum tempus ſatis magnum eſt, etiam ſi a pueritia uſque ad longiſſimos humani ævi terminos vita protenditur. Non multum refert, utrum omittas philoſophiam, an intermittas. non enim ubi interrupta eſt manet, ſed eorum more, quæ intenta diſſiliunt, uſque ad initia ſua recurrit, quod a con-

continuatione diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus: nec explicandæ, ſed ſubmovendæ ſunt. tempus quidem nullum eſt parum idoneum ſtudio ſalutari. Atqui multi inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat? non equidem eum, cujus animus in omni negotio lætus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur lætitia: ſapienti vero contexitur gaudium, nulla rumpitur cauſſa, nulla fortuna, ſemper & ubique tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec favorem fortunæ, aut hominis exſpectat: domeſtica illi felicitas eſt. exiret ex animo, ſi intraret. ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis, intervenit: ſed id leve, & quod ſummam cutem ſtringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur: maximum ejus illud bonum, eſt fixum. Ita dico, extrinſecus aliqua ſunt incommoda, velut in corpore interdum robuſto ſolidoque, eruptiones quædam puſtularum, & ulcuſcula: nullum in alto malum eſt. Hoc, inquam, intereſt inter conſummatæ ſapientiæ virum, & alium procedentis, quod inter ſanam, & ex morbo gravi ac diutino emergentem, cui ſanitatis loco eſt, levior acceſſio. Hic, niſi attendit, ſubinde gravatur, & in eadem revolvitur. Sapiens recidere non poteſt, ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona valetudo eſt: quam medicus etiam ſi reddidit, non præſtat. ſæpe ad eumdem quem advocaverat, excitatur: animus ſemel in totum ſanatur. Dicam quomodo intelligas ſanum. ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi, ſi ſcit omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum. Nam cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt: cui quid abſcedere poteſt, id imperpetuum eſt. cujus perpetua futura læ-

titia

titia eſt, is ſuo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, ultro citroque fluunt. Nihil dat fortuna mancipio: ſed hæc quoque fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperavit ac miſcuit. hæc eſt etiam quæ externa commendet, quorum avidus uſus ingratus eſt. Solebat Attalus hac imagine uti: Vidiſti aliquando canem miſſa a domino fruſta panis aut carnis aperto ore captantem? quidquid excepit, protinus integrum devorat, & ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem evenit nobis. quidquid exſpectantibus fortuna projecit, id ſine ulla voluptate demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti & attenti. Hoc ſapienti non evenit: plenus eſt, etiam ſi quid obvenit, ſecure excipit, ac reponit. lætitia fruitur maxima, continua, ſua. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, ſed cui multum deſit a ſummo: hic deprimitur alternis, & extollitur, ac modo in cœlum allevatur, modo defertur ad terram. Imperitis ac rudibus nullus præcipitationis finis eſt: in Epicureum illud chaos decidunt inane, ſine termino. Adhuc eſt genus tertium eorum qui ſapientiæ alludunt; quam non quidem attigerunt, in conſpectu tamen, &, ut ita dicam, ſub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem: nondum in ſicco, jam in portu ſunt. Ergo cum tam magna ſint inter ſummos imoſque diſcrimina, cum medios quoque ſequatur fructus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. excludendæ ſunt: ſi ſemel intraverint, in locum ſuum alias ſubſtituent. Principiis illarum obſtemus. melius non incipient, quam deſinent.

EPIST.

EPIST. LXXIII.

Philoſophos non eſſe contumaces. Parere magis, & amare Principes, quam illos ambitioſos, aut Palatinos. Nam iſti appetunt, invident, ſemper inquieti, & ſæpe irati. Illi autem amant, quia in quiete ſub iis ſunt, & tales ſunt, ideſt bonarum mercium pleni. Imputant etiam hoc beneficium, etſi pluribus contingat. Hortatur deinde aſſurgere ad Virtutem, ideſt Deum. Nam Sapientem (Stoica ſuperbia) vel illi parem.

ERrare mihi videntur, qui exiſtimant philoſophiæ fideliter deditos contumaces eſſe ac refractarios, & contemptores magiſtratuum ac regum, eorumve per quos publica adminiſtrantur. E contrario enim, nulli adverſus illos gratiores ſunt: nec immerito. nullis enim plus præſtant, quam quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, quibus ad propoſitum bene vivendi aditum confert ſecuritas publica, neceſſe eſt auctorem hujus boni ut parentem colant: multo quidem magis, quam illi inquieti, & in medio poſiti; qui multa principibus debent, ſed multa & imputant: quibus numquam tam plene occurrere ulla liberalitas poteſt, ut cupiditates illorum, quæ creſcunt, dum implentur, exſatiet. Quiſquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti eſt. nec ullum habet malum cupiditas majus, quam quod ingrata eſt. Adjice nunc, quod nemo eorum qui in republica verſantur, quos vincat, ſed a quibus vincatur, adſpicit: & illis non tam jucundum eſt, multos poſt ſe videre, quam grave, aliquem ante ſe. Habet hoc vitium omnis ambitio: non reſpicit. Nec ambitio tantum inſtabilis eſt, verum

cu-

cupiditas omnis: quia incipit ſemper a fine. At ille vir ſincerus ac purus, qui reliquit & curiam, & forum, & omnem adminiſtrationem reip. ut ad ampliora ſecederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, ſoluſque illis gratuitum teſtimonium reddit, & magnam rem neſcientibus debet. Quemadmodum præceptores ſuos veneratur ac ſuſpicit, quorum beneficio illis ſe vitiis exuit: ſic & his, ſub quorum tutela poſitus exercet artes bonas. Verum alios quoque rex viribus ſuis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere ſe judicat, ex his qui eadem tranquillitate uſi ſunt, qui plura & pretioſiora illo mari vexit: & animoſius a mercatore, quam a vectore ſolvitur votum; & ex ipſis mercatoribus effuſius gratus eſt, qui odores ac purpuras & auro penſanda portabat, quam qui viliſſima quæque & ſaburræ loco futura congeſſerat: ſic hujus pacis beneficium ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit, qui illa bene utuntur: multi enim ſunt ex his togatis, quibus pax operoſior bello eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut aliis vitiis, quæ vel bello rumpenda ſunt? niſi forte tam iniquum putas eſſe ſapientem, ut nihil viritim ſe debere pro communibus bonis judicet. Soli lunæque plurimum debeo: & non uni mihi oriuntur. anno, temperantique annum Deo privatim obligatus ſum: quamvis non in meum honorem deſcripta ſint. Stulta avaritia mortalium poſſeſſionem proprietatemque diſcernit, nec quidquam ſuum credit eſſe, quod publicum eſt: at ille ſapiens nihil judicat ſuum magis, quam cujus illi cum humano genere conſortium eſt. Nec enim eſſent iſta communia, niſi pars illorum pertineret ad ſingulos. ſocium efficit, etiam quod ex minima portione commune eſt,

Adjice

Adjice nunc quod magna & vera bona non ſic dividuntur, ut exiguum in ſingulos cadat: ad unumquemque tota perveniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promiſſum eſt: epulum & viſceratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes: at hæc individua bona, pax, & libertas, tam omnium tota, quam ſingulorum ſunt. Cogitat itaque ſapiens, per quem ſibi horum uſus fructuſque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſervandas vigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum publica neceſſitas vocet: agitque gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia præcipue, bene debere beneficia, bene ſolvere. interdum autem ſolutio eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo multum ſe debere ei, cujus adminiſtratione ac providentia contingit illi pingue otium, & arbitrium ſui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus . ....

Si illa quoque otia multum auctori ſuo debent, quorum munus hoc maximum eſt:

Ille meas errare boves (ut cernis) & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti:

quanti æſtimamus hoc otium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cœlum compendiario voco. Solebat Sextius dicere, *Jovem plus non poſſe quam bonum virum*. Plura Jupiter habet, quæ præſtet hominibus: ſed inter duos bonos non eſt melior, qui locupletior. non magis, quam inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris, cui majus ſpecioſiuſque navigium eſt. Jupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris æſtimat, quod virtutes ejus ſpatio breviore clauduntur.

Quem-

Quemadmodum ex duobus ſapientibus, qui ſenior deceſſit, non eſt beatior eo, cujus intra pauciores annos terminata virtus eſt: ſic Deus non vincit ſapientem felicitate, etiam ſi vincit ætate. non eſt virtus major, quæ longior. Jupiter omnia habet: ſed nempe aliis tradidit habenda. ad ipſum hic unus uſus pertinet, quod utendi etiam omnibus cauſſa eſt. ſapiens tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnitque, quam Jupiter, & hoc ſe magis ſuſpicit, quod Jupiter uti illis non poteſt, ſapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monſtranti pulcherrimum iter, & clamanti, *Hac itur ad aſtra*: hac, ſecundum frugalitatem; hac, ſecundum temperantiam; hac, ſecundum fortitudinem. Non ſunt dii faſtidioſi, non invidi: admittunt, & aſcendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, imo (quod propius eſt) in homines venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis divina diſperſa ſunt. quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quam humus ſterilis ac paluſtris, necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

EPIST. LXXIV.

O pulchra, o honeſta Epiſtola! & de ipſo Honeſto, unum illud re Bonum eſſe; cætera opinione. Qui tuto, qui ſecure volet vivere, ſic ſentiat. Quid etiam? ſcutum in omnia fortuita promptum habeat, Deum ſequi. Objectiunculis quibuſdam deinde reſpondet: poſtremo vitam beatam, ut circulum eſſe; in parvo, in magno, perfectam: nihil addi, nihil detrahi ab Externis. Iterandum eſt, o pulchra, o honeſta! qui mentem talem habes, fruere.

EPiſtola tua delectavit me, & marcentem excitavit: memoriam quoque meam, quæ jam mihi ſegnis ac lenta eſt, evocavit. Quid ni tu, mi Lucili, maximum putes inſtrumentum beatæ vitæ hanc perſuaſionem, unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt? Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, intra ſe felix eſt. nam qui alia bona judicat, in fortunæ venit poteſtatem, alieni arbitrii fit. Hic amiſſis liberis mæſtus, hic ſollicitus ægris, hic turpibus & aliquam paſſis infamiam triſtis. Illum videbis alienæ uxoris amore cruciari, illum ſuæ. Non deerit, quem repulſa diſtorqueat: erunt, quos honor ipſe vexet. Illa vero maxima eſt ex omni mortalium populo turba miſerorum, quam exſpectatio mortis exagitat, undique impendens. nihil enim eſt, unde non ſubeat. Itaque ut in hoſtili regione verſantibus huc & illuc circumſpiciendum eſt, & ad omnem ſtrepitum circumagenda cervix: niſi hic timor e pectore ejectus eſt, palpitantibus præcordiis vivitur. Occurrent acti in exſilium, & evoluti bonis: occurrent (quod genus egeſtatis graviſſimum eſt) in divitiis inopes: occurrent naufragi, ſimiliave naufragis paſſi, quos aut popularis ira, aut invidia, perniciosum optimis telum, inopinantes ſecuroſque disjecit, procellæ more, quæ in ipſa ſereni fiducia ſolet emergere, aut fulminis ſubiti, ad cujus ictum etiam vicina tremuerunt. Nam ut illic quiſquis ab igne propior ſtetit, percuſſo ſimilis obſtupuit: ſic in his por aliquam vim accidentibus, unum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque paſſis triſtitiam facit, pati poſſe. Omnium animos mala aliena ac repentina ſollicitant. Quemadmodum aves etiam inanis fundæ ſonus territat: ita nos non ad ictum tantum exagitamur, ſed ad crepitum. Non poteſt

ergo

ergo quiſquam beatus eſſe, qui huic ſe opinioni credidit. non enim beatum eſt, niſi quod intrepidum. inter ſuſpecta male vivitur. Quiſquis ſe multum fortuitis dedit, ingentem ſibi materiam perturbationis, & inexplicabilem fecit; una hæc via eſt ad tuta vadenti, & externa deſpicere, & honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut ullum præter illam bonum; ad hæc quæ a fortuna ſparguntur ſinum expandit, & ſollicitus miſſilia ejus exſpectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam: & in hunc mortalium cœtum honores, divitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus ſciſſa ſunt, alia infida ſocietate diviſa, alia magno detrimento eorum, in quos devenerant, prenſa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur, amiſſa, & dum avide rapiuntur, excuſſa ſunt. Nulli vero, etiam cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti duravit in poſterum. Itaque prudentiſſimus quiſque, cum primum induci videt munuſcula, a theatro fugit, & ſcit magno parva conſtare. Nemo manum conſerit cum excedente, nemo exeuntem ferit: circa præmium rixa eſt. Idem in his evenit, quæ fortuna deſuper jactat. æſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus: modo in hunc, modo in illum reſpicimus: nimis tarde nobis mitti videntur, quæ cupiditates noſtras irritant, ad paucos perventura, exſpectata omnibus. Ire obviam cadentibus cupimus: gaudemus ſi quid invaſimus: invidentque alii quos ſpes vana deluſit. vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur. Secedamus itaque ab iſtis ludis, & demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia, & ipſi magis pendeant. Quicumque beatus eſſe conſtituit, unum eſ-

ſe bonum putet, quod honeſtum eſt. Nam ſi ullum aliud exiſtimat, primum male de providentia judicat: quia multa incommoda juſtis viris accidunt: & quia quidquid nobis dedit, breve eſt & exiguum, ſi compares mundi totius ævo. Ex hac deploratione naſcitur, ut ingrati divinorum interpretes ſimus. querimur, quod non ſemper, & quod pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde eſt quod nec vivere, nec mori volumus. vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne conſilium, nec implere nos ulla felicitas poteſt. Cauſſa autem eſt, quod non pervenimus ad illud bonum immenſum & inſuperabile, ubi neceſſe eſt reſiſtat voluntas noſtra, quia ultra ſummum non eſt locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præſentibus gaudet, non concupiſcit abſentia: nihil non illi magnum eſt, quia ſatis. Ab hoc diſcede judicio: non pietas conſtabit, non fides: multa utramque præſtare cupienti patienda ſunt, ex his quæ mala appellantur: multa impendenda ſunt ex his, quibus indulgemus tamquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet ſui: perit magnanimitas, quæ non poteſt eminere, niſi omnia velut minuta contempſerit, quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia, & relatio gratiæ æſtimatur labor, ſi quidquam pretioſius fide novimus, ſi non optima ſpectamus. Sed ut illa prætercam, aut iſta bona non ſunt quæ vocantur, aut homo felicior Deo eſt. quoniam quidem quæ parata nobis ſunt, non habet in uſu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quidquam ex his hominem ineſcantibus, & vili voluptate ducentibus pertinet. Ergo aut, quod incredibile eſt, bona Deo deſunt; aut hoc ipſum argumentum eſt, bona non eſſe, quæ Deo deſunt. Adjice, quod multa quæ bona videri

deri volunt, animalibus quam homini pleniora contingunt. Illa cibo avidius utuntur: Venere non æque fatigantur: virium illis maior eſt & æquabilior firmitas. Sequitur ut multo feliciora ſint homine. Nam ſine nequitia, ſine fraudibus degunt; fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili ſine ullo pudoris aut pœnitentiæ metu. Conſidera tu itaque, an id bonum vocandum ſit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo conſtituamus: obſoleſcit, ſi ab optima noſtri parte ad peſſimam tranſit, & transfertur ad ſenſus, qui agiliores ſunt animalibus mutis. Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponenda. Bona illa ſunt vera, quæ ratio dat ſolida ac ſempiterna, quæ cadere non poſſunt, nec decreſcere quidem aut minui. cetera opinione bona ſunt: & nomen quidem habent commune cum veris, proprietas in illis boni non eſt. Itaque commoda vocentur, & (ut noſtra lingua loquar) producta: ceterum ſciamus mancipia noſtra eſſe, non partes; & ſint apud nos, ſed ita ut meminerimus extra nos eſſe. Etiam ſi apud nos ſint, inter ſubjecta & humilia numerentur, propter quæ nemo ſe attollere debeat. quid enim ſtultius, quam aliquem eo ſibi placere, quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis accedant, non hæreant: ut ſi abducantur, ſine ulla noſtri laceratione diſcedant. Utamur illis, non gloriemur: & utamur parce, tamquam depoſitis apud nos, & abituris. Quiſquis illa ſine ratione poſſedit, non diu tenuit. ipſa enim felicitas ſe niſi temperat, premit: ſi fugaciſſimis bonis credidit, cito deſeritur: & ut non deſeratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri cum his inter quæ eminuere, labuntur, & illos degravant ipſa quæ extulerant. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parſimo-

ſimoniam imponat. quoniam quidem licentia opes ſuas præcipitat, atque urget: nec umquam immodica durarunt, niſi illa moderatrix ratio compeſcuit. Hoc multarum tibi urbium oſtendet eventus, quarum in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt, & quidquid virtute erat partum, intemperantia corruit. Adverſus hos caſus muniendi ſumus. nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus eſt. intus inſtruamur. Si illa pars tuta eſt, pulſari homo poteſt, capi non poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum, ſcire deſideras? nihil indignetur ſibi accidere, ſciatque illa ipſa quibus lædi videtur, ad conſervationem univerſi pertinere, & ex his eſſe, quæ curſum mundi officiumque conſummant. Placeat homini, quidquid Deo placuit: ob hoc ſeipſum ſuaque miretur, quod non poteſt vinci, quod mala ipſa ſub ſe tenet, quod ratione, qua valentius nihil eſt, caſum doloremque & injuriam ſubigit. Ama rationem: hujus te amor contra duriſſima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas & inconſultus impetus præſtat indomitas: juvenilia nonnunquam ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri, quam ignium miſit: ſpecies quoſdam, atque umbra virtutis in mortem voluntariam trudit: quanto his omnibus fortior ratio eſt, quanto conſtantior, tanto vehementior per metus ipſos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis ullum eſſe aliud ab honeſto bonum. non faciet vos hæc munitio tutos a fortuna, & immunes. Dicitis enim inter bona eſſe liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos; horum pericula non poteſtis ſpectare ſecuri; perturbabit vos obſidio patriæ, liberorum mors, parentum ſervitus. Quid adverſus hos pro nobis reſponderi ſoleat, ponam: deinde tunc adjiciam, quid

præ-

præterea reſpondendum putem. Alia conditio eſt in his, quæ ablata in locum ſuum aliquid incommodi ſubſtituunt: tamquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum exſtincta, cæcitate nos afficit: non tantum velocitas perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illa ſubit. Hoc periculum non eſt in his, quæ paullo ante retulimus. quare? ſi amicum bonum amiſi; non eſt mihi pro illo perfidia patienda: nec ſi bonos liberos extuli, in illorum locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonum autem uno modo perit, ſi in malum tranſit, quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondenteſque voto patris liberi: eſt quod illorum expleat locum. Quid ſit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, deſiderium omnium tollit: ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis & origo in ipſa eſt. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, ſi fons ex quo fluxerat, ſalvus eſt? Non dices vitam juſtiorem ſalvis liberis, quam amiſſis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio: ergo nec beatiorem, aut miſeriorem. quamdiu ſalva fuerit virtus, non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? non eſt beatior & amicorum & liberorum turba ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in ſuo modo permanet: utcumque fortuna ſe geſſit, ſive illi ſenectus longa contigit, ſive citra ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamvis ætatis diverſa ſit. Utrum majorem an minorem cir-

culum ſcribas, ad ſpatium ejus pertinet, non ad formam. licet alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxeris, & in eum in quo ſcriptus eſt pulverem ſolveris, in eadem uterque forma fuit. Quod rectum eſt, nec magnitudine æſtimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quam contrahi poteſt. Honeſtam vitam ex centum annorum numero inquantum voles corripe, & in unum diem coge: æque honeſta eſt. modo latius virtus funditur, regna, urbes, provincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberoſque diſpenſat officia: modo arcto fine circumdatur paupertatis, exſilii, orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in privatum, ex regio in humile ſubducitur, ex publico & ſpatioſo jure in anguſtias domus vel anguli coit. Æque magna eſt, etiam ſi in ſe receſſit, undique excluſa. nihilominus enim magni ſpiritus eſt & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis juſtitiæ. Ergo æque beata eſt. beatum enim illud in uno loco poſitum eſt, in ipſa mente, ſtabile, grande, tranquillum: quod ſine ſcientia divinorum humanorumque non poteſt effici. Sequitur illud, quod me reſponſurum eſſe dicebam: Non affligitur ſapiens liberorum amiſſione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo ſuam exſpectat. non magis hanc timet, quam illam dolet. Virtus enim convenientia conſtat: omnia opera ejus cum ipſa concordant, & congruunt: hæc concordia perit, ſi animus, quem excelſum oportet eſſe, luctu aut deſiderio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio, & ſolicitudo, & in ullo actu pigritia. Honeſtum enim ſecurum & expeditum eſt, interritum eſt, in procinctu ſtat. Quid ergo? non aliquid perturbationi ſimile patietur? non & color ejus mutabitur, & vultus agitabitur, & artus re-

fri-

frigeſcent? & quidquid aliud, non ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor: ſed permanebit illi perſuaſio eadem: nihil illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod mens ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc enim ſtultitiæ proprium quis non dixerit, ignave & contumaciter facere quæ facit, & alio corpus impellere, alio animum, diſtrahique inter diverſiſſimos motus? Jam propter illa ipſa, quibus extollit ſe miraturque, contempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si vero aliquod timetur malum, eo perinde, dum exſpectatur, quaſi veniſſet, urgetur: & quidquid ne patiatur timet, jam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris ſigna præcurrunt: quædam enim ſegnitia nervis ineſt, & ſine labore ullo laſſitudo & oſcitatio & horror membra percurrens: ſic infirmus animus multo antequam opprimatur malis, quatitur. præſumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autem, quam angi futuris, nec ſe tormento reſervare, ſed accerſere ſibi miſerias, & admovere: quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicumque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe in illam ſæculo poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, ut animos libenter ægros, & captantes cauſſas doloris, vetera atque obliterata contriſtent. & quæ præterierunt, & quæ futura ſunt, abſunt: neutra ſentimus. non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

EPIST. LXXV.

Philoſophiam verba non captare, nec tamen ingenio aut eloquio renunciare. Præcipuum eſt, ſit vita ut ſermo. Deinde, tentemus progredi: quoniam per gradus aſcenditur, & ſunt tres Proficientium claſſes.

MInus tibi accuratas a me epiſtolas mitti quereris. quis enim accurate loquitur, niſi qui vult putide loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi una ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis: tales eſſe epiſtolas meas volo, quæ nihil habeant accerſitum, nec fi-ctum. Si fieri poſſet, quid ſentiam, oſtendere, quam loqui mallem. Etiam ſi diſputarem, nec ſupploderem pedem, nec manum jactarem, nec attollerem vocem; ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abjeciſſem: hoc unum plane tibi approbare vellem, omnia me illa ſentire quæ dicerem; nec tantum ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Non mehercules jejuna eſſe & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur: neque enim philoſophia ingenio renunciat: multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma: quod ſentimus, loquamur; quod loquimur, ſentiamus. Concordet ſermo cum vita. ille promiſſum ſuum implevit, qui & cum videas illum, & cum audias, idem eſt. Videbimus qualis ſit, quantus: unus ſit. Non delectent verba noſtra, ſed proſint. Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt, aut ſi parata eſt, aut parvo conſtat, adſit, & res pulcherrimas proſequatur. Sit talis, ut res potius quam

ſe

ſe oſtendat. Aliæ artes ad ingenium totæ pertinent: hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, ut idem ille qui ſanare poteſt, compte de his quæ facienda ſunt diſſerat, boni conſulet: non tamen erit, quare gratuletur ſibi, quod inciderit in medicum etiam diſertum. hoc enim tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus eſt. Quid aures meas ſcalpis? quid oble-ctas? aliud agitur. urendus, ſecandus, abſtinendus ſum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, gravem, publicum. Tantum negotii habes, quantum in peſtilentia medicus. circa verba occupatus es? jamdudum gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita ut excidere non poſſint? quando illa experieris? Non enim ut cetera memoriæ tradidiſſe ſatis eſt. in opere tentanda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim ad ſapientiam præceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen intervallo ab illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes ſunt magna diſcrimina. In tres claſſes (ut quibuſdam placet) dividuntur. Primi ſunt, qui ſapientiam nondum habent, ſed jam in vicinia ejus conſtiterunt. tamen etiam quod prope eſt, extra eſt. Qui ſint hi quæris? qui omnes jam affectus ac vitia poſuerunt: quæ erant complectenda, didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. bonum ſuum nondum in uſu habent. Jam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non poſſunt: jam ibi ſunt, unde non eſt retro lapſus: ſed hoc illis de ſe nondum liquet, & quod in quadam epiſtola ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Jam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Qui-

dam hoc proficientium genus, de quo locutus ſum, ita complectuntur, ut illos dicant jam effugiſſe morbos animi, affectus nondum, & adhuc in lubrico ſtare, quia nemo ſit extra periculum malitiæ, niſi qui totam eam excuſſit. Nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illa ſapientiam aſſumpſit. Quid inter morbos animi interſit & affectus, ſæpe jam dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi ſunt inveterata vitia, & dura: ut avaritia, ut ambitio nimia: ſpoſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eſſe mala ejus cœperunt. Ut breviter finiam, morbus eſt judicium in pravo pertinax, tamquam valde expetenda ſint, quæ leviter expetenda ſunt. Vel, ſi mavis, ita finiamus. Nimis inminere leviter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus ſunt, motus animi improbabiles, ſubiti & concitati, qui frequentes neglectique, fecere morbum. ſicut diſtillatio una, nec adhuc in morem adducta, tuſſim facit: aſſidua & vetus, phthiſin. Itaque qui plurimum profecere, extra morbos ſunt: affectus adhuc ſentiunt perfecto proximi. Secundum genus eſt eorum, qui & maxima animi mala & affectus depoſuerunt, ſed ita ut non ſit illis ſecuritatis ſuæ certa poſſeſſio: poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna vitia eſt, ſed non extra omnia. effugit avaritiam, ſed iram adhuc ſentit. jam non ſolicitatur libidine; ſed habet etiamnum ambitionem. jam non concupiſcit; ſed adhuc timet. & in ipſo metu ad quædam ſatis firmus eſt, quibuſdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: bene nobiſcum agetur, ſi in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturæ, magnaque & aſſidua intentione ſtudii,

ſe-

ſecundus occupatur gradus: ſed nec hic quidem contemnendus eſt color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: adſpice, quam nullum ſit nefas exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publice privatimque peccetur: intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſſimos non ſumus. Ego vero, inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordinis fieri. Optaverim hoc nobis magis, quam promiſerim. præoccupati ſumus: ad virtutem contendimus, inter vitia diſtricti: pudet dicere, honeſta colimus, quantum vacat. At quam grande præmium nos exſpectat, ſi occupationes noſtras, & mala tenaciſſima abrumpimus? Non cupiditas, nos non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: ſciemus mortem malum non eſſe, deos malos non eſſe. Tam imbecillum eſt, quod nocet, quam cui nocetur: optima vi noxia carent. Exſpectant nos, ſi ex hac aliquando fæce in illud evadimus ſublime & excelſum, tranquillitas animi, & expulſis erroribus abſoluta libertas. Quæris, quæ ſit iſta? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in ſeipſum habere maximam poteſtatem. Inæſtimabile bonum eſt, ſuum fieri.

EPIST. LXXVI.

Philoſophum ſe audire, & ſcholam adire. Conqueritur de hominum incuria vel ignavia, qui alia diſcunt, philoſophari negligunt. Ne tu ſic, o Lucili. Propera, & Bonum diſce: quod Bonum? unum illud Honeſtum. Et iterum argumentis evincit, tale eſſe, alia non eſſe. Laudabilis & ſapiens Epiſtola.

INimicitias mihi denuncias, ſi quidquam ex his quæ quotidie facio, ignoraveris,

Vide

Vide quam ſimpliciter tecum vivam: hoc quoque tibi committam. Philoſophum audio, & quidem quintum jam diem habeo, ex quo in ſcholam eo, & ab octava diſputantem audio. Bona, inquis, ætate. Quid ni bona? quid autem ſtultius, quam quia diu non didiceris, non diſcere? Quid ergo? idem faciam, quod troſſuli & juvenes? Bene mecum agitur, ſi hoc unum ſenectutem meam dedecet. Omnis ætatis homines hæc ſchola admittit: in hac ſeneſcamus, hanc ut juvenes ſequamur. In theatrum ſenex ibo, & in circum deferar, & nullum par ſine me depugnabit: ad philoſophum ire erubeſcam? Tam diu diſcendum eſt, quam diu neſcias, &, ſi proverbio credimus, quam diu vivas. Nec ulli hoc rei magis convenit, quam huic: tam diu diſcendum eſt quemadmodum vivas, quam diu vivis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæris quid doceam? etiam ſeni eſſe diſcendum. Pudet autem me generis humani. Quoties ſcholam intravi (præter ipſum theatrum Neapolitanorum, ut ſcis, tranſeundum eſt, Metronactis petentibus domum) illud quidem farctum eſt: & hoc ingenti ſtudio quis ſit pithaules bonus judicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco concurſum: at in illo loco, in quo vir bonus diſcitur, pauciſſimi ſedent: & hi pleriſque videntur nihil boni negotii habere, quod agant: inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iſte deriſus. æquo animo audienda ſunt imperitorum convicia: & ad honeſta vadenti contemnendus eſt iſte contemptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, ut ſenex diſcas: imo ideo magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es, quod perdiſcere vix ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiam? quantum tentaveris. Quid exſpectas? nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia

ve-

veniet ultro, honor offeretur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi: virtus in te non incidet; ne levi quidem opera aut parvo labore cognoſcitur: ſed eſt tanti laborare, omnia bona ſemel occupaturo. Unum enim eſt bonum, quod honeſtum: in illis nihil invenies veri, nihil certi, quæcumque famæ placent. Quare hoc unum ſit bonum, quod honeſtum, dicam: quoniam me parum exſecutum priore epiſtola judicas, magiſque hanc rem tibi laudatam quam probatam putas. Et ut in arctum, quæ dicta ſunt, contraham: omnia ſuo bono conſtant. vitem fertilitas commendat, ſapor vinum, velocitas cervum. Quare fortia dorſo jumenta ſint, quæris? quia eorum hic unus eſt uſus, ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt, ſi inveſtigare debet feras: curſus, ſi conſequi: audacia, ſi mordere & invadere. Id in quoque optimum eſt, cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio: hac antecedit animalia, deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt: cetera illi cum animalibus ſatiſque communia ſunt. Valet? & leones. formoſus eſt? & pavones. velox eſt? & equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quæro quid in ſe maximum habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet? & arbores. habet impetum & motum voluntarium? & beſtiæ, & vermes. habet vocem? ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, graviorem tauri, dulciorem mobilioremque luſciniæ? Quid in homine proprium? Ratio. hæc recta & conſummata felicitatem hominis implevit. Ergo ſi omnis res, cum bonum ſuum perfecit, laudabilis eſt, & ad finem naturæ ſuæ pervenit, homini autem ſuum bonum ratio eſt: ſi hanc perfecit, laudabilis eſt, & finem naturæ ſuæ attigit. hæc ratio perfecta, virtus vocatur, eademque honeſtum eſt. Id itaque unum

unum bonum eſt in homine, quod unum hominis eſt. nunc enim non quærimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis bonum. Si nullum aliud eſt hominis, quam ratio: hæc erit unum ejus bonum, ſed penſandum cum omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur: ſi bonus, puto probabitur. Id ergo in homine proprium ſolumque eſt, quo & probatur, & improbatur. Non dubitas, an hoc ſit bonum: dubitas, an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat, valetudinem, divitias, imagines multas, frequens atrium, ſed malus ex confeſſo ſit: improbabis illum. Item ſi quis nihil quidem illorum quæ retuli, habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & avorum proavorumque ſerie, ſed ex confeſſo bonus ſit: probabis illum. Ergo eſt unum bonum hominis: quod qui habet, etiam ſi aliis deſtituitur, laudandus eſt: qui non habet, in omnium aliorum copia damnatur ac rejicitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum eſt. Navis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum aut aureum roſtrum eſt, nec cujus tutela ebore cælata eſt, nec quæ fiſcis ac opibus regiis preſſa eſt; ſed ſtabilis, & firma, & juncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, velox, & conſentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur: ſed cui & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quam formoſa, ſed quam recta ſit, quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fæneret, a quam multis ſalutetur, quam pretioſo incumbat lecto, quam pellucido poculo bibat,

ſed

ſed quam bonus ſit. bonus autem eſt, ſi ratio explicita & recta eſt, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus: hoc eſt honeſtum, & unicum hominis bonum. Nam cum ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatum facit. hoc autem unum hominis bonum eſt, quo uno beatus efficitur. Dicimus & illa bona eſſe, quæ a virtute profecta contactaque ſunt, id eſt opera ejus omnia. Sed ideo unum ipſa bonum eſt, quia nullum ſine illa eſt. Si omne in animo bonum eſt; quidquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum eſt: validiorem autem animum, & excelſiorem, & ampliorem facit virtus. nam cetera quæ cupiditates noſtras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cum videntur attollere, inflant, ac multa vanitate deludunt. Ergo unum id bonum eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ, honeſti ac turpis reſpectu, temperantur: ad hæc faciendi, & non faciendi, ratio dirigitur. Quid ſit hoc, dicam. Vir bonus quod honeſte ſe facturum putaverit, faciet, etiam ſi laborioſum erit: faciet, etiam ſi damnoſum erit: faciet, etiam ſi periculoſum erit. rurſus quod turpe erit, non faciet, etiam ſi pecuniam affert, etiam ſi voluptatem, etiam ſi potentiam. Ab honeſto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla ſpe invitabitur. Ergo ſi honeſtum utique ſecuturus eſt, turpe itaque vitaturus: & in omni actu vitæ ſpectaturus hæc duo: nullum aliud bonum quam honeſtum, nec aliud malum quam turpe. Si una indepravata virtus eſt, & ſola permanet tenoris ſui, unum eſt bonum virtus: cui jam accidere ne ſit bonum, non poteſt. Mutationis periculum effugit ſapientia. Sapientia non eripitur, ſapientia in ſtultitiam non revolvitur. Dixi, ſi forte meminiſti, concupita vulgo,

&

& formidata, inconſulto impetu pleroſque calcaſſe. inventus eſt qui flammis imponeret manum: cujus riſum non interrumperet tortor: qui in funere liberorum lacrymam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret. amor, ira, cupiditas, pericula depopoſcerunt. Quod ſi hoc poteſt brevis obſtinatio animi, aliquo ſtimulo excitata: quanto magis virtus quæ non ex impetu, nec ſubito, ſed æqualiter valet; cui perpetuum robur eſt? Sequitur, ut quæ ab inconſultis ſæpe contemnuntur, a ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Unum ergo bonum ipſa virtus eſt, quæ inter hanc fortunam & illam ſuperba incedit, cum magno utriuſque contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum eſſe præter honeſtum, nulla non virtus laborabit. nulla enim obtineri poterit, ſi quidquam extra ſe reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi repugnat, ex qua virtutes ſunt; & veritati, quæ ſine ratione non eſt. quæcumque autem opinio veritati repugnat, falſa eſt. Virum bonum concedas, neceſſe eſt, ſummæ pietatis erga deos eſſe: itaque quidquid illi acciderit, æquo animo ſuſtinebit. ſciet enim id accidiſſe lege divina, qua univerſa procedunt. Quod ſi eſt, unum illi bonum erit, quod honeſtum: in hoc enim poſitum eſt & parere diis, nec excandeſcere ad ſubita, nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si enim ullum aliud eſt bonum quam honeſtum, ſequetur nos aviditas vitæ, aviditas rerum vitam inſtruentium, quod eſt intolerabile, infinitum, vagum. Solum ergo bonum eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus, hominum futuram feliciorem vitam quam deorum, ſi ea bona ſunt, quorum nullus diis uſus eſt, tamquam pecunia & honores. Adjice nunc, quod ſi modo ſolutæ corporibus animæ manent, fe-

licior

licior illis ſtatus reſtat, quam eſt dum merſantur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt, quibus per corpora utimur, emiſſis erit pejus: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis, & in univerſum datis, clauſas & obſeſſas. Illud quoque dixeram, ſi bona ſunt ea quæ tam homini contingunt quam mutis animalibus, & muta animalia beatam vitam actura: quod fieri nullo modo poteſt. Omnia pro honeſto patienda ſunt: quod non erat faciendum, ſi eſſet ullum aliud bonum, quam honeſtum. Hæc quamvis latius exſecutus eſſem priore epiſtola, conſtrinxi, & breviter percurri. Numquam autem vera tibi opinio talis videbitur, niſi animum alleves, & teipſum interroges, ſi res exegerit, ut pro patria moriaris, & ſalutem omnium civium tua redimas, an porrecturus ſis cervicem, non tantum patienter, ſed etiam libenter? Si hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, ut hoc habeas. Vide, quanta vis honeſti ſit. Pro Rep. morieris, etiamſi ſtatim facturus hoc eris, cum ſcieris tibi eſſe faciendum. interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore brevi ac exiguo capitur: & quamvis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumque rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis juvat: & vir fortis & juſtus cum mortis ſuæ pretia ante ſe poſuit, libertatem patriæ, ſalutem omnium pro quibus dependit animam, in ſumma voluptate eſt, & periculo ſuo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum & ultimum præſtat, nihil cunctatus deſiliet in mortem, facere recte pieque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur. Dic, Factum tuum matura ſequeretur oblivio, & parum grata exiſtimatio civium: reſpondebit tibi, Iſta omnia extra opus meum ſunt. e-
go

go ipſum contemplor: hoc eſſe honeſtum ſcio. Itaque quocumque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo unum bonum eſt, quod non tantum perfectus animus, ſed generoſus quoque & indolis bonæ ſentit: cetera levia ſunt, mutabilia. Itaque ſollicite poſſidentur, etiamſi favente fortuna in unum congeſta ſunt: dominis ſuis incumbunt gravia, & illos ſemper premunt, aliquando & elidunt. Nemo ex iſtis quos purpuratos vides, felix eſt, non magis quam ex illis quibus ſceptrum & chlamydem in ſcena fabulæ aſſignant. cum præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorum, quos divitiæ honoreſque in altiore faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? Cum baſi illum ſua metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit: coloſſus magnitudinem ſuam ſervabit, etiam ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur, quod neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adjicimus illi & ea, quibus adornatus eſt. Atqui cum voles veram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice. ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantuſque ſit, alieno an ſuo magnus. ſi erectis oculis gladios micantes videt, & ſi ſcit ſua nihil intereſſe, utrum anima per os, an per jugulum exeat, beatum voca: Si cum illi denunciata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu veniunt, & quæ potentioris injuria, ſi vincula & exſilia, & vanas humanarum formidines mentium, ſecurus audit, & dicit;

.....Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave ſurgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi.

Tu

Tu hodie iſta denuncias, ego ſemper denunciavi mihi, & hominem paravi ad humana. præcogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis videtur nova rerum & inopinata facies. magna autem pars eſt apud imperitos mali novitas. Hoc ut ſcias, ea quæ putaverunt aſpera, cum aſſuevere, patiuntur. Ideo ſapiens aſſueſcit futuris malis: & quæ alii diu patiendo levia faciunt, hic levia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium. Neſciebam hoc mihi reſtare. ſapiens ſcit ſibi omnia reſtare: quidquid factum eſt, dicit, ſciebam.

EPIST. LXXVII.

Et hæc inter bonas, utileſque. Narrat obiter de Alexandrinis navibus: aliis accurrentibus, ſe neglexiſſe. Quanti enim iſta, aut quamdiu? Senex ſum, abeo. Et aliquando ſponte abeundum, ut fecit Marcellinus. Tum contra metum mortis: rationeſque hujus temnendæ.

SUbito hodie nobis Alexandrinæ naves apparuerunt, quæ præmitti ſolent & nunciare ſecuturæ claſſis adventum. tabellarias vocant. Gratus illarum Campaniæ adſpectus eſt. omnis in pilis Puteolorum turba conſiſtit, & ex ipſo genere velorum Alexandrinas, quamvis in magna turba navium, intelligit. Solis enim licet ſupparum intendere, quod in alto omnes habent naves. Nulla enim res æque adjuvat curſum, quam ſumma pars veli: illinc maxime navis urgetur. Itaque quoties ventus increbuit, majorque eſt quam expedit, antenna ſubmittitur. minus habet virium flatus ex humili. Cum intravere Capreas & promontorium, ex quo

Alta

Alta procelloſo ſpeculatur vertice Pallas, ceteræ velo jubentur eſſe contentæ: ſupparum Alexandrinarum inſigne eſt. In hoc omnium diſcurſu properantium ad litus, magnam ex pigritia mea ſenſi voluptatem, quod epiſtolas meorum accepturus, non properavi ſcire, quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid adferrent. Olim jam nec perit quidquam mihi, nec acquiritur. Hoc etiam ſi ſenex non eſſem, fuerat ſentiendum; nunc vero multo magis, quia quantulumcumque haberem, tamen plus jam mihi ſupereſſet viatici, quam vitæ, præſertim cum eam viam ſimus ingreſſi, quam peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in media parte, aut citra petitum locum ſteteris: vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Ubicumque defines, ſi bene definis, tota eſt. Sæpe autem & fortiter deſinendum eſt, & non ex maximis cauſſis. nam nec hæ maximæ ſunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus, quem optime noveras, adoleſcens quietus & ſcito ſenex, morbo, & non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. convocavit complures amicos. unuſquiſque aut quia timidus erat, id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia adulator & blandus, id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus, homo egregius, &, ut verbis illum quibus laudari dignus eſt laudem, vir fortis ac ſtrenuus, videtur mihi optime illud cohortatus. Sic enim cœpit: *Noli, mi Marcelline, torqueri, tamquam de re magna deliberes. Non eſt res magna, vivere. Omnes ſervi tui vivunt, omnia animalia: magnum eſt, honeſte mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu jam idem facias. Cibus, ſomnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non tantum prudens, & fortis aut miſer, ſed etiam faſtidio-*

dioſus poteſt. Non opus erat ſuaſore illi, ſed adjutore. ſervi parere nolebant. Primum detraxit illis metum, & indicavit tunc familiam periculum adire, cum incertum eſſet, an mors domini voluntaria fuiſſet: alioquin tam mali exempli eſſe occidere dominum, quam prohibere. Deinde ipſum Marcellinum admonuit, non eſſe inhumanum, quemadmodum cœna peracta reliquiæ circumſtantibus dividuntur, ſic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi, & liberalis, etiam cum de ſuo fieret. Minutas itaque ſummulas diſtribuit flentibus ſervis, & illos ultro conſolatus eſt. Non fuit illi opus ferro, non ſanguine: triduo abſtinuit, & in ipſo cubiculo poni tabernaculum juſſit. Solium deinde illatum eſt, in quo diu jacuit, & calida ſubinde ſuffuſa, paulatim defecit: ut ajebat, non ſine quadam voluptate; quam afferre ſolet lenis diſſolutio, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam exceſſi, non ingratam tibi: exitum enim amici tui cognoſces, non difficilem, nec miſerum. Quamvis enim mortem ſibi conſciverit, tamen molliſſime exceſſit, & vita elapſus eſt. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla neceſſitas exigit. Sæpe debemus mori, nec volumus: morimur, nec volumus. Nemo tam imperitus eſt, ut neſciat ſibi quandoque moriendum: tamen cum prope acceſſerit, tergiverſatur, tremit, plorat. Nonne tibi videbitur ſtultiſſimus omnium, qui fleverit quod ante annos mille non vixerat? æque ſtultus eſt, qui flet, quod poſt annos mille non vivet. Hæc paria ſunt: non eris, nec fuiſti. Utrumque tempus alienum eſt. In hoc punctum conjectus es: quod ut extendas, quouſque extendes? Quid fles? quid optas? perdis operam.

Deſine fata Deum flecti ſperare precando: rata & fixa ſunt, atque magna & æterna neceſſitate ducuntur. Eo ibis, quo omnia eunt. Quid tibi novum eſt? ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc majoribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus poſt te. Series invicta, & nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comitabitur? Fortior, ut opinor, eſſes, ſi multa millia tibi commorerentur. atqui multa millia hominum & animalium hoc ipſo momento, quo tu mori dubitas, animam variis generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando perventurum ad id, ad quod ſemper ibas? nullum ſine exitu iter eſt. Exempla nunc magnorum virorum me tibi judicas relaturum? puerorum referam. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, *Non ſerviam*, ſua illa Dorica lingua, & verbis fidem impoſuit. Ut primum juſſus eſt fungi ſervili & contumelioſo miniſterio (afferre enim vas obſcænum jubebatur) illiſum parieti caput rupit. Tam prope libertas eſt: & ſervit aliquis? Ita non ſic perire filium tuum malles, quam per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt, cur perturberis, ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi, duceris. Fac tui juris, quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum, ut dicas, *Non ſervio*? Infelix, ſervis hominibus, ſervis rebus, ſervis vitæ. Nam vita, ſi moriendi virtus abeſt, ſervitus eſt. Ecquid habes propter quod exſpectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, conſumpſiſti: nulla tibi nova eſt: nulla non jam odioſa ipſa ſatietate. quis ſit vini, quis mulſi ſapor, ſcis: nihil intereſt, centum per veſicam tuam, an mille amphoræ tranſeant. ſaccus es. quid ſapiat oſtreum, quid mullus, optime noſti. nihil tibi luxu-

ria tua in futuros annos intactum reſervavit. Atqui hæc ſunt, a quibus invitus divelleris. Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam? tanti enim illam putas, ut tardius cœnes? Solem quoque, ſi poſſes, extingueres. Quid enim umquam feciſti luce dignum? Confitere non curiæ te, non fori, non ipſius naturæ rerum deſiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Invitus relinquis macellum, in quo nihil reliquiſti. Mortem times: at quomodo illam media oblectatione contemnis? vivere vis: ſcis enim. Mori times: quid porro iſta vita? non mors eſt? Cæſar, cum illum tranſeuntem per Latinam viam, unus ex cuſtodiarum agmine, demiſſa uſque in pectus vetere barba, rogaret mortem: *Nunc enim*, inquit, *vivis*? Hoc iſtis reſpondendum eſt, quibus ſuccurſura mors eſt: Mori times. nunc enim vivis? Sed ego, inquit, vivere volo, qui multa honeſte facio. invitus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cum induſtria fungor. Quid? tu neſcis unum eſſe ex vitæ officiis, & mori? Nullum officium relinquis. non enim certus numerus quem debeas explere, finitur. Nulla vita eſt non brevis. nam ſi ad naturam rerum reſpexeris, etiam Neſtoris & Statiliæ brevis eſt: quæ inſcribi monumento ſuo juſſit, annis ſe nonagintanovem vixiſſe. Vides aniculam gloriari ſenectute longa. quis illam ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimum implere? Quomodo fabula, ſic vita: non quam diu, ſed quam bene acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco deſinas. quocumque voles, deſine: tantum bonam clauſulam impone.

EPIST. LXXVIII.

De morbis ſuis, etiam in juventute: & quid ſit iis levandis? Honeſta, inquit, ſtudia, itemque amici: ſed remediorum remedium, contemptus mortis. Eo vocat Lucilium; & contra dolorem plura diſſerit, alta, animoſa, vera.

VExari te diſtillationibus crebris ac febriculis, quæ longas diſtillationes & in conſuetudinem adductas ſequuntur, eo moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus valetudinis: quod inter initia contempſi. poterat adhuc adoleſcentia injurias ferre, & ſe adverſus morbos contumaciter gerere. deinde ſuccubui, & eo perductus ſum, ut ipſe diſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpe impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitavi enim, non quam fortiter ego mori poſſem, ſed quam ille fortiter deſiderare non poſſet. Itaque imperavi mihi ut viverem. aliquando enim & vivere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio, dicam: ſi prius hoc dixero, hæc ipſa quibus acquieſcebam, medicinæ vim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia: & quidquid animum erexit, etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiæ acceptum fero quod ſurrexi, quod convalui: illi vitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum adhortationibus, vigiliis, ſermonibus allevabar. Nihil æque, Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adjuvat, quam amicorum affectus: nihil æque exſpectationem mortis ac metum ſurripit. Non judicabam me, cum illos ſuperſtites relinquerem, mori: puta-

bam,

bam, inquam, me victurum, non cum illis, ſed per illos: non effundere ſpiritum mihi videbar, ſed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatem adjuvandi me, & patiendi omne tormentum. alioqui miſerrimum eſt, cum animum moriendi projeceris, non habere vivendi. Ad hæc ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis, monſtrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo: ut legas clarius, & ſpiritum, cujus iter & receptaculum laborat, exerceas: ut naviges, & viſcera molli jactatione concutias: quibus cibis utaris: vinum quando virium cauſſa advoces, quando intermittas, ne irritet & exaſperet tuſſim. Ego tibi illud præcipio, quod non tantum hujus morbi, ſed totius vitæ remedium eſt: contemne mortem. Nihil triſte eſt, cum hujus metum effugimus. Tria hæc in omni morbo gravia ſunt, metus mortis, dolor corporis, intermiſſio voluptatum. De morte ſatis dictum eſt. hoc unum dicam, non morbi hunc eſſe, ſed naturæ metum. multorum mortem diſtulit morbus: & ſaluti illis fuit, videri perire. Morieris, non quia ægrotas, ſed quia vivis. Iſta te res & ſanatum manet. cum convalueris, non mortem, ſed valetudinem effugies. Ad illud nunc proprium incommodum revertamur. magnos cruciatus habet morbus: ſed hos tolerabiles intervalla faciunt. Nam ſummi doloris intentio invenit finem. Nemo poteſt valde dolere, & diu. ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpoſuit, ut dolorem aut tolerabilem, aut brevem faceret. Maximi dolores conſiſtunt in macerrimis corporis partibus: nervi, articulique, & quidquid aliud exile eſt, acerrime ſævit, cum in arcto vitia concepit. Sed cito hæ partes obſtupeſcunt, & ipſo dolore ſenſum doloris amittunt: ſive quia ſpiritus naturali prohi-

bitus curſu, & mutatus in pejus, vim ſuam qua viget, admonetque nos, perdit: ſive quia corruptus humor, cum deſiit habere quo confluat, ipſe ſe elidit, & his quæ nimis implevit, excutit ſenſum. Sic podagra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, nervorumque interquieſcit, cum illa quæ torquebat hebetavit: omnium iſtorum prima verminatio vexat, impetus mora exſtinguitur, & finis dolendi eſt, obtorpuiſſe. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipſum acutiſſimus eſt, quod inter anguſta corporis naſcitur: non minus mehercule quam capitis ipſius. Sed quo incitatior eſt, eo citius in alienationem ſtuporemque convertitur. Hoc itaque ſolatium vaſti doloris eſt, quod neceſſe eſt deſinas illum ſentire, ſi nimis ſenſeris. Illud autem eſt, quod imperitos in vexatione corporis male habet: non aſſueverunt animo eſſe contenti: multum illis cum corpore fuit. Ideo vir magnus ac prudens animum deducit a corpore, & multum cum meliore & divina parte verſatur: cum hac querula ac fragili, quantum neceſſe eſt. Sed moleſtum eſt, inquis, carere aſſuetis voluptatibus, abſtinere cibo, ſitire, eſurire. Hæc prima abſtinentia gravia ſunt: deinde cupiditas relangueſcit: ipſis per quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde moroſus eſt ſtomachus: inde quorum fuit aviditas, odium eſt: deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autem acerbum carere eo, quod cupere deſieris. Adjice, quod nullus non intermittitur dolor, aut certe remittitur. Adjice, quod licet & cavere venturum, & obſiſtere imminenti remediis. Nullus enim non ſigna præmittit, utique qui ex ſolito revertitur. Tolerabilis eſt morbi patientia, ſi contempſeris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipſi graviora, & te querelis onerare: levis dolor eſt, ſi nihil illi

illi opinio adjecerit. Contra, ſi exhortari te cœperis, ac dicere: *Nihil eſt, aut certe exiguum eſt, duremus; jam deſinet*: levem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt. non ambitio tantum ad illam reſpicit, & luxuria, & avaritia: ad opinionem dolemus. Tam miſer eſt quiſque, quam credit. Detrahendas præteritorum dolorum conqueſtiones puto, & illa verba, *Nulli unquam fuit pejus. Quos cruciatus, quanta mala pertuli! nemo me ſurrecturum putavit. Quoties deploratus ſum a meis, quoties a medicis relictus? In equuleum impoſiti non ſic diſtrahuntur*. Etiamſi ſunt vera iſta, tranſierunt. Quid juvat præteritos dolores retractare, & miſerum eſſe, quia fueris? Quid, quod nemo non multum malis ſuis adjicit, & ſibi ipſe mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retuliſſe jucundum eſt. naturale eſt, mali ſui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo ſunt, & futuri timor, & veteris incommodi memoria: hoc ad me jam non pertinet, illud nondum. In ipſis poſitus difficultatibus dicat:

..... Forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, ſi ceſſerit: vincet ſi ſe contra dolorem ſuum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in ſe ruinam, cui obſtandum eſt. iſtud quod premit, quod impendet, quod urget, ſi ſubducere te cœperis, ſequetur & gravius incumbet: ſi contra ſteteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate: nec tantum quia pugnant, iſta patiuntur, ſed ut pugnent. exercitatio ipſa tormentum eſt. Nos quoque evincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma eſt, nec tubicen prædicationi nominis

noſtri ſilentium faciens : ſed virtus , & firmitas animi , & pax in ceterum parta , ſi ſemel in aliquo certamine debellata fortuna eſt . Dolorem gravem ſentio . Quid ni ſentias, ſi illum muliebriter tuleris ? Quemadmodum perniciosior eſt hoſtis fugientibus, ſic omne fortuitum incommodum magis inſtat cedenti & averſo . Sed grave eſt . quid? nos ad hoc fortes ſumus , ut levia portemus? Utrum vis, longum eſſe morbum , an concitatum & brevem ? Si longus eſt, habet intercapedinem , dat refectioni locum : multum temporis donat . neceſſe eſt ut exſurgat, & deſinat . Brevis morbus ac præceps alterutrum faciet : aut exſtinguetur , aut exſtinguet . Quid autem intereſt, non ſit , an non ſim ? in utroque finis dolendi eſt . Illud quoque proderit, ad alias cogitationes avertere animum , & a dolore diſcedere . Cogita quid honeſte, quid fortiter feceris : bonas partes tecum ipſe tracta : memoriam in ea quæ maxime miratus es, ſparge . tunc tibi fortiſſimus quiſque , & victor doloris occurrat . Ille , qui dum varices exſecandas præberet, legere librum perſeveravit . Ille , qui non deſiit ridere , cum ob hoc ipſum irati tortores omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur . Non vincetur dolor ratione , qui victus eſt riſu ? Quidquid vis , nunc licet dicas , diſtillationes , & vim continuæ tuſſis egerentem viſcerum partes , & febrem præcordia ipſa torrentem , & ſitim , & artus in diverſum articulis exeuntibus tortos : plus eſt flamma , & equuleus , & lamina , & vulneribus ipſis intumeſcentibus , quod illa renovaret & altius urgeret impreſſum . inter hæc tamen aliquis non gemuit : parum eſt . non rogavit : parum eſt . non reſpondit : parum eſt . riſit, & quidem ex animo : vis tu poſt hoc dolorem deridere ? Sed nihil, inquit, agere ſinit morbus , qui me omnibus ab-

abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque curſoris moratur pedes, ſutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi eſſe in uſu ſolet; ſuadebis, docebis, audies, diſces, quæres, recordaberis. Quid porro? nihil agere te credis, ſi temperans æger ſis? oſtendes morbum poſſe ſuperari, vel certe ſuſtineri. Eſt, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus: & in veſtimentis vir fortis apparet. Habes quod agas. bene luctare cum morbo: ſi nihil te coegerit, ſi nihil exoraverit, inſigne prodis exemplum. O quam magna erat gloriæ materia, ſi ſpectaremur ægri! ipſe te ſpecta, ipſe te lauda. Præterea duo ſunt genera voluptatum: corporales morbus inhibet, non tamen tollit: imo, ſi verum æſtimes, incitat. magis juvat bibere ſitientem: gratior eſt eſurienti cibus. Quidquid ex abſtinentia contigit, avidius excipitur. Illas vero animi voluptates, quæ majores certioreſque ſunt, nemo medicus ægro negat. has quiſquis ſequitur, & bene intelligit, omnia ſenſuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrum! quare? quia non vino nivem diluit: quia non rigorem potionis ſuæ, quam capaci ſcypho miſcuit, renovat fracta inſuper glacie: quia non oſtrea illi Lucrina in ipſa menſa aperiuntur: quia non circa cœnationem ejus tumultus coquorum eſt, ipſos cum obſoniis focos transferentium. hoc enim jam luxuria commenta eſt. Ne quis intepeſcat cibus, ne quid palato jam calloſo parum ferveat, cœnam culina proſequitur. O infelicem ægrum! edet quantum concoquat. non jacebit in conſpectu aper, ut vilis caro, a menſa relegatus, nec in repoſitorio ejus pectora avium, totas enim videre faſtidium eſt, congeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? cœ-

nabis tanquam æger: imo aliquando tamquam ſanus. Sed omnia iſta facile perferemus, ſorbitionem, aquam calidam, & quidquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magiſque animo quam corpore morbidis: tantum mortem deſinamus horrere. Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorum cognoverimus: ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res varias, magnas, divinas percenſentem: in odium illam ſui adducere ſolet iners otium. Rerum naturam peragranti, numquam in faſtidium veritas veniet: falſa ſatiabunt. Rurſus, ſi mors accedit & vocat, licet immatura ſit, licet mediam præcidat ætatem: perceptus longiſſime fructus eſt. cognita eſt illi ex magna parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere. His neceſſe eſt videri omnem vitam brevem, qui illam voluptatibus vanis, & ideo infinitis metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim epiſtolis noſtris vacando: veniet aliquod tempus, quod nos iterum jungat ac miſceat. quantumlibet ſit illud, longum faciet ſcientia utendi. nam, ut Poſidonius ait, *unus dies hominum eruditorum plus patet, quam imperiti longiſſima ætas*. Interim tene hoc mordicus, adverſis non ſuccumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tamquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, levius accedit.

EPI-

EPIST. LXXIX.

De Charybdi aliquid, Scylla, & Aetna. Tum Sapientes inter ſe pares eſſe: & ad Sapientiam hortatur, etiamſi gloria non comitetur. Atqui comitabitur, vel poſt vitam. Bona.

EXſpecto epiſtolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliæ totius quid tibi novi oſtenderit, & omnia de ipſa Charybdi certiora. Nam Scyllam ſaxum eſſe, & quidem non terribile navigantibus, optime ſcio: Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi forte obſervaveris, (dignum eſt autem, ut obſerves) fac nos certiores, utrum uno tantum vento agatur in vortices, an omnis tempeſtas æque mare illud contorqueat: & an verum ſit, quidquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa millia trahi conditum, & circa Tauromenitanum litus emergere. Si hæc mihi perſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, ut in honorem meum Aetnam quoque aſcendas: quam conſumi, & ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt, quod aliquanto longius navigantibus ſolebat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis evanuit, & minus vehemens ac largus effertur, ob eamdem cauſſam fumo quoque per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile eſt, nec montem qui devoretur quotidie minui, nec ignem non manere eumdem: qui non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exæſtuat, & alibi paſcitur: in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam. In Lycia, regio notiſſima eſt, Epheſtion incolæ vocant, perforatum pluribus locis ſolum, quod ſine ullo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio eſt, &

herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantum vi remiſſa ac languida refulgentibus. Sed reſervemus iſta, tunc quæſituri, cum tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore montis nives abſint, quas ne æſtas quidem ſolvit: adeo tutæ ſunt ab igne vicino. Non eſt autem, quod iſtam curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Aetnam deſcribas in tuo carmine, & hunc ſolemnem omnibus Poetis locum attingas. quem quo minus Ovidius tractaret, nihil obſtitit, quod jam Virgilius impleverat: ne Severum quidem Cornelium uterque deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus ſe dedit: & qui præceſſerant, non præripuiſſe mihi videntur quæ dici poterant, ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt, utrum ad conſumptam materiam, an ad ſubactam accedas: creſcit in dies, & inventuris inventa non obſtant. Præterea conditio optima eſt ultimi. Parata verba invenit, quæ aliter inſtructa novam faciem habent: nec illis manus injicit, tamquam alienis: ſunt enim publica. Juriſconſulti negant, quidquam publicum uſucapi. Aut ego te non novi, aut Aetna tibi ſalivam movet. Jam cupis grande aliquid, & par prioribus ſcribere. Plus enim ſperare modeſtia tibi tua non permittit: quæ tanta in te eſt, ut videaris mihi retracturus ingenii tui vires, ſi vincendi periculum ſit. tanta tibi priorum reverentia eſt. Inter cetera hoc habet boni ſapientia: nemo ab altero poteſt vinci, niſi dum aſcenditur. dum ad ſummum perveneris, paria ſunt: non eſt incremento locus, ſtatur. Numquid ſol magnitudini ſuæ adjecit? numquid luna ultra quam ſolet procedit? maria non creſcunt. mundus eumdem habitum ac modum ſervat. Extollere ſe, quæ juſtam magnitudinem implevere, non poſſunt. Quicumque fuerint

ſa-

ſapientes, pares erunt & æquales. habebit unuſquiſque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus. An Aetna tua poſſit ſublabi, & in ſe ruere, an hoc excelſum cacumen & conſpicuum per vaſti maris ſpatia detrahat aſſidua vis ignium, neſcio: virtutem non flamma, non ruina inferius adducet. Hæc una majeſtas deprimi neſcit, nec proferri ultra, nec referri poteſt. Sic hujus, ut cœleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hanc nos conemur educere. jam multum operis effectum eſt; imo ſi verum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas eſt, peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur, qui ſuſpicentur diem? quibus ſol per caliginem ſplendet? licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi, cum emiſſus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui viſu clara proſpexerit, ſed totum diem admiſerit, & redditus cœlo ſuo fuerit, cum receperit locum, quem occupavit ſorte naſcendi. Surſum vocant illum initia ſua. Erit autem illic, etiam antequam hac cuſtodia exſolvatur, cum vitia disjecerit, puruſque ac levis in cogitationes divinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili cariſſime, in hoc ire impetu toto: licet pauci ſciant, licet nemo videat. Gloria umbra virtutis eſt: etiam invitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando umbra antecedit, aliquando ſequitur: ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendamque ſe præbet, aliquando in averſo eſt, majorque quo ſerior, ubi invidia ſeceſſit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem civitas ignoravit? reſpuit: nec intellexit, niſi cum perdidit.

Rutilii innocentia ac virtus lateret, niſi accepiſſet injuriam: dum violatur, effulſit. Numquid non forti ſuæ gratias egit, & exſilium ſuum complexus eſt? De his loquor, quos illuſtravit fortuna, dum vexat: quam multorum profectus in notitiam evaſere poſt ipſos? quam multos fama non excepit, ſed eruit? Vides Epicurum, quantopere non tantum eruditiores, ſed hæc quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque jam annis Metrodoro ſuo ſuperſtes, in quadam epiſtola, cum amicitiam ſuam & Metrodori grata commemoratione ceciniſſet, hoc noviſſime adjecit: *Nihil ſibi & Metrodoro inter bona tanta nocuiſſe, quod ipſos illa nobilis Græcia non ignotos ſolum habuiſſet, ſed pene inauditos*. Numquid ergo non, poſtea quam eſſe deſierat, inventus eſt? numquid non opinio ejus emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epiſtola confitetur, *Se & Epicurum non ſatis emicuiſſe: ſed poſt, ſe & Epicurum, magnum paratumque nomen habituros, apud eos qui voluiſſent per eadem ire veſtigia*. Nulla virtus latet: & latuiſſe, non ipſius eſt damnum. Veniet qui conditam, & ſæculi ſui malignitate compreſſam, dies publicet. Paucis natus eſt, qui populum ætatis ſuæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorum ſupervenient: ad illa reſpice. etiam ſi omnibus tecum viventibus ſilentium livor indixerit, venient qui ſine offenſa, ſine gratia judicent. Si quod eſt pretium virtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit poſterorum ſermo: tamen etiam non ſentientes colet, ac frequentabit. Nulli non virtus & vivo, & mortuo retulit gratiam: ſi modo illam bona ſecutus eſt fide, ſi ſe non exornavit & pinxit, ſed idem fuit, ſive ex denunciato videbatur, ſive imparatus ac ſubito. Nihil

ſimu-

ſimulatio proficit. paucis imponit leviter extrinſecus induꝺa facies: veritas in omnem partem ſui ſemper eadem eſt. Quæ decipiunt, nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium: perlucet, ſi diligenter inſpexeris.

EPIST. LXXX.

Vulgus ad ſpectaculum & ad ſtadium, ſeſe ad ſtudium & animum iviſſe. Hunc colendum, non corpus: & facile id eſſe, ſi Bona velis. Ad libertatem eundum; quod fit ſpretis calcatiſque cupidinibus. In eo veram felicitatem, non externo ſplendore eſſe. Bona.

HOdierno die non tantum meo beneficio mihi vaco, ſed ſpectaculi, quod omnes moleſtos ad ſphæromachiam avocavit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit: quæ hac ipſa fiducia procedit audacius. Non crepuit ſubinde oſtium, non allevabatur velum: licebit uni vadere, quod magis neceſſarium eſt per ſe eunti, & ſuam ſequenti viam. Non ergo ſequor priores? facio, ſed permitto mihi & invenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non ſervio illis, ſed aſſentior. Magnum tamen verbum dixi, qui mihi ſilentium promittebam, & ſine interpellatore ſecretum: ecce ingens clamor ex ſtadio profertur, & me non excutit mihi, ſed in hujus ipſius rei contentionem transfert. Cogito mecum, quam multi corpora exerceant, quam ingenia pauci: quantus ad ſpectaculum non fidele & luſorium fiat concurſus: quanta ſit circa artes bonas ſolitudo: quam imbecilli animo ſint, quorum lacertos humeroſque miramur. Illud maxime revolvo mecum, ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, qua & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat: qua ſolem ardentiſſimum in ferventiſſimo pulve-

re

re ſuſtinens aliquis, & ſanguine ſuo madens: diem ducat? quanto facilius animus corroborari poſſit, ut fortunæ ictus invictus excipiat, ut projectus, ut conculcatus exſurgat? Corpus enim multis eget rebus, ut valeat: animus ex ſe creſcit, ſe ipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multa potione opus eſt, multo oleo, longa denique opera: tibi continget virtus ſine apparatu, ſine impenſa. Quidquid facere te poteſt bonum, tecum eſt. Quid tibi opus eſt ut ſis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quam eripere te huic ſervituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremæ, & in his ſordibus nata, omni modo exuere conantur? Peculium ſuum, quod comparaverunt ventre fraudato, pro capite numerant: tu non concupiſces quantſcumque ad libertatem pervenire, qui te putas in illa natum? Quid ad arcam tuam reſpicis? emi non poteſt. Itaque in tabellas vanum conjicitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet iſtud bonum, a te petas. Libera te primum metu mortis: illa nobis primum jugum imponit: deinde metu paupertatis. Si vis ſcire quam nihil in illa mali ſit, compara inter ſe pauperum & divitum vultus. Sæpius pauper, & fidelius ridet: nulla ſolicitudo in alto eſt: eitam ſi qua incidit cura, velut nubes levis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt, aut gravis & ſuppurata triſtitia: & quidem gravior, quia interdum non licet palam eſſe miſeros: ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi utendum eſt: nec enim ullo efficacius exprimitur hic humanæ vitæ mimus, qui nobis partes has, quas male agamus, aſſignat. Ille qui in ſcena elatus incedit, & hæc reſupinus dicit,

En.

En impero Argis. Regna mihi liquit Pelops,
Qua Ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Urgetur Iſthmos,

ſervus eſt, quinque modios accipit, & quinque denarios. Ille qui ſuperbus, atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,

Quod niſi quieris, Menelae, hac dextra occides:

diurnum accipit, in cœnaculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupraque turbam delicatos lectica ſuſpendit: omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos ſi deſpoliaveris. Equum empturus, ſolvi jubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem involutum æſtimas? Mangones, quidquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaque ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſive crus alligatum, ſive brachium adſpiceres, nudari juberes, & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem, inſigni capitis decorum? ſi vis illum æſtimare, totumque ſcire qualis ſit, faſciam ſolve, multum mali ſub illa latet. Quid de aliis loquor? ſi perpendere te voles, ſepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipſe conſidera. Nunc qualis ſis, aliis credis.

EPIST. LXXXI.

De homine ingrato exordium: tum quæſtio, An grati eſſe debeamus adverſus eum, qui ante juvit, poſt nocuit? Subtiliter & diffuſe hoc diſputat, & varie diſtinguit.

Quereris incidiſſe te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil fa-

facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignum. Nam ſi hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia: ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non reſpondeant potius, quam non dentur: & poſt malam ſegetem ſerendum eſt. Sæpe quidquid perierat aſſidua infelicis ſoli ſterilitate, unius anni reſtituit ubertas. Eſt tanti, ut gratum invenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, ut non ſæpe fallatur: aberrent, ut aliquando hæreant. Poſt naufragium maria tentantur: fœneratorem non fugat a foro decoctor. Cito inerti otio vita torpebit, ſi relinquendum eſt quidquid offendit. Te vero benigniorem hæc ipſa res faciat. nam cujus rei eventus incertus eſt, id, ut aliquando procedat, ſæpe tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in iis libris locuti ſumus, qui de Beneficiis inſcribuntur: illud magis quærendum videtur, quod non ſatis (ut exiſtimo) explicatum eſt: An is qui profuit nobis, ſi poſtea nocuit, paria fecerit, & nos debito ſolverit? Adjice ſi vis & illud: Multo plus poſtea nocuit, quam ante profuerat. Si rectam illam rigidi judicis ſententiam quæris, alterum ab altero abſolvet, & dicet: Quamvis injuria præponderet, tamen beneficiis donetur, quod ex injuria ſupereſt. Plus nocuit? ſed prius profuit. itaque habeatur & temporis ratio. Jam illa manifeſtiora ſunt quam ut admoneri debeas, quærendum eſſe, quam libenter profuerit, quam invitus nocuerit: quoniam animo & beneficia & injuriæ conſtant. Nolui beneficium dare. victus ſum aut verecundia, aut inſtantis pertinacia, aut ſpe. Eo animo quidque debetur, quo datur: nec quantum ſit, ſed a quali profectum voluntate, perpenditur. Nunc conjectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficii

prio-

prioris exceſſit, injuria eſt. Vir bonus utroſque calculos ſic ponit, ut ſe ipſe circumſcribat: beneficio adjicit, injuriæ demit. Ille alter remiſſior judex, quem eſſe me malo, injuriæ oblivisci debebit, officii meminiſſe. Hoc certe, inquit, juſtitiæ convenit, ſuum cuique reddere, beneficio gratiam, injuriæ talionem, aut certe malam gratiam. Verum erit iſtud, cum alius injuriam fecerit, alius beneficium dederit. nam ſi idem eſt, beneficio vis injuriæ exſtinguitur. Nam cui, etiam ſi merita non anteceſſiſſent, oportebat ignoſci, poſt beneficia lædenti, plus quam venia debetur. Non pono utrique par pretium: pluris æſtimo beneficium, quam injuriam. Non omnes debere ſciunt grati beneficium. Poteſt etiam imprudens, & rudis, & unus e turba, utique dum prope eſt ab accepto, reddere beneficium, & penſare: ignorat autem quantum debeat. Uni ſapienti notum eſt, quanti res quæque taxanda ſit. Nam ille de quo loquebar modo, ſtultus, etiam ſi bonæ voluntatis eſt, aut minus quam debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum eſt, effundit atque abjicit. Mira in quibuſdam rebus verborum proprietas eſt: & conſuetudo ſermonis antiqui quædam efficaciſſimis, & officia docentibus, notis ſignat. Sic certe ſolemus loqui: *Ille illi gratiam retulit*. Referre, eſt ultro quod debeas afferre. Non dicimus, *Gratiam reddidit*. Reddunt enim & qui repoſcuntur, & qui inviti, & qui ubilibet, & qui per alium. Non dicimus, *Repoſuit beneficium*, *aut ſolvit*: nullum enim nobis placuit, quod æri alieno convenit, verbum. Referre, eſt ad eum a quo acceperis, ferre. Hæc vox ſignificat voluntariam relationem. Qui retulit, ipſe ſe appellavit. Sapiens omnia examinabit ſecum, quantum acceperit, a quo, quando, ubi,

ubi, quemadmodum. Itaque negamus quemquam ſcire gratiam referre, niſi ſapientem. non magis quam beneficium dare quiſquam ſcit, niſi ſapiens. hic ſcilicet, qui magis dato gaudet, quam alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere; παράδοξα Græci vocant: & ait, Nemo ergo ſcit præter ſapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori ſuo, reponere quiſquam ſcit alius? nec cum emit aliquam rem, pretium venditori perſolvere? Sed ne nobis fiat invidia, ſcito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe ait, *Solum ſapientem referre gratiam ſcire*. Deinde idem admiratur, cum dicimus, *Solus ſapiens ſcit amare, ſolus ſapiens amicus eſt*. Atqui & amoris & amicitiæ pars eſt, referre gratiam: imo hoc magis vulgare eſt, & in plures cadit, quam vera amicitia. Deinde idem admiratur quod dicimus, fidem niſi in ſapiente non eſſe: tamquam non ipſe idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam neſcit? Deſinant itaque infamare nos, tamquam incredibilia jactantes: & ſciant apud ſapientem eſſe ipſa honeſta, apud vulgum ſimulacra rerum honeſtarum & effigies. Nemo referre gratiam ſcit, niſi ſapiens. Stultus quoque utcumque ſcit, & quemadmodum poteſt, referat: ſcientia illi potius, quam voluntas deſit. Velle non dicitur. Sapiens inter ſe omnia comparabit. majus ejus opus, aut minus fit (quamvis idem ſit) tempore, loco, cauſſa. Sæpe enim hoc non potuere divitiæ in domum infuſæ, quod opportune dati mille denarii. Multum enim intereſt, donaveris, an ſuccurreris: ſervaverit illum tua liberalitas, an inſtruxerit. Sæpe quod datur, exiguum eſt: quod ſequitur ex eo, magnum. Quantum autem exiſtimas intereſſe, utrum aliquis quod dederat, ſumpſerit, an benefi-

cium acceperit, ut daret? Sed ne in eadem quæ ſatis ſcrutati ſumus, revolvamur; in hac comparatione beneficii & injuriæ, vir bonus judicabit quidem quod erit æquiſſimum: ſed beneficio favebit, in hanc erit partem proclivior. Plurimum autem momenti perſona ſolet afferre in rebus ejuſmodi. Dediſti mihi beneficium in ſervo, injuriam feciſti in patre: ſervaſti mihi filium, ſed patrem abſtuliſti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, proſequetur: & ſi puſillum erit quod interſit, diſſimulabit. Etiam ſi multum fuerit, ſi id donari ſalva pietate ac fide poterit, remittet: id eſt, ſi ad ipſum tota pertinebit injuria. Summa rei hæc eſt. facilis erit in commutando: patietur plus imputari ſibi: invitus beneficium per compenſationem injuriæ ſolvet: in hanc partem inclinabit, huc verget, ut cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, ſi quis beneficium libentius accipit, quam reddit. Quanto hilarior eſt qui ſolvit, quam qui mutuatur; tanto debet lætior eſſe, qui ſe maximo ære alieno accepti beneficii exonerat, quam qui accipiens cum maxime obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori quidem, præter ſortem, extra ordinem numerant: beneficiorum autem uſum eſſe gratuitum putant. Et illa creſcunt mora: tantoque plus ſolvendum eſt, quanto tardius. Ingratus eſt, qui beneficium reddit ſine uſura. Itaque hujus quoque rei habebitur ratio, cum conferentur accepta & expenſa. Omnia facienda ſunt, ut quam gratiſſimi ſimus. noſtrum enim in hoc bonum. quemadmodum juſtitia non eſt, ut vulgo creditur, ad alios pertinens; maxima pars ejus in ſe redit. Nemo non cum alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, quod volet adjuvare adjutus, protegere defenſus, quod bonum exemplum circuitu

cuitu ad facientem revertitur: ſicut mala exempla recidunt in auctores, nec ulla miſeratio contingit his, qui patiuntur injurias, quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quod virtutum omnium pretium in ipſis eſt. Non enim exercentur ad præmium: recte facti, feciſſe merces eſt. Gratus ſum, non ut alius mihi libentius præſtet, priori irritatus exemplo: ſed ut rem jucundiſſimam ac pulcherrimam faciam. Gratus ſum, non quia expedit; ſed quia juvat. Hoc ut ſcias ita eſſe, ſi gratum eſſe non licebit, niſi ut videar ingratus, ſi reddere beneficium non aliter quam per ſpeciem injuriæ potero; æquiſſimo animo ad honeſtum conſilium, per mediam infamiam tendam. Nemo mihi videtur pluris æſtimare virtutem, nemo illi magis eſſe devotus, quam qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaque, ut dixi, majore tuo, quam alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malitia miſeros facit, virtus beatos, gratum autem eſſe virtus eſt; rem uſitatam reddidiſti, inæſtimabilem conſecutus es, conſcientiam grati: quæ niſi in animum divinum, fortunatumque non pervenit. In contrarium autem huic affectum, ſumma infelicitas urget. Nemo ſi ingratus eſt, non miſer erit: non differo illum, ſtatim miſer eſt. Itaque ingrati eſſe vitemus, non aliena cauſſa, ſed noſtra. Minimum ex nequitia leviſſimumque ad alios redundat: quod peſſimum ex illa eſt, & (ut ita dicam) ſpiſſiſſimum, domi remanet, & premit habentem. Quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat, *Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit*. Illud venenum, quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſua conti-

nent,

nent, non eſt huic ſimile: hoc habentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe, & macerat: odit, quæ accepit, quia redditurus eſt, & extenuat: injurias vero dilatat atque auget. Quid autem eo miſerius, cui beneficia excidunt, hærent injuriæ? At contra ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſa commendat, & ſe aſſidua ejus commemoratione delectat. Malis una voluptas eſt, & hæc brevis, dum accipiunt beneficia: ex quibus ſapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat: quod immortale eſt, & aſſiduum. Illa contemnit, quibus læſus eſt: nec obliviſcitur per negligentiam, ſed volens. Non vertit omnia in pejus: ſed nec quærit cui imputet caſum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur verba, nec vultus: quidquid accidit, benigne interpretando levat: nec offenſæ potius, quam beneficii meminit. Quantum poteſt, in priore ac meliore ſe memoria detinet: nec mutat animum adverſus bene meritos, niſi multum malefacta præcedant; & manifeſtum etiam conniventi diſcrimen eſt: tunc quoque in hoc dumtaxat, ut talis ſit poſt majorem injuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par eſt injuria; aliquid in animo benevolentiæ remanet. Quemadmodum reus ſententiis paribus abſolvitur, & ſemper quidquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis, ubi paria maleficiis merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed non deſinet velle debere: & hoc facit, quod qui poſt tabulas novas ſolvunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi contempſerit iſta, propter quæ vulgus inſanit. Si referre vis gratiam: & in exſilium eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas, & ipſa innocentia ſæpe maculanda, indigniſ-

que

que objicienda rumoribus. Non parvo ſibi conſtat homo gratus. Nihil carius æſtimamus, quam beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius, cum accepimus. Quæris quid ſit, quod oblivionem acceptorum nobis faciat? cupiditas accipiendorum. cogitamus non quid impetratum, ſed quid impetrandum ſit. Abſtrahunt a recto divitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinione noſtra cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res: de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras trahant, præter hoc, quod mirari illa conſuevimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur: ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: & cum ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credimus, ſic & in hoc fidei populi credamus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omne hoc urbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt: in hoc bonis maliſque conveniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: divitias aliquis ad ſummum bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas: nihil eſſe eo locupletius, cui quod donet fortuna non invenit. In tanta judiciorum diverſitate, referendam bene merentibus gratiam, omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt: in hoc tam diſcors turba conſentiet, cum interim injurias pro beneficiis reddimus. Et prima cauſſa eſt, cur quis ingratus ſit, ſi ſatis gratus eſſe non potuit. Eo perductus eſt furor, ut periculoſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe non reddere; non vult eſſe, cui reddat. Tibi habe, quod accepiſti: non repeto, non exi-

exigo. profuiſſe tutum ſit. Nullum eſt odium pernicioſius, quam ex beneficii violati pudore.

EPIST. LXXXII.

Contra delicias, & mollem vitam: itemque otium ignavum. Studiis id dedicandum eſſe: & præſertim Philoſophiæ, quæ muniat contra metus, & externa omnia mala, contra ipſam mortem. Fruſtra in hanc nos argutiis aut Sophiſmatis armari; & obiter contra facientes. Mortem per ſe indifferentem eſſe; ſed talem, aut talem, honeſtam; & contra. Iterumque contra cavillatores. Bona.

DEſii jam de te eſſe ſolicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior eſt. poteſt fortuna tibi injuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo, ne tu facias tibi. I, qua cœpiſti: & in iſto te vitæ habitu compone, placide, non molliter. Male tibi eſſe malo, quam molliter. Male nunc ſic accipe, quemadmodum a populo ſolet dici, dure, aſpere, laborioſe. Audire ſolemus ſic quorundam vitam laudari, quibus invidetur: *Molliter vivit*. Hoc dicunt, malus eſt. Paullatim enim effœminatur animus, atque in ſimilitudinem otii ſui & pigritiæ, in qua jacet, ſolvitur. Quid ergo? viro non vel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timent mortem, cui vitam ſuam fecere ſimilem. Multum intereſt inter otium, & conditivum. Quid ergo? inquis. non ſatius eſt vel ſic jacere, quam iſtis officiorum vorticibus volutari? Utraque res lethalis eſt, & contractio, & torpor. Puto, æque qui in odoribus jacet mortuus eſt, quam

quam qui rapitur unco. Otium ſine litteris mors eſt, & hominis vivi ſepultura. Quid denique prodeſt ſeceſſiſſe, tamquam non trans maria nos ſolicitudinum cauſſæ perſequantur? Quæ latebra eſt, in quam non intret metus mortis? quæ tam munita, & in altum ſubducta vitæ quies, quam non dolor territet? Quocumque te abdideris, mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt, quæ circumeunt nos, quo aut fallant, aut urgeant: multa intus, quæ etiam in media ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis laceſſitum, non tranſit. In inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, ut putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, niſi hærentem ſibi. Itaque quantum poſſumus, ab illa reſiliamus: quod ſola præſtabit ſui naturæque cognitio. Sciat quo iturus ſit, unde ortus: quod illi bonum, quod malum ſit: quid petat, quid devitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatum manſueſcit inſania, timorum ſævitia compeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam ſine philoſophia repreſſiſſe: ſed cum ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna verba excidunt, cum tortor popoſcit manum, cum mors propius acceſſit. Poſſis illi dicere: Facile provocabas mala abſentia: ecce dolor, quem tolerabilem eſſe dicebas: ecce mors, quam contra multa animoſe locutus es; ſonant flagella, gladius micat?

Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio: ſi non verba exercueris, ſed animum: ſi contra mortem te præparaveris: adverſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cavil-

villationibus tibi perſuadere tentaverit, mortem malum non eſſe. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Græcas, quas nondum, quamvis mirer, excuſſi. Zeno noſter hac collectione utitur: Nullum malum glorioſum eſt: mors autem glorioſa eſt: mors ergo non eſt malum. Profeciſti. liberatus ſum metu: poſt hæc non dubitabo porrigere cervicem. Non vis ſeverius loqui, nec morituro riſum movere? Non mehercule facile tibi dixerim, utrum ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione judicavit mortis metum extinguere: an qui hoc tamquam ad rem pertineret, conatus eſt ſolvere. Nam & ipſe interrogationem contrariam oppoſuit, ex eo natam, quod mortem inter indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens glorioſum eſt: mors autem glorioſum eſt: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides ubi obrepat. mors non eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt: & cum dicit, Indifferens nihil glorioſum eſt; concedo tibi ita, ut dicam, nihil glorioſum eſſe, niſi circa indifferentia. Indifferentia autem eſſe dico, nec bona, nec mala, tamquam morbum, dolorem, paupertatem, exſilium, mortem: nihil horum per ſe glorioſum eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur enim non paupertas, ſed is quem non ſubmittit, nec incurvat: laudatur non exſilium, ſed qui hoc non doluit: laudatur non dolor, ſed ille quem nihil coegit dolor. Nemo mortem laudat, ſed eum cui mors ante abſtulit animum, quam conturbavit. Omnia iſta per ſe non ſunt honeſta, nec glorioſa: ſed quidquid virtus ex illis adiit, tractavitque, honeſtum & glorioſum facit. Illa in medio poſita ſunt: intereſt, utrum malacia illis an virtus manum admoverit. Mors enim illa, quæ in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & e-

rubeſcenda. Hic eſt enim Brutus, qui cum periturus mortis moras quæreret, ad exonerandum ventrem ſeceſſit, & evocatus ad mortem, juſſuſque præbere cervicem: *Præbebo*, inquit, *ita vivam*. Quæ dementia eſt fugere, cum retro ire non poſſis? Præbebo, inquit: ita vivam. pene adjecit, vel ſub Antonio. O hominem dignum, qui vitæ dederetur! Sed ut cœperam dicere, vides ipſam mortem nec malum eſſe, nec bonum: Cato illa honeſtiſſime uſus eſt, turpiſſime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute addita ſumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obſcuriſſimum eſt nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quæ a nobis indifferentia ac media dicuntur, divitiis, viribus, formæ, honoribus, regno: & contra, morti, exſilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minus aut magis pertimuimus, aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Maſſa per ſe nec calida, nec frigida eſt. in fornacem conjecta concaluit: in aquam remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt, per illud quod honeſtum eſt: id eſt virtus, & animus externa contemnens. Eſt & horum, Lucili, quæ appellamus Media, grande diſcrimen. Non enim ſic mors indifferens eſt, quomodo utrum capillos pares habeas, necne: mors inter illa eſt, quæ mala quidem non ſunt, tamen habent mali ſpeciem. Sui amor eſt, & permanendi conſervandique ſe inſita voluntas, atque aſpernatio diſſolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſuevimus rerum copia educere. Illa quoque res morti nos alienat, quod hæc jam novimus: illa ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus eſt, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamſi indifferens mors, non tamen inter ea eſt quæ fa-

cile

cile negligi poſſint: magna exercitatione durandus eſt animus, ut conſpectum ejus, acceſſumque patiatur. Mors contemni debet magis, quam ſolet. multa enim de illa credimus: multorum ingeniis certatum eſt, ad augendam ejus infamiam. Deſcriptus eſt carcer infernus, & perpetua nocte oppreſſa regio, in qua ingens janitor Orci,

Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento,
Æternum latrans exſangues territat umbras.

Sed etiam cum perſuaſeris iſta fabulas eſſe, nec quidquam defunctis ſupereſſe quod timeant, ſubit alius metus. Aeque enim timent, ne apud inferos ſint, quam ne nuſquam. His adverſantibus, quæ nobis infudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem, quid ni glorioſum ſit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ numquam ad virtutem exſurget, ſi mortem malum eſſe crediderit: exſurget, ſi putabit indifferens eſſe. Non recipit rerum natura, ut aliquis magno animo accedat ad id quod malum judicat: pigre veniet, & cunctanter: non eſt autem glorioſum, quod ab invito & tergiverſante fit. nihil facit virtus, quia neceſſe eſt. Adjice nunc, quod nihil honeſte fit, niſi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nulla parte ſui repugnavit. Ubi autem ad malum acceditur, aut pejorum metu fit, aut ſpe bonorum, ad quæ pervenire tanti fit, devorata unius mali patientia. Diſſident inter ſe judicia facientis. Hinc eſt, quod jubeat propoſita perficere: illinc, quod retrahat, & ab re ſuſpecta ac periculoſa fuget. Igitur in diverſa diſtrahitur. Si hoc eſt, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit: non timet quod facit.

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito,
Quam tua te Fortuna ſinet.

Non ibis audentior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc e pectore eſt: alioquin hæſitabit impetum moratura ſuſpicio. trudetur in id, quod invadendum eſt. Noſtri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram eſſe, fallacem autem alteram & falſam, quæ illi opponitur. Ego non redigo iſta ad legem Dialecticam, & ad illos artificii veternoſiſſimi nodos: totum genus iſtud exturbandum judico, quo circumſcribi ſe qui interrogatur, exiſtimat, & ad confeſſionem perductus aliud reſpondet, aliud putat. Pro veritate ſimplicius agendum eſt: contra metum fortius. Hæc ipſa quæ volvuntur ab illis, ſolvere malim & expendere, ut perſuadeam, non ut imponam. In aciem educturus exercitum, pro conjugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in unam transferentes domum. Laconas tibi oſtendo, in ipſis Thermopylarum anguſtiis poſitos, nec victoriam ſperantes, nec reditum. ille locus illis ſepulchrum futurus eſt. Quemadmodum exhortaris, ut totius gentis ruinam, objectis corporibus excipiant, & vita potius quam loco cedant? Dices, quod malum eſt, glorioſum non eſt: mors glorioſa eſt: mors ergo non malum? O efficacem concionem! Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, & ſtans mori! At ille Leonidas quam fortiter illos allocutus eſt? *Sic*, inquit, *commilitones prandete, tamquam apud inferos cœnaturi*. Non in ore crevit cibus, non hæſit in faucibus, non elapſus eſt manibus: alacres illi & ad prandium promiſerunt, & ad cœnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cum per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt? *Ire commilitones illo neceſſe eſt, unde redire non eſt neceſſe*. Vides quam ſim-

plex

plex & imperioſa virtus ſit. Quem mortalium circumſcriptiones veſtræ fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animum. qui numquam minus contrahendus eſt, & in minuta ac ſpinoſa cogendus, quam cum aliquid grande componitur. Non trecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. quomodo illos docebis malum non eſſe? quomodo opiniones totius ævi, quibus protinus infantia imbuitur, evinces? quod auxilium invenies? Quid dices imbecillitati humanæ? quid dices, quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi conſenſum, quibus ingenii viribus obnixam contra te perſuaſionem humani generis avertes? verba mihi captioſa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africa ſævam, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtra ſagittis fundiſque petierunt. Ne Python quidem vulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro vaſtitate corporis ſolida, ferrum, & quidquid humanæ torſerant manus, rejiceret. molaribus demum fracta ſaxis eſt: & adverſus mortem tu tam minuta jacularis? ſubula leonem excipis? Acuta ſunt iſta quæ dicis. Nihil eſt acutius ariſta. quædam inutilia & inefficacia ipſa ſubtilitas reddit.

EPIST. LXXXIII.

Vivendum, ut coram Deo inſpectore, & arbitro. Adjungit de ſua tunc vita, temperantia, vigilantia. Iterum (ut priore epiſtola) contra μικρολόγους *& qui minutis ſermonibus, aut cavillis Sapientiam enervant. Docet ab ipſo Zenone, contra Ebrietatem diſſerente. Atqui fortius, clariuſque agendum: & exemplum præbet, & vitium illud damnat. Bona.*

Singulos dies tibi meos, & quidem totos, indicari jubes. Bene de me judicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certe vivendum eſt, tamquam in conſpectu vivamus: ſic cogitandum, tamquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſit: & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretum? nihil Deo clusum eſt. Intereſt animis noſtris, & cogitationibus mediis intervenit. Sic intervenit dico, tamquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod jubes, & quid agam, & quo ordine, libenter tibi ſcribam. obſervabo me protinus: & quod eſt utiliſſimum, diem meum recognoſcam. Hoc nos peſſimos facit, quod nemo vitam ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. atqui conſilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies ſolidus eſt. nemo ex illo quidquam mihi eripuit: totus inter ſtratum lectionemque diviſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias ſenectuti. non magno mihi conſtat: cum me movi, laſſus ſum. Hic autem exercitationis, etiam fortiſſimis, finis eſt. Progymnaſtas meos quæris? unus mihi ſufficit Earinus, puer (ut ſcis) amabilis: ſed mutabitur. Jam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait, nos eamdem criſim habere, quia utrique dentes cadunt: ſed jam vix illum aſſequor currentem, & intra pauciſſimos dies non potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum intervallum fit, inter duos itinere diverſo euntes. eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo: nec ignoras, quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus ſum. jam enim ætas noſtra non deſcendit, ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit, quæris? quod raro curſoribus evenit, Hieran fecimus. Ab hac fatigatione ma-

magis, quam exercitatione, in frigidam deſcendi. hoc apud me vocatur parum calda. Ille tantus Pſychrolutes, qui Kalendis Januariis in Euripum ſaltabam, qui anno novo quemadmodum legere, ſcribere, dicere aliquid, ſic auſpicabar in Virginem deſilire, primum ad Tiberim tranſtuli caſtra: deinde ad hoc ſolium, quod cum fortiſſimus ſum, & omnia bona fide fiunt, ſol temperat. non multum mihi ad balneum ſupereſt. Panis deinde ſiccus, & ſine menſa prandium: poſt quod non ſunt lavandæ manus. Dormio minimum. conſuetudinem meam noſti: breviſſimo ſomno utor, & quaſi interjungo. Satis eſt mihi, vigilare deſiiſſe: aliquando dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpicor. Ecce Circenſium obſtrepit clamor: ſubita aliqua & univerſa voce feriuntur aures meæ. nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem. Fremitum patientiſſime fero: multæ voces, & in unum confuſæ, pro fluctu mihi ſunt, aut vento ſilvam verberante, & ceteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? nunc cui animum adjecerim, dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi voluerint prudentiſſimi viri, qui rerum maximarum probationes leviſſimas & perplexas fecerunt: quæ ut ſint veræ, mendacio tamen ſimiles ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, hujus ſectæ fortiſſimæ ac ſanctiſſimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium. Ebrio ſecretum ſermonem nemo committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſita interrogatione ſimili derideatur, attende. Satis enim eſt, unam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecretum ſermonem committit: viro bono autem committit: ergo vir bonus non dormit. Quo uno modo poteſt,

Poſidonius Zenonis noſtri cauſſam agit: ſed ne ſic quidem, ut exiſtimo, agi poteſt. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cum aliquis vino gravis eſt, & impos ſui: altero, ſi ſolet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio eſt: nunc a Zenone dici qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quæ per vinum eloqui poſſit. quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe concedes inter ebrium & ebrioſum. poteſt & qui ebrius eſt, tunc primum eſſe, nec habere hoc vitium: & qui ebrioſus eſt, ſæpe extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo, quod ſignificari verbo iſto ſolet: præſertim cum ab homine diligentiam profeſſo ponatur, & verba examinante. Adjice nunc, quod ſi hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæſivit locum fraudi: quod faciendum non eſt, ubi veritas quæritur. Sed ſane hoc ſenſerit: quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non committi ſermonem ſecretum. Cogita enim quam multis militibus, non ſemper ſobriis, & imperator, & tribunus, & centurio tacenda mandaverit. De illa C. Cæſaris cæde, illius dico qui ſuperato Pompejo Rempublicam tenuit, tam creditum eſt Tillio Cimbro, quam C. Caſſio. Caſſius tota vita aquam bibit: Tillius Cimber & nimius erat in vino, & ſcordalus. In hanc rem jocatus eſt ipſe: *Ego*, inquit, *quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum?* Sibi quiſque nunc nominet eos, quibus ſcit & vinum male credi, & ſermonem bene. Unum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt enim vita exemplis illuſtribus. non ſemper confugiamus ad vetera. L. Piſo, urbis cu-

ſtos,

ſtos, ebrius ex quo ſemel factus eſt, fuit, majorem partem noctis in convivio exigebat: uſque in horam ſextam fere dormiebat: hoc erat ejus matutinum. Officium tamen ſuum, quo tutela urbis continebatur, diligentiſſime adminiſtravit. Huic & divus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiſcens in Campaniam, cum multa in urbe & ſuſpecta relinqueret & inviſa. Puto quia illi bene ceſſerat Piſonis ebrietas, poſtea Coſſum fecit urbis præfectum, virum gravem, moderatum, ſed merſum vino, & madentem: adeo ut ex ſenatu aliquando, in quem e convivio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa ſua manu ſcripſit, quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis judicabat. Nullum Coſſo aut privatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. Itaque declamationes iſtas de medio removeamus. Non eſt animus in ſua poteſtate, ebrietate devinctus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo jacet, in ſummam partem vis caloris ejectat: ſic vino exæſtuante quidquid in imo jacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne ſecretum quidem: quod ſuum alienumque eſt, pariter effundunt. Sed quamvis hoc ſoleat accidere, ita & illud ſolet, ut cum his quos ſcimus libentius bibere, de rebus neceſſariis deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patrocinii loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri, non dari tacitum. Quanto ſatius eſt, aperte accuſare ebrietatem, & vitia ejus exponere? quæ etiam tolerabilis homo vitaverit, nedum perfectus ac ſapiens. cui ſatis eſt ſitim extinguere: qui etiam ſi quando orta eſt hilaritas, aliena

cauſſa producta longius, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nam de illo videbimus, an ſapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebriis ſolita. Interim ſi hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis agis? dic quam turpe ſit, plus ſibi ingerere quam capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram: quam multa ebrii faciant, quibus ſobrii erubeſcant: nihil aliud eſſe ebrietatem, quam voluntariam inſaniam. Extende in plures dies illum ebrii habitum: numquid de furore dubitabis? nunc quoque non eſt minor, ſed brevior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum cariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit: & intellecto facinore, mori voluit. certe debuit. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit: obſtantem malis conatibus verecundiam removet. Plures enim pudore peccandi, quam bona voluntate, prohibitis abſtinent. Ubi poſſedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, ſed protrahit. tunc libidinoſus ne cubiculum quidem exſpectat, ſed cupiditatibus ſuis, quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſævo, malignitas livido: omne vitium detegitur & prodit. Adjice illam ignorationem ſui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum: ſtomachi tormenta, cum effervescit merum, ac viſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen utcumque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt: quid cum ſomnus vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gen-

tes,

tes, bellicoſaſque hoſtibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit: hæc contumaciſſimos, & jugum recuſantes, in alienum egit arbitrium: hæc invictos acie mero domuit. Alexandrum, cujus modo feci mentionem, tot itinera, tot prœlia, tot hiemes, per quas, victa temporum locorumque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi, & ille Herculaneus ac fatalis ſcyphus condidit. Quæ gloria eſt, capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſaverint, cum ſuperſtes toti convivio fueris, cum omnes viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit; vinceris a dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenii nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana trajecit, quam ebrietas, nec minor vino Cleopatræ amor? Hæc illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum capita principum civitatis cænanti referrentur, cum inter apparatiſſimas epulas luxuſque regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cum vino gravis, ſitiret tamen ſanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, etiam ſi ſobrius faceret: quanto intolerabilius, quod hæc in ipſa ebrietate faciebat? Fere vinolentiam crudelitas ſequitur. violatur enim exaſperaturque ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radii ſolis offenſionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cum ſæpe apud ſe non ſint, conſuetudine inſaniæ durata vitia, vino concepta, etiam ſine illo valent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem oſtende rebus, non verbis:

quod facillimum eſt. Proba iſtas, quæ voluptates vocantur, ubi tranſcenderint modum, pœnas eſſe. Nam ſi illud argumentaberis, ſapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi temulentus ſit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, nec ſopore ſumpto dormiturum, nec elleboro accepto quidquid in viſceribus hærebit, ejecturum, dejecturumque. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat: quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium?

EPIST. LXXXIV.

Stilum lectionemque alternanda eſſe. Lecta autem in ſuccum unum vertenda, & noſtra facienda. Denique adhortatio ad Sapientiam. Bona & utilia monita.

ITinera iſta quæ ſegnitiam mihi excutiunt, & valetudini meæ prodeſſe iudico, & ſtudiis. Quare valetudinem adjuvent, vides: cum pigrum me, & negligentem corporis litterarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studiis quare proſint, indicabo. A lectionibus receſſi. Sunt autem, ut exiſtimo, neceſſariæ, primum, ne ſim me uno contentus: deinde, ut cum ab aliis quæſita cognovero, tum & de inventis judicem, & cogitem de inveniendis. Alit lectio ingenium: & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen, reficit. Nec ſcribere tantum, nec tantum legere debemus. altera res contriſtabit, & vires exhauriet: de ſtilo dico: altera ſolvet ac diluet. Invicem hoc illo commutandum eſt, & alterum altero temperandum: ut quidquid lectione collectum eſt, ſtilus redigat in corpus. Apes (ut ajunt) debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde

quid

quidquid attulere, diſponunt, ac per favos digerunt: &, ut Virgilius noſter ait,

---liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas.

De illis non ſatis conſtat, utrum ſuccum ex floribus ducant, qui protinus mel ſit: an quæ collegerunt, in hunc ſaporem mixtura quadam, & proprietate ſpiritus ſui, mutent. Quibuſdam enim placet, non faciendi mellis ſcientiam eſſe illis, ſed colligendi. Ajunt inveniri apud Indos mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cœli, aut ipſius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoque herbis vim eamdem, ſed minus manifeſtam & notabilem poni: quam perſequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant, conditura & diſpoſitione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiumque decerpſerint: non ſine quodam, ut ita dicam, fermento, quo in unum diverſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud, quam de quo agitur, abducar, nos quoque apes debemus imitari, & quæcumque ex diverſa lectione congeſſimus, ſeparare. melius enim diſtincta ſervantur. deinde adhibita ingenii noſtri cura & facultate, in unum ſaporem varia illa libamenta confundere: ut etiam ſi apparuerit unde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe, quam unde ſumptum eſt, appareat. Quod in corpore noſtro videmus, ſine ulla opera noſtra, facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quamdiu in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt: at cum ex eo quod erant, mutata ſunt, tunc demum in vires & in ſanguinem tranſeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præſtemus: ut quæcumque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint. Concoquamus illa; alioquin in memoriam ibunt, non

non ingenium. Aſſentiamur illis fideliter; & noſtra faciamus, ut unum quiddam fiat ex multis: ſicut unus numerus fit ex ſingulis, cum minores ſummas & diſſidentes computatio una comprehendit. Hoc faciat animus noſter. omnia quibus eſt adjutus, abſcondat: ipſum tantum oſtendat, quod effecit. Etiamſi alicujus in te comparebit ſimilitudo, quem admiratio tibi altius fixerit: ſimilem eſſe te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago, res mortua eſt. Quid ergo? non intelligetur cujus imiteris orationem? cujus argumentationem? cujus ſententias? Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri. nec enim omnibus, quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam ſuam impreſſit, ut in unitatem illam competant. Non vides quam multorum vocibus chorus conſtet? unus tamen ex omnibus ſonus redditur. aliqua illic acuta eſt, aliqua gravis, aliqua media. accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ: ſingulorum illic latent voces, omnium apparent. De choro dico, quem veteres Philoſophi noverant. In commiſſionibus noſtris plus cantorum eſt, quam in theatris olim ſpectatorum fuit. cum omnes vias ordo canentium implevit, & cavea æneatoribus cincta eſt, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumque conſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum volo, ut multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in unum conſpirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? aſſidua intentione: ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente. hanc ſi audire volueris, dicet tibi: Relinque iſta jamdudum, ad quæ diſcurritur. relinque divitias, aut periculum poſſidentium, aut onus. relinque corporis atque animi voluptates: molliunt & enervant. relinque ambitum:

tu-

tumida res eſt, vana, ventoſa. nullum habet terminum. tam ſolicita eſt, ne quem ante ſe videat, quam ne poſt ſe alium. laborat invidia, & quidem duplici. Vides autem quam miſer ſit is, cui invidetur, ſi & invidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuoſa, rixa ſalutantium, limina: multum habent contumeliarum, ut intres; plus, cum intraveris. Præteri iſtos gradus divitum, & magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula. non in prærupto tantum iſtic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potius te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimaſque res, & ſimul ampliſſimas pete. Quæcunque videntur eminere in rebus humanis, quamvis puſilla ſint, & comparatione humillimorum exſtent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt. At ſi conſcendere hunc verticem libet, cui ſe fortuna ſubmiſit: omnia quidem ſub te, quæ pro excelſiſſimis habentur, adſpicies, ſed tamen venies ad ſumma per planum.

EPIST. LXXXV.

Sophiſmata improbat, & a ſeriis ſtudiis ea arcet. Exempla quædam dat, ſed ad utilia traducit: & contra Peripateticos, Sapientem vacare affectibus debere. Deinde, Beatam vitam ſibi ſufficere: unam & æqualem eſſe, ſeu longam, ſeu brevem. Non etiam imminui ab externis, etſi mala, aut damna incurrant: & Sapientem omnibus bene uti. Bona, ſapiens Epiſtola.

Peperceram tibi, & quidquid nodoſi adhuc ſupererat, præterieram: contentus quaſi guſtum tibi dare eorum, quæ a noſtris dicuntur, ut probetur virtus ad explendam beatam vitam ſola ſatis efficax. Jubes me, quidquid eſt interrogationum aut noſtrarum

aut

aut ad traditionem noſtram excogitatarum, comprehendere: quod ſi facere voluero, non erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor, hoc me argumentorum genere non delectari. pudet in aciem deſcendere pro diis hominibuſque ſuſceptam, ſubula armatum. Qui prudens eſt, & temperans eſt: qui temperans eſt, & conſtans: qui conſtans eſt, & imperturbatus eſt. qui imperturbatus eſt, ſine triſtitia eſt. qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt: ergo prudens beatus eſt, & prudentia ad beatam vitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent; ut imperturbatum, & conſtantem, & ſine triſtitia ſic interpretentur, tamquam imperturbatus dicatur, qui raro perturbatur, & modice, non qui numquam. Item ſine triſtitia eum dici ajunt, qui non eſt obnoxius triſtitiæ, nec frequens, nimiuſve in hoc vitio. Illud enim humanam naturam negare, alicujus animum immunem eſſe triſtitia: ſapientem non vinci mœrore, ceterum tangi: & cetera in hunc modum ſectæ ſuæ reſpondentia. Non hi tollunt affectus, ſed temperant: quantulum autem ſapienti damus, ſi imbecillimis fortior eſt, & mœſtiſſimis lætior, & effrænatiſſimis moderatior, & humillimis major? Quid ſi miretur velocitatem ſuam Ladas, ad claudos debileſque reſpiciens?

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec curſu teneras læſiſſet ariſtas;
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata, non quæ tardiſſimorum collatione laudatur. Quid ſi ſanum voces, leviter febricitantem? non eſt bona

bona valetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, ſapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla ineſt duritia granorum, ſed quibus minor. Falſum eſt. Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo, ſed vacationem. nulla debent eſſe; non parva. Nam ſi ulla ſint, creſcent, & interim impedient. Quomodo oculos major & perfecta ſuffuſio excæcat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapienti, impar illis erit ratio, & velut torrente quodam auferetur: præſertim cum illi non unum, ſed univerſum affectuum cœtum relinquis, cum quo colluctetur. Plus poteſt quamvis mediocrium turba, quam poſſet unius magni violentia. Habet pecuniæ cupiditatem, ſed modicam: habet ambitionem, ſed non concitatam: habet iracundiam, ſed placabilem: habet inconſtantiam, ſed minus vagam ac mobilem: habet libidinem, non inſaniam. Melius cum illo ageretur, qui unum vitium integrum haberet, quam cum eo qui leviora quidem, ſed omnia. Deinde nihil intereſt, quam magnus ſit affectus: quantuſcumque eſt, parere neſcit, conſilium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domeſticum & mite; natura enim illorum eſt ſurda ſuadenti: ſic non ſequuntur, non audiunt affectus, quantulicumque ſint. Tigres, leoneſque numquam feritatem exuunt, aliquando ſubmittunt: & cum minime exſpectaveris, exaſperatur torvitas mitigata. Nunquam bona fide vitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit, ne incipient quidem affectus. ſi invita ratione cœperint, invita perſeverabunt. Facilius eſt enim, initia illorum prohibere, quam impetum regere. Falſa eſt itaque iſta mediocritas & inutilis, eodemque loco habenda, quo ſi quis diceret modice inſaniendum, modice ægro-
tan-

tandum. Sola virtus habet, non recipiunt animi mala temperamentum: facilius ſuſtuleris illa, quam rexeris. Numquid dubium eſt, quin vitia mentis humanæ inveterata & dura, quæ morbos vocamus, immoderata ſint: ut avaritia, ut crudelitas, ut impotentia, ut impietas? ergo immoderati ſunt & affectus: ab his enim ad illa tranſitur. Deinde ſi das aliquid juris triſtitiæ, timori, cupiditati, ceteriſque motibus pravis, non erunt in noſtra poteſtate. Quare? quia extra nos ſunt, quibus irritantur. Itaque creſcunt, prout magnas habuerint minoreſve cauſſas, quibus concitentur. major erit timor, ſi plus quo exterreatur, aut propius adſpexerit: acrior cupiditas, quo illam amplioris rei ſpes evocaverit. Si in noſtra poteſtate non eſt, an ſint affectus; ne illud quidem eſt, quanti ſint: ſi ipſis permiſiſti incipere, cum cauſis ſuis creſcent, tantique erunt, quanti fient. Adjice nunc, quod iſta quantumvis exigua ſint, in majus excedunt. numquam perniciofa ſervant modum. Quamvis levia initia morborum, ſerpunt: & ægra corpora minima interdum mergit acceſſio. Illud vero cujus dementiæ eſt credere, quarum rerum extra noſtrum arbitrium poſita principia ſunt, earum noſtri eſſe arbitrii terminos? Quomodo ad finiendum ſatis valeo, ad quod prohibendum parum valui? cum facilius ſit excludere, quam admiſſa comprimere. Quidam ita diſtinxerunt, ut dicerent: Temperans ac prudens poſitione quidem mentis, & habitu tranquillus eſt, eventu non eſt. nam quantum ad habitum mentis ſuæ, non perturbatur, nec contriſtatur, nec timet: ſed multæ extrinſecus cauſſæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale eſt quod volunt dicere: Iracundum quidem illum non eſſe, iraſci tamen aliquando: & timidum quidem non eſſe, time-

timere tamen aliquando: id eſt, vitio timoris carere, affectu non carere. Quod ſi recipitur, uſu frequenti timor tranſit in vitium: & ira in animum admiſſa, habitum illum ira carentis animi retexit. Præterea ſi non contemnit venientes extrinſecus cauſſas, & aliquid timet; cum fortiter eundum erit adverſus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate, cunctanter exibit, & animo recedente. Non cadit autem in ſapientem hæc diverſitas mentis. Illud præterea judicio obſervandum, ne duo quæ ſeparatim probanda ſunt, miſceamus. Per ſe enim colligitur, unum bonum eſſe quod honeſtum: per ſe rurſus, ad vitam beatam ſatis eſſe virtutem. Si unum bonum eſt, quod honeſtum, omnes concedunt ad beate vivendum ſufficere virtutem: e contrario non remittetur, ſi beatum ſola virtus facit, unum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speuſippus putant beatum vel ſola virtute fieri poſſe: non tamen unum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Epicurus quoque judicat, cum virtutem habeat, beatum eſſe, ſed ipſam virtutem non ſatis eſſe ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas, quæ ex virtute eſt, non ipſa virtus. Inepta diſtinctio. Idem enim negat, umquam virtutem eſſe ſine voluptate. ita ſi ei juncta ſemper eſt, atque inſeparabilis, & ſola ſatis eſt: habet enim ſecum voluptatem, ſine qua non eſt, etiam cum ſola eſt. Illud autem abſurdum eſt, quod dicitur beatum quidem futurum vel ſola virtute: non futurum autem perfecte beatum: quod quemadmodum fieri poſſit, non reperio. Beata enim vita bonum in ſe perfectum habet, inexſuperabile: quod ſi eſt, perfecte beata eſt. Si deorum vita nihil habet majus aut melius: beata autem vita divina eſt: nihil habet, in quod amplius poſſit attolli. Præterea ſi beata vita nullius
eſt

eſt indigens, omnis beata vita perfecta eſt, eademque eſt & beata, & beatiſſima. Numquid dubitas, quin beata vita ſummum bonum ſit? ergo ſi ſummum bonum habet, ſumme beata eſt. Quemadmodum ſummum adjectionem non recipit, (quid enim ſupra ſummum erit?) ita ne beata quidem vita, quæ ſine ſummo bono non eſt. Quod ſi aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia diſcrimina ſummi boni facies: cum ſummum bonum intelligam, quod ſupra ſe gradum non habet. Si eſt aliquis minus beatus quam alius, ſequitur, ut hic alterius vitam beatioris magis concupiſcat, quam ſuam. beatus autem nihil ſuæ præfert. Utrumlibet ex his incredibile eſt: aut aliquid beato reſtare, quod eſſe quam quod eſt malit: aut id illum non malle, quod illo melius eſt. Utique enim quo prudentior eſt, hoc magis ſe ad id quod eſt optimum extendet, & id omni modo conſequi cupiet. Quomodo autem beatus eſt, qui cupere etiamnum poteſt, imo qui debet? Dicam quid ſit, ex quo veniat hic error. Neſciunt beatam vitam unam eſſe. in optimo illam ſtatu ponit qualitas ſua, non magnitudo. Itaque in æquo eſt longa & brevis, diffuſa & anguſtior; in multa loca, multaſque partes diſtributa, & in unum coacta. Qui illam numero æſtimat, & menſura, & partibus, jam illi quod habet eximium, eripit. Quid autem eſt in beata vita eximium? quod plena eſt. Finis, ut puta, edendi bibendique, ſatietas eſt. hic plus edit, ille minus: quid refert? uterque jam ſatur eſt. hic plus bibit, ille minus. quid refert? uterque non ſitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus: nihil intereſt, ſi tam illum multi anni beatum fecerunt, quam hunc pauci. Ille quem tu minus beatum vocas, non eſt beatus: non poteſt nomen imminui. Qui fortis eſt, ſine timore

more eſt: qui ſine timore eſt, ſine triſtitia eſt: qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt. Noſtrorum hæc interrogatio eſt. Adverſus hanc ſic reſpondere conantur, falſam nos rem, & controverſam pro confeſſa inducere, eum qui fortis eſt, ſine timore eſſe. Quid ergo? inquit. fortis imminentia mala non timebit? illud dementis alienatique, non fortis eſt. Ille vero, inquit, moderatiſſime timet, ſed in totum extra metum non eſt. Qui hæc dicunt, rurſus in idem revolvuntur, ut illis virtutum loco ſint minora vitia. Nam qui timet quidem, ſed rarius & minus, non caret malitia, ſed leviore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non extimeſcit. Verum eſt quod dicit, ſi mala ſunt: ſed ſi ſcit mala illa non eſſe, & unam tantum turpitudinem malum judicat; debebit ſecure pericula adſpicere, & aliis timenda contemnere. aut ſi ſtulti & amentis eſt, mala non timere: quo quis prudentior eſt, hoc timebit magis. Ut nobis, inquit, videtur: præbebit ſe periculis fortis. Minime. non timebit illa, ſed vitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquis. mortem, vincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non: ſcit enim illa non eſſe mala, ſed videri: omnia iſta humanæ vitæ formidines putat. Deſcribe captivitatem, verbera, catenas, egeſtatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per injuriam, & quidquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numerat. Iſta timidis timenda ſunt. An id exiſtimas malum, ad quod aliquando noſtra ſponte veniendum eſt? Quæris, quid ſit malum? Cedere his quæ mala vocantur, & illis libertatem ſuam dedere, pro qua cuncta patienda ſunt. Perit libertas, niſi illa contemnimus, quæ nobis jugum imponunt. Non dubitarent quid conveniret forti viro, ſi ſcirent quid eſſet fortitudo. Non

eſt

eſt enim inconſulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio: ſcientia eſt diſtinguendi quid ſit malum, & quid non eſt. Diligentiſſima in tutela ſui fortitudo eſt, & eadem patientiſſima eorum, quibus falſa ſpecies malorum eſt. Quid ergo, ſi ferrum intentatur cervicibus viri fortis, ſi pars ſubinde alia atque alia ſuffoditur, ſi viſcera ſua in ſinu ſuo vidit, ſi ex intervallo, quo magis tormenta ſentiat, repetitur, & per ſiccata viſcera recens demittitur ſanguis, non timere iſtum judices, non dolere? iſte vero dolet: ſenſum enim hominis nulla exuit virtus: ſed non timet, invictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæris, qui tunc animus illi ſit? qui ægrum amicum adhortantibus. Quod malum eſt, nocet: quod nocet, deteriorem facit: dolor & paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non ſunt. Falſum eſt, inquit, quod proponitur: non enim ſi quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempeſtas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita adverſus hoc reſpondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempeſtate ac procella, quia non poſſit id quod propoſuit efficere, nec tenere curſum ſuum: deteriorem illum in arte ſua non fieri, in opere fieri. Quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & ſapientem deteriorem faciet paupertas & dolor, & quidquid aliud tale fuerit: virtutem enim illi non eripiet, ſed opera ejus impediet. Hoc recte diceretur, niſi diſſimilis eſſet gubernatoris conditio, & ſapientis. Huic enim propoſitum eſt in vita agenda, non utique quod tentat efficere, ſed omnia recte facere: gubernatori propoſitum eſt, utique navem in portum perducere. Artes miniſtræ ſunt: præſtare debent, quod promittunt, ſapientia domina rectrixque eſt. Artes ſerviunt vitæ, ſapientia

tia imperat. Ego aliter reſpondendum judico, nec artem gubernatoris deteriorem ulla tempeſtate fieri, nec ipſam adminiſtrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promiſit, ſed utilem operam, & navis regendæ ſcientiam. hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita vis obſtitit. Qui hoc potuit dicere, *Neptune numquam hanc navem, niſi rectam*: arti ſatisfecit. tempeſtas non opus gubernatoris impedit, ſed ſucceſſum. Quid ergo? inquis. non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus ejus irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Non tamquam gubernatori, ſed tamquam naviganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, ut oſtendat. tranquillo enim, ut ajunt, quilibet gubernator eſt. Navigio iſta obſunt, non rectori ejus, qua rector eſt. Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt navem, qua ipſe quoque vector eſt, alteram propriam, qua gubernator eſt. tempeſtas tamquam vectori nocet, non tamquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum eſt. ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos, quos curat: ſapientia commune bonum eſt, & eorum cum quibus vivit, & proprium ipſius. Itaque gubernatori fortaſſe nocetur, cujus miniſterium aliis promiſſum tempeſtate impeditur: ſapienti non nocetur a paupertate, non a dolore, non ab aliis tempeſtatibus vitæ. Non enim prohibentur opera ejus omnia, ſed tantum ad alios pertinentia: ipſe ſemper in actu eſt, non in effectu. tunc maximus, cum illi fortuna ſe oppoſuit: tunc ipſius ſapientiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonum eſſe, & ſuum. Præterea, ne aliis quidem tunc prodeſſe prohibetur, cum illum aliquæ neceſſitates premunt.

munt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda reſpublica ſit: at illud docet, quemadmodum tractanda ſit paupertas. per totam vitam opus ejus extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utroſque caſus aptus eſt: bonorum rector, & malorum victor. Sic, inquam, ſe exercuit, ut virtutem, tam in ſecundis quam in adverſis exhibeat: nec materiam ejus, ſed ipſam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quidquam aliud quod imperitos avertit & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? utitur. Non ex ebore tantum Phidias ſciebat facere *ſimulacra*, faciebat ex ære: ſi marmor illi, ſi adhuc viliorem materiam obtuliſſes, feciſſet quale ex illa fieri optimum poſſet. Sic ſapiens virtutem, ſi licebit, in divitiis explicabit; ſi minus, in paupertate: ſi poterit, in patria; ſi minus, in exſilio: ſi poterit, imperator; ſi minus, miles: ſi poterit, integer: ſi minus, debilis. quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi ſunt domitores *ferarum*, qui ſæviſſima animalia, & ad occurſum exterrentia hominem, docent pati jugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, uſque in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur tigrim ſuus cuſtos, elephantem minimus Æthiops jubet ſubſidere in genua, & ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor, egeſtas, ignominia, carcer, exſilium, & ubicumque horrenda, cum ad hunc pervenere, manſueta ſunt.

EPIST. LXXXVI.

De villa Africani; ædificio, & balneo, nec polito, nec lauto. Contra luxum ſui ævi. In extremo de oleis ſerendis, occaſione villæ.

IN ipſa Scipionis Africani villa jacens hæc tibi ſcribo, adoratis manibus ejus & ara, quam ſepulcrum eſſe tanti viri ſuſpicor: animum quidem ejus in cœlum, ex quo erat, rediſſe perſuadeo mihi. non quia magnos exercitus duxit (hos enim & Cambyſes furioſus, ac furore feliciter uſus habuit) ſed ob egregiam moderationem pietatemque magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quam cum defendit. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, aut Romæ libertas: *Nihil*, inquit, *volo derogare legibus, nihil inſtitutis. æquum inter omnes cives jus ſit: utere ſine me beneficio, meo patria. cauſſa tibi libertatis fui, ero & argumentum. Exeo, ſi plus, quam tibi expedit, crevi.* Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi, qua in exſilium voluntarium ſeceſſit, & civitatem exoneravit? Eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret injuriam. neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, & ſe Liternum recepit, tam ſuum exſilium Reipub. imputaturus, quam Hannibalis. Vidi villam ſtructam lapide quadrato, murum circumdatum ſilvæ, turres quoque in propugnaculum villæ utrimque ſubrectas. Ciſternam ædificiis ac viridibus ſubditam, quæ ſufficere in uſum vel exercitus poſſet. Balneolum anguſtum, tenebricoſum ex conſuetudine antiqua. non videbatur majoribus noſtris caldum, niſi obſcurum. Magna ergo me voluptas ſubit, contemplantem mores Scipionis ac noſtros.

In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum ſemel capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum: exercebat enim opere ſe, terramque (ut mos fuit priſcis) ipſe ſubigebat. Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc illum pavimentum tam vile ſuſtinuit. At nunc quis eſt, qui ſic lavari ſuſtineat? pauper ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes magnis & pretioſis orbibus refulſerunt: niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſunt; niſi illis undique operoſa & in picturæ modum variata circumlitio prætexitur; niſi vitro abſconditur camera, niſi Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circumdedit; in quas multa ſudatione corpora exinanita demittimus; niſi aquam argentea epiſtomia fuderunt. Et adhuc plebejas fiſtulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum pervenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum, impenſæ cauſſa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo deliciarum pervenimus, ut niſi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ ſunt rimæ magis quam feneſtræ, muro lapideo exſectæ, ut ſine injuria munimenti, lumen admitterent. At nunc blattaria vocant balnea, ſi qua non ita aptata ſunt, ut totius diei ſolem feneſtris ampliſſimis recipiant; niſi & lavantur ſimul & colorantur; niſi ex ſolio agros & maria proſpiciunt. Itaque quæ concurſum & admirationem habuerant cum dedicarentur, hæc in antiquorum numerum rejiciuntur, cum aliquid novi luxuria commenta eſt, quo ipſa ſe obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata. Cur enim ornaretur res quadrantaria, & in uſum, non oblectamentum reperta? Non ſuffundebatur aqua, nec recens ſemper

ve-

velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quam perlucida ſordes deponerent. Sed, dii boni, quam juvabat illa balnea intrare obſcura, & gregali tectorio inducta, quæ ſcires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu ſua temperaſſe? Nam hoc quoque nobiliſſimi ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendique munditias, & utilem ac ſalubrem temperaturam: non hanc, quæ nuper inventa eſt, ſimilis incendio; adeo quidem ut convictum in aliquo ſcelere ſervum, vivum lavari oporteat. Nihil mihi videtur jam intereſſe, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui ruſticitatis damnant Scipionem, quod non in caldarium ſuum latis ſpecularibus diem admiſerat? quod non in multa luce decoquebatur, & exſpectabat, ut in balneo concoqueret? O hominem calamitoſum! neſcit vivere. Non pacata aqua lavabatur, ſed ſæpe turbida, & cum plueret vehementius, pene lutulenta. Nec multum ejus intererat, an ſic lavaretur: veniebat enim, ut ſudorem illic ablueret, non ut unguentum. Quas nunc quorumdam futuras voces credis? Non invideo Scipioni: vere in exſilio vixit, qui ſic lavabatur. Imo ſi ſcias, non quotidie lavabatur. Nam, ut ajunt, qui priſcos mores urbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ ſcilicet ſordes opere collegerant: ceterum toti nundinis lavabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiſſimos fuiſſe. Quid putas illos oluiſſe? militiam, laborem, virum. Poſtquam munda balnea inventa ſunt, ſpurciores ſunt. Deſcripturus infamem & nimis notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait?

Paſtillos Rufillus olet. . . . .

Dares nunc Rufillum, perinde eſſet, ac ſi

 hir-

hircum oleret, & Gorgonii loco eſſet, quem idem Horatius Rufillo oppoſuit. Parum eſt ſumere unguentum, ni bis die terque renovetur, ne evaneſcat in corpore. Quid, quod odore tamquam ſuo gloriantur? Hæc ſi tibi nimium triſtia videbuntur, villæ imputabis: in qua didici ab Aegialo diligentiſſimo patrefamiliæ (is enim nunc hujus agri poſſeſſor eſt) quamvis vetus arbuſtum poſſe transferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſarium eſt, quorum nemo non olivetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum faſtidienti fructus autumno deponere. Te quoque proteget illa, quæ

Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram;

ut ait Virgilius noſter: qui non quid veriſſime, ſed quid decentiſſime diceretur, adſpexit; nec agricolas docere voluit, ſed legentes delectare. Nam (ut omnia alia tranſeam) hoc quod hodie mihi neceſſe fuit reprehendere, adſcribam:

Vere fabis ſatio eſt. tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura.

An uno tempore iſta ponenda ſint: & an utriuſque verna ſit ſatio, hinc æſtimes licet. Junius menſis eſt quo tibi ſcribo, jam proclivus in Julium. Eodem die vidi fabam metentes, milium ſerentes. Ad olivetum revertor, quod vidi duobus modis diſpoſitum. Magnarum arborum truncos circumciſis ramis, & ad unum redactis pedem, cum ſcapo ſuo tranſtulit, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipſo, ex quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum in ſcrobem demiſit: deinde terram non aggeſſit tantum, ſed calcavit & preſſit. Negat quidquam eſſe hac (ut ait) ſpiſſatione efficacius.

vide-

videlicet frigus excludit & ventum. minus præterea movetur: & ab hoc naſcentes radices prodire patitur, ac ſolum apprehendere, quas neceſſe eſt teneras adhuc, & precario hærentes, levis quoque revellat agitatio. parum autem arboris antequam obruat radit. ex omni enim materia quæ nudata eſt, ut ait, exeunt radices novæ. Non plures autem ſuper terram eminere debet truncus, quam tres aut quatuor pedes: ſtatim enim ab imo veſtietur: nec magna pars, quemadmodum in olivetis veteribus, arida & retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales eſſe novellarum arborum ſolent, eodem genere depoſuit. Hi paullo tardius ſurgunt: ſed cum tamquam a planta proceſſerint, nihil habent in ſe horridum, nec triſte. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri: hujus capillamenta quoque (ſi fieri poteſt) collegenda ſunt, deinde liberalius ſternenda vitis, ut etiam ex corpore radiceſcat. Et vidi non tantum menſe Februario poſitas, ſed etiam Martio exacto tenent, & complexæ ſunt non ſuas ulmos. Omnes autem iſtas arbores, quæ (ut ita dicam) grandiſcapiæ ſunt, ait aqua adjuvandas ciſternina: quæ ſi prodeſt, habemus pluviam in noſtra poteſtate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Aegialus noſter me ſibi adverſarium paravit, ſic ego parem te mihi.

EPIST. LXXXVII.

Frugalitas Senecæ, & externorum contemptus: admonitio ad alios, ut ſic velint, faciantque. Diſſertatiuncula deinde, quibus approbat Fortuita in bonis non eſſe; dumtaxat Commoda dici poſſe.

NAufragium, antequam navem aſcenderem, feci: quomodo acciderit, non adjicio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quam prima facie videtur, cum volueris approbabo, imo etiam ſi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quam multa haberemus ſupervacua, & quam facile judicio poſſemus deponere, quæ ſi quando neceſſitas abſtulit, non ſentimus ablata. Cum pauciſſimis ſervis, quos unum capere vehiculum potuit, ſine ullis rebus, niſi quæ corpore noſtro continebantur, ego & Maximus meus biduum jam beatiſſimum agimus. Culcitra in terra jacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit. paratum fuit non magis hora, nuſquam ſine caricis, nuſquam ſine pugillaribus. Illæ, ſi panem habeo, pro pulmentario ſunt: ſi non, pro pane. quotidie mihi annum novum faciunt, quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui numquam major eſt, quam ubi aliena ſepoſuit: & fecit ſibi pacem, nihil timendo: fecit ſibi divitias, nihil concupiſcendo. Vehiculum in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. Mulæ vivere ſe ambulando teſtantur, mulio excalceatus non propter æſtatem. Vix a me obtineo, ut hoc vehiculum velim videri meum. Durat adhuc perverſa recti verecundia, quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, invitus erubeſco: quod argumentum eſt, iſta quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam ſedem & immobilem. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, pretioſo gloriatur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Inſanitis, erratis,

ſtu-

ſtupetis ad ſupervacua, neminem æſtimatis ſuo. Cum ad patrimonium ventum eſt, diligentiſſimi computatores, ſic rationem ponitis ſingulorum, quibus aut pecuniam credituri eſtis, aut beneficia. Nam hæc quoque jam expenſa fertis. Late poſſidet, ſed multum debet: habet domum formoſam, ſed alienis nummis paratam: familiam nemo cito ſpecioſiorem producet, ſed nominibus non reſpondet. Si creditoribus ſolverit, nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis, excutere quantum proprii quiſque habeat. Divitem illum putas, quia aurea ſupellex etiam in via eum ſequitur, quia in omnibus provinciis arat, quia magnus Kalendarii liber volvitur, quia tantum ſuburbani agri poſſidet, quantum invidioſe in deſertis Apuliæ poſſideret: & cum omnia dixeris, pauper eſt. quare? quia debet. quantum, inquis? omnia: niſi forte judices intereſſe, utrum aliquis ab homine, an a fortuna mutuum ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, unius omnes coloris? Quid iſta vehicula cælata?

.... inſtrati oſtro alipedes, pictiſque tapetis.

Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.

Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere, nec mulam. M. Cato Cenſorius (quem tam reip. hercule profuit naſci quam Scipionem: alter enim cum hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit) canterio vehebatur, & hippoperis quidem impoſitis, ut ſecum utilia portaret. O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his troſſulis in via divitibus, curſores & Numidas, & multum ante ſe pulveris agentem! Hic ſine dubio cultior comitatiorque quam M. Cato videretur: hic, inter illos apparatus delicatos,

qui cum maxime dubitat, utrum ſe ad gladium locet, an ad cultorem O quantum erat ſæculi decus, imperatorem triumphalem, cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, uno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem! Partem enim ſarcinæ, ab utroque latere dependentes, occupabant. Ita non omnibus obeſis mannis, & aſturconibus, & tolutariis præferres unicum illum equum, ab ipſo Catone defrictum? Video non futurum finem in iſta materia ullum, niſi quem mihi ipſe fecero. Hic itaque conticeſcam, quantum ad iſta: quæ ſine dubio talia divinavit futura, qualia nunc ſunt, qui primus appellavit impedimenta. Nunc volo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere, ad virtutem pertinentes, quam ſatisfacere vitæ beatæ contendimus. Quod bonum eſt, bonos facit: nam & in arte muſica quod bonum eſt, facit muſicum. fortuita bonum non faciunt: ergo non ſunt bona. Adverſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, ut quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. Ab eo, inquiunt, quod eſt bonum, non utique fiunt boni. In muſica eſt aliquod bonum, tamquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad uſus canendi: nihil tamen horum facit muſicum. Hic reſpondebimus. Non intelligitis, quomodo poſuerimus, quod bonum eſt muſico. Non enim id dicimus, quod inſtruit muſicum, ſed quod facit: tu ad ſupellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipſa arte muſica bonum eſt, id utique muſicum faciet. Etiamnum facere id planius volo: Bonum in arte muſica duobus modis dicitur: altero, quo effectus muſici adjuvatur: altero, quo ars. Ad effectum pertinet inſtrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ: ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis: uti forſitan

non

non poteſt arte. Hoc non eſt æque duplex in homine. idem enim bonum & hominis, & vitæ. Quod contemptiſſimo cuique contingere ac turpiſſimo poteſt, bonum non eſt: opes autem & lenoni, & laniſtæ contingunt: ergo non ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam & in grammatica, & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibuſque contingere. Sed iſtæ artes non ſunt magnitudinem animi profeſſæ, non conſurgunt in altum, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expaveſcit. Chelidon, unus ex Cleopatræ mollibus, patrimonium grande poſſedit. Nuper Natalis, tam improbæ linguæ quam impuræ, in cujus ore fœminæ purgabantur, & multorum heres fuit, & multos habuit heredes. Quid ergo? utrum illum pecunia impurum effecit, an ipſe pecuniam impuravit? quæ ſic in quoſdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus ſuper iſta conſiſtit, ſuo ære cenſetur: nihil ex iſtis quomodolibet incurrentibus bonum judicat. Medicina, & gubernatio, non interdicit ſibi ac ſuis admirationem talium rerum. Qui non eſt vir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe: poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam mehercules quam coquus. Cui contigit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quiſque habet, talis eſt. Fiſcus tanti eſt, quantum habet, imo in acceſſionem ejus venit quod habet. Quis pleno ſacculo ullum pretium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem evenit magnorum dominis patrimoniorum: acceſſiones illorum & appendices ſunt. Quare ergo ſapiens magnus eſt? quia magnum animum habet. Verum eſt ergo, quod

contemptiſſimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaque indolentiam nunquam bonum dicam. habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & moleſtia vacare, bonum dicam. quid eſt otioſius verme? Quæris, quæ res ſapientem faciat? quæ Deum. Des oportet illi aliquid divinum, aliquid cœleſte, magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide,

Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina. nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum. ——

Iſta in regiones deſcripta ſunt, ut neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi invicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum, & ipſum ſuam habet ſedem: non naſcitur ubi ebur, nec ubi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus, quæris? animus. hic niſi purus ac ſanctus eſt, Deum non capit. Bonum ex malo non fit: fiunt autem ex avaritia divitiæ: ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, verum, bonum ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. itaque malum quidem eſt ſacrilegium & furtum: ſed ideo, quia plura mala facit, quam bona. Dat enim lucrum, ſed cum metu, ſolicitudine, tormentis & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt recipiat, ſacrilegium ſicut malum ſit; quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte eſſe, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentoſius poteſt? Quamquam ſacrilegium, furtum & adul-

adulterium inter bona haberi prorſus perſuaſimus. Quam multi furto non erubeſcunt, quam multi adulterio gloriantur? nam ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adjice nunc, quod ſacrilegium, ſi omnino ex aliqua parte bonum eſt, etiam honeſtum erit, & recte factum vocabitur: noſtra enim actio eſt: quod nullius mortalium cogitatio recipit. ergo bona naſci ex malo non poſſunt. Nam ſi, ut dicitis, ob hoc unum ſacrilegium malum eſt, quia multum mali adfert: ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum ſcelerum ſupplicium in ipſis eſt. Erras, inquam, ſi illa ad carnificem aut ad carcerem differs. ſtatim puniuntur cum facta ſunt, imo dum fiunt. Non naſcitur itaque ex malo bonum, non magis quam ficus ex olea. ad ſemen nata reſpondent: bona degenerare non poſſunt. Quemadmodum ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem eſt honeſtum & bonum. Quidam ex noſtris adverſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniam bonum eſſe undecumque ſumptam, non tamen ideo ex ſacrilegio pecunia eſt, etiamſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadem urna & aurum eſt, & vipera. Si aurum ex urna ſuſtuleris, quia illic & vipera eſt, non ideo mihi urna aurum dat, quia viperam habet; ſed aurum dat, cum & viperam habeat; Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit: non qua turpe & ſceleratum eſt ſacrilegium, ſed qua lucrum habet. quemadmodum in illa urna vipera malum eſt, non aurum quod cum vipera jacet: ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus, non lucrum. Quibus opponitur: Diſſimillima utriuſque rei conditio eſt. Illic aurum poſſum ſine vipera tollere: hic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum. lucrum iſtud non eſt

appoſitum ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi volumus, in multa mala incidimus, id bonum non eſt: dum divitias conſequi volumus, in multa mala incidimus: ergo divitiæ bonum non ſunt. Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio veſtra. unam, dum divitias conſequi volumus, in multa nos mala incidere: in multa autem mala incidimus, & dum virtutem conſequi volumus. Aliquis, dum navigat ſtudii cauſſa, naufragium fecit: aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: Per quod in mala incidimus, id bonum non eſt. Huic propoſitioni non erit conſequens, per divitias nos, aut per voluptates in mala incidere: aut ſi per divitias in multa mala incidimus, non tantum bonum divitiæ non ſunt, ſed malum ſunt. Vos autem illas dicitis tantum bonum non eſſe. Præterea, inquit, conceditis divitias habere aliquid uſus: inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodum quidem erunt: per illas enim multa nobis incommoda eveniunt. His quidam hoc reſpondent: Erratis, qui incommoda divitiis imputatis. Illæ neminem lædunt. aut ſua cuique nocet ſtultitia, aut aliena nequitia. ſic, quemadmodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum eſt. Non ideo divitiæ tibi nocent, ſi propter divitias tibi nocetur. Poſidonius (ut ego exiſtimo) melius: qui ait divitias eſſe cauſam malorum, non quia ipſæ faciant aliquid, ſed quia facturos irritant. Alia eſt enim cauſſa efficiens, quæ protinus neceſſe eſt noceat: alia præcedens. hanc præcedentem cauſſam divitiæ habent. Inflant animos, ſuperbiam pariunt, invidiam contrahunt, & uſque eo mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet. pura ſunt: non corrumpunt animos, non ſolicitant: extollunt qui-

dem & dilatant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt: divitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant: divitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quam ſpecies magnitudinis falſa. Iſto modo, inquis, etiam malum ſunt divitiæ, non tantum bonum non ſunt. Eſſent malum, ſi per ſe nocerent, ſi (ut dixi) haberent efficientem cauſſam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantum animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt veriſimilem, ac pleriſque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem cauſſam, ad invidiam: multis enim propter ſapientiam, multis propter juſtitiam invidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſſam habet, nec veriſimilem. Contra enim veriſimilior illa ſpecies hominum animis objicitur a virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. Poſidonius ſic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, non ſunt bona: divitiæ autem, & bona valetudo, & ſimilia his, nihil horum faciunt; ergo non ſunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, contra autem inſolentiam, tumorem, arrogantiam creant, mala ſunt: a fortuitis autem in hæc impellimur; ergo non ſunt bona. Hac, inquit, ratione ne commoda quidem iſta erunt. Alia eſt commodorum conditio, alia bonorum. Commodum eſt, quod plus uſus habet, quam moleſtiæ: bonum ſincerum eſſe debet, & ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum, quod plus prodeſt: ſed quod tantum prodeſt. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaque poteſt ei eſſe incommodum mixtum: ſed commodum dicitur,

tur,

tur, a majore ſui parte æſtimatum. Bonum ad unum ſapientem pertinet, inviolatum eſſe oportet. Bonum animum habe. unus tibi nodus, ſed Herculaneus reſtat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus divitiæ fiunt: ergo divitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici & fingunt illam, & ſolvunt. Ait autem Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas jactatum, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, vel (ut antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt κατὰ στέρησιν. non quod habeat, dicitur, ſed quod non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri poteſt: divitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quam debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt, non quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Facilius quod volo exprimerem, ſi Latinum verbum eſſet, quo ἀπορία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non video quid aliud ſit paupertas, quam parvi poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quando valde vacabit, quæ ſit divitiarum, quæ paupertatis ſubſtantia: ſed tunc quoque conſiderabimus, numquid ſatius ſit paupertatem permulcere, divitiis demere ſupercilium, quam litigare de verbis, quaſi jam de rebus judicatum ſit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis divitiis fertur: his interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? his effecturi, ut populus Romanus paupertatem, fundamentum & cauſſam imperii ſui, requirat ac laudet? divitias autem ſuas timeat? ut cogitet has ſe apud victos reperiſſe? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in urbem ſanctiſſimam temperantiſſimamque irrupiſſe? nimis luxurioſe oſten-

ſtentari gentium ſpolia? quod unus populus eripuerit omnibus, facilius uni ab omnibus eripi poſſe? Hæc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus, non circumſcribere. Si poſſumus, fortius loquamur: ſi minus, apertius.

EPIST. LXXXVIII.

Liberalia ſtudia in bonis non eſſe, nec ad virtutem per ſe ducere. Singillatim hoc docet, in Grammatica, Muſica, Geometria, Aſtronomia. Etſi tamen non ducunt, conducunt: ideſt, juvant & præparant: Tum diviſio alia Artium, in Vulgares, Ludicras, Pueriles, Liberales: & in iſtis, ſolam Philoſophiam eſſe, quæ vere liberum facit. Sola etiam de Bonis Maliſque indagat, ſola noſcit. Sola igitur colenda, aut præcipue eſt: & oſtendit, quam inutilia, aut ſuperflua Philologi ſectentur; quidam etiam Philoſophi. O bona hic, o aurea! legite juvenes, ſeneſque.

DE liberalibus ſtudiis quid ſentiam, ſcire deſideras. Nullum ſuſpicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt, hactenus utilia, ſi præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu nihil animus agere majus poteſt. rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint vides, quia homine libero digna ſunt. Ceterum unum ſtudium vere liberale eſt, quod liberum facit, hoc ſapientiæ, ſublime, forte, magnanimum: cetera puſilla & puerilia ſunt. An tu quidquam in iſtis eſſe credis boni, quorum profeſſores turpiſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis? Non diſcere debemus iſta, ſed didiciſſe. Quidam illud de liberalibus ſtudiis quærendum judica-

cave-

caverunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec hujus rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis verſatur, &, ſi latius evagari vult, circa hiſtorias. Jam ut longiſſime fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam ſternit? Syllabarum enarratio, & verborum diligentia, & fabularum memoria, & verſuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad geometriam transeamus, & ad muſicam: nihil apud illas invenies, quod vetet timere; vetet cupere: quæ quiſquis ignorat, alia fruſtra ſcit. Videndum utrum doceant iſti virtutem, an non. ſi non docent, nec tradunt quidem: ſi docent, philoſophi ſunt. Vis ſcire, quam non ad docendam virtutem conſederint? adſpice quam diſſimilia inter ſe omnium ſtudia ſint. atqui ſimilitudo eſſet idem docentium. Niſi forte tibi Homerum philoſophum fuiſſe perſuadent, cum his ipſis quibus colligunt, negent. Nam modo Stoicum illum faciunt, virtutem ſolam probantem, & voluptates refugientem, & ab honeſto ne immortalitatis quidem pretio recedentem: modo Epicureum, laudantem ſtatum quietæ civitatis, & inter convivia cantuſque vitam exigentis: modo Peripateticum, bonorum tria genera inducentem: modo Academicum, incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum eſſe in illo, quia omnia ſunt: iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis Homerum philoſophum fuiſſe. nempe ſapiens factus eſt, antequam carmina ulla cognoſceret: ergo illa diſcamus quæ Homerum fecere ſapientem. Hoc quidem me quærere, utrum major ætate fuerit Homerus an Heſiodus, non magis ad rem pertinet, quam ſcire an minor Hecuba fuerit, quam Helena, & quare tam male tulerit ætatem. Quid, inquam, annos Patro-

cli

cli & Achillis inquirere, ad rem exiſtimas pertinere? Quæris, Ulixes ubi erraverit, potius quam efficias, ne nos ſemper erremus? Non vacat audire, utrum inter Italiam & Siciliam jactatus ſit, an extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tempeſtates animi nos quotidie jactant, & nequitia in omnia Ulixis mala impellit. non deeſt forma quæ ſollicitet oculos, non hoſtis: hinc monſtra effera, & humano cruore gaudentia: hinc inſidioſa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honeſta vel naufragus navigem. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, an verba ſæculo ſuo dederit, an Ulixem illum eſſe quem videbat, antequam ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me, quid ſit pudicitia, & quantum in ea bonum: in corpore, an in animo poſita ſit. Ad muſicum tranſeo. Doces me, quomodo inter ſe acutæ ac graves voces conſonent, quomodo nervorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia. Fac potius, quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint modi flebiles. monſtra potius, quomodo inter adverſa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia. potius doceat, quomodo metiar quantum homini ſit ſatis. Numerare docet me arithmetica, & avaritiæ commodare digitos. potius doceat, nihil ad rem pertinere iſtas computationes. Non eſſe feliciorem, cujus patrimonium tabularios laſſat: imo quam ſupervacua poſſideat, qui infeliciſſimus futurus eſt, ſi quantum habeat, per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt, ſcire agellum in partes dividere, ſi neſcio cum fratre dividere? Quid prodeſt colligere ſub-

tiliter

tiliter pedes jugeri, & comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego diſcere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & avito expellor. Quid? ante avum tuum quis iſtum agrum tenuit? Cujus, non dico hominis, ſed populi fuerit, expedire potes? Non dominus iſto, ſed colonus intraſti. Cujus colonus es? ſi bene tecum agitur, heredis. Negant juriſconſulti quidquam uſucapi, quod publicum eſt: publicum eſt hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem! ſcis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcumque acceperis formam, intervalla ſiderum dicis: nihil eſt quod in menſuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum. dic quam magnus ſit, dic quam puſillus ſit. Scis quæ recta ſit linea: quid tibi prodeſt, ſi quid in vita rectum ſit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cœleſtium notitia gloriatur.

Frigida Saturni quo ſeſe ſtella receptet,
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes:

hoc ſcire quid proderit? ut ſollicitus ſim, cum Saturnus & Mars ex contrario ſtabunt, aut cum Mercurius veſpertinum faciet occaſum vidente Saturno? Potius hoc diſcam, ubicumque ſunt iſta, propitia eſſe, non poſſe mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & inevitabilis curſus: per ſtatas vices remeant. Effectus rerum omnium aut movent, aut notant. Sed ſive quidquid evenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? ſive ſignificant, quid refert providere, quod effugere non poſſis? Scias iſta, neſcias, fient.

Si vero ſolem ad rapidum ſtellaſque ſequentes
Ordine reſpicias, numquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidiis noctis capiere ſerenæ.

Satis

Satis abundeque proviſum eſt, ut ab inſidiis tutus eſſem. Numquid me craſtina non fallit hora? fallit enim, quod neſcienti evenit. Ego quid futurum ſit, neſcio: quid fieri poſſit, ſcio. Ex hoc nihil deſperabo: totum expecto. Si quid remittitur, boni conſulo. Fallit me hora, ſi parcit: ſed ne ſic quidem fallit. Nam quemadmodum ſcio omnia accidere poſſe, ſic ſcio & non utique caſura. Utique ſecunda expecto: malis paratus ſum. In illo feras me neceſſe eſt non per præſcriptum euntem. Non enim adducor, ut in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quam ſtatuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriæ miniſtros. Æque luctatores, & totam oleo ac luto conſtantem ſcientiam expello ex his ſtudiis liberalibus: aut & unguentarios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus noſtris ingenia accommodantes ſua. Quid enim, oro te, liberale habent iſti jejuni vomitores, quorum corpora in ſagina, animi in macie & veterno ſunt? An liberale ſtudium iſtud eſſe juventuti noſtræ credimus, quam majores noſtri rectam exercuerunt, haſtilia jacere, ſudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet jacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent, aluntve virtutem. Quid enim prodeſt equum regere, & curſum ejus fræno temperare, affectibus effrænatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos vincere luctatione vel ceſtu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt ſtudia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex profeſſo artes, quæ manu conſtant, ad inſtrumenta vitæ plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudiis filios erudimus? Non quia virtutem dare poſſunt, ſed quia animum ad accipiendam virtutem præ-

parant.

parant. Quemadmodum prima illa, ut antiqui vocabant, litteratura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, ſed mox præcipiendis locum parat: ſic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, ſed expediunt. Quatuor ait eſſe Poſidonius artium genera. Sunt vulgares & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu conſtant, & ad inſtruendam vitam occupatæ ſunt: in quibus nulla decoris, nulla honeſti ſimulatio eſt. Ludicræ ſunt, quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per ſe ſurgentia excogitant, & tabulata tacite in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant ſua ſponte coeuntibus, aut his quæ eminebant, paullatim in ſe reſidentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia ſubita (quia cauſſas non novere) mirantium. Pueriles ſunt, & aliquid habentes liberalibus ſimile, hæ artes quas ἐγκυκλίυς Græci, noſtri liberales vocant. Solæ autem liberales ſunt, imo (ut dicam verius) liberæ, quibus curæ virtus eſt. Quemadmodum, inquit, eſt animi aliqua pars philoſophiæ naturalis, eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis; ſic & hæc quoque liberalium artium turba locum ſibi in philoſophia vindicat. Cum ventum eſt ad naturales quæſtiones, geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo ejus quam adjuvat, pars eſt? multa adjuvant nos, nec ideo partes noſtræ ſunt: imo ſi partes eſſent, non adjuvarent. Cibus adjutorium corporis, nec tamen pars eſt. Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſterium. Sic philoſophiæ neceſſaria eſt, quomodo ipſi faber: ſed nec hic geometriæ pars eſt; nec illa philoſophiæ. Præterea utraque fines ſuos habet. ſapiens enim cauſſas na-

naturalium & quærit & novit, quorum numeros menſuraſque geometres perſequitur & ſupputat. Qua ratione conſtent cœleſtia, quæ illis ſit vis, quæve natura, ſapiens ſcit. curſus & recurſus & obſervationes, per quas deſcendunt & allevantur, ac ſpeciem interdum ſtantium præbent, cum cœleſtibus ſtare non liceat, colligit mathematicus. Quæ cauſſa in ſpeculo imagines exprimat, ſcit ſapiens: illud tibi geometer poteſt dicere, quantum abeſſe debeat corpus ab imagine, & qualis forma ſpeculi, quales imagines reddat. Magnum eſſe ſolem philoſophus probabit: quantus ſit, mathematicus, qui uſu quodam & exercitatione procedit: ſed ut procedat, impetranda illi quædam principia ſunt. Non eſt autem ars ſui juris, cui precarium fundamentum eſt. Philoſophia nil ab alio petit, totum opus a ſolo excitat. Mathematica (ut ita dicam) ſuperficiaria eſt, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad ulteriora perveniat: ſi per ſe iret ad verum, ſi totius mundi naturam poſſet comprehendere, dicerem multum collaturam mentibus noſtris, quæ tractatu cœleſtium creſcunt, trahuntque aliquid ex illo. Una re conſummatur animus, ſcientia bonorum ac malorum immutabili, quæ ſoli philoſophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit. Singulas habet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum eſt: terribilia, & ſub jugum libertatem noſtram mittentia deſpicit, provocat, frangit: numquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborant? Fides ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt, nulla neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Ure, inquit, cæde, occide, non prodam: ſed quo magis ſecreta quæret dolor, hoc illa altius condam. Numquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt?

ſunt? Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias diſpenſat, & ad ſanum modum redigit, nec umquam ad illas propter ipſas venit. Scit optimum eſſe modum cupitorum, non quantum velis, ſed quantum debeas ſumere. Humanitas vetat ſuperbum eſſe adverſus ſocios, vetat avarum: verbis, rebus, affectibus comem ſe, facilemque omnibus præſtat: nullum alienum malum putat, bonum autem ſuum, id maxime, quod alicui bono futurum eſt, amat. numquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt? non magis quam ſimplicitatem, ac modeſtiam, ac frugalitatem, ac parſimoniam: non magis quam clementiam, quæ alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, & *ſcit* homini non eſſe homine prodige *utendum*. Cum dicatis, inquit, ſine liberalibus ſtudiis ad virtutem non perveniri, quemadmodum negatis illa nil conferre virtuti? quia nec ſine cibo ad virtutem pervenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil navi conferunt, quamvis non fiat navis ſine lignis. Non eſt, inquam, cur aliquid putes ejus adjutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici, ſine liberalibus ſtudiis venire ad ſapientiam poſſe: quamvis enim virtus diſcenda ſit, tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt autem, quare exiſtimem, non futurum ſapientem eum qui litteras neſcit: cum ſapientia non ſit in litteris? Res tradit, non verba: & neſcio an certior memoria ſit, quæ nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpatioſa res eſt, ſapientia: vacuo illi loco opus eſt: de divinis humaniſque dicendum eſt: de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore: de quo uno, vide quam multa quærantur. Primum an per ſe ſit aliquid: deinde, an aliquid ante tempus ſit. ſi tempus cum mundo cœpit, an & ante mundum,

quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. Innumerabiles quæſtiones ſunt de animo tantum: unde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quamdiu ſit: an aliunde alio tranſeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas aliaſque conjectus: an non amplius quam ſemel ſerviat, & emiſſus vagetur in toto: utrum corpus ſit, an non ſit: quid ſit facturus, cum per nos aliquid facere deſierit: quomodo libertate ſua uſurus, cum ex hac effugerit cavea: an obliviſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit. Quamcunique partem rerum humanarum divinarumque comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hæc tam multa, tam magna, ut habere poſſint liberum hoſpitium, ſupervacua ex animo tollenda ſunt. Non dabit ſe in has anguſtias virtus. laxum ſpatium res magna deſiderat. expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium. An tu exiſtimas reprehendendum, qui ſupervacua uſu ſibi comparat, & pretioſarum rerum pompam in domo explicat? non putas eum, qui occupatus eſt in ſupervacua literarum ſupellectile? Plus ſcire velle quam ſit ſatis, intemperantiæ genus eſt. Quid, quod iſta liberalium artium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtivos, ſibi placentes facit, & ideo non diſcentes neceſſaria, quia ſupervacua didicerunt? Quatuor millia librorum Didymus grammaticus ſcripſit: miſer, ſi tam multa ſupervacua legiſſet. In his libris de patria Homeri quæritur: in his de Æneæ matre vera: in his libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediſcenda, ſi ſcires. I nunc, & longam eſſe vitam nega. Sed

ad noſtros quoque cum perveneris, oſtendam multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarum aurium moleſtia, laudatio hæc conſtat: *O hominem litteratum!* Simus hoc titulo ruſticiore contenti: *O virum bonum!* Itane eſt? annales evolvam omnium gentium, & quis primus carmina ſcripſerit, quæram: quantum temporis inter Orphea interſit & Homerum, cum faſtos non habeam, computabo: & Ariſtarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoſcam: & ætatem in ſyllabis conteram? Itane in geometriæ pulvere hærebo? Adeo mihi præceptum illud ſalutare excidit: *Tempori parce?* Hæc ſciam, ut quid ignorem? Appion grammaticus, qui ſub C. Cæſare tota circumlatus eſt Græcia, & in nomen Homeri ab omnibus civitatibus adoptatus, ajebat: Homerum utraque materia conſummata, & Odyſſea, & Iliade, principium adjeciſſe operi ſuo, quo bellum Trojanum complexus eſt. Hujus rei argumentum afferebat, quod duas litteras in primo verſu poſuiſſet ex induſtria librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat oportet, qui multa vult ſcire. Non vis cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio privata, quantum occupatio quotidiana, quantum ſomnus. metire ætatem tuam: tam multa non capit. De liberalibus ſtudiis loquor: Philoſophi quantum habent ſupervacui, quantum ab uſu recedentis? Ipſi quoque ad ſyllabarum diſtinctiones, & conjunctionum ac præpoſitionum proprietates deſcenderunt, & invidere grammaticis, invidere geometris. Quidquid in illorum artibus ſupervacuum erat, tranſtulere in ſuam. Sic effectum eſt, ut diligentius ſciant loqui, quam vivere. Audi, quantum mali faciat nimia ſubtilitas, & quam

inſe-

inſeſta veritati ſit. Protagoras ait, de omni re in utramque partem diſputari poſſe, ex æquo. & de hac ipſa, an omnis res in utramque partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his quæ videntur eſſe, nihil magis eſſe, quam non eſſe. Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil eſſe in univerſum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio dejecit: ait nihil eſſe. Circa eadem fere Pyrrhonii verſantur, & Megarici, & Eretrici, & Academici, qui novam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſupervacuum ſtudiorum liberalium gregem conjice. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientiæ eripiunt: ſatius eſt ſupervacua ſcire, quam nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum; hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura eſt, niſi dubium: ſi Nauſiphani, hoc unum certum eſt, nihil eſſe certi: ſi Parmenidi, nihil eſt præter unum: ſi Zenoni, ne unum quidem. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura umbra eſt, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim, utrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire.

EPIST. LXXXIX.

Philoſophiæ & Sapientiæ diſcrimen. & illius diviſio varia, partiumque iterum diviſio, & deſcriptio. Monitum deinde, hæc & talia ad mores atque animum referenda: & obiter in male divites invehitur, luxumque ſimul & avaritiam caſtigat.

REm utilem deſideras, & ad ſapientiam properanti utique neceſſariam, dividi

philoſophiam, & ingens corpus ejus in membra diſponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Utinam quemadmodum univerſi mundi facies in conſpectum venit, ita philoſophia tota nobis poſſet occurrere, ſimillimum mundo ſpectaculum! Profecto enim omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantia, credimus. Sed quia contingere hoc non poteſt, ſic erit a nobis adſpicienda, quemadmodum mundi ſecreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem ejus amplectitur, nec minus illam velociter obit, quam cœlum acies noſtra: nobis autem, quibus perrumpenda caligo eſt, & quorum viſus in proximo deficit, ſingula quæque oſtendi facilius poſſunt univerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philoſophiam in partes, non in fruſta, dividam. Dividi enim illam, non concidi utile eſt. nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in majus crevit, facilius agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes: quas (ut dixi) innumerabiles eſſe & parvas, non oportet. Idem enim vitii habet nimia, quod nulla diviſio: ſimile confuſo eſt, quidquid uſque in pulverem ſectum eſt. Primum itaque, ſicut videtur, tibi dicam, inter ſapientiam & philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ: philoſophia ſapientiæ amor eſt & affectatio. Hæc oſtendit, quo illa pervenit. Philoſophia unde dicta ſit, apparet: ipſo enim nomine fatetur. Quidam ſapientiam ita finierunt, ut dicerent eam divinorum & humanorum ſcientiam. Quidam ita: Sapientia eſt, noſſe divina & humana, & horum cauſſas. Supervacua mihi videtur hæc adjectio, quia cauſſæ divinorum hu-

humanorumque partes ſunt. Philoſophiam quoque fuerunt qui aliter atque aliter definirent. alii, ſtudium illam virtutis eſſe dixerunt; alii, ſtudium corrigendæ mentis. A quibuſdam dicta eſt, appetitio rectæ rationis. Illud quaſi conſtet, aliquid inter philoſophiam & ſapientiam intereſſe. Neque enim fieri poteſt, ut idem ſit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter avaritiam & pecuniam intereſt, cum illa cupiat, hæc concupiſcatur: ſic inter philoſophiam & ſapientiam. Hæc enim illius effectus, & præmium eſt: illa venit, ad hanc itur. Sapientia eſt, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani utebantur, ſicut philoſophia nunc quoque utuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inſcriptus Doſſenni monumento titulus;

Hoſpes reſiſte, & ſophiam Doſſenni lege.

Quidam ex noſtris, quamvis philoſophia ſtudium virtutis eſſet, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putaverunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine virtute eſt, nec ſine philoſophia virtus eſt. Philoſophia ſtudium virtutis eſt, ſed per ipſam virtutem: nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec virtutis ſtudium ſine ipſa. Non enim quemadmodum in his qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad urbes perducunt, extra ipſas ſunt. ad virtutem venitur per ipſam; cohærent ergo inter ſe philoſophia, virtuſque. Philoſophiæ tres partes eſſe dixerunt & maximi & plurimi auctores: Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, ſecunda rerum naturam ſcrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & ſtructuram, & argumentationes, ne pro vero falſa ſurrepant. Ceterum inventi ſunt, & qui in pauciora philoſophiam, & qui in

plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem adjecerunt, Civilem: quia quamdam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adjecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν vocant, adminiſtrandæ rei familiaris ſcientiam. Quidam & de generibus vitæ locum ſeparaverunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philoſophiæ putaverunt eſſe, Naturalem atque Moralem: Rationalem removerunt. Deinde cum ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoque locum, quem De judicio & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt: ſed eum acceſſionem eſſe naturalis partis exiſtimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtulerunt, & contenti fuerunt moralibus: ſed hi quoque qui removent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia dividunt: ut una ſit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſſis, quinta de argumentis. Cauſſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. Ariſto Chius non tantum ſupervacuas eſſe dixit naturalem & rationalem, ſed etiam contrarias: moralem quoque, quam ſolam reliquerat, circumcidit. Nam eum locum qui monitiones continet, ſuſtulit, & pædagogi eſſe dixit, non philoſophi: tamquam quidquam aliud ſit ſapiens, quam humani generis pædagogus. Ergo cum tripartita ſit philoſophia, moralem ejus partem primum incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus dividi placuit: ut prima eſſet inſpectio ſuum cuiq; diſtribuens, & æſtimans quanto quidque dignum ſit, maxime utilis. quid enim eſt tam neceſſarium, quam pretia rebus imponere? Secunda de impetu: tertia de actionibus.

Primum enim eſt, ut quanti quidque ſit, judices: ſecundum, ut impetum ad illa capias ordinatum temperatumque: tertium, ut inter impetum tuum, actionemque conveniat, ut in omnibus iſtis tibi ipſi conſentias. Quidquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodeſt, intus æſtimata habere omnia, ſi ſis impetu nimius? Quid prodeſt impetus repreſſiſſe, & habere cupiditates in tua poteſtate, ſi in ipſa rerum actione tempora ignores, nec ſcias quando quidque, & ubi, & quemadmodum agi debeat? Aliud eſt enim, dignitates & pretia rerum noſſe: aliud articulos: aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita ſibi concors eſt, ubi actio non deſtituit impetum. Impetus ex dignitate rei cujuſque concipitur, perinde remiſſus acriorve, prout illa digna eſt peti. Naturalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur: Corporalia, & Incorporalia. Utraque dividuntur in ſuos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur: gignuntur autem elementa. Ipſe elementi locus, ut quidam putant, ſimplex eſt: ut quidam, in materiam, & cauſſam omnia moventem, & elementa dividitur. Supereſt ut rationalem partem philoſophiæ dividamus. Omnis oratio aut continua eſt, aut inter reſpondentem & interrogantem diviſa. Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. hæc verba curat, & ſenſus, & ordinem. διαλεκτικὴ in duas partes dividitur: in verba, & ſignificationes: ideſt, in res quæ dicuntur, & vocabula quibus dicuntur. Ingens deinde ſequitur utriuſque diviſio. Itaque hoc loco finem faciam:

.... *Et ſumma ſequar faſtigia rerum.*

Alioqui ſi voluero facere partium partes, quæſtionum liber fiet. Hæc, Lucili viro-

rum optime, quo minus legas non deterreo: dummodo quidquid legeris, ad mores ſtatim referas. Illos compeſce, marcentia in te excita, ſoluta conſtringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicaſque, quantum potes, vexa: & iſtis dicentibus, Quouſque eadem? reſponde, Ego debeo dicere, Quouſque eadem peccabitis? Remedia ante vultis, quam vitia deſinere. ego vero eo magis dicam, & quia recuſatis, perſeverabo. Tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolorem tactus expreſſit. Dicam etiam invitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum ſinguli audire non vultis, publice audite. Quouſque fines poſſeſſionum propagabitis? ager uni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis, ne provinciarum quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illuſtrium fluminum per privatum decurſus, & amnes magni, magnarumque gentium termini, uſque ad oſtium a fonte, veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundiis veſtris maria cinxiſtis: niſi trans Hadrianum & Jonium, Ægæumque, veſter villicus regnet: niſi inſulæ, ducum domicilia magnorum, inter viliſſima rerum numerentur. Quam vultis, late poſſidete: ſit fundus, quod aliquando imperium vocabatur: facite veſtrum quidquid poteſtis, dum plus ſit alieni. Nunc vobiſcum loquor, quorum æque ſpatioſe luxuria, quam illorum avaritia diffunditur. Vobis dico, Quouſque nullus erit lacus, cui non villarum veſtrarum faſtigia immineant? nullum flumen, cujus non ripas ædificia veſtra prætexant? Ubicumque ſcatebunt aquarum calentium venæ, ibi nova diverſoria luxuriæ excitabuntur. Ubicumque in aliquem ſinum littus curvabitur, vos protinus fundamenta jacietis, nec

con-

contenti ſolo, niſi quod manu feceritis, maria agetis introrſus. Omnibus licet locis tecta veſtra ſplendeant, alicubi impoſita montibus, in vaſtum terrarum mariſque proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta: cum multa ædificaveritis, cum ingentia; tamen & ſingula corpora eſtis, & parvula. Quid proſunt multa cubicula? in uno jacetis. Non eſt veſtrum, ubicumque non eſtis. Ad vos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gula hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore perſequitur: nullis animalibus, niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſta fera, periculoſe capta, dominus crudus ac nauſeans guſtat? quantulum ex tot conchyliis, tam longe advectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? infelices etiam, quod non intelligitis, vos maiorem famem habere, quam ventrem. Hæc aliis dic: ut dum dicis, audias ipſe. Scribe: ut dum ſcripſeris, legas; omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, non ut plus aliquid ſcias, ſed ut melius.

EPIST. XC.

Philoſophiæ laus. ea vitam formavit, conſortia & imperia inſtituit, leges & jura dedit. An etiam artes vitæ utiles, ut fabricam marmorariam, metallariam, veſtiariam, aliaſque? Negat ipſe, contra Poſidonium, & inferior hæc majeſtate illius eſſe: & multa horum ſupervacua. Non corporis, ſed animi negotium illa gerit, & geſſit. Rudi etiam ſæculo, an fuere Sapientes? Non, ſed Sapientibus ſimiles, beneficio non doctrinæ, ſed Naturæ. Multa in his bona, & ſcientiæ aut vitæ fructuoſa.

QUis dubitare, mi Lucili, poteſt, quin Deorum immortalium munus ſit, quod vivimus: philoſophiæ, quod bene vivimus? Itaque tanto plus nos debere huic, quam diis, quanto majus beneficium eſt bona vita, quam vita? Pro certo deberetur, niſi ipſam Dii philoſophiam tribuiſſent: cujus ſcientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam ſi hanc quoque bonum vulgare feciſſent, & prudentes naſceremur, ſapientia quod in ſe optimum habet perdidiſſet, quod inter fortuita non eſt. Nunc enim hoc in illa pretioſum atque magnificum eſt, quod non obvenit, quod illam ſibi quiſque debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philoſophia ſuſpiceres, ſi beneficiaria res eſſet? Hujus opus unum eſt, de divinis humaniſque verum invenire: ab hac numquam recedit juſtitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum conſertarum & inter ſe cohærentium. Hæc docuit colere divina, humana diligere, & penes Deos imperium eſſe, & inter homines conſortium, quod aliquamdiu inviolatum manſit, antequam ſocietatem avaritia diſtra-

traxit, & paupertatis cauſſa etiam his, quos fecit locupletiſſimos, fuit. Deſierunt enim omnia poſſidere, dum volunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti ſequebantur, eamdem habebant & ducem, & legem, commiſſi melioris arbitrio. Naturæ eſt enim, potioribus deteriora ſubmittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima. Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit: elephantorum gregem excelſiſſimus ducit: inter homines pro ſummo eſt optimus. Animo itaque rector eligebatur, ideoque ſumma felicitas erat gentium: in quibus non poterat potentior eſſe, niſi melior. Tantum enim quantum vult poteſt, qui ſe niſi quod debet, non putat poſſe. Illo ergo ſæculo, quod aureum perhibetur, penes ſapientes fuiſſe regnum Poſidonius judicat. Hi continebant manus, & infirmiores a validioribus tuebantur: ſuadebant, diſſuadebantque, & utilia atque inutilia monſtrabant. Horum prudentia, ne quid deeſſet ſuis, providebat; fortitudo arcebat pericula; beneficentia augebat, ornabatque ſubjectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum poſſet adverſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam aut animus in injuriam, aut cauſſa: cum bene imperanti bene pareretur, nihilque rex majus minari male parentibus poſſet, quam ut abirent e regno. Sed poſtquam, ſurrepentibus vitiis, in tyrannidem regna verſa ſunt: opus eſſe cœpit legibus, quas & ipſas inter initia tulere ſapientes. Solon, qui Athenas æquo jure fundavit, inter ſeptem ævi ſapientia notos. Lycurgum ſi eadem ætas tuliſſet, ſacro illi numero acceſſiſſet octavus. Zaleuci leges, Charondæque laudantur. hi non in foro, nec in conſul-

torum atrio, ſed in Pythagoræ tacito illo ſanctoque ſeceſſu didicerunt jura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Poſidonio aſſentior: artes quidem a philoſophia inventas, quibus in quotidiano uſu vita utitur, non conceſſerim, nec illam fabricæ aſſertam gloriam. Illa, inquit, ſparſos & caſulis tectos, aut aliqua rupe ſuffoſſa, aut exeſæ arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego vero philoſophiam judico, non magis excogitaſſe has machinationes tectorum ſupra tecta ſurgentium, & urbes prementium, quam vivaria piſcium in hoc clauſa, ut tempeſtatum pericula non adiret gula, & quamvis acerrime pelago ſæviente, haberet luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos piſcium greges ſaginaret. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clavem & ſeram? & quid aliud erat, avaritiæ ſignum dare? Philoſophia hæc, cum tanto habitantium periculo, imminentia tecta ſuſpendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & ſine arte & difficultate naturale ſibi invenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud ſæculum ante architectonas fuit. Iſta nata ſunt, jam naſcente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro per deſignata currente, certa manu trabem ſcindere.

Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.

Non enim tecta cœnationi, epulum recepturæ parabantur: nec in hunc uſum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro gravia penderent. Furcæ utrimque ſuſpenſæ fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, & in proclive diſpoſita, decurſus imbribus quamvis magnis erat. Sub his tectis habitavere ſecuri. Culmus liberos texit: ſub marmore atque auro ſer-

ſervitus habitat. In illo quoque diſſentio a Poſidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata a ſapientibus viris judicat. Iſto enim modo dicat licet ſapientes, per quos

Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco

Inventum, & magnos canibus circumdare ſaltus.

Omnia enim iſta ſagacitas hominum, non ſapientia invenit. In hoc quoque diſſentio, ſapientes fuiſſe, qui ferri metalla & æris invenerunt: cum incendio ſilvarum aduſta tellus, in ſummo venas jacentes liquefacta fudiſſet. Iſta tales inveniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quæſtio mihi videtur, quam Poſidonio: Utrum malleus in uſu eſſe prius, an forcipes cœperint. Utraque invenit aliquis exercitati ingenii, acuti, non magni, nec elati, & quidquid aliud corpore incurvato, & animo humum ſpectante quærendum eſt. Sapiens facilis victu fuit. quid ni? cum hoc quoque ſæculo eſſe quam expeditiſſimus cupiat? Quomodo oro te convenit, ut Diogenem mireris, & Dædalum? Uter ex his ſapiens tibi videtur; qui ſerram commentus eſt: an ille, qui cum vidiſſet puerum cava manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum e perula calicem, hac objurgatione ſui: Quam diu homo ſtultus ſupervacuas ſarcinulas habui? qui ſe complicuit in dolio, & in eo cubitavit? Hodie utrum tandem ſapientiorem putas, qui invenit quemadmodum in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat; qui Euripos ſubito aquarum impetu implet, aut ſiccat; verſatilia cœnationum laquearia ita coagmentat, ut ſubinde alia facies atque alia ſuccedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur: an eum, qui & aliis & ſibi hoc monſtrat, quam nihil nobis natura durum ac difficile imperaverit?

verit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos veſtitos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere uſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fuerimus his, quæ terra poſuit in ſummo? Quem ſi audire humanum genus voluerit, tam ſupervacuum ſciet ſibi coquum eſſe quam militem. Illi ſapientes fuerunt, aut certe ſapientibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura conſtant neceſſaria: in delicias laboratur. Non deſiderabis artifices, ſi ſequere naturam. illa noluit eſſe diſtrictos: ad quæcumque nos cogebat, inſtruxit. Frigus intolerabile eſt corpori nudo. Quid ergo? numquid non pelles ferarum, & aliorum animalium a frigore ſatis abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? non avium plumæ in uſum veſtis conſeruntur? non hodieque magna Scytharum pars tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia ventis ſunt? Opus eſt tamen calorem ſolis æſtivi umbra craſſiore propellere. Quid ergo? non vetuſtas multa abdidit loca, quæ vel injuria temporis, vel alio quolibet caſu excavata in ſpecum receſſerunt? Quid ergo? non quamlibet virgeam cratem texuerunt manu, & vili obleverunt luto, deinde ſtipula aliiſque ſilveſtribus operuere faſtigium, & pluviis per devexa labentibus, hiemen tranſiere ſecuri? Quid ergo? non in defoſſo latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumentum ſatis repellendis caloribus ſolidum eſt, niſi ipſa arens humus. Non fuit tam inimica natura, ut cum omnibus aliis animalibus facilem actum vitæ daret, homo ſolus non poſſet ſine tot artibus vivere. Nihil horum ab illa nobis imperatum eſt, nihil ægre quærendum, ut poſſit vita produci. Ad parata nati ſumus: nos omnia nobis difficilia

ſicilia facilium faſtidio fecimus. Tecta tegumentaque, & fomenta corporum, & cibi & quæ nunc ingens negotium facta ſunt obvia erant, & gratuita, & opera levi parabilia: modus enim omnium, prout poſtulabat neceſſitas, erat: nos iſta pretioſa, nos mira, nos magnis multiſque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura, quod poſcit. A natura luxuria deſcivit, quæ quotidie ſeipſam incitat, & tot ſæculis creſcit, & ingenio adjuvat vitia. Primo ſupervacua cœpit concupiſcere, inde contraria, noviſſime corpori animum addixit, & illius deſervire libidini juſſit. Omnes iſtæ artes, quibus aut excitatur civitas, aut ſtrepit, corporis negotium gerunt: cui omnia olim tamquam ſervo præſtabantur, nunc tamquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, molleſque cantus & infractos. Receſſit enim ille naturalis modus, deſideria ope neceſſaria finiens: jam ruſticitatis & miſeriæ eſt, velle quantum ſat eſt. Incredibile eſt, mi Lucili, quam facile etiam magnos viros dulcedo orationis abducat a vero. Ecce Poſidonius, ut mea fert opinio, unus ex iis qui plurimum philoſophiæ contulerunt, dum vult deſcribere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli ſolutoque ducantur: deinde quemadmodum tela ſuſpenſis ponderibus rectum ſtamen extendat; quemadmodum ſubtemen inſertum, quod duritiam utrimque comprimentis tramæ remolliat; ſpata coire cogantur & jungi; textricum quoque artem a ſapientibus dixit inventam, oblitus poſtea repertum hoc ſubtilius genus, in quo

Tela jugo juncta eſt, ſtamen ſecernit arundo.
Inſeritur medium radiis ſubtemen acutis,
Quod lato feriunt inſecti pectine dentes.

Quid

Quid ſi contigiſſet illi videre has noſtri temporis telas, quibus veſtis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt? Tranſit deinde ad agricolas, nec minus facunde deſcribit proſciſſum aratro ſolum, & iteratum, quo ſolutior terra facilius pateat radicibus: tum ſparſa ſemina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoque opus ait eſſe ſapientium: tamquam non nunc quoque plurima cultores agrorum nova inveniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinum ſapientem ſubmittit. Narrat enim quemadmodum, rerum naturam imitatus, panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter ſe duritia dentium frangit, & quidquid excidit, ad eoſdem dentes lingua refertur: tunc vero ſalivæ miſcetur, ut facilius per fauces lubricas tranſeat. Cum pervenit in ventrem, aqualiculi fervore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum aſpero impoſuit, ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius exſpectat: deinde utriuſque attritu grana franguntur, & ſæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua ſparſit, & aſſidua tractatione perdomuit, finxitque panem: quem primo cinis calidus, & fervens teſta percoxit: deinde furni paullatim reperti, & alia genera, quorum fervor ſerviret arbitrio. Non multum abfuit, quin ſutrinum quoque inventum a ſapientibus diceret. Omnia iſta ratio quidem, ſed non recta ratio commenta eſt. Hominis enim, non ſapientis inventa ſunt: tam mehercules quam navigia, quibus amnes, quibuſque maria tranſimus, aptatis ad excipiendum ventorum impe-

impetum velis, & additis a tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc curſum navigii torqueant: & exemplum a piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, & levi ejus in utrumque momento velocitatem ſuam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens invenit: ſed minora, quam ut ipſe tractaret, ſordidioribus miniſtris dedit. Imo non ab aliis excogitata iſta ſunt, quam a quibus hodieque curantur. Quædam noſtra demum prodiſſe memoria ſcimus: ut ſpeculariorum uſum, perlucente teſta, clarum tranſmittentium lumen: ut ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foveret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac leve formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta ſuſcipimus? Quid verborum notas, quibus quamvis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt: ſapientia altius ſedet, nec manus docet; animorum magiſtra eſt. Vis ſcire, quid illa erueri, quidve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus ſpiritus, aut in exitu, aut in tranſitu, formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella: utilia molitur, paci favet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non eſt, inquam, inſtrumentorum ad uſus neceſſarios opifex. quid illi tam parvula aſſignas? artificem vides vitæ. Alias quidem artes ſub dominio habet. nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta ſerviunt: ceterum ad beatum ſtatum tendit; illo ducit, illo vias aperit. Quæ ſint mala, quæ videantur, oſtendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam: inflatam vero, & ex inani ſpecio-

ſam

ſam reprimit: nec ignorari ſinit, inter magna quid interſit & tumida: toties naturæ notitiam, ac ſuæ tradit. Quid ſint dii, qualeſque, declarat: quid inferi, quid lares & genii. Quid in ſecundam numinum formam animæ perpetuæ, ubi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid velint. Hæc ejus initiamenta ſunt. per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum mundus iſte reſeratur: cujus vera ſimulacra, veraſque facies cernendas mentibus protulit. nam ad ſpectacula tam magna hebes viſus eſt. ad initia deinde rerum redit, & æternam rationem toti inditam, & vim omnium ſeminum ſingula proprie figurantem. Tum de animo cœpit inquirere, unde eſſet, ubi, quamdiu, in quot membra diviſus. Deinde a corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, veritatemque & argumenta ejus excuſſit: poſt hæc, quemadmodum diſcernerentur vitæ ac necis ambigua: in utraque enim falſa veris immixta ſunt. Non abduxit, inquam, ſe, ut Poſidonio videtur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignum inventu judicaſſet, quod non erat dignum perpetuo uſu judicaturus. ponenda non ſumeret. Anacharſis, inquit, invenit rotam figuli, cujus circuitu vaſa formantur. Dein quia apud Homerum invenitur figuli rota, mavult videri verſus falſos eſſe, quam fabulam. Ego nec Anacharſin hujus rei fuiſſe auctorem contendo: & ſi fuit, ſapiens quidem hoc invenit, ſed non tamquam ſapiens: ſicut multa ſapientes faciunt, qua homines ſunt, non qua ſapientes. Puta velociſſimum eſſe ſapientem: curſu omnes anteibit, qua velox eſt, non qua ſapiens. Cuperem Poſidonio aliquem vitrarium oſtendere, qui ſpiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inventa ſunt, poſtquam ſapientem

inve-

invenire deſivimus. Democritus, inquit, inveniſſe dicitur fornicem, ut lapidum curvatura paulatim inclinatorum medio ſaxo alligaretur. Hoc dicam falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritum, & pontes, & portas fuiſſe; quarum fere ſumma curvantur. Excidit porro vobis eumdem Democritum inveniſſe, quemadmodum ebur poliretur, quemadmodum decoctus calculus in ſmaragdum converteretur, qua hodieque coctura inventi lapides coctiles colorantur. Iſta ſapiens licet invenerit, non qua ſapiens erat, invenit. multa enim facit, quæ ab imprudentiſſimis aut æque fieri videmus, aut peritius, aut exercitatius. Quid ſapiens inveſtigaverit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum rerum naturam, quam non ut cetera animalia oculis ſecutus eſt, tardis ad divina. Deinde vitæ legem, quam ad univerſa direxit: nec noſſe tantum, ſed ſequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quam imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, & quanti quidque eſſet, vera æſtimatione perpendit: damnavit mixtas pœnitentiæ voluptates. Et bona ſemper placitura laudavit, & palam fecit, feliciſſimum eſſe, cui felicitate opus non eſt: potentiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de ea philoſophia loquor, quæ civem extra patriam poſuit, extra mundum deos, quæ virtutem donavit voluptati: ſed de illa, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt: quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri poteſt; cujus hoc pretium eſt, non poſſe pretio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo uſo diſcebat utilia, non credo: ſicut ante fortunata tempora, cum in medio jacerent beneficia naturæ promiſcue utenda, antequam avaritia atque luxuria diſſociavere mortales, & ad rapinam ex conſortio diſ-

currere, non erant illi ſapientes viri, etiamſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quiſquam ſuſpexerit magis: nec, ſi cui permittat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probaverit, quam quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos

nulli ſubigebant arva coloni,
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur: ſufficiebat illa, ut parens, in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quid ni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem invenire non poſſes? Irrupit in res optime poſitas avaritia: & dum ſeducere aliquid cupit, atque in ſuum vertere, omnia fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia amiſit. Licet itaque velit nunc concurrere & reparare quod perdidit; licet agros agris adjiciat, vicinum vel pretio pellat aeris, vel injuria; licet in provinciarum ſpatium rura dilatet, & poſſeſſionem vocet, per ſua longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio eo reducet, unde diſceſſimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus. univerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, & in uſus populorum non diripientium larga. Quidquid natura protulerat, id non minus inveniſſe, quam inventum monſtrare alteri, voluptas erat: nec aut ulli ſuperare poterat, aut deeſſe. inter concordes dividebatur. Nondum valentior impoſuerat imfirmiori manum, nondum avarus abſcondendo quod ſibi jaceret, alium neceſ-

ſariis.

ſariis quoque excluſerat: par erat alterius, ac ſui cura. Arma ceſſabant, incruentæque humano ſanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus denſum a ſole protexerat, qui adverſus ſævitiam hiemis, aut imbris, vili receptaculo tuti ſub fronde vivebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Sollicitudo nos in noſtra purpura verſat, & acerrimis excitat ſtimulis: mollem ſomnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia: ſed in aperto jacentes ſidera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectaculum noctium, mundus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus ducens. tam interdiu illis, quam noctu, patebat proſpectus hujus pulcherrimæ domus: libebat intueri ſigna, ex media cœli parte vergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quid ni juvaret vagari inter tam late ſparſa miracula? At vos ad omnem tectorum pavetis ſonum, & inter picturas veſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant domos, inſtar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & levis umbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, rivique non opere, nec fiſtula, nec ullo coacto itinere obſoleſacti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium ruſtica poſitum manu. Hæc erat ſecundum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipſam, nec pro ipſa timentem: nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamvis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, non fuere ſapientes, quando hoc jam in opere maximo nomen eſt. Non tamen negaverim fuiſſe alti ſpiritus viros, & ut ita dicam, a diis recentes. neque enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit & ad labores paratior: ita non erant inge-

nia omnibus conſummata. Non enim dat natura virtutem: ars eſt, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum fæce quærebant, parcebantque adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat, ut homo hominem non iratus, non timens, tantum ſpectaturus occideret. Nondum veſtis illis erat picta, nondum texebatur aurum: adhuc non eruebatur. Quid ergo? ignorantia rerum innocentes erant. multum autem intereſt, utrum peccare aliquis nolit, an neſciat. Deerat illis juſtitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortititudo. Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam rudis vita: virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſſidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus eſt.

EPIST. XCI.

Lugdunenſis coloniæ incendium triſte, & ſubitum: ea injectione, cogitandum de inopinatis, & quæ homini poſſunt accidere. Ponit ante oculos incerta & fluxa hæc rerum: maxima & firmiſſima minui, mutari, ſubduci, terræmotu, aquis, flammis. Omnia mortalia morte damnata eſſe: Ergo nec iſtam homini, nec infamiam timenda.

Liberalis noſter nunc triſtis eſt, nunciato incendio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Movere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriæ ſuæ amantiſſimum. Quæ res efficit, ut firmitatem animi ſui quærat, quam videlicet ad ea quæ timeri poſſe putabat, exercuit: hoc vero tam inopinatum malum, pene inauditum, non

mi-

miror ſi ſine metu fuit, cum eſſet ſine exemplo. Multas enim civitates incendium vexavit, nullam abſtulit. Nam etiam ubi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit: & quamvis ſubinde excitetur, raro tamen ſic cuncta depaſcitur, ut nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix umquam tam gravis & pernicioſus fuit motus, ut tota oppida everteret. Numquam denique tam infeſtum ulli exarſit incendium, ut nihil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quæ ſingula illuſtrare urbes ſingulas poſſent, una nox ſtravit; & in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? Ubique armis quieſcentibus, cum toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum, quod oſtendebatur in Gallia, quæritur. Omnibus fortuna, quos publice afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit: nulla res magna non aliquod habuit ruinæ ſuæ ſpatium: in hac, una nox fuit inter urbem maximam, & nullam. Denique diutius illam tibi periiſſe, quam periit, narro. Hæc omnia Liberalis noſtri affectum inclinant, adverſus ſua firmum & erectum. Nec ſine cauſſa concuſſus eſt. Inexpectata plus aggravant: novitas adiicit calamitatibus pondus: nec quiſquam mortalium non magis, quod etiam miratus eſt, doluit. Ideo nihil nobis improviſum eſſe debet. In omnia præmittendus eſt animus: cogitandumque, non quidquid ſolet, ſed quidquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cum voluit, & florentiſſimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo ſpecioſius fulget? Quid illi arduum, quidve difficile eſt? non una via ſemper ne tota quidem incurrit. Modo noſtras in nos manus advocat, modo ſuis contenta viribus, invenit pericula ſine auctore. Nullum tempus exceptum eſt: in

ipſis

ipſis voluptatibus cauſſæ doloris oriuntur. Bellum in media pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt: ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates, hiberniſque majores, agitur æſtiva tranquillitas. Sine hoſte patimur hoſtilia: & cladis cauſſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas invenit. Invadit temperatiſſimos morbus, validiſſimos phthiſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſimos tumultus. Eligit aliquid novi caſus, per quod velut oblitis vires ſuas ingerat. Quidquid longa ſeries, multis laboribus, multa Deum indulgentia ſtruxit, id unus dies ſpargit ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit, horam, momentumque temporis, evertendis imperiis ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium rerumque noſtrarum, ſi tam tarde perirent cuncta, quam fiunt: nunc incrementa lente exeunt, feſtinatur in damnum. Nihil privatim, nihil publice ſtabile eſt: tam hominum, quam urbium fata volvuntur. Inter placidiſſima terror exſiſtit, nihilque extra tumultuantibus cauſſis, mala unde minime exſpectabantur, erumpunt. Quæ domeſticis bellis ſteterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem civitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus adverſus ea quæ poſſunt evenire, firmandus. Exſilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. poteſt te patriæ, poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abjicere, poteſt hoc ipſum in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanæ conditio ponatur: nec quantum frequenter evenit, ſed quantum plurimum poteſt evenire, præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec ullis inuſitatis velut novis obſtupefieri. In plenum cogitanda fortuna eſt: Quoties Aſiæ, quoties Achajæ ur-

bes uno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quod in Macedonia devorata ſunt? Cyprum quoties vaſtavit hæc clades? quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati ſunt totarum urbium interitus: & nos, inter quos frequenter iſta nunciantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaque adverſus fortuita: & quidquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quam rumore jactetur. Civitas arſit opulenta, ornamentumque provinciarum, quibus & inſerta erat, & excepta, uni tamen impoſita, & huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum civitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, veſtigia quoque tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaja clariſſimarum urbium jam fundamenta conſumpta ſint, nec quidquam exſtet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atque induſtria poſita vertit dies: juga montium diffluunt, totæ deſedere regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ procul a conſpectu maris ſtabant: vaſtavit ignis colles, per quos elucebat: eroſit & quondam altiſſimos vertices, ſolatia navigantium, ac ſpeculas ad humilem arenam deduxit. Ipſius naturæ opera vexantur: & ideo æquo animo ferre debemus urbium excidia. Caſura omnia exſtant: omnibus exitus manet: ſive interna vi flatuque præcluſa violenti pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint; ſive torrentium in abdito vis obſtantia effregerit; ſive flammarum violentia compaginem ſoli ruperit; ſive vetuſtas, a qua nihil tutum eſt, expugnaverit minutatim; ſive gravitas cœli ejecerit populos, & ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum eſt: hoc unum ſcio: omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt: inter peritura vivimus. Hæc ego atque ejuſmodi ſolatia admoveo Li-

berali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti: quæ fortaſſe conſumpta eſt, ut in melius excitaretur. Sæpe majori fortunæ locum fecit injuria: multa ceciderunt, ut altius ſurgerent, & in majus. Timagenes felicitati urbis inimicus ajebat, *Romæ ſibi incendia ob hoc unum dolori eſſe, quod ſciret meliora reſurrectura, quam arſiſſent*. In hac quoque urbe veriſimile eſt certaturos omnes eſſe, ut majora certioraque, quam amiſere, reſtituantur. Sint utinam diuturna, & melioribus auſpiciis in ævum longius condita! Nam huic coloniæ ab origine ſua centeſimus annus eſt, ætas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate, convaluit: quæ tamen graviſſimos caſus intra ſpatium humanæ pertulit ſenectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque ſortis ſuæ, & ſciat nihil inauſum eſſe fortunæ. Adverſus imperia illam idem habere juris, quod adverſus imperantes: adverſus urbes idem poſſe, quod adverſus homines. Nihil horum indignandum eſt. in eum intravimus mundum, in quo his legibus vivitur. Placet? pare. non placet? quacumque vis exi. Indignare, ſi quid in te iniqui proprie conſtitutum eſt: ſed ſi hæc imos ſummoſque neceſſitas alligat, in gratiam cum fato revertere, a quo omnia reſolvuntur. Non eſt quod nos tumulis metiaris, & his monumentis quæ viam diſparia prætexunt: æquat omnes cinis. impares naſcimur, pares morimur. Idem de urbibus, quod de urbium incolis dico. tam Ardea capta, quam Roma eſt. Conditor ille juris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Ubi vero ad finem mortalium ventum eſt: Diſcede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, ſiremps lex eſto. Ad omnia patienda pares ſumus: nemo

mo altero fragilior eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonum rex diſcere Geometriam infelix cœperat, ſciturus quam puſilla terra eſset, ex qua minimum occupaverat. Ita dico infelix ob hoc, quod intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. quis enim eſse magnus in puſillo poteſt? Erant illa quæ tradebantur, ſubtilia, & diligenti intentione diſcenda: non quæ percipere poſset veſanus homo, & trans Oceanum cogitationes ſuas mittens. *Facilia*, inquit, *me doce*. Cui præceptor: *Iſta*, inquit, *omnibus eadem ſunt*, *æque difficilia*. Hoc puta rerum naturam dicere: Iſta de quibus quereris, omnibus eadem ſunt: nulli dari faciliora poſsunt: ſed quiſquis volet, ſibi ipſi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & ſitias, & eſurias, & ſeneſcas, & ſi tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non eſt tamen quod iſtis, quæ te circumſtrepunt, credas: nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut durum. Ex conſenſu iſtis metus eſt. ſic mortem times, quomodo famam: quid autem ſtultius homine verba metuente? Eleganter Demetrius noſter ſolet dicere, *eodem loco ſibi eſſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus*. *Quid enim*, inquit, *mea refert, ſurſum iſti an deorſum ſonent?* Quanta dementia eſt vereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuiſtis ſine cauſſa: ſic & illa, quæ numquam timeretis, niſi fama juſſiſſet. Numquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hoc apud nos noceat: & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accuſant, expertus eſt. interim temeritas eſt, damnare quod neſcias. At illud ſcis, quam multis utilis ſit, quam multos liberet tormentis,

egeſtate, querelis, ſuppliciis, tædio. Non ſumus in ullius poteſtate, cum mors in noſtra poteſtate ſit.

EPIST. XCII.

Rationem in homine dominari, & huc omnia referri, & in ea perfecta Beatam vitam eſſe. Externa leve, aut nullum pondus habere. Utique Voluptatem non facere momentum, irrationalium bonum. Et poſſe tamen ſumi externa, quæ ſecundum Naturam ſunt; ſed judicio: & hoc tunc in iis Bonum eſſe, bene eligi. Nihilominus & ſine iis, ſola Virtute beatum, imo Beatiſſimum aliquem eſſe. Accedere hæc poſſe; non tamen augere addita, nec minuere detracta Beatitatem, in quam nec Tempus aliquid poteſt. Deo aſſimilemur, ad illum eamus.

PUto, inter me teque convenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo eſſe partes miniſtras, per quas movemur alimurque, propter ipſum principale nobis datas. In hoc principali eſt aliquid irrationale, eſt & rationale. Illud huic ſervit: hoc unum eſt, quod alio non refertur, ſed omnia ad ſe perfert. Nam illa quoque divina ratio omnibus præpoſita eſt, ipſa ſub nullo eſt: & hæc autem noſtra eadem eſt, quia ex illa eſt. Si de hoc inter nos convenit, ſequitur ut de illo quoque conveniat, in hoc uno poſitam eſſe beatam vitam, ut in nobis ratio perfecta ſit. Hæc enim ſola non ſubmittit animum, ſtat contra fortunam: in quolibet rerum habitu ſervata, ſervat. Id autem unum bonum eſt, quod numquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit: tenet ſumma, & ne ulli quidem, niſi ſibi, in-

innixus. Nam qui aliquo auxilio ſuſtinetur, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis multum valere non noſtra. Quis autem vult conſtare fortuna, aut qui ſe prudens ob aliena miratur? Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit conſtantia bene judicati tenax. Ad hoc quomodo pervenitur? ſi veritas tota perſpecta eſt, ſi ſervatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec unquam ab illa recedens, amabilis ſimul, mirabiliſque. Denique, ut breviter tibi formulam ſcribam, talis animus ſapientis eſſe viri debet, qualis Deum deceat. Quid poteſt deſiderare is, cui omnia honeſta contingunt? Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta conferre ad optimum ſtatum, in iis erit beata vita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius, turpiuſve, quam bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum judicant, quia parum plenum ſit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque, inter magnos ſectæ hujus auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, die non eſſe contentum, niſi aliquis igniculus alluxerit. Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentum? Si non es ſola honeſtate contentus, neceſſe eſt aut quietem adjici velis, quam heſychian vocant Græci, aut voluptatem. Horum alterum utcumque recipi poteſt: vacat enim animus moleſtia, liber ad conſpectum univerſi, nihilque illum avocat a contemplatione naturæ: alterum illud, voluptas, bonum pecoris eſt. Adjicimus rationali irrationale, honeſto inhoneſtum. Magnam vitam facit titillatio corporis? quid ergo dubitatis dicere, bene eſſe homini, ſi palato bene eſt? Et hunc tu, non dico in-

ter viros numeras, ſed inter homines, cujus ſummum bonum ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis ſecundo, mutis aggregetur animal pabulo natum. Irrationalis pars animi duas habet partes: alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effrænatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem viro, reliquerunt: hanc neceſſariam beatæ vitæ putaverunt, enervem & abjectam. Huic rationem ſervire juſſerunt, & fecerunt animalis generoſiſſimi bonum, demiſſum & ignobile. Præterea mixtum, portentoſumque, & ex diverſis animalium congruentibus membris. nam ut ait Virgilius noſter in Scylla,

Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus, poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia juncta ſunt, horrenda, velocia: at iſti ſapientiam ex quibuſnam compoſuere portentis? Prima hominis pars eſt ipſa virtus: huic committitur futilis caro, & fluida, & receptandis tantum cibis habilis; ut ait Poſidonius. Virtus illa divina in lubricum deſinit, & ſuperioribus ejus partibus venerandis atque cœleſtibus animal iners ac marcidum attexitur. Illa utcumque alta quies, nihil quidem ipſa animo præſtabat, ſed impedimenta removebat: voluptas ultro diſſolvit, & omne robur emollit. Quæ invenietur tam diſcors inter ſe junctura corporum? Fortiſſimæ rei inertiſſima adſtruitur, ſeveriſſimæ parum ſeria, ſanctiſſimæ intemperans uſque & indigeſta. Quid ergo, inquit, ſi virtutem nihil impeditura

ſit

ſit bona valetudo, & quies, & dolorum vacatio, non petes illa? Quid ni petam? non quia bona ſunt, ſed quia ſecundum naturam ſunt, & quia bono a me judicio ſumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc unum, bene eligi. Nam cum veſtem qualem decet ſumo, cum ambulo ut oportet, cum cæno quemadmodum debeo: non cæna, aut ambulatio, aut veſtis bona ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſervandi in quaque re rationi convenientem modum. Etiam nunc adjiciam: Mundæ veſtis electio appetenda eſt homini. natura enim homo mundum & elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe munda veſtis, ſed mundæ veſtis electio: quia non in re bonum eſt, ſed in electione: qua actiones noſtræ honeſtæ ſunt, non ipſa quæ aguntur. Quod de veſte dixi, idem de corpore me exiſtima dicere. nam hoc quoque natura, ut quamdam veſtem, animo circumdedit: velamentum ejus eſt. Quis autem umquam veſtimenta æſtimavit arcula? Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ergo de corpore quoque idem tibi reſpondeo: ſumpturum quidem me, ſi detur electio, & ſanitatem & vires: bonum autem futurum judicium de illis meum, non ipſa. Eſt quidem, inquit, ſapiens beatus: ſummum tamen illud bonum non aſſequitur, niſi illi & naturalia inſtrumenta reſpondeant. Ita miſer quidem eſſe, qui virtutem habet, non poteſt; beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus bonis deſtituitur, ut valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum: quod levius eſt, negas, beatiſſimum eſſe. Atqui ſi poteſt virtus efficere, ne miſer aliquis ſit, facilius efficiet, ut beatiſſimus ſit. minus enim intervalli a beato ad beatiſ-

ſimum reſtat, quam a miſero ad beatum. An quæ res tantum valet, ut ereptum calamitatibus inter beatos locet, non poteſt adjicere quod ſupereſt, ut beatiſſimum faciat? in ſummo deficit clivo? Commoda ſunt in vita, & incommoda: utraque extra nos. Si non eſt miſer vir bonus, quamvis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatiſſimus, & ſi aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere uſque ad miſerum non deprimitur, ſic commodorum inopia non deducitur a beatiſſimo: ſed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quam non eſt ſub incommodis miſer. An non poteſt illi eripi bonum ſuum, ſi poteſt minui? Paullo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini ſolis: claritate enim ejus, quidquid ſine eo lucet, abſconditur. Sed quædam, inquit, ſoli quoque obſtant. At ſolis vis & lux integra eſt, etiam inter oppoſita: & quamvis aliquid interjaceat, quod nos prohibeat ejus adſpectu, in opere eſt, curſu ſuo fertur. Quoties inter nubila luxit, non eſt ſereno minor, nec tardior quidem: quoniam multum intereſt, utrum aliquid obſtet tantum, an impediat. Eodem modo virtuti oppoſita nihil detrahunt. non eſt minor, ſed minus fulget: nobis forſitan non æque apparet ac nitet: ſibi eadem eſt, & more ſolis obſcuri, in occulto vim ſuam exercet. Hoc itaque adverſus virtutem poſſunt calamitates, & damna, & injuriæ, quod adverſus ſolem poteſt nebula. Invenitur qui dicat, ſapientem corpore parum proſpero uſum, nec miſerum eſſe, nec beatum. Hic quoque fallitur. exæquat enim fortuita virtutibus, & tantumdem tribuit honeſtis, quantum honeſtate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quam comparare veneranda contemptis? Veneranda enim ſunt, fides, juſtitia, pietas, forti-

tu-

tudo, prudentia: e contrario vilia ſunt, quæ ſæpe contingunt pleniora viliſſimis, crus ſolidum, & lacertus, & dentes, & horum ſanitas, firmitaſque. Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtum eſt, nec miſer habebitur, nec beatus, ſed in medio relinquetur: vita quoque ejus nec appetenda erit, nec fugienda. Quid autem tam abſurdum, quam ſapientis vitam appetendam non eſſe? aut quid tam extra fidem, quam eſſe aliquam vitam nec appetendam, nec fugiendam? Deinde, ſi damna corporis miſerum non faciunt, beatum eſſe patiuntur. Nam quibus potentia non eſt in pejorem transferendi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum novimus, inter utrumque tepidum eſt. Sic aliquis beatus eſt, aliquis miſer: aliquis nec miſer, nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum: ſi plus calidi affudero, fiet noviſſime calidum. At huic nec miſero, nec beato, quantumcumque ad miſerias adjecero, miſer non erit, quemadmodum dicitis: ergo imago iſta diſſimilis eſt. Deinde trado tibi hominem, nec miſerum, nec beatum. huic adjicio cæcitatem, non fit miſer: adjicio debilitatem, non fit miſer: adjicio dolores continuos & graves, non fit miſer. Quem tam multa mala in miſeram vitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non poteſt, ut dicitis, ſapiens ex beato in miſerum decidere, non poteſt in non beatum. quare enim qui labi cœpit, alicubi ſubſiſtat? quæ res non patitur illum ad imum devolvi, retinet in ſummo. Quid ni non poſſit beata vita reſcindi? nec remitti quidem poteſt: & ideo virtus ad illam per ſe ipſa ſatis eſt. Quid ergo? inquit. ſapiens non eſt beatior, qui diutius vixerit, quem nullus avocavit dolor, quam ille qui cum

mala fortuna ſæpe luctatus eſt? Reſponde mihi: Numquid & melior eſt, & honeſtior? ſi hæc non ſunt, nec beatior quidem eſt. Rectius vivat oportet, ut beatius vivat: ſi rectius non poteſt, ne beatius quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quæ ex virtute eſt. Virtus enim tantum bonum eſt, ut iſtas acceſſiones minutas non ſentiat, brevitatem ævi, & dolorem, & corporum varias offenſiones. Nam voluptas non eſt digna, ad quam reſpiciat. Quid eſt in virtute præcipuum? futuro non indigere, nec dies ſuos computare. In quantolibet tempore, bona æterna conſummant. Incredibilia nobis hæc videntur, & ſupra humanam naturam excurrentia. Majeſtatem enim ejus ex noſtra imbecillitate metimur, & vitiis noſtris nomen virtutis imponimus. Quid porro, non æque incredibile videtur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum, dicere, Beatus ſum? atqui hæc vox in ipſa officina voluptatis eſt audita. *Beatiſſimum*, inquit, *hunc & ultimum diem ago*, Epicurus: cum illum hinc urinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos, qui virtutem colunt: cum apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat? Hi quoque degeneres & humillimæ mentis ajunt, in ſummis doloribus, in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile eſt, imo incredibilius. Non video enim, quo modo non in infimum agatur, e faſtigio ſuo dejecta virtus. Aut beatum præſtare debet: aut ſi ab hoc depulſa eſt, non prohibebit fieri miſerum. Stans non poteſt vinci: aut vincatur oportet, aut vincat. Diis, inquit, immortalibus ſolis & virtus & beata vita contingit: nobis umbra quædam illorum bonorum, & ſimilitudo. accedimus ad illa, non

non pervenimus. Ratio vero, diis hominibuſque communis: hæc in illis conſummata eſt, in nobis conſummabilis. Sed ad deſperationem nos vitia noſtra perducunt. Nam ille alter ſecundus, ut aliquis parum conſtans ad cuſtodienda optima, cujus judicium labat etiamnum & incertum eſt, deſiderat oculorum atque aurium ſenſum, bonam valetudinem, & non fœdum adſpectum corporis, & habitu manentem ſuo, ætatis præterea longius ſpatium. Per hanc poteſt non pœnitenda agitare, ut in imperfecto viro. Huic malitiæ vis quædam ineſt, qua animum habet mobilem ad parva: ille agit carens malitia, & ea agitatio abeſt a bono. Non eſt adhuc bonus, ſed in bonum fingitur: cuicumque autem deeſt aliquid ad bonum, malus eſt.

Sed ſi cui virtus animuſque in corpore præſens;

hic deos æquat, illo tendit originis ſuæ memor. Nemo improbe eo conatur aſcendere, unde deſcenderat. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo divini aliquid exiſtere, qui Dei pars eſt? totum hoc quo continemur, & unum eſt, & Deus: & ſocii ejus ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus: perfertur illo, ſi vitia non deprimant. Quemadmodum corporum noſtrorum habitus erigitur, & ſpectat in cœlum: ita animus, cui inquantum vult, licet porrigi, in hoc a natura rerum formatus eſt, ut paria diis velit, & ſic utatur ſuis viribus, ac ſe in ſpatium ſuum extendat. Nam ſi aliena vi ad ſumma niteretur, magnus erat labor, ire in cœlum: redit. cum hoc iter nactus eſt, vadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniam reſpicit: aurum argentumque, illis in quibus jacuere tenebris digniſſima, non ad hunc æſtimat ſplendorem, quo imperitorum verberant oculos. ſcit erui

e cæno, ex quo illa ſecrevit cupiditas noſtra & effodit. Scit, inquam, alibi poſitas eſſe divitias, quam quo congeruntur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in poſſeſſionem rerum naturæ inducere, ut ſuorum. Oriens Occidenſque terminus fiat, deorumque ritu cuncta poſſideat; cum opibus ſuis divites ſuperne deſpiciat: quorum nemo tam lætus eſt ſuo, quam triſtis alieno. Cum ſe in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoque velut oneris neceſſarii, non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubjicit. Nemo liber eſt, qui corpori ſervit. nam ut alios dominos, quos nimia pro illo ſollicitudo invenit, tranſeas, ipſius moroſum imperium delicatumque eſt. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno proſilit: nec, quis deinde reliquiis ejus futurus ſit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detonſos negligimus: ita ille divinus animus egreſſurus hominem, quo receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe judicat pertinere, quam ſecundas ad editum infantem. Utrum projectum aves differant, an conſumatur

—*canibus data præda marinis*,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines eſt, nullas minas timet: ullaſne timebit poſt mortem minas eorum, quibus uſque ad mortem timeri parum eſt? Non conteret, inquit, me nec uncus, nec projecti ad contumeliam cadaveris laceratio, fœda viſuris. Neminem de ſupremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne quis inſepultus eſſet, rerum natura proſpexit. Quem ſævitia projecerit, dies condet. Diſerte Mecænas ait:

Nec tumulum curo. ſepelit natura relictos.

Alte

Alte cinctum putes dixiſſe. habuit enim ingenium & grande & virile, niſi illud ipſe diſcinxiſſet.

EPIST. XCIII.

De morte Philoſophi Metronactis, qui Juvenis obiit. Parum id refert, & vita non ſpatio, ſed actu metienda eſt. Omnis bona ea, longa; denique nihil hic longum.

IN epiſtola, qua de morte Metronactis philoſophi querebaris, tamquam & potuiſſet diutius vivere, & debuiſſet, æquitatem tuam deſideravi: quæ tibi in omni perſona, in omni negotio ſupereſt; in una re deeſt, in qua omnibus. Multos inveni æquos adverſus homines, adverſus deos neminem. Objurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio curſu raptus eſt? quare ille non rapitur? quare ſenectutem & ſibi & aliis gravem extendit? Utrum, obſecro te, æquius judicas, te naturæ, an tibi parere naturam? quid autem intereſt quam cito exeas, unde utique exeundum eſt? Non ut diu vivamus, curandum eſt: ſed ut ſatis. nam ut diu vivas, fato opus eſt: ut ſatis, animo. Longa eſt vita, ſi plena eſt. impletur autem, cum animus ſibi bonum ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem ſui tranſtulit. Quid illum octoginta anni juvant, per inertiam exacti? non vixit iſte, ſed in vita moratus eſt; nec ſero mortuus eſt, ſed diu. Octoginta annis vixit. Intereſt, mortem ejus ex quo die numeres. At ille obiit viridis: ſed officia boni civis, boni amici, boni filii exſecutus eſt: in nulla parte ceſſavit. licet ejus ætas imperfecta ſit, vita perfecta eſt. Octoginta annis vixit. Imo octoginta annis fuit: niſi forte ſic vixiſſe eum dicis, quomodo dicuntur arbores vive-

re. Obſecro te, mi Lucili, hoc agamus, ut quemadmodum pretioſa rerum, ſic vita noſtra non pateat multum, ſed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemptoremque fortunæ, functum omnibus vitæ humanæ ſtipendiis, atque in ſummum bonum evectum, & illum cui multi anni tranſmiſſi ſunt? alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem periit. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcumque temporis contigit, bene collocatum eſt. Vidit enim veram lucem, non fuit unus e multis. & vivit, & vixit, & viguit. Aliquando ſereno uſus eſt: aliquando, ut ſolet, validi ſideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? vixit ad poſteros uſque: tranſiliit, & ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recuſaverim: nihil tamen ad beatam vitam defuiſſe dicam, ſi ſpatium ejus inciditur. Non enim ad eum diem me aptavi, quem ultimum mihi ſpes avida promiſerat: ſed nullum non tamquam ultimum adſpexi. Quid me interrogas, quando natus ſim? an inter juniores adhuc cenſear? habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu, poteſt homo eſſe perfectus: ſic & in minore temporis modo, poteſt eſſe vita perfecta. Aetas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienum eſt: quamdiu vir bonus ſim, meum eſt. Hoc a me exige, ne velut per tenebras ævum ignobile emetiar: ut agam vitam, non ut prætervehar. Quæris quod ſit ampliſſimum vitæ ſpatium? uſque ad ſapientiam vivere. Qui ad illam pervenit, attigit non longiſſimum finem, ſed maximum. Ille vero glorietur audacter, & diis agat gratias: interque eos, ſibi & rerum naturæ imputet, quod fuit. Merito enim imputabit:

me-

meliorem illi vitam reddidit, quam acceperat. Exemplar boni viri poſuit: qualis quantuſque eſſet, oſtendit: ſi quid adjeciſſet, fuiſſet ſimile præterito. Et tamen quouſque vivimus? omnium rerum cognitione fruiti ſumus. Scimus a quibus principalis natura ſe attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum revocet, quemadmodum omnia quæ uſquam erant, cluſerit, & ſeipſam ſui finem fecerit. Scimus, ſidera impetu ſuo vadere: præter terram nihil ſtare, cetera continua velocitate decurrere. Scimus quemadmodum ſolem luna prætereat; quare tardior velociorem poſt ſe relinquat; quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ cauſſa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundum eſt, ubi iſta propius adſpicias. Nec hac ſpe, inquit ſapiens ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter judico. Merui quidem admitti, & jam inter illos fui: animumque illo meum miſi, & ad me illi ſuum miſerunt. Sed tolli me de medio puta, & poſt mortem nihil ex homine reſtare: æque magnum animum habeo, etiam ſi nuſquam tranſiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quam potuit. Et paucorum verſuum liber eſt, & quidem laudandus, atque utilis: annales Tamuſii ſcis quam non decori ſint, & quid vocentur: æque eſt vita quorumdam longa, & quod Tamuſii ſequitur annales. Numquid feliciorem judicas eum, qui ſummo die muneris, quam eum qui medio occiditur? numquid aliquem eſſe tam cupidum vitæ putas, ut jugulari in ſpoliario, quam in arena malit? Non majore ſpatio alter alterum præcedimus. mors per omnes it: qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſollicitiſſime agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod evitare non poſſis?

EPIST. XCIV.

Diſſertatio, utrum Dogmatica, an Paræneti-ca pars Philoſophiæ utilior? & an altera ſine altera ſufficiat? Ariſto priorem præ-fert, & ſolam admittit: ejuſque hic argu-menta. alii & alteram adjungunt, ac ma-gnos ejus uſus oſtendunt: & Seneca didu-cit eleganter, argute, fructuoſe, Lege, & oblectare.

EAm partem philoſophiæ, quæ dat pro-pria cuique perſonæ præcepta, nec in univerſum componit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe gerat adverſus uxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo ſervos regat: quidam ſolam rece-perunt, ceteras quaſi extra noſtram utilita-tem vagantes reliquerunt: tamquam quis poſſit de parte ſuadere, niſi qui ſummam prius totius vitæ complexus eſt. Sed Ariſto Stoicus e contrario hanc partem levem exiſti-mat, & quæ non deſcendat in pectus uſque: at illam non habentem præcepta, plurimum ait proficere, ipſaque decreta philoſophiæ, conſtitutionem eſſe ſummi boni: quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum ſit, ſibi ipſe præcepit. Quem-admodum qui jaculari diſcit, deſtinatum lo-cum captat, & manum format ad dirigen-da quæ mittit: cum hanc vim ex diſcipli-na & exercitatione percepit, quocumque vult, illa utitur. didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quodcumque voluerit. ſic qui ſe ad totam vitam inſtruxit, non deſiderat par-ticulatim admoneri, doctus in totum: non quomodo cum uxore aut cum filio viveret, ſed quomodo bene viveret. in hoc eſt, & quomodo cum uxore ac liberis vivat. Cle-anthes utilem quidem judicat & hanc par-

tem,

tem, ſed imbecillem niſi ab univerſo fluit, niſi decreta ipſa philoſophiæ & capita cognovit. In duas ergo quæſtiones locus iſte dividitur. Utrum utilis, an inutilis ſit. & an ſolus virum bonum poſſit efficere, id eſt, utrum ſupervacuus ſit, an omnes faciat ſupervacuos. Qui hanc partem videri volunt ſupervacuam, hoc ajunt. Si quid oculis oppoſitum moratur aciem, removendum eſt. illo quidem non abjecto operam perdidit, qui præcepit: Sic ambulabis, illo manum porriges. Eodem modo, ubi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum diſpiciendum ordinem impedit, nihil agit, qui præcipit: Sic vives cum patre, ſic cum uxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfuſus eſt: ſi ille diſcutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces illum, quid ſano faciendum ſit, non ſanum efficis. Pauperi, ut agat divitem, monſtras: hoc quomodo manente paupertate fieri poteſt? Oſtendis eſurienti, quid tanquam ſatur faciat: fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus vitiis dicam: ipſa removenda ſunt; non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non poteſt. Niſi opiniones falſas, quibus laboramus, expuleris: nec avarus, quomodo utendum pecunia ſit, exaudiet: nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, ut ſciat pecuniam nec bonum, nec malum eſſe; oſtendas illi miſerrimos divites. Efficias, ut quidquid publice expavimus, ſciat non eſſe tam timendum, quam fama circumfert; nec dolorem quoque nec mortem. Sæpe in morte, quam pati lex eſt, magnum eſſe ſolatium, quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obſtinationem animi, qui levius facit ſibi, quidquid contumaciter paſſus eſt. Optimam doloris eſſe naturam, quod non poteſt, nec qui extenditur, magnus.

gnus eſſe; nec qui eſt magnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi neceſſitas imperat. His decretis cum illum in conſpectum ſuæ conditionis adduxeris, & cognoverit beatam vitam eſſe, non quæ ſecundum voluptatem eſt, ſed ſecundum naturam: cum virtutem unicum bonum hominis adamaverit, turpitudinem ſolum malum fugerit, reliqua omnia, divitias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, ſcierit eſſe mediam partem, nec bonis annumerandam, nec malis: monitorem non deſiderabit ad ſingula, qui dicat: Sic incede, ſic cæna: hoc viro, hoc fœminæ, hoc marito, hoc cœlibi convenit. Iſta enim qui diligentiſſime monent, ipſi facere non poſſunt. Hæc pædagogus puero, hæc avia nepoti præcipit: & iraſcendum non eſſe, magiſter iracundiſſimus diſputat. Si ludum litterarium intraveris, ſcies iſta quæ ingenti ſupercilio philoſophi jactant, in puerili eſſe præſcripto. Utrum manifeſta demum, an dubia præcipies? non deſiderant manifeſta monitores: præcipienti dubia non creditur: ſupervacuum eſt ergo præcipere. Id adeo ſic diſce. Si id mones quod obſcurum eſt & ambiguum, probationibus adjuvandum erit: ſi probaturus es, illa per quæ probas, plus valent, ſatiſque per ſe ſunt. Sic amico utere, ſic cive, ſic ſocio. quare? quia juſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de juſtitia tradit. Illic invenio æquitatem per ſe expetendam; nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci: non eſſe juſtum, cui quidquam in hac virtute placet, præter ipſam. Hæc cum perſuaſi mihi, & perbibi, quid iſta præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare ſcienti, ſupervacuum eſt: neſcienti, parum. Audire enim debet, non tantum quid ſibi præcipiatur, ſed etiam quare. Utrum, inquam, veras opiniones habenti de

bonis

bonis maliſque, ſunt neceſſaria, an non habenti? qui non habet, nihil a te adjuvabitur: aures ejus contraria monitionibus tuis fama poſſedit. qui habet exactum judicium de fugiendis petendiſque, ſcit quid ſibi faciendum ſit, etiam te tacente. tota ergo pars iſta philoſophiæ ſubmoveri poteſt. Duo ſunt propter quæ delinquimus. Aut ineſt animo pravis opinionibus malitia contracta: aut etiam ſi non eſt falſis occupatus, ad falſa proclivis eſt, & cito, ſpecie quo non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut percurare mentem ægram, & vitiis liberare; aut vacantem quidem, ſed ad pejora pronam, præoccupare. Utrumque decreta philoſophiæ faciunt: ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea ſi præcepta ſingulis damus, incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias ſequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo vivat cum uxore aliquis quam virginem duxit, quomodo cum ea quæ alicujus matrimonium experta eſt, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid eſſe diſcriminis inter ſterilem, & fœcundam: inter provectiorem, & puellam; inter matrem, & novercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus; atqui ſingulæ propria exigunt. Leges autem philoſophiæ breves ſunt, & omnia alligant. Adjice nunc, quod ſapientis præcepta finita eſſe debent, & certa: ſi qua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt: ſapientia rerum terminos novit. Ergo iſta pars præceptiva ſubmovenda eſt: quia quod paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt: ſapientia autem omnes tenet. Inter inſaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, nihil intereſt: niſi quod hæc morbo laborat,

illa opinionibus falſis. Altera cauſſas f
ris traxit ex valetudine, altera animi n
valetudo eſt. Si quis furioſo præcepta
quomodo loqui debet, quomodo proced
quomodo in publico ſe gerere, quomod
privato; erit ipſo, quem monebit, inſan
bilis nigra curanda eſt, & ipſa furoris c
ſa removenda. Idem in hoc alio animi
rore faciendum eſt. ipſe diſcuti debet
lioquin abibunt in vanum monentium
ba. Hæc ab Ariſtone dicuntur. Cui reſp
debimus ad ſingula. Primum adverſus il
quod ait, ſi quid obſtat oculo, & impe
viſum, debere removeri. Fateor, huic
eſſe opus præceptis ad videndum, ſed re
dio quo purgetur acies, & officientem
moram effugiat. Natura enim videmus:
uſum ſui reddit, qui removet obſtant
Quid autem cuique debeatur officio, nat
non docet. Deinde cujus curata ſuffuſio
is non protinus cum viſum recepit, aliis q
que poteſt reddere: malitia liberatus &
berat. Non eſt opus exhortatione, nec c
ſilio quidem, ut colorum proprietates o
lus intelligat. a nigro album, etiam nu
monente, diſtinguet. multis contra præ
ptis eget animus, ut videat quid agend
ſit in vita. Quamquam oculos quoque
gros medicus non tantum curat, ſed etia
monet. Non eſt, inquit, quod protin
imbecillam aciem committas improbo lun
ni: a tenebris primo ad umbroſa proced
deinde plus aude, & paullatim claram l
cem pati aſſueſce. Non eſt quod poſt
bum ſtudeas, non eſt quod plenis ocu
ac tumentibus imperes. Afflatum & vi
frigoris in os occurrentis evita. Alia ci
modi, quæ non minus quam medicamen
proficiunt. Adjicit remediis medicina con
lium. Error, inquit, eſt cauſſa peccand
hunc nobis præcepta non detrahunt, non e
pu-

pugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe efficacia præcepta non eſſe ad avertendam pravam animi perſuaſionem; ſed non ideo, ne aliis quidem adjecta proficiunt. Primum memoriam renovant: deinde quæ in univerſo confuſius videbantur, in partes diviſa diligentius conſiderantur. Aut tu iſto modo licet & conſolationes dicas ſupervacuas, & exhortationes; atqui non ſunt ſupervacuæ: ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tamquam ſanus debeat: cum reſtituenda ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt præcepta. Quid quod habent ægri ſanique quædam communia, de quibus admonendi ſunt? tamquam, ne avide cibos appetant, ut laſſitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pauper, & dives. Sana, inquit, avaritiam, & nihil habebis, quod admoneas aut pauperem, aut divitem, ſi cupiditas utriuſque conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pecuniam? aliud, uti pecunia ſcire? cujus avari modum ignorant, etiam non avari uſum. Tolle, inquit, errores: ſupervacua præcepta ſunt. Falſum eſt. puta enim avaritiam relaxatam: puta adſtrictam eſſe luxuriam, temeritati frænos injectos, ignaviæ ſubditum calcar: etiam remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus facere, diſcendum eſt. Nihil, inquit, efficient monitiones, admotæ gravibus vitiis. Ne medicina quidem morbos inſanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in levamentum. Ne ipſa quidem univerſæ philoſophiæ vis, licet tota in hoc vires ſuas advocet, duram jam & veterem animis extrahet peſtem: ſed non ideo nihil ſanat, quia non omnia. Quid prodeſt, inquit, aperta monſtrare? plurimum. interdum enim ſcimus, nec attendimus. Non docet admonitio, ſed advertit, ſed excitat, ſed

ſed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos poſita tranſimus: admonere, genus adhortandi eſt: ſæpe animus etiam aperta diſſimulat: ingerenda eſt itaque illi notitia rerum notiſſimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calvi repetenda ſententia eſt: *Factum eſſe ambitum, ſcitis: & hoc vos ſcire, omnes ſciunt*. Scis amicitias ſancte colendas eſſe: ſed non facis. Scis improbum eſſe, qui ab uxore pudicitiam exigit, ipſe alienarum corruptor uxorum. Scis ut illi nihil cum adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cum pellice: & non facis. Itaque ſubinde reducendus es ad memoriam. Non enim repoſita illi eſſe oportet, ſed in promptu. Quæcumque ſalutaria ſunt, ſæpe agitari debent, ſæpe verſari: ut non tantum nota ſint nobis, ſed etiam parata. Adjice nunc, quod aperta quoque apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quæ præcipis, probationes adjicere debebis: ergo illæ, non præcepta, proficient. Quid quod etiam ſine probationibus, ipſa monentis auctoritas prodeſt? ſic quomodo juriſconſultorum valent reſponſa, etiamſi ratio non redditur. Præterea ipſa quæ præcipiuntur, per ſe multum habent ponderis: utique ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſa oratione in ſententiam coarctata. Sicut illa Catoniana: *Emas, non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt. Quod non opus eſt, aſſe carum eſt*. Qualia ſunt illa, aut reddita oracula, aut ſimilia: *Tempori parce; Te noſce*. Numquid rationem exiges, cum tibi aliquis hoc dixerit verſus?

Injuriarum remedium eſt, oblivio.
Audentes fortuna juvat.
Piger ſibi ipſe obſtat.

Advocatum iſta non quærunt: affectus ipſos tangunt, & natura vim ſuam exercente proficiunt. Omnium honeſtarum rerum ſemina

na animi gerunt, quæ admonitione excitantur: non aliter quam ſcintilla flatu levi adjuta, ignem ſuum explicat. Erigitur virtus cum tacta eſt, & impulſa. Præterea quædam ſunt quidem in animo, ſed parum prompta: quæ incipiunt in expedito eſſe, cum dicta ſunt. Quædam diverſis locis jacent ſparſa, quæ contrahere inexercitata mens non poteſt. Itaque in unum conferenda ſunt, & jungenda, ut plus valeant, animumque magis allevent. Aut, ſi præcepta nihil adjuvant, omnis inſtitutio tollenda eſt: ipſa natura contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non vident alium ingenii eſſe mobilis & erecti, alium tardi & hebetis: utique alio ingenioſior eſt. Ingenii vis præceptis alitur & creſcit, novaſque perſuaſiones adjicit innatis, & depravata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones juvabunt vitiis obligatum? Hoc ſcilicet, ut illis liberetur. non enim exſtincta in illo indoles naturalis eſt: ſed obſcurata, & oppreſſa. Sic quoque tentat reſurgere, & contra prava nititur. nacta vero præſidium, & adjuta præceptis, convaleſcit: ſi tamen illam diutina peſtis infecit, non enecuit. Hanc enim ne diſciplina quidem philoſophiæ, toto impetu ſuo connixa, reſtituet. Quid enim intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta: niſi quod illa generalia præcepta ſunt, hæc ſpecialia? Utraque res præcipit: ſed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honeſta decreta, hic ex ſupervacuo monetur. Minime. nam hic quoque doctus quidem eſt facere, quæ debet: ſed adhuc non ſatis proſpicit. Non enim tantum affectibus impedimur, quo minus probanda faciamus, ſed imperitia inveniendi, quid quæque res exigat. Habemus interdum compoſitum animum: ſed reſidem, & inexercitatum

ratum ad inveniendam officiorum viam, quam admonitio demonſtrat. Expelle, inquit, falſas opiniones de bonis & malis: in locum autem earum veras repone: & nihil habebit admonitio quod agat. Ordinatur iſta ſine dubio ratione animus, ſed non iſta tantum. Nam quamvis argumentis collectum ſit, quæ bona, quæ mala ſint: nihilominus habent præcepta partes ſuas: & prudentia, & juſtitia officii conſtant: officia præceptis diſponuntur. Præterea ipſum de bonis maliſque judicium confirmatur officiorum exſecutione, ad quam præcepta perducunt. Utraque enim inter ſe conſentiunt: nec illa poſſunt præcedere, ut non hæc ſequantur, & hæc ordinem ſequuntur ſuum. Unde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta ſunt. Falſum eſt. nam de maximis ac neceſſariis rebus non ſunt infinita: tenues autem differentias habent, quas exigunt tempora, loca, perſonæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat inſaniam: ergo nec malitiam quidem. Diſſimile eſt. nam ſi inſaniam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt: ſi falſas opiniones excluſimus, non ſtatim ſequitur diſpectus rerum agendarum: & ut ſequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis maliſque ſententiam. Illud quoque falſum eſt, nihil apud inſanos proficere præcepta. Nam quemadmodum ſola non proſunt, ſic curationem adjuvant: & denunciatio, & caſtigatio inſanos coercuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt, non erepta. Leges, inquit, ut faciamus quod oportet, non efficiunt: & quid aliud ſunt, quam minis mixta præcepta? Primum omnium, ob hoc illæ non perſuadent, quia minantur: at hæc non cogunt, ſed exorant. Deinde leges a ſcelere deterrent, præcepta in officium adhortantur. His adjice, quod

leges

leges quoque proficiunt ad bonos mores: utique ſi non tantum imperant, ſed docent. In hac re diſſentio a Poſidonio. Non probo, quod Platonis legibus adjecta principia ſunt. Legem enim brevem eſſe oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, velut emiſſa divinitus vox ſit. Jubeat, non diſputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prologo. Mone, dic quid me velis feciſſe: non diſco, ſed pareo. Proficiunt itaque malis moribus, uti videbis civitates uſas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philoſophia quidem: nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax eſt. quid autem philoſophia, niſi vitæ lex eſt? Sed putemus non proficere leges: non ideo ſequitur, ut ne monitiones quidem proficiant. Aut ſic & conſolationes nega proficere, diſſuaſioneſque, & adhortationes, objurgationes, & laudationes. Omnia iſta monitionum genera ſunt: per iſta ad perfectum animi ſtatum pervenitur. Nulla res magis animis honeſta induit, dubioſque & in pravum inclinabiles revocat ad rectum, quam bonorum virorum converſatio. Paullatim enim deſcendit in pectora: & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, adſpici frequenter. Occurſus mehercule ipſe ſapientium juvat: & eſt aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum proſit, ſicut illud intelligam, profuiſſe. Minuta quædam, ut ait Phædon, animalia, cum mordent, non ſentiuntur. adeo tenuis illis & fallens in periculum vis eſt. tumor indicat morſum, & in ipſo tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in converſatione virorum ſapientium eveniet. non deprehendes quemadmodum, aut quando tibi proſit; profuiſſe deprehendes. Quorſum, inquit, hoc pertinet? æque præcepta bona, ſi ſæpe tecum ſint,

pro-

profutura, quam bona exempla. Pythag
ait, alium animum fieri intrantibus
plum, deorum ſimulacra ex vicino
nentibus, & alicujus oraculi opperient
vocem. Quis autem negaverit, feriri
buſdam præceptis efficaciter etiam impe
ſimos? velut his breviſſimis vocibus,
multum habentibus ponderis: *Nihil ni*

Avarus animus nullo ſatiatur lucro.

Ab alio exſpectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodam audimus, nec
licet dubitare, aut interrogare, Quare
deo etiam ſine ratione ipſa veritas ducit
reverentia frænat animos, aut vitia con
ſcit: cur non admonitio idem poſſit? Si
ponit pudorem caſtigatio: cur admonitio
faciat, etiamſi nudis præceptis utitur?
vero efficacior eſt, & altius penetrat,
adjuvat ratione, quod præcipit, quæ a
cit, quare quidque faciendum ſit, &
facientem obedientemque præceptis fru
exſpectet. Si imperio proficitur, & adı
nitione proficitur: atqui proficitur impe
ergo & admonitione. In duas partes vi
dividitur, in contemplationem veri, &
ctionem: contemplationem inſtitutio tra
actionem admonitio. Virtutem & exerc
& oſtendit recta actio: acturo autem ſi pr
eſt qui ſuadet; & qui monet, proder
Ergo ſi recta actio virtuti neceſſaria eſt,
ctas autem actiones admonitio demonſt
& admonitio neceſſaria eſt. Duæ res pl
mum roboris animo dant, fides veri, & fi
cia: utramque admonitio facit. Nam &
ditur illi, & cum creditum eſt, magnos
nimus ſpiritus concipit, ac fiducia imple
ergo admonitio non eſt ſupervacua. M.
grippa, vir ingentis animi, qui ſolus ex
quos civilia bella claros potenteſque fe
runt, felix in publicum fuit, dicere ſo
bat, multum ſe huic debere ſententiæ: *N*

con-

concordia parva res creſcunt, diſcordia maxima dilabuntur. Hac ſe ajebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si ejuſmodi ſententiæ familiariter in animum receptæ, formant eum: cur non hæc pars philoſophiæ, quæ talibus ſententiis conſtat, idem poſſit? Pars virtutis diſciplina conſtat, pars exercitatione: & diſcas oportet, & quod didiciſti, agendo confirmes. Quod ſi ita eſt, non tantum ſcita ſapientiæ proſunt, ſed etiam præcepta: quæ affectus noſtros velut edicto coercent, & obligant. Philoſophia, inquit, dividitur in hæc, ſcientiam & habitum animi. Nam illam qui didicit, & facienda ac vitanda percepit, nondum ſapiens eſt, niſi in ea quæ didicit, animus ejus transfiguratus eſt. Tertia pars iſta præcipiendi ex utroque eſt, & ex decretis & ex habitu: itaque ſupervacua eſt ad implendam virtutem, cum duo illa ſufficiant. Iſto ergo modo & conſolatio ſupervacua eſt; nam hæc quoque ex utroque eſt: & exhortatio, & ſuaſio, & ipſa argumentatio; nam & hæc ab habitu animi compoſiti validique proficiſcitur. Sed quamvis iſta ex habitu animi veniant; optimus animi habitus & ex his eſt, & ex illis. Deinde iſtud quod dicis, jam perfecti viri eſt, ac ſummam conſecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tarde pervenitur: interim etiam imperfecto, ſed proficienti, demonſtranda eſt in rebus agendis via. Hanc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi ipſa ſapientia: quæ jam eo perduxit animum, ut moveri nequeat, niſi in rectum. Imbecillioribus quidem ingeniis neceſſarium eſt aliquem præire: Hoc vitabis, hoc facies. Præterea ſi exſpectat tempus quo per ſe ſciat, quid optimum factu ſit: interim errabit, & errando impedietur, quo minus ad illud perveniat, quo poſſit ſe eſſe contentus: regi ergo debet, dum incipit poſſe ſe regere. Pueri

ad præſcriptum diſcunt, digiti illorum
nentur, & aliena manu per litterarum
mulacra ducuntur: deinde imitari juben
propoſita, & ad illa reformare chirographu
ſic animus noſter dum eruditur ad præſc
ptum, juvatur. Hæc ſunt per quæ pro
tur, hanc philoſophiæ partem ſupervacu
non eſſe. Quæritur deinde, an ad faciendi
ſapientem ſola ſufficiat. Huic quæſtic
ſuum diem dabimus. interim omiſſis ar
mentis, nonne apparet nobis eſſe opus
quo advocato, qui contra populi præcep
præcipiat? nulla ad aures noſtras vox im
ne perfertur: nocent qui optant, nocent
exſecrantur. nam & horum imprecatio
ſos nobis metus & inſerit, & illorum am
male docet bene optando. Mittit enim n
ad longinqua bona, & incerta & erranti
cum poſſimus felicitatem domo promer
Non licet, inquam, ire recta via: trahu
in pravum parentes, trahunt ſervi: ne
errat uni ſibi, ſed dementiam ſpargit in p
ximos, accipitque invicem. Et ideo in
gulis vitia populorum ſunt, quia illa po
lus dedit. dum facit quiſque pejorem,
ctus eſt. Didicit deteriora, deinde docu
effectaque eſt ingens illa nequitia, conge
in unum, quod cuique peſſimum ſcitur.
ergo aliquis cuſtos, & aurem ſubinde p
vellat, abigatque rumores, & reclamet p
pulis laudantibus. Erras enim, ſi exiſtim
nobiſcum vitia naſci: ſupervenerunt, in
ſta ſunt. Itaque monitionibus crebris o
niones, quæ nos circumſonant, compeſc
mus. Nulli nos vitio natura conciliat: n
illa integros ac liberos genuit. Nihil quide
quod avaritiam noſtram irritaret, poſuit
aperto: pedibus aurum & argentum ſub
cit, calcandumque ac premendum dedi
quidquid eſt, propter quod calcamur ac pr
mimur. Illa vultus noſtros erexit in cœlu
&

& quidquid magnificum mirumque fecerat, videri a ſuſpicientibus voluit: ortus occaſuſque, & properantis mundi volubilem curſum, interdiu terrena aperientem, noctu cæleſtia: tardos ſiderum inceſſus, ſi compares toti; citatiſſimos, ſi cogites, quanta ſpatia numquam intermiſſa velocitate circumeant: defectus ſolis & lunæ, invicem obſtantium. Alia deinceps digna miratu, ſive per ordinem ſubeunt, ſive ſubditis cauſſis mota proſiliunt, ut nocturni ignium tractus, & ſine ullo ictu ſonituque fulgores cœli patiſcentis, columnæque ac trabes, & varia ſimulacra flammarum. Hæc ſupra nos natura diſponit: aurum quidem & argentum, & propter iſta numquam pacem agens ferrum, quaſi male nobis committerentur, abſcondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & cauſſas periculorum noſtrorum, & inſtrumenta, disjecto terrarum pondere eruimus; nos fortunæ mala noſtra tradidimus, nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis ſcire, quam falſus oculos tuos decipit fulgor? nihil eſt iſtis, quamdiu merſa & involuta cœno ſuo jacent, fœdius, nihil obſcurius. quid ni? quando per longiſſimorum cuniculorum tenebras extrahuntur, nihil eſt illis, dum fiunt, & a fæce ſua ſeparantur, informius. Denique ipſos opifices intuere, per quorum manus ſterile terræ genus & informe perpurgatur; videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos, quam corpora: & in poſſeſſore eorum, quam in artifice, plus eſt ſordium. Neceſſarium itaque eſt admoneri, & habere aliquem advocatum bonæ mentis, eque tanto fremitu tumultuque falſorum, unam denique audire vocem. Quæ erit illa vox? ea ſcilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exſurdato, ſalubria inſuſurret verba: quæ dicat, Non

eſt quod invideas iſtis, quos magnos feliceſque populus vocat: non eſt quod tibi compoſitæ mentis habitum & ſanitatem plauſus excutiat: non eſt quod tibi tranquillitatis tuæ faſtidium faciat ille, ſub illis faſcibus, purpura cultus: non eſt quod feliciorem eum judices, cui ſubmovetur, quam quem lictor ſemita dejicit. Si vis exercere tibi utile, nulli autem grave imperium, ſubmove vitia. Multi inveniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia ſæculis, & per aliquot ætates tuta proſternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent: multi ſunt, qui ante ſe agant agmina, & tergis hoſtium graves inſtent, & ad mare magnum perfuſi cæde gentium veniant: ſed hi quoque, ut vincerent hoſtem, cupiditate victi ſunt. Nemo illis venientibus reſtitit, ſed nec ipſi ambitioni, crudelitatique reſtiterant: tunc cum agere viſi ſunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena devaſtandi, & ad ignota mittebat. An tu putas ſanum, qui a Græciæ primum cladibus, in qua eruditus eſt, incipit: qui quod cuique optimum eſt, eripuit? Lacedæmona ſervire jubet, Athenas tacere. Non contentus tot civitatum ſtrage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco projicit, & toto orbe arma circumfert: nec ſubſtitit uſquam laſſa crudelitas. immanium ferarum modo, quæ plus quam exigit fames, mordent. Jam in unum regnum multa regna conjecit; jam Græci Perſæque eumdem timent; jam etiam a Dario liberæ nationes jugum accipiunt: hic tamen ultra Oceanum ſolemque, indignatur ab Herculis Liberique veſtigiis victoriam flectere, ipſi naturæ vim parat. Non ille ire vult, ſed non poteſt ſtare: non aliter, quam in præceps dejecta pondera, qui-

bus

bus eundi finis eſt, iacuiſſe. Ne Cn. quidem Pompejo externa bella aut domeſtica, virtus aut ratio ſuadebat: ſed inſanus amor magnitudinis falſæ, modo in Hiſpaniam & Sertoriana arma, modo ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur cauſſæ, ad continuandam potentiam. Quid illum in Africam, quid in Septentrionem, quid in Mithridatem, & Armeniam, & omnes Aſiæ angulos traxit? infinita ſcilicet cupido creſcendi; cum ſibi uni parum magnus videretur. Quid C. Cæſarem in ſua fata, pariter ac publica, immiſit? gloria & ambitio, & nullus ſupra cæteros eminendi modus. Unum ante ſe ferre non potuit, cum reſp. ſupra ſe duos ferret. Quid? tu C. Marium ſemel conſulem (unum enim conſulatum accepit, cæteros rapuit) cum Theutonicos Cimbroſque concideret, cum Jugurtham per Africæ deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe virtutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti cum omnia concuterent, concutiebantur: turbinum more, qui rapta convolvunt, ſed ipſi ante volvuntur, & ob hæc majore impetu incurrunt, quia nullum illis ſui regimen eſt. Ideoque cum multis fuerunt mali, peſtiferam illam vim, qua pleriſque nocuerunt, ipſi quoque ſentiunt. Non eſt quod credas, quemquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia iſta exempla, quæ oculis atque auribus noſtris ingeruntur, retexenda ſunt, & plenum malis ſermonibus pectus exhauriendum. Inducenda eſt in occupatum locum virtus: quæ mendacia contra verum placentia exſtirpet, quæ nos a populo, cui nimis credimus, ſeparet, ac ſinceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapientia, in naturam converti, & eo reſtitui, unde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſ-

ſe, & ex iſto cœtu invicem noxio procul abiiſſe. Hoc ut eſſe verum ſcias, adſpice, quanto aliter unuſquiſque populo vivat, aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: ſed ubi teſtis ac ſpectator abſceſſit, vitia ſubſidunt, quorum monſtrari & conſpici fructus eſt. Quis eam, quam nulli oſtenderet, induit purpuram? quis poſuit ſecretam in auro dapem? quis ſub alicujus ruſticæ arboris projectus umbra, luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, ne paucorum quidem & familiarium, ſed apparatum vitiorum ſuorum pro modo turbæ ſpectantis expandit. Itaque irritamentum eſt omnium, in quæ inſanimus, admirator & conſcius. Ne concupiſcamus efficies, ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia, ſcenam deſiderant: ſanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio urbium fremitu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet parvo divitem, & uſu opes metientem. Contra illos, qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipſe ſuſpiciat traditum litteris, & animum ab externis ad ſua reverſum. Oſtendat ex conſtitutione vulgi beatos, in iſto invidioſo faſtigio ſuo trementes & attonitos, longeque aliam de ſe opinionem habentes, quam ab aliis habetur. Nam quæ aliis videntur excelſa, ipſis prærupta ſunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogitant enim varios caſus, & in ſublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graves aliis reddit, gravior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & ſui juris: odio eſt fulgor, & fuga jam a rebus adhuc ſtantibus quæritur: tunc demum videas philoſophantes metu, & ægræ fortu-

næ

Digitized by Google

næ ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint, bona fortuna, & mens bona: ita melius in malis ſapimus, ſecunda rectum auferunt.

EPIST. XCV.

Hæret, aut pendet a priore, quæriturque, An igitur Parænetica ſola ſufficiat? cum præſertim oſtenderit, tantos ejus, & tam claros uſus. Negat, & argumenta quæ adferuntur ponit, ac refellit. Dogmaticam igitur laudat, & ab illo fonte manare Præcepta, & vitam ea contineri oſtendit. Florida miſcet, & in luxum, libidinem, ambitum obiter excurrit. Tota pulchra & fructuoſa eſt.

PEtis a me, ut id quod in diem ſuum dixeram debere referri, repræſentem, & ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocant, nos præceptivam dicimus, ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, ſi negavero. Eo magis promitto, & verbum publicum perire non patior: *Poſtea noli rogare, quod impetrare nolueris.* Interdum enim obnixe petimus, id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Hæc ſive levitas eſt, ſive vernilitas, punienda eſt promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, ſed nolumus. Recitator hiſtoriam ingentem attulit, minutiſſime ſcriptam, arctiſſime plicatam, & magna parte perlecta: *Deſinam*, inquit, *ſi vultis*. Acclamatur, *Recita, recita*, ab his qui illum obmuteſcere illico cupiunt. Sæpe aliud volumus, aliud optamus: & verum ne diis quidem dicimus: ſed dii aut non exaudiunt, aut miſerentur. Ego me, omiſſa miſericordia, vindicabo, & tibi ingentem epiſtolam impin-

gam: quam tu ſi invitus leges, dicito: *Ego mihi hoc contraxi*. teque inter illos numera, quos uxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos divitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem male habent: inter illos, quos honores, nulla non arte atque opera petiti, diſcruciant: & ceteros, malorum ſuorum compotes. Sed ut, omiſſo principio, rem ipſam aggrediar: Beata, inquiunt, vita conſtat ex actionibus rectis: ad actiones rectas præcepta perducunt: ergo ad beatam vitam præcepta ſufficiunt. Non tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt, ſed cum obſequens ingenium eſt: aliquando fruſtra admoventur, ſi animum opiniones obſident pravæ. Deinde, etiamſi recte faciunt, neſciunt facere ſe recte. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & tota ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, ut ſciat quando oporteat, & inquantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem aut libenter: ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abunde ſunt: atqui eſt illud: ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ ſunt præceptis, contenta erit & ſapientia: nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, Sic move gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento utere, ſic adverſo reſiſte, ſic dubium communemque tibi vindica. alios quoque artifices præcepta confirmant. Ergo non hoc idem poterunt artifices vivendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta vitæ occupatæ ſunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinſecus, & impediunt, ſpes, cupiditas, timor. At hæc

quæ

quæ artem vitæ profeſſa eſt, nulla re, quo minus ſe exerceat, vetari poteſt. diſcutit enim impedimenta, & tractat obſtantia. Vis ſcire quam diſſimilis ſit harum artium conditio, & hujus? In illis excuſatius eſt voluntate peccare, quam caſu: in hac, maxima culpa eſt, ſponte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolæciſmum, ſi ſciens facit: erubeſcit, ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quam ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte vivendi, turpior volentium culpa eſt. Adjice nunc, quod artes quoque pleræque, imo ex omnibus liberaliſſimæ, habent decreta ſua, non tantum præcepta: ſicut medicina. Itaque alia eſt Hippocratis ſecta, alia Aſclepiadis, alia Themiſonis. Præterea nulla ars contemplativa ſine decretis ſuis eſt, quæ Græci vocant δόγματα: nobis decreta licet appellare, vel ſcita, vel placita: quæ in geometria & in aſtronomia invenies. Philoſophia autem & contemplativa eſt, & activa: ſpectat, ſimulque agit. Erras enim, ſi illam putas tantum terreſtres operas promittere: altius ſpirat. Totum, inquit, mundum ſcrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, ſuadere vobis, ac diſſuadere contenta: magna me vocant, ſupraque vos poſita.

Nam tibi de ſumma cœli ratione, deumque,
Diſſerere incipiam, & rerum primordia pandam,
Unde omnis natura creet res, auctet, alatque,
Quoque eadem rurſus natura perempta reſolvat:

ut ait Lucretius. ſequitur ergo, ut cum contemplativa ſit, habeat decreta ſua. Quid, quod facienda quoque nemo rite obibit, ni-

ſi is cui ratio erit tradita, qua in quaque re omnes officiorum numeros exſequi poſſit? quos non ſervabit, qui in re præcepta acceperit. Imbecilla ſunt per ſe, &, ut ita dicam, ſine radice quæ partibus dantur. Decreta ſunt quæ muniant, quæ ſecuritatem noſtram, tranquillitatemque tueantur, quæ totam vitam, totamque rerum naturam ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta, quod inter elementa, & membra. hæc ex illis dependent: illa & horum cauſſæ ſunt & omnium. Antiqua, inquit, ſapientia nihil aliud, quam facienda & vitanda præcepit: & tunc longe meliores erant viri: poſtquam docti prodierunt, boni deſunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obſcuram & ſolertem ſcientiam verſa eſt, docemurque diſputare, non vivere. Fuit ſine dubio, ut dicitis, vetus illa ſapientia, cum maxime naſcens rudis: non minus quam ceteræ artes, quarum in proceſſu ſubtilitas crevit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia ſurrexerat, nec tam late ſe ſparſerat: poterant vitiis ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta, quanto valentiora ſunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirent paullatim: deinde in hanc pervenit tam multiplicem varietatem. Nec eſt mirum, tunc illam minus negotii habuiſſe, firmis adhuc, ſolidiſque corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui poſtquam cœpit, non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quæri, & inventæ ſunt mille conditura, quibus aviditas excitaretur: quæ deſiderantibus alimenta erant, onera ſunt plenis. Inde pallor, & nervorũ vino madentiũ tremor, & miſerabilior ex cruditatibus, quam

ex

Digitized by Google

ex fame macies: inde incerti labantium pedes, & ſemper qualis in ipſa ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admiſſus, diſtentuſque venter, dum male aſſueſcit plus capere, quam poterat: inde ſuffuſio luridæ bilis, & decolor vultus, tabeſque in ſe putreſcentium, & retorti digiti articulis obrigeſcentibus, nervorum ſine ſenſu jacentium torpor, aut palpitatio ſine intermiſſione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æſtuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis ulceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu ſævientium, aliarum tenui peſte repentium, aliarum cum horrore & multa membrorum quaſſatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, ſupplicia luxuriæ? Immunes erant ab iſtis malis, qui nondum ſe deliciis ſolverant, qui ſibi imperabant, ſibi miniſtrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut curſu defatigati, aut venatu, aut tellure verſata: excipiebat illos cibus, qui niſi eſurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum ſupellectile, nec tot ferramentis, atque pyxidibus. Simplex erat ex ſimplici cauſſa valetudo: multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per unam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria, terrarum mariſque vaſtatrix! neceſſe eſt itaque inter ſe tam diverſa diſſideant, & hauſta male digerantur, aliis alio nitentibus. Nec mirum, quod inconſtans variuſque ex diſcordi cibo morbus eſt, & illa ex contrariis naturæ partibus in eumdem compulſa redundat. Inde tam nullo ægrotamus genere, quam vivimus. Maximus ille medicorum, & hujus ſcientiæ conditor, fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ jam &

capillis deſtituuntur, & pedibus ægræ ſunt. Non mutata fœminarum natura, ſed vita eſt. nam cum virorum licentiam æquaverint, corporum quoque virilium vitia æquaverunt. Non minus pervigilant, non minus potant, & oleo & mero viros provocant: æque invitis ingeſta viſceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetiuntur: æque nivem rodunt, ſolatium ſtomachi æſtuantis. Libidine vero nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dii illas deæque male perdant: adeo perverſum commentæ genus impudiciciæ: viros ineunt. Quid ergo mirandum eſt, maximum medicorum ac naturæ peritiſſimum in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ calvæque ſint? Beneficium ſexus ſui vitiis perdiderunt: & quia fœminam exuerunt, damnatæ ſunt morbis virilibus. Antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpius, & vino fulcire venas cadentes: neſciebant ſaniem emittere, & diutinam ægrotationem balneo ſudoribuſque laxare: neſciebant crurum vinculo, brachiorumque latentem vim, & in medio ſedentem, ad extrema revocare. Non erat neceſſe circumſpicere multa auxiliorum genera, cum eſſent periculorum pauciſſima. Nunc vero quam longe proceſſerunt mala valetudinis? has uſuras voluptatum pendimus, ultra modum faſque concupitarum. Innumerabiles eſſe morbos miraris? coquos numera. Ceſſat omne ſtudium: & liberalia profeſſi, ſine ulla frequentia, deſertis angulis præſident. In rhetorum ac philoſophorum ſcholis ſolitudo eſt: at quam celebres culinæ ſunt, quanta circa nepotum focos juventus premit? Tranſeo puerorum infelicium greges; quos poſt tranſacta convivia, aliæ cubiculi contumeliæ exſpectant. Tranſeo agmina exoletorum, per nationes coloreſque deſcripta, ut eadem omnibus levitas ſit, eadem primæ menſura la-

nu-

nuginis, eadem ſpecies capillorum, ne quis cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur. Tranſeo piſtorum turbam, tranſeo miniſtratorum, per quos ſigno dato ad inferendam cœnam diſcurritur. Dii boni, quantum hominum unus venter exercet! Quid, tu illos boletos, voluptarium venenum, nihil occulti operis judicas facere, etiam ſi præſentanei non fuerant? Quid? tu illam æſtivam nivem non putas callum jecinoribus obducere? Quid? illa oſtrea, inertiſſimam carnem cœno ſaginatam, nihil exiſtimas limoſæ gravitatis inferre? Quid? illud Sociorum garum, pretioſam malorum piſcium ſaniem, non credis urere ſalſa tabe præcordia? Quid? illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo igne in os transferuntur, judicas ſine noxa, in ipſis viſceribus exſtingui? Quam fœdi atque peſtilentes ructus ſunt, quantum faſtidium ſui exhalantibus crapulam veterem? ſcias putreſcere ſumpta, non concoqui. Memini fuiſſe quondam in ſermone nobilem patinam, in quam quidquid apud lautos ſolet diem ducere, properans in damnum ſuum popina congeſſerat: veneriæ ſpondylique, & oſtrea eatenus circumciſa, qua eduntur, intervenientibus diſtinguebantur echinis, torti diſtractique ſine ullis oſſibus mulli conſtraverant. Piget jam eſſe ſingula: coguntur in unum ſapores. In cœna fit, quod fieri debet ſaturo in ventre. Exſpecto jam ut manducata ponantur. quantulo autem hoc minus eſt, teſtas excerpere atque oſſa, & dentium opera coquum fungi? Grave eſt luxuriari per ſingula: omnia ſemel, & in eumdem ſaporem verſa, ponantur. Quare ergo ad unam rem manum porrigam? plura veniant ſimul: multorum ferculorum ornamenta coeant & cohæreant. Sciant protinus hi, qui jactationem ex iſtis peti & gloriam aiebant, non oſtendi iſta, ſed conſcientiæ

dari.

Digitized by Google

dari. Pariter ſint, quæ diſponi ſolent, jure uno perfuſa: nihil interſit, oſtrea echinis, ſpondyli perturbati mullis concoctique ponantur. Non eſſet confuſior vomentium cibus. Quomoda iſta perplexa ſunt, ſic ex iſtis non ſingulares morbi naſcuntur, ſed inexplicabiles, diverſi, multiformes: adverſus quos & medicina armare ſe cœpit multis generibus, multis obſervationibus. Idem de philoſophia dico. Fuit aliquando ſimplicior inter minora peccantes, & levi quoque cura medicabiles: adverſum tantam morum everſionem, omnia conanda. Et utinam ſic denique lues iſta vinceretur! Non privatim ſolum, ſed publice furimus. Homicidia compeſcimus, & ſingulas cædes: quid bella, & occiſarum gentium glorioſum ſcelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit: & iſta quamdiu furtim, & a ſingulis fiunt, minus noxia, minuſque monſtroſa ſunt: ex ſenatuſconſultis plebiſque ſcitis ſcelera exercentur, & publice jubentur, vetita privatim. Quæ clam commiſſa capite luerent, eadem quia paludati fecere, laudamus. Non pudet homines, mitiſſimum genus, gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere: cum inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Adverſus tam potentem explicitumque late furorem operoſior philoſophia facta eſt, & tantum ſibi virium ſumpſit, quantum his, adverſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, objurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum. non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, a quo paullulum diſceſſerat.

Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtra.

Voluptas ab omni parte quæritur: nullum intra ſe manet vitium. In avaritiam præceps luxuria eſt: honeſtatis oblivio invaſit: nihil

tur-

turpe eſt, cujus placet pretium. Homo, ſacra res, homo jam per luſum & jocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiendaque vulnera nefas erat, is jam nudus inermiſque producitur: ſatiſque ſpectaculi in homine, mors eſt. In hac ergo morum perverſitate, deſideratur ſolito vehementius aliquid, quod mala inveterata diſcutiat: decretis agendum eſt, ut revellatur penitus falſorum recepta perſuaſio. His ſi adjunxerimus præcepta, conſolationes, adhortationes, poterunt valere: per ſe inefficaces ſunt. Si volumus habere obligatos, & malis quibus jam tenentur, avellere: diſcant quid malum, quid bonum ſit, ſciant omnia præter virtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodum primum militiæ vinculum eſt religio, & ſignorum amor, & deferendi nefas; tunc deinde facile cætera exiguntur mandanturque ad jusjurandum adactis: ita in his, quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamenta jacienda ſunt, & inſinuanda virtus. Hujus quadam ſuperſtitione teneantur: hanc ament, cum hac vivere velint, ſine hac nolint. Quid ergo? non quidam ſine inſtitutione ſubtili evaſerunt probi, magnoſque profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantum præceptis obſequuntur? Fateor: ſed felix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam ut dii immortales nullam didicere virtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum eſt, eſſe bonos: ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quæ tradi ſolent, perveniunt ſine longo magiſterio; & honeſta complexi ſunt, cum primum audierunt. Unde iſta tam rapacia virtutis ingenia, vel ex ſe fertilia? At illis aut hebetibus & obtuſis, aut mala conſuetudine obſeſſis, diu rubigo animorum effricanda eſt. Ceterum ut illos in bonum pronos

nos citius educit ad ſumma, & hos imbecilliores adjuvabit, maliſque opinionibus extrahet, qui illis philoſophiæ placita tradiderit: quæ quam ſint neceſſaria, licet videas. Quædam inſident nobis, quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia ſuſcitari, niſi cauſſæ eorum eximantur, falſa admiratio, falſa formido. Hæc nos quandiu poſſident, dicas licet: Hoc patri præſtare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus: tentantem avaritia retinebit. Sciet pro patria pugnandum eſſe: diſſuadebit timor. Sciet pro amicis deſudandum eſſe, ad extremum uſque ſudorem: ſed deliciæ vetabunt. Sciet in uxorem graviſſimum eſſe genus injuriæ, habere pellicem: ſed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, niſi prius amoveris obſtantia præceptis: non magis, quam proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiuſque admoviſſe, niſi uſuræ manus expediuntur. Ut ad præcepta, quæ damus, poſſit animus ire, ſolvendus eſt. Putemus aliquem facere, quod oportet. non faciet aſſidue, non faciet æqualiter: neſcit enim quare faciat. Aliqua vel caſu, vel exercitatione, exibunt recta: ſed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat recta eſſe quæ fecit. Non promittet ſe talem in perpetuum, qui caſu bonus eſt. Deinde, præſtabunt tibi fortaſſe præcepta, ut quod oportet facias: non præſtabunt, ut quemadmodum oportet: & ſi hoc non præſtant, ad virtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus: concedo. ſed id parum eſt. quoniam quidem non in facto laus eſt, ſed in eo quemadmodum fiat. Quid eſt cœna ſumptuoſa flagitioſius, & equeſtrem cenſum conſumente? quid tam dignum cenſoria nota, ſi quis, ut iſti ganeones loquuntur, ſibi hæc & genio ſuo præſtet?

ſtet? & tricies tamen HS. ad iciales cœnæ frugaliſſimis viris conſtiterunt. Eadem res ſi gulæ datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionem effugit. Non enim luxuria, ſed impenſa ſollennis eſt. Mulum ingentis formæ (quare autem non pondus adjicio, & aliorum gulam irrito? quatuor pondo & ad ſelibram fuiſſe ajebant) Tiberius Cæſar miſſum ſibi, cum in macellum deferri & venire juſſiſſet, *Amici*, inquit, *omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octavius*. Ultra ſpem illi conjectura proceſſit. licitati ſunt: vicit Octavius, & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cum quinque millibus HS. emiſſet piſcem, quem Cæſar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octavio fuit turpe. Nam ille qui emerat, ut Tiberio mitteret (quamquam illum quoque reprehenderim) admiratus eſt rem, qua putavit Cæſarem dignum. Amico ægro aliquis aſſidet: probamus. at hoc ſi hereditatis cauſſa facit, vultur eſt, cadaver exſpectat. Eadem & turpia ſunt, & honeſta: refert, quare, aut quemadmodum fiant. Omnia autem honeſte fient, ſi honeſto nos addixerimus, idque unum in rebus humanis bonum judicaverimus, quæque ex eo ſunt: cetera in diem bona ſunt. Ergo infigi debet perſuaſio, ad totam pertinens vitam: hoc eſt, quod decretum voco. Qualis hæc perſuaſio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur: qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas ſuaſiſſe, totum ordinanti parum eſt. M. Brutus in eo libro, quem περὶ καθήκοντος inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus. hæc nemo faciet quemadmodum debet, niſi habuerit quo referat. Proponam oportet finem ſummi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum noſtrum dictumque reſpiciat: veluti

na-

Digitized by Google

navigantibus ad aliquod ſidus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſito, vaga eſt. Quod ſi utique proponendum eſt, incipiunt neceſſaria eſſe decreta. Illud, puto, concedes, nihil eſſe turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: niſi eximantur, quæ reprehendunt animos ac detinent, & conari totos vetant. Quomodo ſint dii colendi, ſolet præcipi. Accendere aliquem lucernam ſabbatis prohibeamus: quoniam nec lumine dii egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus ſalutationibus matutinis fungi, & foribus aſſidere templorum: humana ambitio iſtis officiis capitur. Deum colit, qui novit. Vetemus linea & ſtrigiles Jovi ferre, & ſpeculum tenere Junoni. Non quærit miniſtros Deus. quid ni? ipſe humano generi miniſtrat: ubique & omnibus præſto eſt. Audiat licet, quemadmodum ſe gerere in ſacrificiis debeat, quam procul reſilire a moleſtis ac ſuperſtitionibus: numquam ſatis profectum erit, niſi, qualem debet Deum, mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ cauſſa eſt diis benefaciendi? natura. Errat, ſi quis putat illos nocere velle: non poſſunt: nec accipere injuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædique, conjunctum eſt. Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculoſos quidem fecit. Primus eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majeſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla majeſtas eſt. Scire, illos eſſe qui præſident mundo, qui univerſa vi ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curioſi ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent: ceterum caſtigant quoſdam, & coercent, & irrogant pœnas, & aliquando ſpe-

cie

cie boni puniunt. Vis deos propitiare? bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt. Ecce altera quæſtio, quomodo hominibus ſit utendum. Quid agimus? quæ damus præcepta? Ut parcatur ſanguini humano? quantulum eſt ei non nocere, cui debeas prodeſſe? Magna ſcilicet laus eſt, ſi homo manſuetus homini eſt. Præcipiemus ut naufrago manum porrigat, erranti viam monſtret, cum eſuriente panem ſuum dividat? Quando omnia quæ præſtanda ſunt ac vitanda, dicam, cum poſſim breviter hanc formulam humani officii tradere? Omne hoc quod vides, quo divina atque humana concluſa ſunt, unum eſt: membra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, cum ex iiſdem & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & ſociabiles fecit: illa æquum juſtumque compoſuit. ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere, quam lædi: & illius imperio paratæ ſunt ad juvandum manus. Iſte verſus & in pectore, & in ore ſit:

Homo ſum, humani nihil a me alienum puto.

Habeamus in commune, quod nati ſumus. Societas noſtra lapidum fornicationi ſimillima eſt: quæ caſura, niſi invicem obſtarent, hoc ipſo ſuſtinetur. Poſt deos hominesque, diſpiciamus quomodo rebus ſit utendum. In ſupervacuum præcepta jactavimus, niſi illud præceſſerit, qualem de quaque re habere debeamus opinionem, de paupertate, de divitiis, de gloria, de ignominia, de patria, de exſilio. Æſtimemus ſingula, fama remota: & quæramus quid ſint, non quid vocentur. Ad virtutes tranſeamus: præcipiet aliquis, ut prudentiam magni æſtimemus, ut fortitudinem complectamur, temperantiam amemus, juſtitiam, ſi fieri poteſt, propius etiam quam ceteras, nobis applicemus. Sed

ni-

nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit virtus: una ſit, an plures: ſeparatæ, an annexæ; an qui unam habet, & ceteras habeat: quomodo inter ſe differant. Non eſt neceſſe fabro de fabrica quærere, quod ejus initium, quis uſus ſit: non magis quam pantomimo de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt: nihil deeſt. Non enim ad totam pertinent vitam: virtus & aliorum ſcientia eſt, & ſui. dicendum de ipſa eſt, ut ipſa voluntas diſcatur. actio recta non erit, niſi recta fuerit voluntas: ab hac enim eſt actio. Rurſus, voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, niſi totius vitæ leges perceperit, & quid de quoque judicandum ſit, exegerit, niſi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, niſi immutabile certumque judicium adeptis: ceteri decidunt ſubinde, & reponuntur, & inter omiſſa appetitaque alternis fluctuantur. Cauſſa hujus jactationis eſt, quod nihil liquet incertiſſimo regimine utentibus, fama. Si vis eadem ſemper velle, vera oportet velis. Ad verum ſine decretis non pervenitur: continent vitam. Bona & mala, honeſta & turpia, juſta & injuſta, pia & impia, virtutes uſuſque virtutum, rerum commodarum poſſeſſio, exiſtimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, ſagacitas ſenſuum, hæc omnia æſtimatorem deſiderant, quanti quidque in cenſum deferendum ſit. Falleris enim, & pluris quædam quam ſunt, putas, adeoque falleris, ut quæ maxima inter vos habentur, divitiæ, gratia, potentia, ſeſtertio nummo æſtimanda ſint. Hoc neſcies, niſi conſtitutionem ipſam, qua iſta inter ſe æſtimantur, inſpexeris. Quemadmodum folia vivere per ſe non poſſunt, ramum deſiderant cui inhæreant, ex quo trahant ſuccum: ſic iſta præcepta ſi ſola ſunt, marcent:

cent: infigi volunt ſectæ. Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipſo confirmari illa, quo tolluntur. Quid enim dicunt? præceptis ſatis vitam explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapientiæ, id eſt, dogmata. Atqui hoc ipſum quod dicunt, decretum eſt: tam hercule, quam ſi nunc ego dicerem recedendum eſſe a præceptis ſupervacuis, & in hæc ſola ſtudium conferendum: hoc ipſo quo negarem curanda eſſe præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philoſophiæ deſiderant, quædam probationem: & quidem multa, quia voluta ſunt, vixque ſumma diligentia ac ſumma ſubtilitate aperiuntur. Si probationes neceſſariæ ſunt, & decreta, quæ veritatem argumentis colligunt. Quædam aperta ſunt, quædam obſcura. Aperta, quæ ſenſu comprehenduntur, quæ memoria: obſcura, quæ extra hæc ſunt. Ratio autem non impletur manifeſtis: major ejus pars pulchriorque in occultis eſt: Occulta probationem exigunt, probatio non ſine decretis eſt. neceſſaria ergo decreta ſunt. Quæ res communem ſenſum facit, eadem perfectum, certarum rerum perſuaſio: ſine qua, omnia in animo natant: neceſſaria ergo ſunt decreta, quæ dant animis inflexibile judicium. Denique cum monemus aliquem, ut amicum eodem habeat loco quo ſe, ut ex inimico cogitet poſſe fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium: adjicimus, juſtum eſt & honeſtum. Juſtum autem honeſtumque decretorum noſtrorum continet ratio: ergo hæc neceſſaria eſt, ſine qua nec illa ſunt. Sed utraque jungamus. namque & ſine radice inutiles rami ſunt; & ipſæ radices his, quæ genuere, adjuvantur. Quantum utilitatis manus habent, neſcire nulli licet: aperte juvant, cor: illud quo manus vivunt, ex quo impetum ſumunt, quo moventur latet. Idem di-

dicere de præceptis poſſum: aperta ſunt: decreta vero ſapientiæ in abdito. Sicut ſanctiora ſacrorum tantum initiati ſciunt: ita in philoſophia arcana illa admiſſis receptiſque in ſacra oſtenduntur: at præcepta, & alia hujuſmodi, profanis quoque nota ſunt. Poſidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc verbo uti prohibet) ſed etiam ſuaſionem, & conſolationem, & exhortationem neceſſariam judicat. His adjicit cauſſarum inquiſitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus, cum Grammatici, cuſtodes Latini ſermonis, ſuo jure ita appellent, non video. Ait utilem futuram eſſe deſcriptionem cujuſque virtutis. hanc Poſidonius ætiologiam vocat: quidam χαρακτηρισμὸν appellant, ſigna cujuſque virtutis & vitii ac notas reddentem, quibus inter ſe ſimilia diſcriminentur. Hæc res eamdem vim habet, quam præcipere. Nam qui præcipit, dicit: Illa facies, ſi voles temperans eſſe. Qui deſcribit, ait: Temperans eſt, qui facit illa, qui illis abſtinet. Quæris, quid interſit? alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. Deſcriptiones has, & (ut publicanorum utar verbo) εἰκονισμοὺς ex uſu eſſe confiteor. Proponamus laudanda: invenietur imitator. Putas utile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignavo? Quanto hoc utilius eſt, excellentis animi notas eſſe, quas ex alio in ſe transferre permittitur?

Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit,
Primus inire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponto.
Nec vanos horret ſtrepitus: illi ardua cervix,

Argu-

Argutumque caput, brevis alvus, obeſaque terga:
Luxuriatque toris animoſum pectus: ....
..... tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens volvit ſub naribus ignem.

Dum aliud agit Virgilius noſter, deſcripſit virum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno viro dederim. ſi mihi Cato exprimendus, inter fragores bellorum civilium impavidus, & primus inceſſens admotos jam exercitus Alpibus, civilique ſe bello ferens obvium: non alium illi aſſignaverim vultum, non alium habitum. altius certe nemo ingredi potuit, quam qui ſimul contra Cæſarem Pompejumque ſe ſuſtulit, & aliis Cæſarianas opes, aliis Pompejanas foventibus, utrumque provocavit, oſtenditque aliquas eſſe reip. partes. Nam parum eſt in Catone dicere: *Nec vanos horret ſtrepitus*. Quid ni, cum veros vicinoſque non horreat? cum contra decem legiones, & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma civilibus, vocem liberam mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, ſed omnia experiatur, honeſtius in ſervitutem caſura, quam itura? Quantum in illo vigoris ac ſpiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ eſt? Scit ſe unum eſſe, de cujus ſtatu non agatur: non quæri, an liber Cato, ſed an inter liberos ſit. Inde periculorum gladiorumque contemptus. Libet admirantem invictam conſtantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: *Luxuriatque toris animoſum pectus*. Proderit non tantum quales eſſe ſoleant boni viri dicere, formamque eorum & lineamenta deducere: ſed quales fuerint narrare, & exponere Catonis illud ultimum

mum ac fortiſſimum vulnus, per quod libertas amiſit animam: Lælii ſapientiam, & cum ſuo Scipione concordiam: alterius Catonis domi foriſque egregia facta, Tuberonis ligneos lectulos, & in publicum ſternerentur, hædinaſque pro ſtragulis pelles, & ante ipſius Jovis cellam propoſita convivis vaſa fictilia. Quid aliud eſt, paupertatem in Capitolio conſecrare? Ut nullum aliud factum ejus habeam: quo illum Catonibus inſeram, hoc parum credimus? Cenſura fuit illa, non cæna. O quam ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa ſit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum ſupellectilem ſpectavit, unius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentumque fractum eſt, & millies conflatum: at omnibus ſæculis Tuberonis fictilia durabunt.

EPIST. XCVI.

Contra Querulos: & omnia a Fato ac Deo venire. Quid igitur indignamur? Pareamus iſtis, aut potius aſſentiamur.

TAmen tu indignaris aliquid, aut quereris: & non intelligis, nihil eſſe in iſtis mali, niſi hoc unum, quod indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miſerum, niſi aliquid eſſe in rerum natura putet miſerum. Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male valeo? pars fati eſt. Familia decubuit? fenus offendit? domus crepuit? damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parum eſt: debuit fieri. decernuntur iſta, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime detego: in omnibus quæ adverſa videntur & dura, ſic formatus ſum. Non pareo Deo, ſed aſſentior;

cx

ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil umquam mihi incidet, quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum invitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expaveſcimus, tributa vitæ ſunt. Horum, mi Lucili, nec ſperaveris immunitatem, nec petieris. Veſicæ te dolor inquietavit: epulæ fuerunt parum dulces: detrimenta continua: propius accedam, de capite timuiſti. Quid tu? neſciebas hæc te optare, cum optares ſenectutem? Omnia iſta in longa vita ſunt, quomodo in longa via & pulvis & lutum & pluvia. Sed volebam, inquis, vivere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effæminata vox virum dedecet. Videris, quemadmodum hoc votum meum excipias: ego illud magno animo, non tantum bono, facio. Neque dii, neque deæ faciant, ut te fortuna in deliciis habeat. Ipſe te interroga, ſi quis poteſtatem tibi Deus faciat, utrum velis vivere in macello, an in caſtris. Atqui vivere, mi Lucili, militare eſt. Itaque hi qui jactantur, & per operoſa atque ardua ſurſum atque deorſum eunt, & expeditiones periculoſiſſimas obeunt, fortes viri ſunt, primoreſque caſtrorum: iſti quos publica quies, aliis laborantibus, molliter habet, Turturillæ ſunt, tuti contumeliæ cauſſa.

EPIST. XCVII.

Et nunc, & olim fuiſſe malos. Exemplum a judicio Clodiano, quod ille nummis & adulteriis corrupit. De vi deinde Conſcientiæ, damnari ab ea mala, atque etiam puniri interno flagello aut morſu.

ERras, mi Lucili, ſi exiſtimas noſtri ſæculi eſſe vitium, luxuriam & negligentiam boni moris; & alia quæ objicit ſuis

quiſque temporibus. Hominum ſunt iſta, non temporum: nulla ætas vacavit a culpa. Et ſi æſtimare licentiam cujuſque ſæculi incipias: pudet dicere, numquam apertius, quam coram Catone, peccatum eſt. Credat aliquis pecuniam eſſe verſatam in eo judicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæſaris uxore in operto commiſerat, violatis religionibus ejus ſacrificii, quod pro populo fieri dicitur, ſic ſubmotis extra conſpectum omnibus viris, ut picturæ quoque maſculorum animalium contegantur? Atqui dati judicibus nummi ſunt: & quod hac etiamnum pactione turpius eſt, ſtupra inſuper matronarum & adoleſcentulorum nobilium, ſalarii loco exacta ſunt. Minus crimine, quam abſolutione, peccatum eſt. Adulterii reus, adulteria diviſit: nec ante fuit de ſalute ſecurus, quam ſimiles ſui judices ſuos reddidit. Hæc in eo judicio facta ſunt, in quo, ſi nihil aliud, Cato teſtimonium dixerat. Ipſa ponam verba Ciceronis, quia res fidem excedit: *Accerſivit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit. Jam vero, o dii boni, rem perditam! etiam noctes certarum mulierum, atque adoleſcentulorum nobilium introductiones, nonnullis judicibus pro mercedis cumulo fuerunt.* Non vacat de pretio queri; plus in acceſſionibus fuit. Vis ſeveri illius uxorem? dabo illam. Vis divitis? hujus quoque tibi præſtabo concubitum. Adulterium ubi feceris, damna. Illa formoſa quam deſideras, veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo: intra comperendinationem fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtribuere adulteria, quam facere: illud eſt matribus familiæ denunciare, hoc illudere. Hi judices Clodiani a ſenatu petierant præſidium, quod non erat niſi damnaturis neceſſarium: & impetraverant. Itaque eleganter illis Catulus, abſoluto reo: *Quid*

vos,

vos, inquit, *præſidium a nobis petebatis? an, ne nummi vobis eriperentur*? Inter hos tamen jocos, impune tulit ante judicium adulter, in judicio leno: qui damnationem pejus effugit, quam meruit. Quidquam fuiſſe corruptius illis moribus credis, quibus libido non ſacris inhiberi, non judiciis poterat? quibus in ea ipſa quæſtione, quæ extra ordinem ſenatuſconſulto exercebatur, plus quam quærebatur admiſſum eſt? Quærebatur, an poſt adulterium aliquis poſſet tutus eſſe: apparuit ſine adulterio tutum eſſe non poſſe. Hoc inter Pompejum & Cæſarem, inter Ciceronem Catonemque commiſſum eſt: Catonem inquam illum, quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare Florales jocos nudandarum meretricum. Credis ſpectaſſe tunc ſeverius homines, quam judicaſſe? Et fient, & facta ſunt iſta: & licentia urbium, aliquando diſciplina metuque, numquam ſponte conſidet. Non eſt itaque quod credas, nunc plurimum libidini permiſſum eſſe, legibus minimum. Longe enim frugalior hæc juventus, quam illa eſt, cum reus adulterium apud judices negaret, judices apud reum confiterentur: cum ſtuprum committeretur rei judicandæ cauſſa: cum Clodius iiſdem vitiis gratioſus quibus nocens, conciliaturas exerceret in ipſa cauſſæ dictione. Credat hoc quiſquam? qui damnabatur uno adulterio, abſolutus eſt multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles ſumus: quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe: & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite procedit: non pronum iter eſt tantum ad vitia, ſed præceps. Et, quod pleroſque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori ſunt, offenduntque deerrantem: vitæ peccata delectant. Non gaudet navigio gubernator everſo, non gaudet agro me-

dicus elato, non gaudet orator, ſi patroni culpa reus cecidit: at contra, omnibus crimen ſuum voluptati eſt. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus eſt ipſa difficultate: lætatur ille circumſcriptione furtoque: nec ante illi culpa, quam culpæ fortuna diſplicuit. Id prava conſuetudine evenit. Alioqui ut ſcias, ſubeſſe animis, etiam in peſſima abductis, boni ſenſum, nec ignorari turpe, ſed negligi, omnes peccata diſſimulant, & quamvis feliciter ceſſerint, fructu illorum utuntur, ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire vult, & conſpici: ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto, *Poteſt nocenti contingere ut lateat, latendi fides non poteſt*. Aut ſi hoc modo melius hunc explicari poſſe judicas ſenſum: *Ideo non prodeſt latere peccantibus, quia latendi etiam ſi felicitatem habent, fiduciam non habent*. Ita eſt: tuta ſcelera eſſe poſſunt: ſecura non poſſunt. Hoc ego repugnare ſectæ noſtræ, ſi ſic expediatur, non judico. quare? quia prima & maxima peccantium eſt pœna, peccaſſe. nec ullum ſcelus, licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac vindicet, impunitum eſt: quoniam ſceleris, in ſcelere, ſupplicium eſt. Sed nihilominus & hæc, & illa, ſecundæ pœnæ premunt ac ſequuntur: timere ſemper & expaveſcere, & ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiam liberem? quare non ſemper illam in ſuſpenſo relinquam? Illic diſſentiamus cum Epicuro, ubi dicit, nihil juſtum eſse natura, & crimina vitanda eſse, quia vitari metus non poſſit. Hic conſentiamus, mala facinora conſcientia flagellari, & plurimum illi tormentorum eſse, eo quod perpetua illam ſolicitudo urget ac verberat, quod ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere. Hoc enim ipſum argumentum Epicuri eſt, natu-

ra

Digitized by Google

ra nos a ſcelere abhorrere, quod nulli non etiam inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem: quare? quia infixa nobis ejus rei averſatio eſt, quam natura damnavit. Ideo numquam fides latendi fit etiam latentibus: quia coarguit illos conſcientia, & ipſos ſibi oſtendit. Proprium autem eſt nocentium, trepidare. Male de nobis actum erat, quod multa ſcelera legem & judicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia: niſi illa naturalia & gravia de præſentibus ſolverent, & in locum patientiæ timor cederet.

EPIST. XCVIII.

Solis internis Bonis fidendum: alia venire, abire. hoc meditandum, & omnia ut fugacia adſpicienda, atque habenda. Præparandus itaque animus ad amiſſionem talium, & ad tolerandum obfirmandus. Quidni? Alii tulerunt. Sequere exempla, imo ipſe eſto exemplum. Plane inter bonas utileſque Epiſtola.

NUmquam credideris felicem quemquam, ex felicitate ſuſpenſum. fragilibus innititur, qui adventitio lætus eſt: exibit gaudium, quod intravit. At illud ex ſe ortum, fidele, firmumque eſt, & creſcit, & ad extremum uſque proſequitur; cetera quorum admiratio eſt vulgo, in diem bona ſunt. Quid ergo? non uſui ac voluptati eſſe poſſunt? Quis negat? ſed ita, ſi illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortunam intuentur, ita fructifera ac jucunda fiunt, ſi quis habens illa, ſe quoque habet, nec in rerum ſuarum poteſtate eſt. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali judicant tribuere fortunam: materiam dat bonorum ac malorum, & ini-

Digitized by Google

tia rerum apud nos in malum bonumve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus eſt. in utramque partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſſa eſt. Malus omnia in malum vertit, etiam quæ ſpecie optimi venerant: rectus atque integer, corrigit prava fortunæ, & dura atque aſpera ferendi ſcientia mollit: idemque & ſecunda grate excipit modeſteque, & adverſa conſtanter atque fortiter. Qui licet prudens ſit, licet exacto faciat cuncta judicio, licet nihil ſupra vires ſuas tentet: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ poſitum, niſi certus adverſus incerta eſt. Sive alios obſervare volueris (liberius enim inter aliena judicium eſt) ſive teipſum favore ſepoſito; & ſenties hoc, & confiteberis, nil ex his optabilibus & caris utile eſſe, niſi te contra levitatem caſus, rerumque caſum ſequentium, inſtruxeris: niſi illud frequenter & ſine querela, inter ſingula damna dixeris: *Diis aliter viſum eſt*. Imo mehercule, ut carmen fortius ac juſtius petam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quam cogitabas evenerit: *Dii melius*. Sic compoſito nihil accidet. ſic autem componetur, ſi, quid humanarum rerum varietas poſſit, cogitaverit, antequam ſenſerit. Si & liberos, & conjugem, atque patrimonium ſic habuerit, tamquam non utique ſemper habiturus: & tamquam non futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus futuri anxius, & ante miſerias miſer, qui ſolicitus eſt, ut ea quibus delectatur, ad extremum uſque permaneant. Nullo enim tempore conquieſcet, & expectatione futuri, præſentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo eſt autem amiſſio rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam. Quin vero metuenda

da

da declina: & quidquid conſilio proſpici poteſt, proſpice: quodcumque læſurum eſt, multo ante quam accidat, ſpeculare & adverte. In hoc ipſum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Poteſt fortunam cavere, qui poteſt ferre: certe in tranquillo non tumultuatur. Nil eſt nec miſerius nec ſtultius, quam prætimere. quæ iſta dementia eſt, malum ſuum antecedere? denique, ut breviter includam quod ſentio, & iſtos ſatageos, ac ſibi moleſtos deſcribam tibi, tam intemperantes in ipſis miſeriis ſunt, quam ante illas. Plus dolet quam neceſſe eſt, qui ante dolet quam neceſſe ſit. Eadem enim infirmitate dolorem non æſtimat, qua non expectat. Eadem intemperantia fingit ſibi perpetuam felicitatem, fingit ſibi creſcere debere quæcunque contigerunt, non tantum durare: & oblitus hujus petauri, quo humana jactantur, ſibi uni fortuitorum conſtantiam ſpondet. Egregie itaque videtur mihi Metrodorus dixiſſe in ea epiſtola, qua ſororem, amiſſo optimæ indolis filio, alloquitur: *Mortale eſt omne mortalium bonum*. de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur: certum eſt ſempiternumque, ſapientia & virtus: hoc unum contingit immortale mortalibus. Ceterum tam improbi ſunt, tamque obliti quo eant, quo illos ſinguli dies trahunt, ut mirentur aliquid ſe amittere, amiſſuri uno die omnia. Quidquid eſt, cui dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt: nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & invictum eſt. Tam neceſſe eſt perire quam perdere: & hoc ipſum, ſi intelligimus, ſolatium eſt, æquo animo perdere, quod periturum eſt. Quid ergo adverſus has amiſſiones auxilii inveniemus? Hoc, ut memoria teneamus amiſſa, nec cum ipſis fructum

excidere patiamur, quem ex illis percepimus. Habere, eripitur: habuiſſe, numquam. Peringratus eſt, qui cum amiſerit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit caſus, uſum fructumque apud nos relinquit: quem nos iniquitate deſiderii perdimus. Dic tibi, Ex iſtis quæ terribilia videntur, nihil eſt invictum. Singula vicere jam multi: ignem Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exſilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: & nos vincamus aliquid. Rurſus iſta, quæ ut ſpecioſa & felicia trahunt vulgum, a multis & ſæpe contempta ſunt. Fabricius divitias imperator rejecit, cenſor notavit: Tubero paupertatem & ſe dignam & Capitolio judicavit, cum fictilibus in publica cæna uſus, oſtendit debere his hominem eſſe contentum, quibus dii etiamnum uterentur. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus ut remp. deberet capeſſere, latum clavum divo Julio dante, non recepit. Intelligebat enim, quod dari poſſet, & eripi poſſe. Nos quoque aliquid ipſi faciamus animoſe: ſimus inter exempla. Quare deficimus? quare deſperamus? quidquid fieri potuit, poteſt. Nos modo purgemus animam, ſequamurque naturam, a qua aberranti cupiendum timendumque eſt, & fortuitis ſerviendum. Liceti reverti in viam, licet in integrum reſtitui. Reſtituamur, ut poſſimus dolores, quocumque modo corpus invaſerint, perferre, & fortunæ dicere: *Cum viro tibi negotium eſt, quare quem vincas.* His ſermonibus, & his ſimilibus, lenitur illa vis ulceris: quam opto mehercules mitigari, & aut ſanari, aut ſtare, & cum ipſo ſeneſcere. Sed ſecurus de ipſo ſum. de noſtro damno agitur, quibus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe vitæ plenus eſt, cui adjici nihil deſiderat ſua cauſſa, ſed eorum quibus utilis eſt. Liberaliter facit, quod
vi

vivit. Alius jam hos cruciatus finiſſet: hic tam turpe putat mortem fugere, quam ad mortem confugere. Quid ergo? non ſi ſuadebit res, exibit? Quid ni exeat? ſi nemo jam eo uti poterit? ſi nihil aliud, quam dolori operam dabit? Hoc eſt, mi Lucili, philoſophiam in opere diſcere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem: cum illa accedat, hic premat. Quid faciendum ſit, a faciente diſcendum eſt. Adhuc argumentis actum eſt, an poſſit aliquis dolori reſiſtere, an mors magnos quoque animos admota ſubmittere: quid opus eſt verbis? in rem præſentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra utrumque ſibi fidit: nec ſpe mortis patienter dolet, nec tædio doloris libenter moritur. hunc fert, illam exſpectat.

EPIST. XCIX.

Conſolatoria in morte filii, ſapiens, ita me Deus, & diſerta.

Epiſtolam, quam ſcripſi Marullo, cum filium parvulum amiſiſſet, & diceretur molliter ferre, miſi tibi. In qua non ſum morem ſolitum ſecutus, nec putavi leniter illum debere tractari, cum objurgatione eſſet quam conſolatione dignior. Afflicto enim, & magnum vulnus male ferenti, paulliſper cedendum eſt: exſatiet ſe, aut certe primum impetum effundat. Hi qui ſibi lugere ſumpſerunt, protinus caſtigentur, & diſcant quaſdam etiam lacrymarum ineptias eſſe. Solatia exſpectas? convicia accipe. tam molliter tu fers mortem filii? quid faceres, ſi amicum perdidiſſes? Deceſſit filius incertæ ſpei, parvulus: puſillum temporis periit.

Cauſſas doloris conquirimus, & de fortuna etiam inique queri volumus: quaſi non ſit juſtas querendi cauſſas præbitura. At mehercule ſatis mihi jam videbaris animi habere, etiam adverſus ſolida mala, nedum ad iſtas umbras malorum, quibus ingemiſcunt homines moris cauſſa. Quod damnorum omnium maximum eſt, ſi amicum perdidiſſes, danda opera erat, ut magis gauderes quod habueras, quam mæreres quod amiſeras. Sed plerique non computant, quanta perceperint, quantumve gaviſi ſint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non ſupervacuus tantum, ſed ingratus eſt. Ergo quod habuiſti talem amicum, periit opera? tot annis, tanta conjunctione vitæ, tam familiari ſtudiorum ſocietate, nihil actum eſt? Cum amico effers amicitiam: & quid doles amiſiſſe, ſi habuiſſe non prodeſt? Mihi crede, magna pars ex illis quos amavimus, licet ipſos caſus abſtulerit, apud nos manet. Noſtrum eſt quod præteriit tempus: nec quidquam eſt loco tutiore, quam quod fuit. Ingrati adverſus percepta, ſpe futuri, ſumus: quaſi non quod futurum eſt. ſi modo ſucceſſerit nobis, cito in præterita tranſiturum ſit. Anguſte fructus rerum determinat, qui tantum præſentibus lætus eſt. & futura & præterita delectant: hæc exſpectatione, illa memoria. ſed alterum pendet, & non fieri poteſt: alterum non poteſt non fuiſſe. Quis ergo furor eſt, certiſſimo excidere? Acquieſcamus his quæ jam hauſimus: ſi modo non perforato animo hauriebamus, & tranſmittente quidquid acceperat. Innumerabilia ſunt exempla eorum, qui liberos iuvenes ſine lacrymis extulerint: qui in ſenatum, aut in aliquod publicum officium a rogo redierint, & ſtatim aliud egerint: nec immerito. Nam primum, ſupervacuum eſt dolere, ſi nihil dolendo proficias; deinde iniquum eſt queri

ri de eo, quod uni accidit, & omnibus reſtat. Deinde deſiderii ſtulta conqueſtio eſt, ubi minimum intereſt inter amiſſum, & deſiderantem. Eo itaque æquiore animo eſſe debemus, quod quos amiſimus, ſequimur. Reſpice celeritatem rapidiſſimi temporis: cogita brevitatem hujus ſpatii, per quod citatiſſimi currimus: obſerva hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis intervallis diſtinctum, etiam ubi maxima videntur: quem putas periiſſe, præmiſſus eſt. Quid autem dementius, quam cum idem tibi iter emetiendum ſit, flere eum qui anteceſſit? Flet aliquis factum, quod non ignoravit futurum? aut ſi mortem in homine non cogitavit, ſibi impoſuit. Flet aliquis factum, quod ajebat non poſſe non fieri? quiſquis aliquem queritur mortuum eſſe, queritur hominem fuiſſe. Omnes eadem conditio devinxit: cui naſci contingit, mori reſtat. Intervallis diſtinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & ultimum jacet, varium, & incertum eſt: ſi moleſtias æſtimas, etiam puero longum: ſi velocitatem, etiam ſeni anguſtum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempeſtate mobilius. Jactantur cuncta, & in contrarium tranſeunt, jubente fortuna: & in tanta volutatione rerum humanarum, nil cuiquam, niſi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo uno nemo decipitur. Sed puer deceſſit. Nondum dico melius agi cum eo qui vita defungitur: ad eum tranſeamus qui conſenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vaſtitatem, & univerſum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, compara immenſo: videbis quam exiguum ſit, quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lacrymæ, quantum ſollicitudines occupant, quantum mors, antequam veniat, optata;

quantum valetudo, quantum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni? dimidium ex hoc edormitur. Adjice labores, luctus, pericula: & intelliges etiam in longiſſima vita, minimum eſſe quod vivitur. Sed quis tibi concedat, non melius ſe habere eum cui cito reverti licet, cui ante laſſitudinem peractum eſt iter? Vita nec bonum nec malum eſt: boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit ille, niſi aleam in damnum certiorem. Potuit evadere modeſtus ac prudens, potuit ſub cura tua in meliora formari: ſed (quod juſtius timetur) potuit fieri pluribus ſimilis. Adſpice illos juvenes, quos ex nobiliſſimis domibus in arenam luxuria projecit: adſpice illos, qui ſuam alienamque libidinem exercent, mutuo impudici; quorum nullus ſine ebrietate, nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit: plus timeri quam ſperari potuiſſe manifeſtum erit. Non debes itaque cauſſas doloris accerſere, nec levia incommoda indignando cumulare. Non hortor, ut nitaris & urgeas: non tam male de te judico, ut tibi adverſus hæc totam putem virtutem advocandam. Non eſt dolor iſte, ſed morſus: tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philoſophia profecit, ſi puerum, nutrici adhuc quam patri notiorem, animo forti deſideras. Quid? nunc ego duritiam ſuadeo, & in funere ipſo erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minime. inhumanitas eſt iſta, non virtus, funera ſuorum iiſdem oculis, quibus ipſos videre, nec commoveri ad primam familiarium diviſionem. Puta autem me vetare: quædam non ſunt ſui juris. Excidunt etiam retinentibus lacrymæ, & animum profuſæ levant. Quid ergo eſt? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus ejecerit, non quantum poſcet imitatio. Nihil vero mœrori adjiciamus, nec

nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus oſtentatio doloris exigit, quam dolor: quotuſquiſque ſibi triſtis eſt? Clarius, cum audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum ſecretum eſt; cum aliquos viderint, in fletus novos excitantur. Tum capiti ſuo manus ingerunt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberius: tunc mortem comprecantur ſibi, tunc lectulo devolvuntur. Sine ſpectatore ceſſat dolor. Sequitur nos (ut in aliis rebus, ita in hac quoque hoc vitium) ad plurium exempla componi; nec quid oporteat, ſed quid ſoleat, adſpicere. A natura diſcedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, ſicut in omnibus, inconſtantiſſimo. Videt aliquem fortem in luctu ſuo? impium vocat, & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affuſum? effœminatum ait, & enervem. Omnia itaque ad rationem revocanda ſunt. Stultius vero nihil eſt, quam famam captare triſtitiæ, & lacrymas approbare: quas judico ſapienti viro alias permiſſas cadere, alias vi ſua latas. Dicam quid interſit. Cum primum nos nuncius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus e complexu noſtro in ignem tranſiturum, lacrymas naturalis neceſſitas exprimit: & ſpiritus ictu doloris impulſus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adjacentem humorem perpremit & expellit. Hæ lacrymæ per eliſionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ ſunt, quibus exitum damus, cum memoria eorum quos amiſimus, retractatur: & ineſt quiddam dulce triſtitiæ: cum occurrunt ſermones eorum jucundi, converſatio hilaris, officioſa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non eſt itaque, quod lacrymas propter circumſtantes aſſidenteſque aut contineas, aut exprimas: nec ceſ-

ceſſant, nec fluunt umquam tam turpiter, quam finguntur. Eant ſua ſponte: ire autem poſſunt placidis atque compoſitis. Sæpe ſalva ſapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamento, ut illis nec humanitas, nec dignitas deeſſet. Licet, inquam, naturæ obſequi, gravitate ſervata. Vidi ego in funere ſuorum verendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentium ſcena. Nihil erat, niſi quod veris dabatur affectibus. Eſt aliquis & dolendi decor. hic ſapienti ſervandus eſt: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrymis aliquid ſat eſt. Imprudentium ut gaudia, ſic dolores exundavere. Æquo animo excipe neceſſaria. Quid incredibile, quid novum evenit? quam multis cummaxime funus locatur? quam multis vitalia eruuntur? quam multi poſt luctum tuum lugent? Quoties cogitaveris puerum fuiſſe, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non utique perducit ad ſenectutem: unde viſum eſt, dimittit. Ceterum de illo frequenter loquere, & memoriam ejus quantum potes, celebra: quæ ad te ſæpius revertetur, ſi erit ſine acerbitate ventura. Nemo enim libenter triſti converſatur, nedum triſtitiæ. Si quos ſermones ejus, ſi quos quamvis parvuli jocos cum voluptate audieras, ſæpius repete: potuiſſe illum implere ſpes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Oblivisci quidem ſuorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effuſiſſime flere, meminiſſe parciſſime, inhumani animi eſt. Sic aves, ſic feræ fœtus ſuos diligunt: quarum concitatus eſt amor, & pene rabidus, ſed cum amiſſis totus extinguitur. Hoc prudentem virum non decet: meminiſſe perſeveret, lugere deſinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, eſſe aliquam cognatam triſtitiæ voluptatem: hanc ipſam captan-
dam

dam in ejuſmodi tempore. Ipſa Metrodori verba ſubſcripſi: de quibus non dubito, quid ſis ſenſurus. Quid enim turpius, quam captare in ipſo luctu voluptatem, imo per luctum, & inter lacrymas quoque, quod juvet, quærere? Hi ſunt qui nobis objiciunt nimium rigorem, & infamant præcepta noſtra duritia, quod dicamus dolorem in animum aut admittendum non eſſe, aut cito expellendum. Utrum tandem eſt aut incredibilius, aut inhumanius, non ſentire amiſſo amico dolorem, an voluptatem in ipſo dolore aucupari? Nos quod præcipimus honeſtum eſt. cum aliquid lacrymarum affectus effuderit, &, ut ita dicam, deſpumaverit, non eſſe tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miſcendam ipſi dolori voluptatem? Sic conſolamur cruſtulo pueros, ſic infantium fletum infuſo lacte compeſcimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus exſpirat, ceſſare pateris voluptatem, ſed ipſum vis titillare mœrorem. Utrum honeſtius dolor ab animo ſubmovetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? captatur, & quidem ex ipſo. Eſt aliqua, inquit, voluptas cognata triſtitiæ. Illud nobis licet dicere: vobis quidem non licet. Unum bonum noſtis voluptatem, unum malum dolorem. Quæ poteſt inter bonum, & malum eſſe cognatio? Sed puta eſſe. nunc potiſſimum eruitur: & ipſum dolorem ſcrutamur an aliquid habeat jucundum circa ſe, & voluptarium? Quædã remedia aliis partibus corporis ſalutaria, velut fœda & indecora, adhiberi aliis nequeunt: & quod alibi prodeſſet ſine damno verecundiæ, id fit inhoneſtum loco vulneris. Non te pudet luctum voluptate ſanare? ſeverius iſta plaga curanda eſt. illud potius admone, nullum mali ſenſum, ad eum qui perit, pervenire: nam ſi pervenit, non perit.

iit. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus eſt: vivit, ſi læditur. Utrum putas illi male eſſe, quod nullus eſt, an quod eſt adhuc aliquis? Atqui nec ex eo poteſt ei tormentum eſſe, quod non eſt: quis enim nullius ſenſus eſt? nec ex eo, quod eſt: effugit enim maximum mortis incommodum, non eſſe. Illud quoque dicamus ei, qui deflet, ac deſiderat in ætate prima raptum: Omnes quantum ad brevitatem ævi, ſi univerſo compares, & juvenes & ſenes in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quam quod minimum eſſe quis dixerit. quoniam quidem minimum aliqua pars eſt, hoc quod vivimus, proximum nihilo eſt: & tamen ob dementiam noſtram late diſponitur. Hæc tibi ſcripſi, non tamquam exſpectaturus eſſes remedium a me tam ſerum: liquet enim mihi te locutum tecum, quidquid lecturus es; ſed ut caſtigarem illam exiguam moram, qua a te receſſiſti: & in reliquum exhortarer, contra fortunam tolleres animos, & omnia ejus tela non tamquam poſſent venire, ſed tamquam utique eſſent ventura, proſpiceres.

EPIST. C.

De Papirio Fabiano philoſopho judicium, ejuſque ſcriptis.

FAbiani Papirii libros, qui inſcribuntur *Civilium*, legiſſe te cupidiſſime ſcribis: ſed non reſpondiſſe exſpectationi tuæ. deinde oblitus de philoſopho agi, compoſitionem ejus accuſas. Puta eſſe quod dicis: & effundi verba, non fingi. Primum habet iſta res ſuam gratiam: & eſt decor proprius orationis leniter lapſæ. Multum enim intereſſe exiſtimo, utrum exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque, quod dicturus ſum,

ſum, ingens differentia eſt, Fabianus mihi non effundere videtur orationem, ſed fundere: adeo larga eſt, & ſine perturbatione, non ſine curſu tamen, veniens. Illud plane fatetur & præfert, non eſſe ſe tractatam, nec diu tortam. Sed ita, ut vis, eſſe credamus: mores ille, non verba compoſuit; & animis ſcripſit iſta, non auribus. Præterea ipſo dicente non vacaſſet tibi partes intueri: adeo te ſumma rapuiſſet: & fere quæ impetu placent, minus præſtant ad manum relata. Sed illud quoque multum eſt, primo adſpectu oculos occupaſſe, etiamſi contemplatio diligens inventura eſt, quod arguat. Si me interrogas, major ille eſt qui judicium abſtulit, quam qui meruit. Et ſcio hunc tutiorem eſſe: ſcio audacius ſibi de futuro promittere. Oratio ſolicita philoſophum non decet. Ubi tandem erit fortis & conſtans, ubi periculum ſui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligens in oratione, ſed ſecurus: itaque nihil invenies ſordidum. Electa verba ſunt, non captata: nec hujus ſæculi more contra naturam ſuam poſita & inverſa, ſplendida tamen, quamvis ſumantur e medio: ſenſus honeſtos & magnificos habent, non coactos in ſententiam, ſed altius ductos. Videbimus, quid parum reciſum ſit, quid parum ſtructum, quid non hujus recentis politur: cum circumſpexeris omnia, nullas videbis anguſtias inanes. Deſit ſane varietas marmorum, & conciſura aquarum cubiculis interfluentium, & pauperis cella, & quidquid aliud luxuria, non contenta decore ſimplici, miſcet: quod dici ſolet, *domus recta eſt*. Adjice nunc, quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam volunt eſſe ex horrido comptam: quidam uſque eo aſpera gaudent, ut etiam quæ mollius caſus explicuit, ex induſtria diſſigent, & clauſulas abrumpant, ne ad exſpecta-

ſtatum reſpondeant. Lege Ciceronem. compoſitio ejus una eſt: pedem ſervat, curata, lenta, & ſine infamia mollis. At contra, Pollionis Aſinii ſalebroſa & exſiliens, & ubi minime exſpectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia deſinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis pauciſſimis, quæ ad certum modum, & ad unum exemplar adſtricta ſunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia, & parum erecta: quo vitio carere eum judico. Non ſunt humilia illa, ſed placida. ſunt enim tenore quieto compoſitoque formata, nec depreſſa, ſed plana. Deeſt illis oratorius vigor, ſtimulique quos quæris, & ſubiti ictus ſententiarum: ſed totum corpus videris; quamvis ſit incomptum, honeſtum eſt. Non habet oratio ejus, ſed debet dignitatem. Affer quem Fabiano poſſis præponere. Dic Ciceronem, cujus libri ad philoſophiam pertinentes, pene totidem ſunt, quot Fabiani. Cedam. ſed non ſtatim puſillum eſt, ſi quid maximo minus eſt. Dic Aſinium Pollionem. Cedam. & reſpondeamus: In re tanta eminere eſt, & poſt duos eſſe. Nomina adhuc Livium. Scripſit enim & dialogos, quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quam hiſtoriæ: & ex profeſſo philoſophiam continentes libros. Huic quoque dabo locum: vide tamen, quam multos antecedat, qui a tribus vincitur, & tribus eloquentiſſimis. Sed non præſtat omnia. non eſt fortis oratio ejus, quamvis elata ſit: non eſt violenta, nec torrens, quamvis effuſa ſit: non eſt perſpicua, ſed pura. Deſideres, inquies, contra vitia aliquid aſpere dici, contra pericula animoſe, contra fortunam ſuperbe, contra ambitionem contumelioſe. Volo luxuriam objurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi: ſit aliquid oratorie acre, tragice grande, comice exile. Vis illum aſſidere puſillæ rei, verbis?

bis?

bis? Ille rerum ſe magnitudini addixit: eloquentiam, velut umbram, non hoc agens, trahit. Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta, nec in ſe collecta, nec omne verbum excitabit ac punget: fateor: exibunt multa, nec ferient, & interdum otioſa præterlabetur oratio: ſed multum erit in omnibus locis, & ingens ſine tædio ſpatium. Denique illud præſtabit, ut liqueat tibi, illum ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc, ut tu ſcires quid illi placeret; non ut ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem: non quæritur plauſus. Talia eſſe ſcripta ejus non dubito, etiam ſi magis reminiſcor quam teneo: hæretque mihi color eorum, non ex recenti converſatione familiariter, ſed ſummatim, ut ſolet ex vetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi videbantur: non ſolida, ſed plena, quæ adoleſcentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem ſui vocarent, ſine deſperatione vincendi. quæ mihi adhortatio videtur efficaciſſima. Deterret enim, qui imitandi cupiditatem modo fecit, ſpem abſtulit. Ceterum verbis abundabat, ſine commendatione partium ſingularum, in univerſum magnificus.

EPIST. CI.

De ſubita morte cujuſdam noti: & ex occaſione, nihil fidendum aut ſpondendum nobis. Omnia incerta, ideoque vita bona non differenda. Longa autem non optanda: & exagitat Mecænatis turpiſſimum votum.

OMnis dies, omnis hora, quam nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes, reſpicere cogit ad mortem.

Quid

Quid ſibi iſtud principium velit, quæris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum ſplendidum & officioſum, noveras: ex tenui principio ſe ipſo promoverat, & jam illi declivis erat curſus ad cetera. Facilius enim creſcit dignitas, quam incipit. Pecunia quoque circa paupertatem plurimam moram habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio divitiis imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficaciſſimæ, & quærendi, & cuſtodiendi ſcientia: quarum vel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis, non minus patrimonii quam corporis diligens, cum me ex conſuetudine mane vidiſſet, cum per totum diem amico graviter affecto, & ſine ſpe jacenti, uſque in noctem aſſediſſet, cum hilaris cœnaſſet; genere valetudinis præcipiti abreptus, angina, vix compreſſum arctatis faucibus ſpiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas, poſtquam omnibus erat ſani ac valentis officiis functus, deceſſit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæſtus, acceſſerat; in ipſo actu bene cedentium rerum, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu, raptus eſt.

Inſere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites.

Quam ſtultum eſt ætatem diſponere? ne craſtino quidem dominamur. O quanta dementia eſt, ſpes longas inchoantium! Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum laſſam, & plenam ſenectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquam de futuro debet promittere: id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipſam quam premimus horam, caſus incidit. Volvitur tempus, rata quidem lege, ſed per obſcurum: quid autem ad me, an naturæ certum

ſit,

ſit, quod mihi incertum eſt? Navigationes longas, & pererratis littoribus alienis, ſeros in patriam reditus proponimus, militiam, & caſtrenſium laborum tarda manupretia; procurationes, officiorumque per officia proceſſus: cum interim ad latus mors eſt. quæ quoniam numquam cogitatur, niſi aliena; nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quam dum miramur, hæſura. Quid autem eſt ſtultius, quam mirari id ullo die factum, quod omni poteſt fieri? Stat quidem terminus nobis, ubi illum inexorabilis fatorum neceſſitas fixit: ſed nemo ſcit noſtrum, quam prope verſetur. Sic itaque formemus animum, tanquam ad extrema ventum ſit: nihil differamus, quotidie cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium eſt, quod imperfecta ſemper eſt, quod etiam aliquid ex illa differtur: qui quotidie vitæ ſuæ ſummam manum impoſuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor naſcitur, & cupiditas futuri exedens animum. Nihil eſt miſerius dubitatione venientium, quorſum evadant. Quantum ſit illud quod reſtat aut quale, collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? uno, ſi vita noſtra non prominebit, ſi in ſe colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpenditur, cui irritum eſt præſens. Ubi vero quidquid mihi debui, redditum eſt, ubi ſtabilita mens ſcit, nihil intereſſe inter diem & ſæculum: quidquid deinceps dierum rerumque venturum eſt, ex alto proſpicit, & cum multo riſu ſeriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitaſque caſuum perturbabit, ſi certus ſit adverſus incerta? Ideo, mi Lucili, propera vivere: & ſingulos dies, ſingulas vitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui vita ſua quotidie fuit tota, ſecurus eſt. In ſpe viventibus, proximum quodque tempus ela-

elabitur: ſubitque aviditas, & miſerrimum atque miſerrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud Mecænatis turpiſſimum votum: quo & debilitatem non recuſat, & deformitatem, & noviſſime acutam crucem, dummodo inter hæc mala ſpiritus prorogetur.

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxa:
Tuber adſtrue gibberum,
Lubricos quate dentes.
Vita dum ſupereſt, bene eſt.
Hanc mihi, vel acuta
Si ſedeam cruce, ſuſtine.

Quod miſerrimum erat, ſi incidiſſet, optatur: tamquam vita petitur, ſupplicii mora. Contemptiſſimum putarem, ſi vivere vellet uſque ad crucem. Tu vero, inquit, me debilites licet, dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat: depraves licet, dum monſtroſo & diſtorto temporis aliquid accedat: ſuffigas licet, & acutam ſeſſuro crucem ſubdas: eſt tanti, vulnus ſuum premere, & patibulo pendere deſtrictum, dum differat id quod eſt in malis optimum, ſupplicii finem. Eſt tanti, habere animam, ut agam. Quid huic optes, niſi deos faciles? quid ſibi vult iſta carminis effœminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic putas umquam recitaſſe Virgilium,

Uſque adeone mori miſerum eſt?

Optat ultima malorum: & quæ pati graviſſimum eſt, extendi ac ſuſtineri cupit. qua mercede? ſcilicet vitæ longioris. Quid autem hujus vivere eſt? diu mori. Invenitur aliquis, qui malit inter ſupplicia tabeſcere, & perire membratim, & toties per ſtillicidia amittere animam, quam ſemel exhalare? Invenitur qui velit adactus ad illud infelix lignum, jam debilis, jam pravus, & in

in fœdum ſcapularum ac pectoris tuber eliſus, cui multæ moriendi cauſſæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium eſſe naturæ, quod neceſſe eſt mori. Multi pejora paciſci adhuc parati ſunt: etiam amicum prodere, ut diutius vivant: & liberos ad ſtuprum manu ſua tradere, ut contingat lucem videre, tot conſciam ſcelerum. Excutienda vitæ cupido eſt: diſcendumque nihil intereſſe quando patiaris, quod quandoque patiendum eſt: quam bene vivas referre, non quamdiu: ſæpe autem in hoc eſſe bene, ne diu.

EPIST. CII.

Aliquid de immortalitate animæ: tum quæſtiuncula, An claritas poſt mortem ad nos faciat? Diſputat tenuiter primo, & ſcholaſtice, tum in extremo adſurgit, & ad Deum, ac cœleſtia animum ducit. Corpus hoc, ſarcinam, aut velamentum eſſe: ſperni debere, & exui, cum Deus, & dies ille vocant.

QUomodo moleſtus eſt jucundum ſomnium videnti, qui excitat: aufert enim voluptatem, etiamſi falſam, effectum tamen veræ habentem: ſic epiſtola tua mihi fecit injuriam. revocavit enim me cogitationi aptæ traditum, & iturum, ſi licuiſſet, ulterius. Juvabat de æternitate animarum quærere, imo mehercule credere. credebam enim facile opinionibus magnorum virorum, rem gratiſſimam promittentium magis, quam probantium. Dabam me ſpei tantæ, jam eram faſtidio mihi, jam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immenſum illud tempus, & in poſſeſſionem omnis ævi tranſiturus: cum ſubito experrectus ſum epiſto-

la tua accepta, & tam bellum ſomnium perdidi. quod repetam, ſi te dimiſero, & redimam. Negas me epiſtola prima totam quæſtionem explicuiſſe, in qua probare conabar id quod noſtris placet, claritatem quæ poſt mortem contingit, bonum eſſe: Id enim me non ſolviſſe, quod opponitur nobis: Nullum, inquiunt, bonum ex diſtantibus: hoc autem ex diſtantibus conſtat. Quod interrogas, mi Lucili, ejuſdem quæſtionis eſt, loci alterius: & ideo non hoc tantum, ſed alia quoque eodem pertinentia, diſtuleram. Quædam enim, ut ſcis, moralibus rationalia immixta ſunt. Itaque illam partem recta ad mores pertinentem tractavi. Numquid ſtultum ſit ac ſupervacuum, ultra extremum diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcum, nihilque ſit ejus qui nullus eſt. An ex eo quod, cum erit, ſenſuri non ſimus, antequam aliquis fructus percipi aut peti poſſit. Hæc autem omnia ad mores ſpectant: itaque ſuo loco poſita ſunt. At quæ a dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, ſegreganda fuerunt: & ideo ſepoſita ſunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt perſequar, deinde ſingulis occurram. At niſi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid eſt, quod prædicere velim? Quædam continua eſſe corpora, ut hominem: quædam compoſita, ut navem, domum, omnia denique quorum diverſæ partes junctura in unum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tamquam exercitus, populus, ſenatus. Illi enim, per quos iſta corpora efficiuntur, jure aut officio cohærent, natura diducti & ſinguli ſunt. Quid eſt, quod etiam nunc prædicere velim? Nullum bonum putamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. uno enim ſpiritu unum bonum contineri ac regi debet, unum eſſe unius boni prin-

principale. Hoc ſi quando deſideraveris, per ſe probatur: interim ponendum fuit, quo noſtra tela nitatur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex diſtantibus eſſe: Claritas autem iſta, bonorum virorum ſecunda opinio eſt. Nam quomodo fama non eſt unius ſermo, nec infamia unius mala exiſtimatio: ſic nec claritas, uni bono placuiſſe. Conſentire in hoc plures inſignes & præſtantes viri debent, ut claritas ſit. Hæc autem ex judiciis plurium efficitur, id eſt, diſtantium: ergo non eſt bonum. Claritas, inquit, laus eſt a bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox eſt, aliquid ſignificans: vox autem, licet virorum ſit bonorum, bonum non eſt. Neque enim quidquid vir bonus facit, bonum eſt. nam & plaudit, & ſibilat. ſed nec plauſum quiſquam, nec ſibilum, licet omnia ejus admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quam ſternutamentum aut tuſſim. Ergo claritas bonum non eſt. Ad ſummam, dicite nobis, utrum laudantis, an laudati bonum ſit? Si laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculam rem facitis, quam ſi affirmetis meum eſſe, quod alius bene valeat. Sed laudare dignos, honeſta actio eſt: ita laudantis bonum eſt, cujus actio eſt, non noſtrum qui laudamur: atqui hoc quærebatur. Reſpondebo nunc ſingulis curſim. Primum, an ſit aliquid ex diſtantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars utraque ſententias habet. Deinde claritas deſiderat multa ſuffragia: poteſt & unius boni viri judicio eſſe contenta. Nam omnes bonos bonus unus judicat. Quid ergo, inquit? & fama erit unius hominis exiſtimatio, & infamia unius malignus ſermo? Gloriam quoque, inquit, latius fuſam intelligo: conſenſum enim multorum exigit. Diverſa horum conditio eſt, & illius. Quare? quia ſi de me bene vir bonus ſentit, eodem loco ſum, quo, ſi omnes

boni idem ſentirent. omnes enim ſi me cognoverint, idem ſentient. Par illis idemque judicium eſt: æque vero inſiſtitur ab his, qui diſſidere non poſſunt. Ita pro eo eſt, ac ſi omnes idem ſentiant: quia aliud ſentire non poſſunt. Ad gloriam & famam, non eſt ſatis unius opinio. Illic idem poteſt unius ſententia, quod omnium: quia omnium ſi perrogetur, una erit: hic diverſa diſſimilium judicia ſunt, diſſimiles affectus. Dubia omnia invenias, levia, ſuſpecta. Putas tu poſſe ſententiam unam omnium eſſe? non eſt unius una. Illis placet verum. veritatis una vis, una facies eſt: apud hos falſa ſunt, quibus aſſentiuntur. Numquam autem falſis conſtantia eſt: variantur & diſſident. Sed laus, inquit, nihil aliud quam vox eſt: vox autem bonum non eſt. Cum dicunt, claritatem laudem eſſe bonorum, a bonis redditam, jam non ad vocem referunt, ſed ad ſententiam. Licet enim vir bonus taceat, ſed aliquem judicet dignum laude, laudatus eſt. Præterea, aliud eſt laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem, cujus officium oratione conſtat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, ſed judicia promittimus. Ergo laus etiam taciti eſt bene ſentientis, ac bonum virum apud ſe laudantis. Deinde, ut dixi, ad animum refertur laus, non ad verba; quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plurium emittunt. Laudat, qui laudandum eſſe judicat. Cum Tragicus ille apud nos ait, *Magnificum eſſe laudari a laudato viro*: laude digno, ait. Et cum æque antiquus poeta ait, *Laus alit artes*, non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. nihil enim æque & eloquentiam, & omne aliud ſtudium auribus deditum vitiavit, quam popularis aſſenſio. Fama

ma

ma utique vocem deſiderat, claritas non. poteſt enim citra vocem contingere, contenta judicio: plena eſt, non tantum inter tacentes, ſed etiam inter reclamantes. Quid interſit inter claritatem & gloriam, dicam. Gloria multorum judiciis conſtat, claritas bonorum. Cujus, inquit, bonum eſt claritas, id eſt, laus bono a bonis reddita; utrum laudati an laudantis? Utriuſque. Meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit; & benefeciſſe gaudeo, & gratos me inveniſſe virtutum interpretes lætor. Hoc plurium bonum eſt, quod grati ſunt, ſed & meum. Ita enim animo compoſitus ſum, ut aliorum bonum, meum judicem: utique eorum, quibus ipſe ſum boni cauſſa. Eſt illud laudantium bonum. virtute enim geritur: omnis autem virtutis actio bonum eſt. Hoc contingere illis non potuiſſet, niſi ego talis eſſem. Itaque utriuſque bonum eſt, merito laudari: tam mehercule, quam bene judicaſſe, judicantis bonum eſt, & ejus, ſecundum quem judicatum eſt. Numquid dubitas, quin juſtitia & habentis bonum ſit, & ejus cui debitum ſolvit? Merentem laudare juſtitia eſt: igitur utriuſque bonum eſt. Cavillatoribus iſtis abunde reſpondebimus. Sed non debuit hoc nobis eſſe propoſitum, arguta diſſerere, & philoſophiam in has anguſtias ex ſua majeſtate detrahere. Quanto ſatius eſt, ire aperta via & recta, quam ſibi ipſi flexus diſponere, quos cum magna moleſtia debeas relegere? neque enim quidquam aliud iſtæ diſputationes ſunt, quam inter ſe perite captantium luſus. Dic potius, quam naturale ſit, in immenſum mentem ſuam extendere. Magna & generoſa res eſt humanus animus: nullos ſibi poni niſi communes & cum Deo terminos patitur. Primum humilem non accipit patriam: Epheſum aut Alexandriam,

aut ſi quod eſt etiamnum frequentius incolis, latius tectis ſolum. Illi patria eſt, quodcumque ſuprema & univerſa circuitu ſuo cingit: hoc omne convexum, intra quod jacent maria cum terris, intra quod aer humanis divina ſecernens etiam conjungit, intra quod diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant. Deinde, arctam ætatem ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, anni mei ſunt. nullum ſæculum magnis ingeniis cluſum eſt, nullum non cogitationi pervium tempus. Cum venerit dies ille, qui mixtum hoc divini humanique ſecernat, corpus hoc, ubi inveni, relinquam: ipſe me diis reddam. nec nunc ſine illis ſum, ſed gravi terrenoque detineor. Per has mortalis ævi moras, illi meliori vitæ longiorique proluditur. Quemadmodum novem menſibus nos tenet maternus uterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco in quem videmur emitti, jam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpatium, quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium naturæ ſumimur partum. Alia origo nos exſpectat, alius rerum ſtatus. Nondum cœlum, niſi ex intervallo, pati poſſumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam proſpice: non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quidquid circa te jacet rerum, tamquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta: tranſeundum eſt. Excutit redeuntem natura, ſicut intrantem. Non licet plus efferre, quam intuleris: imo etiam ex eo, quod in vitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahetur tibi hæc circumjecta, noviſſimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrenſque per totum: detrahentur oſſa nervique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iſte, quem tamquam extremum reformidas, æterni natalis eſt. Depone onus. quid cunctaris, tamquam non prius quoque, relicto, in quo latebas

cor-

corpore, exieris? Hæres & reluctaris: tum quoque magno niſu matris expulſus es. Gemis, ploràs: & hoc ipſum flere, naſcentis eſt. Sed tunc debebat ignoſci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viſcerum calido mollique fomento emiſſum, afflavit aura liberior. Deinde offendit duræ manus tactus: tenerque adhuc, & nullius rei gnarus obſtupuiſti inter ignota. Nunc tibi non eſt novum ſeparari ab eo, cujus ante pars fueris: æquo animo membra jam ſupervacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contriſtaris? ita ſolet fieri. Pereunt ſemper velamenta naſcentium. Quid iſta ſic diligis, quaſi tua? iſtis opertus es. Veniet qui te revelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, ſubvola: utique etiam neceſſariis, quæ cohærebunt, alienus. Jam hinc altius aliquid ſublimiuſque meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo, & lux undique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille ſit fulgor, tot ſideribus inter ſe lumen miſcentibus. Nulla ſerenum umbra turbabit: æqualiter ſplendebit omne cœli latus: dies & nox, aeris infimi vices ſunt. Tunc in tenebris vixiſſe dices, cum totam lucem totus adſpexeris: quam nunc, per anguſtiſſimas oculorum vias, obſcure intueris, & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur divina lux, cum illam ſuo loco videris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum eſſe teſtes ait: illis nos approbari, illis in futurum parari jubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat?

ſi is quoque, qui tamdiu animum judicat manere, quamdiu retinetur corporis vinculo; exſolutum, ſtatim ſpargi; id agit, ut etiam poſt mortem utilis eſſe poſſit? Quamvis enim ipſe ereptus ſit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos.

Cogita, quantum nobis exempla bona proſint: ſcies magnorum virorum, non minus præſentia, eſſe utilem memoriam.

E P I S T. CIII.

Malitia & inſidiæ inter ſe hominum. Tu tamen non eadem facito, aut repone, ſed mitis in omnes & volens eſto.

QUid iſta circumſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe evenire, ſed poſſunt & non evenire? incendium dico, ruinam, aliaque, quæ nobis incidunt, non inſidiantur: illa potius vide, illa devita, quæ nos obſervant, quæ captant. Rari ſunt caſus, etiam ſi graves, naufragium facere, vehiculo everti: ab homine homini quotidianum periculum. Adverſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempeſtas minatur, antequam ſurgat: crepant ædificia, antequam corruant: prænunciat fumus incendium. ſubita eſt ex homine pernicies, & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras, ſi iſtorum tibi qui occurrunt vultibus credis: hominum effigies habent, animos ferarum: niſi quod illarum pernicioſior eſt primus incurſus, quos tranſire non queunt. Nunquam enim illas ad nocendum niſi neceſſitas inigit: aut fame, aut timore coguntur ad pugnam; homini perdere hominem libet.

Tu

Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum ſit: ut cogites, quod ſit hominis officium. Alterum intuere, ne lædaris; alterum, ne lædas. Commodis omnium læteris, movearis incommodis: & memineris quæ præſtare debeas, quæ cavere. Sic vivendo quid conſequeris? non ut ne noceant; ſed ne fallant. Quantum autem potes, in philoſophiam ſecede. Illa te ſinu ſuo proteget: in hujus ſacrario eris aut tutus, aut tutior. Non arietant inter ſe, niſi in eodem ambulantes. Quod autem ipſam philoſophiam, non debebis jactare. multis fuit periculi cauſſa, inſolenter tractata, & contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alii exprobret: non abhorreat a publicis moribus; nec hoc agat, ut quidquid non facit, damnare videatur. Licet ſapere ſine pompa, ſine invidia.

EPIST. CIV.

De invaletudine ſua, de cura, & caritate in ſe uxoris. Locum ſe mutaſſe, ut recrearetur, & hinc de Peregrinatione pulcherrima diſſertatio. Non eſſe eam a ſe utilem, niſi animo talis efficitur. Ille emendetur, affectus recidantur; omnia tunc loca, & ſtatus jucunda. Peregrinatio etiam alia pulcherrima, ad priſcos, & magnos viros ire, illos cogitatione intueri, atque imitari. Hoc vitia tollit, virtutes inſerit; atque iſtuc Lucilium vocat.

IN Nomentanum meum fugi. quid putas? urbem? imo febrem, & quidem ſurrepentem. Jam manum mihi injecerat: protinus itaque parari vehiculum juſſi, Paullina mea retinente. Medicus initia eſſe dicebat, motis venis, ſed incertis, & natu-

ralem turbantibus modum. Exire perſeveravi. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis: qui cum in Achaja febrem habere cœpiſſet, protinus navem adſcendit, clamitans non corporis eſſe, ſed loci morbum. Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Nam cum ſciam ſpiritum illius in meo verti: incipio, ut illi conſulam, mihi conſulere; & cum me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto: Venit enim mihi in mentem, in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illa non impetro, ut me fortius amet: impetrat illa a me, ut me diligentius amem. Indulgendum eſt enim honeſtis affectibus: & interdum etiam ſi premunt cauſſæ, ſpiritus in honorem ſuorum vel cum tormento revocandus, & in ipſo ore retinendus eſt: cum bono viro vivendum ſit, non quamdiu juvat, ſed quamdiu oportet. Ille qui non uxorem, non amicum tanti putat, ut diutius in vita commoretur, qui perſeverat mori, delicatus eſt. Hoc quoque imperet ſibi animus, ubi utilitas ſuorum exigit: nec tantum ſi vult mori, ſed ſi cæpit, intermittat, & ſuis ſe commodet. Ingentis animi eſt, aliena cauſſa ad vitam reverti; quod magni viri ſæpe fecerunt. Sed hoc quoque ſummæ humanitatis exiſtimo, ſenectutem ſuam, cujus maximus fructus eſt, ſecurior ſui tutela, & vitæ uſus animoſior, attentius conſervare, ſi ſcias alicui tuorum eſſe dulce, utile, optabile. Habet præterea in ſe non mediocre iſta res gaudium, & mercedem. quid enim jucundius, quam uxori tam carum eſſe, ut propter hoc tibi carior fias? Poteſt itaque Paullina mea non tantum ſuum mihi timorem imputare, ſed etiam meum. Quæris ergo, quomodo mihi conſilium profectionis ceſſerit? Ut primum

gra-

gravitatem urbis exceſſi, & illum odorem culinarum fumantium, quæ motæ quidquid peſtiferi vaporis obruerant, cum pulvere effundunt, protinus mutatam valetudinem ſenſi. Quantum deinde adjectum putas viribus, poſtquam vineas attigi? in paſcuum emiſſus, cibum meum invaſi. Repetivi ergo jam me. non permanſit marcor ille corporis dubii, & male cogitantis: incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus confert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus mediis, ſi volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, ubique quo diſtringatur inveniet. Nam Socratem querenti cuidam, quod nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpondiſſe ferunt: *Non immerito hoc tibi evenit: tecum enim peregrinabaris*. O quam bene cum quibuſdam ageretur, ſi a ſe aberrarent! Nunc primi ſeipſos ſollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodeſt mare trajicere, & urbes mutare? ſi vis iſta, quibus urgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius. Puta veniſſe te Athenas, puta Rhodon: elige arbitrio tuo civitatem: quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? tuos adferes. Divitias judicabis bonum: torquebit te paupertas, & (quod eſt miſerrimum) falſa. Quamvis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis defici, quanto vinceris. Honores judicas bonum? male te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquem in faſtis ſæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, ut nemo tibi poſt te videatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum judicabis mortem: cum in illa nihil ſit mali, niſi, quod ante ipſam eſt, timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, ſed ſuſpiciones: vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit,

——evaſiſſe tot urbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes?

Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. ne tutis quidem habebitur fides, conſternata ſemel mente. quæ ubi conſuetudinem pavoris improvidi fecit, etiam ad tutelam ſalutis ſuæ inhabilis eſt. Non enim vitat, ſed fugit: magis autem periculis patemus averſi. Graviſſimum judicabis malum, aliquem ex his quos amabis amittere: cum interim hoc tam ineptum erit, quam flere, quod arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. Quidquid te delectat, æque viget, ut videras dum vireret. utique aliud alio die caſus excutiet. ſed quemadmodum frondium jactura facilis eſt, quia renaſcuntur: ſic iſtorum quos amas, quoſque oblectamenta vitæ putas eſſe, damnum: quia reparantur, etiam ſi non renaſcantur. Sed non erunt iidem. Ne tu quidem idem eris. omnis dies, omnis hora te mutat: ſed in aliis rapina facilius apparet: hic latet, quia non ex aperto fit. Alii auferuntur: at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones, ſed ipſe tibi ſeres ſollicitudinum cauſſas, alia ſperando, alia deſperando? Si ſapis, alterum alteri miſceas: nec ſperaveris ſine deſperatione, nec deſperaveris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperavit, non cupiditates refrænavit, non iras repreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non judicium dedit, non excuſſit errorem: ſed ut puerum ignota mirantem, ad breve tempus rerum aliqua novitate detinuit. Ceterum inconſtantiam mentis, quæ cum maxime ægra eſt, laceſſit, mobiliorem levioremque reddit ipſa jactatio. Itaque quæ petierant cupidiſſime loca, cupidius

pidius deferunt, & avium modo tranſvolant, citiuſque quam venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium; novas tibi montium formas oſtendet, inuſitata ſpatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles; & alicujus fluminis ſub obſervatione naturam: ſive, ut Nilus, æſtivo incremento tumet; ſive, ut Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta curſu, integræ magnitudini redditur: ſive, ut Mæander, poetarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & ſæpe in vicinum alveo ſuo admotus, antequam ſibi influat, flectitur; ceterum neque meliorem faciet, neque ſaniorem. Inter ſtudia verſandum eſt, & inter auctores ſapientiæ, ut quæſita diſcamus, nondum inventa quæramus. Sic eximendus animus ex miſerrima ſervitute: in libertatem aſſeritur. Quamdiu quidem neſcieris, quid fugiendum, quid petendum, quid neceſſarium, quid ſupervacuum, quid juſtum, quid honeſtum ſit: non erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus: peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua ſequuntur. Utinam quidem ſequerentur! longius abeſſent: nunc fers illa, non ducis. Itaque ubique te premunt, & paribus incommodis urunt. Medicina ægro, non regio, quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum? non vehiculum navemque conſcendit, ſed advocat medicum, ut fracta pars jungatur, ut luxata in locum reponatur. Quid ergo animum, tot locis fractum & extortum, credis locorum mutatione poſſe ſanari? majus eſt iſtud malum, quam ut geſtatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem: nulla ars loco diſcitur. Quid ergo? Sapientia rerum omnium maxima in itinere colligetur? Nullum, mihi crede, iter eſt, quod te extra cupidi-

tates, extra iras, extra metus ſiſtat, aut ſi quod eſſet, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu iſta urgebunt mala, macerabuntque per terras ac maria vagum, quamdiu malorum geſtaris cauſſas. Fugam tibi non prodeſſe miraris? tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe & deſideria: ſaltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. ſi vis peregrinationes habere jucundas, tuum comitem ſana. Hærebit tibi avaritia, quamdiu avaro ſordidoque convixeris: hærebit tumor, quamdiu cum ſuperbo converſaberis: numquam ſævitiam in tortoris contubernio pones: incendent libidines tuas adulterorum ſodalitia. Si velis vitiis exui, longe a vitiorum exemplis recedendum. eſt. Avarus, corruptor, ſævus, fraudulentus, multum nocituri ſi prope a te fuiſſent, intra te ſunt. Ad meliores tranſi. Cum Catonibus vive, cum Lælio, cum Tuberone: quod ſi convivere etiam Græcis juvat, cum Socrate, cum Zenone verſare. Alter te docebit mori, ſi neceſſe erit: alter, antequam neceſſe erit. Vive cum Chryſippo, cum Poſidonio. Hi tibi tradent divinorum humanorumque notitiam. hi jubebunt in opere eſſe: nec tantum ſcite loqui, & in oblectationem audientium verba jactare, ſed animum indurare, & adverſus minas erigere. Unus eſt enim hujus vitæ fluctuantis & turbidæ portus, eventura contemnere, ſtare fidenter, aperte tela fortunæ adverſo pectore excipere, non latitantem, nec tergiverſantem. Magnanimos nos natura produxit, & ut quibuſdam animalibus ferum dedit, quibuſdam ſubdolum, quibuſdam pavidum, ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritum, quærentem ubi honeſtiſſime, non ubi tutiſſime vivat; ſimillimum mundo: quem, quantum mortalibus paſſibus licet, ſequitur æmulaturque.

Pro-

Digitized by Google

Profert ſe, laudari & adſpici credit. Dominus omnium eſt, ſupra omnia eſt. Itaque nulli ſe rei ſubmittit: nihil illi videtur grave, nihil aſperum, quod virum incurvet.

Terribiles viſu formæ, letumque laboſque. minime quidem, ſi quis rectis oculis intueri illa poſſit, & tenebras perrumpere. multa per noctem habita terrori, dies vertit ad riſum.

Terribiles viſu formæ, letumque laboſque. egregie Virgilius noſter. Non re dixit terribiles eſſe, ſed viſu: id eſt, videri, non eſſe. Quid, inquam, in iſtis eſt tam formidabile, quam fama vulgavit? Quid eſt, obſecro te, Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt iſti, qui non putant fieri poſſe quidquid facere non poſſunt, & ajunt nos loqui majora, quam quæ natura humana ſuſtineat. At quanto ego de illis melius exiſtimo? ipſi quoque hæc poſſunt facere, ſed nolunt. Denique quem umquam iſta deſtituere tentantem? cui non faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia ſunt, non audemus: ſed quia non audemus, difficilia ſunt. Si tamen exemplum deſideratis, accipite Socratem perpeſſicium ſenem, per omnia aſpera jactatum, invictum tamen & paupertate, quam graviorem illi domeſtica onera faciebant: & laboribus, quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus: ſive uxorem ejus ſpectes moribus feram, lingua petulantem; ſive liberos indociles, & matri quam patri ſimiliores. Sic fere aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis ſæviore. Viginti & ſeptem annis pugnatum eſt. poſt finita arma, triginta tyrannis noxæ dedita eſt civitas, ex quibus plerique inimici erant. Noviſſima damnatio eſt ſub graviſſimis hominibus impleta. objecta eſt & religionum violatio, & juventutis

tutis corruptela, quam immittere in deos, in patres, in rempub. dictus eſt: poſt hæc carcer, & venenum. Hæc uſque eo animum Socratis non moverunt, ut ne vultum quidem moverint. Illam mirabilem laudem, & ſingularem, uſque ad extremum ſervavit: non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem vidit: æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? accipe hunc M. Catonem recentiorem, cum quo & infeſtius fortuna egit, & pertinacius. Cui cum omnibus locis obſtitiſſet, noviſſime & in morte: oſtendit tamen virum fortem poſſe invita fortuna vivere, invita mori. Tota illi ætas aut in armis eſt exacta civilibus, aut in ætate concipiente jam civile bellum. Et hunc licet dicas non minus, quam Socratem, in ſervitute vixiſſe: niſi forte Cn. Pompejum, & Cæſarem, & Craſſum, putas libertatis ſocios fuiſſe. Nemo mutatum Catonem, toties mutata Rep. vidit: eumdem ſe in omni ſtatu præſtitit. In prætura, in repulſa, in accuſatione, in provincia, in concione, in exercitu, in morte, denique in illa Reip. trepidatione, cum illinc Cæſar eſſet decem legionibus pugnaciſſimis ſubnixus, tot externarum gentium præſidiis hinc Cn. Pompejus, ſatis unus adverſus omnia. Cum alii ad Cæſarem inclinarent, alii ad Pompejum, ſolus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis illinc plebem & omnem erectum ad res novas vulgum: hinc optimates & equeſtrem ordinem, quidquid erat in civitate ſancti & lecti: duos in medio relictos, Remp. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animadverteris.

Atridem, Priamumque, & ſævum ambobus Achillem.

Utrumque enim improbat, utrumque exarmat.

mat. Hanc fert de utroque ſententiam. Ait, ſe, *ſi Cæſar vicerit, moriturum: ſi Pompejus, exulaturum*. Quid habebat quod timeret, qui ea ſibi & victo & victori conſtituerat, quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterant? Periit itaque ex decreto ſuo. Vides poſſe homines labores pati? per medias Africæ ſolitudines pedes duxit exercitum. Vides poſſe tolerare ſitim? & in collibus arentibus, ſine ullis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occaſio, noviſſimus bibit. Vides honorem & notam poſſe contemni? eodem quo repulſus eſt die, in comitio pila luſit. Vides poſſe non timeri potentiam ſuperiorum? & Pompejum & Cæſarem, quorum nemo alterum offendere audebat, niſi ut alterum demereretur, ſimul provocavit. Vides tam mortem poſſe contemni quam exſilium? & exſilium ſibi indixit & mortem, & interim bellum. Poſſumus itaque adverſus iſta tantum habere animi: libeat modo ſubducere jugo collum. In primis autem deſpuendæ ſunt voluptates: enervant, & effæminant, & multum petunt: multum autem a fortuna petendum eſt. Deinde ſpernendæ opes: auctoramenta ſunt ſervitutum. Aurum & argentum, & quidquid aliud felices domos onerat, relinquatur: non poteſt gratis conſtare libertas. Hanc ſi magno æſtimas, omnia parvo æſtimanda ſunt.

EPIST. CV.

Brevia, ſed utilia præcepta ad ſecuritatem. Lege, & uſurpa.

QUæ obſervanda tibi ſint, ut tutior vivas, dicam. Tu tamen ſic audias cenſeo iſta præcepta, quomodo ſi tibi præcipe-

ciperem, qua ratione bonam valetudinem in Ardeatino tuereris. Conſidera, quæ ſint quæ hominem in perniciem hominis inſtigent: invenies ſpem, invidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus iſtis, adeo leviſſimum eſt contemptus, ut multi in illo remedii cauſſa delituerint. Quem quis contemnit, calcat ſine dubio, ſed tranſit. Nemo homini contempto pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie jacens præteritur: cum ſtante pugnatur. Spem improborum vitabis, ſi nihil habueris quod cupiditatem alienam & improbam irritet, ſi nihil inſigne poſſederis. Concupiſcuntur enim inſignia, etiam ſi parum nota ſunt. Sic vero invidiam effugies, ſi te non ingeſſeris oculis, ſi bona tua non jactaveris, ſi ſcieris in ſinu gaudere. Odium autem ex offenſa ſic vitabis, neminem laceſſendo gratuito: a quo te ſenſus communis tuebitur. fuit enim hoc multis periculoſum. Quidam odium habuerunt, nec inimicum. Illud, ne timearis, præſtabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenii lenitas: cum te eſſe homines ſcient, quem offendere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua & facilis ſit, & certa. Timeri autem tam domi moleſtum eſt, quam foris: tam a ſervis, quam a liberis. Nulli non ad nocendum ſatis virium eſt. Adjice nunc, quod qui timetur, timet. nemo potuit terribilis eſſe ſecure. Contemptus ſupereſt: cujus modum in ſua poteſtate habet, qui illum ſibi adjunxit: qui contemnitur, quia voluit, non quia debuit. Hujus incommodum & artes bonæ diſcutiunt, & amicitiæ eorum, qui apud aliquem potentem potentes ſunt. quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remedium, quam periculum conſtet. Nihil tamen æque proderit, quam quieſcere, & minimum cum aliis loqui, plurimum ſecum. Eſt quædam dul-

dulcedo ſermonis, quæ irrepit, & blanditur, non aliter quam ebrietas aut amor ſecreta producit. Nemo quod audierit, tacebit: nemo quantum audierit, loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet unuſquiſque aliquem cui tantum credit, quantum ipſi creditum eſt: ut garrulitatem ſuam cuſtodiat, & contentus ſit unius auribus, populum faciet. Sic quod modo ſecretum erat, rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere. Confuſam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent: nec ullo tempore vacant. Trepidant enim cum fecerunt: hærent: conſcientia aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas, quiſquis exſpectat: quiſquis autem meruit, exſpectat. Tutum aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecurum. putat enim ſe, etiam ſi non deprehenditur, poſſe deprehendi: & inter ſomnos movetur, & quoties alicujus ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi obliteratum videtur, non ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, numquam fiduciam.

EPIST. CVI.

Tenuis, & Chryſippæa quæſtio; An Bonum ſit corpus? In extremo aliquid contra argutias.

TArdius reſcribo ad epiſtolas tuas, non quia diſtrictus occupationibus ſum: hanc excuſationem cave audias: vaco, & omnes qui volunt, vacant. Neminem res ſequuntur: ipſi illas amplexantur, & argumentum eſſe felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus reſcriberem tibi, de quo quærebas? Veniebat in

con-

contextum operis mei: ſcis enim me moralem philoſophiam velle complecti, & omnes ad eam pertinentes quæſtiones explicare. Itaque dubitavi utrum differrem te, an, donec ſuus iſti rei veniret locus, jus tibi extra ordinem dicerem: humanius viſum eſt, tam longe venientem non detinere. Itaque & hoc ex illa ſerie rerum cohærentium excerpam, & ſi qua erunt hujuſmodi, non quærenti tibi ultro mittam. Quæ ſint hæc, interrogas? Quæ ſcire magis juvat, quam prodeſt: ſicut hoc de quo quæris, an bonum corpus ſit. Bonum prodeſt: facit enim: quod facit, corpus eſt: bonum agitat animum, & quodammodo format, & continet: quæ ergo propria ſunt corporis, ea corporis bona ſunt: corpora ergo ſunt, & quæ animi ſunt. nam & hic corpus eſt. Bonum hominis neceſſe eſt corpus ſit, cum ipſe corporalis. Mentior, niſi & quæ alunt illud, & quæ valetudinem ejus vel cuſtodiunt vel reſtituunt, corpora ſunt: ergo & bonum ejus corpus eſt. Non puto te dubitaturum, an affectus corpora ſint, ut aliud quoque de quo non quæris, infulciam: tamquam ira, amor, triſtitia. ſi dubitas, vide an vultum nobis mutent, an frontem adſtringant, an faciem diffundant, an ruborem evocent, an fugent ſanguinem. Quid ergo? tam manifeſtas corpori notas credis imprimi, niſi a corpore? Si affectus corpora ſunt, & morbi animorum, & avaritia, crudelitas, indurata vitia, & in ſtatum inemendabilem adducta: ergo & malitia, & ſpecies ejus omnes, malignitas, invidia, ſuperbia. Ergo & bona: primum quia contraria iſtis ſunt: deinde, quia eadem tibi indicia præſtabunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? quantam intentionem prudentia? quantam modeſtiam & quietem reverentia? quantam ſerenitatem lætitia? quantum rigorem.

rem ſeveritas? quantam remiſſionem veritas? Corpora ergo ſunt, quæ colorem habitumque corporum mutant, quæ in illis regnum ſuum exercent. Omnes autem quas retuli virtutes, bona ſunt, & quidquid ex illis eſt. Numquid eſt dubium, an id quo quid tangi poteſt, corpus ſit?

Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res, ut ait Lucretius.

Omnia autem iſta quæ dixi, non mutarent corpus, niſi tangerent: ergo corpora ſunt. Etiamnum, cui tanta vis eſt, ut impellat & cogat & retineat & jubeat, corpus eſt. Quid ergo? Non timor retinet? non audacia impellit? non fortitudo immittit, & impetum dat? non moderatio refrænat ac revocat? non gaudium extollit? non triſtitia adducit? Denique quidquid facimus, aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio: quod imperat corpori, corpus eſt: quod vim corpori affert, corpus. Bonum corporis corporale eſt: bonum hominis, & corporis bonum eſt: itaque corporale eſt. Quoniam, ut voluiſti, morem geſſi tibi, nunc ipſe dicam mihi, quod dicturum eſſe te video. Latrunculis ludimus: in ſupervacuis ſubtilitas teritur. non faciunt bonos iſta, ſed doctos. Apertior res eſt, ſapere: imo ſimplicior, paucis opus eſt ad mentem bonam litteris. Sed nos ut cetera in ſupervacuum diffundimus, ita philoſophiam ipſam. Quemadmodum omnium rerum, ſic litterarum quoque intemperantia laboramus: non vitæ, ſed ſcholæ diſcimus.

Digitized by Google

EPIST. CVII.

Solatur Lucilium & erigit, in fuga ſervorum. Iſta & alia in vitam incidere: ideoque non inopinata eſſe debere. Patere igitur, quod non emendas. Bona & ſapiens Epiſtola.

UBi illa prudentia tua? ubi in diſpiciendis rebus ſubtilitas? ubi magnitudo? Tam puſilla te angunt? ſervi occupationes tuas, occaſionem fugæ putaverunt. Si amici deciperent, (habent enim ſane nomen, quod illis Epicurus noſter impoſuit, & ita vocentur) quo turpius non ſint omnibus rebus tuis: deſint illi, qui & operam tuam conterebant, & te aliis moleſtum eſſe credebant. Nihil horum inſolitum, nihil inexſpectatum eſt. Offendi rebus iſtis tam ridiculum eſt, quam queri, quod ſpargaris in publico, aut inquineris in luto. Eadem vitæ conditio eſt, quæ balnei, turbæ, itineris: quædam intermittentur, quædam incident. Non eſt delicata res, vivere. Longam viam ingreſſus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & laſſeris, & exclames: O mors, id eſt, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per ejuſmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter. Mori me vult? præparetur animus contra omnia. Sciat ſe veniſſe ubi patiatur fulmen; ſciat ſe veniſſe ubi

Luctus & ultrices poſuere cubilia curæ,
Pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.

In hoc contubernio vita degenda eſt. Effugere iſta non potes, contemnere potes: contemnes autem, ſi ſæpe cogitaveris, & futura præſumpſeris. Nemo non fortius ad id cui ſe diu compoſuerat, acceſſit, & duris quo-

quoque, ſi præmeditata erant, obſtitit. At contra imparatus, etiam leviſſima expavit. Id agendum eſt, ne quid nobis inopinatum ſit: & quia omnia novitate graviora ſunt, hæc cogitatio aſſidua præſtabit, ut nulli ſis malo tyro. Servi te reliquerunt. Alium compilaverunt, alium accuſaverunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcaverunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quidquid dixeris, multis accidit. Deinceps quæ multa & varia ſunt in nos diriguntur. Quædam in nos fixa ſunt, quædam vibrant, & cum maxime veniunt, quædam ad alios perventura nos ſtringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati ſumus: quæ ideo nulli quærenda, quia paria ſunt omnibus. Ita dico, paria ſunt. nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Æquum autem jus eſt, non quo omnes uſi ſunt, ſed quod omnibus latum eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit: algendum eſt. æſtas calores refert: æſtuandum eſt. intemperies cœli valetudinem tentat: ægrotandum eſt. Et fera nobis loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non poſſumus: id poſſumus, magnum ſumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc, quod vides, regnum mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedunt: turbantur maria, cum quieverunt: flant invicem venti: noctem dies ſequitur: pars cæli conſurgit, pars mergitur: contrariis rerum æternitas conſtat. ad hanc legem animus noſter aptandus eſt: hanc ſequatur; huic pareat: & quæcumque fiunt, debuiſſe fieri putet: nec velit objurgare naturam. Optimum eſt pati, quod emendare non poſ-

ſis:

ſis: & Deum, quo auctore cuncta proveniunt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem gemens ſequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deſeramus hunc operis pulcherrimi curſum, cui, quidquid patimur, intextum eſt: & ſic alloquamur Jovem, cujus gubernaculo moles iſta dirigitur, quemadmodum Cleanthes noſter verſibus diſertiſſimis alloquitur. quos mihi in noſtrum ſermonem mutare permittitur, Ciceronis viri diſertiſſimi exemplo. Si placuerint, boni conſules: ſi diſplicuerint, ſcies me in hoc ſecutum Ciceronis exemplum.

Duc me parens, celſique dominator poli,
Quocumque placuit. nulla parendi mora eſt.
Aſſum impiger. fac nolle: comitabor gemens:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt,
Maluſque patiar, quod pati licuit bono.

Sic vivamus, ſic loquamur. paratos nos inveniat atque impigros fatum. Hic eſt magnus animus, qui ſe Deo tradidit: at contra ille puſillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi male exiſtimat, & emendare mavult deos, quam ſe.

EPI-

EPIST. CVIII.

Quomodo philoſophi legendi: vel audiendi ſint? Cum delectu, & ea maxime excerpenda, & imbibenda, quæ faciunt vitæ. Oblectamenta qui quærunt, fruſtra ſunt; tu emendationem. Nec id difficile. Natura enim ipſa vocat ad Honeſtum. Semina ejus, & fomites in animo noſtro ſunt, ſurgunt, & excitantur, cum doctor, & irritator acceſſit. A ſuo exemplo, cum apud Attalum diſceret. Oſtendit deinde, vario fine, atque animo ad auctores legendos veniri, nos autem debere illo Philoſophi. Pareamus, & legite, atque audite vos, o Philologi.

ID de quo quæris, ex his eſt, quæ ſcire tantum eo, ut ſcias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet, pertinaciter properas, nec vis exſpectare libros, quos cum maxime ordino continentes totam moralem philoſophiæ partem, ſtatim expediam. Illud tamen prius ſcribam, quemadmodum tibi iſta cupiditas diſcendi, qua flagrare te video, dirigenda ſit, ne ipſa ſe impediat. Nec paſſim carpenda ſunt, nec avide invadenda univerſa: per partes pervenitur ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quam cui ſufficere poſſumus. Non quantum vis, ſed quantum capis, hauriendum eſt. bonum tantum habe animum: capies, quantum voles. Quo plus recipit animus, hoc ſe magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini, cum ſcholam ejus obſideremus, & primi veniremus, & noviſſimi exiremus: ambulantem quoque illum ad aliquas diſputationes evocaremus, non tantum paratum diſcentibus, ſed obvium. Idem, inquit, & docenti & diſcenti debet eſſe

eſſe propoſitum, ut ille prodeſſe velit, hic proficere. Qui ad philoſophorum ſcholas venit, quotidie ſecum aliquid boni ferat: aut ſanior domum redeat, aut ſanabilior. Redibit autem. ea enim philoſophiæ vis eſt, ut non ſolum ſtudentes, ſed etiam converſantes juvet. Qui in ſolem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur: qui in unguentaria taberna reſederunt, & paulo diutius commorati ſunt, odorem ſecum loci ferunt; & qui apud philoſophum fuerunt, traxerint aliquid neceſſe eſt, quod prodeſſet etiam negligentibus. Attende quid dicam: negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? non novimus quoſdam, qui multis apud philoſophum annis perſederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni noverim? pertinaciſſimos quidem, & aſſiduos: quos ego non diſcipulos philoſophorum, ſed inquilinos voco. Quidam veniunt ut audiant, non ut diſcant: ſicut in theatrum voluptatis cauſſa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philoſophi ſchola diverſorium otii ſit. Non id agunt ut aliqua illic vitia deponant, ut aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores ſuos exigant, ſed ut oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus veniunt, non ut res excipiant, ſed verba: quæ tam ſine profectu alieno diſcant, quam ſine ſuo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & tranſeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam ſolent Phrygii tibicinis ſono ſemiviri, & ex imperio furentes. Rapit illos inſtigatque rerum pulchritudo, non verborum inanium ſonitus. Si quid acriter contra mortem dictum eſt, ſi quid contra fortunam contumaciter, juvat protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi: & ſint qua-

les

les jubentur, ſi illa animo forma permaneat, ſi non impetum inſignem protinus populus honeſti diſſuaſor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile eſt auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, ſemenque virtutum: omnes ad omnia iſta nati ſumus: cum irritator acceſſit, tunc illa animi bona velut ſopita excitantur. Non vides quemadmodum theatra conſonent, quoties aliqua dicta ſunt, quæ publice agnoſcimus, & conſenſu vera eſſe teſtamur?

Deſunt inopiæ multa, avaritiæ omnia.
In nullum avarus bonus eſt, in ſe peſſimus.

Ad hos verſus ille ſordidiſſimus plaudit, & vitiis ſuis fieri convicium gaudet. Quanto magis hoc judicas evenire, cum a philoſopho iſta dicuntur: cum ſalutaribus præceptis verſus inſeruntur, efficacius eadem illa demiſſuri in animum imperitorum? Nam (ut dicebat Cleanthes) quemadmodum ſpiritus noſter clariorem ſonum reddit, cum illum tuba per longi canalis anguſtias tractum, patentiore noviſſime exitu effudit: ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minuſque percutiunt, quamdiu ſoluta oratione dicuntur: ubi acceſſere numeri, & egregium ſenſum adſtrinxere certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longiſſimis orationibus hoc præcipitur, ut homines in animo, non in patrimonio putent eſſe divitias: eum eſſe locupletem, qui paupertati ſuæ aptus eſt, & parvo ſe divitem fecit: magis tamen feriuntur animi, cum carmine ejuſmodi dicta ſunt:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Quod vult habet, qui velle quod ſatis eſt poteſt.

Cum hæc atque ejuſmodi audimus, ad confeſſionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil ſatis eſt, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum ubi videris, urge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, & cavillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in avaritiam, dic in luxuriam. cum profeciſſe te videris, & animos audientium affeceris, inſta vehementius. Veriſimile non eſt, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium verſa. Faciliime enim tenera conciliantur ingenia ad honeſti rectique amorem. Adhuc docilibus leviterque corruptis injicit manum veritas, ſi advocatum idoneum nacta eſt. Ego certe, cum Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpe miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altioremque humano faſtigio credidi. Ipſe regem ſe eſſe dicebat: ſed plus quam regnare mihi videbatur, cui liceret cenſuram agere regnantium. Cum vero commendare paupertatem cœperat, & oſtendere, quam quidquid uſum excederet pondus eſſet ſupervacuum & grave ferenti, ſæpe exire e ſchola pauperi libuit. Cum cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem, non tantum ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſupervacuis: libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad civitatis vitam reductus, ex bene cæptis pauca ſervavi. Inde oſtreis boletiſque in omnem vitam renunciatum eſt. Hæc enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt, ad edendum ſaturos cogentia: quod gratiſſimum

ſimum eſt edacibus, & ſe ultra quam capiunt farcientibus, facile deſcenſura, facile reditura. Inde in omnem vitam unguento abſtinemus: quoniam optimus odor in corpore eſt nullus. Inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. Decoquere corpus, atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus. Cetera projecta redierunt: ita tamen, ut quorum abſtinentiam interrupi, modum ſervem, & quidem abſtinentiæ proximiorem, neſcio an difficiliorem: quoniam quædam abſcinduntur facilius animo, quam temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere, quantum majori impetu ad philoſophiam juvenis acceſſerim, quam ſenex pergam; non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ injecerit Sotion. Docebat, quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſtea Sextius. Diſſimilis utrique cauſſa erat, ſed utrique magnifica. Hic homini ſatis alimentorum citra ſanguinem eſſe credebat, & crudelitatis conſuetudinem fieri, ubi in voluptatem eſſet adducta laceratio. Adjiciebat, contrahendam materiam eſſe luxuriæ: colligebat, bonæ valetudini contraria eſſe alimenta varia, & noſtris aliena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas tranſeuntium. Nulla (ſi illi credis) anima interit, nec ceſſat quidem, niſi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Viderimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis, in hominem revertatur; interim ſceleris hominibus ac parricidii metum fecit, cum poſſint in parentis animam inſcii incurrere, & ferro morſuve violare, in quo cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cum expoſuiſſet Sotion, & impleſſet argumentis ſuis, Non credis, inquit, ani-

mas in alia corpora atque alia deſcribi ? & migrationem eſſe, quam dicimus eſſe mortem ? Non credis in his pecudibus feriſve, aut aqua merſis, illum quondam hominis animum morari ? Non credis nihil perire in hoc mundo, ſed mutare regionem ? nec tantum cœleſtia per certos circuitus verti, ſed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi ? Magni iſta crediderunt viri. itaque judicium quidem tuum ſuſtine : ceterum omnia tibi integra ſerva. Si vera ſunt iſta, abſtinuiſſe animalibus innocentia eſt: ſi falſa, frugalitas eſt. Quod iſtic crudelitatis tuæ damnum eſt ? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His inſtinctus, abſtinere animalibus cœpi: & anno peracto non tantum facilis erat mihi conſuetudo, ſed dulcis. Agiliorem mihi animum eſſe credebam: nec tibi hodie affirmaverim, an fuerit. Quæris, quomodo deſierim ? In Tiberii Cæſaris principatum juventæ tempus inciderat : alienigenarum ſacra movebantur : ſed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur quorumdam animalium abſtinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, ſed philoſophiam oderat, ad priſtinam conſuetudinem redii : nec difficulter mihi, ut inciperem melius cœnare, perſuaſit. Laudare ſolebat Attalus culcitram, quæ reſiſteret corpori : tali utor etiam ſenex, in qua veſtigium apparere non poſſit. Hæc retuli, ut probarem tibi, quam vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, ſi quis exhortaretur illos, ſi quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent diſputare, non vivere : aliquid diſcentium, qui propoſitum adferunt ad præceptores ſuos, non animum excolendi, ſed ingenium. Itaque quæ philoſophia fuit, facta philologia eſt. Multum autem ad rem pertinet, quo propoſito ad

quam

quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium ſcrutatur, non hoc animo legit illud egregium:

.... Fugit irreparabile tempus.

Vigilandum eſt: niſi properamus, relinquimur. agit nos, agiturque velox dies: inſcii rapimur. omnia in futurum diſponimus, & inter præcipitia lenti ſumus. Sed ut obſervet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc uti verbo illum, FUGIT.

Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit, ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philoſophiam ſpectat, hæc eadem, quo debet, abducit. Numquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, ſed fugere, quod currendi genus concitatiſſimum eſt: & optimos quoſque primos rapi. Quid ergo ceſſamus nos ipſi concitare, ut velocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare? Meliora prætervolant, deteriora ſuccedunt. Quemadmodum ex amphora primum quod eſt ſinceriſſimum effluit, graviſſimum quodque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtra, quod optimum, in primo eſt. Id exhauriri in aliis potius patimur, ut nobis fæcem reſervemus. Inhæreat iſtud animo, & tamquam miſſum oraculo placeat:

Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit.

Quare optima? quia reſtat quod incertum eſt. Quare optima? quia juvenes poſſumus dicere, poſſumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora convertere: quia hoc tempus idoneum eſt laboribus, idoneum agitandis per ſtudia ingeniis, & exercendis per opera corporibus. Quod ſupereſt, ſegnius

& languidius eſt, & propius a fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omiſſis ad quæ divertimus, in rem unam laboremus: ne hanc temporis perniciſſimi celeritatem, quam retinere non poſſumus, relicti demum intelligamus. Primus quiſque tamquam optimus dies placeat, & redigatur in noſtrum. quod fugit, occupandum eſt. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen iſtud legit: ideo optimum quemque primum eſſe diem, quia ſubeunt morbi, quia ſenectus premit, & adhuc adoleſcentiam cogitantibus ſupra caput eſt: ſed ait, Virgilium ſemper una ponere morbos & ſenectutem, non mehercule immerito. ſenectus enim inſanabilis morbus eſt. Præterea, inquit, hoc ſenectuti cognomen impoſuit, triſtem illam vocat:

. . . . *ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus.*

Non eſt quod mireris, ex eadem materia ſuis quemque ſtudiis apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis libros de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philoſophiæ deditus: alius alio curam ſuam mittit. Philoſophus admiratur, contra juſtitiam dici tam multa potuiſſe. Cum ad hanc eandem lectionem philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servii matre dubitatur: Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtoriis ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrum populi vocatum. Hodieque id extat in Auguralibus libris: & teſtimonium eſt, quod qui ab illo nominatur, magiſter equitum eſt. Æque notat, Romulum periſſe ſolis defectione. Provocationem ad populum etiam a regibus fuiſſe. Id ita in Pontificalibus libris ali-

aliqui putant, & Feneſtella. Eoſdem libros cum grammaticus explicuit, primum REAPSE dici ab Cicerone, ideſt, reipſa, in commentarium refert; nec minus SEPSE, id eſt, ſe ipſe. Deinde tranſit ad ea, quæ conſuetudo ſæculi mutavit: tamquam quod ait Cicero, *Quoniam ſumus ab ipſa calce, ejus interpellatione revocati*: hanc quam nunc in circo creatam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit verſus, & in primis illos de Africano ſcriptos:

.... Cui nemo civis neque hoſtis
Quivit pro factis reddere opræ pretium.

Ex eo ſe ait intelligere, apud antiquos non tantum auxilium ſignificaſſe operam, ſed opera. ait enim neminem potuiſſe Scipioni neque civem, neque hoſtem reddere operæ pretium. Felicem deinde ſe putat, quod invenerit, unde viſum ſit Virgilio dicere:

.... Quem ſuper ingens
Porta tonat cæli....

Ennium hoc ait Homero ſurripuiſſe; Ennio Virgilium. Eſt enim apud Ciceronem in his ipſis de Rep. hoc Epigramma:

Si fas endo plagas cæleſtum aſcendere cuiquam:
Mi ſoli cæli maxima porta patet.

Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philoſophorum, lectionemque ad propoſitum beatæ vitæ trahendam: non ut verba priſca aut ficta captemus, & translationes improbas figuraſque dicendi, ſed ut profutura præcepta, & magnificas voces, & animoſas, quæ mox in rem transferantur. Sic iſta diſcamus, ut quæ fuerunt verba, ſint opera. Nullos autem pejus mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui philoſophiam velut aliquod artificium venale didicerunt: qui aliter vivunt, quam vivendum eſſe præcipiunt. Exempla enim

ſeipſos inutilis diſciplinæ circumferunt, nulli non vitio, quod inſequuntur, obnoxii. Non magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor, quam gubernator in tempeſtate nauſeabundus. Tenendum eſt, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipſo mari, eripienda ſunt vento vela: quid me poteſt adjuvare rector navigii attonitus & vomitans? Quanto majore putas vitam tempeſtate jactari, quam ullam ratem? non eſt loquendum, ſed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente jactant, aliena ſunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chryſippus, & Poſidonius, & ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo: faciant quæ dixerint. Quoniam quæ volueram ad te perferri, jam dixi, nunc deſiderio tuo ſatisfaciam, & in alteram epiſtolam integrum quod exegeras transferam: ne ad ſpinoſam, & auribus erectis curioſiſque audiendam, laſſus accedas.

EPIST. CIX.

Quæſtiuncula, An ſapiens ſapienti, & quomodo proſit? Cauſſa dubitandi, quia omnia ſumma in ſapiente, nec adjectioni locus. Reſpondet tamen prodeſſe, & diſtincte exſequitur. In fine deteſtatur argutias inutiles.

AN ſapiens ſapienti proſit, ſcire deſideras. Dicimus plenum omni bono eſſe ſapientem, & ſumma adeptum; quomodo prodeſſe aliquis poſſit ſummum bonum habenti, quæritur. Proſunt inter ſe boni: exercent enim virtutes, & ſapientiam in ſuo ſtatu continent. deſiderat uterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, uſus exercet: muſicum, qui paria didicit monet. Opus eſt & ſapienti, agi-

agitatione virtutum. Ita quemadmodum ipſe ſe movet, ſic movetur ab alio ſapiente. Quid ſapiens ſapienti proderit? impetum illi dabit, occaſiones actionum honeſtarum commonſtrabit. Præter hæc, aliquas ſuas cogitationes exprimet, docebit quæ invenerit. Semper enim ſapienti reſtabit quod inveniat, & quo animus ejus excurrat. Malus malo nocet; facit pejorem, iram, metum incitando, triſtitiæ aſſentiendo, voluptates laudando: & tunc maxime laborant mali, ubi plurium vitia miſcuere, & in unum collata nequitia eſt: ergo ex contrario, bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ tranquillitatis creſcet utriuſque lætitia. Præterea quarumdam illi rerum notitiam tradet. non enim omnia ſapiens ſcit: etiamſi ſciret, breviores vias rerum aliquis excogitare poſſit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit ſapienti ſapiens: non ſcilicet tantum ſuis viribus, ſed ipſius quem adjuvat. Poteſt quidem ille etiam relictus ſibi, explicare partes ſuas. Utetur propria velocitate: ſed nihilominus adjuvat etiam, qui currentem hortatur. Non prodeſt tantum ſapiens ſapienti, ſed ſibi ipſi. Objicies: Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. Iſto modo dicas licet, non eſſe in melle dulcedinem. Nam ipſe ille qui eſt, eſſe debet ita aptatus lingua palatoque ad hujuſmodi guſtum, ut ille tali ſapore capiatur, non offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet utrumque talem eſſe, ut & ille prodeſſe poſſit, & huic profecturo idonea materia ſit. In ſummum, inquit, producto calorem calefieri ſupervacuum eſt: & in ſummum producto bonum ſupervacuum eſt, quod proſit. Num quid inſtructus omnibus rebus agrico-

Digitized by Google

la, ab alio inſtrui quærit? Numquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt, amplius arma deſiderat? Ergo nec ſapiens. ſatis enim vitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adjecto, ut ſummum teneat. Ipſe ſe, inquit, calor continet. Ad hæc reſpondeo: Primum multum intereſt inter iſta, quæ comparas. Calor enim unus eſt: prodeſſe varium eſt. Deinde calor non adjuvatur adjectione caloris, ut caleat: ſapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cum quibus virtutes ſuas communicet. Adiice nunc, quod omnibus inter ſe virtutibus amicitia eſt. Itaque prodeſt, qui virtutes alicujus pares ſuis amat, amandaſque invicem præſtat. Similia delectant: utique ubi honeſta ſunt, & probare ac probari ſciunt. Etiamnum. Sapientis animum perite movere nemo alius poteſt, niſi ſapiens: ſicut hominem movere rationaliter non poteſt, niſi homo. Quomodo ergo ad rationem movendam ratione opus eſt: ſic ut moveatur ratio perfecta, opus eſt ratione perfecta. Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in uſus vitæ cara aut neceſſaria: in his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animum ſecundum naturam movere vitute ſua, aut ejus qui movebitur. Hoc non ſine ipſius quoque qui proderit, bono fiet. neceſſe eſt enim, alienam virtutem exercendo, exerceat & ſuam. Sed ut removeas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt, aut ſummorum efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapientes poſſunt. Invenire enim ſapientem, ſapienti per ſe res petenda eſt: quia natura bonum omne carum eſt bono: & ſic quiſque conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt, ex hac quæſtione, argumenti

cauſ-

cauſſa, in alteram tranſeam. Quæritur enim, an deliberaturus ſit ſapiens: an in conſilium aliquem advocaturus: quod facere illi neceſſarium eſt, cum ad hæc civilia & domeſtica venitur, & (ut ita dicam) mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo advocato, & litis ordinatori. Proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti: ſuadebit enim: ſed in illis quoque magnis ac divinis, ut diximus, communiter honeſta tractando, & animos cogitationeſque miſcendo, utilis erit. Præterea ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, ut ſuo proprioque, lætari. Nam ſi hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſe, uſu valet. Virtus autem ſuadet præſentia bene collocare, in futurum conſulere, deliberare, & intendere animum: facilius intendet explicabitque qui aliquem ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vicinumque perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentia juverit. Ajunt homines plus in alieno negotio videre, quam in ſuo: hoc illis evenit, quos amor ſui excæcat, quibuſque diſpectum utilitatis timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio, quam in ſe, diligentius vident. Præterea illud quod dulciſſimum honeſtiſſimumque eſt, idem velle atque idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus pari jugo ducet. Perſolvi quod exegeras, quamquam in ordine rerum erat, quas moralis philoſophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter tibi dicere: In iſtis nos nihil aliud quam acumen exercere. Toties enim illo revertor: Quid iſta me res juvat?

Digitized by Google

fortiorem faciet, juſtiorem, temperatiorem? Nondum exerceri vacat: adhuc medico mihi opus eſt. Quid me doces ſcientiam inutilem? magna promiſiſti: exigua video. Dicebas intrepidum fore, etiamſi circa me gladii micarent, etiamſi mucro tangeret jugulum: dicebas ſecurum fore, etiamſi circa me flagrarent incendia, etiamſi ſubitus turbo toto navem meam mari raperet. Hæc mihi præſta tu, ut voluptatem, ut gloriam contemnam: poſtea docebis implicita ſolvere, ambigua diſtinguere, obſcura perſpicere: nunc doce, quod neceſſe eſt.

EPIST. CX.

Genios ſingulis datos: quos faventes habet, qui Bonam mentem habet. Vota noſtra, & judicia improba eſſe res non ex vero æſtimantium. Vana optari, vana timeri. Remedium utriſque a philoſophia: quo nos vocat ſpretis ſupervacuis. Luxum denique producit, & caſtigat Attali egregia oratione.

EX Nomentano meo te ſaluto, & jubeo te habere mentem bonam, hoc eſt, propitios deos omnes: quos habet placatos & faventes, quiſquis ſibi ſe propitiavit. Sepone in præſentia, quæ quibuſdam placent: Unicuique noſtrum pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, ſed hunc inferioris notæ, ex eorum numero quos Ovidius ait, *de plebe deos*. Ita tamen hoc ſeponas volo, ut memineris majores noſtros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuiſſe: ſingulis enim & Genium & Junonem dederunt. Poſtea videbimus, an tantum diis vacet, ut privatorum negotia procurent: interim illud ſcito, ſive aſſignati ſumus, ſive neglecti, & fortunæ dati, nulli te poſſe imprecari quidquam gravius,

vius, quam ſi imprecatus fueris, ut ſe habeat iratum. Sed non eſt, quare cuiquam, quem dignum pœna putaveris, optes, ut infeſtos deos habeat: habet, inquam, etjamſi videtur eorum cura & favore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid ſint res noſtræ, non quid vocentur: & ſcies plura mala contingere nobis, quam accidere. Quoties enim felicitatis cauſſa & initium fuit, quod calamitas vocabatur? Quoties magna gratulatione excepta res gradum ſibi ſtruxit in præceps, & aliquem jam eminentem allevavit etiamnum, tamquam ibi adhuc ſtaret, unde tuto caderet? ſed ipſum illud cadere non habet in ſe mali quidquam, ſi exitum ſpectes, ultra quem natura neminem dejicit. Prope eſt rerum omnium terminus, prope eſt, inquam, & illud unde felix ejicitur, & illud unde infelix emittitur. Nos utraque extendimus, & longa ſpe ac metu facimus. Sed ſi ſapis, omnia humana conditione metire: ſimul & quod gaudes, & quod times contrahe. Eſt tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare iſtuc malum adſtringo? non eſt quod quidquam timendum putes. Vana ſunt iſta quæ nos movent, quæ attonitos habent. Nemo noſtrum quid veri eſſet, excuſſit, ſed metum alter alteri tradidit. Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris ſui noſſe. Itaque res falſa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere: jam apparebit quam brevia, quam incerta, quam tuta timeantur. Talis eſt animorum noſtrorum confuſio, qualis Lucretio viſa eſt:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus.

Quid

Quid ergo ? Non omni puero ſtultiores ſumus, qui in luce timemus? Sed falſum eſt, Lucreti: non timemus in luce . omnia nobis fecimus tenebras : nihil videmus, nec quid noceat , nec quid expediat . tota vita incurſitamus , nec ob hoc reſiſtimus , aut circumſpectius pedem ponimus . Vides autem quam ſit furioſa res, in tenebris impetus . At mehercule id agimus , ut longius revocandi ſimus: & cum ignoremus quo feramur, velociter tamen illo quo intendimus, ire perſeveramus: Sed luceſcere, ſi velimus, poteſt . Uno autem modo poteſt , ſi quis hanc humanorum divinorumque notitiam acceperit : ſi illa ſe non perfuderit, ſed infecerit : ſi eadem quamvis ſciat, retractaverit, & ad ſe ſæpe retulerit : ſi quæſierit quæ ſint bona , quæ ſint mala , quibus hoc ſit falſo nomen adſcriptum: ſi quæſierit de honeſtis , de turpibus, de providentia . Nec intra hæc humani ingenii ſagacitas ſiſtitur : proſpicere & ultra mundum libet , quo feratur, unde ſurrexerit, in quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac divina contemplatione abductum animum in ſordida & humilia pertraximus, ut avaritiæ ſerviret , ut relicto mundo terminiſque ejus , & dominis cuncta verſantibus , terram rimaretur, & quæreret quid ex illa mali effoderet, non contentus oblatis . Quidquid nobis bono futurum erat , Deus & parens noſter in proximo poſuit : Non expectavit inquiſitionem noſtram : ultro dedit : nocitura altiſſime preſſit . Nihil niſi de nobis queri poſſumus . ea quibus periremus , nolente rerum natura & abſcondente, protulimus . Addiximus animum voluptati : cui indulgere , initium omnium malorum eſt . Tradidimus ambitioni & famæ , ceteris æque vanis & inanibus . Quid ergo nunc te hortor ut facias? nihil novi : nec enim no-

vis

vis malis remedia quæruntur: ſed hoc primum, ut tecum ipſe diſpicias, quid ſit neceſſarium, quid ſupervacuum. Neceſſaria tibi ubique occurrent: ſupervacua & ſemper, & toto animo quærenda ſunt. Non eſt autem quod te nimis laudes, ſi contempſeris aureos lectos, & gemmeam ſupellectilem: quæ eſt enim virtus, ſupervacua contemnere? tunc te admirare, cum contempſeris neceſſaria. Non magnam rem facis, quod vivere ſine regio apparatu potes: quod non deſideras milliarios apros, nec linguas phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ jam tota animalia faſtidientis, & certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te admirabor, ſi non contempſeris etiam ſordidum panem: ſi tibi perſuaſeris, herbas, ubi neceſſe eſt, non pecori tantum, ſed homini naſci: ſi ſcieris cacumina arborum explementum eſſe ventris, in quem ſic pretioſa congerimus, tamquam recepta ſervantem. ſine faſtidio implendus eſt. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quidquid acceperit? Delectant te diſpoſita, quæ terra marique capiuntur. alia eo gratiora, ſi recentia perferuntur ad menſam: alia, ſi diu paſta & coacta pingueſcere, fluunt, ac vix ſaginam continent ſuam. Delectat te nidor horum, arte quæſitus. At mehercule iſta ſollicite ſcrutata, varieque condita, cum ſubierint ventrem, una atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemnere? exitum ſpecta. Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, impoſuere divitiæ. ſtupebam, ubi aliquid ex illis alio atque alio loco fulſerat: exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent, his quæ oſtenderentur. Sed in quodam apparatu vidi totas opes urbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentique vicerunt, exquiſitos

colores, & veſtes ultra non tantum noſtrum, ſed ultra finem hoſtium advectas. Hinc puerorum perſpicuos cultu atque forma greges, hinc fœminarum, & alia quæ res ſuas recognoſcens ſummi imperii fortuna protulerat. Quid hoc eſt, inquam, aliud quam irritare cupiditates hominum per ſe incitatas? Quid ſibi vult iſta pecuniæ pompa? ad diſcendam avaritiam convenimus. At mehercules minus cupiditatis iſtinc effero, quam attuleram. Contempſi divitias, non quia ſupervacuæ, ſed quia puſillæ ſunt. Vidiſtine, quam intra paucas horas ille ordo, quamvis lentus diſpoſituſque, tranſierit? hoc totam vitam noſtram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Acceſſit illud quoque. tam ſupervacuæ mihi viſæ ſunt habentibus, quam fuerant ſpectantibus. Hoc itaque ipſi mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus ſplendida, cohors culta ſervorum, lectica formoſis impoſita calonibus: Quid miraris? quid ſtupes? Pompa eſt. Oſtenduntur iſtæ res, non poſſidentur: & dum placent, tranſeunt. Ad veras potius te converte divitias: Diſce parvo eſſe contentus: & illam vocem magnus atque animoſus exclama: *Habeamus aquam, habeamus polentam. Jovi ipſi de felicitate controverſiam faciamus*. Faciamus, oro te, etiam ſi iſta defuerint. Turpe eſt, beatam vitam in auro & argento reponere: æque turpe eſt in aqua & polenta. Quid ergo faciam, ſi iſta non fuerint? Quæris, quod ſit remedium inopiæ? famem fames finit. Alioqui quid intereſt, magna ſint, an exigua, quæ ſervire te cogunt? quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit: liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil. Ita eſt: nihil deſideres opor-

oportet, ſi vis Jovem provocare, nihil deſiderantem. Hæc nobis Attalus dixit: natura omnibus edixit. Quæ ſi voles frequenter cogitare, id ages, ut ſis felix, non ut videaris: & ut tibi videaris, non aliis.

EPIST. CXI.

Cavillos, vanam & humilem philoſophiam eſſe: veram illam de moribus, firmam, altam. Huc eundum.

QUid vocentur Latine ſophiſmata, quæſiſti a me. Multi tentaverunt illis nomen imponere, nullum hæſit: videlicet quia res ipſa non recipiebatur a nobis, nec in uſu erat, nomini quoque repugnatum eſt. Aptiſſimum tamen videtur mihi, quo Cicero uſus eſt: Cavillationes vocat. quibus quiſquis ſe tradidit, quæſtiunculas quidem vafras nectit: ceterum ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philoſophiam in remedium ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & major adeunti. Quod in magnis evenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus; cum acceſſeris, tunc manifeſtum fit, quam in arduo ſumma ſint: talis eſt, mi Lucili, verus & rebus, non artificiis, philoſophus. In edito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis veræ. Non exſurgit in plantas, nec ſummis ambulat digitis, eorum more qui mendacio ſtaturam adjuvant, longioreſque quam ſunt, videri volunt: contentus eſt magnitudine ſua. Quid ni contentus ſit eouſque creviſſe, quo manum fortuna non porrigit? ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerum, ſive ſecundo curſu vita procedit, ſive fluctuatur per adverſa ac difficilia. Hanc

con-

conſtantiam cavillationes iſtæ, de quibus paullo ante loquebar, præſtare non poſſunt. Ludit iſtis animus, non proficit: & philoſophiam a faſtigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando iſta agere, ſed tunc cum voles nihil agere. Hoc tamen habent in ſe peſſimum, dulcedinem quandam ſui faciunt, & animum ſpecie ſubtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cum tanta rerum moles vacet, cum vix tota vita ſufficiat, ut hoc unum diſcas, vitam contemnere. Quid regere? inquis. ſecundum opus eſt. Nam nemo illam bene rexit, niſi qui contempſerat.

EPIST. CXII.

Deſperat de amico reformando, vetere annorum & vitiorum.

CUpio mehercule amicum tuum formari, ut deſideras, & inſtitui: ſed valde durus capitur, imo potius, quod eſt moleſtius, valde mollis capitur, & conſuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi ex noſtro artificio exemplum referre. Non quælibet inſitionem vitis patitur. ſi vetus & exeſa eſt, ſi infirma gracilisque, aut non recipiet ſurculum, aut non alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem ejus naturamque tranſibit. Itaque ſolemus ſupra terram præcidere: ut, ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, & iterum repetita infra terram inſeratur. Hic de quo ſcribis & mandas, non habet vires. indulſit vitiis: ſimul & emarcuit, & induruit. Non poteſt recipere rationem, non poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. non dico illum mentiri tibi: putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria: cito tamen cum illa redibit in gratiam. Sed dicit ſe offendi vita ſua. Non negaverim.

rim. quis enim non offenditur? homines vitam ſuam & amant ſimul, & oderunt. Tunc itaque de illo feremus ſententiam, cum fidem nobis fecerit, inviſam jam ſibi eſſe luxuriam. nunc illis male convenit.

EPIST. CXIII.

Quæſtio, An virtutes ſint animalia? Stoice aſſerit eſſe; itemque Vitia, & Affectus. Poſt ridendam nobis hodie diſputatiunculam, a talibus avocat, ad utilia vitæ vocat.

DEſideras tibi ſcribi a me, quid ſentiam de hac quæſtione jactata apud noſtros: An juſtitia, an fortitudo, prudentia, ceteræque virtutes, animalia ſint. Hac ſubtilitate efficimus, Lucili cariſſime, ut exercere ingenium inter irrita videamur, & diſputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod deſideras, & quid noſtris videatur, exponam. Sed me in alia ſententia profiteor eſſe. Puto quædam eſſe, quæ decent phæcaſiatum palliatumque. Quæ ſint ergo quæ antiquos moverint, dicam. Animum conſtat animal eſſe: cum ipſe efficiat, ut ſimus animalia, & cum ab illo animalia nomen hoc traxerint: Virtus autem nihil aliud eſt, quam animus quodammodo ſe habens: ergo animal eſt. Deinde: virtus agit aliquid: agi autem nihil ſine impetu poteſt: ſi impetum habet, qui nulli eſt, niſi animali, animal eſt. Si animal eſt, inquit, virtus, habet ipſam virtutem. Quid ni? habet ſeipſam. Quomodo ſapiens omnia per virtutem gerit, ſic virtus per ſe. Ergo, inquit, & omnes artes animalia ſunt, & omnia quæ cogitamus, quæque mente complectimur. Sequitur, ut multa animalium millia habitent in his anguſtiis pectoris, &

Digitized by Google

ſinguli multa ſimus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid adverſus iſta reſpondeatur? Unaquæque res ex iſtis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? dicam, ſi mihi accommodaveris ſubtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia ſingulas debent habere ſubſtantias: iſta omnia unum animum habent. Itaque ſingula eſſe poſſunt, multa eſſe non poſſunt. Ego & animal ſum & homo, non tamen duos eſſe dices. Quare? quia ſeparati eſſe debent. Ita dico, alter ab altero debet eſſe diductus, ut duo ſint. Quidquid unum multiplex eſt, ſub unam cadit naturam: itaque unum eſt. Et animus meus animal eſt, & ego animal ſum, duo tamen non ſumus. quare? quia animus mei pars eſt. Tunc aliquid per ſe numerabitur, cum per ſe ſtabit: ubi vero alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? dicam: quia quod aliud eſt, ſuum oportet eſſe, & proprium, & totum, & intra ſe abſolutum. Ego in alia eſſe me ſententia profeſſus ſum. Non enim tantum virtutes animalia erunt, ſi hoc recipitur: ſed oppoſita quoque illis vitia & affectus, tamquam ira, timor, luctus, ſuſpicio. Ultra res iſta procedet. omnes ſententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum eſt. Non enim quidquid ab homine fit, homo eſt. Juſtitia quid eſt? inquit. Animus quodammodo ſe habens. Itaque ſi animus animal eſt, & juſtitia. Minime. hæc enim habitus animi eſt, & quædam vis. Idem animus in varias figuras convertitur, & non toties animal aliud eſt, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal eſt. Si juſtitia animal eſt, ſi fortitudo, ſi ceteræ virtutes: utrum deſinunt animalia eſſe ſubinde, ac rurſus incipiunt, an ſemper ſunt? Deſinere virtutes non poſſunt: ergo multa animalia, imo innumerabilia

bilia in hoc animo verſantur. Non ſunt, inquit, multa: quia ex uno religata ſunt, & partes unius ac membra ſunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis eſt Hydræ, multa habentis capita, quorum unumquodque per ſe pugnet, per ſe noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput: ceterum ipſa unum animal eſt. Nemo in Chimæra leonem eſſe animal dixit, aut draconem: hæ partes erant ejus: partes non ſunt animalia. Quid eſt, quo colligas juſtitiam animal eſſe? Agit, inquit, aliquid, & prodeſt: quod autem agit aliquid, & prodeſt, impetum habet: quod autem impetum habet, animal eſt. Verum eſt, ſi ſuum impetum habet: ſuum autem non habet, ſed animi. Omne animal, donec moriatur, id eſt quod cœpit: homo donec moriatur, homo eſt: equus item, & canis: tranſire enim in aliud non poſſunt. Juſtitia, id eſt, animus quodammodo ſe habens, animal eſt. Credamus. Deinde animal eſt fortitudo, id eſt, animus quodammodo ſe habens. Quis animus? Ille qui modo juſtitia erat, tenetur in priore animali, in aliud animal ei tranſire non licet. In eo illi in quo primum eſſe cœpit, perſeverandum eſt. Præterea unus animus duorum animalium eſſe non poteſt, multo minus plurium. Si juſtitia, fortitudo, temperantia, ceteræque virtutes animalia ſunt: quomodo unum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non ſunt animalia. Non poteſt unum corpus plurium animalium eſſe: hoc & ipſi fatentur. Juſtitiæ quod eſt corpus? animus. Fortitudinis quod eſt corpus? idem animus. Atqui unum corpus eſſe duorum animalium non poteſt. Sed idem animus, inquit, juſtitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri poſſet, ſi quo tempore juſtitia eſſet, fortitudo

non

non eſſet : quo tempore fortitudo eſ
temperantia non eſſet. Nunc vero om
virtutes ſimul ſunt. Ita quomodo e
ſingula animalia, cum unus animus
qui plus quam unum animal non poteſ
cere? Denique nullum animal pars eſ
terius animalis: juſtitia autem pars eſt
mi: non eſt ergo animal. Videor mih
re confeſſa perdere operam. Magis enim
dignandum de iſto, quam diſputandum
Nullum animal alterius pars eſt. Circ
ſpice omnium corpora: nulli non & c
proprius eſt, & figura ſua, & magnitu
Inter cetera, propter quæ mirabile divin
tificis ingenium eſt, hoc quoque exiſti
quod in tanta copia rerum numquam
dem incidit: etiam quæ ſimilia vider
cum contuleris, diverſa ſunt. Tot
genera foliorum, nullum non ſua pro
tate ſignatum: tot animalia: nulli ſi
tudo cum altero convenit. Utique ali
intereſt. Exegit a ſe, ut quæ alia erant
diſſimilia eſſent & imparia. Virtutes
dicitis, omnes, pares ſunt: ergo non ſu
nimalia. Nullum non animal per ſe al
agit. Virtus autem per ſe nihil agit,
cum homine. Omnia animalia aut rat
lia ſunt, ut homines, ut dii: aut irrat
lia, ut pecora. Virtutes utique ratió
ſunt: atqui nec homines ſunt, nec dii
go non ſunt animalia. Omne rationale
mal nihil agit, niſi primum ſpecie ali
rei irritatum eſt, deinde impetum c
deinde aſſenſio confirmavit hunc impet
Quid ſit aſſenſio, dicam. Oportet me
bulare. tunc demum ambulo, cum ho
hi dixi, & approbavi hanc opinionem m
oportet me ſedere; tunc demum ſedeo.
aſſenſio in virtute non eſt. Puta enim
dentiam animal eſſe, quomodo aſſenti
Oportet me ambulare? hoc natura no

cip

cipit: prudentia enim ei cujus eſt proſpicit, non ſibi. Nam nec ambulare poteſt, nec ſedere: ergo aſſenſionem non habet: quod aſſenſionem non habet, rationale animal non eſt. Virtus ſi animal eſt; rationale eſt: rationale autem non eſt, ergo nec animal. Si virtus animal eſt: virtus autem bonum eſt: omne bonum animal eſt. Hoc noſtri fatentur. Patrem ſervare, bonum eſt: & ſententiam prudenter in ſenatu dicere, bonum eſt: & juſte decernere, bonum eſt. Ergo & patrem ſervare, animal eſt: & prudenter dicere, animal eſt. Eouſque res excedet, ut riſum tenere non poſſis. Prudenter tacere, & cænare bene, bonum eſt: ita & tacere & cænare, animal eſt. Ego mehercule titillare non deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptiis facere. Juſtitia & fortitudo ſi animalia ſunt, certe terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre alget, eſurit, ſitit: ergo juſtitia alget, fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porro non interrogabo illos, quam figuram habeant iſta animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram, an & avaritia, & luxuria, & dementia æque rotundæ ſint? ſunt enim & ipſæ animalia. Si has quoque corrotundaverint: etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, nec ne? confiteantur neceſſe eſt: Deinde dicant, ambulationem eſſe animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex noſtris, non ex præſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe: inter Cleanthem, & diſcipulum ejus Chryſippum, non convenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait, ſpiritum eſſe a principali uſque in pedes permiſſum: Chryſippus, ipſum principale. Quid eſt ergo cur non ipſius Chryſippi exemplo ſibi quiſque ſe vindicet, & iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere, derideat? Non ſunt, inquit, virtutes

tutes

tutes multa animalia, & tamen an
ſunt. Nam quemadmodum aliquis &
eſt & orator, & tamen unus: ſic v
iſtæ animalia ſunt, ſed multa non ſu
dem eſt animus & juſtus, & pruder
fortis, ad ſingulas virtutes quodamm
habens. Sublata eſt quæſtio: conver
bis. Nam & ego interim fateor, an
animal eſſe: poſtea viſurus, quam de
ſententiam feram. Actiones ejus ani
eſſe nego. Alioquin & omnia verba
animalia, & omnes verſus. Nam ſi
prudens, bonum eſt: bonum autem
animal eſt: ſermo ergo animal eſt. Pr
verſus, bonum eſt: bonum autem on
nimal eſt: verſus ergo animal eſt. It

Arma virumque cano,

animal eſt: quod non poſſunt rotundu
cere, cum ſex pedes habeat. Texto
inquis, totum mehercule iſtud eſt,
cum maxime agitur. diſſilio riſu, cu
hi propono ſolœciſmum animal eſſe,
bariſmum, & ſyllogiſmum; & aptas il
cies, tamquam pictor, aſſigno. Hæc
tamus, attractis ſuperciliis, fronte ru
Non poſſum hoc loco dicere illud Ca
num: *O triſtes ineptias!* ridiculæ
Quin itaque potius aliquid utile nobis
lutare tractamus, & quærimus quomod
virtutes venire poſſimus, quæ nos ad
via adducat. Doce me, non an fortitu
nimal ſit: ſed nullum animal felix e
ne fortitudine, niſi contra fortuita c
luit, & omnes caſus antequam excip
meditando prædomuit. Quid eſt fortit
munimentum humanæ imbecillitatis in
gnabile: quod qui circumdedit ſibi, ſe
in hac vitæ obſidione perdurat. Utitur
ſuis viribus, ſuis telis. Hoc loco tibi
donii noſtri ſententiam referre volo:
eſt quod umquam fortunæ armis putes

tutum: tuis pugna contra ipſam. fortuita non armant. Itaque contra hoſtes inſtructi, contra ipſam inermes ſunt. Alexander quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gentium uſque in Oceanum extendit Oriens, vaſtabat, fugabatque: ſed ipſe modo occiſo amico, modo amiſſo, jacebat in tenebris, alias ſcelus, alias deſiderium ſuum mærens, victor tot regum atque populorum, iræ triſtitiæque ſuccubuit. Id enim egerat, ut omnia potius haberet in poteſtate, quam affectus. O quam magnis homines erroribus tenentur, qui jus dominandi trans maria cupiunt mittere: feliciſſimoſque ſe judicant, ſi multas per milites provincias obtinent, & novas veteribus adjungunt, ignari quod ſit illud ingens paratumque regnum! Imperare ſibi, maximum imperium eſt. Doceat me, quam ſacra res ſit juſtitia, alienum bonum ſpectans, nihil ex ſe petens, niſi uſum ſui. Nihil ſit illi cum ambitione famaque; ſibi placeat. Hoc ante omnia ſibi quiſque perſuadeat, Me juſtum eſſe gratis oportet. Parum eſt adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem ultro etiam impendere juvet: ut tota cogitatio a privatis commodis quam longiſſime averſa ſit. Non eſt quod ſpectes, quod ſit juſtæ rei præmium majus, quam juſtum eſſe. Illud adhuc tibi affige, quod paullo ante dicebam: nihil ad rem pertinet, quam multi æquitatem tuam noverint. Qui virtutem ſuam publicari vult, non virtuti laborat, ſed gloriæ. Non vis eſſe juſtus ſine gloria? at mehercules ſæpe juſtus eſſe debebis cum infamia. Et tunc, ſi ſapis, mala opinio bene parta delectat.

EPIST. CXIV.

Eloquentiam alias aliam eſſe, & placere; uti mores publici ſunt, ſeveri, ſoluti, fracti. Ab animo colorem illam ſumere; idque exemplo Mecænatis docet. Illum igitur curandum, & formandum eſſe; a quo ſenſus, & verba deinde recta. Obiter contra luxuriam.

QUare quibuſdam temporibus provenerit corrupti generis oratio, quæris? & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta ſit; ut aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare alias ſenſus audaces, & fidem egreſſi placuerint, alias abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus plus intelligendum eſt, quam audiendum: quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis jure uteretur inverecunde. Hoc quod audire vulgo ſoles, quod apud Græcos in proverbium ceſſit, talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodum autem uniuſcujuſque actio dicenti ſimilis eſt, ſic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina civitatis laboravit, & ſe in delicias dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ, orationis laſcivia: ſi modo non in uno aut in altero fuit, ſed approbata eſt, & recepta. Non poteſt alius eſſe ingenio, alius animo color. Si ille ſanus eſt, ſi compoſitus, gravis, temperans, ingenium quoque ſiccum ac ſobrium eſt: illo vitiato, hoc quoque afflatur. Non vides, ſi animus languet, trahi membra, & pigre moveri pedes? ſi ille effœminatus eſt, in ipſo inceſſu apparere mollitiem? ſi ille acer eſt & velox, concitari gradum: ſi furit, aut (quod furori ſimile eſt) iraſcitur, turbatum eſſe corporis motum, nec ire,

re, ſed ferri? Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum eſt? ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecænas vixerit, notius eſt, quam ut narrari nunc debeat: quomodo ambulaverit, quam delicatus fuerit, quam cupierit videri, quam vitia ſua latere noluerit. Quid ergo? non oratio eius æque ſoluta eſt, quam ipſe diſcinctus? non tam inſignita illius verba ſunt, quam cultus, quam comitatus, quam domus, quam uxor? Magni ingenii vir fuerat, ſi illud egiſſet via rectiore, ſi non vitaſſet intelligi, ſi non etiam in oratione difflueret. Videbis itaque eloquentiam ebrii hominis involutam, & errantem, & licentiæ plenam. Mecænas in cultu ſuo: *Quid turpius amne, ſilviſque ripa comantibus? Vide ut alveum lintribus arent, verſoque vado remittant hortos. Quid ſi quis fœminæ cirro criſpatæ, & labris columbatur? Incipitque ſuſpirans, ut cervice laxa feratur. nemo tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, lagenaque tentant domos, & ſæpe mortem exigunt. Genium feſto vix ſuo teſtem, tenuis cerei fila, & crepacem molam. focum mater aut uxor inveſtiunt.* Non ſtatim hæc cum legeris, hoc tibi occurret, hunc eſſe qui ſolutis tunicis in urbe ſemper inceſſerit? Nam etiam cum abſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum a diſcincto petebatur. Hunc eſſe qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, ut pallio velaretur caput, excluſis utrimque auribus, non aliter quam in Mimo divites fugitivi ſolent? Hunc eſſe cui, cummaxime civilibus bellis ſtrepentibus, & ſolicita urbe & armata, comitatus hic fuerit in publico: ſpadones duo, magis tamen viri quam ipſe? Hunc eſſe, qui uxorem millies duxit, cum unam habuerit? Hæc verba tam improbe ſtructa, tam ne-

gligenter abjecta, tam contra
omnium poſita; oſtendunt
non minus nevos & pravos
fuiſſe. Maxima laus illi tr
tudinis: pepercit gladio, ſan
nec ulla alia re, quid poſſe
tia oſtendit. Hanc ipſam lau
rupit, iſtis orationis portento
Apparet enim mollem fuiſſe
Hoc iſtæ ambages compoſitio
tranſverſa, hoc ſenſus magni
ſed enervati dum exeunt, cui
facient, motum illi felicitate
quod vitium hominis eſſe int
dum temporis ſolet. Ubi lux
licitas fudit, cultus primum
diligentior incipit; deinde ſup
ratur; deinde in ipſas domos
ra; ut in laxitatem ruris excu
rietes advectis trans maria ma
geant; ut tecta varientur auro
ribus pavimentorum reſpondea
inde ad cænas lautitia transfer
commendatio ex novitate, &
commutatione captatur. ut ea
cænam ſolent, prima ponantur
venientibus dabantur, exeunti
Cum aſſuevit animus faſtidire
re ſunt, & illi pro ſordidis ſol
iam in oratione quod novum e
& modo antiqua verba atque e
cat & profert: modo fingit & i
ctit: modo id quod nuper inc
cultu habetur, audax translatio,
Sunt qui ſenſus præcidant, & h
ſperent, ſi ſententia penderit,
ti ſuſpicionem ſui fecerit: ſunt q
tineant, & porrigant: ſunt qui
ad vitium accedant (neceſſe eſt
facere, aliquid grande tentanti.)
plum vitium ament. Itaque ubic

deris orationem corruptam placere, ibi mores quoque a recto deſciviſſe, non erit dubium. Quomodo conviviorum luxuria, quomodo veſtium, ægræ civitatis indicia ſunt; ſic orationis licentia (ſi modo frequens eſt) oſtendit animos quoque, a quibus verba exeunt, procidiſſe. Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantum a corona ſordidiore, ſed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non judiciis diſtant. Hoc magis mirari potes, quod non tantum vitioſa, ſed & vitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt: nullum ſine venia placuit ingenium. Da mihi quemcunque vis magni nominis virum. dicam, quid illi ætas ſua ignoverit, quid in illo ſciens diſſimulaverit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quoſdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propoſitos: quos ſi quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta ſunt, ut illas ſecum tractura ſint. Adjice nunc, quod oratio certam regulam non habet. Conſuetudo illam civitatis, quæ numquam in eodem diu ſtetit, verſat. Multi ex alieno ſæculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, & Craſſus, & Curio, nimis culti, & recentes ſunt: ad Appium uſque, & ad Coruncanum redeunt. Quidam contra, dum nihil niſi tritum & uſitatum volunt, in ſordes incidunt. Utrumque diverſo genere corruptum eſt, tam mehercules, quam ſi vellent ſplendidis uti, ac ſonantibus, & poeticis; neceſſaria, & in uſu poſita vitare: tam hunc dicam peccare, quam illum. Alter ſe juſto plus colit, alter ſe juſto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Ad compoſitionem tranſeamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & aſperam probant; diſturbant de in-

induſtria. ſi quid placidius effluxit; ſine ſalebra eſſe juncturam; viril... & fortem, que autem inæqualitate ...tiar. Quorumdam non eſt compoſitio ... dulatio eſt. adeo blanditur, & molli... bitur. Quid de illa loquar, in qua ... differuntur, & diu exſpectata vix ad ... ſulas redduntur? Quid de illa exit... ta, qualis Ciceronis eſt, devexa, & ... liter deſinens, nec aliter quam ſolet ... morem ſuum pedemque reſpondens? ... tantum in genere ſententiarum vitium ... ſi aut puſillæ ſunt & pueriles, aut in... bæ, & plus auſæ quam pudore ſalvo l... ſed ſi floridæ ſunt, & nimis dulces, ... vanum exeunt, & ſine effectu, nihi... plius quam ſonant. Hæc vitia unus al... inducit, ſub quo tunc eloquentia eſt; ... ri imitantur, & alter alteri tradunt. ... Salluſtio vigente, amputatæ ſententiæ ... verba ante exſpectatum cadentia, & o... ra brevitas, fuere pro cultu. Arruntiu... raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli P... ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud g... nitens. Eſt apud Salluſtium: *Exerc... argento fecit*: id eſt, pecunia paravit. ... Arruntius amare cœpit: poſuit illud o... bus paginis. Dicit quodam loco: *Fu... noſtris fecere*. Alio loco: *Hiero rex S... cuſanorum bellum facit*. Et alio loco: ... *audita Panormitanos dedere Romanis* ... re. Guſtum tibi dare volui. Totus his ... texitur liber. Quæ apud Salluſtium rara ... runt, apud hunc crebra ſunt, & pene c... tinua, nec ſine cauſſa. ille enim in hæc ... cidebat: at hic illa quærebat. Vides aut... quid ſequatur, ubi alicui vitium pro exe... plo eſt. Dixit Salluſtius: *Aquis hyema... bus*. Arruntius in primo libro belli Pu... ait: *Repente hyemavit tempeſtas*. Et a... loco, cum dicere vellet frigidum ann...

fuiſ...

fuiſſe, ait: *Totus hyemavit annus*. Et alio loco: *Inde ſexaginta onerarias leves præter militem & neceſſarios nautarum, hyemante Aquilone miſit*. Non deſinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Salluſtius dicit: *Inter arma civilia æqui boni famas petit*. Arruntius non temperavit, quominus primo ſtatim libro poneret; *Ingentes eſſe famas de Regulo*. Hæc ergo & hujuſmodi vitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim eſſe debent, & ex ipſo nata, ex quibus tu æſtimes alicujus affectus. Iracundi hominis iracunda oratio eſt: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides iſtos ſequi, qui aut vellunt barbam, aut intervellunt: qui labra preſſius tondent & abradunt, ſervata & ſubmiſſa cetera parte: qui lacernas coloris improbi ſumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quidquam, quod hominum oculis tranſire liceat. Irritant illos, & in ſe advertunt: volunt vel reprehendi, dum conſpiciantur. Talis eſt oratio Mecænatis, omniumque aliorum, qui non caſu errant, ſed ſcientes volenteſque. Hoc a magno animi malo oritur. Quomodo in vino non ante lingua titubat, quam mens ceſſit oneri, & inclinata vel perdita eſt: ita iſta oratio (quid aliud quam ebrietas?) nulli moleſta eſt, niſi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo ſenſus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis eſt habitus, vultus, inceſſus. Illo ſano ac valente, oratio quoque robuſta, fortis, virilis eſt: ſi ille procubuit, & cetera ſequuntur ruinam.

.... *Rege incolumi, mens omnibus una eſt;*
Amiſſo rupere fidem.

Rex noſter eſt animus. hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant: cum ille paullum vacillavit, ſimul nu-

nuant. Cum vero ceſſit voluptati, .
quoque ejus actuſque marcent, & omn
languido fluxoque conatus eſt. Quo
hac ſimilitudine uſus ſum, perſeverabo
nimus noſter modo rex eſt, modo tyra
rex, cum honeſta intuetur, ſalutem
commiſſi corporis curat, & nihil im
turpe, nihil ſordidum: ubi vero impo
cupidus, delicatus eſt, tranſit in nome
teſtabile ac dirum, & fit tyrannus.
illum excipiunt affectus impotentes, in
que: qui initio quidem gaudet, ut ſole
pulus largitione nocitura fruſtra plenus
quæ non poteſt haurire, contrectat.
vero magis ac magis vires morbus exe
& in medullas nervoſque deſcendere
ciæ: conſpectu eorum, quibus ſe nim
viditate inutilem reddidit, lætus, pro
voluptatibus habet ſpectaculum, aliena
ſubminiſtrator libidinum, teſtiſque, qu
ſibi uſum ingerendo abſtulit. nec illi
gratum eſt abundare jucundis, quam
bum, quod non omnem illum appara
per gulam ventremque tranſmittit, non
omni exoletorum fœminarumque turba
volutatur: mæretque, quod magna par
felicitatis excluſa corporis anguſtiis, c
Numquid enim, mi Lucili, hic furor
quod nemo noſtrum mortalem ſe cogi
quod nemo imbecillum? imo quod n
noſtrum unum eſſe ſe cogitat? Adſpice
linas noſtras, & concurſantes inter tot i
coquos noſtros: unum videri putas ventr
cui tanto tumultu comparatur cibus?
ſpice veteraria noſtra, & plena multo
ſæculorum vindemiis horrea: unum p
videri ventrem, cui tot conſulum region
que vina conduntur? Adſpice quot locis
tatur terra, quot millia colonorum ar
fodiant: unum putas videri ventrem,
& in Sicilia, & in Africa ſeritur? Sa
rimu

rimus, & modica concupiſcemus, ſi unuſquiſque ſe numeret: metiatur ſimul corpus, ſciatque nec multum capere nec diu poſſe. Nihil tamen æque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quam frequens cogitatio brevis ævi, & hujus incerti. Quidquid facies, reſpice ad mortem.

EPIST. CXV.

Contra nimis ſermonis, aut ſtyli anxios: & minuti hoc animi eſſe. Cum fiducia ſcribendum, loquendumque, ſine quæſito ornatu. Quem in animo potius ſpecta. O qualis ille, ubi Virtutes eum excoluerunt! Omnes in amorem rapiat, ſi conſpici poſſit. At externus iſte ſplendor falſus, aut nihili eſt: item aurum omne, & pecunia, quæ miramur. Non faciunt hæc felices, aut ſecuros: imo & miſeros, & miſerandos.

NImis anxium eſſe te circa verba & compoſitionem, mi Lucili, nolo: habeo majora quæ cures. Quære quid ſcribas, non quemadmodum: & hoc ipſum, non ut ſcribas, ſed ut ſentias, ut illa quæ ſenſeris, magis applices tibi, & veluti ſignes. Cujuſcumque orationem videris ſolicitam & politam, ſcito animum quoque non minus eſſe puſillis occupatum. Magnus ille remiſſius loquitur, & ſecurius: quæcumque dicit, plus habent fiduciæ, quam curæ. Noſti complures juvenes, barba & coma nitidos, de capſula totos: nihil ab illis ſperaveris forte, nihil ſolidum. Oratio vultus animi eſt: ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentum virile, concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inſpicere, o quam pulchram fa-

faciem, quam ſanctam, quam ex r
co placidoque fulgentem videremus
juſtitia, illinc fortitudine, hinc ten
tia, prudentiaque lucentibus. Præter
galitas, & continentia, & tolerantia
bertas, comitaſque, & (quis credat
homine rarum humanitas bonum, ſp
rem illi ſuum affunderent. Tum pro
tia, tum elegantia, & ex iſtis magn
tas eminentiſſima, quantum, dii bon
coris illi, quantum ponderis, gravita
adderent! quanta eſſet cum gratia a
tas! Nemo illum amabilem, qui non
venerabilem diceret. Si quis viderit h
ciem altiorem fulgentioremque, quar
ni inter humana conſuevit, nonne vel
minis occurſu obſtupefactus reſiſtat,
fas ſit vidiſſe, tacitus precetur? Tum
cante ipſum vultus benignitate produ
adoret ac ſupplicet: & diu contemplatu
tum exſtantem, ſupraque menſuram
rum inter nos adſpici, elatam, oculis
quidem, ſed nihilominus vivido ign
grantibus, tunc demum illam Virgili
ſtri vocem verens atque attonitus emitt

O quam te memorem virgo? namque
tibi vultus

Mortalis, nec vox hominem ſonat. ---
Sis felix, noſtrumque leves quæcumq
borem.

Aderit, levabitque, ſi colere eam vo
mus. Colitur autem non taurorum o
corporibus contrucidatis, nec auro arg
que ſuſpenſo, nec in theſauros ſtipe in
ſed pia & recta voluntate. Nemo, inqu
non amore ejus arderet, ſi nobis illan
dere contingeret. Nunc enim multa o
gillant, & aciem noſtram aut ſplendor
mio repercutiunt, aut obſcuro retinent.
quemadmodum viſus oculorum quibuſ
medicamentis acui ſolet, & repurgari

& nos, ſi aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perſpicere virtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate oppoſita, & humilitate & infamia objacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam; quamvis ſordido obtectam. Rurſus æque malitiam, & ærumnoſi animi veternum perſpiciemus: quamvis multus circa divitiarum radiantium ſplendor impediat, & intuentem hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit, quam contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne ludicrum in pretio eſt. Parentibus quippe, nec minus fratribus, præferunt parvo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, ut Ariſto ait, niſi quod nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus, carius inepti? Illos reperti in littore calculi leves, & aliquid habentes varietatis, delectant, nos ingentium maculæ columnarum: ſive ex Ægyptiis arenis, ſive ex Africæ ſolitudinibus advectæ, porticum aliquam vel capacem populi cænationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos: cum ſciamus quale ſit, quod abſconditur. oculis noſtris imponimus. Et cum auro tecta perfundimus, quid aliud quam mendacio gaudemus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantum parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur: omnium iſtorum quod incedere altos vides, bracteata felicitas eſt. Inſpice, & diſces ſub iſta tenui membrana dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, tot judices detinet, quæ magiſtratus & judices facit, pecunia; quæ ex quo in honore eſſe cœpit, verus rerum honor cecidit: mercatoreſque & venales invicem facti, quærimus, non quale ſit quid, ſed quanti. Ad mercedem pii ſumus, ad mercedem impii. Honeſta, quamdiu aliqua illis

ſpes ineſt, ſequimur: in contrarium tranſitur, ſi plus ſcelera promittant. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris infuſa cupiditas altius ſedit, crevitque nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc convenit: hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc Diis velut rerum humanarum maximum, cum grati videri volunt, conſecrant. Denique eo mores redacti ſunt, ut paupertas maledicto probroque ſit, contempta divitibus, inviſa pauperibus. Accedunt deinde carmina poetarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus divitiæ velut unicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dii immortales poſſe, nec habere.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Ejuſdem currum adſpice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſummæ
Curvatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſæculum, aureum appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, ſalutem, opinionem bonam mutant.

Sine me vocari peſſimum, ut dives vocer.
An dives, omnes quærimus: nemo, an bonus.
Non quare, & unde: quid habeas tantum rogant.
Ubique tanti quiſque quantum habuit fuit.
Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.
Aut dives opto vivere, aut pauper mori.
Bene moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non voluptas matris, aut blanda poteſt

Par

Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens:
Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,
Merito illa amores cælitum atque hominum
movet.

Cum hi noviſſimi verſus in tragœdia Euripidis pronunciati eſſent, totus populus ad ejiciendum & actorem & carmen conſurrexit uno impetu: donec Euripides in medium ipſe proſiluit, petens, ut expectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellerophontes, quas in ſua quiſque dat. Nulla enim avaritia ſine pœna eſt, quamvis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum lacrymarum, o quantum laborum exigit! quam miſera deſideratis, quam miſera partis eſt! Adjice quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Majore tormento pecunia poſſidetur, quam quæritur. Quantum damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & majora videntur! denique ut nihil illis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur, damnum eſt. At felicem illum homines, & divitem vocant, & conſequi optant, quantum ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? tu ullos eſſe conditionis pejoris exiſtimas, quam qui habent & miſeriam, & invidiam? Utinam qui divitias appetituri eſſent, cum divitibus deliberarent! utinam honores petituri, cum ambitioſis, & ſummum adeptis dignitatis ſtatum! profecto vota mutaſſent: cum interim illi nova ſuſcipiunt, qui priora damnaverant. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiamſi curſu venit, ſatisfaciat. Queruntur & de conſiliis, & de proceſſibus ſuis: maluntque ſemper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philoſophia præſtabit, quo equidem nihil majus exiſtimo: numquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam ſolidam felicitatem, quam tempeſtas nulla concutiat, non perducent te apte ver-

ba contexta, & oratio fluens leniter. Eant ut volent, dum animo compoſitio ſua conſtet, dum ſit magnus, & opinionum ſecurus, & ob ipſa quæ aliis diſplicent, ſibi placens: qui profectum ſuum vita æſtimet, & tantum ſcire ſe judicet, quantum non cupit, quantum non timet.

EPIST. CXVI.

Contra Peripateticos, exſcindendos Affectus, non temperandos eſſe: neque a Natura induci. A mollitie ſententiam adverſam naſci.

UTrum ſatius ſit, modicos habere affectus, an nullos, ſæpe quæſitum eſt. Noſtri illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego non video, quomodo ſalubris eſſe aut utilis poſſit ulla mediocritas morbi. Noli timere. nihil eorum, quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me, indulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitæ neceſſarias, aut utiles, aut jucundas putes: detraham vitium. Nam cum tibi cupere interdixero, velle permittam: ut eadem illa intrepidus facias, ut certiore conſilio, ut voluptates illas magis ſentias. Quid ni ad te magis perventuræ ſunt, ſi illis imperabis, quam ſi ſervies. Sed naturale eſt, inquis, ut deſiderio amici torquear, da tempus lacrymis tam juſte cadentibus. Naturale eſt opinionibus hominum tangi, & adverſis contriſtari: quare non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum? Nullum vitium eſt ſine patrocinio: nulli non initium eſt verecundum & exorabile, ſed ob hoc latius funditur. Non obtinebis ut deſinat, ſi incipere permiſeris. Imbecillis eſt primo omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat, & vires, dum procedit, parat: excludi-

ditur facilius quam expellitur. Quis negat omnes affectus a quodam quaſi naturali fluere principio? curam nobis noſtri natura mandavit: ſed huic ubi nimium indulſeris, vitium eſt. Voluptatem natura neceſſariis rebus admiſcuit, non ut illam peteremus, ſed ut ea ſine quibus non poſſumus vivere, gratiora nobis illius faceret acceſſio: ſi ſuo veniat jure, luxuria eſt. Ergo intrantibus reſiſtamus: quia facilius, ut dixi, non recipiuntur quam exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte. ſed illud aliquatenus longe producitur, nec ubi vis, accipit finem. Sapienti non ſolicite cuſtodire ſe tutum eſt: & lacrymas ſuas & voluptates, ubi volet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius reſpondiſſe adoleſcentulo cuidam quærenti, *An ſapiens amaturus eſſet? De ſapiente*, inquit, *videbimus: mihi & tibi, qui adhuc a ſapiente longe abſumus, non eſt committendum, ut incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem ſibi*. Sive enim non reſpexit, humanitate ejus irritamur: ſive contempſit, ſuperbia accendimur. Æque facilitas amoris, quam difficultas nocet: facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conſcii nobis imbecillitatis noſtræ, quieſcamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec ullis rebus blande trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti reſpondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum poſſumus nos, a lubrico recedamus: in ſicco quoque parum fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis, nos homunciones ſumus, omnia nobis negare non poſſumus. Dolebimus, ſed parum: concupiſcemus,

mus, ſed temperate: iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? quia nos poſſe non credimus: Imo mehercules, aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus, defendimus, & malumus excuſare illa, quam excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo utamur, ſi vires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in cauſſa eſt: non poſſe prætenditur.

EPIST. CXVII.

Quæſtiuncula, An cum Sapientia bonum ſit etiam ſapere? Stoici iſtud vulgo negant; alii aſſerunt, & ipſe iſtis pronior. Denique amolitur hæc ſupervacua, & ad formationem morum ſerio vocat.

MUltum mihi tibique negotium concinnabis, &, dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire a noſtris ſalva gratia, nec conſentire ſalva conſcientia poſſum. Quæris, an verum ſit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe? Primum exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere ſententiam audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus: quia quod bonum eſt, facit: quidquid facit, corpus eſt. Quod bonum eſt, prodeſt: faciat autem aliquid oportet, ut proſit: ſi facit, corpus eſt. Sapientiam bonum eſſe dicunt: ſequitur, ut neceſſe ſit illam corporalem quoque dicere. At ſapere non putant ejuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri, id eſt, ſapientiæ: itaque nec facit quidquam, nec prodeſt. Quid ergo? inquiunt, non dicimus, Bonum eſt ſapere? dicimus, referentes ad id ex quo pendet,

id eſt, ad ipſam ſapientiam. Adverſus hos quid ab aliis reſpondeatur, audi, antequam ego incipio ſecedere, & in alia parte conſidere. Iſto modo, inquiunt, nec beate vivere bonum eſt. Velint nolint, reſpondendum eſt, beatam vitam bonum eſſe, & beate vivere bonum non eſſe. Etiamnum quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? ergo expetenda res eſt ſapere: ſi expetenda res eſt, bonum eſt. Coguntur noſtri verba torquere, & unam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ego illam, ſi pateris, adjungam. Expetendum eſt, inquiunt, quod bonum eſt: ad expetendum, quod bono contingit: quod, cum bonum conſecuti ſumus, non petitur tamquam bonum, ſed petito bono accedit. Ego non idem ſentio, & noſtros judico in hoc deſcendere: quia jam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare ſolemus præſumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum eſt, aliquid omnibus videri: tamquam deos eſſe, inter alia ſic colligimus, quod omnibus de diis opinio inſita eſt: nec ulla gens uſquam eſt adeo extra leges moreſque projecta, ut non aliquos deos credat. Cum de animarum æternitate diſſerimus, non leve momentum apud nos habet conſenſus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Utor hac publica perſuaſione: neminem invenies, qui non putet & ſapientiam bonum, & ſapere. Non faciam quod victi ſolent, ut provocem ad populum: noſtris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, utrum extra id cui accidit eſt, an in eo cui accidit? Si in eo eſt cui accidit, tam corpus eſt, quam illud cui accidit. Nihil enim accidere ſine tactu poteſt: quod tangit, corpus eſt. Si extra eſt, poſtquam acciderat, receſſit: quod receſſit, motum habet:

bet: quod motum habet, corpus e
res me dicturum, non eſſe aliud
aliud currere; nec aliud calorem, a
lere: nec aliud lucem, aliud lucer
cedo iſta alia eſſe, ſed non ſortis
Si valetudo indifferens eſt, & valer
ferens eſt. Si forma indifferens eſt,
moſum eſſe indifferens eſt. Si juſt
num eſt, & juſtum eſſe bonum eſt.
pitudo malum eſt, & turpem eſſe
eſt. tam mehercules quam ſi lippitu
lum eſt, & lippire malum eſt. Hoc u
neutrum eſſe ſine altero poteſt. Q
pit, ſapiens eſt: quod ſapiens eſt,
Adeo non poteſt dubitari, an qual
ſit, tale hoc ſit, ut quibuſdam utr
unum videatur atque idem. Sed illu
ter quæſierim: Cum omnia aut bon
aut mala, aut indifferentia; ſapere
numero ſit? Bonum negant eſſe. ma
tique non eſt: ſequitur, ut medium.
autem medium atque indifferens voc
quod tam malo contingere quam bon
eſt: tamquam pecunia, forma, nob
Hoc, ut ſapiat, contingere niſi bon
poteſt: ergo indifferens non eſt. At
malum quidem eſt, quod contingere
non poteſt: ergo bonum eſt. Quod n
nus non habet, bonum eſt: ſapere n
ſi bonus habet: ergo bonum eſt. Ac
eſt, inquit, ſapientiæ. Hoc ergo
vocas ſapere, utrum facit ſapientian
patitur? ſive facit illud, ſive patitur,
que modo corpus eſt. nam & quod f
quod facit, corpus eſt. Si corpus eſt
num eſt; unum enim deerat illi, qu
nus bonum eſſet, quod incorporale
Peripateticis placet, nihil intereſſe int
pientiam & ſapere, cum in utrolibet e
& alterum ſit. Numquid enim quem
exiſtimas ſapere, niſi qui ſapientiam ha

Nu

Numquid quemquam qui ſapiat, non putas habere ſapientiam? Dialectici veteres iſta diſtinguunt: ab illis diviſio uſque ad Stoicos venit. Qualis ſit hæc, dicam. Aliud eſt ager, aliud agrum habere. Quid ni? cum habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud eſt ſapientia, aliud ſapere. Puto concedes duo eſſe hæc, id quod habetur, & eum qui habet: habetur ſapientia: habet, qui ſapit. Sapientia eſt mens perfecta, vel ad ſummum optimumque perducta; ars enim vitæ eſt. Sapere quid eſt? non poſſum dicere mens perfecta, ſed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum eſt, mens bona: alterum, quaſi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum: tamquam, hic homo eſt, hic equus: has deinde ſequuntur motus animorum enuntiativi corporum. Hi habent proprium quiddam, & a corporibus ſeductum: tamquam, video Catonem ambulantem: hoc ſenſus oſtendit, animus credit. Corpus eſt quod video, cui & oculos, & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: non corpus quidem eſt quod nunc loquor, ſed enuntiativum quiddam de corpore: quod alii effatum vocant, alii enunciatum, alii edictum. Sic cum dicimus ſapientiam, incorporale quiddam intelligimus: cum dicimus, Sapit; de corpore loquimur. Plurimum autem intereſt, utrum illud dicas, an de illo. Putemus in præſentia iſta duo eſſe: nondum enim quid mihi videatur, pronuncio: quid prohibet, quo minus aliud quidem ſit, ſed nihilominus bonum? Dicebas paullo ante aliud eſſe agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in alia enim natura eſt qui habet, in alia quod habetur. illa terra eſt, hic homo eſt. At in hoc de quo agitur, ejuſdem naturæ ſunt utraque, & qui habet ſapientiam; & ipſa quæ habetur.

tur. Præterea illic aliud eſt quod hab
alius qui habet: hic in eodem eſt, &
habetur, & qui habet. Ager jure po
tur: ſapientia natura. ille abalienari p
& alteri tradi: hæc non diſcedit a dor
Non eſt itaque quod compares inter ſ
ſimilia. Cœperam dicere, poſſe iſta d
ſe, & tamen utraque bona. Sapientia
ſapiens duo ſunt: & utrumque bonum
concedis. Quomodo nihil obſtat, quo
nus & ſapientia bonum ſit, & haben
pientiam: ſic nihil obſtat, quo minus
pientia bonum ſit, & habere ſapient
id eſt, ſapere. Ego in hoc volo ſapie
ſe, ut ſapiam. Quid ergo? non eſt i
num, ſine quo nec illud bonum eſt?
certe dicitis, ſapientiam, ſi ſine uſu d
accipiendam non eſſe. Quis eſt uſus ſ
tiæ? Sapere: hoc eſt in illa pretioſiſſi
quo detracto ſupervacua ſit. Si tor
mala ſunt, torqueri malum eſt: adeo
dem, ut illa non ſint mala, ſi quod
tur, detraxeris. Sapientia habitus pe
mentis eſt: ſapere, uſus perfectæ m
Quomodo poteſt uſus ejus bonum non
quæ ſine uſu bonum non eſt? Interrog
an ſapientia ſit expetenda. fateris. In
go, an uſus ſapientiæ ſit expetendus.
ris. negas enim te illam recepturum,
ea prohibearis. quod expetendum eſt
num eſt. Sapere, ſapientiæ uſus eſt:
modo eloquentiæ, loqui: quomodo
rum, videre: ergo ſapere, ſapientiæ
eſt. uſus autem ſapientiæ expetendu
ſapere ergo expetendum eſt: ſi expete
eſt, bonum eſt. Olim ipſe me damno
illos imitor dum accuſo, & verba ape
impendo. Cui enim dubium poteſt
quin ſi æſtus malum eſt, & æſtuare n
ſit? ſi algor malum eſt, malum ſit a
ſi vita bonum eſt, & vivere bonum
On

Omnia iſta circa ſapientiam, non in ipſa ſunt: at nobis in ipſa commorandum eſt. etiamſi quid evagari libet, amplos habet illa ſpatioſoſque ſeceſſus. De deorum natura quæramus, de ſiderum alimento, de his tam variis ſtellarum diſcurſibus: an ad illarum motus noſtra moveantur corpora, an corporibus omnium, animiſque illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege conſtricta ſint, nihilque in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis volutetur. Iſta jam a formatione morum receſſerunt; ſed levant animum, & ad ipſarum quas tractant rerum magnitudinem attollunt. Hæc vero de quibus paulo ante dicebam, minuunt & deprimunt, nec ut putas, exacuunt, ſed extenuant. Obſecro vos, cur tam neceſſariam curam majoribus melioribuſque debitam, in re neſcio an falſa, certe inutili, terimus? Quid mihi profuturum eſt ſcire, an aliud ſit ſapientia, aliud ſapere? quid mihi profuturum eſt ſcire, illud bonum eſſe, hoc non eſſe? Temere me geram, ſubibo hujus voti aleam. tibi ſapientia, mihi ſapere contingat: pares erimus. Potius id age, ut mihi viam monſtres, qua ad iſta perveniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animum labantem ſtudiis firmem: quemadmodum quæ me ex tranſverſo ferunt aguntque, procul a me repellam. Quomodo par eſſe tot malis poſſim: quomodo iſtas calamitates removeam, quæ ad me irruperunt: quomodo illas, ad quas ego irrupi. Doce, quomodo feram ærumnam ſine gemitu meo, felicitatem ſine alieno: quomodo ultimum neceſſarium vitæ terminum non exſpectem, ſed ipſemet, cum viſum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quam optare mortem. Nam ſi vis vivere, quid optas mori? ſi non vis, quid deos rogas, quod tibi naſcenti dederunt? Nam ut

quan-

quandoque moriaris, etiam invito poſitum eſt: ut cum voles, in tua manu eſt. Alterum tibi neceſſe eſt, alterum licet. Turpiſſimum his diebus principium diſerti mehercules viri legi: *Ita*, inquit, *quamprimum moriar*. Homo demens, optas rem tuam. *Ita quamprimum moriar*. Fortaſſe inter has voces ſenex factus es. Alioqui quid in mora eſt? nemo te tenet, evade qua viſum eſt. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum jubeas. Hæc nempe ſunt elementa, quibus hic mundus adminiſtratur: aqua, terra, ſpiritus. Omnia iſta tam cauſſa vivendi ſunt, quam viæ mortis. *Ita quamprimum moriar*. Quamprimum iſtud, quod eſſe vis? quem illi diem ponis? citius fieri quam optas, poteſt. Imbecillæ mentis iſta ſunt verba, & hac deteſtatione miſericordiam captantis. Non vult mori, qui optat. Deos vitam roga, & ſalutem: ſi mori placuit, hic mortis eſt fructus, optare deſinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc eſt ſapientia, hoc eſt ſapere, non diſputatiunculis inanibus ſubtilitatem vaniſſimam agitare. Tot quæſtiones tibi fortuna poſuit. nondum illas ſolviſti: jam cavillaris. Quam ſtultum eſt, cum ſignum pugnæ acceperis, ventilare? remove iſta luſoria arma, decretoriis opus eſt. Dic qua ratione nulla animum triſtitia, nulla formido perturbet: qua ratione hoc ſecretarum cupiditatum pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum eſt, ſapere non eſt bonum. Sic fit. negemus, ſapere bonum eſſe: ut hoc totum ſtudium derideatur, tamquam operatum ſupervacuis. Quid ſi ſcires etiam illud quæri, an bonum ſit futura ſapientia? Quid enim dubii eſt, oro te, an nec meſſem futuram jam ſentiant horrea, nec futuram adoleſcentiam pueritia viribus aut ullo robore intelligat? Æ-

gro

gro interim nihil ventura ſanitas prodeſt, non magis quam currentem luctantemque, poſt multos ſecuturum ſenſus otium reficit. Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonum id quod futurum eſt, quia futurum eſt? nam quod bonum eſt, utique prodeſt: niſi præſentia, prodeſſe non poſſunt. Si non prodeſt, bonum non eſt utique: ſi prodeſt, jam eſt. Futurus ſum ſapiens: hoc bonum erit, cum fuero: interim non eſt. Prius aliquid eſſe debet, deinde quale eſſe. Quomodo, oro te, quod adhuc nihil eſt, jam bonum eſt? Quomodo autem tibi magis vis probari, non eſſe aliquid, quam ſi dixero, futurum eſt? nondum enim veniſſe apparet, quod venit. Ver ſecuturum eſt: ſcio, nunc hiemem eſſe. æſtas ſecutura eſt: ſcio æſtatem non eſſe. Maximum argumentum habeo nondum præſentis, futurum eſſe. Sapiam, ſpero: ſed interim non ſapio. ſi illud bonum haberem, jam hoc carerem malo. Futurum eſt, ut ſapiam. ex hoc licet nondum me ſapere intelligas. non poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc malo eſſe. Duo iſta non coeunt, nec apud eundem ſunt una, bonum & malum. Tranſcurramus ſolertiſſimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem ſunt latura, properemus. Nemo qui obſtetricem parturienti filiæ ſolicitus acceſſit, edictum & ludorum ordinem perlegit, nemo qui ad incendium domus ſuæ currit, tabulam latrunculariam perſpicit, ut ſciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi undique nunciantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obſidium patriæ, & bonorum direptio: adjice iſtis naufragium, motuſque terrarum, & quidquid aliud timeri poteſt. Inter iſta diſtrictus, rebus, nihil aliud quam animum oblectantibus, vacas? Quid inter ſapientiam, & ſapere interſit, inquiris? nodos nectis ac ſol-

vis,

vis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo vacet perdere: & vide quam multa etiam diligentiſſimis pereant: Aliud valetudo ſua cuique abſtulit, aliud ſuorum: aliud neceſſaria negotia, aliud publica occupaverunt: vitam nobiſcum dividit ſomnus. Ex hoc tempore tam anguſto & rapido, & nos auferente, quid juvat majorem partem mittere in vanum? Adjice nunc, quod aſſueſcit animus delectare ſe potius, quam ſanare: & philoſophiam oblectamentum facere, cum remedium ſit. Inter ſapientiam, & ſapere quid interſit, neſcio: ſcio mea non intereſſe, ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi, cum, quid inter ſapientiam & ſapere interſit, didicero, ſapiam? Cur ergo potius inter vocabula me ſapientiæ detines, quam inter opera? Fac me fortiorem, fac me ſecuriorem, fac fortunæ parem, fac ſuperiorem. poſſum autem ſuperior eſſe, ſi fecero omne quod diſco.

EPIST. CXVIII.

Inanes epiſtolas nolle ſe ſcribere: potius monitorum utilium uberes: & jam facit. Suadet ſua, non aliena tractare: a Fortuna nihil petere, nec ab ea pendere. Verum bonum quærendum: & quid illud ſit, definitum. Itemque quid ab Honeſto differat. Omne bonum ſecundum Naturam eſſe: nec tamen quidquid ſecundum Naturam, Bonum.

EXigis a me frequentiores epiſtolas. Rationes conferamus: ſolvendo non eris. Convenerat quidem, ut tua priora eſſent; tu ſcriberes, ego reſcriberem: ſed non ero difficilis. bene credi tibi ſcio: itaque in ante-

receſſum dabo. Nec faciam, quod Cicero vir diſertiſſimus facere Atticum jubet, ut etiam ſi rem nullam habebit, *quod in buccam venerit, ſcribat*. Numquam poteſt deeſſe quod ſcribam, ut omnia illa quæ Ciceronis implent epiſtolas, tranſeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis ſuis viribus pugnet, quis conſulatum fiducia Cæſaris, quis Pompeji, quis aperte petat: quam durus ſit fœnerator Cœcilius, a quo minoris centeſimis propinqui nummum movere non poſſunt. Sua ſatius eſt mala, quam aliena tractare: ſe excutere, & videre, quam multarum rerum candidatus ſit: & non ſuffragari. Hoc eſt, mi Lucili, egregium, hoc ſecurum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Quam putas eſſe jucundum, tribubus vocatis, cum candidati in templis ſuis pendeant, & alius nummos pronunciet; alius per ſequeſtrum agat; alius eorum manus oſculis conterat, quibus deſignatus contingendam manum negaturus eſt; omnes attoniti, vocem præconis exſpectant, ſtare otioſum, & ſpectare illas nundinas, nec ementem quidquam, nec vendentem? Quanto hic majore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut conſularia comitia ſecurus intuetur, ſed magna illa, in quibus alii honores anniverſarios petunt, alii perpetuas poteſtates, alii bellorum eventus proſperos triumphoſque, alii divitias, alii matrimonia ac liberos, alii ſalutem ſuam ſuorumque! Quanti animi res eſt, ſolum nihil petere, nulli ſupplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna: non facio mei tibi copiam. ſcio apud te Catones repelli, Vatinios fieri: nihil rogo! Hoc eſt privatam facere fortunam. Libet ergo hæc invicem ſcribere, & hanc integram ſemper egerere materiam, circumſpicientibus tot millia hominum inquieta: qui ut aliquid peſtiferi con-

ſequantur, per mala nituntur in malum, petuntque mox fugienda, aut etiam faſtidienda. Cui enim aſſecuto ſatis fuit, quod optanti nimium videbatur? Non eſt, ut exiſtimant homines, avida felicitas, ſed puſilla: itaque neminem ſatiat. Tu iſta credis excelſa, quia longe ab illis jaces: ei vero qui ad illa pervenit, humilia ſunt. Mentior, niſi adhuc quærit adſcendere. Iſtud quod tu ſummum putas, gradus eſt. Omnes autem male habet ignorantia veri. tamquam ad bona feruntur, decepti rumoribus. Deinde mala eſſe, aut inania, aut minora quam ſperaverint, adepti ac multa paſſi vident: majorque pars miratur ex intervallo fallentia, & vulgo magna pro bonis ſunt. Hoc ne nobis quoque eveniat, quæramus quid ſit bonum. Varia ejus interpretatio fuit. Finivit hoc alius alio modo, alius illud aliter expreſſit. Quidam ita finiunt: Bonum eſt, quod invitat animos, quod ad ſe vocat. Huic ſtatim opponitur: Quid ſi invitat quidem, ſed in perniciem? ſcis quam multa mala, blanda ſint. Verum, & veriſimile, inter ſe differunt ita: Quod bonum eſt, vero jungitur: non eſt enim bonum, niſi verum eſt. At quod invitat ad ſe, & allicit facie, veriſimile eſt: ſubrepit, ſollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum eſt, quod appetitionem ſui movet, vel quod impetum animi tendentis ad ſe movet. Et huic idem opponitur: multa enim impetum animi movent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui ſic finierunt: Bonum eſt, quod ad ſe impetum animi ſecundum naturam movet: & ita demum petendum eſt, cum cœpit eſſe expetendum. Jam & honeſtum eſt: hoc enim perfecte eſt petendum. Locus ipſe me admonet, ut quid interſit inter bonum honeſtumque, dicam. Aliquid inter ſe habent mixtum, & inſeparabile: nec

pot-

poteſt bonum eſſe, niſi cui aliquid honeſti ineſt: & honeſtum utique bonum eſt. Quid ergo inter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonum, quo beata vita completur, cujus contactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale eſt. Sunt quædam neque bona, neque mala: tamquam militia, legatio, juriſdictio. Hæc cum honeſte adminiſtrata ſunt, bona eſſe incipiunt, & ex dubio in bonum tranſeunt. Bonum ſocietate honeſti fit, honeſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex honeſto fluit, honeſtum ex ſe eſt. Quod bonum eſt, malum eſſe potuit: quod honeſtum eſt, niſi bonum eſſe non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: Bonum eſt, quod ſecundum naturam eſt. Attende quid dicam. Quod bonum eſt, & ſecundum naturam eſt: non protinus quod ſecundum naturam eſt, & bonum eſt. Multa quidem naturæ conſentiunt: ſed tam puſilla ſunt, ut non conveniat illis boni nomen. Levia enim ſunt, & contemnenda: nullum nec minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum eſt, bonum non eſt: cum bonum eſſe cœpit, non exiguum eſt. Unde aliquid cognoſcitur bonum? ſi perfecte ſecundum naturam eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt, ſecundum naturam eſſe: hæc ejus proprietas eſt. Fateris & alia ſecundum naturam quidem eſſe, ſed bona non eſſe. Quomodo ergo illud bonum eſt, cum hæc non ſint? quomodo ad aliam proprietatem pervenit, cum utrique præcipuum illud commune ſit, ſecundum naturam eſſe? ipſa ſcilicet magnitudine. Nec hoc novum eſt, quædam creſcendo mutari. Infans fuit, factus eſt pubes; alia ejus proprietas fit: ille irrationalis eſt, hic rationalis. Quædam incremento non tantum in majus exeunt, ſed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod majus fit. Utrum lagenam an dolium impleas vino, nihil refert:

fert: in utroque proprietas vini eſt. Exiguum mellis pondus, & magnum, ſapore non differt. Diverſa ponis exempla. in iſtis enim eadem qualitas eſt; quamvis augeantur, manent. Quædam amplificata in ſuo genere, in ſua proprietate perdurant: quædam poſt multa incrementa, ultima demum vertit adjectio, & novam illis, aliamque quam in qua fueraat, conditionem imprimit. Unus lapis fecit fornicem, ille qui latera inclinata cuneavit, & interventu ſuo vinxit. Summa adjectio quare plurimum facit, vel exigua? quia non auget, ſed implet. Quædam proceſſu priorem exuunt formam, & in novam tranſeunt. Ubi animus aliquid diu protulit, & magnitudinem ejus ſequendo laſſatus eſt, infinitum cæpit vocari; quod longe aliud factum eſt quam fuit, cum magnum videretur, ſed finitum. Eodem modo aliquid difficulter ſecari cogitavimus: noviſſime creſcente difficultate, inſecabile inventum eſt. Sic ab eo quod vix & ægre movebatur, proceſſimus ad immobile. Eadem ratione aliquid ſecundum naturam fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo ſua tranſtulit, & bonum fecit.

EPIST. CXIX.

Divitias a nobis peti poſſe, & accipi, nil ſupervacuum petendo. Finem omnium rerum ſpectandum, qui Naturam non excedit. Satis ea habere, non multum, quærit. Oſtendit deinde divites vulgo, omnes pauperes eſſe. Pulchra, & (Deus bone!) vera ſunt.

QUoties aliquid inveni, non exſpecto donec dicas, *In commune*: ipſe mihi dico. Quid ſit quod invenerim, quæris? ſinum laxa, merum lucrum eſt. Docebo quo-

quomodo fieri dives celerrime poſſis, quod valde cupis audire. Nec immerito: ad maximis te divitias compendiaria ducam. Opus erit tamen tibi creditore. ut negotiari poſſis, æs alienum facias oportet: ſed nolo per interceſſorem mutueris, nolo proxenetæ nomen tuum jactent. Paratum tibi creditorem dabo, Catonianum illud: a te mutuum ſumes. *Quantulumcumque eſt, ſatis erit, ſi quidquid deerit, id a nobis petierimus.* Nihil enim, mi Lucili, intereſt, utrum non deſideres, an habeas. Summa rei in utroque eſt eadem: non torqueberis. Nec illud præcipio, ut aliquid naturæ neges: contumax eſt, non poteſt vinci, ſuum poſcit: ſed ut quidquid naturam excedit, ſcias precarium eſſe, non neceſſarium. Eſurio: edendum eſt. utrum hic panis ſit plebejus, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, ſed impleri. Sitio. utrum hæc aqua ſit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa nive cluſero, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum jubet, ſitim exſtingui. Utrum ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an murrhinum, an Tiburtinus calix, an manus concavá, nihil refert. Finem omnium rerum ſpecta, & ſupervacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipſa mihi commendabit, quodcumque comprehendero. Nihil contemnit eſuriens. Quid ſit ergo, quod me delectaverit, quæris? Videtur mihi egregie dictum: *Sapiens divitiarum naturalium eſt quæſitor acerrimus.* Inani me, inquis, lance muneras. Quid eſt illud inane? jam ego paraveram fiſcos: circumſpiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas accerſerem merces. Decipere eſt iſtud, docere paupertatem, cum divitias promiſeris.

ris. Ita tu pauperem judicas, cui nihil deeſt? Suo, inquis. & patientiæ ſuæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non judicas divitem, quia divitiæ ejus deſinere non poſſunt? Utrum malis habere multum, an ſatis? qui multum habet, plus cupit; quod eſt argumentum, nondum illum ſatis habere: qui ſatis habet, conſecutus eſt, quod numquam diviti contingit, finem. An has ideo non putas eſſe divitias, quia propter illas nemo proſcriptus eſt, quia propter illas nulli venenum filius, nulli uxor impegit? quia in bello tutæ ſunt? quia in pace otioſæ? quia nec habere illas periculoſum eſt, nec operoſum diſponere? An parum habet, qui tantum non alget, non eſurit, non ſitit? plus Jupiter non habet. Numquam parum eſt, quod ſatis eſt: numquam multum eſt, quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo: quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit novas, &, ut ita dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inventus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentium, & tanta initiorum ſuorum unicuique, cum proceſſit, oblivio. Ille modo ignobilis anguli non ſine controverſia dominus, de tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis eſt. Neminem pecunia divitem fecit: imo contra, nulli non majorem ſui cupiditatem incuſſit. Quæris, quæ ſit hujus rei cauſſa? plus incipit habere poſſe, qui plus habet. Ad ſummam, quem voles mihi ex his quorum nomina cum Craſſo Licinoque numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quidquid habet, & quidquid ſperat, ſimul computet: iſte, ſi mihi credis, pauper eſt; ſi tibi, poteſt eſſe. At hic qui ſe ad id quod natura exigit, compo-

poſuit, non tantum extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum. Sed ut ſcias, quam difficile ſit res ſuas ad naturalem modum coarctare, hic ipſe quem circa naturam diximus, quem tu vocas pauperem, habet aliquid & ſupervacui. At excæcant populum, & in ſe convertunt opes, ſi numerati multum ex aliqua domo effertur, ſi multum auri tecto quoque ejus illinitur, ſi familia aut corporibus electa, aut ſpectabilis cultu eſt. Omnium iſtorum felicitas in publicum ſpectat: ille quem nos & populo & fortunæ ſubduximus, beatus introrſum eſt. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falſo divitiarum nomen invaſit occupata paupertas: ſic divitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. E contrario dicere debemus: Febris illum tenet. eodem modo dicendum eſt, Divitiæ illum tenent. Nihil ergo monuiſſe te malim, quam hoc, quod nemo monetur ſatis: ut omnia naturalibus deſideriis metiaris, quibus aut gratis ſatis fiat, aut parvo. Tantum miſcere vitia deſideriis noli. Quæris quali menſa, quali argento, quam paribus miniſteriis, & levibus, afferatur cibus? nihil præter cibum natura deſiderat.

Num tibi, cum fauces urit ſitis, aurea quæris
Pocula? num eſuriens faſtidis omnia, præter
Pavonem rhombumque?

Ambitioſa non eſt fames: contenta deſinere eſt: quo deſinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ iſta tormenta ſunt. quærit quemadmodum poſt ſaturitatem quoque eſuriat; quemadmodum non impleat ventrem, ſed farciat: quemadmodum ſitim prima potione ſedatam revocet. Egregie itaque Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quam eleganti manu miniſtretur. Nam

X 4 ſi per-

ſi pertinere ad te judicas, quam crinitus puer, & quam perlucidum tibi poculum porrigat, non ſitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præſtitit præcipuum, quod neceſſitati faſtidium excuſſit. Recipiunt ſupervacua delectum. Hoc parum decens, illud parum lautum, oculos hoc meos lædit. Id actum eſt ab illo mundi conditore, qui nobis vivendi jura deſcripſit, ut ſalvi eſſemus, non delicati. Ad ſalutem omnia parata ſunt, & in promptu: deliciis omnia miſere ac ſolicite comparantur. Utamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine melius illam meruiſſe de nobis, quam quia quidquid ex neceſſitate deſideratur, ſine faſtidio ſumitur.

EPIST. CXX.

Boni notitia quomodo ad nos venerit: obſervatione & collatione: Natura etiam ducente. Venit & ex contrario: id eſt, vitii deteſtatione. Deſcribit Sapientem, & vulgo petenda aut timenda calcantem, etiam ipſam mortem. Denique unum ſemper, & ſibi conſtantem.

Epiſtola tua per plures quæſtiunculas vagata eſt, ſed in una conſtitit, & hanc expediri deſiderat: Quomodo ad nos boni honeſtique prima notitia pervenerit. Hæc duo apud alios diverſa ſunt, apud nos tantum diviſa. Quid ſit hoc, dicam. Bonum putant eſſe aliqui, quod utile eſt. itaque hoc & divitiis, & equo, & vino, & calceo nomen imponunt: tanta eſt apud illos boni vilitas, & adeo uſque ad ſordida deſcendit. Honeſtum putant, cui ratio recti officii conſtat: tamquam pie curatam patris ſenectutem, adjutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatamque

ſen-

ſententiam. Iſta duo quidem facimus, ſed ex uno. Nihil eſt bonum, niſi quod honeſtum eſt: quod honeſtum eſt, utique bonum. Supervacuum judico adjicere, quid inter iſta diſcriminis ſit, cum ſæpe dixerim. Hoc unum dicam: Nihil nobis bonum videri, quo quis & male uti poteſt. Vides autem, divitiis, nobilitate, viribus quam multi male utantur. Nunc ergo ad id revertor, de quo deſideras dici. Quomodo ad nos prima boni honeſtique notitia pervenerit. Hoc nos docere natura non potuit: ſemina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit. Quidam ajunt nos in notitiam incidiſſe: quod eſt incredibile, virtutis alicui ſpeciem caſu occurriſſe. Nobis videtur obſervatio collegiſſe, & rerum ſæpe factarum inter ſe collatio, per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum judicante. Hoc verbum cum Latini grammatici civitate donaverint, ego damnandum non puto, nec in civitatem ſuam redigendum. Utar ergo illo non tantum tamquam recepto, ſed tamquam uſitato. Quæ ſit hæc analogia, dicam. Noveramus corporis ſanitatem: ex hac collegimus eſſe aliquam & animi. noveramus corporis vires: ex his collegimus eſſe & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obſtupefecerant: hæc cœpimus tanquam perfecta mirari. Suberant illis multa vitia, quæ ſpecies alicujus conſpicui facti fulgorque celabat: hæc diſſimulavimus. Natura jubet augere laudanda: nemo non gloriam ultra verum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, majuſque regno judicavit, regias opes poſſe contemnere. Idem, medico Pyrrhi promittente venenum ſe regi daturum, monuit Pyrrhum, caveret inſidias. Ejuſdem animi fuit, auro non vinci, veneno non vincere.

Admirati ſumus ingentem virum, quem non regem, non contra regem promiſſa flexiſſent, boni exempli tenacem: quod difficillimum eſt, in bello innocentem: qui aliquod eſſe crederet etiam in hoſte nefas: qui in ſumma paupertate, qua ſibi decus fecerat, non aliter refugit divitias quam venenum. Vive, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium non poſſe corrumpi. Horatius Cocles ſolus implevit pontis anguſtias, adimique a tergo ſibi reditum, dummodo iter hoſti auferretur, juſſit: & tam diu reſtitit prementibus, donec revulſa ingenti ruina tigna ſonuerunt. Poſtquam reſpexit, & extra periculum eſſe patriam periculo ſuo ſenſit: *Veniat, ſi quis vult*, inquit, *ſic euntem ſequi*: deditque ſe in præceps: & non minus ſolicitus in illo rapido alveo fluminis, ut armatus, quam ut ſalvus exiret, retento armorum victricium decore, tam tutus rediit, quam ſi ponte veniſſet. Hæc & hujuſmodi facta imaginem nobis oſtendere virtutis. Adjiciam quod mirum fortaſſe videatur: mala interdum ſpeciem honeſti obtulerunt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, ut ſcis, virtutibus vitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti ſimilitudo eſt. Sic mentitur prodigus liberalem: cum plurimum interſit, utrum quis dare ſciat, an ſervare neſciat. Multi, inquam, ſunt, Lucili, qui non donant, ſed projiciunt. non voco ego liberalem, pecuniæ ſuæ iratum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Hæc nos ſimilitudo coegit attendere, & diſtinguere ſpecie quidem vicina, re autem plurimum inter ſe diſſidentia. Dum obſervamus eos, quos inſignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rem aliquam generoſo animo feciſſet & magno impetu, ſed ſemel. Hunc vidimus in bello

lo fortem, in foro timidum; animoſe paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factum laudavimus, contempſimus virum. Alium vidimus adverſus amicos benignum, adverſus inimicos temperatum, & publica & privata ſancte ac religioſe adminiſtrantem: non deeſſe ei, & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus ubi tribuendum eſſet, plena manu dantem, ubi laborandum, pertinacem & obnoxium, & laſſitudinem corporis animo ſublevantem. Præterea idem erat ſemper, & in omni actu par ſibi, jam non conſilio bonus, ſed more eo perductus, ut non tantum recte facere poſſet, ſed niſi recte facere non poſſet. Intelleximus in illo perfectam eſſe virtutem: hanc in partes diviſimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus comprimi, facienda provideri, reddenda diſtribui: comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, juſtitiam, & ſuum cuique dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus? Oſtendit illam nobis ordo ejus, & decor, & conſtantia, & omnium inter ſe actionum concordia, & magnitudo ſuper omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata vita, ſecundo defluens curſu, arbitrii ſui tota. Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit? dicam. Numquam vir ille perfectus adeptuſque virtutem, fortunæ maledixit: numquam accidentia triſtis excepit; civem eſſe ſe univerſi & militem credens; labores velut imperatos ſubiit. Quidquid inciderat, non tamquam malum aſpernatus eſt, & in ſe caſu delatum, ſed quaſi delegatum ſibi. Hoc qualecumque eſt, inquit, meum eſt: aſperum eſt, durum eſt: in ipſo navemus operam. Neceſſario itaque magnus apparuit, qui numquam malis ingemuit, numquam de fato ſuo queſtus eſt: fecit multis

intellectum ſui, & non aliter quam in tenebris lumen effulſit: advertitque in ſe omnium animos, cum eſſet placidus & lenis, & humanis diviniſque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad ſummam ſui adductus, ſupra quam nihil eſt niſi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod numquam magis divinum eſt, quam ubi mortalitatem ſuam cogitat, & ſcit in hoc natum hominem, ut vita defungeretur: nec domum eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium, & quidem breve hoſpitium: quod relinquendum eſt, ubi te gravem eſſe hoſpiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum eſt animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur, humilia judicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quo exiturus ſit, qui unde venerit, meminit. Non videmus, quam multa nos incommoda exagitant, quam male nobis conveniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: alias nervi nos, alias pedes vexant: nunc dejectio, nunc deſtillatio: aliquando ſupereſt ſanguis, aliquando deeſt: hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc evenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre ſortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum poteſt ætas humana protendi, tantum ſpe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid ſtultius poteſt? Nil ſatis eſt morituris, imo morientibus: quotidie enim propius ab ultimo ſtamus, & illo unde nobis cadendum eſt, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens noſtra ſit! Hoc quod futurum dico, cum maxime fit, & pars ejus magna jam facta eſt. nam quod viximus tempus, eo loco eſt, quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui ultimum timemus diem: cum tantum

eumdem in mortem ſinguli conferant. Non ille gradus laſſitudinem facit, in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mortem dies extremus pervenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus, conſcius ſibi melioris naturæ, dat quidem operam, ut in hac ſtatione, qua poſitus eſt, honeſte ſe atque induſtrie gerat: ceterum nihil horum quæ circa ipſum ſunt, ſuum judicat, ſed ut commodatis utitur, peregrinus & properans. Cum aliquem hujus videremus conſtantiæ, quidni ſubiret nos ſpecies non uſitatæ indolis? utique ſi hanc, ut dixi, magnitudinem veram eſſe oſtendebat. Qualitatis veræ tenor permanet, falſa non durant. Quidam alternis Vatinii, alternis Catones ſunt: & modo parum ille ſeverus eſt Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus vili Tubero: modo Licinum divitiis, Apicium cænis, Mecænatem deliciis provocant. Maximum indicium eſt malæ mentis, fluctuatio, & inter ſimulationem virtutum, amoremque vitiorum, aſſidua jactatio.

——habebat ſæpe ducentos,
Sæpe decem ſervos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modo ſit mihi menſa tripes, &
Concha ſalis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamvis craſſa, queat. decies centena dediſſes
Huic parco paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes iſti tales ſunt, qualem hunc deſcribit Horatius: numquam eumdem, nec ſimilem quidem ſibi. adeo in diverſum aberrat. Multos dixi: prope eſt ut omnes ſint. Nemo non quotidie & conſilium mutat, &

vo-

votum: modo uxorem vult habere, modo amicam: modo regnare vult; modo id agit, ne quis ſit officioſior ſervus: modo dilatat ſe uſque ad invidiam; modo ſubſidit, & contrahitur infra humilitatem vere jacentium: nunc pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens: alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil judico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta, unum hominem agere. Præter ſapientem autem nemo unum agit: ceteri multiformes ſumus. Modo frugi tibi videbimur & graves, modo prodigi & vani. Mutamus ſubinde perſonam, & contrariam ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo a te exige, ut qualem inſtitueris præſtare te, talem uſque ad exitum ſerves. Effice ut poſſis laudari: ſi minus, ut agnoſci. De aliquo, quem vidiſti heri, merito dici poteſt: Hic quis eſt? tanta mutatio eſt.

EPIST. CXXI.

Aliquid pro argutiis prætendit: tum proponit, An omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſenſus? ideſt, ſponte, & natura eant, quo debent, & ſunt facta. Dicit eſſe, & exemplis, rationibuſque varie docet.

Litigabis, ego video: cum tibi hodiernam quæſtiunculam, in qua ſatis diu hæſimus, expoſuero. Iterum enim clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclama, dum tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Poſidonium & Archidemum: Hi judicium accipient, deinde dicam. Non quidquid morale eſt, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad veſtiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia

tamen

tamen ad hominem pertinent, etiamſi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant; quædam naturam eorum & originem ſcrutantur. Cum quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus ceteris, longe me judicas mores reliquiſſe? falſum eſt. Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint, niſi quid homini ſit optimum, inveneris? niſi naturam ejus inſpexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid vitandum ſit, cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo diſcere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superſtitionem mihi excute, doce leve eſſe vanumque hoc, quod felicitas dicitur: unam illi ſyllabam facillime accedere. Deſiderio tuo ſatisfaciam, & ad virtutes exhortabor, & vitia converberabo; licet aliquis nimium immoderatumque in hac parte me judicet, non deſiſtam perſequi nequitiam, & affectus efferatiſſimos inhibere, & voluptates ituras in dolorem compeſcere, & votis obſtrepere. Quidni? cum maxima malorum optaverimus, & ex gratulatione natum ſit quidquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quæ paullo remotiora videntur, excutere. Quærebamus, an eſſet omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſenſus? Senſum autem eſſe ex eo maxime apparet, quod membra apte & expedite movent, non aliter quam in hoc erudita. Nulli non partium ſuarum agilitas eſt: Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili: rector navis ſcit gubernaculum flectere: pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinem multos varioſque ante ſe poſuit, celerrime denotat, & inter ceram opuſque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem uſum ſui mobile. Mirari ſolemus ſcenæ peritos, quod in omnem ſignificationem rerum & effectuum

para-

parata illorum eſt manus, & verborum velocitatem geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat, his natura. Nemo ægre molitur artus ſuos, nemo in uſu ſui hæſit: ad hoc edita, protinus faciunt. Cum hac ſcientia prodeunt, inſtituta naſcuntur. Ideo, inquit, partes ſuas animalia apte movebunt: quia ſi aliter moverint, dolorem ſenſura ſunt. Ita, ut vos dicitis, coguntur; metuſque illa in rectum, non voluntas movet: quod eſt falſum. Tarda enim ſunt, quæ neceſſitate impelluntur. Agilitas ſpontaneus motus eſt. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor, ut in naturalem motum etiam dolore prohibente nitatur. Sic infans qui ſtare meditatur, & ferre ſe aſſueſcit, ſimul tentare vires ſuas cœpit, cadit: & cum fletu toties reſurgit, donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit, exercuit. Animalia quædam tergi durioris inverſa tamdiu ſe torquent, ac pedes exſerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum ſentit ſupinata teſtudo. inquieta eſt tamen deſiderio naturalis ſtatus: nec ante deſinit niti, quatere ſe, quam in pedes conſtitit. Ergo omnibus conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt; & inde membrorum tam expedita tractatio: nec ullum majus indicium habemus, cum hac illa ad vivendum venire notitia, quam quod nullum animal ad uſum ſui rude eſt. Conſtitutio eſt, inquit, ut vos dicitis, principale animi quodammodo ſe habens erga corpus. Hoc tam perplexum & ſubtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica naſci oporteret, ut iſtam finitionem magnæ parti togatorum obſcuram intelligant. Verum erat quod opponis, ſi ego ab animalibus coſtitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipſa conſtitutio facilius natura intelligitur, quam enarratur. Itaque infans

ille,

ille, quid ſit conſtitutio, non novit: conſtitutionem ſuam novit: & quid ſit animal neſcit, animal eſſe ſe ſentit. Præterea ipſam conſtitutionem ſuam craſſe intelligit, & ſummatim, & obſcure. Nos quoque animum habere nos ſcimus: quid ſit animus, ubi ſit, qualis ſit, & unde, neſcimus. Qualis ad nos pervenit animi noſtri ſenſus, quamvis naturam ejus ignoremus, ac ſedem, talis ad omnia animalia conſtitutionis ſuæ ſenſus. Neceſſe eſt enim id ſentiant, per quod alia quoque ſentiunt: neceſſe eſt ſenſum ejus habeant, cui parent, a quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit eſſe aliquid, quod impetus ſuos moveat: quid ſit illud, ignorat. & conatum ſibi eſſe ſcit: quid ſit, aut unde ſit, neſcit. Sicut infantibus, ſic quoque animalibus, principalis partis ſuæ ſenſus eſt, non ſatis dilucidus, non expreſſus. Dicitis, inquit, omne animal primum conſtitutioni ſuæ conciliari: hominis autem conſtitutionem rationalem eſſe: & ideo conciliari hominem ſibi, non tamquam animali, ſed tamquam rationali. Ea enim parte ſibi carus eſt homo, qua homo eſt. Quomodo ergo infans conciliari conſtitutioni rationali poteſt, cum rationalis nondum ſit? Unicuique ætati ſua conſtitutio eſt, alia infanti, alia puero, alia ſeni. Omnes enim conſtitutioni conciliantur, in qua ſunt. Infans ſine dentibus eſt: huic conſtitutioni ſuæ conciliatur. enati ſunt dentes: huic conſtitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in ſegetem frugemque ventura eſt, alienam conſtitutionem habet tenera, & vix eminens ſulco: aliam cum convaluit, & molli quidem culmo, ſed qui ferat onus ſuum, conſtitit: aliam cum flaveſcit, & ad aream ſpectat, & ſpica ejus induruit: in quamcumque conſtitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia eſt ætas infantis,

pue-

pueri, adoleſcentis, ſenis: ego tamen idem ſum, qui & infans fui, & puer, & adoleſcens. Sic quamvis alia atque alia cuique conſtitutio ſit, conciliatio conſtitutionis ſuæ eadem eſt. Non enim puerum mihi, aut juvenem, aut ſenem, ſed me natura commendat. Ergo infans ei conſtitutioni ſuæ conciliatur, quæ tunc infanti eſt, non quæ futura juveni eſt. Neque enim ſi aliquid illi majus, in quo tranſeat, reſtat; non hoc quoque in quo naſcitur, ſecundum naturam eſt. Primum ſibi ipſi conciliatur animal: debet enim aliquid eſſe, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? mihi. ergo mei curam ago. Dolorem refugio. pro quo? pro me. ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia eſt mei cura. Hæc animalibus ineſt cunctis, nec inſeritur, ſed innaſcitur. Producit fœtus ſuos natura, non abjicit: & quia tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque commiſſus eſt. Itaque ut in prioribus dixi, tenera quoque animalia e materno utero vel quoquo modo effuſa, quid ſit infeſtum ipſis, protinus norunt, & mortifera devitant: umbram quoque tranſvolantium reformidant, obnoxia avibus rapto viventibus. Nullum animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut ſalutaris aut mortiferæ rei poteſt? Primum quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Eſſe autem illis intellectum, ex eo apparet, quod nihil amplius, ſi intellexerint, faciant. Quid eſt, quare pavonem, quare anſerem gallina non refugiat, cum tanto minorem, & ne notum quidem ſibi, accipitrem fugiat? quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet, illis ineſſe ſcientiam nocituri, non experimento collectam: nam antequam poſſint experiri, cavent. Deinde, ne hoc caſu exiſtimes fieri, nec metu-

unt

ſunt alia quam debent, nec umquam obliviſcuntur hujus tutelæ & diligentiæ. æqualis eſt illis a pernicioſo fuga. Præterea non fiunt timidiora vivendo. Ex quo quidem apparet, non uſu illa ad hoc pervenire, ſed naturali amore ſalutis ſuæ. Et tardum eſt & varium, quod uſus docet: quidquid natura tradit, & æquale eſt omnibus, & ſtatim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal pernicioſa intelligere conetur. Sentit ſe carne conſtare: itaque ſentit, quid ſit; quo ſecari caro, quo uri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilem. Inter ſe iſta conjuncta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quidque: & quæ juvant, illa petit; læſura formidat. Naturales a contrariis aſpernationes ſunt: ſine ulla cogitatione, ſine conſilio fit, quidquid natura præcipit. Non vides, quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingenda domicilia? quanta dividui laboris obeundi concordia? Non vides quam nulli mortalium imitabilis ſit illa araneæ textura? quanti operis ſit, fila diſponere? alia in rectum immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara, qua minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. Naſcitur ars iſta, non diſcitur. Itaque nullum eſt animal altero doctius: videbis aranearum pares telas, par in favis angulorum omnium foramen. Incertum eſt & inæquale, quidquid ars tradit; ex æquo venit, quod natura diſtribuit. Hæc nihil magis, quam tutelam ſui, & ejus peritiam tradidit: ideoque etiam ſimul incipiunt & diſcere & vivere. Nec eſt mirum, cum eo naſci illa, ſine quo fruſtra naſcerentur. Primum hoc inſtrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & caritate ſui. Non poterant ſalva eſ-

ſe,

ſe, ni vellent. Nec hoc per ſe profuturum erat; ſed ſine hoc nulla res profuiſſet. Sed in nullo deprehendes vilitatem ſui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis, quamvis in cetera torpeant, ad vivendum ſolertia eſt. Videbis quæ aliis inutilia ſunt, ſibi ipſa non deeſſe.

EPIST. CXXII.

Ingenium luxuriæ, adverſa moribus facere. Aliter cænare, bibere, dormire, ſurgere; & tales aliquot Antipodas facete deſcribit.

DEtrimentum jam dies ſenſit: reſilivit aliquantulum: ita tamen, ut liberale adhuc ſpatium ſit, ſi quis cum ipſo, ut ita dicam, die ſurgat, officioſior, meliorque, quam ſi quis illum exſpectat, ut luce prima exeat. Turpis, qui alto ſole ſemiſomnis jacet, cujus vigilia medio die incipit: & adhuc multis hoc antelucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctiſque pervertunt: nec ante diducunt oculos heſterna graves crapula, quam appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (ut ait Virgilius) pedibus noſtris ſubditos e contrario poſuit,

Noſque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illis ſera rubens accendit lumina veſper:

talis horum contraria omnibus non regio, ſed vita eſt. Sunt quidam in eadem urbe antipodes, qui, ut M. Cato ait, *nec orientem umquam ſolem viderunt, nec occidentem.* Hos tu exiſtimas ſcire, quemadmodum vivendum ſit, qui neſciunt quando? & hi mortem timent, in quam ſe vivi condiderunt: tam infauſti ominis, quam nocturnæ aves ſunt? Licet in vino unguentoque

tenebras ſuas exigant, licet epulis, & in multa quidem fercula diſtinctis, totum perverſæ vigiliæ tempus diducant: non conviv antur, ſed juſta ſibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus eſt. Extendamus vitam: hujus & officium, & argumentum, actus eſt. circumſcribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aves, quæ conviviis comparantur, ut immotæ facile pingueſcant, in obſcuro continentur: ita ſine ulla exercitatione jacentibus, tumor pigrum corpus invadit, & ſuper membra iners ſagina ſuccreſcit. Ita iſtorum corpora, qui ſe tenebris dicaverunt, fœda viſuntur. Quippe non ſpecioſior illis, quam morbo pallentibus, color eſt, languidi, & evanidi albent, & in vivis caro morticina eſt. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim: quanto plus tenebrarum in animo eſt? ille in ſe ſtupet, ille caligat, invidet cæcis. Quis umquam oculos tenebrarum cauſſa habuit? Interrogas, quomodo hæc animo pravitas fiat, averſandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant: omnia debitum ordinem deſerunt. hoc eſt luxuriæ propoſitum, gaudere perverſis: nec tantum diſcedere a recto, ſed quam longiſſime abire, deinde etiam e contrario ſtare. Iſti non videntur tibi contra naturam vivere, qui jejuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrii tranſeunt? Atqui frequens hoc adoleſcentium vitium eſt, qui vires excolunt. in ipſo pæne balnei limine, inter nudos bibunt, imo potant: ut ſudorem, quem moverunt potionibus crebris ac ferventibus, ſubinde diſtringant. Poſt prandium aut cœnam bibere, vulgare eſt: hoc patres-familiæ ruſtici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat

tat cibo, quod libere penetrat ad nervos: illa ebrietas juvat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam vivere, qui commutant cum fœminis veſtem? Non vivunt contra naturam, qui exſpectant, ut pueritia ſplendeat tempore alieno? Quid fieri vel crudelius, vel miſerius poteſt? numquam vir erit, ut diu virum pati poſſit: & cum illum contumeliæ ſexus eripuiſſe debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non vivunt contra naturam, qui hyeme concupiſcunt roſam? fomentoque aquarum calentium, & calorum apta mutatione, bruma lilium, florem vernum, exprimunt? Non vivunt contra naturam, qui pomaria in ſummis turribus ſerunt; quorum ſylvæ in tectis domorum ac faſtigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egiſſent? Non vivunt contra naturam, qui fundamenta thermarum in mare jaciunt: nec delicate natare ipſi ſibi videntur, niſi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriantur? Cum inſtituerunt omnia contra naturæ conſuetudinem velle, noviſſime in totum ab illa deſciſcunt. Lucet: ſomnii tempus eſt. quies eſt: nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus. Jam lux propius accedit: tempus eſt cœnæ. Non oportet id facere, quod populus: res ſordida eſt, trita ac vulgari via vivere. Dies publicus relinquatur: proprium nobis ac peculiare mane fiat. Iſti vero mihi defunctorum loco ſunt. quantulum enim a funere abſunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos vivunt? Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus: inter quos & Atilium Butam prætorium, cui poſt patrimonium ingens conſumptum, Tiberius paupertatem confitenti: *Sero*, inquit, *experrectus es*. Recitabat Montanus Julius carmen, tolerabilis poeta, & amicitia Tiberii notus, & frigore. Or-

tus

tus & occaſus libentiſſime inſerebat. itaque cum indignaretur quidam illum tota die recitaſſe, & negaret accedendum ad recitationes ejus; Natta Pinarius ait: *Numquid liberalius poſſum agere? paratus ſum illum audire ab ortu ad occaſum.* Cum hos verſus recitaſſet:

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies, jam triſtis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore miniſtrat:

Varus eques Romanus L. Vinicii comes, cœnarum bonarum aſſectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamavit: *Incipit Buta dormire.* Deinde cum ſubinde recitaſſet:

Jam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt.
Jam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris
Incipit:

Idem Varus inquit: *Quid dicit? jam nox eſt: ibo, & Butam ſalutabo.* Nihil erat notius hac ejus vita in contrarium circumacta: quam, ut dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſſa autem eſt ita vivendi quibuſdam, non quia aliquid exiſtiment noctem ipſam habere jucundius, ſed quia nihil juvat obvium, & gravis malæ conſcientiæ lux eſt: & omnia concupiſcenti aut contemnenti, prout magno aut parvo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitum. Præterea, luxurioſi vitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum vivunt, volunt. nam ſi tacetur, perdere ſe putant operam. Itaque male habent, quoties non faciunt, quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent: ut inter iſtos nomen invenias, opus eſt non tantum luxurioſam rem, ſed notabilem fa-

ce-

cere. In tam occupata civitate, fabulas vulgaris nequitia non invenit. Pedonem Albinovanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantiſſimus) habitaſſe ſe ſupra domum Sp. Papinii. is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis, flagellorum ſonos: quæro, quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio, circa horam ſextam noctis clamorem concitatum: quæro, quid ſit? Dicitur vocem exercere. Quæro circa octavam horam noctis, quis ſit ille ſonus rotarum? velle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur, pueri vocantur; cellarii, coqui tumultuantur: Quæro quid ſit? Dicitur mulſum & alicam popoſciſſe, a balneo exiſſe. Excedebat, inquit, cæna ejus diem? minime. valde enim frugaliter vivebat, nihil conſumebat niſi noctem. Itaque crebro dicentibus illum quibuſdam avarum, & ſordidum: *Vos*, inquit, *illum & lychnobium dicetis*. Non debes admirari, ſi tantas invenis vitiorum proprietates: varia ſunt, & innumerabiles habent facies: comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt; multiplex pravi, & quantumvis novas declinationes capit. Idem moribus evenit. naturam ſequentium, faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent: ab his diſtorti plurimum, & omnibus & inter ſe diſſident. Cauſſa tamen præcipua mihi videtur hujus morbi, vitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe a ceteris diſtinguunt, quomodo elegantia cœnarum, mundiciis vehiculorum, ſic volunt ſeparari etiam temporum diſpoſitione. nolunt ſolita peccare, quibus peccandi præmium infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti, qui, ut ita dicam, retro vivunt. Ideo, Lucili, tenenda nobis vita eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illa declinandum. illam ſequentibus, omnia facilia

& ex-

& expedita ſunt : contra illam nitentibus ; non alia vita eſt , quam contra aquam remigantibus.

EPIST. CXXIII.

Tenuem aut vilem victum decreto animi, & fame, bonum optandumque fieri. Hoc uſurpandum etiam divitibus : quis ſcit an non opus habituris? Conſuetudo, & alieni mores, ne abducant. Sperne & judicia aut voces alienas.

ITinere confectus incommodo magis, quam longo, in Albanum meum nocte multa perveni. Nihil habeo paratum, niſi me. Itaque in lecto laſſitudinem pono : hanc coqui, hanc piſtoris moram boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor, quam nihil ſit grave, quod leviter excipias; quam indignandum nihil, niſi ipſe indignando adſtruas. Non habet panem meus piſtor : ſed habet villicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus. Malum panem, inquis : Exſpecta, bonus fiet : etiam illum tenerum tibi & ſiligineum fames reddet. Ideo non eſt ante edendum, quam illa imperet. Exſpectabo ergo: nec ante edam, quam aut bonum panem habere cœpero, aut malum faſtidire deſiero. Neceſſarium eſt, parvo aſſueſcere. Multæ difficulates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & inſtructis a diis optantem prohibent & occurrunt. Quidquid vult, habere nemo poteſt : Illud poteſt, nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris uti. Magna pars libertatis eſt, bene moratus venter, & contumeliæ patiens. Æſtimari non poteſt, quantam voluptatem capiam ex eo, quod laſſitudo mea ſibi ipſi acquieſcit. Non unctiones, non balneum, non ullum aliud remedium quam temporis

quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit: hæc qualiſcumque cæna adjiciali jucundior erit. Aliquando enim experimentum animi ſumpſi ſubitum: hoc eſt, ſimplicius & verius. nam ubi ſe præparavit, & indixit ſibi patientiam, non æque apparet, quantum habeat veræ firmitatis. Illa ſunt certiſſima argumenta, quæ ex tempore dedit, ſi non tantum æquus moleſta, ſed placidus adſpexit, ſi non excanduit, non litigavit, ſi quod dari deberet, ipſe ſibi non deſiderando ſupplevit, & cogitavit, aliquid conſuetudini ſuæ, ſibi nihil deeſſe. Multa quam ſupervacua eſſent, non intelleximus, niſi cum deeſſe cœperunt. Utebamur enim illis, non quia debebamus, ſed quia habebamus. Quam multa autem paramus, quia alii paraverunt? quia apud pleroſque ſunt? Inter cauſſas malorum noſtrorum eſt, quod vivimus ad exempla: nec ratione componimur, ſed conſuetudine abducimur. Quod, ſi pauci facerent, nollemus imitari: cum plures facere cœperunt, quaſi honeſtius ſit, quia frequentius, ſequimur: & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus eſt. Omnes jam ſic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equitatus, ut agmen curſorum antecedat. turpe eſt nullos eſſe, qui occurrentes via dejiciant, qui honeſtum hominem venire magno pulvere oſtendant. Omnes jam mulos habent, qui cryſtallina & murrhina, & cælata magnorum artificum manu portent. turpe eſt videri, eas te habere ſarcinas, quæ tuto concuti poſſint. Omnium pædagogia oblita facie vehuntur, ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. turpe eſt, neminem eſſe in comitatu puerorum, cujus ſana facies medicamentum deſideret. Horum omnium ſermo vitandus eſt. hi ſunt, qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt. Peſſimum genus hominum

num videbatur, qui verba geſtarent: ſunt quidam qui vitia geſtant. Horum ſermo multum nocet. nam etiamſi non ſtatim officit: ſemina in animo relinquit, ſequiturque nos etiam cum ab illis diſceſſerimus, reſurrecturum poſtea malum. Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: ſic adulatorum, & prava laudantium ſermo, diutius hæret quam auditur: nec facile eſt, animo dulcem ſonum excutere. proſequitur & durat, & ex intervallo recurrit. Ideo claudendæ ſunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admiſſæque ſunt, plus audent. Inde ad hæc pervenitur verba: Virtus, & philoſophia, & juſtitia, verborum inanium crepitus eſt. Una felicitas eſt, bona vita: facere omnia libere, frui patrimonio. hoc eſt vivere, hoc eſt ſe mortalem eſſe meminiſſe. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus quod juvat facere, & ætati non ſemper voluptates decerpturæ, interim dum poteſt, dum poſcit, ingerere? Quid juvat frugalitate ultro mortem præcurrere, & quidquid illa ablatura eſt, jam tibi interdicere? Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moveat invidiam. quotidie ſobrius prodis: ſic cœnas, tamquam ephemeridem patri approbaturus. Non eſt iſtud vivere, ſed alienæ vitæ intereſſe. Quanta dementia eſt, heredi ſuo procurare, & tibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tua morte, quo plus acceperit. Iſtos triſtes & ſuperciliofos alienæ vitæ cenſores, ſuæ hoſtes, publicos pædagogos, aſſis ne feceris: nec dubitaveris, bonam vitam, quam opinionem bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ ſunt,

quam illæ, quas Ulyxes niſi alligatus, prætervehi noluit. Idem poſſunt: abducunt a patria, a parentibus, ab amicis, a virtutibus, & in turpem vitam miſeros turpius illidunt. Quanto ſatius eſt, rectum ſequi limitem, & eo ſe perducere, ut ea demum ſint tibi jucunda, quæ honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi fecerimus duo eſſe genera rerum, quæ nos aut invitent, aut fugent. Invitent; ut divitiæ, voluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent; labor, mors, dolor, ignominia, victus aſtrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. in contrarium pugnemus, & ab invitantibus recedamus, adverſus petentia concitemur. Non vides, quam diverſus ſit aſcendentium habitus, & deſcendentium? qui per pronum eunt, reſupinant corpora: qui in arduum, incumbunt. Nam ſi deſcendas, pondus ſuum in priorem partem dare: ſi aſcendas, retro abducere, cum vitio, Lucili, conſentire eſt. In voluptates deſcenditur: in res aſperas & duras ſubeundum eſt.. hic impellamus corpora, illic refrænemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere, eos tantum pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui voluptatem laudant, qui doloris metum, per ſe formidabilis rei, incutiunt? Illos quoque nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectæ hortantur ad vitia. Hoc enim jactant: ſolum ſapientem & doctum, eſſe amatorem. ſolus apte ad hanc artem, æque combibendi & convivandi, ſapiens eſt peritiſſimus. Quæramus, ad quam uſque ætatem juvenes amandi ſint. Hæc Græcæ conſuetudini data ſint: nos ad illa potius aures dirigamus: Nemo eſt caſu bonus: diſcenda virtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt, & in medio habenda pretio, communis cum mutis animalibus, ad quam minima & contemptiſſima advolant.

lant. Gloria vanum & volatile quiddam eſt, auraque mobilius. Paupertas nulli malum eſt, niſi repugnanti. Mors malum non eſt. quid quereris? ſola jus æquum eſt generis humani. Superſtitio error inſanus eſt: amandos timet; quos colit, violat. Quid enim intereſt, utrum deos neges, an infames? Hæc diſcenda, imo ediſcenda ſunt. non debet excuſationes vitio philoſophia ſuggerere. Nullam habet ſpem ſalutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

EPIST. CXXIV.

Contra Epicureos, in Ratione, non Senſu, Bonum eſſe. Itaque infantes nondum ejus capaces: neque plenum eſt, niſi ubi plena Ratio. Quomodo intelligam in me eſſe? ſi extra me nihil quæram.

Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.

Non refugis autem, nec ulla te ſubtilitas abigit. Non eſt elegantiæ tuæ, tantum magna ſectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, ubi ſumma ſubtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, utrum ſenſu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adjunctum eſt, in mutis animalibus & infantibus non eſſe. Quicumque voluptatem in ſummo ponunt, ſenſibile judicant bonum: nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono ſenſus judicarent, nullam voluptatem rejiceremus: nulla enim non invitat, nulla non delectat. Et e contrario nullum dolorem volentes ſubiremus: nullus enim non offendit ſenſum. Præterea non eſſent digni

reprehenſione, quibus nimium voluptas placet, quibuſque ſummus eſt doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini addictos; & contemnimus illos, qui nihil viriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid autem peccant, ſi ſenſibus, id eſt, judicibus boni ac mali parent? his enim tradidiſtis appetitionis & fugæ arbitrium. Sed videlicet ratio iſti rei præpoſita eſt, quemadmodum debeat de vita, quemadmodum de virtute, de honeſto, ſic & de bono maloque conſtitui. Nam apud iſtos viliſſimæ parti datur de meliore ſententia, ut de bono pronunciet ſenſus, obtuſa res & hebes, & in homine quam in aliis animalibus tardior. Quid ſi quis velit non oculis, ſed tactu minuta diſcernere? ſubtilior ad hoc nulla acies, quam oculorum, & intentior daretur, bonum malumque dignoſcere. Vides in quanta ignorantia veritatis verſetur, & quam humi ſublimia ac divina projecerit, apud quem de ſummo bono maloque judicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis ſcientia atque ars aliquid debet habere manifeſtum, ſenſu comprehenſum, ex quo oriatur & creſcat: ſic beata vita fundamentum & initium a manifeſtis ducit, & eo quod ſub ſenſum cadit. Nempe vos a manifeſtis beatam vitam ſui initium capere dicitis. Dicimus beata eſſe, quæ ſecundum naturam ſunt: quid autem ſecundum naturam ſit, palam & protinus apparet, ſicut quid ſit integrum. Quid eſt ſecundum naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum, ſed initium boni. Tu ſummum bonum voluptatem infantiæ donas, ut inde incipiat naſcens, quo conſummatus homo pervenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno utero jacentem vixque inceptum, tenerum, & imperfectum, & informem, jam in aliquo bono eſſe, aperte videretur

erra-

errare. Atqui quantulum intereſt inter eum qui cummaxime vitam accipit, & illum qui maternorum viſcerum latens onus eſt? Uterque, quantum ad intellectum boni ac mali, æque maturus eſt: & non magis infans adhuc boni capax eſt, quam arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animalique muto non eſt? quia nec ratio. ob hoc in infante quoque non eſt, nam & huic deeſt. Tunc ad bonum perveniet, cum ad rationem pervenerit. Eſt aliquod irrationale animal: eſt aliquod nondum rationale: eſt rationale, ſed imperfectum: In nullo horum bonum: ratio illud ſecum affert. Quid ergo inter iſta, quæ retuli, diſtat? Numquam erit bonum in eo quod irrationale eſt: in eo quod nondum rationale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt: in imperfecto jam poteſt eſſe bonum, ſed non eſt. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate invenitur: & tantum abeſt ab infantia, quantum a primo ultimum, quantum ab initio perfectum. ergo nec in tenero modo coaleſcente corpuſculo eſt. Quidni non ſit? non magis quam in ſemine. Ut ſi dicas, aliquod arboris, aut ſati bonum: hoc non eſt in prima fronde, quæ emiſſa cummaxime ſolum rumpit. Eſt aliquod bonum tritici: hoc nondum eſt in herba lactente: nec cum folliculo ſe exſerit ſpica mollis, ſed cum frumentum æſtas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert: ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cum in illo ratio perfecta eſt. Quod autem hoc ſit bonum, dicam: Liber animus eſt ac rectus, alia ſubjiciens ſibi, ſe nulli. Hoc bonum adeo non recipit infantia, ut pueritia non ſperet, adoleſcentia improbe ſperet. Bene agitur cum ſenectute, ſi illuc longo ſtudio

intentoque pervenit: ubi hoc & bonum, & intelligibile eſt. Dixiſti, inquit, aliquod bonum eſſe arboris, aliquod herbæ: poteſt ergo eſſe aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus eſt: hoc quod in illis bonum eſt, precario bonum dicitur. Quod eſt? inquis. hoc quod ſecundum naturam cujuſque eſt. Bonum quidem cadere in mutum animal nullo modo poteſt: felicioris melioriſque naturæ eſt. Niſi ubi rationi locus eſt, bonum non eſt. Quatuor hæ naturæ ſunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia ſunt eamdem naturam habent: illa diverſa ſunt, quod alterum immortale, alterum mortale eſt. Ex his ergo unius bonum, natura perficit, Dei ſcilicet: alterius cura, hominis. Cetera in ſua natura perfecta ſunt, non vere perfecta, a quibus abeſt ratio. Hoc enim demum perfectum eſt, quod ſecundum univerſam naturam perfectum eſt: univerſa autem natura rationalis eſt: cetera poſſunt in ſuo genere perfecta eſſe. In quo non poteſt beata vita eſſe, nec id poteſt quo beata vita efficitur: beata autem vita bonis efficitur: in muto animali non eſt quo beata vita efficitur: ergo in muto animali bonum non eſt. Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia: præteritorum reminiſcitur, cum id incidit, quo ſenſus admonetur: tamquam equus reminiſcitur viæ, cum ad initium ejus admotus eſt. In ſtabulo quidem nulla viæ, quamvis ſæpe calcatæ, memoria eſt. Tertium vero tempus, id eſt, futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorum videri perfecta natura, quibus uſus perfecti temporis non eſt? Tempus enim tribus partibus conſtat: præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantum quod breviſſimum eſt in tranſcurſu datum, præſens: præteriti rara me-

memoria eſt, nec umquam revocatur, niſi præſentium occurſu. Non poteſt ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta eſſe natura. Aut ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur ſecundum naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Numquam autem aut inordinatum eſt bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbate & indiſpoſite moventur? Dicerem illa pertubate & indiſpoſite moveri, ſi natura illorum ordinem caperet: nunc moventur ſecundum naturam ſuam. Perturbatum enim id eſt, quod eſſe aliquando & non perturbatum poteſt. Sollicitum eſt, quod poteſt eſſe ſecurum. Nulli vitium eſt, niſi cui virtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex ſua natura motus eſt. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: ſed quale? nec bonum abſolute, nec virtus, nec perfectum. Hæc enim rationalibus ſolis contingunt, quibus datum eſt ſcire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quo nunc pertineat iſta diſputatio, quæris, & quid animo tuo profutura ſit? dico. & exercet illum, & acuit, & utique aliquid acturum occupatione honeſta tenet. Prodeſt autem, & quod moratur ad prava properantem. Sed illud dico, nullo modo prodeſſe tibi poſſum magis, quam ſi tibi bonum tuum oſtendo, ſi te a mutis animalibus ſeparo, ſi cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? pecudibus iſtas majores feriſque natura conceſſit. Quid excolis formam, cum omnia feceris, a multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel Germanorum nodo vinxeris,

vel ut Scythæ ſolent, ſparſeris: in quolibet equo denſior jactabitur juba, horrebit in leonum cervice formoſior. Cum te ad velocitatem paraveris, par lepuſculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te neceſſe eſt, dum in aliena niteris, ad bonum reverti tuum? Quod hoc eſt? animus ſcilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, ſuper humana ſe extollens, nihil extra ſe ſui ponens. Rationale animal es. quod ergo in te bonum eſt? perfecta ratio. Hanc tu ad ſummum finem evoca, in quantum poteſt plurimum creſcere. Tunc beatum eſſe te judica, cum tibi ex te gaudium omne naſcetur: cum in his quæ homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inveneris, non dico quod malis, ſed quod velis. Brevem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum eſſe jam ſentias: Bonum tunc habebis tuum, cum intelliges infeliciſſimos eſſe felices.

L. AN-

L. ANNÆI
SENECÆ
AD LUCILIUM
NATURAL. QUÆSTIONUM
LIBER PRIMUS.

Argumentum.

PRæfatur, altiſſimam, & animoſiſſimam philoſophiæ partem eſſe, quæ cæleſtia & Deum contemplatur, ac ſcientia morali potiorem. Eam a meteoris ignitis orditur, deinde ad Coronam, Iridem, & alia apparentia tranſgreditur. Coronam undique in orbem aperiri, quemadmodum circuli ſolent, cum lapis in lacum, aut piſcinam dejicitur. Iridem a Sole colorari, & fieri nube formata in modum concavi ſpeculi, & rotundi, cui forma ſit partis e pila ſecta, quod etiam cenſuerat Poſidonius olim. Hic multa de ſpeculis cumulat, & iis, quæ radiorum reflexione, aut refractione videntur. Ab Arcu ad Virgas, & Parelia tranſit: deinde ad nocturnos fulgores, chaſmata, ſtellas diſcurrentes, & leviter aliquid de Cometis delibatum. Specula ei memoriam Hoſtii obſcæniſſimi nebulonis excitaverunt. Inde legitimum uſum ſpeculorum docet, & abuſum.

PRÆFATIO.

QUantum inter philoſophiam intereſt, Lucili virorum optime, & cæteras artes, tantum intereſſe exiſtimo in ipſa philoſophia, inter illam partem, quæ ad homines, & hanc, quæ ad deos ſpectat. Altior eſt hæc, & animoſior, multum permiſit ſibi, non fuit oculis contenta. Majus eſſe quiddam ſuſpicata eſt, ac pulchrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Denique tantum inter duas intereſt, quantum inter Deum, & hominem. Altera docet, quid in terris agendum ſit, altera, quid agatur in cœlo. Altera errores noſtros diſcutit, & lumen admovet, quo diſcernantur ambigua vitæ: altera caliginem, in qua volutamur, excedit, & e tenebris erutos, illo perducit, unde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte video, quæ publica eſt, ſed cum ſecretiora ejus intravi: cum diſco, quæ univerſi materia ſit, quis author ſit, aut cuſtos: quid ſit Deus, totus in ſe intendat, an ad nos aliquando reſpiciat: faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit: pars mundi ſit, an mundus: liceat illi, hodieque decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare, an majeſtatis diminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui, niſi optima, placere non poſſunt. Nec ob hoc minus liber, & potens eſt: ipſe enim eſt neceſſitas ſua. Niſi ad hæc admitterer, non fuerat operæ pretium naſci. Quid enim erat, cur in numero viventium me poſitum eſſe gauderem? An ut cibos, & potiones percolarem? ut hoc corpus caſurum, ac fluidum, periturumque, niſi ſubinde impleatur, ſarcirem, & viverem ægri miniſter? ut mortem timerem, cui

cui omnes naſcimur? Detrahe hoc inæſtimabile bonum, non eſt vita tanti, ut ſudem, ut æſtuem. O quam contempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? Etiam ſi ſuperiores ſumus, portenta vincimus. Quid eſt, cur ſuſpicimus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſumus? Non video, quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt valetudinario. Multum intereſt inter vires, & bonam valetudinem. Effugiſti vitia animi, non eſt tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem ſermo compoſitus, nec cor involutum, nec avaritia, quæ quicquid omnibus abſtulit, ſibi ipſi negat, nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet, nec ambitio, quæ te ad dignitatem, niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc conſecutus es. Multa effugiſti, te nondum. Virtus enim, quam affectamus, magnifica eſt. Non quia per ſe beatum eſt malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cœleſtium, dignumque efficit, qui in conſortium Dei veniat. Tunc conſummatum habet, plenumque bonum ſortis humanæ, cum calcato omni malo petit altum, & in interiorem naturæ ſinum venit. Tunc juvat inter ſydera ipſa vagantem divitum pavimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram, non illud tantum dico, quod egeſſit, & ſignandum monetæ dedit, ſed & illud, quod in occulto ſervat poſterorum avaritiæ. Nec poteſt ante contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & tonſiles ſylvas, & derivata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſuperne deſpiciens, anguſtum, & magna ex parte opertum mari, etiam ea parte, qua extat late ſqualidum, & aut uſtum, aut rigentem, ſibi ipſe ait; Hoc eſt punctum, quod inter

tot

tot gentes ferro, & igni dividitur? O quam ridiculi ſunt mortalium termini! Ultra Iſtrum Dacus non exeat: Strymo Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates: Danubius Sarmatica, ac Romana diſterminet: Rhenus Germaniæ modum faciat: Pyrenæus medium inter Gallias, & Hiſpanias jugum extollat: inter Ægyptum, & Æthiopias arenarum inculta vaſtitas jaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nonne & illæ unam aream in multas provincias divident? Cum te in illa vere magna ſuſtuleris, quoties videbis exercitus ſubrectis ire vexillis, & quaſi magnum aliquid agatur, equitem modo altiora explorantem, modo a lateribus affuſum, libebit dicere,

It nigrum campis agmen:

Formicarum iſte diſcurſus eſt in anguſto laborantium. Quid illis, & nobis intereſt, niſi exigui menſura corpuſculi? Punctum eſt illud, in quo navigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis, minima, etiam cum illis utrinque oceanus occurrit. Surſum ingentia ſpacia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur, at ita, ſi minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus, leviſque, ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit, ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum divinitatis ſuæ, quod illum divina delectant, nec ut alienis intereſt, ſed ut ſuis. Secure ſpectat occaſus ſyderum, atque ortus, & tam diverſas concordantium vias. Obſervat ubique, quæ ſtella primum cœlis lumen oſtendat, ubi culmen ejus ſummum, qua curſus ſit, quouſque deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula, & quærit. Quid ni quærat? ſcit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilii prioris anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab ultimis

mis littoribus Hiſpaniæ uſque ad Indos jacet? Pauciſſimorum dierum ſpacium, ſi navem ſuus ventus implevit. At illa regio cœleſtis per triginta annos velociſſimo ſyderi viam præſtat, nuſquam reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit, quod diu quæſivit. Illic incipit Deum noſſe. Quid eſt Deus? Mens univerſi. Quid eſt Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo ſua illi redditur, qua nihil majus excogitari poteſt. Si ſolus eſt omnia, opus ſuum, & extra, & intra tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & noſtram? Noſtri melior pars animus eſt, in illo nulla pars extra animum. Totus ratio eſt, cum interim tantus error mortalia teneat, ut hoc quo neque formoſius eſt quicquam, nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantius, exiſtiment homines fortuitum, & caſu volubile, ideoque tumultuoſum inter fulmina, nubes, tempeſtates, & cætera, quibus terræ, ac terris vicina pulſantur. Nec hæc intra vulgum dementia eſt, ſed ſapientiam quoque profeſſos contingit. Sunt, qui putent ſibi ipſis animum eſſe, & quidem providum, ac diſpenſantem ſingula, & ſua, & aliena: hoc autem univerſum, in quo nos quoque ſumus, expers eſſe conſilii, & aut ferri temeritate quadam, aut natura neſciente, quid faciat. Quam utile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit: materiam ipſe ſibi formet, an data utatur? Utrum idea materiæ prius ſupervenit, an materia ideæ? Deus quicquid vult, efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſtituant, & a magno artifice parva formentur multa, non quia ceſſat ars, ſed quia id, in quo exercetur, ſæpe inobſequens arti eſt? Hæc inſpicere, hæc diſcere, his incumbere, nonne tranſilire eſt mortalitatem ſuam, & in me-

meliorem tranſcribi ſortem? Quid tibi, inquis, iſta proderunt? Si nihil aliud, hoc certe, ſciam omnia anguſta eſſe. Sed hæc deinde.

CAP. I. Nunc ad propoſitum veniam opus. Audi, quid de ignibus Philoſophia velit, quos aer tranſverſos agit. Magna vi illos excuti argumentum eſt, quod obliqui feruntur, & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, ſed projici. Ignium multæ, variæque facies ſunt. Ariſtoteles quoddam genus illorum Capram vocat. Si me interrogaveris quare, prior mihi rationem reddas oportet, quare hœdi vocentur. Si autem, quod commodiſſimum eſt, convenerit inter nos, ne alter alterum interroget, Quid dicit ille? ſatius erit de reipſa quærere, quam mirari, quid ita Ariſtoteles globum ignis appellaverit Capram. Talis fuit forma ejus, qui bellum adverſus Perſeum Paulo gerente lunari magnitudine apparuit. Nos quoque vidimus non ſemel flammam ingentis pilæ ſpecie, quæ tamen in ipſo curſu ſuo diſſipata eſt. Vidimus circa divi Auguſti exceſſum ſimile prodigium. Vidimus, quum de Sejano actum eſt, nec Germanici mors ſine denuntiatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, ut exiſtimes deos mortium ſigna præmittere, & quicquam eſſe in terris tam magnum, quod perire mundus ſciat? Erit aliud iſti rei tempus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia aliis ita complexa ſint, ut quod antecedit, aut cauſa ſit ſequentium, aut ſignum. Videbimus, an diis humana ſint curæ, aut ſeries ipſa, quid factura ſit, certis rerum notis nunciet. Interim illud exiſtimo, hujuſmodi ignes exiſtere, aere vehementius trito, cum inclinatio ejus in alteram partem facta eſt, & non ceſſit, ſed intra ſe pugnavit. Ex hac vexatione naſcuntur

tur

tur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cum levius colliſus, & (ut ita dicam) frictus eſt, minora lumina excutiuntur, crinemque volantia ſydera ducunt. Tunc ignes tenuiſſimi iter exile deſignant, & cœlo producunt. Ideo nulla ſine hujuſmodi ſpectaculis nox eſt. Non enim opus eſt ad efficienda iſta magno aeris motu. Denique, ut breviter dicam, eadem ratione fiunt iſta, qua fulmina, ſed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſæ fulgurationes efficiunt, ſed majore impetu impulſæ, fulmina, ſic quanto illas minus preſſeris, tantanto leviora fulmina emittunt. Ariſtoteles eiuſmodi rationem reddit. Varia, & multa terrarum orbis expirat, quædam humida, quædam ſicca, quædam algentia, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum eſt, ſi terris omnis generis, & varia evaporatio eſt, cum in cœlo quoque non unus appareat color rerum, ſed acrior ſit caniculæ rubor, Martis remiſſior, Jovis nullus, in lucem puram nitore perducto. Neceſſe eſt ergo in magna copia corpuſculorum, quæ terræ ejectant, & in ſuperiorem agunt partem, aliqua in nubes pervenire alimenta ignium, quæ non tantum colliſa poſſint ardere, ſed etiam afflata radiis ſolis. Nam apud nos quoque ſtramenta ſulphure aſperſa ignem ex intervallo trahunt. Veri ergo ſimile eſt, talem materiam intra nubes congregatam facile ſuccendi, & majores, minoreſve ignes exiſtere, prout illis fuit plus, aut minus virium. Illud enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri, & abradi: nam ſi hoc fuiſſet, jam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, qua non plurimæ ire, & in diverſum videantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæque inveniuntur loco. Magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, ut infra illa,
iſta

iſta naſcantur, & cito intercidant, quia ſine fundamento ſunt, & ſede certa. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? Quid ſi dicam ſtellas interdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illæ latent, & ſolis fulgore obumbrantur, ſic faces quoque tranſcurrunt interdiu, ſed abſcondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, ut & adverſus diem vindicare ſibi ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra quoque ætas non ſemel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautæ putant, cum multæ tranſvolant ſtellæ: quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi venti ſunt, id eſt, in aere, qui *medius* inter lunam, & terram eſt. In magna tempeſtate apparent, quaſi ſtellæ velo inſidentes. Adjuvari ſe tunc periclitantes exiſtimant, Pollucis, & Caſtoris numine. Cauſa autem melioris ſpei eſt, quod jam apparet frangi tempeſtatem, & deſinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non ſedent. Gylippo Syracuſas petenti viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorum caſtris viſa ſunt ardere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis, qui ſæpe fulminum modo animalia ferire ſolent, & arbuſta; & ſi minore vi mittuntur, defluunt tantum, & inſidunt, non feriunt, nec vulnerant. Alii inter nubes eliduntur, alii ſereno, ſi aer ad exprimendum ignes aptus fuit. Nam ſereno quoque cœlo aliquando tonat, ex eadem cauſa, qua nubilo, aere inter ſe colliſo. Qui etiam ſi eſt lucidior, ac ſiccior, coire tamen, & facere corpora quædam ſimilia nubibus poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoque igitur fiunt Trabes, quandoq; Clypei, & vaſtorum imagines ignium, ubi in talem materiam incidit ſimilis cauſa, ſed major.

CAP.

CAP. II. Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui ſydera circumnectit. Memoriæ proditum eſt, quo die divus Auguſtus urbem, ex Apollonia reverſus, intravit, circa ſolem viſum coloris varii circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc Græci Halo vocant, quem nos dicere coronam aptiſſime poſſumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam. Cum in piſcinam lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam deſcendere, & fieri primum anguſtiſſimum orbem, deinde laxiores, ac deinde majores, donec evaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſolvatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aere, cum ſpiſſior factus, plagam ſentire poteſt, lux Solis, aut Lunæ, vel cujuslibet ſyderis incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor, & aer, & omne, quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt ejus, quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt, ergo & aer percuſſus lumine hunc modum exhibet: Ob hoc tales ſplendores Græci Areas vocavere, quia fere terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. Nos autem non exiſtimemus iſtas, ſive areæ, ſive coronæ ſint, in vicinia ſyderum fieri: plurimum ab his abſunt, quamvis cingere ea, & coronare videantur. Non longe a terra fit talis effigies, quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus, circa ipſum ſydus putat poſitam. In vicinia autem ſolis, & ſtellarum nihil tale poteſt fieri, quia illic æther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum, ſpiſſiſque corporibus imprimi ſolent, in ſubtilibus non habent, ubi conſiſtant, aut hæreant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam aſpici ſolet, ob aeris denſi obſcuritatem, frequentiſſime autem auſtro, cum cœlum maxime grave, & ſpiſſum eſt. Nonnunquam paulatim diluuntur, & deſinunt.

Non-

Nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur, & inde ventum nautici expectant, unde contextus coronæ perit. Si autem a ſeptentrione diſceſſerit, aquilo erit. Si ab occidente, Favonius. Quod argumentum eſt, intra eam partem cœli has fieri coronas, intra quam venti eſſe ſolent? Superiora autem non habent coronas, quia ne ventos quidem. His argumentis & illud adjice, nullam coronam colligi, niſi ſtabili aere, & pigro vento. Aliter non ſolet aſpici. Nam qui ſtat aer, impelli, & deduci, & in aliquam faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit, nec feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec reſiſtit, quia prima quæque pars ejus diſſipatur. Nunquam ergo ullum ſydus talem ſibi effigiem circundabit, niſi cum aer erit denſus, atque immotus, & ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam luminis, nec ſine cauſa. Repete igitur exemplum, quod paulo ante propoſui. Lapillus in piſcinam, aut lacum, & aliquam alligatam aquam miſſus, circulos facit innumerabiles, & hoc quidem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram fugiens aqua diſturbat. Et hoc idem in aere evenit, ut ille, qui manet, poſſit figurari, at ille, qui rapitur, & currit, non det ſui poteſtatem, & omnem ictum, venientemque formam exturbet. Hæ, de quibus dixi, coronæ cum dilapſæ ſint æqualiter, & in ſemetipſis evanuerint, ſignificatur aeris quies, & omnium tranquillitas, & tunc aquam expecta. Cum ab una parte ceſſerint, illinc ventus eſt, unde finduntur. Si ruptæ pluribus locis ſunt, tempeſtas fit. Quare id accidat, ex his, quæ jam propoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies univerſa ſubſedit, apparet temperatum eſſe aera; & ſic placitum. Si ab una parte interciſa eſt, apparet inde aera incumbere, & ideo illa regio ventum

da-

dabit. At cum undique & concerpta, & lacerata eſt, manifeſtum eſt a pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aera hinc, atque hinc aſſilire. Itaque ex hac inconſtantia cœli, tam multa tentantis, & undique laborantis, futura tempeſtas ventorum plurium apparet. Hæ coronæ noctibus fere circa lunam, & alias ſtellas notantur, interdiu raro, adeo ut quidam ex Græcis negaverint eas omnino fieri, cum illos hiſtoriæ coarguant. Cauſa autem raritatis hæc eſt, quod ſolis fortius lumen eſt, & aer agitatus ab illo, calefactuſque ſolutior eſt: lunæ autem inertior vis eſt, & ideo a circumpoſito aere facilius ſuſtinetur, eo quod ſydera cætera infirma ſunt, nec perrumpere aera vi ſua poſſunt. Excipitur itaque illorum imago, & in materia ſolidiore, ac minus cedente verſatur. Debet enim aer nec tam ſpiſſus eſſe, ut excludat, ac ſubmoveat a ſe lumen immiſſum, nec tam tenuis, & ſolutus, ut nullam venientibus radiis moram præbeat: hæc noctibus temperatura contingit, cum ſydera conjectum aera luce levi non pugnaciter, nec aſpere feriunt, ſpiſſioremque, quam ſolet eſſe interdiu, inficiunt.

CAP. III. At contra arcus in nocte non fit, aut admodum raro, quia luna non habet tantum virium, ut nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim formam arcus diſcoloris excipiunt, quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiores, quædam craſſiores, quam ut Solem tranſmittant, aliæ imbecilliores, quam ut excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem, umbramque permiſcet, & exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera cauſa ejuſcemodi arcus redditur. Videmus, cum fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquam per tenue foramen elidi, quæ ſparſa contra ſolem oblique poſitum,

tum, faciem arcus repræſentat. Idem videbis accidere, ſi quando volueris obſervare fullonem, cum os aqua implevit, & veſtimenta tendiculis diducta leviter aſpergit, apparet varios edi colores in illo aere aſperſo, quales in arcu fulgere ſolent. Hujus rei cauſam in humore eſſe non dubitaveris. Non fit enim umquam arcus, niſi nubilo. Sed quæramus, quomodo fiat. Quidam ajunt eſſe aliqua ſtillicidia, quæ ſolem tranſmittant, quædam magis coacta, quam ut transluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his umbram, & ſic utriuſque intercurſu effici arcum, in quo pars fulgeat, quæ ſolem recipit, pars obſcurior ſit, quæ excluſit, & ex ſe umbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant: poterat enim umbra, & lux cauſa videri, ſi arcus duos tantum haberet colores, & ſic ex lumine, umbraque conſtaret.

Sed nunc diverſi niteant cum mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit.
Uſque adeo, quod tangit, idem eſt, tamen ultima diſtant.

Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modum ſubtilibus lineis ducta, ut ait Poeta, ut, an diſſimiles colores ſint, ſcire non poſſis, niſi cum primis extrema contuleris. Nam commiſſura decipit, uſque adeo mira arte naturæ, quod a ſimillimis cœpit, & in diſſimillima deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis, atque umbræ, cum innumerabilium ratio reddenda ſit? Qui ita exiſtimant arcum fieri, dicunt in ea parte, in qua pluit, ſingula ſtillicidia pluviæ cadentis, ſingula ſpecula eſſe: a ſingulis ergo imaginem reddi ſolis. Deinde multas imagines, imo innumerabiles, & devexas, & in præceps tranſeuntes confundi. Itaque &

arcum

arcum eſſe multarum imaginum ſolis confuſionem. Hoc ſic colligunt. Pelves, inquiunt, mille die ſereno pone, & omnes habebunt imaginem ſolis. In ſingulis foliis diſpone ſingulas guttas, ſingulæ habebunt imaginem ſolis. At contra ingens ſtagnum non habebit, niſi imaginem unam. Quare? quia omnis circumſcripta levitas, & circundata ſuis finibus, ſpeculum eſt. Itaque piſcinam ingentis magnitudinis, inſertis parietibus in plures divide, totidem illa habebit imagines ſolis, quot lacus habuerit. Relinque illam ſicut eſt diffuſa, ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert quam exiguus ſit lacus, aut humor. Si circumſeptus eſt, ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem ſpecula ſunt, totidem ſolis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatæ apparent, nec diſpiciuntur intervalla, quibus ſingula diſtant, ſpatio prohibente diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet una facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem judicat. Ab omni, inquit, lævitate acies radios ſuos replicat. Nihil autem lævius aqua, & aere. Ergo etiam ab aere ſpiſſo viſus noſter in nos redit: Ubi vero hebes, & infirma eſt acies, quolibet aeris ictu deficit. Quidam hoc genere valetudinis laborant, ut ipſi ſibi videantur occurrere, ut ubique imaginem ſuam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non poteſt ne proximum quidem ſibi aerem perrumpere, ſed reſiſtit. Itaque, quod in aliis efficit denſus aer, in his facit omnis. Satis enim valet qualiſcumque ad imbecillem aciem repellendam: longe autem magis viſum noſtrum nobis remittit, qui craſſior eſt, & pervinci non poteſt, ſed radios luminum noſtrorum moratur, & eo, unde exierint, reflectit. Ergo cum multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parva ſunt, ſolis colorem

ſine

ſine figura exprimunt. Deinde cum in ſtillicidiis innumerabilibus, & ſine intervallo cadentibus reddatur idem color, incipit facies eſſe non multarum imaginum intermiſſarum, ſed unius longæ, atque continuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa millia iſtic imaginum eſſe dicis, ubi nullam video? Et quare cum ſolis color unus ſit, imaginum diverſus eſt? Ut & hæc, quæ propoſuiſti, refellam, & alia, quæ non minus refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtra fallacius, non tantum in his, a quibus ſubtiliter pervidendis illam colorum diverſitas ſubmovet, ſed etiam in his quoque, quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciem reddit. Poma per vitrum aſpicientibus multo majora ſunt. Columnarum intervalla porticus longiores jungunt. Ad ipſum ſolem revertere: hunc, quem toto orbe terrarum majorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, ut ſapientes viri pedalem eſſe contenderint. Quem velociſſimum omnino eſſe ſcimus, nemo noſtrum videt moveri, nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundum ipſum præcipiti velocitate labentem, & ortus, occaſuſque intra momentum temporis revolventem, nemo noſtrum ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri innumerabilia ſtillicidia non ſeparant, & ingenti ſpacio intuentibus minutarum imaginum diſcrimen interit? Illud eſſe dubium nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit, roſcida, & cava nube concepta. Quod ex hoc tibi appareat. Numquam non adverſa ſoli eſt, ſublimis, aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit contrario motu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſſior. Sæpe talis nubes a latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam cauſam ſit,

quam

quam quia pars coloris a ſole eſt, pars a nube illa: humor autem modo cæruleas lineas, modo virides, modo purpuræ ſimiles, & luteas, aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus, remiſſo, & intento. Sic enim & purpura eodem conchylio non in unum modum exit. Intereſt, quamdiu macerata ſit, craſſius medicamentum, an aquatius traxerit, ſæpius merſa ſit, & excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirum, cum duæ res ſint, ſol, & nubes, id eſt corpus, & ſpeculum, ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis generibus poſſunt aut incitari, aut relangueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo, & leniore. In aliis rebus vaga inquiſitio eſt, ubi non habemus, quod manu tenere poſſimus, & late conjectura mittenda eſt: hic apparet duas cauſas eſſe arcus, ſolem, nubemque, quia nec ſereno unquam ſit, nec ita nubilo, ut ſol lateat. Ergo utique ex his eſt, quorum ſine altero non eſt.

CAP. IV. Jam nunc illud accedit, quod æque manifeſtum eſt, ſpeculi ratione imaginem reddi, quia nunquam, niſi ex contrario redditur, id eſt, niſi ex altera parte ſteterit quod apparet, ex altera quod oſtendit. Rationes, quæ non perſuadent, ſed cogunt, a geometris adferuntur, nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit male expreſſi, ob vitium, figuramque ſpeculi. Nos interim repetemus alias probationes, quæ de ſpeculo legi poſſunt. Inter argumenta ſic naſcentis arcus pono, quod celerrime naſcitur: igneum enim, variumque corpus cœlo intra momentum ſubtexitur, & æque celeriter aboletur, nihil autem tam cito redditur, quam a ſpeculo imago. Non enim facit quicquam, ſed oſtendit. Parianus Artemidorus adjicit, & qua-

quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſolis imaginem reddit. Si ſpeculum, inquit, concavum feceris, quod ſit ſectæ pilæ pars, ſi extra medium conſtiteris, quicunque juxta te ſteterint, univerſi a te videbuntur propriores tibi, quam ſpeculo. Idem, inquit, evenit, cum rotundam, & cavam nubem intuemur a latere, ut ſolis imago a nube diſcedat, priorque nobis ſit, & in nos magis converſa. Color igitur igneus a ſole eſt, cæruleus a nube: cæteri utriuſque mixturæ.

CAP. V. Contra hæc illa dicuntur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt, alii enim in his ſimulachra cerni putant, id eſt corporum noſtrorum figuras a noſtris corporibus emiſſas, ac ſeparatas: alii imagines ajunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa aſpici corpora, retorta oculorum acie, & in ſe rurſus reflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcumque videmus, ſed quomodo imago ſimilis debet de ſpeculo reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quam ſol, & arcus, in quo neque color, neque figura ſolis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior, ampliorque eſt, longeque ea parte, qua fulget, rubicundior, quam ſol, cæteris vero coloribus diverſus. Deinde cum velis ſpeculum aeri comparare, des oportet mihi eandem levitatem corporis, eandem æqualitatem, eundem nitorem. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem ſpeculi; per medias ſæpe tranſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium ſumma conſcendunt, ſpectant nubem, nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidiis conſtare nubem. Habent enim quædam, ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquam quidem habent nubes, ſed materiam futuræ aquæ. Concedam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas

illas faciem reddere, non tamen omnes unam reddunt, ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula conjunge, in unam imaginem non coibunt, ſed quæque particula in ſe rei ſimilitudinem claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis, minutiſque compoſita, quibus ſi unum oſtenderis hominem, populus apparet, unaquaque parte faciem ſuam exprimente. Hæc cum ſint conjuncta, & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas, & ex uno turbam efficiunt. Cæterum catervam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt. arcus uno circumſcriptus eſt ductu, una totius eſt facies. Quid ergo, inquit, non & aqua, rupta fiſtula, ſparſa, & ore excuſſa habere quiddam ſimile his, quos videmus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt, ſed non ex hac cauſa, ex qua tu videri vis, quia unaquæque ſtilla recipit imaginem ſolis. Citius enim cadunt ſtillæ, quam ut concipere imaginem poſſint. Standum eſt, ut id, quod imitantur, excipiant. Quid ergo fit? Colorem, non imaginem ducunt, alioquin, ut ait Nero Cæſar diſertiſſime,

Colla cytheriacæ ſplendent agitata columbæ,

& variis coloribus pavonum cervix, quoties aliquo deflectitur, nitet. Nunquid ergo dicemus ſpecula ejuſmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores novos tranſit? Non minus nubes diverſam ſpeculis naturam habent, quam aves, quas retuli, & Chamæleontes, & reliqua animalia, quorum color aut ex ipſis mutatur, cum ira, vel cupidine accenſa, cutem ſuam variant, humore ſuffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam, vel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes, cum illa non perluceant, hæ tranſmittant lucem? Illa denſa, & coacta,

hæ raræ ſint: illa ejuſdem materiæ tota, hæ e diverſis temere compoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ? Præterea videmus ortu ſolis partem quandam cœli rubere, videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quemodo hunc colorem unum accipiunt ſolis occuſu, ſic multos ab illis trahi, quamvis non habeant ſpeculi potentiam? Modo, inquit, inter argumenta ponebas, ſemper arcum contra ſolem excitari, quia ne a ſpeculo quidem imago redderetur, niſi adverſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quemadmodum opponendum eſt ſpeculo id, cujus imaginem in ſe transferat: ſic ut nubes infici poſſint, ita ſolis ad hoc opus eſt radiorum idoneus ictus. Hæc dicuntur ab iis qui videri volunt nubem colorari. Poſidonius, & hi qui ſpeculari ratione effici judicant viſum, hoc reſpondent. Si ullus eſſet in arcu color, permaneret, & videretur eo manifeſtius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara eſt: interit, cum in vicino eſt. Huic contradictioni non conſentio, cum ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes: ſed ita, ut color ejus non undique appareat. Nam ne ipſa quidem undique apparet: Nubem enim nemo qui in ipſa eſt, videt. Quid ergo mirum, ſi color ejus non videtur ab eo, a quo ipſa non viſitur? Atqui, quamvis ipſa non videatur, eſt: ergo & color. Ita non eſt argumentum falſi coloris: quia idem apparere accedentibus deſinit. Idem enim in ipſis evenit nubibus: nec ideo falſæ ſunt, quia non videntur. Præterea cum dicitur tibi, nubem ſole eſſe ſuffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtum eſſe velut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed ut fluido & vago: & nihil amplius quam perbrevem ſpeciem recipienti. Sunt etiam quidam co-

lores,

lores, qui ex intervallo vim ſuam oſtendunt. Purpuram Tyriam quo melior ſaturiorque eſt, eo oportet altius teneas, ut fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideo non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocunque explicetur, oſtendit. In eadem ſententia ſum, qua Poſidonius, ut arcum judicem fieri nube formata in modum concavi ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis e pila ſectæ. Hoc probari, niſi geometræ adjuverint, non poteſt: qui argumentis nihil dubii relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem, non ſimilem. Neque enim omnia ad verum ſpecula reſpondent. Sunt, quæ videre extimeſcas: tanta deformitate corruptam faciem viſentium reddunt, ſervata ſimilitudine in pejus. Sunt, quæ cum videris, placere tibi vires tuæ poſſint: in tantum lacerti creſcunt, & totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt, quæ dextras facies oſtendant, ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ torqueant vel evertant. Quid ergo mirum eſt, ejuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies vitioſa reddatur, in nube quoque fieri?

CAP. VI. Inter cetera argumenta & hoc erit, quod numquam major arcus dimidio circulo apparet: & quod eo minor eſt, quo altior eſt ſol.

.... *Et bibit ingens Arcus*, ...

ut ait Virgilius noſter, cum adventat imber: ſed non eaſdem, undecunque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt valentiſſimo ſole; tantum eſt illis virium. Si circa occaſum refulſit, rorabit, & leviter impluet. Si ab ortu circave ſurrexit, ſerena promittit. Quare tamen ſi imago ſolis eſt arcus, longe ipſo ſole major apparet? Quia eſt alicujus ſpeculi natura talis, ut majora multo quam videat, oſtendat, & in por-

portentoſam magnitudinem augeat formas : alicujus invicem talis eſt, ut minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies, niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, unde ſit ille color varius: unde talis figura ſit, non dices, niſi aliquod exemplar, ad quod formetur, oſtenderis. Nullum autem aliud, quam ſolis eſt, a quo fatearis illi colorem dari: ſequitur ut detur & forma. Denique inter me & te convenit, colores illos quibus regio cæli depingitur, a ſole eſſe. Illud unum inter nos non convenit: tu dicis illum colorem eſſe, ego videri. Qui ſive eſt, ſive videtur, a ſole; tu non expedies, quare ſubito deſinat, cum omnes fulgores paullatim diſcutiantur. Pro me eſt & repentina ejus facies, & repentinus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi, hoc, quod non per partes ſtruitur, quod apparet, ſed ſtatim totum fit. Æque cito omnis imago in illo aboletur, quam componitur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda vel removenda opus eſt, quam oſtendi & abduci. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus; ſed mendacium, & ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli alteram nubem: hujus varietas peribit. At major eſt aliquanto arcus, quam ſol. Dixi modo, fieri ſpecula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adjiciam, omnia per aquam videntibus longe eſſe majora. Litteræ quamvis minutæ & obſcuræ, per vitream pilam aqua plenam majores clarioreſque cernuntur. Poma formoſiora quam ſint videntur, ſi innatant vitro. Sydera ampliora per nubem adſpicienti videntur: quia acies noſtra in humido labitur, nec apprehendere quod vult, fideliter poteſt. Quod manifeſtum fiet, ſi poculum impleveris aqua, & in id conjeceris annulum. Nam cum in ipſo fundo jaceat annu-

lus,

lis, facies ejus in ſummo aquæ redditur: Quidquid videtur per humorem, longe amplius vero eſt. Quid mirum, majorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humida viſitur, cum de cauſis duabus hoc accidat? quia in nube eſt aliquid vitro ſimile, quod poteſt perlucere, eſt aliquid & aquæ: quam ſi nondum habet, tamen jam apparet ejus natura, in quam ex ſua vertatur.

CAP. VII. Quoniam, inquis, vitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumentum ſumam. Virgula ſolet fieri vitrea, ſtricta, vel pluribus angulis in modum clavæ toroſa: hæc ſi ex tranſverſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu videri ſolet, reddit: ut ſcias hic non imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. Primum quod apparet quiddam læve eſſe debere, ſimile ſpeculo, quo ſolem repercutiat: deinde quod apparet non fieri ullum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem (ut dixi) columbarum cervix & ſumit & ponit, utcumque deflectitur. hoc autem & in ſpeculo eſt, cujus nullus videtur color, ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Unum tamen hoc ſolvendum eſt, quod non viſitur in illa virgula ſolis imago, cujus bene exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia levis eſt materia, & ad hoc habilis: ſed non poteſt, quia enormiter facta eſt. Si apte fabricata foret, totidem redderet ſoles, quot habuiſſet inſecturas. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in vicem ſpeculi nitent: inchoant tantum imagines, nec exprimunt: & ob ipſam viciniam turbant, & in ſpeciem coloris unius adducunt.

CAP. VIII. At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars ejus videtur, cum plurimum porrigitur, incurvaturque? Qui-

dam ita opinantur. Sol cum ſit multo altior nubibus, a ſuperiore tantum illas percutit parte. ſequitur ut inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cum ab una parte ſolem accipiant, unam partem ejus tantum imitantur, quæ numquam dimidia major eſt. Hoc argumentum parum potens eſt. Quare? quia quamvis ſol a ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nubem. Ergo & tingit. Quid ni? cum radios tranſmittere ſoleat, & omnem denſitatem perrumpere. Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, & ideo tantum ſuperiori parte nubium affunditur, numquam terra tenus deſcendit arcus. Atqui uſque in humum demittitur. Præterea numquam non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſupra infrave ſit: quia totum, quod contra eſt, latus verberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars eſt, quamvis ſolem nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nube, quomodo in ſpeculo, lumen reddi volunt, nubem cavam faciunt, & ſectæ pilæ partem: quæ non poteſt totum orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumento non conſentio. Nam ſi in concavo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet adſpici totam pilam. Etiamnum diximus circulos apparere ſoli lunæque in ſimilitudine arcus circumdatos: quare in illis circulus jungitur, in arcu numquam? Deinde quare ſemper concavæ nubes ſolem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium, qualibet hora diei arcum fieri, æſtate non fieri, niſi aut incipiente aut inclinato jam die. Cujus rei cauſſa manifeſta eſt. Primum, quia medio die ſol calidiſſimus nubes evin-

cit:

cit: nec poteſt ab his imaginem ſuam recipere, quas ſcindit. At matutino tempore, & vergens ad occaſum, minus virium habet: & ideo a nubibus & ſuſtineri & repercuti poteſt. Deinde cum arcum facere non ſoleat, niſi adverſus his, in quibus facit, nubibus: cum breviores dies ſunt, ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam cum altiſſimus eſt, habet aliquas nubes, quas ex adverſo ferire poteſt. At temporibus æſtivis ſupra noſtrum verticem fertur. Itaque medio die excelſiſſimus terras rectiore adſpicit linea, quam ut ullis nubibus poſſit occurri. Omnes enim tunc ſub ſe habet.

CAP. IX. Nunc dicendum eſt de virgis, quas minus pictas variaſque, & æque pluviarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operæ conſumendum eſt: quia virgæ nihil aliud quam imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta, ſed nihil curvati habent. In rectum jacent. Fiunt autem juxta ſolem fere in nube humida, & jam ſe ſpargente. Itaque idem eſt in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia eſt.

CAP. X. Similis varietas in coronis eſt: ſed hoc differunt, quod coronæ ubique fiunt, ubicunque ſydus eſt: arcus non niſi contra ſolem: virgæ non niſi in vicinia ſolis. Poſſum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diviſeris, arcus erit: ſi direxeris, virga. In omnibus color multiplex eſt, ex cæruleo fulvoque varius. Virgæ ſoli tantum adjacent. Arcus ſolares lunareſque omnes ſunt. Coronæ omnium ſyderum.

CAP. XI. Aliud quoque virgarum genus apparet, cum radii per anguſta foramina nubium tenues, intenti, diſtanteſque inter ſe

 diri-

diriguntur, & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles vocant, & binos, ternoſque apparuiſſe memoriæ tradunt. Græci parelia appellant, quia in propinquo fere a ſole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed imaginem ejus, figuramque. Cæterum nihil habent ardoris, hebetes, ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio, quod Virgilius, qui dubitavit de nomine, deinde id, de quo dubitaverat, poſuit?

—— & quo te nomine dicam,
Rhetica, nec cellis ideo contende Falernis.

Nihil ergo prohibet illas Parelia vocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſa, & vicina in modum ſpeculi. Quidam Parelion ita definiunt: nubes rotunda, & ſplendida, ſimiliſque ſoli. Sequitur enim illum, nec umquam longius relinquitur, quam fuit, cum apparuerit. Num quis noſtrum miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, ut puto. Atqui tam in ſublimi facies ejus poteſt, quam inter nos, reddi, ſi modo idonea eſt materia, quæ reddat.

CAP. XII. Quoties defectionem ſolis volumus deprehendere, ponimus pelves, quas aut oleo, aut pice implemus; quia pinguis humor minus facile turbatur, & ideo, quas recipit, imagines ſervat. Apparere autem imagines non poſſunt, niſi liquido, & immoto. Tunc ſolemus notare, quemadmodum ſe Luna Soli opponat, ut illam tanto majorem, ſubjecto corpore abſcondat, modo ex parte, ſi ita contigit, ut latus occurrerit, modo totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ ſtellas quoque oſtendit, & intercipit lucem, tunc ſcilicet cum uterque orbis

bis ſub eodem libramento ſtetit. Quemadmodum ergo utriuſque imago in terris aſpici poteſt, ita in aere, cum ſit coactus aer, & limpidus conſtitit, ut faciem Solis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, ſed tranſmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut raræ, aut ſordidæ. Mobiles enim ſpargunt illam, raræ emittunt, ſordidæ, turpeſque non ſentiunt, ſicut apud nos imaginem maculoſa non reddunt.

CAP. XIII. Solent & bina fieri parelia eadem ratione. Quid enim impedit, quo minus tot ſint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendam imaginem Solis? Quidam in illa ſententia ſunt, quoties duo ſimulachra talia exiſtunt, ut judicent unum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cum plura ſpecula diſpoſita ſunt, ita ut alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, & una imago a vero eſt, cæteræ imaginum effigies ſunt. Nihil enim refert, quid ſit, quod ſpeculo oſtendatur. Quicquid enim videt, reddit. Ita illic quoque in ſublimi, ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit, ut inter ſe aſpiciant, altera nubes Solis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præſtant, denſæ eſſe, leves, ſplendidæ, plane naturæ Solis. Ob hoc omnia, quæ hujuſmodi ſunt ſimulachra, candida ſunt, & ſimilia Lunaribus circulis, quia ex percuſſu oblique accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra Solem nubes fuerit, & propior, ab eo diſſipatur: longe autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque ſpecula cum a nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet uſque ad nos recurſum. Pluviarum autem & hi ſoles (utar enim hiſtorica lingua) indicia ſunt. utique ſi a parte Auſtri conſtiterunt, unde maximæ nubes ingraveſcunt: cum utrimque ſolem cin-

xit talis effigies (ſi Arato credimus (tempeſtas ſurgit.

CAP. XIV. Tempus eſt, alios quoque ignes percurrere, quorum diverſæ figuræ ſunt. Aliquando emicat ſtella, aliquando ardores ſunt, aliquando fixi & hærentes, nonnumquam volubiles. Horum plura genera conſpiciuntur. Sunt enim velut corona cingente introrſus ignes. Cœli receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpeluncæ. Sunt Pithyæ, cum magnitudo vaſti rotundique ignis dolio ſimilis, vel fertur, vel in uno loco flagrat. Sunt Chaſmata, cum aliquando cœli ſpatium diſcedit, & flammam dehiſcens velut in abdito oſtentat. Colores quoque horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam evanidæ ac levis flammæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & ſine eruptionibus aut radiis fulvi. Videmus ergo

Stellarum longos a tergo albeſcere tractus.

Hæc velut ſtellæ exſiliunt & tranſvolant, videnturque longum ignem porrigere, propter immenſam celeritatem: cum acies noſtra non diſcernat tranſitum earum, ſed quacumque cucurrerunt, id totum igneum credat. Tanta enim eſt velocitas motus, ut partes ejus non diſpiciantur, ſed tantum ſumma prendantur. Intelligimus magis, qua appareat ſtella, quam qua eat. Itaque velut igne continuo totum iter ſignat: quia viſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed videt ſimul & unde exſilierit, & quo pervenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis videtur ignis ejus: quia cito ſpatium ſuum tranſilit, & oculis noſtris occurrit univerſum per quod dejectus eſt. At ille non eſt extenti corporis, per omne qua venit. Neque tam longa & extenuata in impetum valent. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aeris ignis incenſus, vento præceps im-

impellitur : non ſemper tamen vento attrituve fit. Nonnumquam ex aliqua opportunitate aeris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi ſicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum ſuum ſubſequens defluit, ideoque velociter rapitur. At quare color diverſus eſt ? Quia refert, quale ſit id quod incenditur, & quam vehemens quo incenditur. Ventum autem ſignificat ejuſmodi lapſus, & quidem ab ea parte qua erumpit.

CAP. XV. Fulgores, inquis, quomodo fiunt, quos Græci ſela appellant ? Multis, ut ajunt, modis. Poteſt illos ventorum vis edere, poteſt ſuperioris cœli fervor. Nam cum late fuſus ſit ignis, inferiora aliquando, ſi ſunt idonea accendi, corripit. Poteſt ſtellarum motus curſu ſuo excitare ignem, & in ſubjecta tranſmittere. Quid porro ? non poteſt fieri, ut aer vim igneam uſque in æthera elidat, ex qua fulgor ardorve ſit ſtellæ, vel ſimilis excurſus ? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt, ſimilia proſilientibus ſtellis: quædam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, ut fugent tenebras, & diem repræſentent, donec conſumpto alimento, primum obſcuriora ſint: deinde flammæ modo, quæ in ſe cadit, per aſſiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quædam ſupra nubes, cum aer ſpiſſus ignem, quem propior terris diu paverat, uſque in ſidera expreſſit. Horum aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt aut exſtinguuntur ſubinde qua reluxerant. Hi fulgores dicuntur : quia brevis facies illorum & caduca eſt, nec ſine injuria decidens : ſæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta videmus icta, quæ aſtrapoplecta Græci vocant. At quibus longior mora & fortior ignis eſt, motumque cœli ſequens, aut qui proprios curſus agunt, Cometas noſtri putant :

rant: de quibus dicendum eſt. Horum genera ſunt pogoniæ, lampades, & cypariſſiæ, & alia omnia: quorum ignis in exitu ſparſus eſt. Dubium, an inter hos ponantur trabes, & pithiæ, quæ raro ſunt viſæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem ſolis exſuperet. Inter hæc ponas licet & quod frequenter in hiſtoriis legimus, cœlum ardere viſum: cujus nonnumquam tam ſublimis ardor eſt, ut inter ipſa ſidera videatur: nonnumquam tam humilis, ut ſpeciem longinqui incendii præbeat. Sub Tiberio Cæſare cohortes in auxilium Oſtienſis coloniæ cucurrerunt, tamquam conflagrantis: cum cœli ardor fuiſſet per magnam partem noctis, parum lucidus, craſſi fumidique ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammam quam oſtendunt: certa illis ſubſtantia eſt. De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem, & mendacio conſtent: an illis quoque verum ſit, quod apparet. Nobis non placet, in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis certi. nihil enim judicamus in ſpeculis, niſi fallaciam eſſe, nihil aliud quam alienum corpus mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo, quod oſtenditur. Alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modo interirent, modo exciperentur formæ. Quid ergo? Simulacra iſta ſunt, & inanis verorum corporum imitatio: ſuntque iſta a quibuſdam ita compoſita, ut poſſint detorquere in pravum. Nam (ut dixi) ſunt ſpecula, quæ faciem proſpicientium obliquent: ſunt, quæ in infinitum augeant, & humanum habitum excedant, modumque noſtrorum corporum.

CAP. XVI. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, ut intelligas, quam nullum inſtrumentum irritandæ voluptatis libido contemnat,

mnat, & ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. Hoſtius quidam fuit obſcœnitatis uſque in ſcenam productæ. Hunc divitem avarum ſeſtertiũ millies ſervũ divus Auguſtus indignum vindicta judicavit, cum a ſervis occiſus eſſet, & tamen non pronunciavit jure cæſum videri. Non erat ille tantummodo ab uno ſexu impurus, ſed tam virorum, quam fœminarum avidus fuit. Fecitque ſpecula ejus notæ, cujus modo retuli, imagines longe majores reddentia, in quibus digitus brachii menſuram & longitudine, & craſſitudine excederet. Hæc autem ita diſponebat, ut cum virum ipſe pateretur, averſus omnes admiſſarii ſui motus in ſpeculo videret, ac deinde falſa magnitudine ipſius membri, tamquam vera, gauderet. In omnibus quidem balneis agebat ille dilectum, & aperta menſura legebat viros, ſed nihilominus mẽdaciis quoque inſatiabile malum delectabat. I nunc, & dic, ſpeculum mundiciarum cauſa repertum. Fœda dictu ſunt, quæ portentum illud lacerandum ore ſuo dixerit, feceritque, cum illi ſpecula ab omni parte apponerentur, ut ipſe flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet, & quæ ſecreta quoque conſcientia premuntur, & quæ accuſatus quiſque feciſſe ſe negat, non in os tantum, ſed in oculos ſuos ingereret. At mehercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant. In perditis quoque, & ad omne dedecus expoſitis, tenerrima eſt oculorum verecundia. Ille autem, quaſi parum eſſet inaudita, & incognita pati, oculos ſuos ad illa advocavit. nec quantum peccabat videre contentus, ſpecula ſibi, per quæ flagitia ſua divideret, diſponeretque, circumdedit: & quia non tam diligenter intueri poterat, cum compreſſus erat, & caput meiſerat, inguinibuſque alienis obhæſerat, opus ſibi ſuum per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris

ſui,

ſui, ſpectabat ſibi admiſſos pariter in omnia viros. Nonnunquam inter marem, & fœminam diſtributus, & toto corpore patientiæ expoſitus, ſpectabat nefanda. Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? Non pertimuit diem, ſed ipſos concubitus portentoſos ſibi ipſe oſtendit: ſibi ipſe approbavit. Quid? non putas eo ipſo habitu voluiſſe pingi? Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia, & illa corpora publico objecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt: adeo quodam modo lupanar quoque verecundum eſt. At illud monſtrum obſcœnitatem ſuam ſpectaculum fecerat, & ea ſibi oſtentabat, quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt. Simul, inquit, & virum, & fœminam patior, nihilominus illa quoque ſupervacua mihi parte, alicujus contumelia marem exerceo. Omnia membra ſtupris occupata ſunt. Oculi quoque in partem libidinis veniant, & teſtes ejus, exactoreſque ſint. Etiam ea, quæ ab aſpectu corporis noſtri poſitio ſubmovit, arte viſantur, ne quis me putet neſcire, quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit, quod aliorum animalium concubitus melius inſtruxit. Inveniam, quemadmodum morbo meo imponam, & ſatisfaciam. Quo nequitiam meam, ſi ad naturæ modum pecco? Id genus ſpeculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum iſta perducerem, quia non licet, mendacio paſcar. Obſcœnitas mea, plus quam capit, videat, & patientiam ſuam ipſa miretur. Facinus indignum! hic forte cito, & antequam hæc videret, occiſus eſt. ad ſpeculum ſuum immolandus fuit.

CAP. XVII. Derideantur nunc philoſophi, quod de ſpeculi natura diſſerant, quod in-

inquirant, quid ita facies noſtra nobis, & quidem in nos obverſa redditur. Quid ſibi rerum natura voluit, quod cum vera corpora dediſſet, etiam ſimulacra eorum aſpici voluiſſet. Quorſum pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum capacem. Non in hoc ſcilicet, ut ad ſpeculum barbam, faciemque velleremus, aut ut faciem viri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriæ conceſſit, ſed primum omnium, quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum cominus ſolem ignoraturi erant formam ejus, hebetato illum lumine oſtendit. Quamvis enim eum orientem, occidentemque contemplari liceat, tamen habitum ejus ipſum, qui verus eſt, non rubentis, ſed candida luce fulgentis neſciremus, niſi in aliquo nobis humore lævior, & aſpici facilior occurreret. Præterea duorum ſyderum occurſum, quo interpolari dies ſolet, non videremus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi liberius humi ſolis, lunæque imagines videremus. Inventa ſunt ſpecula, ut homo ipſe ſe noſceret. Multi ex hoc conſecuti primo ſui notitiam, deinde & ad quædam conſilium: Formoſus, ut vitaret infamiam, deformis, ut ſciret redimendum eſſe virtutibus, quicquid corpori deeſſet, Juvenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audendi; Senex, ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit noſmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus, aut leve ſaxum imaginem reddit.

Nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare.

Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe comentium? Ætas illa ſimplicior, & fortuitis contenta nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inventum naturæ in libidinem, luxumque rapiebat. Primo

mo faciem ſuam cuique caſus oſtendit, deinde cum inſitus ſui mortalibus amor dulcem aſpectum formæ ſuæ faceret: ea deſpexere, in quibus prius effigies ſuas ſæpe viderant. Poſtquam deterior populus ipſas ſubiit terras, effoſſurus obruenda, ferrum primo in uſu fuit, & id homines impune eruerant, ſi ſolum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum levitas aliud agentibus ſpeciem ſuam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad alios uſus comparato vidit, & mox proprius huic miniſterio præparatus eſt orbis: nondum argenti nitor, ſed fragilis, viliſque materia: tunc quoque cum antiqui illi viri incondite viverent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere collectum adverſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere, & in hac re quiſque ſibi, alterique operam dabat invicem. Conjugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur, ſed illum ſibi ſine ullo artifice formoſi quatiebant, non aliter, quam jubam generoſa animalia. Poſtea rerum jam potiente luxuria, ſpecula totis paria corporibus auro, argentoque cælata ſunt, denique gemmis adornata, & pluris unum ex his fœminæ conſtitit, quam antiquarum dos fuit, illa, quæ publice dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu exiſtimas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum, cum illi dos fuiſſet æs grave? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit! Non feciſſet illis ſenatus dotem, ſi habuiſſent. At quiſquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit ſe accepiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Jam libertinorum virgunculis in unum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit Senatus pro Scipione. Proceſſit enim moleſtius, paulatim opibus ipſis invitata luxuria, & incrementum ingens.

gens vitia acceperunt. Adeoque omnia indiſcreta ſunt perverſiſſimis artibus, ut quicquid mundus muliebris vocabatur, ſarcinæ viriles ſint: Minus dico, etiam militares. Jam ſpeculum ornatus tantum cauſſa adhibitum nulli non vitio neceſſarium factum eſt.

LIBER SECUNDUS

Argumentum.

Doctrinam rei naturalis in eam, quæ cœleſtia, meteora, & terrena pertractat, partitur. De aere aliquid præmittit, quia meteororum, & omnium ſublimium locus communis eſt. Eum ex diſtantibus corpuſculis, ut pulverem, conſtructum non eſſe. Diviſio ejus in tres regiones. In aere fulgura, fulmina, tonitrua concipi. Anaxagoras refutatus, qui fulmina credit ſyderum emunctiones, & diſtillationes eſſe. Ariſtoteles etiam, Anaximene, Anaximandro, Diogene Apolliniate rejectis, ſuſtinet nubium colliſione fieri, & elidi: maximam tamen eorum vim penes ſidera eſſe, quorum ingens, ait, & confeſſa potentia eſt. Vi ſubterranei ignis inſulam majorum ævo in mari Ægæo, & alteram ſua memoria enatam eſſe. Tonitruorum, & fulminum diviſiones, tam ex phyſica ratione, quam vana diſciplina Thuſcorum. Fulminum, & auguriorum ſignificationes non averti ſacrificiis, ſed hæc ægræ mentis ſolatia eſſe; fata enim nulla prece, aut miſericordia commoveri, quædam tamen a Diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta eſſe, ut in bonum vertant, ſi admotæ Diis preces fuerint, ſi vota ſuſcepta. Quia vero melius fulmina non timere, quam noſſe, ad contemptum fulminum, & mortis di-

digreditur. Hanc qui non timet, nec fulmina, nec naufragia, nec bella, nec feras metuet. Mortem autem cur tantopere metuamus? Omnes ad eam proditi ſumus; & melius eſt ultroneum ire, quam invitum trahi.

CAPUT I.

OMnis de univerſo quæſtio in cæleſtia, ſublimia, & terrena dividitur. Prima pars naturam ſiderum ſcrutatur, & magnitudinem, & formam ignium quibus mundus includitur: ſolidum ne ſit cœlum, ac firmæ concretæque materiæ, an ex ſubtili tenuique nexum: agatur, an agat: & infra ſe ſidera habeat, an in contextu ſui fixa: quemadmodum ſol anni vices ſervet: an retro flectat: cetera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cœlum terramque verſantia. Hæc ſunt nubila, imbres, nives, & humanas motura tonitrua mentes; quæcumque aer facit, patiturve. Hæc ſublimia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis quærit, & (ut Juriſconſultorum verbo utar) de omnibus quæ ſolo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulgoribuſque dicturus es? Quia cum motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aer agitatus, etſi ſubeat terras, non ibi ſpectandus eſt: cogitetur in ea ſede in qua illum natura diſpoſuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter cœleſtia & de terra dicendum erit. Quare? inquis. quia cum propria terræ excutimus ſuo loco, utrum lata ſit & inæqualis, & enormiter projecta, an tota in formam pilæ ſpectet, & in orbem partes ſuas agat, alliget aquas, an aquis alligetur ipſa: animal ſit, an iners corpus, & ſine

ſine ſenſu, plenum quidem ſpiritus, ſed alieni, & cetera hujuſmodi quotiens in manus venerint, terram ſequentur, & in imis collocabuntur. At ubi quæretur, quis terræ ſitus, qua parte mundi ſubſederit, quomodo adverſus ſidera cælumque poſita ſit, hæc quæſtio cedit ſuperioribus, & (ut ita dicam) meliorem conditionem ſequitur.

CAP. II. Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia dividitur, quædam in commune ſunt dicenda, & hoc, primum præſumendum, inter ea corpora, a quibus unitas eſt, aera eſſe. Quid ſit hoc, & quare præcipiendum fuerit, ſcies, ſi paullo altius repetiero, & dixero aliquid eſſe continuum, aliquid commiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa conjunctio. Unitas eſt ſine commiſſura continuatio, & duorum inter ſe conjunctorum corporum tactus. Numquid dubium eſt, quin ex his corporibus quæ videmus tractamuſque, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædam ſint compoſita? Illa conſtant aut nexu, aut acervatione: utputa funis, frumentum, navis. Rurſus non compoſita: ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ ſenſum quidem efficiunt, ceterum ratione prenduntur, eſſe in quibuſdam unitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorum lingua uti voluiſſem, ut dicerem unita corpora: hoc cum tibi remittam, tu invicem mihi refer gratiam. Quare iſtud? ſi quando dixero unum, memineris me non ad numerum referre, ſed ad naturam corporis, nulla ope externa, ſed unitate ſua cohærentis. Ex hac nota corporum aer eſt.

CAP. III. Omnia quæ in notitiam noſtram cadere poſſunt, mundus complectitur. Ex his quædam ſunt partes, quædam ma-

materiæ loco relicta. Deſiderat omnis natura materiam, ſicut ars omnis quæ manu conſtat. Quid ſit hoc, apertius faciam. Pars eſt noſtri, manus, oſſa, nervi, oculi: materia, ſuccus retenti cibi, iturus in partes. Rurſus quaſi pars noſtri eſt ſanguis: qui tamen & materia eſt. Præparat enim & alia: & nihilominus in numero eſt eorum, quibus totum corpus efficitur.

CAP. IV. Sic mundi pars eſt aer, & quidem neceſſaria. hic eſt enim qui cœlum terramquem connectit, qui ima ac ſumma ſic ſeparat, ut tamen jungat: Separat, quia medius intervenit: jungit, quia utrique per hunc inter ſe conſenſus eſt. Supra ſe dat, quidquid accipit a terris. Rurſus vim ſiderum in terrena transfundit. Quem ſic partem mundi voco, ut animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumque pars eſt univerſi: quia in conſummationem totius aſſumptum: & quia non eſt ſine hoc univerſum. Unum autem animal, & una arbor quaſi pars eſt: quia quamvis perierit, tamen id ex quo perit, totum eſt. Aer autem, ut dicebam, & cœlo & terris cohæret. Utrique innatus eſt. Habet autem unitatem quidquid alicujus rei nativa pars eſt. Nihil enim naſcitur ſine unitate.

CAP. V. Terra & pars eſt mundi, & materia. Pars quare ſit, non puto te interrogaturum, aut æque interroges, quare cœlum pars ſit; quia ſcilicet non magis ſine hoc, quam ſine illa univerſum eſſe poteſt, quod cum his univerſum eſt, ex quibus, id eſt tam ex illo, quam ex iſta, alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis dividuntur. Hinc quidquid eſt virium ſingulis, hinc ipſi mundo tam multa poſcenti ſubminiſtratur: hinc profertur quo ſuſtineantur tot ſidera, tam exercitata, tam avida, per diem noctemque, ut

ut in opere, ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum ſui ſatis ſit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum deſiderabat, invaſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Ova tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri ſatis eſt.

CAP. VI. Aer continuus terræ eſt, & ſic appoſitus, ut ſtatim ibi futurus ſit, unde illa diſceſſit. Pars eſt totius mundi: ſed idem tamen, quidquid terra in alimentum miſit, recipit: ut ſcilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconſtantia tumultuſque eſt. Hunc quidam ex diſtantibus corpuſculis, ut pulverem ſtruunt, plurimumque a vero recedunt. Numquam enim contexti niſi per unitatem corporis niſus eſt, cum partes conſentire ad intenſionem debeant, & conferre vires. Aer autem, ſi in atomos dividitur, ſparſus eſt. Teneri vero disjecta non poſſunt. Intenſionem aeris oſtendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. Oſtendent pondera, per magnum ſpatium ablata, geſtante vento. Oſtendent voces, quæ remiſſæ elatæque ſunt, prout aer ſe concitaverit. Quid enim vox, niſi intenſio aeris, ut audiatur, linguæ formata percuſſu? Quid curſus & motus omnis, nonne intenti ſpiritus opera ſunt? Hic facit vim nervis, & velocitatem currentibus. Hic cum vehementer concitatus ipſe ſe torſit, arbuſta ſilvaſque convellit, & ædificia tota corripiens in altum frangit. Hic mare per ſe languidum & jacens incitat. Ad minora veniamus. Quis enim ſine intenſione ſpiritus cantus eſt? cornua & tubæ, & ea quæ aliqua preſſura majorem ſonitum reddunt, quam qui ore reddi poteſt, nonne aeris intenſione partes ſuas explicant? Conſideremus quam ingentem vim per oc-

cul-

cultum agant parvula admodum ſemina: & quorum exilitas in commiſſura lapidum vix locum inveniat, in tantum convaleſcunt, ut ingentia ſaxa diſtrahant, & in momenta diſſolvant; ſcopulos rupeſque radices minutiſſimæ, ac tenuiſſimæ. Hoc quid eſt aliud, quam intenſio ſpiritus, ſine qua nil validum, & contra quam nil validius eſt? Eſſe autem unitatem in aere, vel ex hoc intelligi poteſt, quod corpora noſtra inter ſe cohærent. Quid enim aliud eſt quod tenet ea, quam ſpiritus? Quid eſt aliud quo animus noſter agitetur? Quis eſt illi motus, niſi intenſio? Quæ intenſio, niſi ex unitate? Quæ unitas, niſi hæc eſſet in aere? quid autem aliud producit fruges & ſegetem imbecillam, ac virentes erigit arbores, ac diſtendit in ramos, aut in altum erigit, quam ſpiritus intenſio & unitas?

CAP. VII. Quidam aera diſcerpunt, & in particulas diducunt; ita ut illi inane permiſceant. Argumentum autem exiſtimant non pleni corporis, ſed multum vacui habentis, quod avibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimiſque per illum tranſcurſus eſt. Sed falluntur. Nam aquarum quoque ſimilis facilitas eſt: nec de unitate illarum dubium eſt, quæ ſic corpora accipiunt, ut ſemper in contrarium acceptis refluant. Hanc noſtri circumſtantiam, Græci autem περίστασιν appellant, quæ in aere quoque ſicut in aqua fit. Circumſtat enim omne corpus a quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admiſſo. Sed hoc alias.

CAP. VIII. Nunc autem eſſe quamdam in rerum natura vehementiam, magni impetus, eſt colligendum. Nihil enim niſi intenſione vehementius eſt: & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Dicimus

enim,

enim, eodem modo non poſſe quidquam ab alio moveri, niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autem eſt, quod magis credatur ex ſemetipſo habere menſionem, quam ſpiritus? Hunc intendi quis negabit, cum viderit jactari terram cum montibus, tecta, muroſque plures, & magnas cum populis urbes, cum totis maria littoribus? Oſtendit intenſionem ſpiritus, velocitas ejus & diductio. Oculus ſtatim per multa millia aciem ſuam intendit: vox una totas urbes ſimul percutit: lumen non paulatim prorepit, ſed ſemel univerſis infunditur rebus.

CAP. IX. Aqua autem ſine ſpiritu quemadmodum poſſet intendi? Numquid dubitas, quin ſparſio illa, quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem amphitheatri pervenit, cum intenſione aquæ fiat? Atqui nec tolleno magis, nec ullum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere, quam ſpiritus. Huic ſe commodat: hoc inſerto & cogente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur, & aſcendit, nata defluere. Quid navigia ſarcina depreſſa, parum oſtendunt, non aquam ſibi reſiſtere quo minus mergantur, ſed ſpiritum? Aqua enim cederet: nec poſſet pondera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinam miſſus non deſcendit, ſed reſilit, quemadmodum, niſi ſpiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum munimenta tranſmittitur, niſi quod ſolido quoque aer ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritu non aperta tantum intendens, ſed etiam abdita & incluſa. Quod illi facere expeditum eſt, quia nuſquam diviſus, ſed per ipſa quibus ſeparari videtur, coit ſecum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia iſta prohibetur nobis eſſe per-

pervius, non ſibi. id enim intercluditur tantum, per quod illum nos ſequi poſſumus. Ipſe quidem tranſit per ipſum quod ſcinditur, & media non circumfundit tantum, ſed utrimque cingit.

CAP. X. Permeat ab æthere luci diſſimo aer, in terram uſque diffuſus: agilior quidem, tenuiorque, & altior terris, nec minus aquis: ceterum æthere ſpiſſior graviorque, frigidus per ſe & obſcurus. lumen illi calorque aliunde ſunt, ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt: mutatur enim a proximis. Summa pars ejus eſt ſicciſſima calidiſſimaque, & ob hoc etiam tenuiſſima, propter viciniam æternorum ignium, & illos tot motus ſiderum, aſſiduumque cœli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum utraque parte frigidior. Nam ſuperiora ejus calorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoque tepent, primum terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert, deinde quia radii ſolis replicantur, & quouſque redire potuerunt, replicato calore benignius fovent. Deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtiſque ac ſatis calidus eſt. Nihil enim viveret ſine calore. Adjice nunc ignes, non tantum manu factos & certos, ſed opertos terris, quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abſcondito flagrant & obſcuro ſemper. Etiamnum tot partes ejus fertiles rerum, habent aliquid teporis: quoniam ſterile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aeris ab his ſubmota in frigore ſuo manet. Natura enim aeris gelida eſt.

CAP. XI. Quia cum ſic diviſus ſit, ima ſui parte maxime varius & inconſtans & muta-

rabilis eſt. Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi: ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſſas autem illius mutationis & inconſtantiæ alias terra præbet, cujus poſitiones huc aut illo verſæ, magna ad aeris temperiem momenta ſunt: alias ſiderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum imputes. Illum ſequitur annus: ad illius flexum hyemes æſtateſque vertuntur. Lunæ proximum jus eſt. Sed & ceteræ quoque ſtellæ non minus terrena quam incumbentem ſpiritum terris afficiunt, & ortu ſuo occaſuve contrario, modo frigora, modo imbres, aliaſque terrarum injurias turbidæ movent. Hoc neceſſarium fuit præloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aere fiunt, naturam ejus explicare oportebat: quo facilius appareret, quid facere aut pati poſſet.

CAP. XII. Tria ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ una facta, ſerius audiuntur. Fulguratio oſtendit ignem: fulminatio emittit. Illa (ut ita dicam) comminatio eſt, & conatio ſine ictu: iſta jaculatio cum ictu. Quædam ſunt ex his, de quibus inter omnes convenit: quædam, in quibus diverſæ ſententiæ ſunt. Convenit illis, omnia iſta in nubibus & e nubibus fieri: etiamnum convenit, & fulgurationes & fulminationes, aut igneas eſſe, aut ignea ſpecie. Ad illa nunc tranſeamus, in quibus lis eſt. Quidam putant ignem eſſe in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius eſſe, quam mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, convenit. Alius enim a lumine illum colligit. Quidam autem radios ſolis intercurrentis recurrentiſque, ſæpius in ſe relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras ait illum ex æthe-

re diſtillari, & ex tanto ardore cœli multa decidere, quæ nubes diu incluſa cuſtodiant. Ariſtoteles multo ante ignem colligi non putat, ſed eodem momento exſilire, quo fiat. Cujus ſententia talis eſt: Duæ mundi partes in imo jacent, terra & aqua: utraque ex ſe reddit aliquid. Terrenus vapor ſiccus eſt, & fumo ſimilis, qui ventos, tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus eſt, & imbres & nives creat. Sed ſiccus ille terrarum vapor, unde ventis origo eſt, quia coacervatus eſt, cum coitu nubium vehementer impactarum a latere eliditur: deinde, ubi latius ferit nubes proximas, plaga & cum ſono incutitur: qualis in noſtris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat. Et ut ille ſpiritus habens aliquid humidi ſecum, cum eſt conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo ſpiritus ille, quem paullo ante exprimi collifis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi nec exſilire ſilentio poteſt. Diſſimilis autem crepitus fit, ob diſſimilem impactionem nubium. Quare aliæ majorem ſonitum habent, aliæ minorem. Ceterum illa vis expreſſi ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen habet, levi impetu accenſus & varius. Ante autem videmus fulgurationem, quam ſonum audiamus: quia oculorum velocior eſt ſenſus, & multum aures antecedit.

CAP. XIII. Falſam autem eſſe opinionem eorum, qui ignem in nubibus ſervant, per multa colligi poteſt. Si de cælo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantumdem illic ſemper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura ſurſum vocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignium eſt, ex quibus favillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis, ſed præcipi-

pitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo, in quo nihil eſt quod deprimatur: aut ſi ulla pars ejus deciderit, in periculo totus eſt: quia totum poteſt excidere, quod poteſt carptim. Deinde illud quod quotidie levitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet grave, quomodo illic eſſe potuit, unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fato enim non eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ non eſt in æthere. Nihil enim injuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum evenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodia mundi, ſummas ſortitus oras, operas pulcherrime circumit: hinc diſcedere non poteſt, ſed ne ab externo quidem exprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata non pugnant.

CAP. XIV. Vos, inquam, dicitis, cum cauſſas ſtellarum tranſvolantium redditis, poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo ſuperioribus locis ardore hic accendi. Sed plurimum intereſt, utrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi calorem in ea, quæ ſubjecta ſunt, tranſilire, an hic accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non poteſt fieri, ſed hic naſcitur. Videmus certe apud nos late incendio pervagante, quaſdam inſulas, quæ diu concaluerant, ex ſe concipere flammam. Itaque veriſimile eſt in aere ſummo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, ut imus æther habeat aliquid aeri ſimile, & ſummus aer non ſit diſſimilis imo ætheri: quia non fit ſtatim ex diverſo in adverſum tranſitus.

Paullatim iſta confinio vim ſuam miſcent ita, ut dubitare poſſis, an aer, an hic jam æther ſit.

CAP. XV. Quidam ex noſtris exiſtimant, aera, cum in ignem & aquam mutabilis ſit, non trahere aliunde cauſſas flammarum novas: ipſe enim ſe movendo accendit, & cum denſos compactoſque nubium ſinus diſſipat, neceſſario vaſtum in tam magnorum corporum diruptione reddit ſonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert, ſed ſecare, ferri eſt.

CAP. XVI. Quid ergo inter fulgurationem & fulmen intereſt? dicam. Fulguratio eſt late ignis explicitus: Fulmen eſt coactus ignis, & impetu jactus. Solemus duabus manibus inter ſe junctis aquam concipere, & compreſſa utrimque palma in modum ſiphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eliciunt. Nam baliſtæ quoque & ſcorpiones tela cum ſono expellunt.

CAP. XVII. Quidam exiſtimant ipſum ſpiritum per frigida atque humida euntem, ſonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens ſilentio tingitur. Sed quemadmodum, ſi in aquam fervens maſſa deſcendit, cum multo murmure exſtinguitur: ita, ut Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit, & dum luctatur, per obſtantia & interciſa vadens, ipſa ignem fuga accendit.

CAP. XVIII. Anaximander omnia ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia ſunt? quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? quia tunc quoque per craſſum & ſiccum

cum aera ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, quo in flammam non valuit, in ſonum valuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aeris diducentis ſe, corruentisque jactatio; languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid eſt fulmen? acrioris denſiorisque ſpiritus curſus.

CAP. XIX. Anaximandrus ait, omnia iſta ſic fieri, ut ex æthere aliqua vis in inferiora deſcendat. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cum illas interſcindit; fulget: & minor vis ignium, fulgurationes facit, major fulmina.

CAP. XX. Diogenes Apolloniates ait, quædam tonitrua igne, quædam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit & nunciat: illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerunt. Utrumque ſine altero fieri, & eſſe aliquando, concedo: ita tamen, ut non diſcreta illis poteſtas ſit; ſed utrumque ab utroque effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu latum, cum efficit ſonum, effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignem quoque rumpere poſſe nubes, & non exſilire, ſi plurimarum acervo nubium, cum paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritum, perdetque fulgorem: & ſpeciem, dum ſecuta in terra incendit. Adjice nunc, quod neceſſe eſt, ut impetus fulminis & præmittat ſpiritus, & agat ante ſe, & a tergo trahat ventum, cum tam vaſto ictu aera inciderit. Itaque omnia, antequam feriantur, intremiſcunt vibrata vento, quem ignis ante ſe preſſit.

CAP. XXI. Dimiſſis nunc præceptoribus incipiamus per nos moveri, & a confeſſis tranſeamus ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignem eſſe: æque fulgurationem: quæ nihil aliud eſt, quam flam-

ma; futura fulmen, ſi plus virium habuiſſet. Non natura iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illum ignem, calor oſtendit: qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorum enim ſæpe incendiorum cauſſa fulmen fuit. Silvæ illo cremantur, & urbium partes: etiam quæ non percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur: quædam vero velut fuligine colorantur. Quid, quod omnibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo & utramque rem ignem eſſe conſtat, utramque rem inter ſe meando diſtare. Fulguratio eſt fulmen, non in terras uſque perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationem, uſque in terras perductam. Non ad exercendum verba, hæc diutius pertracto: ſed ut iſta cognata eſſe, & ejuſdem notæ ac naturæ, probem. Fulmen eſt quiddam plus, quam fulguratio. Vertamus iſtud. Fulguratio eſt pene fulmen.

CAP. XXII. Quoniam conſtat eſſe utramque rem ignem, videamus quemadmodum apud nos fieri ſoleat ignis. Eadem enim ratione & ſupra fit. Duobus modis: uno, ſi excitatur ſicut ex lapide percuſſo: altero, ſi attritu invenitur, ſicut cum duo ligna inter ſe diutius trita ſunt. Non omnis hoc tibi materia præſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus: ſicut laurus, hederæ, & alia in hunc uſum nota paſtoribus. Poteſt ergo fieri, ut nubes quoque ignem eodem modo vel percuſſæ reddant, vel attritæ. Videamus quantis procellæ viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id tormentum in quod obvium fit, diſſipatur, & rapitur, & longe a loco ſuo projicitur. Quid ergo mirum, ſi tanta vis ignem excutit, vel aliunde, vel ſibi? Vides enim quantum fervorem ſenſura corpora ſunt, horum tranſitu trita, exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi ſyderum, quorum

rum ingens & confeſſa potentia eſt.

CAP. XXIII. Sed fortaſſe nubes quoque in nubes incitatæ, fremente vento, & leviter urgente, ignem evocabunt, qui explendeſcat, nec exſiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus eſt, quam ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum fervorem quædam attrita perducerentur. Cum autem aer mutabilis in ignem, maximis viribus ſuis in ignem converſus, atteratur, credibile eſt & veriſimile, ignem caducum excuti, & cito interiturum, quia non ex ſolida materia oritur, nec in qua poſſit conſiſtere. Tranſit itaque: tantumque habet moræ, quantum itineris: & curſus ſine alimento conjectus eſt.

CAP. XXIV. Quomodo, inquis, cum dicas hanc ignis eſſe naturam, ut petat ſuperiora, fulmen tamen terram petit: an falſum eſt, quod de igne dixiſti? Eſt enim illi æque ſurſum iter, atque deorſum. Utrumque verum poteſt eſſe. Ignis enim natura in verticem ſurgit, & ſi nihil illum prohibet, aſcendit. Sicut aqua natura deſertur: ſi tamen aliqua vis acceſſit, quæ illam in contrarium ageret, illo intenditur, unde imbre dejecta eſt. Fulmen autem cadit eadem neceſſitate, qua excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus: quarum cacumina ſi tenera ſunt, ita deorſum trahi poſſunt, ut etiam terram attingant, ſed cum permiſeris, in locum ſuum exſilient. Itaque non eſt, quod eum ſpectes cujuſque rei habitum, qui illi non ex voluntate eſt. Si ignem permittis ire quo velit, cœlum, id eſt, leviſſimi cujuſque ſedem repetet: ubi eſt aliquid, quod eum ferat, & ab impetu ſuo avertat, id non natura, ſed ſervitus ejus fit.

CAP. XXV. Dicitis, inquis, nubes attritas edere ignem, cum ſint humidæ, imo

 udæ:

udæ: quomodo ergo poſſunt gignere ignem, quem non magis veriſimile eſt ex nube, quam ex aqua generari?

CAP. XXVI. Ignis qui naſcitur, primum in nubibus non eſt aqua, ſed aer ſpiſſus, ad gignendam aquam præparatus, nondum in illam mutatus, ſed jam pronus & vergens. Non eſt quod eam exiſtimes tunc colligi, ſed effundi. Simul & fit, & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam eſſe nubem, conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, imo ex ipſo (quod magis mireris) humore. Quidam negaverunt in ignem quidquam poſſe mutari, priuſquam mutatum eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes, ſalva, quam continet, aqua, ignem parte aliqua ſui reddere, ut ſæpe alia pars ligni ardet, alia ſudat. Nec hoc dico, non contraria inter ſe iſta eſſe, & alterum altero perimi: ſed ubi valentior ignis, quam humor eſt, vincit. Rurſus ubi copia humoris exſuperat, tunc ignis ſine effectu eſt. Itaque non ardent virentia. Refert ergo, quantum aquæ ſit. Exigua enim non reſiſtit, nec ignem impedit. Quid ni? Majorum noſtrorum memoria, ut Poſidonius tradit, cum inſula in Aegæo mari ſurgeret, ſpumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, ſed ex intervallis emicantem, fulminum more, quotiens ardor inferius jacens, ſuperum pondus evicerat. Deinde ſaxa revoluta, rupeſque partim illæſæ, quas ſpiritus antequam verteretur, expulerat, partim exeſæ, & in levitatem pumicis verſæ, noviſſime cacumen exuſti montis emicuit. Poſtea altitudini adjectum, & ſaxum illud in magnitudinem inſulæ crevit. Idem noſtra memoria, Valerio Aſiatico conſule iterum accidit. Quorſus hæc retuli? ut appareret, nec extinctum ignem

mari

mari ſuperfuſo, nec impetum ejus, gravitate ingentis undæ prohibitum exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodorus Poſidonii auditor tradidit, per quam, diruptis aquis, ignis emerſit. Quod ſi immenſa aquarum vis, ſubeuntium ex imo flammarum vim non potuit comprimere: quanto minus in aere extinguere ignem poterit nubium tenuis humor & roſcidus? Adeo res iſta non adfert ullam moram, quæ contra cauſſas ignium ſit; quos non videmus emicare, niſi impendente cœlo. Serenum ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus, nec nox quidem, niſi obſcura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ſtellis, & nocte tranquilla fulgurat? Sed ſcias licet nubes illic eſſe, unde ſplendor effertur: quas videri a nobis terrarum tumor non ſinit. Adjice nunc, quod fieri poteſt, ut nubes ſudæ & humiles attritu ſuo ignem reddant: qui in ſuperiora expreſſus, in parte ſincera puraque cœli viſatur: ſed fit in ſordida.

CAP. XXVII. Tonitrua diſtinxere quidam ita, ut dicerent unum eſſe genus, cujus ſit grave murmur, quale terrarum motum antecedit, clauſo vento & fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam. Cum ſpiritum intra ſe clauſere nubes, in concavis partibus earum volutatus aer, ſimilem agit mugitibus ſonum, raucum & æqualem, & continuum. Itaque etiam ubi illa regio humida eſt, exitum claudit. Ideo hujuſmodi tonitrua venturi prænuncia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod crepitum magis dixerim, quam ſonum: qualem audire ſolemus, cum ſuper caput alicujus dirupta veſica eſt. Talia eduntur tonitrua, cum globata diſſolvitur nubes, & ſpiritum, quo diſtenta fuerat, emittit. Hoc proprie fragor dicitur, ſubitus & vehemens:

quo edito concidunt homines, & exanimantur, quidam vero vivi ſtupent, & in totum ſibi exeidunt, quos vocamus attonitos, quorum mentes ſonus ille cœleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo poteſt, ut inclusus aer cava nube & motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cum majorem ſibi locum quærit, a quibus involutus eſt, ſonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illiſæ manus inter ſe plauſum edunt, ſic illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrunt?

CAP. XXVIII. Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primum omnium non quocumque modo illiſæ ſunt, ſonant, ſed ſi apte ſunt compoſitæ ad ſonum edendum. Averſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt, ſed palma cum palma collata plauſum facit. Et plurimum intereſt, utrum cavæ concutiantur, an planæ & extentæ. Deinde non tantum nubes ire oportet, ſed agi magna vi & procelloſa. Etiam mons non ſcindit nubem, ſed dirigit, & primam quamque partem ejus ſolvit. Ne veſica quidem, quocumque modo ſpiritum emiſit, ſonat. Si ferro diviſa eſt, ſine ullo aurium ſenſu exit. Rumpi illam oportet, ut ſonet, non ſecari. Idem de nubibus dico: niſi multo impetu diſſiluere, non ſonant. Adjice nunc, quod nubes in monte actæ, non franguntur, ſed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa & eminentia. Et ita diſcutiuntur, & ſi quem habent ſpiritum, multifariam emittunt: qui niſi univerſus erumpit, nec crepat. Hoc ut ſcias, ventus qui circa arborem funditur, ſibilat, non tonat. Lato (ut ita dicam) ictu, & totum globum ſemel diſſipante opus eſt, ut ſonitus erumpat: qualis auditur cum tonat.

CAP. XXIX. Præter hæc natura aptus

eſt

eſt aer ad voces. Quid ni? cum vox nihil aliud ſit, quam ictus aer. Debent ergo nubes utrimque diſſecari, & cavæ & intentæ. Vides enim quanto vocaliora ſunt vacua quam plena, quanto intenta quam remiſſa. Ita tympana & cymbala ſonant: quia illa repugnantem ex ulteriore parte ſpiritum pulſant, hæc ad ipſum aerem acta, niſi concavo non tinniunt.

CAP. XXX. Quidam, inter quos Aſclepiodorus eſt, judicant ſic, quorumdam quoque corporum concurſu tonitrua & fulmina excuti poſſe. Aetna aliquando multo igne abundavit: ingentem vim arenæ urentis effudit. Involutus eſt dies pulvere, populoſque ſubita nox terruit. Illo tempore ajunt plurima fuiſſe tonitrua & fulmina: quæ concurſu aridorum corporum facta ſunt, non nubium: quas veriſimile eſt, in tanto fervore aeris nullas fuiſſe. Aliquando Cambyſes ad Ammonem miſit exercitum: quem arena Auſtro mota, & more nivis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque veriſimile eſt fuiſſe tonitrua fulminaque, attritu arenæ ſeſe affricantis. Non repugnat propoſito noſtro iſta opinio. Diximus enim, utriuſque naturæ corpora efflare terras, & ſicci aliquid & humidi in toto aere vagari. Itaque ſi quid tale intervenit, nubem facit ſolidiorem craſſioremque, quam ſi tantum ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt, & edere ſonum: iſta quæ dixi, ſive incendiis vaporantibus aera repleverunt, ſive ventis terras verrentibus, neceſſe eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubem autem tam arida quam humida conferunt. Eſt autem nubes (ut diximus) ſpiſſitudo aeris craſſi.

CAP. XXXI. Ceterum mira fulminis, ſi intueri velis, opera ſunt, nec quidquam dubii relinquentia, quin divina inſit illis & ſub-

ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis conflatur argentum. Manente vagina, gladius liqueſcit: Et inviolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat. Stat fracto dolio vinum, nec ultra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotanda ponas licet, quod & hominum, & ceterorum animalium quæ icta ſunt caput ſpectat ad exitum fulminis: quod omnium percuſſarum arborum contra fulmina haſtulæ ſurgunt. Quid, quod malorum ſerpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis ineſt, cum fulmine icta ſunt, venenum omne conſumitur? Unde, inquit, ſcis? In venenatis corporibus vermis non naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant.

CAP. XXXII. Quid, quod futura portendunt: nec unius tantum aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæpe totum fatorum ſequentium ordinem nunciant, & quidem decretis evidentibus, longeque clarioribus, quam ſi ſcriberentur? Hoc autem inter nos & Tuſcos, quibus ſumma perſequendorum fulminum eſt ſcientia, intereſt. Nos putamus quod nubes colliſæ ſunt, ideo fulmina emitti. Ipſi exiſtimant, nubes collidi, ut fulmina emittantur. Nam cum omnia ad Deum referant, in ea ſunt opinione, tanquam non quia facta ſunt, ſignificent; ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eadem tamen ratione fiunt, ſive illis ſignificare propoſitum eſt, ſive conſequens. Quomodo ergo ſignificant, niſi a Deo mittantur? Quomodo aves non in hoc motæ, ut nobis occurrerent, dextrum auſpicium, ſiniſtrumve fecerunt. Et illas, inquit, Deus movit. Nimis illum otioſum, & puſillæ rei miniſtrum facis, ſi aliis ſomnia, aliis exta diſponit. Iſta nihilominus divina ope geruntur. Sed non a Deo pennæ avium reguntur, nec pecudum viſcera ſub ipſa ſecuri formantur. Alia ratione

ne fatorum ſeries explicatur, indicia venturi ubique præmittens, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota ſunt. Quidquid fit, alicujus rei futuræ ſignum eſt: fortuita, & ſine ratione vaga, divinationem non recipiunt. Cujus rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur ergo aquilæ hic honor datus eſt, ut magnarum rerum faceret auſpicia: aut corvo, aut pauciſſimis avibus: ceterarum ſine præſagio vox eſt? Quia quædam in artem nondum redacta ſunt. Quædam vero ne redigi quidem poſſunt, ob nimium remotam converſationem. Ceterum nullum animal eſt, quod non motu & occurſu ſuo prædicat aliquid. Non omnia, ſcilicet, ſed quædam notantur. Auſpicium eſt obſervantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. Ceterum & illa quæ pereunt. Quinque ſtellarum poteſtatem Chaldæorum obſervatio excepit. Quid tu? tot millia ſyderum judicas otioſa lucere? Quid eſt porro aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quam quod paucis nos ſyderibus aſſignant: cum omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent? Submiſſiora forſitan in nos propius vim ſuam dirigunt, & ea quæ frequentius mota, aliter nos, aliter cetera animalia proſpiciunt. Ceterum & illa quæ aut immota ſunt, aut propter velocitatem univerſo mundo parem immotis ſimilia, non extra jus dominiumque noſtri ſunt. Aliud adſpice, & diſtributis rem efficis, tractas. Non magis autem facile eſt, ſcire quid poſſint, quam dubitari debet, an poſſint.

CAP. XXXIII. Nunc ad fulmina revertamur; quorum ars in tria dividitur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat; ſecunda ad divinationem; tertia ad propitiandos deos; quos

quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare, ut promiſſa firment: deprecari, ut remittant minas.

CAP. XXXIV. Summam eſſe vim fulminum judicant: quia quidquid alia portendunt, interventus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum eſt, nec alterius oſtenti ſignificatione mutatur. Quidquid exta, quidquid aves minabuntur, ſecundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denunciatum eſt, nec extis, nec ave contraria refellitur. In quo mihi falli videntur. Quare? Quia vero verius nihil eſt. Si aves futura cecinerunt, non poteſt hoc auſpicium fulmine irritum fieri. aut ſi poteſt, non futura cecinere. Non enim nunc avem comparo & fulmen, ſed duo veri ſigna: quæ ſi unum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interventus ſubmovet extorum vel augurum judicia, male inſpecta exta, male obſervata auguria ſunt. Non enim refert, utrius rei major potentiorve natura ſit, ſed utra vim attulit. ſignum, quantum ad hoc, pars eſt. Si dicas, flammæ vim majorem eſſe, quam fumi, non mentieris: ſed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque ſi hoc dicunt, quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminum erit auctoritas major, fortaſſe conſentiam: ſed ſi hoc dicunt, quamvis altera ſigna verum prædixerint, fulminis ictus priora delevit, & ad ſe fidem traxit, falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quam multa auſpicia ſint. fatum unum eſt: quod ſi bene primo auſpicio intellectum eſt, ſecundo non interit: idem eſt. Ita dico, non refert, idem an aliud ſit, per quod quærimus: quoniam de quo quærimus, idem eſt.

CAP. XXXV. Fatum fulmine mutari non poteſt. Quid ni? Nam fulmen ipſum fati pars eſt. Quid ergo expiationes, procura-

rationeſque, quo pertinent, ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi illam rigidam ſectam tueri eorum, qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe exiſtimant, quam ægræ mentis ſolatia. Fata aliter jus ſuum peragunt, nec ulla commoventur prece, non miſericordia flectuntur, non gratia. Servant curſum irrevocabilem, ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem ſuperveniens præcipitat: ſic ordinem rerum fati æterna ſeries rotat, cujus hæc prima lex eſt, Stare decreto.

CAP. XXXVI. Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc ſi ſacrificiis, & capite niveæ agnæ, exorari judicas, divina non noſti. Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari. Quanto magis Dei? cum ſapiens quid ſit optimum in præſentia ſciat, illius divinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum volo cauſſam, qui procuranda exiſtimant fulmina: & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmovenda pericula, aliquando ad levanda, aliquando ad differenda.

CAP. XXXVII. Quid ſit quod ſequitur, paullo poſt proſequar. Interim hoc habent commune nobiſcum, quod nos quoque exiſtimamus vota proficere, ſalva vi ac poteſtate fatorum: quædam enim a diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta ſunt, ut in bonum vertant, ſi admotæ diis preces fuerint; ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoque in fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut non. Si futurum eſt, etiam ſi non ſuſceperis vota, fiet. Si non eſt futurum, etiamſi ſuſceperis vota, non fiet. Falſa eſt iſta interrogatio: quia illam mediam inter iſta exceptionem præteris. Futurum, inquam, hoc eſt, ſed ſi vota ſuſcepta fuerint.

rint. Hoc quoque neceſſe, inquit, eſt, fato comprehenſum ſit, aut ſuſcipias vota, aut non.

CAP. XXXVIII. Puta me tibi manus dare, & fateri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum, ut utique fiant vota. Ideo fient. Fatum eſt, ut hic diſertus ſit, ſed ſi litteras didicerit: ab eodem fato continetur, ut litteras diſcat, ideo diſcet. Hic dives erit, ſed ſi navigaverit. At in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque protinus fatum eſt, ut naviget. Ideo navigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expiaverit prædictas divinitus minas. At hoc quoque in fato eſt, ut expiet: ideo expiabit. Iſta nobis opponi ſolent, ut probetur nihil voluntati noſtræ relictum, & omne jus fato traditum. Cum de iſta re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato, aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc vero id de quo agitur, explicavi, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes procurationeſque prodigiorum, pericula avertant: quia cum fato non pugnant, ſed ipſa in lege data ſunt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Utique enim expiare, etiam non ſuadente illo, mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quod fati miniſter eſt. Sic cum ſanitas videatur eſſe de fato, debetur & medico: quia ad nos beneficium fati per hujus manus venit.

CAP. XXXIX. Genera fulminum tria eſſe ait Cæcinna: Conſiliarium, Auctoritatis, & quod Status dicitur. Conſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitationem: cum aliquid in animo verſantibus, aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur. Auctoritatis eſt, ubi poſt rem factam venit, quam futuram bono malove ſignificat. Status eſt, ubi quietis nec agentibus quidquam, nec cogitantibus quidem, fulmen intervenit. Hoc

aut.

aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: ſed neſcio quare non idem ſit, quod conſilium. Nam & qui monet, conſilium dat: ſed habet aliquam diſtinctionem. Ideoque ſeparatur a conſiliario: quia illud ſuadet diſſuadetque, hoc ſolam impendentis periculi evitationem continet. Ut cum timemus ignem aut fraudem a proximis, aut inſidias a ſervis. Etiamnum tamen aliam diſtinctionem utriuſque video: Conſiliarium eſt, quod cogitanti factum eſt: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem utraque res ſuam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at ultro monentur.

CAP. XL. Primo omnium non ſunt fulminum genera, ſed ſignificationum. Nam fulminum genera ſunt illa, quod terebrat, quod diſcutit, quod urit. Quod terebrat, ſubtile eſt & flammeum, cui per anguſtiſſimum fuga eſt, ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem: quod diſſipat, conglobatum eſt, & habet admixtam vim ſpiritus coacti & procelloſi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingreſſum eſt, redit & evadit. Hujus late ſparſa vis, rumpit icta, non perforat. Tertium illud genus, quod urit, multum terreni habet, & igneum magis eſt quam flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percuſſis inhæreant. Nullum quidem ſine igne fulmen venit: ſed hoc proprie igneum dicimus, quod manifeſta ardoris veſtigia imprimit. Quod aut urit, aut fuſcat, tribus modis urit: aut enim afflat, & levi injuria lædit, aut comburit, aut accendit. Omnia iſta urunt, ſed genere & modo differunt. Quodcumque combuſtum eſt, utique & uſtum eſt. At non omne quod uſtum, utique & combuſtum eſt. Item quod accenſum eſt. Poteſt enim illud ipſo tranſitu ignis uſſiſſe. Quis neſcit,

quæ

quædam uri quidem, nec ardere? Nihil autem poteſt ardere, quod non uratur. Unum hoc adjiciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum, quod non ſit accenſum. Poteſt accenſum eſſe, nec combuſtum.

CAP. XLI. Nunc ad id tranſeo genus fulminis, quo icta fuſcantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Utrique diſtinctionem ſuam reddam. Decoloratur id cujus color vitiatur, non mutatur. Coloratur id cujus alia fit quam fuit facies: tamquam cærulea, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc Etruſcis & philoſophis communia ſunt. In illo diſſentiunt, quod fulmina dicunt a Jove mitti, & tres illi manubias dant. Prima (ut aiunt) monet, & placata eſt, & ipſius conſilio Jovis mittitur. Secundam mittit quidem Jupiter, ſed ex concilii ſententia. Duodecim enim deos advocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit, ſed tunc quoque non aliter, quam ut noceat. Ne prodeſt quidem impune. Tertiam manubiam idem Jupiter mittit: ſed adhibitis in conſilium diis, quos ſuperiores & involutos vocant. Quæ vaſtat & includit, & mutat ſtatum privatum utique & publicum, quem invenit. Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitur.

CAP. XLII. In his prima ſpecie ſi intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum eſt quam credere fulmina e nubibus Jovem mittere, columnas, arbores, ſtatuas ſuas nonnumquam petere, ut, impunitis ſacrilegis, percuſſis ovibus, incenſis aris, pecudes innoxias feriat, & ad ſuum concilium a Jove deos, quaſi in ipſo parum conſilii ſit, advocari: illa læta & placata eſſe fulmina, quæ ſolus excutiat: pernicioſa, quibus mittendis major numinum turba interfuit? Si quæris a me, quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe, ut crederent Jovem, aut non æquæ voluntatis, aut certe

minus

minus paratum eſſe. Utrum enim cum emiſit ignes, quibus innoxia capita percuteret, ſcelerata tranſiret, aut noluit juſtius mittere, aut non ſucceſſit? Quid ergo ſecuti ſunt, cum hoc dicerent? Ad coercendos animos imperitorum, ſapientiſſimi viri judicaverunt inevitabilem metum, ut ſupra nos aliquid timeremus. Utile erat in tanta audacia ſcelerum aliquid eſſe, adverſum quod nemo ſibi ſatis potens videretur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia niſi metu non placet, poſuere ſuper caput vindicem, & quidem armatum.

CAP. XLIII. Quare ergo id fulmen quod ſolus Jupiter mittit, placabile eſt: pernicioſum id, de quo deliberavit, & quod aliis quoque diis auctoribus miſit? Quia Jovem, id eſt, regem, prodeſſe etiam ſolum oportet, nocere non, niſi cum pluribus viſum eſt. Diſcant hoc ii, quicumque magnam potentiam inter homines adepti ſunt, ſine conſilio nec fulmen quidem mitti: advocent, conſiderent multorum ſententias, placita temperent, & hoc ſibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Jovi quidem ſuum ſatis eſſe conſilium.

CAP. XLIV. In hoc quoque tam imperiti non fuere, ut Jovem exiſtimarent tela mutare. poeticam iſta licentiam decent.

Eſt aliud levius fulmen, cui dextra Cyclopum
Sævitiæ flammæque minus, minus addidit iræ.
Tela ſecunda vocant ſuperi.

Illos vero altiſſimos viros error iſte non tenuit, ut exiſtimarent Jovem modo levioribus fulminibus & luſoriis uti: ſed voluerunt admonere eos quibus adverſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & diſtringi, quædam admoveri.

CAP.

CAP. XLV. Ne hoc quidem crediderunt, Jovem, qualem in Capitolio & in ceteris ædibus colimus, mittere manu fulmina, ſed eumdem quem nos Jovem intelligunt, cuſtodem rectoremque univerſi, animum ac ſpiritum, mundani hujus operis dominum & artificem, cui nomen omne convenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſſa cauſſarum. Vis illum providentiam dicere? recte dices. Eſt enim, cujus conſilio huic mundo providetur, ut inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cujus ſpiritu vivimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipſe enim eſt totum quod vides: totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſua. Idem Etruſcis quoque viſum eſt: & ideo fulmina a Jove mitti dixerunt, quia ſine illo nihil geritur.

CAP. XLVI. At quare Jupiter aut ferienda tranſit, aut innoxia ferit? In majorem me quæſtionem vocas: cui ſuus locus, ſuus dies dandus eſt. Interim hoc dico, fulmina non mitti a Jove, ſed ſic omnia diſpoſita, ut ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen ſine ratione non fiant: quæ illius eſt. Vis eorum, illius premiſſio eſt. Nam etſi Jupiter illa nunc non facit, fecit, ut fierent. Singulis non adeſt: ſed ſignum, & vim, & cauſſam dedit omnibus.

CAP. XLVII. Huic illorum diviſioni non accedo. Ajunt aut perpetua, aut finita eſſe fulmina, aut prorogativa. Perpetua, quorum ſignificatio in totam vitam pertinet, nec unam rem id enunciat, ſed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc ſunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in novo hominis aut urbis ſtatu fiunt. Finita ad diem

uti-

utique reſpondent. Prorogativa ſunt, quorum minæ differri poſſunt, averti tollique non poſſunt.

CAP. XLVIII. Dicam quid ſit, quare huic diviſioni non conſentiam. Nam & quod perpetuum vocant fulmen, finitum eſt. Æque enim talia ad diem reſpondent. Nec ideo finita non ſunt, quia multum tempus ſignificant. Et quod prorogativum videtur, finitum eſt. Nam illorum quoque confeſſione certum eſt, quouſque impetretur dilatio. Privata enim fulmina negant ultra decimum annum, publica ultra triceſimum poſſe deferri. Hoc modo & iſta finita ſunt: quia ultra quod non progentur, incluſum eſt. Omnium ergo fulminum & omnis eventus dies ſtata eſt. Non poteſt enim ulla incerti eſſe comprehenſio. Quæ inſpicienda ſint in fulgure, paſſim & vage dicunt, cum poſſint ſic dividere, quemadmodum ab Attalo philoſopho, qui ſe huic diſciplinæ dederat, diviſa ſunt, ut inſpiciatur ubi factum ſit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc ſi digerere in partes ſuas voluero, quid poſtea faciam, niſi in immenſum procedam?

CAP. XLIX. Nunc nomina fulminum, quæ a Cæcinna ponuntur, perſtringam: & quid de his ſentiam, exponam. Ait eſſe poſtulatoria, quibus ſacrificia intermiſſa, aut non rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cavendum ſit. Peſtifera, quæ mortem exſiliumque portendunt. Fallacia, quæ per ſpeciem alicujus boni nocent. Dant conſulatum, malo futurum gerentibus: & hæreditatem, cujus compendium magno ſit luendum incommodo. Deprecanea, quæ ſpeciem periculi ſine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorum fulminum minæ. Atteſtata, quæ prioribus conſentiunt. Atterranea, quæ in

in-

incluſo fiunt. Obruta, quibus jam prius percuſſa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca: quorum ſignificatio regnum civitati minatur. Inferna, cum e terra exſiliunt ignes. Hoſpitalia, quæ ſacrificiis ad nos Jovem arceſſunt, & (ut verbo eorum molliori utar) invitant. ſed ſi iraſcente domino invitant, tunc venire cum magno invitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ advocata dicuntur, ſed advocantium bono veniunt.

CAP. L. Quanto ſimplicior diviſio eſt, qua utebatur Attalus noſter, egregius vir, qui Etruſcorum diſciplinam Græca ſubtilitate miſcuerat? Ex fulminibus quædam *ſunt*, quæ ſignificant id, quod ad nos pertinet: quædam aut nihil ſignificant, aut id cujus intellectus ad nos non pervenit. Ex his quæ ſignificant, quædam ſunt læta, quædam adverſa, quædam nec adverſa nec læta. Adverſorum hæ ſpecies ſunt. Aut inevitabilia mala portendunt, aut evitabilia, aut quæ minui poſſunt, aut quæ prorogari. Læta aut manſura ſignificant, aut caduca: Mixta aut partem habent boni, partem mali: aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec adverſa nec læta ſunt, quæ aliquam nobis actionem ſignificant, qua nec terreri nec lætari debemus: ut peregrinationem, in qua nec metus, nec ſpei quidquam ſit.

CAP. LI. Revertar ad ea fulmina, quæ ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad nos non pertineat. tanquam, utrum eodem anno idem futurum ſit fulmen, quod factum eſt. Nihil ſignificant fulmina, aut id cujus notitia nos effugit: ut illa quæ in vaſtum mare ſparguntur, aut in deſertas ſolitudines: quorum ſignificatio vel nulla eſt, vel perit.

CAP. LII. Pauca adhuc adjiciam ad enarrandam vim fulminis, quæ non eodem

modo

modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia reſiſtunt, vehementius diſſipat: cedentia nonnunquam ſine injuria tranſit. Cum lapide ferroque, & duriſſimis quibuſque confligit: quia viam neceſſe eſt per illa impetu quærat. Itaque facit viam qua effugiat. teneris & rarioribus parcit, quamquam & flammis opportuna videantur: quia tranſitu patente minus ſævit. Loculis itaque, ut dixi, integris, pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuiſſimus per occulta foramina tranſcurrit. Quidquid autem in tigno ſolidum invenit, ut contumax vincit. Non uno autem, ut dixi, modo ſævit: ſed quid quæque vis fecerit, ex ipſo genere injuriæ intelligis, & fulmen opere cognoſcis. Interdum in eadem materia, multa diverſa, ejuſdem vis fulminis facit: ſicut in arbore, quod aridiſſimum eſt, urit: quod ſolidiſſimum & duriſſimum eſt, terebrat & frangit: ſummos cortices diſſipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac ſcindit, folia perſtringit ac tundit: vinum gelat, ferrum & æs fundit.

CAP. LIII. Illud eſt mirum, quod vinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat, quærenti mihi illud occurrit. Ineſt fulmini vis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritum in eo humore quem coegit gelavitque, veriſimile eſt. Nec enim alligari potuiſſet, niſi aliquod illi eſſet additum vinculum. Præterea olei quoque, & omnis unguenti, teter poſt fulmen odor eſt. Ex quo apparet, ineſſe quamdam ſubtiliſſimo igni, & contra naturam acto, peſtilentem potentiam, qua non tantum icta cadunt, ſed etiam afflata. Præterea quocumque decidit fulmen, ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt: qui quia natura gravis eſt, ſæpius hauſtus alie-

nat. Sed ad hoc vacui revertemur. Fortaſſe enim libebit oſtendere, quantum omnia iſta a philoſophia artium parente fluxere. Illa primum & quæſivit cauſſas rerum, & obſervavit effectus: & quod fulminis inſpectione longe melius eſt, initiis rerum exitus contulit.

CAP. LIV. Nunc ad opinionem Poſidonii revertar. E terra terreniſque omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida. Hæc fulminibus alimentum eſt, illa imbribus. Quidquid in aera ſicci fumoſique pervenit, id includi ſe nubibus non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus, quem nos tonitruum vocamus. In ipſo quoque aere quidquid attenuatur, ſimul ſiccatur & calet. Hoc quoque ſi incluſum eſt, æque fugam quærit, & cum ſono evadit. Et modo univerſam eruptionem facit, eoque vehementius intonat; modo per partes & minutatim. Ergo tonitrua hic ſpiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut pervolat. Volutatio autem ſpiritus in nube concluſi, valentiſſimum eſt accendendi genus.

CAP. LV. Tonitrua nihil aliud ſunt, quam ſicci aeris ſonitus, qui fieri, niſi dum aut terit, aut rumpitur, non poteſt. Et ſi colliduntur, inquit, nubes inter ſe, fit is quem deſideras ictus, ſed non univerſus. Neque enim tota totis concurrunt, ſed partibus partes. Nec ſonant mollia, niſi illiſa duris ſint. Itaque non auditur fluctus, niſi impactus. Ignis, inquit, miſſus in aquam, ſonat, dum exſtinguitur. Puta ita eſſe. pro me eſt. Non enim ignis tunc ſonum efficit, ſed ſpiritus per extinguentia effugiens. Ut dem tibi, & fieri ignem in nube, & exſtingui, e ſpiritu naſcitur & attritu. Quid ergo? inquit. non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus ſtellis incidere in nubem, & exſtingui? Exiſtimemus poſſe aliquando &

hoc

hoc fieri. Nunc naturalem cauſſam quærimus & aſſiduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri verum eſſe, quod dicis: aliquando poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis tranſverſis & cadentibus ſimiles. Non ob hoc tonitrua facta ſunt: ſed cum hoc fieret, tonitrua facta ſunt. Clidemus ait, fulgurationem ſpeciem inanem eſſe, non ignem. Sic enim per noctem ſplendorem motu remorum videri. Diſſimile eſt exemplum. illic enim ſplendor intra ipſam aquam apparet: hic qui fit in aere, erumpit & exſilit.

CAP. LVI. Heraclitus exiſtimat, fulgurationem eſſe velut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo reſurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cæcinnam invenio, facundum virum; qui habuiſſet aliquod in eloquentia nomen, niſi illum Ciceronis umbra preſſiſſet. Etiamnum illo verbo utebantur antiqui, correpto, quo nos producta una ſillaba utimur. Dicimus enim ut ſplendere, ſic fulgere. At illis ad ſignificandum hanc e nubibus ſubitæ lucis eruptionem mos erat, media ſillaba correpta, ut dicerent fulgere.

CAP. LVII. Quid ipſe exiſtimem, quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodavi manum. Dicam: Fulgurat, cum repentinum late lumen emicuit. Id evenit, ubi in ignem extenuatus in nubibus aer vertitur, nec vires, quibus longius proſiliat, invenit. Non miraris puto, ſi aera aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liqueſcit excuſſa glans funda, & attritu aeris velut igne diſtillat. Ideo æſtate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi eſt. Facilius autem attritu calidorum ignis exi-

 ſtit.

ſtit. Eodem modo fit fulgor qui tantum ſplendet, & fulmen quod mittitur. Sed illi levior vis, alimentique eſt minus. Et, ut breviter dicam quod ſentio: Fulmen eſt fulgur intentum. Ergo ubi calidi fumidique natura, emiſſa terris in nubes incidit, & diu in illarum ſinu volutata eſt, noviſſime erumpit. Et quia vires non habet, ſplendor eſt. At ubi fulgura plus habuere materiæ, & majore impetu arſerunt, non apparent tantum, ſed decidunt.

CAP. LVIII. Quidam utique exiſtimant, fulmen reverti: quidam ſubſidere, ubi alimenta prægravaverunt, & fulmen ictu languidiore delatum eſt. At quare fulmen ſubitum apparet, nec continuatur aſſiduus ignis? Quia celerrimi motus eſt: ſimul & nubes rumpit, & aera incendit. Deinde deſinit flamma quieſcente motu. Non enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, ut ignis poſſit extendi, ſed quoties fortius ipſa jactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum evaſit, & pugna deſiit, ex eadem cauſſa modo uſque ad terram profertur, modo diſſolvitur, ſi minore vi depreſſus eſt. Quare oblique fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt, flexuoſuſque. Et quia natura ignem ſurſum vocat, injuria deorſum premit, incipit obliquus eſſe. Interdum dum neutra vis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia oppoſita ſunt nubibus, & e cœlo cadentibus per hæc tranſeundum eſt.

CAP. LIX. Intelligo quid jam dudum deſideres, quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quam noſſe. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo, quam naturam indicari. Sequar quo vocas. omnibus enim rebus, omnibuſque ſermonibus aliquid

ſalu-

ſalutare miſcendum eſt. Cum imus per occulta naturæ, cum divina tractamus, vindicandus eſt a malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus: quod etiam eruditis, & hoc unum agentibus, neceſſarium eſt: non ut effugiamus ictus rerum (undique enim tela in nos jaciuntur) ſed ut fortiter conſtanterque patiamur. Invicti eſſe poſſumus, inconcuſſi non poſſumus: quamquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quomodo, inquis? Contemne mortem, & omnia quæ ad mortem ducunt, contempta ſunt: ſive illa bella ſint, ſive naufragia, ſeu morſus ferarum, ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Numquid amplius facere poſſunt, quam ut corpus ab anima reſolvant? Hæc nulla diligentia evitat, nulla felicitas domat, nulla potentia evincit. Alia fortuito diſponuntur: Mors omnes æque vocat. Iratis diis propitiiſque moriendum eſt. Animus ex ipſa deſperatione ſumatur. Ignaviſſima animalia, quæ natura ad fugam genuit, ubi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli. Nullus pernicior hoſtis eſt, quam quem audacem anguſtiæ faciunt: longeque violentius ſemper ex neceſſitate, quam ex virtute corrigimur. Majora, aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos eſſe: & ſumus. Ita eſt, Lucili. Omnes reſervamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum, quouſque cogitas eſſe? cito natura revocabit & condet. Nec de re, ſed de die queritur. Eodem citius tardiuſve veniendum eſt. Quid ergo? Non tibi timidiſſimus omnium videtur, & inſipientiſſimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros conſtitutus, beneficii loco peteret, ut ultimus cervicem præberet? Idem facimus. Magno

gno æſtimamus, mori tardius. In omnes conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem conſtitutione juſtiſſima. Nam, quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, omnium cauſſa eadem eſt. Sequeremur traditi a judice aut magiſtratu, & carnifici noſtro præſtaremus obſequium: quid intereſt, utrum ad mortem juſſi eamus, an ultronei? O te dementem, & oblitum fragilitatis tuæ, ſi tunc mortem times, cum tonat. Ita ne ſalus tua in hoc vertitur? Vives, ſi fulmen effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, ſed ſpecioſiſſimum fulmen eſt. Male ſcilicet erit actum tecum, ſi ſenſum mortis tuæ celeritas infinita prævenerit, ſi mors tua procurabitur, ſi tu tunc quoque cum exſpiras, non ſupervacuæ, ſed alicujus magnæ rei ſignum es. Male ſcilicet tecum agitur, ſi cum fulmine conderis. Sed paveſcis ad cœli fragorem, & ad inane nubilum trepidas, & quoties aliquid effulſit, exſpiras. Quid ergo? Honeſtius judicas dejectione animi perire quam fulmine? Eo itaque fortior adverſus cœli minas ſurge, & cum mundus undique exarſerit, cogita te nihil habere de tanta mole perdendum. Quod ſi tibi parari credis illam cœli confuſionem, illam tempeſtatum diſcordiam, ſi propter te ingeſtæ illiſæque nubes ſtrepunt, ſi in tuum exitium tanta vis ignium excutitur: at tu ſolatii loco numera tanti eſſe mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Caſus iſte donat metum. Eſt inter cetera quoque hoc commodum ejus, quod exſpectationem tuam antecedit. Nemo umquam fulmen timuit, niſi qui effugit.

LI.

LIBER TERTIUS,

QUI EST DE AQUIS.

Argumentum.

INitio dolet tam ſero ad ſtudium naturæ acceſſiſſe, cum ſatius ſit Dei opera, quam Philippi, aut Alexandri latrocinia celebrare. Aquarum deinde tractationem, a diviſione in dulces, & medicatas, inſtituit. Negat fontes, & flumina ex imbribus naſci, quia experimento proprio didicit maximas pluviarum non ultra decem pedes terram madefacere. Terram igitur potius in aquam mutabilem facit. Thaletem, qui terram aqua, more navigii vehit, ineptire dicit: ſed telluris corpus inſtar humani eſſe, in quo venæ aquarum, ceu ſanguinis, arteriæ ſpiritus ſint conceptacula. Quidam etiam fontes implentur, aut deplentur certis horis, aut menſibus, quomodo quartana ad horam venit, aut podagra ad tempus reſpondet. Ab aquis ad piſces tranſit, & aliquantulum circa mullos adhæret; quos luxuria Romana Euripis ſub menſas fluentibus exemptos, & vitreis ollis incluſos, vario, & maculoſo colore, id eſt, picta, & formoſa morte expirantes ſpectabat, oculoſque paſcebat ante gulam. Redit dein ad aquas, & de earum medicaminibus, & miraculis plurima ex Ariſtotele, & aliunde permiſcet. Ad diluvia poſtremo, & fatales aquarum inundationes greſſum movet. Ea evenire, cum mare, flumina, cælum in exitium humani generis conſpiraverint. Oceanus deinde, & omnis aquarum illa eluvies in ſedes ſuas revocatur, redditurque iterum ter-

terris homo inſcius ſcelerum ; qui tamen in innocentia ſua non diurnat , & cito redit in nequitiam .

PRÆFATIO.

NOn præterit me , Lucili virorum optime , quam magnarum rerum fundamenta ponam ſenex , qui mundum circuire conſtitui , & cauſſas ſecretaque ejus eruere, atque aliis noſcenda prodere . Quando tam multa conſequar ? tam ſparſa colligam ? tam occulta perſpiciam ? Premit a tergo ſenectus, & objicit annos inter vana ſtudia conſumptos . tanto magis urgeamus , & damna ætatis male exactæ labor ſarciat . Nox ad diem accedat . Occupationes recidantur : patrimonii longe a domino jacentis cura ſolvatur : ſibi totus animus vacet , & ad contemplationem ſui ſaltem in ipſo fine reſpiciat . Faciet , ac ſibi inſtabit , & quotidie brevitatem temporis metietur . Quidquid amiſſum eſt , id diligenti uſu præſentis vitæ recolliget . Fideliſſimus eſt ad honeſta ex pœnitentia tranſitus . Libet mihi exclamare illum poetæ inclyti verſum :

Tollimus ingentes animos , & maxima parvo
Tempore molimur . . . .

Hoc dicerem , ſi puer juveniſve molirer . Nullum enim non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt . Nunc vero ad rem ſeriam , gravem , immenſam , poſtmeridianis horis acceſſimus . Faciamus quod in itinere fieri ſolet . Qui tardius exierunt , velocitate penſant moram . Feſtinemus, & opus neſcio an ſuperabile , magnum certe , ſine ætatis excuſatione tractemus . Creſcit animus, quoties cæpti magnitudinem attendit, & cogitat, quantum propoſito , non quantum ſibi ſuperſit . Conſumpſere ſe quidam , dum

acta

acta regum externorum componunt, quæque paſſi invicem auſique ſunt populi. Quanto ſatius eſt, ſua mala exſtinguere, quam aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quam inundatio, qua planum omne perfuſum eſt; quam conflagratio, qua magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal ſuperaverit Alpes, ſcribunt: quemadmodum confirmatum Hiſpaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit: infractiſque rebus etiam poſt Carthaginem pertinax, reges pererraverit, contra Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu. quemadmodum non deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere. adeo ſine patria eſſe pati poterat, ſine hoſte non poterat. Quanto ſatius, quid faciendum ſit, quam quid factum ſit, quærere; ac docere eos qui ſua permiſere fortunæ, nihil ſtabile ab illa datum eſſe, ejus omnia fluere aura mobilius? neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & utraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat, in adverſis nemo deficiat. alternæ ſunt vices rerum. Quid exſultas? Iſta quibus veheris in ſummum, neſcis ubi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum, finem. Quid jaces? ad imum delatus es: nunc eſt reſurgendi locus. In melius adverſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo varietas, non privatarum tantum domuum, quas levis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta ſupra imperantes jacuerunt. Vetera imperia in ipſo flore cecidere. Iniri non poteſt numerus, quam multa ab aliis fracta ſint. nunc cummaxime Deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas ha-

bitura reliquias jactat. Magna iſta, quia parvi ſumus, credimus. Multis rebus non ex natura ſua, ſed ex humilitate noſtra magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris littore ſigna fixiſſe, nec deficiente terra ad injurias aliorum erraſſe in oceano, ignota quærentem: ſed animo omne vidiſſe, & qua nulla eſt major victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui urbes, qui populos habuere in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt præcipuum? Erigere animum ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid enim habet dignum, quod concupiſcas? qui a divinorum contemplatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quam quorum oculi in denſam umbram ex claro ſole rediere. Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo adverſa tolerare: quidquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non adverſus tantum, ſed & infeſtus: nec avidus periculi, nec fugax, qui ſciat fortunam non exſpectare, ſed facere: & adverſus utramque intrepidus inconfuſuſque prodire, nec illius tumultu, nec hujus fulgore percuſſus. Quid eſt præcipuum? non admittere in animum mala conſilia, puras ad cœlum manus tollere: nullum petere bonum, quod ut ad te tranſeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod ſine adverſario optatur, bonam mentem: cetera magno æſtimata mortalibus, etiamſi quis domum caſus attulerit, ſic intueri, quaſi exitura, qua venerint. Quid eſt præcipuum? Altos ſupra fortuita ſpiritus attollere: hominis meminiſſe, ut,

ſive felix eris, ſcias hoc non futurum diu: ſive infelix, ſcias hoc te non eſſe, ſi non putes. Quid eſt præcipuum? in primis labris animam habere. Hæc res efficit non e jure Quiritum liberum, ſed e jure naturæ. Liber autem eſt, qui ſervitutem effugit ſui. Hæc eſt aſſidua ſervitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine intervallo, ſine commeatu. Sibi ſervire, graviſſima ſervitus eſt: quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa te poſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturam tuam poſueris & ætatem, licet prima ſit; ac tibi ipſe dixeris: Quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram verſo? quid forum viſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis inſpicere rerum naturam: Primo diſcedemus a ſordidis, deinde animum ipſum, quo magno ſummoque opus eſt, ſeducemus a corpore. Deinde in occultis exercitata ſubtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ contra nequitiam noſtram furoremque diſcuntur, quæ damnamus, ne ponimus.

CAP. I. Quæramus ergo de aquis, & inveſtigemus, qua ratione fiant. Sive, ut ait Ovidius,

Fons erat illimis nitidis argenteus undis:

ſive, ut ait Virgilius,

Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arva ſonanti:

ſive ut apud te, Junior cariſſime, invenio,

Eleus Siculis de fontibus exſilit amnis.

ſi qua ratio aquas ſubminiſtret: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hibernis aquis intumeſcant, alia in defectu ceterorum amnium creſcant. Nilum interim ſeponamus a turba, propriæ

 na-

naturæ & ſingularis: illi diem ſuum dabimus: nunc vulgares aquas proſequemur, tam frigidas quam calentes. In quibus quærendum erit, utrum calidæ naſcantur, an fiant. De ceteris quoque differemus, quas inſignes aut ſapor, aut aliqua reddit utilitas. Quædam enim oculos, quædam nervos juvant, quædam inveterata & deſperata a medicis vitia percurrunt. Quædam medentur ulceribus, quædam interiora fovent potu, & pulmonis ac viſcerum querelas levant. Quædam ſupprimunt ſanguinem: tam varius ſingulis uſus, quam guſtus eſt.

CAP. II. Aut ſtant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliæ ſunt dulces, aliæ variæ: aſperæ quippe interveniunt, ſalſæ aut medicatæ: ex quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, aluminoſas. Indicat vim ſapor. Habent præterea multa diſcrimina. Primum tactus: frigidæ calidæque ſunt. deinde ponderis: leves & graves ſunt. deinde coloris: puræ ſunt & turbidæ, cæruleæ, lucidæ. deinde ſalubritatis: ſunt enim ſalubres & utiles, ſunt mortiferæ, ſunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues: quædam alunt, quædam ſine ulla bibentis ope tranſeunt, quædam hauſtæ fœcunditatem afferunt.

CAP. III. Ut ſtet aqua, aut fluat, loci poſitio efficit: in devexo fluit, in plano continetur & ſtagnat, & aliquando in adverſum ſpiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus: ex ſuo fonte nativa eſt. Nihil tamen prohibet, eodem loco aquam colligi, & naſci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumjecti fluvii derivantur. Sed & magnæ latenteſque in ipſo undæ ſunt. itaque etiam cum hiberni defluxere torrentes, faciem ſuam ſervant.

CAP. IV. Primum ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum curſus terra

ra ſufficiat, unde tantum aquarum exeat? Miramur, quod acceſſionem fluminum maria non ſentiant. Æque mirandum eſt, quod detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt, quod illam ſic implevit, ut præbere tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſuppleat? Quamcumque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit rivorum ac fontium.

CAP. V. Quidam judicant, terram quidquid aquarum emiſit, rurſus accipere: & ob hoc maria non creſcere, quia quod influxit, non in ſuum vertunt, ſed protinus reddunt. Occulto enim itinere ſubit terras, & palam venit, ſecreto revertitur, colaturque in tranſitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & pravitatem ſaporis in tanta ſoli varietate exuit, & in ſinceram aquam tranſit.

CAP. VI. Quidam exiſtimant, quidquid ex imbribus terra concipit, in flumina rurſus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod pauciſſima flumina ſunt in his locis, in quibus rarus eſt imber. Ideo ſiccas eſſe ajunt Æthiopiæ ſolitudines, paucoſque inveniri in interiore Africa fontes: quia fervida cœli natura ſit, & pæne ſemper æſtiva. Squalidæ itaque ſine arbore, ſine cultore arenæ jacent, raris imbribus ſparſæ, quos ſtatim combibunt. At contra conſtat, Germaniam Galliamque, & proxime ab his Italiam, abundare rivis & fluminibus: quia cœlo humido utuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret.

CAP. VII. Adverſus hæc multa dici poſſe vides. Primum ego tibi vinearum diligens foſſor affirmo, nullam pluviam eſſe tam magnam, quæ terram ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus vires, qui ſummam hu-

humum tingit? Pars maior ejus per fluminum alveos in mare aufertur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſervat. Aut enim arida eſt, & abſumit quidquid in ſe fuſum eſt: aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes; quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid quod quædam flumina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent pluviæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adjice, quod in ſicciſſimis locis putei in altum acti, per ducenum aut tricenum pedum ſpatia, inveniunt aquarum uberes venas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret: ut ſcias illic non cœleſtem eſſe, nec collectitium humorem, ſed quod dici ſolet, vivam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in ſummo montis cacumine redundant. Apparet ergo, illos ſurſum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluvialis decurrat.

CAP. VIII. Quidam exiſtimant, quemadmodum in exteriore parte terrarum vaſtæ paludes jacent, magni & navigabiles lacus, quemadmodum ingenti ſpatio terræ maria porrecta ſunt, infuſa vallibus: ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas ſtagnare, quam apud nos Oceanum, & ſinus ejus: imo eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia iſti amnes egeruntur: quos quid mirari s ſi terra detractos non ſentiat, cum adjectos maria non ſentiant?

CAP. IX. Quibuſdam hæc placet cauſſa. Ajunt habere terram intra ſe cavos receſſus, & multum ſpiritus: qui neceſſario frigeſcit, umbra gravi preſſus. Deinde piger & immotus, in aquam, cum ſe deſiit ferre, convertitur. Quemadmodum ſupra nos mutatio aeris umbram facit, ita infra terras flumen

aut

aut rivum agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis diu & gravis. Aliquando enim ſole tenuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque intervalla magna imbribus ſunt. Sub terra vero quidquid eſt, quod illum in aquam convertat, idem ſemper eſt, umbra perpetua, frigus æternum, inexercitata denſitas: ſemper ergo præbebit fonti aut flumini cauſſas. Placet nobis terram eſſe mutabilem. Hoc quoque quidquid efflavit, quia non aere libero concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem convertitur.

CAP. X. Habes primam aquarum ſub terra naſcentium cauſſam. Adjicias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere. Ex igne aer. Quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt, & in aquam: imo maxime in hanc. Utraque cognata res eſt, utraque gravis, utraque denſa, utraque in extremum mundi compulſa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat e terra? At magna flumina ſunt. Cum videris, quanta ſunt: rurſus ex quanto prodeant, adſpice. Rurſus miraris, cum labantur aſſidue, quædam vero concitata rapiantur, quæ præſto ſit illis ſemper aqua nova. Quid ſi mireris, quod cum venti totum aera impellant, non deficit ſpiritus, ſed per dies noctesque æqualiter fluit: nec ut flumina certo alveo fertur, ſed per vaſtum cœli ſpatium lato impetu vadit? Quid ſi ullam undam ſupereſſe mireris, quæ superveniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in ſe redit. Omnium elementorum alterni recurſus ſunt. Quidquid alteri perit, in alterum tranſit. Et natura partes ſuas velut in ponderibus conſtitutas examinat, ne portionum æquitate turbata, mundus præponderet. Omnia in omnibus ſunt. Non tantum aer in ignem tranſit, ſed nunquam ſine

igne

igne eſt. Detrahe illi calorem: rigeſcet, ſtabit, durabitur. Tranſit aer in humorem: ſed nihilominus non ſine humore. Et aëra & aquam facit terra: ſed non magis umquam ſine aqua eſt, quam ſine aere. Et ideo facilior invicem tranſitus eſt: quia illis in quæ tranſeundum eſt, iam mixta eſt. Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aera: hunc umbra hiberni frigoris denſat, ut faciat humorem. Ipſa quoque mutabilis eſt in humorem. natura ſua utitur.

CAP. XI. Quid ergo, inquis, ſi perpetuæ ſunt cauſſæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando ſiccantur, aliquando quibus non fuere locis, exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbantur, & *ruina* interſcindit aquas, quæ retentæ novos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatione terræ aliunde alio transferuntur. Apud nos evenire ſolet, ut amiſſo canali ſuo flumina primum refundantur: deinde quia perdiderunt viam, faciant hoc, quod accidiſſe ait Theophraſtus in Coryco monte, in quo poſt terrarum tremorem nova vis fontium emerſit. Sed & alios quoque caſus intervenire quidam opinantur, qui aliter evocent aquas, aut a curſu ſuo dejiciant, atque avertant. Fuit aliquando aquarum inops Hæmus: ſed cum Gallorum gens a Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſilvas cecidiſſet, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum ſuum nemora ducebant: quibus excidis, humor, qui deſiit in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait & circa Magneſiam accidiſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile *veri*: quia fere aquoſiſſima ſunt, quæcumque umbroſiſſima. Quod non eveniret, ſi aquas arbuſta ſiccarent, quibus alimentum ex proximo eſt: fluminum vero vis ex intimo manat, ultraque excipitur, quam radici-

dicibus evagari licet. Deinde ſuccisæ arbores plus humoris deſiderant. Non enim tantum id quo vivant, ſed & id quo creſcant trahunt. Idem ait, circa Arcadiam, quæ urbs in Creta inſula fuit, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra, diruta urbe: poſtea vero quam cultores receperit, aquas quoque recepiſſe. Cauſſam ſiccitatis hanc ponit, quod obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis deſertiſſimis fontes? Plura denique invenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quam quæ aquas habere cœperint, quia colebantur. Non enim eſſe pluvialem hanc aquam, quæ vaſtiſſima flumina a fonte ſtatim, magnis apta navigiis defert, ex hoc intelligas licet, quod per hyemem æſtatemque par eſt a capite dejectus. Pluvia poteſt facere torrentem: non poteſt autem æquali inter ripas ſuas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, ſed excitant.

CAP. XII. Paullo repetamus hoc altius, ſi videtur: & ſcies non habere quod quæris, cum ad veram amnium originem acceſſeris. Flumen nempe fecit copia curſuſque aquæ perennis. Ergo ſi quæris a me, quomodo aqua fiat: interrogabo invicem, quomodo aer fiat, aut terra. Si rerum elementa ſunt quatuor, non potes interrogare unde aqua ſit: quarta enim pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerum naturæ portio tam magna, poteſt aliud ex ſe ſemper effundere? Quomodo aer, & ipſe quarta pars mundi, ventos & auras movet, ſic aqua rivos & flumina. Si ventus eſt fluens aer, & flumen eſt fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, cum dixi, elementum eſt. Intelligis, quod ab illo proficiſcitur, non poſſe deficere.

CAP. XIII. Aqua, ait Thales, valentiſſi-

tiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. ſed & nos quoque aut in eadem ſententia, aut in ultima ſumus. Dicimus enim ignem eſſe, qui occupet mundum, & in ſe cuncta convertat. Hunc evanidum conſidere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne reſtincto, quam humorem: in hoc futuri mundi ſpem latere. Ita ignis exitus mundi eſt, humor primordium. Miraris amnes ex hoc poſſe exire ſemper, qui pro omnibus fuit, & ex quo ſunt omnia? Hic humor in diductione rerum ad quartas redactus eſt, ſic poſitus, ut fluminibus edendis ſufficere, ut rivis, ut fontibus poſſet. Quæ ſequitur, Thaletis inepta ſententia eſt. Ait *enim*, terrarum orbem aqua ſuſtineri, & vehi more navigii, mobilitateque ejus fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non eſt ergo mirum, ſi abundat humor ad flumina fundenda, cum mundus in humore ſit totus. Hanc veterem & rudem ſententiam explode. Nec eſt quod credas, in hunc orbem aquam ſubire per rimas, & facere ſentinam.

CAP. XIV. Ægyptii quatuor elementa fecere: deinde ex ſingulis bina, marem & fœminam. Aerem marem judicant, qua ventus eſt: fœminam qua nebuloſus & iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliam. Ignem vocant maſculum, qua ardet flamma, & fœminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant, ſaxa cauteſque: fœminæ nomen aſſignant huic tractabili ad culturam.

CAP. XV. Mare unde eſt? ab initio ſcilicet ita conſtitutum. habet ſuas venas, quibus impellitur atque æſtuat. Quomodo maris, ſic & hujus aquæ mitioris vaſta in occulto via eſt, quam nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt virium ejus ratio. Tantum ex illa, quantum ſuperfluum ſit, emit-

emittitur. Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentire poſſumus: ſed hoc amplius cenſeo. Placet natura regi terram: & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & venæ ſunt & arteriæ: illæ ſanguinis: hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua: & alia, per quæ ſpiritus currit: adeoque illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formavit, ut majores quoque noſtri aquarum appellaverint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantum ſanguis eſt, ſed multa genera humoris, alia neceſſarii, alia corrupti, ac paullo pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muci, ſalivæque & lacrymæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: ſic in terra quoque ſunt humoris genera complura. Quædam quæ natura durentur. Hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit avaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſdam vero locis terra humorque liqueſcit: ſicut bitumen, & cetera huic ſimilia. Hæc eſt cauſſa aquarum, ſecundum legem naturæ, voluntatemque naſcentium. Ceterum ut in noſtris corporibus, ita in illa ſæpe humores vitia concipiunt: ut ictus, aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut æſtus corrupere naturam, & ſulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus eſt, modo brevis. Ergo ut in corporibus noſtris ſanguis, cum percuſſa vena eſt, tandiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venæ ſciſſura ſubſedit, atque interclusit, vel aliqua alia cauſſa retro dedit ſanguinem: ita in terra, ſolutis ac patefactis venis, rivus aut flumen effunditur. Intereſt, quantum aperta ſit vena, quomodo conſumpta aqua ſit: modo exſiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, comprimit-

que

que quam fecerat viam: modo illa vis terræ, quam eſſe mutabilem diximus, deſinit poſſe alimenta in humorem convertere: aliquando autem exhauſta replentur: modo per ſe viribus recollectis, modo aliunde tranſlatis. Sæpe enim inania appoſita plenis humorem in ſe attrahunt. Sæpe terra ſi facilis eſt, ipſa in tabem reſolvitur, & humeſcit. Idem evenit ſub terra, quod in nubibus, ut ſpiſſetur, graviоremque, quam ut manere in natura ſua poſſit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in unum locis confluit. Sudorem aquileges vocant, quia guttæ quædam vel preſſura loci eliduntur, vel æſtu evocantur. Hic tenuis unda vix *fonti* ſufficit. At ex magnis cauſſis, magniſque conceptibus excidunt amnes, nonnumquam leviter, ſi aqua pondere ſuo ſe tantum detulit: nonnumquam vehementer & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus ejecit.

CAP. XVI. Sed quare quidam fontes ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſunt? Supervacuum eſt, nominare ſingula flumina, quæ certis menſibus magna, certis anguſta ſunt: & occaſionem ſingulis quærere, cum poſſim eamdem cauſſam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum purgatio, ſi nihil obſit, ſtatum diem ſervat, quemadmodum præſto eſt ad menſem ſuum partus: ſic aquæ intervalla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quædam autem intervalla minora ſunt, & ideo notabilia: quædam majora, nec minus certa. Et quid hoc mirum eſt, cum videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? Hiems numquam aberravit. Æſtas ſuo tempore incaluit. Autumni, veriſque, ut ſolet, facta mutatio eſt.

eſt. Tam ſolſtitium, quam æquinoctium, ſuos dies retulit. Sunt & ſub terra minus nota nobis jura naturæ, ſed non minus certa. Crede infra, quidquid vides ſupra. Sunt & illic ſpecus vaſti, ſunt ingentes receſſus, & ſpatia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpe illapſas urbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hæc ſpiritu plena ſunt. Nihil enim uſquam inane eſt, & ſtagna obſeſſa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innaſcuntur, ſed tarda & informia: ut in aere cæco pinguique concepta, & in aquis torpentibus ſitu: pleraque ex his cæca, ut talpæ & ſubterranei mures, quibus deeſt lumen, quia ſupervacuum eſt. Inde, ut Theophraſtus affirmat, piſces quibuſdam locis eruuntur.

CAP. XVII. Multa hoc loco tibi in mentem venient, quæ urbane in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, ſed cum dolabra ire piſcatum: Exſpecto ut aliquis in mari venetur. Quid eſt autem, quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus? Permutabimus ſedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora ſunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut vincit? In cubili natant piſces: ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam. Parum videtur recens mullus, niſi qui in convivæ manu moritur. Vitreis ollis incluſi offeruntur, & obſervatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante ſpiritu vertit, alios necant in garo, & condiunt vivos. Et ſunt qui fabulas putant, piſcem vivere poſſe ſub terra, & effodi, non capi. Quam incredibile illis videretur, ſi audirent natare in garo piſcem: & cænæ cauſſa occiſum eſſe ſuper cœnam, cum multum in deliciis fuit; & oculos, antequam gulam, pavit.

CAP.

CAP. XVIII. Permitte mihi, quæſtione ſepoſita, caſtigare luxuriam. Nihil eſt, inquis, mullo expirante formoſius. Ipſa colluctatione animam agenti rumor primum, deinde pallor ſuffunditur: quam æque variatur, & incerta facies inter vitam & mortem coloris eſt? Vacatio longa ſomniculoſæ inertiſque luxuriæ. Quam ſero experrecta, circumſcribi ſe & fraudari tanto bono ſenſit. Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro piſcatores fruebantur, qui coctum piſcem & exanimem in ipſo ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, ut nollent attingere, niſi eodem die captum piſcem: qui, ut ajunt, ſaperet ipſum mare. Ideo curſu advehebatur, ideo *geralis* cum anhelitu & clamore properantibus dabatur. Quo pervenere deliciæ? Is pro putrido jam piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magna tibi credere. Ipſe oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc faſtum pervenit venter delicatorum, ut guſtare non poſſint piſcem, niſi quem in ipſo convivio natantem, palpitantemque viderint. Quantum ad ſolertiam luxuriæ pereuntis accedit, tanto ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, uſitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil eſſe melius ſaxatili mullo. At nunc audimus: Nihil eſt moriente formoſius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exſultet, in quo trepidet. Ubi multum diuque laudatus eſt, ex illo perlucido vivario extrahitur: tunc ut quiſque peritior eſt, monſtrat: Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio: vide quas per latera venas agat: ecce ſanguineum putes ventrem: quam lucidum quiddam, cæruleumque ſub ipſo tempore effulſit! jam porrigitur & pallet, & in unum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo vi-

de-

dere mortem patris ſui ſuſtinet, quam optavit. Quotus quiſque funus domeſticum ad rogum proſequitur? Fratrum, propinquorumque extrema hora deſeritur: ad mortem mulli concurritur. Nihil enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi, quin utar interdum temerariis verbis, & proprietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam dentibus, & ventre, & ore contenti: oculis quoque guloſi ſunt.

CAP. XIX. Sed ut ad propoſitum revertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in ſubterraneis occultis, fertilem fœdorum ſitu piſcium. Si quando erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam adſpici, & turpem, ac noxiam guſtu. Certe cum in Caria circa Lorymam urbem talis exſiliſſet unda, periere quicumque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cœlo novus amnis oſtendit. Nec id mirum. Errant enim pinguia & differta, ut ex longo otio, corpora: ceterum inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia, ex qua ſalubritas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quod anguillæ quoque latebroſis locis naſcuntur: gravis & ipſe cibus ob ignaviam, utique ſi altitudo illas luti penitus abſcondit. Habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corrivatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtæ: quorum aliis ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu devorentur; alii ſub aliquo lacu emergunt. Jam quis ignorat, eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſus hoc pertinet? Ut appareat, hanc magnis amnibus æternam eſſe materiam, cujus non tanguntur extrema, ſicut fluminum & fontium.

CAP. XX. At quare aquis ſapor varius? propter quatuor cauſſas. Ex ſolo prima eſt, per

per quod feruntur. Secunda, ex eadem ſimulatione ejus naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæpe concipiunt corruptæ per injuriam. Hæ cauſſæ ſaporem dant aquis varium: hæ medicaminum potentiam: hæ gravem ſpiritum, odoremque peſtiferum: hæ levitatem gravitatemque, aut calorem, aut nimium rigorem. Intereſt, utrum per loca ſulphure, an nitro, an bitumine plena tranſeant. Hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo bibuntur. Hinc illud de quo Ovidius ait:

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum eſt, & ejus naturæ habet limum, ut corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus pulvis, ſi aquam attigit, ſaxum eſt: ſic e contrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret, & affigitur. Inde eſt, quod res abjectæ in eumdem lacum, lapideæ ſubinde extrahuntur. Quod in Italia quibuſdam locis evenit, ſive virgam, ſive frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paullatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, ſi notaveris albulam, & fere ſulphuratam aquam, circa canales ſuos tuboſque durari. Aliquam harum habent cauſſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, ut idem poeta ait,

Aut furit, aut patitur mirum gravitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, & nimia gravitate defertur in ſomnum: ſic aquæ hujus ſulphurea vis habet quoddam acrius ex aere noxio virus, quod mentem aut furore mo-

vet,

vet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali & Lynceſtius amnis:

Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quam ſi mera vina bibiſſet.

CAP. XXI. In quoſdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, ut tranſvolantes aves dejiciat: talis eſt aer, talis locus, ex quo lethalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aeris & loci peſtis, ipſa quoque temperatior noxa, nihil amplius quam tentat nervos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aer aquas inficit, ſimileſque regionibus reddit, per quas, & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini vis exſiſtit etiam in aceto. nulla res eſt, quæ non ejus a quo naſcitur, notas reddat.

CAP. XXII. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo. Sive ille æternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſive initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanus, & quodcumque ex illo mare terras interluit. Judicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, ut Iſtrum, ut Nilum, vaſtos amnes, magiſque inſignes, quam ut dici poſſit, eamdem illis originem, quam cæteris eſſe.

CAP. XXIII. Hæc eſt ergo aquarum diviſio, ut quibuſdam videtur. Poſt illam cæleſtes, quas ex ſuperioribus nubila ejiciunt. Ex terrenis aliæ ſunt, ut ita dicam, ſupernatantes, quæ in ſumma humo repunt: aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio.

CAP. XXIV. Quare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferveant in tantum, ut non poſſint eſſe uſui, niſi aut in aperto evanuere, aut mixtura frigidæ intepuere,

plures cauſſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubjecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus dracones & miliaria & complures formas, in quibus aere tenui fiſtulas ſtruimus, per declive circumdatas: ut ſæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatii, quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri: quem non falli credent ii, quibus balnearia ſine igne caleſiunt. Spiritus in illa fervens loco æſtuanti infunditur. Hic per tubos lapſus, non aliter quam igne ſubdito, parietes & vaſa balnei caleſacit. Omnis denique frigida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem evaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introeuntes aquas, calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuque teſtantur. Reddunt enim qualitatem ejus, qua caluerunt, materiæ. Quod ne accidere mireris, vivæ calci aquam infunde, fervebit.

CAP. XXV. Quædam aquæ mortiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, advenas fallit: quia non facie, non odore ſuſpecta eſt: qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de qua paullo ante retuli, aqua, ſumma celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur: nec aliter quam gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. Eſt autem noxia aqua in Theſſalia circa Tempe, quam & feræ & pecus omne devitat; per ferrum & æs exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi: nec arbuſta quidem ulla alit, & herbas necat. Quibuſdam

dam fluminibus vis ineſt mira. Alia enim ſunt, quæ pota inficiunt greges ovium: intraque breve tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam: quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt: quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt: uterque ex eodem lacu exeunt, diverſa facturi. In Macedonia quoque, ut ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oves volunt, adducunt. Quod ut diutius potavere, non aliter quam infectæ mutantur. At ſi illis lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector eſt: ad Ceronem eundem gregem appellunt. Auctores novos habeo, eſſe in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: eſſe in Cappadocia, quo poto equis, nec ulli præterea animali, color mutatur, & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi projecta non poſſunt, licet gravia ſint. Hujus rei palam cauſſa eſt. quamcumque vis rem expende, & contra aquam ſtatue, dummodo utriuſque par ſit modus: ſi aqua gravior eſt, leviorem rem, quam ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet: quanto erit levior, graviora deſcendent. At ſi aquæ, & ejus rei quam contra penſabis, par pondus erit: nec peſſum ibit, nec exſtabit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidem, ſed pæne merſa, ac nulla eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam pæne tota efferantur: quædam ad medium ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibrium aquæ deſcendant. Namque cum utriuſque pondus par eſt, neutraque res alteri cedit; graviora deſcendunt, leviora geſtantur. Grave autem & leve eſt, non æſtimatione noſtra, ſed comparatione ejus quo vehi debet. Itaque ubi aqua gravior eſt homi-

ris corpore, aut ſaxi, non finit id quo non vincitur, mergi. Sic evenit, ut in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leves, ex quibus quæ conſtant inſulæ, in Lydia natant. Theophraſtus eſt auctor. Ipſe ad Cutylias natantem inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Stationenſi. Cutyliarum inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua ſuſtinetur; & in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, ſed & aura. Nec umquam illi per diem & noctem in uno loco ſtatio eſt: adeo movetur levi flatu. Huic duplex cauſſa eſt. Aquæ gravitas medicatæ, & ob hoc ponderoſæ; & ipſius inſulæ materia vectabilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamvis arbores alat. Fortaſſe enim leves truncos, frondeſque in lacu ſparſas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, invenies exeſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit, utique circa medicatorum fontium rivos: quæ ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidantur. Neceſſario leve eſt, quod ex ventoſo inanique concretum eſt. Quorumdam cauſſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeo ut quarumdam viſcera longa ſterilitate præcluſa, ad conceptum relaxaverit: quare quædam in Lycia aquæ conceptum fœminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parum tenax vulva eſt. Quod ad me attinet, pono iſta inter temere vulgata. Creditum eſt, quaſdam aquas ſcabiem adferre corporibus, quaſdam vitiliginem, & fœdam ex albo varietatem, ſive infuſa ſive pota ſit. quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non graviſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallum coeunt? Contra autem eſt. tenuiſſimis

ſimis enim hoc evenit, quas frigus ob ipſam tenuitatem facillime gelat. Unde autem fiat ejuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cæleſtis minimum in ſe terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis: donec omni aere excluſo in ſe tota compreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt.

CAP. XXVI. Æſtate quædam flumina augentur, ut Nilus, cujus alias ratio reddetur. Theophraſtus eſt auctor, in Ponto quoque quoſdam amnes creſcere tempore æſtivo; quatuor autem eſſe judicant cauſſas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra eſt: aut quia majores in remoto imbres ſunt, quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita, tacite ſuffunditur. Tertia, ſi crebrioribus ventis oſtium cæditur, & reverberatur fluctu, amnis reſtitit: qui creſcere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio eſt ſiderum. Hæc enim quibuſdam menſibus magis urgent, & exhauriunt flumina: cum longius receſſerunt, minus conſumunt, atque trahunt. Itaque quod impendio ſolebat, id incremento accedit. Quædam flumina palam in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paullatim, & intercidunt: eadem ex intervallo revertuntur, recipiuntque & nomen & curſum. Cauſſa manifeſta eſt, ſub terra vacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illo itaque recepta flumina curſus egere ſecreto: ſed cum primum aliquid ſolidi, quod obſtaret, occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiere curſum ſuum.

Sic ubi terreno Lycus eſt epotus hiatu,

 Ex.

Exſiſtit procul hinc, alioque renaſcitur ore.
Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapſus,
Redditur Argolicis ingens Eraſinus in undis.

Idem & in Oriente Tigris facit: abſorbetur, & deſideratus diu, tandem longe remoto loco, non tamen dubius, an idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta ejectant: ut Arethuſa in Sicilia, quinta quaque æſtate per Olympia. Inde opinio eſt, Alphæon ex Achaja eo uſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec ante quam in Syracuſano littore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia ſunt, victimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illic redundare. Hoc & a te traditum eſt in poemate, Lucili cariſſime, & a Virgilio qui alloquitur Arethuſam:

Sic tibi cum fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.

Eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnum intervallum temporis, fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatuſque eſt. Hoc quibuſdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutum, ſed folia, teſtaſque, & quidque putre jacuit, expellant: ubique autem facit mare: cui hæc natura eſt, ut omne immundum ſtercoroſumque littoribus impingat. Quædam vero partes maris id certis temporibus faciunt: ut circa Meſſanam & Mylas fimo quiddam ſimile, turbulentum in littus mare profert, fervetque & æſtuat, non ſine odore fœdo. Unde illic ſtabulare Solis boves, fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorumdam: utique inibi tempus ejus rei, de qua quæritur, inobſervatum & incertum eſt. Ita-

taque proxima quidem inveniri, & vicina non poteſt cauſſa, ceterum publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ ſecunda vis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt quidquid inſedit, magis minuſve æſtuant. Mare vero cadavera, ſtramentaque, & naufragorum reliquiis ſimilia, ex intimo trahit: nec tantum tempeſtate fluctuque, ſed tranquillum quoque placidumque purgatur.

CAP. XXVII. Sed monet me locus, ut quæram, cum fatalis dies diluvii venerit, quemadmodum magna pars terrarum undis obruatur. Utrum Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exſurgat: an crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſa æſtate hyems pertinax, immenſam vim aquarum ruptis nubibus dejiciat. An flumina tellus largius fundat, aperiatque fontes novos: aut non ſit una tanto malo cauſſa, ſed omnis ratio conſentiat: & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia uno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturæ, utique ubi in finem ſui properat. Ad originem rerum parce utitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus: ſubito ad ruinam toto impetu venit. Quam longo tempore opus eſt, ut conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus tener educatur? quam diligenti nutrimento obnoxium noviſſime corpus adoleſcit? at quam nullo negotio ſolvitur? Urbes conſtituit ætas: hora diſſolvit. Momento fit cinis: diu ſilva. Magna tutela ſtant ac vigent omnia: cito ac repente diſſiliunt. Quidquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit, in exitium mortalium ſatis. Ergo cum affuerit illa neceſſitas tempo-

ris, multa ſimul fata cauſſas movent: nec ſine concuſſione mundi tanta mutatio eſt, ut quidam putant, inter quos Fabianus eſt. Primo immodici cadunt imbres, & ſine ullis ſolibus triſte nubilo cœlum eſt: nebulaque continua, & ex humido ſpiſſaque caligine, numquam exſiccantibus ventis. Inde vitium ſatis, & ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quæ ſeruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit: mox injuriam & validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt & vitis; atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt: jam nec gramina aut pabula læta aquis ſuſtinet, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur: quare ilex & quercus excutitur, & quæcumque in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta, & in imum uſque receptis aquis fundamenta deſidunt, ac tota humus ſtagnat, fruſtra titubantium fulcra tentantur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, & lutoſa humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magiſque nimbi ingruunt, & congeſtæ ſæculis tabuerunt nives, devolutus torrens altiſſimis montibus rapit ſilvas male hærentes, & ſaxa revolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos ovium greges devehit, vulſiſque minoribus tectis, quæ in tranſitu abduxit, tandem in majora violentus oberrat. Urbes, & implicitos trahit mœnibus ſuis populos, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeo ſimul, & quod opprimeret, & quod mergeret, venit. Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus raptis plana paſſim populatur. Noviſſime ruina mgna gentium clarus onuſtuſque diffunditur. flumina vero ſuapte natura vaſta, & tempeſtatibus rapta, alveos relinquunt. Quid

tu

tu eſſe Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubium, quibus torrens etiam in canali ſuo curſu eſt, cum ſuperfuſi novas ſibi fecere ripas, ac ſciſſa humo ſimul exceſſere alveo? Quanta cum præcipitatione volvuntur, ubi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus, ſed latiſſime velut per anguſtum aquas implet? Cumque Danubius non jam radices, nec media montium ſtringit, ſed juga ipſa ſolicitat, ferens ſecum madefacta montium latera rupeſque dejectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus a continente receſſerunt. Deinde non inveniens exitum (omnia enim ſibi ipſe præcluſerat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque urbium uno vortice involvit. Interim permanent imbres, fit cœlum gravius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt: & quidem horrida & terribilis, intercuſſu luminis diri. crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare: tunc primum auctum fluminum acceſſu, & ſibi anguſtum, jam promovet littus: non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen major, ut maligno oſtio retenta, reſtagnat, & agros in formam unius lacus redigit. Jam omnia, qua proſpici poteſt, aquis obſidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & immenſa ubique altitudo eſt: tantum in ſummis montium jugis vada ſunt. In ea excelſiſſima cum liberis conjugibuſque fugere, actis ante ſe gregibus: diremptum inter miſeros commercium ac tranſitus: quoniam quidquid ſubmiſſius erat, id unda complevit. Editiſſimis quibuſque adhærebant reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc unum ſolatio fuit, quod tranſierat in ſtuporem metus. non vacabat timere mirantibus:

ne dolor quidem habebat locum. Quippe viam ſuam perdidit in eo, qui ultra ſenſum mali miſer eſt. Ergo inſularum modo eminent montes, & ſparſas Cycladas augent, ut ait ille poetarum ingenioſiſſimus egregie, ſicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat: deerant quoque littora ponto.

niſi tantum impetum ingenii & materiæ ad pueriles ineptias reduxiſſet.

Nat lupus inter oves, fulvos vehit unda leones.

Non eſt res ſatis ſobria, laſcivire devorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confuſionis imaginem cepit, cum dixit:

Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos.

---- Preſſæque labant ſub gurgite turres.

Magnifice hoc, ſi non curavit, quid oves & lupi faciant. Natari autem in diluvio & in illa rapina poteſt? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, merſum eſt? Concepiſti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cœlo ipſo in terram ruente. Perfer. Scies, quid deceat, ſi cogitaveris orbem terrarum natare. Nunc ad propoſitum revertamur.

CAP. XXVIII. Sunt qui exiſtiment, immodicis imbribus vexari terras poſſe, non obrui. Magno impetu magna ferienda ſunt. Faciet pluvia ſegetes malas, fructum grando decutiet, intumeſcent rivis flumina: ſed reſident. Quibuſdam placet moveri mare, & illinc cauſſam tantæ cladis accerſi. Non poteſt torrentium, aut imbrium, aut fluminum injuria fieri tam grande naufragium. Ubi inſtat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere aſſiduos imbres, & non eſſe modum pluviis conceſſerim: ſuppreſſis aquilonibus, & flatu ſicciore, auſtris nubes & imbres & amnes abundare.

Sed

......Sed adhuc in damna profectum eſt .
Sternuntur ſegetes , & deplorata colonis
Vota iacent , longique perit labor irritus
anni .

Non lædi debent terræ, ſed abſcondi. Denique cum per iſta proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & fluctum ultra extremum tempeſtatis maximæ veſtigium mittunt. Deinde a tergo ventis ſurgentibus, ingens æquor evolvunt, quod longe a conſpectu littoribus frangitur. Deinde ubi littus bis terque prolatum eſt, & pelagus in alieno conſtitit, velut admoto malo cominus procurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam ut aeris, ut ætheris, ſic hujus elementi larga materia eſt, multoque in abdito plenior. Hæc fatis mota, non æſtu, (nam æſtus fati miniſterium eſt) attollit vaſto ſinu fretum, agitque ante ſe. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis tutis hominum receptaculis ſupereſt. Nec id aquis arduum eſt, quoniam æquo terris faſtigio aſcenderet. Si quis excelſa perlibret, maria paria ſunt. Nam par undique ſibi ipſa tellus eſt. Cava & plana undique inferiora ſunt. Sed iſtis adeo in rotundum orbis æquatus eſt, in parte autem ejus & maria ſunt, quæ in unius æqualitatem pilæ coeunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paullatim devexa ſunt, fallunt: ſic non intelligimus curvaturas maris, & videtur planum quidquid apparet. At illud æquale terris eſt. Ideoque ut effluat, non magna mole ſe tollet: dum ſatis eſt illi, ut ſupra paria veniat, leviter exſurgere: nec a littore ubi inferius eſt, ſed a medio, ubi ille cumulus eſt, defluit. Ergo ut ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum lunæ ſoliſque coitum, omnibus aliis major undare: ſic hic qui ad occupandas terras emittitur, ſolitis maximiſque violentior, plus aquarum

trahit: nec antequam ſupra cacumina eorum, quos perfuſurus eſt, montium crevit, devolvitur. Per centena millia quibuſdam locis æſtus excurrit innoxius, & ordinem ſervat. Ad menſuram enim creſcit, iterumque decreſcit. At illo tempore ſolutus legibus; ſine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadem, qua conflagratio futura eſt. Utrumque fit, cum Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus eſt. Ergo quandoque placuere res novæ mundo, ſic in nos mare emittitur deſuper, ut fervor ignis, cum aliud genus exitii placuit.

CAP. XXIX. Quidam exiſtimant terram quoque concuti, & dirupto ſolo nova fluminum capita detegere, quæ amplius ut e pleno profundant. Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait curſu iſta ſyderum fieri: & adeo quidem id affirmat, ut conflagrationi atque diluvio tempus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quando omnia ſydera, quæ nunc diverſos agunt curſus, in Cancrum convenerint, ſic ſub eodem poſita veſtigio, ut recta linea exire per orbes omnium poſſint: inundationem futuram, cum eadem ſyderum turba in Capricornum convenerit. Illic ſolſtitium, hic bruma conficitur. Magnæ potentiæ ſigna: quando in ipſa mutatione anni momenta ſunt. Et iſtas ego receperim cauſſas (neque enim ex uno eſt tanta pernicies) & illam quæ in conflagratione noſtris placet, huc quoque transferendam puto: ſive anima eſt mundus, ſive corpus: natura gubernante, ut arbores, ut ſata, ab initio ejus uſque ad exitum quidquid facere, quidquid pati debeat, incluſum eſt: ut in ſemine omnis futuri ratio hominis comprehenſa eſt. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans

ſans habet. totius enim corporis, & ſequentis ætatis in parvo occultoque lineamenta ſunt. Sic origo mundi, non minus ſolem & lunam, & vices ſyderum, & animalium ortus, quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quæ non ſecus quam hiems, quam æſtas, lege mundi venit. Itaque non pluvia iſtud fiet, ſed pluvia quoque: non incurſu maris, ſed maris quoque incurſu: non terræ motu, ſed terræ quoque motu. Omnia adjuvabunt naturam, ut naturæ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſſam, ad ſe inundandam, terra ipſa præſtabit: quam diximus eſſe mutabilem, & ſolvi in humorem. Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cum partes ejus interire debuerint, abolerive funditus totæ, ut de integro totæ, rudes innoxiæque generentur: nec ſuperſit in deteriora magiſter. plus humoris quam ſemper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id, quod debetur, penſa ſunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento ſtant, inæqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quidquid illi acceſſerit, neceſſe eſt in alienum locum exundet. Undare ergo terra debet, ut validiori infirma ſuccumbat. Incipiet ergo putreſcere, dehinc laxata ire in humorem, & aſſidua tabe defluere. Tunc exſilient ſub montibus flumina, ipſoſque impetu quatient: inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, ſummi ſcaturient montes: quemadmodum in morbum tranſeunt ſana, & ulceri vicina conſentiunt: ut quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis ſaxo, per fretum ſalient, & maria inter ſe component. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes

no-

novum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos menſes hiems, æſtas prohibebitur; & quodcumque terras ſydus exſiccat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt tot nomina, Caſpium & Rubrum mare, Ambracii & Cretici ſinus, Propontis & Pontus. Peribit omne diſcrimen. Confundetur quidquid in ſuas partes natura digeſſit. Non muri quemquam, non turres tuebuntur. Non proderunt templa ſupplicibus, nec urbium ſumma: quippe fugientes unda præveniet, & ex ipſis arcibus deferet. Alia ob occaſu, alia ab oriente concurrent: unus humanum genus condet dies. Quidquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quidquid ſupra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna peſſumdabit.

CAP. XXX. Sunt omnia, ut dixi, facilia naturæ: utique quæ a primo facere conſtituit, ad quæ non ſubito, ſed ex denuntiato venit. Jam autem a primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi unitate diſcederet, quando mergerentur terrena, decretum eſt: & ne ſit quandoque velut in novo opere, dura molitio, olim ad hæc maria ſe exercent. Non vides, ut fluctus in littora, tamquam exiturus, incurrat? Non vides, ut æſtus fines ſuos tranſeat, & in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Non vides, ut illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porro iſtinc, unde tantum tumultum vides, metus eſt e mari, & magno impetu erumpentibus fluviis? Ubi non humorem natura diſpoſuit, ut undique nos, cum voluiſſet, aggredi poſſet? Mentior, niſi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos avaritia aut defodit, aut aliqua cauſſa penetrare altius cogit, eruendi finis unda eſt. Adjice nunc, quod immanes ſunt in

abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Undique ergo erunt cauſſæ diluvio, cum aliæ aquæ ſubinfluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coercitæ vincent, & amnes amnibus jungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & majore hiatu ſolvet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtum venter exhaurit, quemadmodum eunt in ſudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis cauſſis quieſcentibus, intra ſe, quo mergatur, inveniet: ſic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitii. Tentatur divelliturque concordia, cum ſemel aliquid ex hac idonea diligentia remiſerit mundus: ſtatim undique ex aperto ſuperne, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam violentum, & incontinens ſui, tam contumax, infeſtumque retinentibus, quam magna vis undæ; utetur libertate permiſſa, & jubente natura, quæ ſcindit circuitque, complebit. Ut ignis diverſis locis ortus, cito miſcet incendium, flammis coire properantibus: ſic momento redundantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licentia undis erit: ſed peracto exitio generis humani, extinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterum aquas terra ſorbebit: natura pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget: & rejectus e noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus; antiquus ordo revocabitur. Omne ex integro animal generabitur: dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, niſi dum novi ſunt. Cito nequitia ſubrepit: virtus difficilis inventu eſt, rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

LIBER QUARTUS,

In quo de Pluvia, Grandine, & Nive agitur.

ARGUMENTUM.

IN Præfatione gratulatur Lucilio de otioſa Siciliæ procuratione, quæ Muſis, & litteris ejus ſpatium daret. Monet præterea, ne adulatoribus præbeat latus. Laudes deinde Callionis fratris interjectæ, & Siciliæ adjectæ.

Cap. I. Statim ab origine Nili incipit, & multa de Nilo docta, & amœna interſpargit. Inde ad grandinem, nivem, glaciem, pluviam abſcedit, & occaſione tam bella, & oblata, adverſus nivatas, & glaciatas potiones, ac Romanam luxuriam litigare incipit, nec litigium ante librum finit.

PRÆFATIO.

DElectat te, quemadmodum ſcribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium procurationis otioſæ. Delectabit, ſi continere id intra fines ſuos volueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturum te hoc non dubito. Scio quam ſis ambitioni alienus, quam familiaris otio & litteris. Turbam rerum hominumque deſiderent, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optime convenit. Nec mirum paucis iſtud contingere: imperioſi nobis ipſis & moleſti ſumus: modo amore noſtri, modo tædio laboramus: infelicem animum nunc ſuperbia inflamus, nunc cupiditate diſtendimus: a-

lias

lias voluptate laxamus, alias ſolicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimum, numquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaque aſſidua ſit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turba quantum potes, te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas, artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiam ſi bene caveris, non eris. Mihi crede capieris, ſi proditioni ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ: etiam cum rejiciuntur, placent: ſæpe excluſæ, noviſſime recipiuntur. Hoc enim ipſum imputant, quod repelluntur, & ſubigi ne contumelia quidem poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen verum. Ea maxime quiſque patet, qua petitur. Fortaſſe enim ideo, quia patet, petitur. Sic ergo formare, ut ſcias non poſſe te conſequi, ut ſis impenetrabilis. cum omnia caveris, per ornamenta feriet. Alius adulatione clam utetur parce: alius ex aperto, palam ruſticitate ſimulata, quaſi ſimplicitas illa, non ars ſit. Plancus artifex ante Villejum maximus, ajebat non eſſe occulte, nec ex diſſimulato blandiendum. Perit, inquit, procari, ſi latet. Plurimum adulator cum deprehenſus eſt, proficit: plus etiamnum ſi objurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos in perſona tua Plancos cogita: & hoc non eſſe remedium tanti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego nil cognovi ſubtilius in omnibus rebus, maxime in diſtinguendis & curandis vitiis, ſæpe dicebat, adulationi nos opponere, non claudere oſtium. Et quidem ſic, quemadmodum opponi amicæ ſolet. Quæ ſi impulit, grata eſt: gratior, ſi effregit. Demetrium egregium virum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem ſibi eſſe ad divitias viam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis. Nec invidebo, inquit, vobis hanc artem,

artem, ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendique aleam ſubeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quemadmodum non ſolum facili, ſed etiam hilari via pecuniam faciant, gaudenteſque diſpolient. Te, inquit, longiorem Fido Annæo jurabo, & Apollonio Pycta, quamvis ſtaturam habeas Thracæ incompoſiti. Hominem quidem non eſſe ullum liberaliorem, non mentiar, cum poſſis videri omnibus donaſſe, quidquid dereliquiſti. Ita eſt, mi Junior. quo apertior eſt adulatio, quo improbior, quo magis frontem ſuam perfricuit, cecidit alienam, hoc citius expugnat. Eo enim jam dementiæ venimus, ut qui parce adulatur, pro maligno ſit. Solebam tibi dicere, Gallionem fratrem meum (quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non poteſt) alia vitia non noſſe, hoc etiam odiſſe, ab omni illum parte tentaſti. Ingenium ſuſpicere cœpiſti, omnium maximum & digniſſimum, quod conſecrari mallet, quam conteri: pedes abſtulit. Frugalitatem laudare cœpiſti, prima ſtatim verba præcidit. Cœpiſti mirari comitatem & incompoſitam ſuavitatem: quæ illos quoque, quos tranſit, abducit, gratuitum etiam in obvios meritum. Nemo enim mortalium uni tam dulcis eſt, quam hic omnibus: cum interim tanta naturalis boni vis eſt, uti artem ſimulationemque non redoleat. Nemo non imputari ſibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoque loco blanditiis tuis reſtitit, ut exclamares inveniſſe te inexpugnabilem virum adverſus inſidias, quas nemo non in ſinum recipit. Eo quidem magis hanc ejus prudentiam, & in evitando inevitabili malo pertinaciam te ſuſpicere confeſſus, quia ſperaveras poſſe apertis auribus recipi, quamvis

vis blanda diceres, quia vera dicebas. Sed eo magis intellexit obſtandum. Semper enim falſis a vero petitur veritas. Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi male egeris mimum, & quaſi ille aliquid jocorum aut doli ſuſpicatus ſit. Non deprehendit te, ſed repulit. Ad hoc exemplar componere. Cum quis ad te adulator acceſſerit, dicito: I tu, iſta verba, quæ jam ab alio magiſtratu ad alium cum lictoribus tranſeunt, ferto ad aliquem, qui paria facturus, vult quidquid dixeris, audire. Ego nec decipere volo, nec decipi poſſum. Laudari me a vobis, niſi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem neceſſe eſt in hoc deſcendere, ut te petere cominus poſſint? Longum inter vos intervallum ſit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc ulli debeas? Ipſe te lauda. dic: Liberalibus me ſtudiis tradidi, quamquam paupertas alia ſuaderet, & ingenium eo duceret, ubi præſens ſtudii pretium eſt. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad ſalutare philoſophiæ ſtudium contuli. Oſtendi in omne pectus cadere virtutem, & eluctatus natalium anguſtias, nec ſorte me, ſed animo menſus, par maximis ſteti. Non mihi inimicitia Getulici Caji fidem eripuit, non in aliorum perſonam infeliciter amatorum, Meſſala & Narciſſus, diu publici hoſtes, antequam ſui, propoſitum meum potuerunt evertere. Cervicem pro fide oppoſui. Nullum verbum mihi, quod non ſalva conſcientia procederet, excuſſum eſt. Pro amicis omnia timui, pro me nihil. niſi ne parum bonus amicus fuiſſem. Non mihi muliebres fluxere lacrymæ; non e manibus ullius ſupplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec viro feci. Periculis meis major, paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quod experiri voluiſſet, quanti æſtimarem fidem. Non debebat mihi parvo

res

res tanta conſtare. Nec examinavit me quidem diu: neque enim paria pendebant, utrum ſatius eſſet me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu *in ultimum* conſilium, quo me eriperem furori potentium, miſi. Videbam apud Cajum tormenta, videbam ignes. Sciebam olim ſub illo in eum ſtatum res humanas decidiſſe, ut inter miſericordiæ opera haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore deſilui, ne viderer pro fide tantum mori poſſe. Adjice nunc invictum muneribus animum, & in tanto avaritiæ certamine numquam ſuppoſitam manum lucro. Adjice nunc victus parſimoniam, ſermonis modeſtiam, adverſus minores humanitatem, adverſus majores reverentiam. Poſt hoc ipſe te conſule, verane an falſa memoraveris. Si vera ſunt, coram magno teſte laudatus es: ſi falſa, ſine teſte deriſus es. Poſſum & ipſe nunc videri te aut captare, aut experiri. Utrumlibet crede, & omnes timere a me incipe. Virgilianum illud excute.

Nuſquam tuta fides.

Aut Ovidianum:

.... Qua terra patet, fera regnat Erynnis.

In facinus juraſſe putes.

Aut illud Menandri: (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenii ſui concitavit, deteſtatus conſenſum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos vivere: & in ſcenam velut ruſticus poeta proſiluit. Non ſenem excepit, non puerum, non fœminam, non virum: & adjicit, non ſingulos peccare, nec paucos, ſed jam ſcelus eſſe contextum. Fugiendum ergo, & in ſe redeundum eſt, imo etiam a ſe recedendum. Hoc tibi, etſi dividimur mari, præſtare tentabo, ut dubium viæ, injecta manu,

nu, ad meliora perducam. Et ne ſolitudinem ſentias, hinc tecum miſcebo ſermones. Erimus una, qua parte optimi ſumus: dabimus invicem conſilia, non ex vultu audientis pendentia. Longe te ab iſta provincia abducam, ne forte magnam hiſtoriis eſſe fidem credas, & placere tibi incipias, quotiens cogitaveris. Hanc ego habeo ſub meo jure provinciam, quæ maximarum urbium exercitus & ſuſtinuit & fregit, cum inter Carthaginem, & Romam ingentis belli pretium jacuit, cum quatuor Romanorum principum, id eſt, totius imperii vires contractas in unum locum vidit, altamque Pompeji fortunam erexit, Cæſaris fatigavit, Lepidi tranſtulit, omniumque cepit: quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit; ex quo liquere mortalibus poſſet, quam velox foret ad imum lapſus ex ſummo, quamque diverſa via magnam potentiam fortuna deſtrueret. Uno enim tempore vidit Pompejum Lepidumque, ex maximo faſtigio aliter ad extrema dejectos, cum Pompejus alienum exercitum fugeret, Lepidus ſuum.

CAP. I. Itaque ut te tota mente abducam, quamvis multa habeat Sicilia in ſe, circaque ſe mirabilia, omnes interim provinciæ tuæ quæſtiones præteribo, & in diverſum cogitationes tuas abſtraham. Quæram enim tecum id quod libro ſuperiore diſtuli: Quid ita Nilus æſtivis menſibus abundet. Cui Danubium ſimilem habere naturam philoſophi tradiderunt, quod & fontis ignoti, & æſtate quam hieme major ſit. Utrumque apparuit falſum. Nam & caput ejus in Germania eſſe comperimus: & æſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram ſuam Nilo, primis caloribus, cum ſol vehementior inter extrema veris nives emollit, quas ante conſumit, quam intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo vero æſtatis mi-

minuitur, & ad hibernam magnitudinem redit, atque ex ea demittitur.

CAP. II. At Nilus ante exortum caniculæ augetur mediis æſtibus, ultra æquinoctium. Hunc nobiliſſimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, ut eo tempore inundaret Ægyptum, quo maxime uſta fervoribus terra undam altius traheret, tantum hauſura, quantum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in ea parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetam aquis cœleſtibus terram non adjuvent. Unam, ut ſcis, Ægyptus in hoc ſpem ſuam habet. Proinde aut ſterilis annus aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorum adſpicit cœlum. Quare non cum poeta meo jocor, & illi Ovidium ſuum impingo? qui ait:

...... Nec pluvio ſupplicat herba Jovi.

Unde creſcere incipiat ſi comprehendi poſſet, cauſſæ quoque incrementi invenirentur. Nunc vero magnas ſolitudines pervagatus, & in paludes diffuſus, gentibus ſparſus, circa Philas primum ex vago & errante colligitur. Philæ inſula eſt aſpera & undique prærupta: duobus in unum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & ejus nomen ferunt. Urbem totam complectitur. Hanc Nilus magnus magis quam violentus egreſſus Æthiopiam arenaſque, per quas iter ad commercia Indici maris eſt, prælabitur. Excipiunt eum cataractæ, nobilis inſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſaſque pluribus locis rupes Nilus inſurgit, & vires ſuas concitat. Frangitur enim occurrentibus ſaxis, & per anguſta eluctatus, ubicumque vincit, aut vincitur, fluctuat: & illic excitatis primum aquis, quas ſine tumultu leni alveo duxerat, violentus, & torrens per malignos tranſitus proſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id luto-

ſus & turbidus fluit. At ubi ſcopulos verberavit, ſpumat: & illi non ex natura ſua, ſed ex injuria loci color eſt. Tandemque eluctatus obſtantia, in vaſtam altitudinem ſubito deſtitutus cadit, cum ingenti circumjacentium regionum ſtrepitu. Quem perferre gens ibi a Perſis collocata non potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora translatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini parvula navigia conſcendunt, quorum alter navem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam inſaniam Nili, & reciprocos fluctus volutati, tandem tenuiſſimos canales tenent, per quos anguſta rupium effugiunt: & cum toto flumine effuſi, navigium ruens manu temperant, magnoque ſpectantium metu in caput nixi, cum jam adploraveris, merſoſque atque obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ceciderant, loco navigant, tormenti modo miſſi. Nec mergit cadens unda, ſed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa inſulam, quam modo retuli, Philas noſcitur. Exiguo ab hac ſpatio petra dividitur, ἄβατον Græci vocant: nec illam ulli, niſi antiſtites calcant: illa primum ſaxa auctum fluminis ſentiunt. Poſt magnum deinde ſpatium duo eminent ſcopuli: Nili venas vocant incolæ: ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire poſſet Ægyptum. In hæc ora ſtipem ſacerdotes, & aurea dona præfecti, cum ſolenne venit ſacrum, jaciunt. Hinc jam manifeſtus novarum virium Nilus, alto ac profundo alveo fertur, ne in latitudinem excedat objectu montium preſſus. Circa Memphim demum liber, & per campeſtria vagus, in plura ſcinditur flumina, manuque canalibus factis, ut ſit modus in derivantium poteſtate, per totam diſcurrit Ægyptum. Initio diducitur, deinde con-

tinua-

tinuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris ſtagnat: curſum illi violentiamque eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra lævaque totam amplexus *Ægyptum*. Quantum crevit Nilus, tantum ſpei in annum eſt. Nec computatio fallit agricolam: adeo ad menſuram fluminis reſpondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquam inducit, & terram. Nam cum turbulentus fluat, omnem in ſiccis atque hiantibus locis fæcem relinquit: & quidquid pingue ſecum tulit, arentibus locis allinit: juvatque agros duabus ex cauſſis, & quod inundat, & quod oblimat. Ita quidquid non adiit, ſterile ac ſqualidum jacet. Si crevit ſuper debitum, nocuit. Mira æque natura fluminis, quod cum ceteri amnes abluant terras & eviſcerent, Nilus tanto ceteris major, adeo nihil exedit, nec abradit, ut contra adjiciat vires, minimumque in eo ſit quod ſolum temperet. Illato enim limo, arenas ſaturat ac jungit. Debetque illi Ægyptus non tantum fertilitatem terrarum, ſed ipſas. Illa facies pulcherrima eſt, cum jam ſe in agros Nilus ingeſſit. Latent campi, opertæque ſunt valles, oppida inſularum modo exſtant. Nullum in mediterraneis, niſi per navigia commercium eſt. Majorque eſt lætitia gentibus, quo minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque cum ſe ripis continet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcumque elegeris ex his, mare eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud littus porrigit. Ceterum beluas, marinis vel magnitudine vel noxa pares, educat. Et ex eo quantus ſit, æſtimari poteſt, quod ingentia animalia & pabulo ſufficienti, & ad vagandum loco, continet. Babillus virorum optimus, in omni litterarum genere rariſſimus, auctor eſt, cum ipſe præfectus obtineret Ægyptum, Heracleotico o-

ſtio

ſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorum a mari occurrentium, & crocodilorum a flumine adverſum agmen agentium, velut pro partibus prælium. Crocodilos ab animalibus placidis morſuque innoxiis victos. His ſuperior pars corporis dura & impenetrabilis eſt etiam majorum animalium dentibus; at inferior mollis ac tenera: hanc delphini ſpinis, quas dorſo eminentes gerunt, ſubmerſi vulnerabant, & in adverſum enixi dividebant. Reciſis hoc modo pluribus, ceteri velut acie verſa refugerunt. Fugax animal audaci, audaciſſimum timido. Nec illos Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietate ſuperant, ſed contemptu & temeritate. Ultro enim inſequuntur, fugienteſque injecto trahunt laqueo; plerique pereunt, quibus minus præſens animus ad perſequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detuliſſe, Theophraſtus eſt auctor. Biennio continuo, regnante Cleopatra, non aſcendiſſe, decimo regni anno & undecimo conſtat. Significatam ajunt duobus rerum potientibus defectionem. Antonii enim Cleopatræque defecit imperium. Per novem annos non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſæculis, Callimachus eſt auctor. Sed nunc ad inſpiciendas cauſſas, propter quas æſtate Nilus creſcat, accedam, & ab antiquiſſimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Aethiopiæ jugis ſolutas nives ad Nilum uſque decurrere. In eadem opinione omnis vetuſtas fuit. Hoc Aeſchylus, Sophocles, Euripides tradunt. Sed falſum eſſe, argumentis plurimis patet. Primo Aethiopiam ferventiſſimam eſſe, indicat hominum aduſtus color, & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa velut igni fervefcunt, non tantum medio, ſed inclinato quoque die: ardens pulvis, nec humani veſtigii patiens: argentum replumbatur: ſignorum coagmenta ſolvuntur:

tur : nullum materiæ ſuperadornatæ manet experimentum . Auſter quoque , qui ex illo tractu venit, ventorum calidiſſimus eſt . Nullum ex his animalibus quæ latent bruma , umquam reconditur. Etiam per hiemem in ſummo & aperto ſerpens eſt . Alexandriæ quoque, quæ longe ab hujuſmodi immodicis caloribus eſt poſita , nives non cadunt: ſuperiora etiam pluvia carent . Quemadmodum ergo regio tantis ſubjecta fervoribus duraturas per totam æſtatem nives recipit ? Quas ſane aliqui montes illic quoque excipiant : numquam tamen magis quam Thraciæ juga aut Caucaſus . Atqui horum montium flumina vere & prima æſtate intumeſcunt, deinde hibernis minora ſunt . Quippe *vernis* temporibus imbres nivem diluunt: *reliquias* ejus primus calor diſſipat . Nec Rhenus , nec Rhodanus, nec Iſter, nec Cayſtrus ſubjacent malo : æſtate proveniunt . Altiſſimæ ſunt & in illis Septentrionalibus jugis nives. Phaſis quoque per id tempus & Boryſthenes creſceret, ſi nives flumina poſſent contra æſtatem magna producere . Præterea ſi hæc cauſſa attolleret Nilum , æſtate prima pleniſſimus flueret. Tunc enim maximæ & integræ adhuc nives , ex molliſſimoque tabes eſt . Nilus autem per menſes quatuor liquitur, & illi æqualis acceſſio eſt . Si Thaleti credis, Eteſiæ diſcedenti Nilo reſiſtunt , & curſus ejus acto contra oſtia mari ſuſtinent: ita reverberatus in ſe recurrit : nec creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit , & quacumque mox potuit , inconceſſus erumpit . Euthymenes Maſſilienſis teſtimonium dicit : Navigavi, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit major, quamdiu Eteſiæ tempus obſervant : tunc enim ejicitur mare inſtantibus ventis. Cum reſederint, & pelagus conquieſcit , minorque diſcedenti inde vis Nilo eſt . Ceterum dulcis maris ſapor eſt , &

ſimi-

ſimiles Niloticis beluæ. Quare ergo, ſi Nilum Eteſiæ provocant, & ante illos incipit incrementum ejus, & poſt eos durat? Præterea non fit major, quo illi flavere vehementius? Nec remittitur, incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, ſi illorum viribus creſceret. Quid, quod Eteſiæ littus Aegyptium verberant, & contra illos Nilus deſcendit, inde venturus, unde illi, ſi origo ab illis eſſet? Præterea ex mari purus & cæruleus effluerет, non ut nunc turbidus venit. Adde, quod teſtimonium ejus teſtium turba coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cum ignota eſſent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc vero tota exteri maris ora mercatorum navibus ſtringitur: quorum nemo narrat nunc cæruleum Nilum, aut mare ſaporis alterius. quod & natura credi vetat: quia dulciſſimum quodque & leviſſimum ſol trahit. Præterea quare hieme non creſcit? & tunc poteſt ventis concitari mare, aliquanto quidem majoribus. Nam Eteſiæ temperati ſunt. Quod ſi e mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret Aegyptum. At nunc per gradus creſcit. Oenopides Chius ait, hieme calorem ſub terris contineri: ideo & ſpecus calidos eſſe, & tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno calore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adjuvetur, tenuari, deinde creſcere per æſtatem: quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus. Quod ſi verum eſſet, æſtate flumina creſcerent, omneſque putei æſtate abundarent. Deinde non calorem hieme ſub terris eſſe majorem. Aqua & ſpecus & putei tepent: quia aera rigentem extrinſecus non recipiunt. Ita non calorem habent, ſed frigus excludunt. Ex eadem cauſſa æſtate refrigeſcunt: quia illo remotus ſeductuſque

aer calefactus non pervenit. Diogenes Apolloniates ait: Sol humorem ad ſe rapit: hunc exſiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem non poteſt, ut una ſicca ſit tellus, alia humeat. Sunt enim perforata omnia, & invicem pervia. Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra acciperet, exaruiſſet. Ergo undas ſol trahit: ſed ex his quæ premunt, maxime hæc meridiana ſunt. Terra cum exaruit, plus ad ſe humoris adducit. ut in lucernis oleum illo fluit, ubi exuritur: ſic aqua illo incumbit, quo vis caloris & terræ æſtuantis arceſſit. Unde ergo trahitur? ex illis ſcilicet partibus ſemper hibernis, Septemtrionalibus, unde exundat. Ob hoc pontus in infernum mare aſſidue fluit rapidus, non ut cetera maria, alternatis ultro citro æſtibus, in unam partem ſemper pronus & torrens. Quod niſi faceret, hiſque itineribus, quod cuique deeſt, redderetur, quod cuique ſupereſt, emitteretur; jam aut ſiccata eſſent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare, cum pontus & amnes cuncti invicem commeent, non omnibus locis æſtate majora ſunt flumina? Aegyptum ſol magis percoquit. Itaque Nilus magis creſcit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare ulla pars terræ ſine humore eſt, cum omnis ad ſe ex aliis regionibus trahit: eoque magis, quo calidior eſt? Deinde quare Nilus dulcis eſt, ſi illi e mari unda eſt? Nec enim ulli flumini dulcior guſtus.

CAP. III. Grandinem hoc modo fieri, ſi tibi affirmavero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me teſtibus numera ſecundæ notæ, qui vidiſſe quidem ſe negant, ſed audiſſe. Aut quod hiſtorici faciunt, &

ipſe

ipſe faciam. Illi cum multa mentiti ſunt ad arbitrium ſuum, unam aliquam rem nolunt ſpondere: ſed adjiciunt; Penes auctores fides erit. Ergo ſi mihi parum credis, Poſidonius tibi auctoritatem promittet, tam in illo quod præteritum, quam in hoc quod ſecuturum eſt. Grandinem enim fieri ex nube aquoſa, etiam in humorem verſa, ſic affirmabit, tamquam interfuerit. Quare autem rotunda ſit grando, etiam ſine magiſtro ſcire potes, cum adnotaveris, ſtillicidium omne conglomerari. Quod & in ſpeculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis, aliaque omni lævitate: nam & in herbarum vel arborum foliis, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in rotundum jacent.

Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius unda?

Dura tamen molli ſaxa cavantur aqua.

aut, ut alius poeta ait:

Stillicidi caſus lapidem cavat.——

& hæc ipſa excavatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoque ſimile eſſe quod cavat. Locum enim ſibi ad formam & habitum ſuum exſculpit. Præterea poteſt, etiam ſi non fuerit grando talis, cum defertur, corrotundari, & toties per ſpatium aeris denſi devoluta æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt: quia non eſt tam ſolida, imo fuſa eſt, & non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initium ejus eſt. Ita non longius illi per aera, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non & ego idem mihi permittam, quod Anaxagoras: cum inter nullos magis quam inter philoſophos eſſe debeat æqua libertas? Grando nihil aliud eſt quam ſuſpenſa glacies. Nix in pruina pendens congelatio. Illud enim jam diximus, quod inter aquam & rorem intereſt, hoc inter pruinam & glaciem,

ciem, necnon inter nivem & glaciem intereſſe.

CAP. IV. Poteram me, peracta quæſtione, dimittere: ſed bene emenſum dabo: & quoniam cœpi tibi moleſtus eſſe, quidquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur autem, quare hieme ningat, non grandinet: & vere, jam frigore infracto, grando cadat. Nam, ut fallar tibi, verum mihi quidem perſuadetur, qui me uſque ad mendacia hæc leviora, in quibus os præcidi, non oculi erui ſolent, credulum præſto. Hieme aer riget: & ideo nondum in aquam vertitur, ſed in nivem, cui aer propior eſt. Cum ver cæpit, major inclinatio aeris ſequitur, & calidiore cœlo majora fiunt ſtillicidia. *Ideo*, ut ait Virgilius noſter,

.... *cum ruit imbriferum ver*,

vehementior immutatio eſt aeris undique patefacti & ſolventis ſe, ipſo tempore adjuvante. Ob hoc nimbi graves magis vaſtique quam pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluvias habet & tenues: quales ſæpe ſolent intervenire, cum pluvia rara & minuta nivem quoque admixtam habet. Dicimus nivalem diem, cum altum frigus, & triſte cœlum eſt. Præterea Aquilone flante, & ſuum cœlum habente, minutæ pluviæ ſunt: Auſtro imber improbior eſt, & guttæ pleniores ſunt.

CAP. V. Rem a noſtris poſitam nec dicere audeo, quia infirma videtur; nec præterire. Quid enim mali eſt, aliquid & faciliori judici ſcribere? Imo ſi omnia argumenta ad lancem cœperimus exigere, ſilentium indicetur. Pauca enim admodum ſunt ſine adverſario. Cetera etiam ſi vincunt, litigant. Ajunt, quidquid circa Scythiam & Pontum & Septentrionalem plagam glaciatum & adſtrictum eſt, vere relaxari. tunc flumina gelata diſcedere, tunc obrutos monTES

tes nivem ſolvere. Credibile eſt ergo, frigidos ſpiritus inde fieri, & verno cœlo immiſceri. Illud quoque adjiciunt, quod nec ſum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, cenſeo, ſi volueris verum exquirere, nivem ita cave experiaris. Minus algere ajunt pedes eorum, qui fixam & duram nivem calcant, quam eorum qui teneram & labefactam. Ergo, ſi non mentiuntur, quidquid ex illis Septentrionalibus locis jam diſtributa nive, & glacie frangente ſe fertur, id meridianæ partis tepentem jam humidumque aera alligat, & perſtringit. Itaque cum pluvia futura erat, grando fit, injuria frigoris.

CAP. VI. Non tempero mihi, quo minus omnium noſtrorum ineptias proferam. Quoſdam peritos obſervandarum nubium eſſe affirmant, & prædicere cum grando futura ſit: & hoc intelligere uſu ipſo potuiſſe, cum colorem nubium notaſſent, quem grando toties inſequebatur. Illud incredibile, Cleonis fuiſſe publice præpoſitos χαλαζοφύλακας, ſpeculatores futuræ grandinis. Hi cum ſignum dediſſent, adeſſe jam grandinem, quid expectas? ut homines ad penulas diſcurrerent, aut ad ſcortea? Imo pro ſe quiſque alius agnum immolabat, alius pullum. Protinus autem illæ nubes alio declinabant, cum aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe, quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum habebat, quod ſine damno fieri poterat, manus ſibi afferebat. Et ne tu avidas aut crudeles exiſtimes nubes, digitum ſuum bene acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine litabat. Nec minus ab hujus agello grando ſe avertebat, quam ab illo, in quo majoribus hoſtiis exorata erat.

CAP. VII. Rationem hujus rei quidam quærunt. Alteri, ut homines ſapientiſſimos

decet, negant poſſe fieri, ut cum grandine aliquis paciſcatur, & tempeſtates munuſculis redimat, quamvis munera etiam deos vincant. Alteri ſuſpicari ipſos ajunt, eſſe *in* ipſo ſanguine vim quandam potentem avertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo ſanguine poteſt eſſe vis tanta, ut in altum penetret, & eam ſentiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium & fabula eſt? At Cleonis judicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura providendæ tempeſtatis: quod negligentia eorum vineæ vapulaſſent, aut ſegetes procidiſſent. Et apud nos in duodecim tabulis cavetur, ne quis alienos fructus excantaſſit. Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi imbres cantibus, & repelli: quorum nihil poſſe fieri, tam palam eſt, ut hujus rei cauſſa nullius philoſophi ſchola intranda ſit.

CAP. VIII. Unam adhuc rem adjiciam, & favere ac plaudere te juvabit. Ajunt, nivem in ea parte aeris fieri, quæ prope terras eſt. Hanc enim plus habere caloris ex tribus cauſſis. Una, quod omnis terrarum evaporatio, cum multum intra ſe fervidi aridique habeat, hoc eſt calidior, quo recentior. Altera, quod radii ſolis a terra reſiliunt, & in ſe recurrunt. Horum duplicatio proxima quæque a terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis, quia ſolem bis ſentiunt. Tertia cauſſa eſt, quod magis ſuperiora perflantur. At quæcumque depreſſa ſunt, minus ventis verberantur.

CAP. IX. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quo ſolidius eſt, hoc calorem citius concipit, & diutius ſervat. Itaque ſi in ſole poſueris æneum vas, & vitreum, & argenteum, æneo citius calor accedet, diutius hærebit. Adjicit deinde, quare hoc exiſtimet fieri. His, inquit, corporibus, quæ duriora, & preſſiora, denſioraque ſunt,

ne-

neceſſe eſt minora foramina eſſe, & tenuiorem in ſingulis ſpiritum. Sequitur ut quemadmodum minora balnearia & minora miliaria citius caleſiunt, ſic hæc foramina occulta & oculos effugientia, & celerius fervorem ſentiant, & propter eaſdem anguſtias quidquid receperunt, tardius reddant.

CAP. X. Hæc longe præparata ad id perducunt, de quo nunc quæritur. Omnis aer quo propior eſt terris, hoc craſſior. Quemadmodum in aqua & in omni humore fæx ima eſt: ita in aere ſpiſſiſſima quæque deſidunt. Jam autem probatum eſt, omnia quo craſſioris ſolidioriſque materiæ ſunt, hoc fidelius cuſtodire calorem receptum: ſed quo editior eſt aer, & quo longius a terrarum colluvie receſſit, hoc ſincerior puriorque eſt. Itaque ſolem non retinet, ſed velut per inane tranſmittit: ideo minus calefit.

CAP. XI. Contra autem quidam ajunt, cacumina montium hoc calidiora eſſe debere, quo ſoli propiora ſunt. Qui mihi videntur errare, quod Apenninum & Alpes, & alios notos ob eximiam altitudinem montes intantum putant creſcere, ut illorum magnitudo ſentire ſolis viciniam poſſit. Excelſa ſunt iſta, quamdiu nobis comparantur: at vero ubi ad univerſum reſpexeris, manifeſta eſt omnium humilitas. Inter ſe vincuntur, & vincunt. Ceterum intantum nihil attollitur, ut collatione totius nulla ſit vel maximis portio: quod niſi eſſet, non diceremus, totum orbem terrarum pilam eſſe. Pilæ proprietas eſt, cum æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe, quam vides in luſoria pila. Non multum illi commiſſuræ & rimæ earum nocent, quo minus par ſibi ab omni parte dicatur. quomodo in hac pila nihil illa intervalla officiunt ad ſpeciem rotundi, ſic nec in u-

niverſo quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione conſumitur. Qui dicit altiorem montem, quia ſolem propius excipiat, magis calere debere: idem dicere poteſt, longiorem hominem citius quam puſillum debere calefieri, & citius caput ejus quam pedes. At quiſquis mundum menſura ſua æſtimaverit, & terram cogitaverit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa poſſe ita eminere, ut cœleſtia magis ſentiat, velut in propinquum illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus, & vertices æterna nive obſeſſi, nihilominus in imo ſunt. & propius quidem ſoli eſt mons, quam campus aut vallis: ſed ſic, quo modo eſt pilus pilo craſſior. Iſto enim modo, & arbor alia magis quam alia dicetur vicina cœlo: quod falſum eſt: quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum diſcrimen, niſi dum inter ſe comparantur. Ubi ad collationem immenſi corporis ventum eſt, nihil intereſt quanto alterum altero ſit majus: quia etiam ſi magno diſcrimine, tamen minima dicuntur.

CAP. XII. Sed ut ad propoſitum revertar, propter has quas retuli cauſſas, pleriſque placuit, in ea parte aeris nivem concipi, quæ vicina terris eſt; & ideo minus alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aer & plus habet frigoris, quam ut in aquam & imbrem tranſeat, & minus quam ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento nives fiunt, coactis aquis.

CAP. XIII. Quid iſtas, inquis, ineptias, quibus nec literatior fit quiſquam, nec melior, tam operoſe perſequeris? Quomodo fiant nives, dicis: cum multo magis ad nos dici a te pertineat, quare emendæ non ſint nives. Jubes me cum luxuria litigare. Quotidianum iſtud & ſine effectu jurgium eſt.

Liti-

Litigemus tamen: etiamſi ſuperior futura eſt, pugnantes, ac reluctantes vincat. Quid porro? hanc ipſam inſpectionem naturæ nihil judicas ad id, quod vis, conferre? Cum quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturam, plus illi ſpiritus quam aquæ ineſſe, non putas exprobrari illis: cum emere aquam turpe ſit, ſi nec aquam quidem emunt? Nos vero quæramus potius, quomodo fiant nives, quam quomodo ſerventur: quoniam non contenti vina diffundere veterana, & per ſapores ætateſque diſponere, invenimus quomodo ſtiparemus nivem, ut ea æſtatem evinceret, & contra anni fervorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia conſecuti ſumus? Nempe ut gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quod ſpiritum, quod ſolem emere non poſſumus, quod hic aer etiam delicatis divitibuſque ex facili nec emptus venit. O quam nobis male eſt, quod quidquam a rerum natura in medio relictum eſt! Hoc quod illa fluere & patere omnibus voluit, cujus hauſtum vitæ publicum fecit: hoc quod tam homini, quam feris avibuſque, & inertiſſimis animalibus, in uſum large ac beate profudit, contra ſe ingenioſa luxuria redegit ad pretium. Adeo nihil poteſt illi placere, niſi carum. Unum hoc erat, quod divites in æquum turbæ deduceret, quo uno non poſſent antecedere pauperrimum. Illi cui divitiæ moleſtæ ſunt, excogitatum eſt, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Unde ad hoc perventum ſit, ut nulla nobis aqua ſatis frigida videretur quæ flueret, dicam. Quamdiu ſanus & ſalubris cibi capax ſtomachus eſt, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus eſt. Ubi quotidianis cruditatibus non temporis æſtus, ſed ſuos ſentit, ubi ebrietas continua viſceribus inſedit,

& præcordia bilis, in quam vertitur, torret, aliquid neceſſario quæritur, quo æſtus ille frangatur, qui ipſis aquis incaleſcit, remediis incitat vitium. Itaque non æſtate tantum, ſed & media hieme nivem hac cauſſa bibunt. Quæ hujus rei cauſſa eſt, niſi inteſtinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum intervallum umquam quo interquieſcerent, datum eſt, ſed prandia cœnis uſque in lucem perductis ingeſta ſunt, & diſtentos copia ferculorum ac varietate, comeſſatio altius merſit? Deinde numquam intermiſſa intemperantia, quidquid ante decoxerat; efferavit, & in deſiderium ſemper novi rigoris accendit. Itaque quamvis cænationem velis ac ſpecularibus muniant, & igne multo doment hiemem, nihilominus ſtomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam ſicut animo relictos ſtupenteſque frigida ſpargimus, ut ad ſenſum ſui redeant: ita viſcera iſtorum vitiis torpentia nihil ſentiunt, niſi frigore illa vehementiore percuſſeris. Inde eſt, inquam, quod nec nive quidem contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt: ac ſæpe repetitis aquis diluunt: quæ non e ſummo tollitur, ſed ut vim majorem habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne unum quidem ejus eſt pretium: ſed habet inſtitores aqua, & annonam, proh pudor! variam. Unguentarios Lacedæmonii urbe expulerunt, & propere cedere finibus ſuis juſſerunt, quia oleum diſperderent. Quid illi feciſſent, ſi vidiſſent reponendæ nivis officinas, & tot jumenta portandæ aquæ deſervientia, cujus colorem ſaporemque paleis, quibus cuſtodiunt, inquinant? At dii boni, quam facile eſt extinguere ſitim ſanam! Sed quid ſentire poſſunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ar-

den-

dentibus? Quemadmodum nihil illi ſatis frigidum, ſic nihil ſatis calidum eſt. Sed ardentes boletos, & raptim condimento ſuo merſatos, demittunt pæne fumantes, quos deinde reſtinguant nivatis potionibus. Videbis, inquam, quoſdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & ægros, non ſorbere ſolum nivem, ſed etiam eſſe, & fruſta ejus in ſcyphos ſuos dejicere, ne inter ipſam bibendi moram tepeſcant. Sitim iſtam eſſe putas? Febris eſt: & quidem eo acrior, quod non tactu venarum, nec in cutem effuſo calore deprehenditur. Sed cor ipſum excoquit luxuria, invictum malum, & ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis, omnia conſuetudine vim ſuam perdere? Itaque nix iſta, in qua etiamnum natatis, eo pervenit uſu, & quotidiana ſtomachi ſervitute, ut aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illi frigidius, quia pro nihilo eſt familiaris rigor.

LIBER QUINTUS,

In quo de Ventis, & Aeris motu agitur.

ARGUMENTUM.

Diſſerit, quid ventus. Democritum refellit, qui cenſet ventum eſſe, cum multæ, & confertæ atomi in anguſto inter aera ſe comprimunt, ut ſuperfundantur. Igitur ventum fieri potius, partim aere a ſole extenuato, ac diffuſo, partim quia aer aut animal eſt, & vim ſe movendi, ac flabellandi habet. Tota deinde doctrina ventorum tam communium XII. quam provincialium. Declinat denique ſub finem ſuo mo-

re in hominum mores, qui ventis ad cuſtodiendum cœli, terrarumque temperiem, ad prudentiam comparandam, & noſcenda transmarina a Deo datis, ad bella, ambitionem, & avaritiam abutimur. Unde in incerto ponit, an naſci magis ventos, quam non naſci, profuerit: quod de Julio Cæſare Livius olim dixit.

CAPUT I.

VEntus eſt fluens aer. Quidam ita definierunt: Ventus eſt aer fluens in unam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia numquam aer tam immobilis eſt, ut non in aliqua ſit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum leviter commovetur, nec in unam partem inclinatur. Itaque ſi legeris,

Cum placidum ventis ſtaret mare,

ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leviter: & dici tranquillum, quia nec huc nec illo impetum capiat. Idem & de aere judicandum eſt, non eſſe umquam immobilem, etiam ſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet. Cum ſol in aliquem clauſum locum infuſus eſt, videmus corpuſcula minuta in adverſum ferri, alia ſurſum, alia deorſum, varie concurſantia. Ergo parum diligenter comprehendet quod vult, qui dixerit, Fluctus eſt maris agitatio: quia tranquillum quoque agitatur. At ille abunde ſibi caverit, cujus hæc definitio fuerit: Fluctus eſt maris in unam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de qua cummaxime quærimus, non circumſcribetur, qui ita ſe geſſerit, ut dicat: Ventus eſt fluens aer in unam partem: aut, Ventus aer eſt fluens impetu, aut vis aeris in unam partem euntis, aut curſus aeris aliquo concitatior. Scio quid reſponderi pro definitione altera poſſit. Quid neceſſe eſt adjicere

cere te, in unam partem fluens aer? Utique enim quod fluit, in unam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantum intra ſe movetur, ſed ſi aliquo fertur. Poteſt ergo aliquid moveri, & non fluere: at e contrario non poteſt fluere, niſi in unam partem. Sed ſi hæc brevitas ſatis a calumnia tuta eſt, hac utamur. Si vero aliquis circumſpectior eſt, verbo non parcat, cujus adjectio cavillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſatis de formula diſputatum eſt.

CAP. II. Democritus ait, cum in anguſto inani multa ſunt corpuſcula, quæ ille atomos vocat, ſequi ventum. At contra, quietum & placidum aeris ſtatum eſſe, cum in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur: ubi turba in anguſtum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpatio, cum exiguum locum multa corpora impleverint, neceſſe eſt alia aliis incidant, & impellantur ac repellantur, impliceunturque & comprimantur, ex quibus naſcitur ventus, cum illa quæ colluctabantur incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinavere ſe. At ubi in magna laxitate corpora pauca verſantur, nec arietare poſſunt, nec impelli.

CAP. III. Hoc falſum eſſe, vel ex eo colligas licet, quod tunc interim minime ventus eſt, cum aer nubilo gravis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulere: & inde ſpiſſior nubium gravitas eſt. Adjice nunc, quod circa flumina & lacus frequens nebula eſt, arctatis conjunctiſque corporibus, nec tamen ventus eſt. Interdum vero tanta caligo effunditur, ut conſpectum in vicino ſtantium eripiat: quod non eveniret, niſi in parvum locum corpora ſe mul-

ta compellerent. At qui nullum tempus magis, quam nebuloſum, caret vento. Adjice nunc, quod e contrario venit, ut ſol matutinum aera ſpiſſum & humidum ortu ſuo tenuet. Tunc ſurgit aura, cum datum eſt laxamentum corporibus, & ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt.

CAP. IV. Quomodo, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non uno modo. Alias enim terra ipſa magnam vim aeris ejicit, & ex abdito ſpirat: alias cum magna & continua ex imo evaporatio in altum agit quæ merſerat, immutatio ipſa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec ut credam, mihi perſuaderi poteſt, nec ut taceam: quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non ſine magna narium injuria emittitur, & ventrem interdum cum ſono exonerat, interdum ſecretius: ſic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere ſpiritum: Bene nobiſcum agitur, quod ſemper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius eſt, dicere, multa ex omni parte terrarum & aſſidua ferri corpuſcula: quæ cum coacervata ſunt, deinde extenuari ſole cœperint, quia omne quod in anguſto dilatatur, ſpatium majus deſiderat, ventus exiſtit?

CAP. V. Quid ergo? hanc ſolam eſſe cauſſam venti exiſtimas, aquarum terrarumque evaporationes? Ex his gravitatem aeris fieri, deinde ſolvi impetu, cum quæ denſa ſteterant, ut eſt neceſſe, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego vero & hanc judico. Ceterum illa eſt longe verior cauſſa, valentiorque, habere aera naturalem vim movendi ſe: nec aliunde concipere, ſed ineſſe illi ut aliarum rerum, ita hujus potentiam. An hoc exiſtimas, nobis quidem datas vires eſſe, quibus nos moveremus, aera autem iner-

er-

ertem, inagitabilem relictum eſſe? cum aqua motum ſuum habeat, etiam ventis quieſcentibus: nec enim aliter animalia edere poſſet. Muſcum quoque innaſci aquis, & herboſa quædam videmus, ſummo innatantia.

CAP. VI. Eſt ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia conſumit, quædam etiam creat: & quod videri non poteſt ſimile veri, ſed tamen verum eſt, animalia igne generantur. Habet ergo aliquam vim talem aer, & ideo modo ſpiſſat ſe, modo expandit & purgat: alias contrahit, alias diducit ac differt. Hoc ergo intereſt inter aera & ventum, quod inter lacum & flumen. Aliquando per ſe ipſe ſol cauſſa venti eſt, fundens rigentem aera, & ex denſo coactoque explicans.

CAP. VII. In univerſum de ventis diximus: nunc viritim incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodum fiant, ſi apparuerit, quando & unde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex convallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax eſt, ſed cadit fortiore jam ſole: nec fertur ultra terrarum adſpectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec ultra æſtatem durat. Et inde maxime venit, ubi aquarum plurimum & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura; hac dico, quæ pro vento valet.

CAP. VIII. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν vocant? Quidquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id autem & multum eſt, & aſſiduum) per diem ſolis alimentum eſt: nocte non exhauritur, ſed montibus incluſum, in unam regionem colligitur. Cum illam implevit, & jam ſe non capit, ſed exprimitur aliquo, & in unam partem procedit: hic ventus eſt. Itaque

que eo incumbit, quo liberior exitus invitat, & loci laxitas, in quam coacervata incurrant. Hujus rei argumentum eſt, quod prima noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem jam plena eſt, & onerata; quærit quo defluat & eo potiſſimum exit, ubi plurimum vacui eſt, & magna ac patens area. Adjicit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aera. Nam etiam antequam appareat, lumine ipſo valet: & nondum quidem aera radiis impellit, jam tamen laceſſit & irritat, luce præmiſſa. Nam cum ipſe proceſſit, alia ſuperius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo non ultra matutinum illis datur flare. omnis illorum vis conſpectu ſolis extinguitur: etiamſi violentiores flavere, circa medium tamen diem relangueſcunt: nec umquam uſque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac brevior eſt, prout valentioribus minoribuſve collecta cauſſis eſt.

CAP. IX. Quare tamen tales venti vere & æſtate validiores ſunt? Leviſſimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleant, ſurgunt. Quia ver aquoſius eſt, & ex pluribus aquis, locisve ob humidam cœli naturam ſaturis & redundantibus, major evaporatio eſt. At quare æſtate æque profunditur? Quia poſt occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat: qui evocat exeuntia, ac vehementius trahit, quidquid ex his ſponte reddi ſolet: deinde non tantum habet virium, ut quod evocavit, abſumat. Ob hoc diutius corpuſcula emanare ſolita, & efflare, terra ex ſe atque humor emittit. Faciet autem ventum ſol ortus, non calore tantum, ſed etiam ictu. Lux enim (ut dixi) quæ ſolem antecedit, nondum aera calefacit, ſed percutit tantum: percuſſus autem in latus cedit. Quamquam e-

go

go ne illud quidem conceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cum ex calore fiat. Non habet forſitan tantum teporis, quantum actu appareat. Opus tamen ſuum facit, & denſa diducit ac tenuat. Præterea loca, quæ aliqua iniquitate naturæ ita clauſa ſunt, ut ſolem accipere non poſſint, illa quoque nubila & triſti luce caleſiunt; & per diem minus quam noctibus rigent. Etiamnum natura calor omnis abigit nebulas, & a ſe repellit. Ergo ſol quoque idem facit. Et ideo quibuſdam videtur, inde flatus eſſe, unde ſol. Hoc falſum eſſe ex eo apparet, quod aura in omnem partem vehit, & contra ortum plenis velis navigatur. Quod non eveniret, ſi ſemper ventus ferretur a ſole.

CAP. X. Eteſiæ quoque, qui in argumentum a quibuſdam advocantur, non nimis propoſitum adjuvant. Dicam primum quid illis placeat: deinde, cur diſpliceat mihi. Eteſiæ, inquiunt, hieme non ſunt: quia breviſſimis diebus ſol definit, priuſquam frigus evincatur. Itaque nives & ponuntur, & durantur. Æſtate incipiunt flare, cum & longius extenditur dies, & recti in nos radii diriguntur. Veri ergo ſimile eſt, concuſſas calore magno nives plus humidi efflare. Item terras exoneratas nive, retectaſque ſpirare liberius. Itaque plura ex Septentrionali parte cœli corpora exire, & in hæc loca quæ remiſſiora ac tepidiora ſunt, deferri. Sic impetum Eteſias ſumere. Et ob hoc a ſolſtitio illis initium eſt, ultraque ortum caniculæ non valent: quia jam multum e frigida cœli parte in hanc egeſtum eſt. At ſol mutato curſu in noſtram rectior tenditur: & alteram partem aeris attrahit, aliam vero impellit. Sic ille Eteſiarum flatus æſtatem frangit: & a menſium ferventiſſimorum gravitate defendit.

CAP. XI. Nunc, quod promiſi, dicen-

dum

dum eſt. quare Eteſiæ illos non adjuvent, nec quidquam huic conferant cauſſæ. Dicimus autem luce auram incitari, tamdem ſubſidere, cum illam ſol attigit. Atqui Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi a nautis, & delicati vocantur, quod (ut ait Gallio) mane neſciunt ſurgere: eo tempore incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura eſt. quod non accideret, ſi, ut auras, ita illos ſol commoveret. Adjice nunc, quod ſi cauſſa illis flatus eſt, ſpatium diei ac longitudo, etiam ante ſolſtitium flarent, cum longiſſimi dies ſunt, & cum maxime nives tabeſcunt. Julio enim menſe jam diſpoliata ſunt omnia, aut certe admodum pauca jacent adhuc ſub nive.

CAP. XII. Sunt quædam genera ventorum, quæ ruptæ nubes & in pronum ſolutæ præmittunt. Hos Græci ventos ἐκνεφίας vocant. Qui hoc (ut puto) modo fiunt. Cum magna inæqualitas ac diſſimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit, in ſublime eat, & alia ex his corporum ſicca ſint, alia humida: ex tanta diſcordia corporum inter ſe pugnantium, cum in unum conglobata ſunt, veriſimile eſt quaſdam cavas effici nubes, & intervalla inter illas relinqui fiſtuloſa, & in modum tibiæ anguſta. His intervallis tenuis includitur ſpiritus: qui majus deſiderat ſpatium, cum everberatus curſu parum libero incaluit: & ob hoc amplior fit, ſcinditque cingentia, & erumpit in ventum: qui fere procelloſus eſt, quia ſuperne demittitur, & in nos cadit vehemens & acer: quia non fuſus, nec per apertum venit, ſed laborat, & iter ſibi vi ac pugna parat. Hic fere brevis flatus eſt. Quia receptacula nubium, per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit, ideo tumultuoſus venit aliquando, non ſine igne ac ſono cœli. Hi venti multo majores diuturnioreſque ſunt, ſi

alios

alios quoque flatus ex eadem cauſſa ruentes in ſe abſtulere, & in unum confluxere plures, ſicut torrentes modicæ magnitudinis eunt, quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt: cum vero plures in ſe aquas convertere, fluminum juſtorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem credibile eſt fieri & in procellis, ut ſint breves, quamdiu ſingulæ ſunt: ubi vero ſociavere vires, & ex pluribus cœli partibus eliſus ſpiritus eodem ſe contulit, & impetus illis accedit, & mora.

CAP. XIII. Facit ergo ventum reſoluta nubes: quæ plurimis modis ſolvitur. Nonnumquam conglobationem illam ſpiritus rumpit incluſi & in exitum nitentis luctatio; nonnumquam calor, quem modo ſol fecit, modo ipſa arietatio, ut magnorum inter ſe corporum attritus. Hoc loco, ſi tibi videtur, quæri poteſt, cur turbo fiat: qui evenire in fluminibus ſolet, ut, quam diu ſine impedimento feruntur, ſimplex & rectum illis iter ſit: ubi incurrere in aliquod ſaxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas ſine exitu flectant, ita ut circumlatæ in ſe ſorbeantur, & verticem efficiant. Sic ventus, quamdiu nihil obſtitit, vires ſuas effundit. Ubi aliquo promontorio repercuſſus eſt, aut vi locorum coeuntium in canalem convexum tenuemque collectus, ſæpius in ſe volutatur, ſimilemque illis, quas diximus converti, aquis facit verticem. Hic ventus circumactus, & eumdem ambiens locum, & ſe in ipſa vertigine concitans, turbo eſt. Qui ſi pugnacior eſt, ac diutius volutatur, inflammatur, & efficit quem πρηστῆρα Græci vocant. Hic eſt igneus turbo. Hi fere omnia pericula venti erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiuntur, & totæ naves in ſublime tollantur. Etiamnum quidam venti diverſos ex ſe generant, & impulſum aera in

alias

alias quoque partes, quam in quas ipſi inclinavere, diſpergunt. Illud quoque dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum ſtillicidia, quamvis jam inclinent ſe & labantur, nondum tamen effecere lapſum, ſed ubi plura cojere, & turba vires dedit, tunc fluere & ire dicuntur: ſic quamdiu leves ſunt aeris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus eſt: tunc eſſe incipit, cum omnes illos miſcuit, & in unum impetum contulit. Spiritum a vento modus ſeparat: vehementior enim ſpiritus ventus eſt: invicem ſpiritus leviter fluens aer.

CAP. XIV. Repetam nunc quod primo dixeram, edi e ſpecu ventos, receſſuque interiore terrarum. Non tota ſolida contextu terra in unum uſque fundatur, ſed multis partibus cava,

..... *& cæcis ſuſpenſa latebris.*

alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiam ſi nulla lux diſcrimen aeris monſtrat, dicam tamen nubes nebulaſque in obſcuro conſiſtere. Nam ne hæ quidem ſupra terras, quia videntur, ſunt: ſed quia ſunt, videntur. Illic quoque nihilominus ob id ſunt, quod non videntur. Flumina illic ſcias licet, noſtris paria, ſublabi: alia leviter ducta, alia in confragoſis locis præcipitando ſonantia. Quid ergo? non illud æque dabis, eſſe aliquos & ſub terra lacus, & quaſdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quæ ſi ita ſunt, neceſſe eſt & illud, aera onerari, oneratumque incumbere, & ventum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cum tantum virium fecerit, quanto aut terræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos afflatus iter occupent, & per hanc cavernam in noſtras ſedes efferantur. Illud vero manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris, & aliorum non minus ignem

alen-

alentium. Per hæc loca cum ſe, exitum quærens, ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo obſtrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latius fuſis, etiam ſi quid ignavi aeris erat, extenuatum moveri, & viam cum fremitu vaſto atque impetu quærere. Sed hoc diligentius perſequar, cum quæram de motibus terræ.

CAP. XV. Nunc mihi permitte narrare fabulam. Aſclepiodotus auctor eſt, demiſſos quamplurimos a Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum, ut explorarent quæ ubertas ejus eſſet, quis ſtatus, an aliquid futuris reliquiſſet vetus avaritia: deſcendiſſe illos cum multo lumine, & multos duraſſe dies: deinde longa via fatigatos, vidiſſe flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vaſtos, pares noſtris: nec compreſſos quidem terra ſupereminente, ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore viſos. Cum magna hæc legi voluptate: intellexi enim ſæculum noſtrum, non novis vitiis, ſed jam antiquitus traditis laborare: nec noſtra ætate primum avaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris male obſtruſa quæſiſſe. Illi quoque majores noſtri, quos celebramus laudibus, quibus diſſimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, montes ceciderunt, & ſupra lucrum ſub ruina ſteterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altiſſimis uſque latebris ſequerentur, & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierumque perveniret diſcrimen, & a tergo lucem relinquerent. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſſitas hominem ad ſidera erectum incurvavit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merſit, ut erueret aurum, non minore periculo quærendum, quam poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamque

que raptavit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, a qua ſe avertit. Nulli ergo mortuo terra tam gravis eſt, quam iſtis ſupra quos avaritia urgens terrarum pondus injecit, quibus abſtulit cœlum, quos in imo, ubi illud malum virus latitat, infodit. Illo deſcendere auſi ſunt, ubi novam rerum poſitionem, terrarumque pendentium habitus, ventoſque per cæcum inane experirentur, & aquarum in illis fluentium horridos fontes & altam perpetuamque noctem. Deinde cum iſta fecerint, inferos metuunt.

CAP. XVI. Sed ut ad id de quo agitur, revertar, venti quatuor ſunt, in ortum, occaſum, meridiem, ſeptemtrionemque diviſi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabathæaque regna receſſit,
Perſidaque & radiis juga ſubdita matutinis,
Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro. Scythiam ſeptemque triones
Horrifer invaſit Boreas. contraria tellus
Nubibus aſſiduis, pluvioque madeſcit ab Auſtro.

Vel, ſi brevius illos complecti mavis, in unam tempeſtatem (quod fieri nullo modo poteſt) congregentur:

Una Euruſque Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus, ...

& qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim cœli partes in ternas dividunt, & ſingulis ventis binos ſuffectos dant. Hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat: nec ſine cauſſa: Non enim eodem ſemper loco ſol

ſol oritur, aut occidit. Sed alius eſt ortus occaſuſque æquinoctialis, (bis autem æquinoctium eſt) alius ſolſtitialis, alius hibernus. Qui ſurgit ab oriente æquinoctiali, Subſolanus apud nos dicitur: Græci illum ἀφηλιώτην vocant. Ab oriente hiberno Eurus exit: quem noſtri vocavere Vulturnum. Et Livius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum proſpera, in qua Hannibal & contra ſolem orientem exercitum noſtrum, & contra ventum conſtituit: cum venti adjutorio ac fulgoris præſtringentis oculos hoſtium vicit. Varro quoque hoc nomen uſurpat. Sed & Eurus jam civitate donatus eſt, & noſtro ſermoni non tamquam alienus intervenit. Ab oriente ſolſtitiali excitatum, Græci καικίαν appellant: apud nos ſine nomine eſt. Æquinoctialis occidens Favonium mittit: quem Zephyrum eſſe dicent tibi etiam qui Græce neſciunt loqui. A ſolſtitiali occidente Corus venit, qui apud quoſdam Argeſtes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori violenta vis eſt, & in unam partem rapax: Argeſtes fere mollis eſt, & tam euntibus communis, quam redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos λίψ dicitur. A ſeptemtrionali latere ſummus eſt Aquilo, medius Septemtrio, imus Thracias. Huic deeſt apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronotus eſt. deinde Notus, Latine Auſter. deinde Libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt.

CAP. XVII. Placet autem duodecim ventos eſſe: non quia ubique tot ſint (quoſdam enim inclinatio terrarum excludit) ſed quoniam plures nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus: non quia omne nomen ſex recipit, ſed quia nullum plures quam ſex. Qui duodecim ventos eſſe dixerunt, hoc ſecuti ſunt, totidem ventorum eſſe, quot cœli diſcrimi-

na. Cœlum enim dividitur in circulos quinque, qui per mundi cardines eunt. Eſt ſeptemtrionalis, eſt ſolſtitialis, eſt æquinoctialis, eſt brumalis, eſt contrarius ſeptemtrionali. His ſextus accedit, qui ſuperiorem partem mundi ab inferiore ſecernit, ut ſcis. Dimidia enim pars mundi ſemper ſupra, dimidia infra eſt. Hanc lineam, quæ inter aperta & occulta eſt, Græci ὁρίζοντα vocant: noſtri finitorem dixere, alii finientem. Adjiciendus eſt ad hunc meridianus circulus, qui horizonta rectis angulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſverſa currunt, & alios interventu ſuo ſcindunt. Neceſſe autem eſt, tot aeris diſcrimina eſſe, quot partes. Ergo horizon ſive finiens circulus, quinque illos orbes, quos modo dixi fieri, ſecat, & efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occaſu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones duas adjicit. Si duodecim aer diſcrimina accipit, & totidem facit ventos. Quidam ſunt quorumdam locorum proprii, qui non tranſmittunt, ſed in proximum ferunt. Non eſt illis a latere univerſi mundi impetus. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Japyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius: cui ædificia quaſſanti tamen incolæ gratias agunt, tamquam ſalubritatem cæli ſui debeant ei. Divus certe Auguſtus templum illi, cum in Gallia moraretur, & vovit & fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos velim perſequi. Nulla enim propemodum regio eſt, quæ non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem.

CAP. XVIII. Inter cetera itaque providentiæ opera, hoc quoque aliquis, ut dignum admiratione ſuſpexerit. Non enim ex una cauſſa ventos aut invenit, aut per diverſa diſpoſuit, ſed primum ut aera non ſine-

rent

rent pigreſcere, ſed aſſidua vexatione utilem redderent, vitalemque tracturis. Deinde ut imbres terris ſubminiſtrarent, iidemque nimios compeſcerent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, ut per totum orbem pluviæ dividi poſſent. In Italiam Auſter impellit, Aquilo in Africam rejicit: Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Iidem totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quod fruges percipi non poſſunt, niſi flatu ſupervacua admixta ſervandis ventilarentur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem, ruptis velamentis ſuis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quod omnibus inter ſe populis commercium dedit, & gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturæ beneficium, ſi illud in injuriam uam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæſare olim majore vulgo dictitatum eſt, & a Tito Livio poſitum, in incerto eſſe, utrum illum magis naſci Reip. profuerit, an non naſci; dici etiam de ventis poteſt: adeo quidquid ex illis utile & neceſſarium eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non ſunt iſta natura ſua bona, ſi vitio male utentium nocent. Nimirum in hoc providentia, ac diſpoſitor ille mundi Deus, aera ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum, effudit, non ut nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hoſtem in mari aut poſt mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? Vela ventis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi cauſſa. Incertam fortunam experimur: vim tempeſtatum nulla ope humana ſuperabilem, mortem ſine ſpe ſepulturæ. Non erat tanti, ſi ad pacem per iſta

veheremur. Nunc autem cum evaſerimus tot ſcopulos latentes, & inſidias vadoſi maris: cum effugerimus procelloſos deſuper montes, in quos præceps navigantes ventus impingit: cum involutos nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cum turbinibus divulſa navigia: quis erit hujus laboris ac metus fructus? quis non feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet, & obvius in littore hoſtis, & trucidandæ gentes tracturæ magna ex parte victorem, & antiquarum urbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus, directuros aciem in mediis fluctibus? Quid maria inquietamus? parum videlicet ad mortes noſtras terra late patet. Nimis *delicate* fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudinem. Non depopulatur nos caſus incurrens. Emetiri cuique annos ſuos ex commodo licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & vocemus in nos fata ceſſantia: Miſeri, quid quæritis? mortem, quæ ubique ſupereſt? Petet illa vos & ex lectulo, ſed ubique innocentes petat: occupabit vos in veſtra domo, ſed occupet nullum molientes malum. Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam inſaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine injuria, occurentia devaſtantem ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morſus eſt: nos ſine ulla parſimonia noſtri alienique ſanguinis, movemus maria, & navigia deducimus, ſalutem committimus fluctibus, ſecundos optamus ventos, quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſque nos malos mala noſtra rapuere? Parum eſt, intra orbem ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſſimus in Græciam trajicit, quam exercitus non vincet, cum impleverit. Sic Alexander ulterior Bactris & Indis volet quæ-
re-

rere, quid ſit ultra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe ultimum ſibi. Sic Parthis avaritia Craſſum dabit. Non horrebit revocantis diras tribuni, non tempeſtates longiſſimi maris, non circa Euphratem præſaga fulmina, & deos reſiſtentes. Per hominum deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuiſſe nobiſcum, ſi ventos flare vetuiſſet, & inhibito diſcurſu furentium, in ſua quemque terra ſtare juſſiſſet. Si nihil aliud, certe ſuo quiſque tantum ac ſuorum malo naſceretur. Nunc parum vi domeſtica, externis quoque laborandum eſt. Nulla terra tam longe remota eſt, quæ non mittere aliquo ſuum malum poſſit. Unde ſcio, an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Unde ſcio, hic mihi, an ille ventus bellum invehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (ut paullo ante dicebam) queri poſſumus de auctore noſtri Deo, ſi beneficia ejus corrumpimus, & ut eſſent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad cuſtodiendam cœli terrarumque temperiem, ad evocandas ſupprimendaſque aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis cauſſis adducit ipſa jactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeat, promovens. Dedit ventos ad ulteriora noſcenda. fuiſſet enim imperitum animal, & ſine magna experientia rerum homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit ventos, ut commoda cujuſque regionis fierent communia: non ut legiones equitemque geſtarent, nec ut perniciosa gentibus arma tranſveherent. Si beneficia naturæ utentium pravitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. Cui videte ex-

pedit? Cui loqui? Cui non vita tormentum eſt? Nihil invenies tam manifeſtæ utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros invenerat: ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. non eadem eſt his & illis cauſſa ſolvendi: ſed juſta nulli. Diverſis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui vitio navigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum jam teſtium loco dandus eſt, minima eſſe quæ homines emant vita. Imo, Lucili cariſſime, ſi bene furorem illorum æſtimaveris, id eſt noſtrum, (in eadem enim turba volutamur) magis ridebis, cum cogitaveris vita parari ea, in quibus vita conſumitur.

LIBER SEXTUS.

In quo de terræ motu agitur.

Argumentum.

Naturam, & cauſas terræ motus docte, & explicate enarrat. Ipſo jam ſene ſub Imperio Neronis, Pompeji celebre Campaniæ oppidum terræ motu deſedit; in juventute ejus, & Imperio Tiberii, XII. Urbes Aſiæ perditæ. Non metuendus tamen terræ motus; quia magnificum a tam magna cauſa perire. In cauſas deinde terræ motus inquirit. Thales terram, ceu navigium, aqua ferri, & fluctuari, alii aquarum ſub terræ latentium fluctu agitari crediderunt. Hac occaſione ad quæſtionem famoſam digreditur, de Origine Nili. Ariſtoteles, Theophraſtus, Calliſthenes (æternum Alexandri crimen, a quo injurioſe necatus) ſpiritum terræ motorem faciunt: quibus

bus noſter accedit. Ex motu Campano peſtilentia orta, quæ ovium ibi greges exanimavit: quidam etiam terrore lymphatici erravere. Denique in mores relapſus, non terræ motus, non fluctus, non arma metuenda docet; quia rem puſillam, hominis vitam tantum petunt, quam auriculæ dolor, aut pes leviter offenſus auferre poteſt.

CAPUT I.

POmpejos, celebrem Campaniæ urbem, in quam ab altera parte Surrentinum Sabianumque littus, ab altera Herculanenſe conveniunt, mareque ex aperto conductum amœno ſinu cingit, deſediſſe terræ motu, vexatis quæcunque adjacebant regionibus, Lucili virorum optime, audivimus: & quidem diebus hibernis: quos vacare a tali periculo majores noſtri ſolebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic Regulo & Virginio conſulibus, qui Campaniam numquam ſecuram hujus mali, indemnem tamen, & totiens defunctam metu, magna ſtrage vaſtavit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubieque ſtant etiam quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia, ut ſine clade, ita non ſine querela eſt. Neapolis quoque privatim multa, publice nihil amiſit, leviter ingenti malo perſtricta. Villæ vero præruptæ paſſim ſine injuria tremuere. Adjiciunt his ſexcentarum ovium gregem exanimatum, & diviſas ſtatuas: motæ poſt hoc mentis aliquos atque impotes ſui erraſſe. Quorum ut cauſſas excutiamus, & propoſiti operis contextus exigit, & ipſe in hoc tempus congruens caſus. Quærenda ſunt trepidis ſolatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes ejus ſolidiſſimæ labant? Si, quod unum im-

mobile eſt in illo, fixumque, ut cuncta in ſe intenta ſuſtineat, fluctuat: ſi quod proprium habet terra, perdidit, ſtare: ubi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum invenient? quo ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, & funditus trahitur? Conſternatio omnium eſt, ubi tecta crepuere, & ruina ſignum dedit: tunc præceps quiſque ſe proripit, & penates ſuos deſerit, ac ſe publico eredit. Quam latebram proſpicimus, quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod urbes ſitæ ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerunt, diſcedit ac titubat? Quid tibi eſſe non dico auxilii, ſed ſolatii poteſt, ubi timor fugam perdidit? Quid eſt, inquam, ſatis munitum? Quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam: præruptæ altitudinis caſtella, vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempeſtate nos vindicant portus: Nimborum vim effuſam, & ſine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non ſequitur incendium: adverſus tonitrua & minas cœli, ſubterraneæ domus, &defoſſi in altum ſpecus remedia ſunt. Ignis ille cœleſtis non tranſverberat terram, ſed exiguo ejus objectu retunditur. In peſtilentia mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Numquam fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens cœlum exhauſit urbes, non abſtulit. Hoc malum latiſſime patet, inevitabile, avidum, publice noxium. Non enim domos ſolum, aut familias, aut urbes ſingulas haurit, ſed gentes totas, regioneſque ſubvertit: & modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt, ſaltem fuiſſe; ſed ſupra nobiliſſimas urbes, ſine ullo veſtigio prioris habitus, ſolum extenditur.

tur. Nec deſunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt; & e virorum numero vivi auferuntur, tamquam non omne fatum ad eumdem terminum veniat. Hoc habet inter cetera juſtitiæ ſuæ natura præcipuum, quod cum ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, utrum me lapis unus elidat, an monte toto premar: utrum ſupra me domus unius onus veniat, & ſub exiguo ejus tumulo ac pulvere exſpirem, an totus caput meum terrarum orbis abſcondat: in luce hunc & in aperto ſpiritum reddam, an in vaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar. Nihil intereſt mea, quantus circa mortem meam tumultus ſit: ipſa ubique tantumdem eſt. Proinde magnum ſumamus animum adverſus iſtam cladem, quæ nec evitari, nec provideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, qui Campaniæ renunciavere, quique poſt hunc caſum emigraverunt, negantque ſe umquam ipſam regionem acceſſuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud ſolum ſtare? Omnia ejuſdem ſortis ſunt, & ſi nondum mota, tamen mobilia: hunc fortaſſe in quo ſecurius conſiſtis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies ſcindet. Unde ſcies, an melior eorum locorum conditio ſit, in quibus jam vires ſuas fortuna conſumpſit, & quæ in futurum ruina ſua fulta ſunt? Erramus enim, ſi ullam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes ſub eadem jacent lege. Nihil ita, ut immobile eſſet, natura concepit. Alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in urbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa ſuſpenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium;

nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit, Aſia duodecim urbes ſimul perdidit, Anno priore Achajam & Macedoniam, quæcunque eſt iſta vis mali quæ incurrit, nunc Campaniam læſit. Circuit fatum, & ſi quid diu præteriit, repetit. Quædam rarius ſolicitat, ſæpius quædam. Nihil immune eſſe & innoxium ſinit. Non homines tantum, qui brevis & caduca res naſcimur, urbes oræque terrarum & littora, & ipſum mare in ſervitutem fati venit. Nos tamen nobis permanſura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cujus ex omnibus rebus humanis velociſſima eſt levitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua ſibi omnia promittentibus in mentem non venit, id ipſum, ſupra quod ſtamus, ſtabile non eſſe. Neque enim Campaniæ iſtud aut Achajæ, ſed omnis ſoli vitium eſt, male cohærere, & ex cauſſis pluribus reſolvi, & ſummam manere, partibus ruere.

CAP. II. Quid ago? Solatium adverſus pericula dare promiſeram: ecce undique timenda denuncio. Nego quidquam eſſe quietis æternæ: quod & perire non poſſit, & perdere. Ego vero hoc ipſum ſolatii loco pono, & quidem valentiſſimi; quandoquidem ſine remedio timor ſtultus eſt. ratio terrorem prudentibus excutit: imperitis fit magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis ſubita captivitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus dictum eſt,

Una ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia eſſe timenda; circumſpicite quam levibus cauſſis diſcutiamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non ſomnus, ſine menſura quadam ſalubria ſunt. Jam intelligitis

nu-

nugatoria eſſe noſtra, & imbecilla corpuſcula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unum periculi ſatis eſſet, quod tremunt terræ, quod ſubito diſſipantur, ac ſuperpoſita diducunt. Magni ſe æſtimat, qui fulmina & motus terrarum hiatuſque formidat: vult ille imbecillitati ſuæ conſcius timere pituitam. ita videlicet nati ſumus, tam felicia ſortiti membra, & in hanc magnitudinem crevimus, & ob hoc niſi mundi partibus motis, niſi cœlum intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire non poſſumus. Unguiculi nos, & ne totius quidem dolor, ſed aliqua a latere ejus ſciſſura conficit: & ego timeam terras trementes, quem craſſior ſaliva ſuffocat? Ego extimeſcam emotum ſedibus ſuis mare, & ne æſtus, majore quam ſolet curſu, plus aquarum trahens ſuperveniat: cum quoſdam ſtrangulaverit potio, male lapſa per fauces? Quam ſtultum eſt, mare horrere: cum ſcias, ſtillicidio perire te poſſe? Nullum eſt majus ſolatium mortis, quam ipſa mortalitas. nullum autem omnium iſtorum quæ extrinſecus terrent, quam quod innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſunt. Quid enim dementius, quam ad tonitrua ſuccidere, & ſub terram correpere fulminum metu? Quid ſtultius, quam timere nutationem aut ſubitos montium lapſus, irruptiones maris extra littus ejecti: cum mors ubique præſto ſit, & undique occurrat: nihilque ſit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani ſatis valeat? Adeo non debent nos iſta confundere, tamquam plus in ſe mali habeant, quam vulgaris mors: ut contra, cum ſit neceſſarium e vita exire, & aliquando emittere animam, majore perire ratione juvet. Neceſſe eſt mori ubicumque, quandoque. Stet licet iſta humus, & ſe teneat ſuis finibus, nec ulla jactetur injuria: ſu-

pra me quandoque erit. Intereſt ergo illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat? Diducitur ingenti potentia neſcio cujus mali: rumpitur, & me in immenſam altitudinem abducit. Quid porro? Mors levior in plano eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non vult me jacere in ignobili loco? ſi mihi injicit ſui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum eſt, inquit, *mihi*, *cælo cecidiſſe velim*.

Idem licet dicere: Si cadendum eſt, cadam orbe concuſſo: non quia fas eſt optare publicam cladem, ſed quia ingens mortis ſolatium eſt, terram quandoque videre mortalem.

CAP. III. Illud quoque proderit præſumere animo, nihil horum deos facere, nec ira numinum aut cœlum concuti, aut terram. Suas iſta cauſſas habent, nec ex imperio ſæviunt, ſed ex quibuſdam vitiis, ut corpora noſtra, turbantur: & tunc, cum facere videntur injuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia ſunt, utpote quorum metum raritas auget. Levius accidunt familiaria: ex inſolito formido eſt major. Quare autem quidquam nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitamus, quid illa facere poſſit, ſed tantum quid fecerit. Damus itaque hujus negligentiæ pœnas, tamquam novis territi: cum illa non ſint nova, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publice, ſive deficere ſol viſus eſt, ſive luna, cujus obſcuratio frequentior, aut parte ſui, aut tota delituit? Longeque magis illæ actæ in tranſverſum faces, & cœli magna pars ardens, & crinita ſidera, & plures ſolis orbes, & ſtellæ per diem viſæ, ſubitique tranſcurſus ignium, multam poſt ſe lu-

cem

cem trahentium? nihil horum ſine timore miramur: & cum timendi ſit cauſſa, neſcire: non eſt tanti ſcire, ne timeas? Quanto ſatius eſt, cauſſas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quidquam inveniri dignius poteſt, cui ſe non tantum commodet, ſed impendat.

CAP. IV. Quæramus ergo, quid ſit quod terram ab infimo moveat, quid tanti molem corporis impellat, quid ſit illa valentius, quid tantum onus vi ſua labefactet: cur modo tremat, modo luxata ſubſidat, nunc in partes diviſa diſcedat: & alias intervallum ruinæ ſuæ diu ſervet, alias cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ convertat introrſus, nunc novos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret: igneſque nonnumquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per ſæcula nobiles comprimat? Mille miracula movet, faciemque mutat locis, & defert montes, ſubrigit plana, valles extuberat, novas in profundo inſulas erigit. Hæc ex quibus cauſſis accidant, digna res eſt excuti. Quod, inquis, erit pretium operæ? quo nullum majus eſt, noſſe naturam. Neque enim quidquam habet in ſe hujus materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura uſui, quam quod hominem magnificentia ſui detinet; nec mercede, ſed miraculo colitur. Inſpiciamus ergo quid ſit, propter quod accidant hæc: quorum eſt adeo mihi dulcis inſpectatio, ut quamvis aliquando de motu terrarum volumen juvenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri, an ætas aliquid nobis aut ad ſcientiam, aut certe ad diligentiam adjecerit.

CAP. V. Cauſſam qua terra concutitur, alii in aqua eſſe, alii in ignibus, alii in ipſa terra, alii in ſpiritu putavere: alii in

plu-

pluribus, alii in omnibus his. Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſſam eſſe dixerunt; ſed non liquere, quæ eſſet. Nunc ſingula perſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt, opiniones veterum parum exactas eſſe & rudes. Circa verum adhuc errabatur. Nova omnia erant primo tentantibus, poſt eadem illa limata ſunt: & ſi quid inventum eſt, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimovere, nec contentum exteriori ejus conſpectu, introſpicere, & in deorum ſecreta deſcendere. Plurimum ad inveniendum contulit, qui ſperavit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque veteres audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt, *dum* incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque involutiſſima, in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamen ætas quod agat, inveniet, ſed in omni alio negotio, longe ſemper a perfecto fuere principia.

CAP. VI. In aqua cauſſam eſſe, nec ab uno dictum eſt, nec uno modo. Thales Mileſius totam terram ſubjecto judicat humore portari & innatare: ſive illud oceanum vocas, ſive magnum mare, ſive alterius naturæ ſimplicem adhuc aquam & humidum elementum. Hac, inquit, unda ſuſtinetur orbis, velut aliquod grande navigium & grave *his* aquis quas premit. Supervacuum eſt reddere cauſſas, propter quas exiſtimat, graviſſimam partem mundi non poſſe ſpiritu tam tenui fugacique geſtari: non enim nunc de ſitu terrarum, ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas eſſe in cauſſa, quibus hic orbis agitatur, quod in omni majore motu erumpunt fere novi fontes: *ſicut* in navigiis quoque evenit, ut ſi inclinata ſunt, & abiere in latus, aquam ſorbeant, quæ in omni onere eorum quæ vehit, ſi immodice depreſſa ſunt, aut ſuperfunditur,

aut

aut certe dextra ſiniſtraque ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſſe, non eſt diu colligendum. Nam ſi terram aqua ſuſtineret, tota aliquando concuteretur, ſemper moveretur: nec agitari illam miraremur, ſed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: numquam enim navis dimidia jactatur. nunc vero non terrarum univerſarum, ſed ex parte motus eſt. Quomodo ergo fieri poteſt, ut quod totum vehitur, totum non agitetur, ſi id quo vehitur agitatum eſt? At quare aquæ erumpunt? Primum omnium ſæpe tremuit terra, & nihil humoris novi fluxit. Deinde ſi ex hac cauſſa unda prorumperet, a lateribus terræ circumfunderetur: ſicut in fluminibus ac mari videmus accidere, ut incrementum aquarum, quotiens navigia deſidunt, in lateribus maxime appareat. Ad ultimum non tam exigua fieret quam dicit eruptio, nec velut per rimam ſentina ſubreperet, ſed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore, & ferente univerſa.

CAP. VII. Quidam motum terrarum aquæ imputavere: ſed non ex eadem cauſſa. Per omnem, inquiunt, terram multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum navigabilis etiam ſine adjutorio imbrium magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem ingentes aquas invehit: hinc qui medius inter pacata & hoſtilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Aſiamque diſterminans, alter Germanos, avidam gentem belli, repellens. Adjice nunc patentiſſimos lacus, & ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata, & ineluctabiles navigio paludes, nec ipſis quidem inter ſe pervias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, ſubitos, & ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus: quorum vires

quam

quam repentinæ, quam breves? Omnis hæc aquarum, etiam intra terram, natura facieſque eſt. Illic quoque aliæ vaſto curſu deferuntur, & in præceps volutæ cadunt: aliæ languidiores in vadis refunduntur, & leniter ac quiete fluunt. Quis autem neget, vaſtis illas receptaculis concipi, & ceſſare multis inertes locis? Non eſt diu probandum, ibi multas aquas eſſe, ubi omnes ſunt. Neque enim ſufficeret tellus ad tot flumina edenda, niſi ex repoſito multoque funderet. Si hoc verum eſt, neceſſe eſt aliquando illic amnis excreſcat, & relictis ripis violentus in obſtantia incurrat. Sic fiet motus alicujus partis, in quam flumen impetum dedit, & quam donec decreſcat *verberabit*. Poteſt fieri, ut aliquam regionem rivus affluens exedat, ac ſecum trahat aliquam molem: qua lapſa, ſuperpoſita quatiantur. Jam vero nimis oculis permittit, nec ultra illos ſcit producere animum, qui non credit eſſe in abſcondito terræ ſinus maris vaſti. Nec enim video, quid prohibeat, vel obſtet, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abſcondito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantumdem loci tenet, aut fortaſſis hoc amplius, quod ſuperiora cum tot animalibus erant dividenda: abſtruſa enim, & ſine poſſeſſore deſerta, liberius undis vacant. Quas quis vetat illic fluctuare, & ventis, quos omne intervallum terrarum, & omnis aer creat, impelli? Poteſt ergo major ſolito exorta tempeſtas, aliquam partem terrarum impulſam vehementius movere. Nam apud nos quoque multa, quæ procul a mari fuerant, ſubito ejus acceſſu vapulavere; & *villas* in conſpectu collocatas, fluctus, qui longe audiebatur, invaſit. Illic quoque poteſt accedere ac decedere pelagus infernum: quorum neutrum fit ſine motu ſuperſtantium.

CAP.

CAP. VIII. Non quidem exiſtimo diu te hæſitaturum, an credas eſſe ſubterraneos amnes & mare abſconditum. Unde enim iſta prorumpunt, unde ad nos veniunt, niſi quod origo humoris incluſa eſt? Age, cum vides interruptum Tigrim in medio itineris ſiccari, & non univerſum averti, ſed paullatim, non apparentibus damnis, minui primum, deinde conſumi: quo illum putas abire niſi in obſcura terrarum: utique cum videas emergere iterum, non minorem eo qui prior fluxerat? Quid cum vides ALpheum, celebratum poetis, in Achaia mergi, & in Sicilia rurſus transjecto mari effundere amœniſſimum fontem Arethuſam? Neſcis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili æſtiva inundatio, & hanc eſſe, a terra illum erumpere, & augeri non ſupernis aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæſar, ut aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantiſſimus, ad inveſtigandum caput Nili miſerat, audivi narrantes, longum illos iter peregiſſe, cum a Rege Æthiopiæ inſtructi auxilio commendatique proximis regibus penetraſſent. Ad ulteriora quidem, ajebant, pervenimus, ad immenſas paludes, quarum exitum nec incolæ noverant, nec ſperare quiſquam poteſt: ita implicitæ aquis herbæ ſunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec navigio, quod niſi parvum & unius capax, limoſa & obſita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed ſive caput illa, ſive acceſſio eſt Nili, ſive tunc naſcitur, ſive in terras ex priore recepta curſu redit: nonne tu credis, illam, quidquid eſt, ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, ut eructare tanto impetu poſſint.

CAP.

CAP. IX. Ignem cauſſam motus quidam, & quidem non eamdem judicant. In primis Anaxagoras, qui exiſtimat, ſimili pene ex cauſſa & aera concuti, & terram: *cum in* inferiore parte ſpiritus craſſum aera, & in nubes coactum, eadem vi qua apud nos quoque nubila frangi ſolent, rumpit, & ignis ex hoc colliſu nubium, curſuque eliſi aeris emicuit. Hic ipſe in obvia incurrit, exitum quærens, ac divellit repugnantia: donec per anguſta aut nactus eſt viam exeundi ad cœlum, aut vi atque injuria fecit. Alii in igne cauſſam quidem eſſe, ſed non ob hoc judicant: ſed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſe*qui* motum earum partium, quæ ſubjectis adminiculis deſtitutæ labant, donec corruere: nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus vaſti aperiuntur: aut cum diu nutavere, ſuper ea ſe, quæ ſuperſunt ſtantque, componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quotiens incendio pars civitatis laborat, cum exuſtæ trabes ſunt, aut corrupta quæ ſuperioribus firmamentum dabant: tunc diu agitata faſtigia concidunt, & tam diu differuntur atque incerta ſunt, donec in ſolito reſederunt.

CAP. X. Anaximenes ait, terram ipſam ſibi eſſe cauſſam motus, nec extrinſecus incurrere quod illam impellat, ſed intra ipſam & ex ipſa quaſdam partes ejus decidere, quas aut humor ſolverit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit. Sed his quoque ceſſantibus non deeſſe, propter quod aliquid abſcedat aut revellatur. Nam primum omnia vetuſtate labuntur, nec quidquam tutum a ſenectute eſt. Hæc ſolida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificiis veteribus quædam non percuſſa tamen decidunt, cum plus ponderis habuere

quam

quam virium: ita in hoc univerſo terræ corpore evenit, ut partes ejus vetuſtate ſolvantur, ſolutæ cadant, & tremorem ſuperioribus afferant: primum dum abſcedunt (nihil enim utique magnum ſine motu ejus, cui hæſit, abſcinditur) deinde cum deciderunt, ſolido exceptæ reſiliant, pilæ more, quæ cum cecidit exultat, ac ſæpius pellitur, totiens a ſolo in novum impetum miſſa. Si vero in ſtagnantibus aquis delata ſunt, hic ipſe caſus vicina concutit fluctu, quem ſubitum vaſtumque illiſum ex alto pondus ejicit.

CAP. XI. Quidam ignibus quidem aſſignant hunc tremorem, ſed aliter. Nam cum pluribus locis ferveant, neceſſe eſt ingentem vaporem ſine exitu volvant, qui vi ſua ſpiritum intendit: & ſi acrius inſtitit, oppoſita diffundit: ſi vero remiſſior fuit, nihil amplius quam movet. Videmus aquam ſpumare, igne ſubjecto. Quod in hac aqua facit incluſa & anguſta, multo magis illum facere credamus, cum violentus ac vaſtus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium aquarum, quidquid pulſaverit, agitat.

CAP. XII. Spiritum eſſe qui moveat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concava terrarum deferuntur: deinde ubi jam omnia ſpatia plena ſunt, & inquantum aer potuit denſatus eſt, is qui ſupervenit ſpiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes anguſtias dimovet, & clauſtra ſua conatur effringere. Sic evenit, ut terræ, ſpiritu luctante, & fugam quærente, moveantur. Itaque cum terræ motus futurus eſt, præcedit aeris tranquillitas & quies: videlicet, quia vis ſpiritus, quæ concitare ventos ſolet,

ſolet,

let, in inferna ſede detinetur. Nunc quoque cum hic motus in Campania fuit, quamvis hiberno tempore, & inquieto, per ſuperiores dies aer ſtetit. Quid ergo? Numquam flante vento terra concuſſa eſt? Admodum raro duo flavere ſimul venti. Fieri tamen & poteſt, & ſolet. quod ſi recipimus, & conſtat duos ventos rem ſimul gerere: quid ni accidere poſſit, ut alter ſuperiorem aera agitet, alter inferum?

CAP. XIII. In hac ſententia licet ponas Ariſtotelem, & diſcipulum ejus Theophraſtum, non, ut Græcis viſum eſt, divini, tamen & dulcis eloquii virum, & nitidi ſine labore. Quid utrique placeat, exponam. Semper aliqua evaporatio eſt e terra, quæ modo arida eſt, modo humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantum potuit, elata, cum ulteriorem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atque in ſe revolvitur: dumque rixa ſpiritus reciprocantis jactat obſtantia, & ſive intercluſus, ſive per anguſta eniſus eſt, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem ſchola eſt, qui hanc partem philoſophiæ maxime coluit, & rerum naturæ inquiſitor fuit. Hujus tale decretum eſt: Frigidum & calidum ſemper in contraria abeunt, & una eſſe non poſſunt: eo frigidum confluit, unde vis calida diſceſſit: & invicem ibi calidum eſt, unde frigus expulſum eſt. Hoc quod dico verum eſt: ſed utrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, cum ſupra terram frigus eſt, calent putei, nec minus ſpecus, atque omnes ſub terra receſſus: quia eo ſe calor contulit, ſuperiora poſſidenti frigori cedens: qui cum in inferiora pervenit, & eo ſe quantum poterat ingeſſit, quo denſior, hoc validior eſt: huic alius ſupervenit, cui neceſſario congregatus ille jam & in anguſtum preſſus, loco cedit. Idem e contra-

rio

rio evenit, cum vis major frigidi illata in cavernis eſt. Quidquid illic calidi latet, frigori cedens abit in anguſtum, & magno impetu agitur: quia non patitur utriuſque natura concordiam, nec in uno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima quæque remolitur ac jactat. Ideoque antequam terra moveatur, ſolet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter poſſet, ut ait noſter Virgilius,

Sub pedibus mugire ſolum, & juga celſa moveri:

niſi hoc eſſet ventorum opus. Vices deinde hujus pugnæ ſunt: deſinit calidi congregatio, ac rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur, & ſuccedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis curſat, & ultro citroque ſpiritus commeat, concutitur.

CAP. XIV. Sunt qui exiſtiment, ſpiritu quidem, & nulla alia ratione tremere terram, ſed ex alia cauſſa, quam Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur, audi. Corpus noſtrum & ſanguine irrigatur, & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædam anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quam meat: quædam patentiora, in quibus colligitur, & unde dividitur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus & aquis, quæ vicem ſanguinis tenent, & ventis, quos nihil aliud quis quam animam vocaverit, pervium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt. Sed quemadmodum in corpore noſtro, dum bona valetudo eſt, venarum quoque imperturbata mobilitas modum ſervat: ubi aliquid adverſi eſt, micat crebrius, & ſuſpiria atque anhelitus, laborantis ac feſſi ſigna ſunt: ita terræ quoque, dum illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſæ manent. Cum aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus

tus eſt, ſpiritu illo qui modeſtius perfluebat, icto vehementius, & quaſſante venas ſuas: nec, ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet eſſe terram. nam ſi hoc eſt quemadmodum animal, tota vexationem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moderatius impellit, ſed per omnes pari æqualitate diſcurrit. Vide ergo, numquid intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aere, qui quamdiu habet exitum, ſine injuria labitur: ſi offendit aliquid, & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primo infundente ſe a tergo aere. Deinde per aliquam rimam maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo anguſtius. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidem per quam effluat invenit, conglobatus *ille* furit, & huc atque illo circumagitur, aliaque dejicit, alia intercidit: cum tenuiſſimus, idemque fortiſſimus, & irrepat quamvis in obſtructa, & quidquid intravit, vi ſua diducat & diſſipet: tunc terra jactatur. Aut enim datura vento locum diſcedit, aut cum dedit, in ipſam, qua illum emiſit, cavernam fundamento ſpoliata conſidit.

CAP. XV. Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantum primos illos aditus habet, quos velut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illic caſus impoſuit. Alicubi diduxit, quidquid ſuperne terreni erat, aqua: alia torrentes exedere, illa æſtibus magnis dirupta patuere: Per hæc inter illa intrat ſpiritus: quem ſi incluſit mare, & adegit, nec fluctus retro abire permiſit, tunc ille, exitu ſimul redituque præcluſo, volutatur. Et quia in rectum non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime ſe intendit, & terram prementem reverberat.

CAP. XVI. Etiamnum dicendum eſt, quod pleriſque auctoribus placet, & in quo

for-

fortaſſe fiet diſſenſio. Non eſſe terram ſine ſpiritu, palam eſt. Non tantum illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui jungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuiſque corporibus: ſed illo dico vitali, & vegeto, & alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum infunderet, non aliunde viventibus, & tot ſatis? Quemadmodum tam diverſas radices aliter atque aliter in ſe merſas foveret, quaſdam ſumma receptas parte, quaſdam altius tractas, niſi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & hauſtu atque alimento ſuo educantis? Levibus adhuc argumentis ago. Totum hoc cœlum, quod igneus æther, mundi ſumma pars, claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum iniri non poteſt numerus, omnis hic cœleſtium cœtus, & (ut alia prætéream) hic tam prope a nobis agens curſum ſol, omni terrarum ambitu non ſemel major, alimentum ex terreno trahunt, & inter ſe partiuntur: nec ullo alio ſcilicet, quam halitu terrarum ſuſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa, tantaque, & ſe ipſa majora, terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, ut non multum illi ſuperſit, ex qua tantum petitur ac ſumitur: & ad tempus quidem, quod exeat, naſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cœleſtia ſpiritus, niſi invicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſolverentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat intus, & cœca ſub terra ſpatia aer latus obtineat. Quod ſi verum eſt, neceſſe eſt id ſæpe moveatur, quod re mobiliſſima plenum eſt. Numquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquie-

tum

tum quam aer, & tam verſabile & vagatione gaudens?

CAP. XVII. Sequitur ergo, ut naturam ſuam exerceat, & quod ſemper moveri *vult*, aliquando & alia moveat. Id quando fit? Cum illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit: cum offenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas abrumpit, non aliter quam ille poetæ

......pontem indignatus Araxes.

Quamdiu illi facilis & liber eſt alveus, primas quaſque aquas explicat. Ubi ſaxa manu vel caſu illata preſſere venientem, tunc impetum mora quærit: & quo plura oppoſita ſunt, plus invenit virium. Omnis enim illa unda quæ a tergo ſupervenit, & *in ſe* creſcit, cum onus ſuum ſuſtinere non potuit, vim ruina parat, & prona cum his quæ jacebant fugit. Idem ſpiritu fit: qui quo valentior agiliorque eſt, citius rapitur, & vehementius ſeptum omne diſturbat. Ex quo motus fit ſcilicet ejus partis, ſub qua pugnatum eſt. Quod dicitur, verum eſſe ex illo probatur: ſæpe enim cum terræ motus fuit, ſi modo pars ejus aliqua dirupta eſt, inde ventus per multos dies fluxit: ut traditur factum eo terræmotu, quo Chalcis laboravit: quod apud Aſclepiodotum invenies, auditorem Poſidonii, in ipſis quæſtionum naturalium cauſſis. Invenies & apud alios auctores, hiaſſe uno loco terram, & inde non exiguo tempore ſpiraſſe ventum: qui ſcilicet illud iter ipſe ſibi fecerat, per quod ferebatur.

CAP. XVIII. Maxima ergo cauſſa eſt, propter quam terra moveatur, ſpiritus natura citus, & locum e loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in vacanti ſpatio latet, jacet innoxius, nec circumjectis moleſtus eſt. Ubi illum extrinſecus ſuperveniens cauſſa ſolicitat, compellitque, & in arctum

ctum agit, ſcilicet adhuc cedit tantum, & vagatur. Ubi erepta diſcedendi facultas eſt, & undique obſiſtitur, tunc

.... magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremit,

quæ diu pulſata convellit ac jactat: eo acrior, quo cum valentiore mora luctatus eſt. Deinde cum circa perluſtravit omne quo tenebatur, nec potuit evadere, inde quo maxime impactus eſt reſilit: & aut per occulta dividitur, ipſo terræmotu raritate facta, aut per novum vulnus emicuit. Ita ejus vis tanta non poteſt cohiberi, nec ventum tenet ulla compages: ſolvit enim quodcumque vinculum, & omne onus fert ſecum, infuſuſque per minima, laxamentum ſibi parat, indomita naturæ potentia liber; utique concitatus, ſibi jus ſuum vindicat. Spiritus vero invicta res eſt: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premat, ac vinclis & carcere franet.

Sine dubio poetæ hunc voluerant videri carcerem, in quo ſub terra clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt, eſſe adhuc ventum: nec id quod ventus eſt, poſſe jam claudi. Nam quod in clauſo eſt, quieſcit, & aeris ſtatio eſt. Omnis in fuga ventus eſt. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, motum effici ſpiritu, quod corpora quoque noſtra non aliter tremunt, quam ſi ſpiritum aliqua cauſſa conturbat; cum timore contractus eſt, cum ſenectute langueſcit, & venis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut ſub acceſſionem curſu ſuo dejicitur. Nam quamdiu ſine injuria perfluit, & ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. cum aliquid occurrit quod inhibeat ejus officium, tunc parum potens perferendis his quæ ſuo vigore tenebat, defi-

ciens concutit, quidquid integer tulerat.

CAP. XIX. Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus, quod vult ſententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo: cum ſatius ſit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potius, quam præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam leviter mota, tamen circuit, non ſine tactu ejus tumultuque, quo incluſa eſt: ſic ſpeluncarum ſub terra pendentium vaſtitas habet aera ſuum; quem ſimul alius ſuperne incidens percuſſit, agitat non aliter, quam illa, de quibus paullo ante retuli, inania indito *clamore* ſonuerunt.

CAP. XX. Veniamus nunc ad eos, qui omnia iſta quæ retuli, in cauſſa eſſe dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando ſpiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroque: & id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terræ concava eſt, & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & ceteris liquidius. Hoc cum superveniente gravitate rejectum eſt, terris illiditur & illas movet. Nec enim fluctuari poteſt ſine motu ejus, in quod impingitur. Etiamnum quod modo de ſpiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum eſt. Ubi in unum locum congeſta eſt, & capere ſe deſiit, aliquo incumbit, & primo viam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire niſi per devexum poteſt, diu incluſa, nec in directum cadere moderate, aut ſine concuſſione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si vero cum jam rapi cœperit, aliquo loco ſubſtitit, & illa vis fluminis in ſe revoluta eſt, in continentem terram repellitur, & illam, qua parte maxime tendit, exagitat. Præterea aliquan-

do madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius ſidit, & fundus ipſe vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus vero nonnumquam impellit undas, & ſi vehementius inſtitit, eam ſcilicet terræ partem movet, in quam coactas aquas intulit. Nonnumquam in coacta itinera conjectus, & exitum quærens, movet omnia: terra autem penetrabilis ventis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt, quam ut poſſit excludi, & vehementior, quam ut ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſſas Epicurus ait, pluresque alias tentat: & alios, qui aliquid unum ex iſtis eſſe affirmaverunt, corripit; cum ſit arduum, de iis quæ conjectura ſequenda ſunt, aliquid certi promittere. Ergo, ut ait, poteſt terram movere aqua, ſi partes aliquas eluit, & abraſit, quibus deſiit poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram movere impreſſio ſpiritus. Fortaſſe enim aer extrinſecus alio intrante aere agitatur. Fortaſſe aliqua parte ſubito decidente percutitur, & inde motum capit. Fortaſſe aliqua parte terræ velut columnis quibuſdam ac pilis ſuſtinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremit pondus impoſitum. Fortaſſe calida vis ſpiritus in ignem verſa, & fulmini ſimilis, cum magna ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & jacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens, & ſe incitans, ab imo in ſumma uſque perfertur: nullam tamen illi placet cauſſam motus eſſe majorem, quam ſpiritum.

CAP. XXI. Nobis quoque placet, hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidem, quæ vehementiſſima ſunt, valent. Ignem ſpiritus

concitat: aquæ, ſi ventum detrahas, inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, cum illas agit flatus: qui poteſt diſſipare magna ſpatia terrarum, & novos montes ſubrectos extollere, & inſulas non ante viſas, in medio mari ponere. Theraſiam noſtræ ætatis inſulam, ſpectantibus nautis in Ægæo mari enatam, quis dubitat, quin in lucem ſpiritus vexerit? Duo genera ſunt (ut Poſidonio placet) quibus movetur terra: utrique nomen eſt proprium. Altera ſuccuſſio eſt, cum terra quatitur, & ſurſum ac deorſum movetur: altera inclinatio, qua in latera nutat navigii more. Ego & tertium illud exiſtimo, quod noſtro vocabulo ſignatum eſt: non enim ſine cauſſa tremorem terræ dixere majores, *qui* utrique diſſimilis eſt. nam nec *ſuccutiuntur* tunc omnia, nec inclinantur, ſed vibrantur. Res minime in hujuſmodi caſu noxia, ſicut longe pernicioſior eſt inclinatio concuſſione. Nam niſi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata reſtituat, ruina neceſſario ſequitur. Cum diſſimiles ii motus inter ſe ſint, cauſſæ eorum diverſæ ſunt.

CAP. XXII. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta ſunt, & rotæ majore niſu in ſalebras inciderunt, terram concuti ſenties. Aſclepiodotus tradit, cum petra e latere montis abrupta cecidiſſet, ædificia vicina tremore collapſa. Idem ſub terris fieri poteſt, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua reſoluta, magno pondere ac ſono in ſubjacentem cavernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut venit altius. Et ſic commovetur omne tectum cavatæ vallis. Nec tantum pondere ſuo abſcindi ſaxa credibile eſt, ſed cum flumina ſupra ferantur, aſſiduus humor commiſſuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus eſt aufert, & illam (ut ita di-

dicam) cutem qua continetur, abradit. Deinde longa per ævum diminutio uſque eo infirmat illa, quæ quotidie attrivit, ut deſinant eſſe oneri ferendo. Tunc ſaxa vaſti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quidquid ab imo repercuſſit, non paſſura conſiſtere, ſuccutit:

.... *Et ruere omnia viſa repente*:

ut ait Virgilius noſter. Hujus motus ſuccutientis terras hæc erit cauſſa. Ad alteram tranſeo.

CAP. XXIII. Rara terræ natura eſt, multumque habens vacui. per has raritates ſpiritus fertur: qui ubi major influxit, nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & aliis, ut paullo ante retuli, cauſſa: ſi quid apud te profectura teſtium turba eſt. Hanc etiam Calliſthenes probat non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc eſt Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit: Occidit Perſarum multa millia: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipſum quoque tentavit novis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ uſque ad Orientis terminos protulit: dicetur, Sed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla tranſierit, ex his quæ fecit, nihil tam magnum erit, quam ſcelus Calliſthenes. Hic Calliſthenes in libris, quibus deſcribit quemadmodum Helice Buriſque merſæ ſunt, quis illas caſus in mare, vel in illas mare immiſerit, dicit id quod in priore parte dictum eſt. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum ubique, ita & ſub mari. Deinde cum eſt obſtructus

ille trames, per quem deſcenderat, reditum autem illi a tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi ipſe occurrens terram labefactat. Ideo frequentiſſime mari oppoſita vexantur, & inde Neptuno hæc aſſignata eſt movendi potentia. Quiſquis primas litteras Græcas didicit, ſcit illum apud Homerum ἐνοσίγαιον vocari.

CAP. XXIV. Spiritum eſſe hujus mali cauſſam, & ipſe conſentio: de illo diſputabo, quomodo intret hic ſpiritus: utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehenſibilia, an per majora ac patentiora: & utrum ab imo, an etiam per ſumma terrarum. Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoque corporibus cutis ſpiritum reſpuit: nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur: nec conſiſtere quidem a nobis receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim inter nervos pulpaſve, ſed in viſceribus & patulo interioris partis receſſu commoratur. Idem de terra ſuſpicari licet, vel ex hoc, quod motus non in ſummo terræ circave ſumma eſt, ſed ſubter & ab imo. Cujus indicium eſt, quod altitudinis profundæ maria jactantur, motis ſcilicet his, ſupra quæ fuſa ſunt. Ergo veriſimile eſt, terram ex alto moveri, & illic ſpiritum in cavernis ingentibus concipi. Imo, inquit, ceu cum frigore inhorruimus, tremor ſequitur, ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri. Algere enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa cauſſa in horrorem agit. Accidere autem terræ ſimile quiddam noſtræ affectionis, ſed non ex ſimili cauſſa, conceſſerim. Illam interior & altior injuria debet impellere: cujus rei argumentum vel maximum hoc poteſt eſſe, quod cum vehementi motu adapertum ingenti ruina ſolum eſt, totas nonnumquam urbes & recipit hiatus ille,

le, & abſcondit. Thucydides ait, circa Peloponneſiaci belli tempus, Atalantam inſulam aut totam, aut certe maxima ex parte ſuperfuſam. Idem Sidoni accidiſſe, Poſidonio crede. Nec ad hoc teſtibus opus eſt. Meminimus enim terris interno motu divulſis, loca diſiecta, & campos interiſſe. Quod jam dicam, quemadmodum exiſtimem fieri.

CAP. XXV. Cum ſpiritus magna vi in vacuum terrarum locum penitus applicuit, cœpitque rixari, & de exitu cogitare, latera ipſa, intra quæ latet, ſæpius percutit, ſupra quæ urbes interdum ſitæ ſunt, hæc nonnumquam adeo concutiuntur, ut ædificia ſuperpoſita procumbant: nonnumquam in tantum, ut parietes quibus fertur omne tegimen cavi, decidant in illum ſubtervacantem locum, totæque urbes in immenſam altitudinem mergantur. Si velis credere, ajunt, aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam unius magnitudinem montis in duas partes. Tunc effugiſſe Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiccavit, abductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnaverant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalenpolin medius eſt, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos ſpecus (quid enim aliud appellem loca vacua ſub terris?) ſpiritum convenire. Quod niſi eſſet, magna terrarum ſpatia commoverentur, & una multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec umquam per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic qui implevit fabulis urbem, non tranſcendit Campaniam. Quid dicam, cum Chalcis tremuit, Thebas ſtetiſſe? Cum laboravit Aegium, tam propinquas illi Patras de motu nihil audiſſe? Illa vaſta concuſſio, quæ duas ſuppreſſit urbes, Helicen & Burin, citra Aegium conſtitit.

Apparet ergo, in tantum ſpatium motum protendere, quantum illa ſub terris vacantis loci inanitas pateat.

CAP. XXVI. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui Aegyptum numquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem hujus rei hanc reddunt, quod ex limo tota concreverit. Tantum enim (ſi Homero fides eſt) aberat a continenti Pharos, quantum navis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumque ſecum limum trahens, & eum ſubinde apponens prioribus terris, Aegyptum annuo incremento ſemper ultra tulit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, *nec* ulla intervalla in ſe habet, ſed crevit in ſolidum areſcente limo: quo preſſa erat & ſedens ſtructura, cum partes glutinarentur, nec quidquam inane intervenire poterat, cum ſolido liquidum ac molle ſemper accederet. Sed movetur & Aegyptus & Delos, quam Virgilius ſtare juſſit:

Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque, credula natio, dixerunt non moveri, auctore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotam fuiſſe, ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe: Inter multa, inquit, prodigia, quibus denunciata eſt duarum urbium Helices & Buris everſio, fuere maxime notabilia, columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quam ideo ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habeat concavas rupes & ſaxa pervia, quæ dent deprehenſo aeri reditum. Ob hoc etiam inſulas eſſe certioris ſoli, urbeſque eo tutiores, quo propius ad mare acceſſerunt. Falſa hæc eſſe, Pompeji & Herculaneum ſenſere. Adjice nunc, quod omnis

ora maris obnoxia eſt motibus. Sic Paphos non ſemel corruit, ſic nobilis & huic jam familiaris malo Nicopolis: Cyprum ambit altum mare, & agitatur. Tyros & ipſa tam movetur, quam diluitur. Hæ fere cauſſæ redduntur, propter quas tremit terra.

CAP. XXVII. Quædam tamen propria in hoc Campano motu accidiſſe narrantur, quorum ratio reddenda eſt. Ajunt enim ſexcentarum ovium gregem exanimatum in Pompejana regione. Non eſt quare hoc putes ovibus illis timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus peſtilentiam fieri. Nec id mirum eſt: multa enim mortifera in alto latent. At aer ipſe qui vel terrarum culpa, vel pigritia, & æterna nocte torpeſcit, gravis haurientibus eſt: vel corruptus internorum ignium vitio, cum eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, inſuetumque ducentibus ſpiritum, affert nova genera morborum. Quid, quod aquæ inutiles peſtilenteſque in abdito latent, ut quas numquam uſus exerceat, numquam aura liberior verberet? Craſſæ itaque, & gravi caligine ſempiternaque tectæ, nihil niſi peſtiferum in ſe & corporibus noſtris contrarium habent. Aer quoque qui admixtus eſt illis, quique inter illas paludes jacet, cum emerſit, late vitium ſuum ſpargit, & haurientes necat. Facilius autem pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quo avidiora ſunt: aperto cœlo plurimum utuntur, & aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oves vero mollioris naturæ, quo propiora terris ferunt capita, corruptas eſſe non miror, cum afflatum diri aeris circa ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi major exiiſſet: ſed illum copia aeris ſinceri exſtinxit, antequam, ut ab homine poſſet trahi, ſurgeret.

CAP. XXVIII. Multa autem terras ha-

bere mortifera, vel ex hoc intellige, quod tot venena naſcuntur, non manu ſparſa, ſed ſponte: ſolo ſcilicet habente, ut boni, ita mali ſemina. Quid, quod pluribus Italiæ locis per quædam foramina peſtilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non feræ tutum eſt? Aves quoque ſi in illum inciderint, antequam cœlo meliore leniatur, in ipſo volatu cadunt, liventque corpora, & non aliter quam per vim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet, quam ut deſpectantia & ultro ſibi illata conficiat. Ubi per ſæcula conditis tenebris, ac triſtitia loci crevit in vitium, ipſa ingraveſcit mora: hoc pejor, quo ſegnior. Cum autem exitum nactus eſt, æternum illud umbroſi frigoris malum, & infernam noctem ſolvit, ac regionis noſtræ aera infuſcat. Vincuntur enim meliora pejoribus. Tunc etiam ille ſpiritus purior tranſit in noxium. Inde ſubitæ continuæque mortes, & monſtroſa genera morborum, ut ex novis orta cauſſis. Brevis aut longa clades eſt, prout vitia valuere. Nec prius peſtilentia deſinit, quam ſpiritum illum gravem exercuit laxitas cœli, ventorumque jactatio.

CAP. XXIX. Nam quod aliquot inſanis attonitiſque ſimiles diſcurrere fecit metus, qui excutit mentes, ubi privatus ac modicus eſt, quid ubi publice terret, ubi cadunt urbes, populi opprimuntur, terra concutitur: quid mirum eſt, animos inter dolorem & metum deſtitutos aberraſſe? Non eſt facile, inter magna non deſipere. Itaque leviſſima fere ingenia in tantum venere formidinis, ut ſibi exciderent. Nemo quidem ſine aliqua jactura ſanitatis expavit, ſimiliſque furenti, quiſquis timet: ſed alios cito timor ſibi reddit, alios vehementius perturbat, & in dementiam transfert. Inde inter

bella

bella erravere lymphatici. nec uſquam plura exempla vaticinantium invenies, quam ubi formido mentes religione mixta percuſſit. Statuam diviſam non miror, cum dixerim montes a montibus receſſiſſe, & ipſum diruptum eſſe ab imo ſolum.

Hæc loca vi quondam & vaſta convulſa ruina
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, cum protinus utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus, & undis
Heſperium Siculo latus abſcidit, arvaque & urbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu.

Vides totas regiones a ſuis ſedibus revelli, & trans mare jacere, quod in confinio fuerat: vides & urbium fieri gentiumque diſcidium, cum pars naturæ concitata eſt ex ſe, vel aliquod mare ingens ſpiritus impegit, quorum mira, ut ex toto, vis eſt. Quamvis enim parte ſæviat, mundi tamen viribus ſævit. Sic & Hiſpanias a contextu Africæ mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poetarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia rejecta eſt. Aliquando autem plus impetus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim ſunt, in quibus niſus eſt per anguſta. Quantas res ii terrarum tremores, quamque mira ſpectacula ediderint, ſatis dictum eſt.

CAP. XXX. Cur ergo aliquis ad hoc ſtupet, quod æs unius ſtatuæ, ne ſolidum quidem, ſed concavum ac tenue, diruptum eſt: cum fortaſſe in illud ſe ſpiritus, quærens fugam, incluſerit? Illud vero quis neſcit? Diductis ædificia angulis vidimus moveri, iterumque componi. Quædam vero parum aptata poſitu ſuo, & a fabris negligen-

tius ſolutiuſque compoſita, terræmotus ſæpius agitata compegit. Quod ſi totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quæ ſolida ſunt ſcindit, & pilas operibus ſubditas diſſipat: quid eſt, quare quiſquam dignum annotari putet, ſectam eſſe æqualiter ab imo ad caput in partes duas ſtatuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non deſiit enim aſſidue tremere Campania, clementius quidem, ſed ingenti damno, quia preſſa & quaſſa quatiebat; quibus ad cadendum male ſtantibus, non erat impelli, ſed agitari. Nondum videlicet ſpiritus omnis exciderat, ſed adhuc emiſſa parte majore oberrabat.

CAP. XXXI. Inter argumenta quibus probatur, ſpiritu iſta fieri, non eſt quod dubites & hoc ponere. Cum maximus editus tremor eſt, quo in urbes terraſque ſævitum eſt, non poteſt par illi ſubſequi alius, ſed poſt maximum leves motus ſunt, quia vehementius exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde reſidui ſpiritus non idem poſſunt, nec illis pugna eſt: cum jam viam invenerint, ſequanturque ea qua prima vis ac maxima evaſit. Hoc quoque dignum memoria judico, ab eruditiſſimo & graviſſimo viro cognitum: forte enim cum hoc evenit, lavabatur. vidiſſe ſe affirmabat in balneo teſſellas, quibus ſolum erat ſtratum, alteram ab altera ſeparari, iterumque committi: & aquam modo recipi in commiſſuras, pavimento recedente, modo compreſſo, bullire & elidi. Eumdem audivi narrantem, vidiſſe ſe molles materias, mollius crebriuſque tremere, quam natura duras.

CAP. XXXII. Hæc, Lucili virorum optime, quantum ad ipſas cauſſas. Illa nunc quæ ad confirmationem animorum pertinent: quos magis refert noſtra fortiores fieri, quam doctiores. Sed alterum ſine altero non fit.

Non

Non enim aliunde animo venit robur, quam a bonis artibus, quam a contemplatione naturæ. Quem enim non hic ipſe caſus adverſus omnes firmaverit & erexerit? Quid eſt cur ego hominem aut feram, quid eſt cur ſagittam aut lanceam tremam? majora me pericula exſpectant. Fluminibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaque animo mors provocanda eſt, ſive nos æquo vaſtoque impetu aggreditur, ſive quotidiano & vulgari exitu: nihil refert quam minax veniat, quantumque ſit, quod in nos trahat: quod a nobis petit, minimum eſt. Hoc ſenectus a nobis ablatura eſt, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obſequens ſtomacho, hoc pes leviter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima, ſed ingens res eſt contemptus animæ. Hanc qui contempſerit, ſecurus videbit maria perturbari: etiam ſi illa omnes excitaverint venti, etiam ſi æſtus aliqua perturbatione mundi, totum in terras verterit oceanum. Securus adſpiciet fulminantis cœli trucem & horridam faciem: frangatur licet cœlum, & ignes ſuos in exitium omnium, in primis ſuum, miſceat. Securus adſpiciet ruptis compagibus dehiſcens ſolum. Illa licet inferorum regna retegantur, ſtabit ſuper illam voraginem intrepidus: & fortaſſe quo debet cadere, deſiliet. Quid ad me, quam ſint magna quibus pereo? Ipſum perire non eſt magnum. Proinde ſi volumus eſſe felices, ſi nec hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari, ſi deſpicere fortunam ſupervacua promittentem, levia minitantem, ſi volumus tranquille degere, & ipſis diis de felicitate controverſiam facere, anima in expedito eſt habenda. Sive illam inſidiæ, ſive morbi petent, ſive hoſtium gladii, ſive inſularum cadentium fragor, ſive ipſarum ruina terrarum,

rum, ſive vaſta vis ignium, urbes agroſque pari clade complexa, cum libet illi, eam accipiat. Quid aliud debeo, quam exeuntem hortari, & cum bonis ominibus emittere? Vade fortiter, vade feliciter. Nihil dubitaveris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæſtio: Facis quod quandoque faciendum eſt. Nec rogaveris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura te, quæ genuit, exſpectat, & locus melior ac tutior. Illic non tremunt terræ, nec inter ſe venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones urbeſque vaſtant, non naufragiorum totas claſſes ſorbentium metus eſt, non arma contraria diſpoſita vexillis, & in mutuam perniciem multorum millium par furor, non peſtilentia, & ardentes promiſcue, communes populis cadentibus rogi. Iſtud leve eſt. quid timemus? Grave eſt. potius ſemel incidat, quam ſemper impendat. Ego autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum iſta quatiantur quæ quatiunt, & in injuriam noſtram non ſine ſua veniunt? Helicen Burinque totas mare accepit: ego de uno corpuſculo timeam? Supra oppida duo navigatur: duo autem, quæ novimus, quæ in noſtram notitiam memoria litteris ſervata perduxit. Quam multa alia aliis locis merſa ſunt? Quot populos aut terra in ſe, aut mare incluſit? Ego recuſem mei finem, cum ſciam me ſine fine non eſſe? imo cum ſciam omnia eſſe finita? Ego ultimum ſuſpirium timeam? Quantum potes itaque ipſe te cohortare, Lucili, contra metum mortis. Hic eſt qui nos humiles facit: hic eſt qui ipſam vitam cui parcit, inquietat ac perdit. Hic omnia iſta dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres conſtanter, ſi cogitaveris nihil intereſſe inter exiguum tempus & longum.

Horæ

Horæ ſunt quas perdimus. Puta dies eſſe, puta menſes, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid, oro te, refert, num perveniam ad illos? fluit tempus, & avidiſſimos ſui deſerit. Nec quod futurum eſt, meum eſt, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo: & magni eſt, modicum fuiſſe. Eleganter Lælius ille ſapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis ſexaginta, quos non habes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehenſibilis vitæ conditionem & ſortem temporis ſemper alieni, quod annos annumeramus omiſſos. Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus; Moriendum eſt. Quando? Quid tua? Mors naturæ lex eſt, mors tributum officiumque mortalium, malorumque omnium remedium eſt. Optabit illam, quiſquis timet: Omnibus omiſſis, hoc unum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides; effice illam tibi cogitatione multa familiarem: ut ſi ita tulerit, poſſis illi vel obviam exire.

LIBER SEPTIMUS,

ET ULTIMUS,

In quo agitur de Cometis.

ARGUMENTUM.

Liber hic totus in Cometarum pertractatione conſumitur, pleraque ab Ariſtotele mutuatus. Sententiam tamen ejus, uti Democriti, Epigenis, Apollonii Myndii, Calliſthenis, Artemidori, Ephori, imo Zenonis ſui refellit: ac tandem in opinionem veterum Chaldæorum diſcedit. Cometam verum ſydus eſſe ex illis æternis,

ex altitudine ætheris ingenti in oculos mortalium ſubmitti ; deinde rurſum recipi . Motus quidem Cometarum nondum ſatis certos , & comprehenſos eſſe , ſed futurum olim auguratur tempus , quo poſteri tam aperta majores ſuos neſciviſſe mirentur . Quadam etiam ex duobus ævi ſui Cometis dicit , quorum prior ſub Claudio , alter ſub Nerone effulſit . Denique ſolemni more cum vitiis in rixam deſcendit . Non mirum iſta , & plura alia neſciri , cum nemo , niſi libidini , ganeis , hiſtrionibus , & pantomimis ſtudeat , vacuis , & deſertis philoſophorum ſcholis .

CAPUT I.

NEmo uſque eo tardus , & hebes , & demiſſus in terram eſt , ut ad divina non erigatur , ac tota mente conſurgat : utique ubi novum aliquod e cœlo miraculum fulſit . Nam quamdiu ſolita decurrunt , magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit . Ita enim compoſiti ſumus , ut nos quotidiana , etiamſi admiratione digna ſunt , tranſeant : contra minimarum quoque rerum , ſi inſolitæ prodierunt , ſpectaculum dulce fiat . Hic itaque cœtus aſtrorum , quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguitur , populum non convocat . At cum aliquid ex more mutatum eſt , omnium vultus in cœlo eſt . Sol ſpectatorem , niſi cum deficit , non habet . Nemo obſervat lunam , niſi laborantem . Tunc urbes conclamant , tunc pro ſe quiſque ſuperſtitione vana trepidat . Quanto illa majora ſunt , quod ſol totidem (ut ita dicam) gradus , quot dies habet , & annum circuitu ſuo claudit : quod a ſolſtitio ſtatim inclinat , & dat ſpatium noctibus : quod ſydera abſcondit : quod terras , cum tanto major ſit illis , non urit , ſed calorem ſuum intenſionibus ac remiſſionibus temperando fo-

fovet: quod lunam numquam implet, niſi adverſam ſibi, nec obſcurat. Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo ſervatur. Si quid turbatum eſt, aut præter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeo naturale eſt magis nova, quam magna mirari. Idem in Cometis fit. Si rarus, & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit, cupit: & oblitus aliorum, de adventitio quærit: ignarus, utrum debeat mirari, an timere. Non enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes ejus graves prædicent. Sciſcitantur itaque, & cognoſcere volunt, prodigium ſit, an ſydus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæſierit, aut didicerit utilius, quam de ſtellarum ſyderumque natura: utrum flamma contracta, quod & viſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen, & calor inde deſcendens, an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quædam terrenaque corpora, quæ per igneos tractus labentia inde ſplendorem trahant, coloremque, non de ſuo clara. In qua opinione magni fuere viri, qui ſydera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & a quo teneretur, conglobatamque, nec ſtabili inditam corpori, profecto jam mundus turbine ſuo diſſipaſſet.

CAP. II. Ad hæc inveſtiganda proderit quærere, num Cometæ ejus conditionis ſint, cujus ſuperiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus, & occaſus, ipſam quoque, quamvis ſpargantur & longius exeant, faciem. æque enim ignei ſplendidique ſunt. Itaque ſi omnia terrena ſydera ſunt, his quoque eadem ſors erit. Si vero nihil aliud ſunt quam purus ignis, manentque menſibus ſenis, nec illos converſio mundi ſolvit & velocitas: illa quoque poſ-

ſunt

ſunt & tenui conſtare materia, nec ob hoc diſcuti aſſiduo cœli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excuſſiſſe, ut ſciamus, utrum mundus terra ſtante circumeat, an mundo ſtante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos eſſe, quos rerum natura neſcientes ferat, nec cœli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos oriri & occidere. Digna res eſt contemplatione, ut ſciamus in quo rerum ſtatu ſimus: pigerrimam ſortiti, an velociſſimam ſedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Neceſſarium eſt autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an vices ſervent, & illos ad ſuum diem certus ordo producat. Nova hæc cœleſtium obſervatio eſt, & nuper in Græciam invecta.

CAP. III. Democritus quoque, ſubtiliſſimus antiquorum omnium, ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe quæ currant: ſed nec numerum illarum poſuit, nec nomina, nondum comprehenſis quinque ſiderum curſibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciam tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægyptios quidem, quibus major cœli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon poſtea diligens & ipſe inquiſitor, defectiones quidem ſolis ſervatas ab Ægyptiis collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non prætermiſſurus, ſi quid explorati apud illos comperiſſet. Duo certe, qui apud Chaldæos ſtuduiſſe ſe dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritiſſimus inſpiciendorum naturalium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in numero ſtellarum errantium poni a Chaldæis, tenerique curſus eorum. Epigenes contra ait, Chaldæos nihil de Cometis habere comprehenſi, ſed videri illos accendi turbine quodam aeris concitati & intorti.

CAP.

CAP. IV. Primum ergo, ſi tibi videtur, opiniones hujus ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad omnes ſublimium motus, ſtella Saturni. Hæc cum proxima ſigna Marti premit, aut in Lunæ viciniam tranſit, aut in Solis incidit radios, natura ventoſa & frigida contrahit pluribus locis aera, conglobatque. Deinde ſi radios Solis aſſumpſit, tonat, fulguratque. Si Martem quoque conſentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim, & omnis humidi evaporatio, ſplendores tantum cœli citra ictum minaces movet. Illa autem calidior ſicciorque terrarum exhalatio fulmina extundit. Trabes vero & faces, quæ nullo alio inter ſe quam magnitudine diſtant, hoc modo fiunt. Cum humida terrenaque in ſe globus aliquis aeris clauſit, quem turbinem dicimus, quacumque fertur, præbet ſpeciem ignis extenti. Quæ tamdiu durat, quamdiu manſit aeris illa complexio, humidi intra ſe terrenique multum vehens.

CAP. V. Ut a proximis mendaciis incipiam, falſum eſt faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoque arbuſta radicitus vellit, & quocumque incubuit, ſolum nudat, ſilvas interim & tecta corripiens, inferior fere nubibus, utique numquam altior. At contra trabes editior cœli pars oſtentat. Ita numquam nubibus obſtiterunt. Præterea turbo omni nube velocior rapitur, & in orbem vertitur. Super iſta velociter deſinit, & ipſe ſe ſua vi rumpit. Trabes autem non tranſcurrunt, nec prætervolant, ut faces, ſed commorantur, & in eadem parte cœli collucent. Charimander quoque in eo libro, quem de Cometis compoſuit, ait Anaxagoræ viſum grande inſolitumque cœlo lumen, magnitudine

dine amplæ trabis, & id per multos dies fulſiſſe. Talem effigiem ignis longi fuiſſe, Calliſthenes tradit, antequam Burin & Helicen mare abſconderet. Ariſtoteles ait, non trabem illam, ſed Cometem fuiſſe: ceterum ob nimium ardorem non apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore cum jam minus flagraret, redditam ſuam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna quæ notarentur: nihil tamen magis, quam quod ut ille fulſit in cœlo, ſtatim ſupra Burin & Helicen mare fuit. Numquid ergo Ariſtoteles non illam tantum, ſed omnes trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habetis differentiam, quod iis continuus ignis eſt, ceteris ſparſus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec ullo loco intermiſſam aut languidam, in ultimis vero partibus coactam, qualem fuiſſe illam, quam modo retuli, Calliſthenes tradit.

CAP. VI. Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera ſunt. Alii ardorem undique effundunt, nec locum mutant: alii in unam partem ignem vagum in modum comæ porrigunt, & ſtellas prætermeant, quales duo ætate noſtra viſi ſunt. Illi priores criniti, undique etiam immoti, humiles fere ſunt, & eiſdem cauſſis quibus trabes faceſque conflantur, & ex intemperie aeris turbidi, multa ſecum arida humidaque terris exhalata verſantis. Poteſt enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aera, plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua cauſſa refluat rurſus, ac remittatur: deinde iterum proximo die ac ſequentibus conſurgere, & eumdem locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad conſtitutum redire. Pluviæ quoque, & aliæ tempeſtatum genera, ad præſcriptum revertuntur. Ut breviter autem voluntatem ejus

ex-

exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas exiſtimat, qua fiunt ignes turbine ejecti. Hoc unum intereſt, quod illi turbines ex ſuperiori parte in terras deprimuntur, hi de terra in ſuperiora elevantur.

CAP. VII. Adverſus hæc multa dicuntur. Primum ſi ventus in cauſſa eſſet, numquam Cometes ſine vento appareret. nunc autem & quietiſſimo aere apparet. Deinde ſi vento fieret, cum vento caderet. Et ſi vento inciperet, creſceret vento, eoque eſſet ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoque: Ventus multas aeris partes impellit, Cometes in uno loco apparet: ventus in ſublime non pervenit, Cometæ autem viſuntur ſupra quam ventis ire licet. Tranſit deinde ad illos, quos ait certiorem habere ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt, & ſigna prætereunt. Hos ait ex iiſdem cauſſis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. Hoc tantum intereſſe, quod terrarum exhalationes multa ſecum arida ferentes, celſiorem petant partem, & in editiora cœli aquilone pellantur. Deinde ſi illos aquilo propelleret, ad meridiem ſemper agerentur, quo ventus hic nititur. Atqui varie concurrunt, alii in ortum, alii in occaſum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde ſi aquilonis illos impetus a terris in altum levaret, aliis ventis non orirentur Cometæ. atqui oriuntur.

CAP. VIII. Illam nunc rationem ejus (utraque enim utitur) refellamus. Quidquid humidi aridique terra efflavit, cum in unum coit, ipſa diſcordia corporum, ſpiritum verſat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra ſe comprehendit, curſu ſuo accendit, & levat in altum: ac tam diu manet ſplendor ignis expreſſi, quam diu alimenta ſufficiunt: quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc

dicit,

dicit, non notat qualis ſit turbinum curſus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, & ipſis ventis citatior eſt: Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum tranſierit, abſcondat. Deinde turbinum motus vagus eſt & diſiectus, & (ut Salluſtii utar verbis) verticoſus: Cometarum autem compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrum crederet aut lunam, aut quinque ſidera rapi vento, aut turbine rotari? Non, ut puto. Quare? quia non eſt illis perturbatus & impotens curſus. Ad Cometas idem transferamus. Non confuſe nec tumultuoſe eunt, ut aliquis credat illos cauſſis turbulentis & inconſtantibus pelli. Deinde etiam ſi vertices iſti comprehendere terrena humidaque, & ex humili in altum exprimere poſſent: non tamen ſupra lunam efferrent. Omnis illis uſque in nubilum vis eſt. Cometas autem immixtos ſtellis videmus per ſuperiora labentes. Ergo veriſimile non eſt, in tantum ſpatium perſeverare turbinem: qui quo major eſt, maturius corrumpitur.

CAP. IX. Utrumlibet itaque eligat: aut vis levis tam alte pervenire non poterit, aut magna & concitata citius ipſa ſe franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (ut putant) non exeunt altius, quia plus terreni habent. Gravitas illos ſua in proximo tenet. Atqui neceſſe eſt; his Cometis diuturnioribus & celſioribus plenior materia ſit. Neque enim diutius apparerent, niſi majoribus nutrimentis ſuſtinerentur. Dicebam modo, non poſſe diu verticem permanere, nec ſupra lunam, aut uſque in ſtellarum locum creſcere. Nempe efficit turbinem, plurium ventorum inter ipſos luctatio. Hæc diu non poteſt eſſe. Nam cum vagus & incertus ſpiritus convolutatus eſt, noviſſime uni vis omnium cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent

vi-

virium, tanto minus temporis. Venti cum ad ſummum venerunt, remittuntur omni violentia. Neceſſe eſt iſta concitatione in exitium ſui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas ejus, & mira brevitas eſt. Præterea violentius celeriuſque in terra circaque eam volvitur: quo celſior, eo ſolutior, laxiorque eſt, & ob hoc diffunditur. Adjice nunc, quod etiamſi in ſummum pertenderet, ubi ſideribus iter eſt, utique ab eo motu, qui univerſum trahit, ſolveretur. Quid enim eſt illa converſatione mundi citatius? hac omnium ventorum in unum conjecta vis diſſiparetur, & terræ ſolida fortiſque compages, nedum particula aeris torti.

CAP. X. Præterea in alto manere non poteſt ignis turbine illatus, niſi ipſe quoque permaneret turbo. Quid porro tam incredibile eſt, quam in turbine longior mora? Utique motus motu contrario vincitur: habet enim ſuam locus ille vertiginem, quæ rapit cœlum,

Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.

Et ut det eis aliquam advocationem, quod fieri nullo modo poteſt: quid de his Cometis dicetur, qui ſenis menſibus apparuerunt? Deinde duo debent eſſe motus eodem loco: alter ille divinus & aſſiduus, ſuum ſine intermiſſione peragens opus: alter novus & recens, & turbine illatus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa orbita, ceterorumque ſupra lunam meantium motus irrevocabilis eſt: nec hæſitat uſquam, nec reſiſtit, nec dat ullam nobis ſuſpicionem objectæ ſibi moræ. Fidem non habet, turbinem, violentiſſimum & perturbatiſſimum tempeſtatis genus, in medios ſiderum ordines pervenire, & inter diſpoſita ac tranquilla verſari. Credamus ignem circum-

acto turbine accendi, & hunc expulſum in ſublime, præbere nobis opinionem ſpeciemque ſideris longi. At puto tale eſſe debet, quale eſt id quod ignem efficit. Turbinis autem rotunda facies eſt. In eodem enim veſtigio verſatur, & in columnæ modo circumagentis ſe volvitur. Ergo ignem quoque qui incluſus eſt, ſimilem eſſe illi oportet. Atqui longus eſt, & diſiectus, minimeque ſimilis in orbem coacto.

CAP. XI. Epigenem relinquamus, & aliorum opiniones perſequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud in primis præſumendum eſt, Cometas non in una parte cœli adſpici, nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu quam in occaſu, frequentiſſime tamen circa Septemtrionem. Forma eis non eſt una. Quamvis enim Græci diſcrimina fecerint eorum, quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui undique circa ſe velut comam ſpargunt, & eorum quibus fuſus quidem eſt ignis, ſed in verticem tendens: tamen omnes iſti ejuſdem notæ ſunt, Cometæque recte dicuntur. Quorum cum poſt longum tempus appareant formæ, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo tempore, quo apparent, inter ſpectantes de habitu illorum non convenit: ſed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem eſſe aut rubicundiorem, & crines aut in interiora deductos, aut in latera diviſos. Sed ſive ſint aliquæ differentiæ illorum, ſive non ſint, eadem ſiant ratione neceſſe eſt Cometæ. Illud unum conſtare debet, præter ſolitum adſpici novam ſideris faciem, circa ſe diſſipatum ignem trahentis. Quibuſdam antiquorum hæc placet ratio. Cum ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicuit, confuſo in unum duarum lumine, faciem longioris ſideris reddi. Nec hoc tunc tantum evenit, cum ſtella ſtellam

atti-

attigit, ſed etiam cum appropinquavit. Intervallum enim, quod inter duas eſt, illuſtratur ab utraque, inflammaturque, & longum ignem efficit.

CAP. XII. His illud reſpondebimus, Certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has apparere, & Cometen. Ex quo manifeſtum fit, non illarum coitu fieri Cometen, ſed proprium & ſui juris eſſe. Etiamnum frequenter ſtella ſub altioris ſtellæ veſtigium venit: & Saturnus aliquando ſupra Jovem eſt, & Mars Venerem aut Mercurium recta linea deſpicit: nec tamen propter hunc curſum, cum alter alterum ſubit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquæ ſtellæ in eodem ſigno ſimul ſunt. Si Cometam faceret ſtella ſtellæ ſuperveniens, momento eſſe deſineret: Summa enim velocitas tranſeuntium eſt. Ideo omnis ſiderum defectio brevis eſt: quia cito illas idem curſus, qui admoverat, abſtrahit. Videmus ſolem & lunam intra exiguum tempus, cum obſcurari cœperint, liberari: quanto celerior debet fieri in ſtellis congreſſio, tanto minoribus? Atqui Cometæ ſenis menſibus manent. quod non accideret, ſi duarum ſtellarum conventu gignerentur. Illæ enim diu cohærere non poſſunt, & neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet. Præterea iſta nobis vicina videntur, ceterum intervallis ingentibus diſſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella uſque ad alteram ſtellam ignem mittere, ita ut utraq; juncta videatur, cum ſint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miſcetur, & præbet unius ſpeciem. Nempe ſic, quemadmodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum veſpertina aut matutina flaveſcunt, quemadmodum alterne arcus ſolis viſitur. Hæc omnia primum magna vi efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit.

Stellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horum, niſi infra lunam in terrarum vicinia naſcitur. Superiora pura & ſincera ſunt, & coloris ſui ſemper. Præterea ſi quid tale accideret, non haberet moram, ſed exſtingueretur cito: ſicut coronæ, quæ ſolem lunamve cingunt, & intra breviſſimum ſpatium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeverat. Si quid eſſet tale, a quo medium inter duas ſtellas ſpatium confunderetur, æque cito dilaberetur. Utique non in tantum maneret, quantum morari Cometæ ſolent. Stellis intra ſigniferum curſus eſt, hunc gyrum premunt: at Cometæ ubique cernuntur. Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quam locus ullus, ultra quem non exeant.

CAP. XIII. Adverſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum ſtellas quinque diſcurrere, ſed ſolas obſervatas eſſe. Ceterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionem talem, ut tunc demum, cum ad extremam eorum venere, viſantur. Ergo intercurrunt quædam ſtellæ, ut ait, nobis novæ; quæ lumen ſuum cum ſtantibus miſceant, & majorem quam ſtellis mos eſt, porrigant ignem. hoc ex his quæ mentitur, leviſſimum eſt: tota ejus narratio mundi, mendacium impudens eſt. Nam ſi illi credimus, ſumma cœli ora ſolidiſſima eſt, in modum tecti durata, & alti craſſique corporis, quod atomi congeſtæ coacervatæque fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea, ita compacta, ut ſolvi vitiarique non poſſit. Habet tamen ſpiramenta quædam, & quaſi feneſtras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rurſus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter conſuetudinem apparent, in-

influxerunt ex illa utraque mundi jacente materia. Solvere iſta quid aliud eſt, quam manum exercere, & in ventum jactare brachia?

CAP. XIV. Velim tamen mihi dicat iſte, qui mundo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus illi tantam eſſe craſſitudinem cœli. Quid fuit, quod illo tam ſolida corpora adduceret, & ibi detineret. Deinde quod tantæ craſſitudinis eſt, neceſſe eſt & magni ponderis ſit. Quomodo ergo in ſummo manent gravia? Quomodo illa moles non deſcendit, & ſe onere ſuo frangit? Fieri enim non poteſt, ut tanta vis ponderis, quantam ille ſubſtituit, pendeat, & levibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſecus aliqua eſſe retinacula, quibus cadere prohibeatur. nec rurſus de medio aliquid eſſe oppoſiti, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immenſum, & cadere quidem, ſed non apparere an cadat; quia præcipitatio ejus æterna eſt, nihil habens noviſſimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam invenirent, propter quam pondus in aere ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper: ſed non apparet an cadat, quia infinitum eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes, non quinque tantum ſtellas moveri, ſed multas eſſe, & in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine ullo probabili argumento licet reſpondere, quid eſt, quare non aliquis aut omnes ſtellas moveri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adjuvat iſta ſtellarum paſſim euntium turba. Nam quo plures fuerint, ſæpius in alias incident: rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles ſunt. Quid, quod teſtimonium dicet contra te omnis ætas, quæ talium ſtellarum exortus & annotavit, & poſteris tradidit?

CAP. XV. Poſt mortem Demetrii Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paullo ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paullatim magnitudo ejus diſtricta eſt, & evanuit claritas. Noviſſime autem totus intercidit. Quot ergo coire ſtellas oportet, ut tantum corpus efficiant? Mille in unum licet congreges, numquam hunc ambitum ſolis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde ſuſtulit ſe diffuditque, & uſque in æquinoctialem circulum venit, ita ut illam plagam cœli, cui lactea nomen eſt, in immenſum extentus æquaret. Quot ergo conveniſſe debent erraticæ, ut tam longum cœli tractum occuparent igne continuo?

CAP. XVI. Contra argumentum dictum eſt: contra teſtes dicendum eſt. Nec magna molitione detrahenda eſt auctoritas Ephoro: hiſtoricus eſt. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, ſi per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes ſunt: quibuſdam mendacium obrepit, quibuſdam placet. Illi non evitant, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione: quæ approbare opus ſuum, & fieri populare non putat poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus vero non religioſiſſimæ fidei, ſæpe decipitur, ſæpe decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit eventus, cum Helicen & Burin ortu ſuo merſit, ait illum diſceſſiſſe in duas ſtellas: quod præter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſervare illud momentum, quo Cometes ſolutus, & in duas partes redactus eſt? Quomodo autem ſi eſt qui viderit Cometem

in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adjecit, in quas ſtellas diviſus ſit, cum aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit?

CAP. XVII. Apollonius Myndius in diverſa opinione eſt. Ait enim, Cometen non unum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, ſpecies falſa, nec duarum ſtellarum confinio ignis extentus: ſed & proprium ſidus Cometes eſt, ſicut ſolis aut lunæ. Talis illi forma eſt, non in rotundum reſtricta, ſed procerior, & in longum producta. Ceterum non eſt illis palam curſus: altiora mundi ſecat: & tunc demum apparet, cum in imum curſus ſui venit. Nec eſt quod putemus, eundem viſum eſſe ſub Claudio, quem ſub Auguſto vidimus: nec hunc qui ſub Nerone Cæſare apparuit, & cometis detraxit infamiam, illi ſimilem fuiſſe, qui poſt necem divi Julii, ludis Veneris genitricis, circa undecimam horam diei emerſit. Multi variique ſunt, diſpares magnitudine, diſſimiles colore; aliis rubor eſt ſine ulla luce: aliis candor & purum liquidumque lumen: aliis flamma, & hæc non ſincera, nec tenuis, ſed multum circa ſe volvens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt. hi minuunt augentque lumen ſuum, quemadmodum alia ſidera: quæ clariora, cum deſcendere, ſunt, majoraque ex loco propiore viſuntur: minora, cum redeunt, & obſcuriora, quia abducunt ſe longius.

CAP. XVIII. Adverſus hoc protinus reſpondetur, non idem accidere in Cometis, quod in ceteris. Cometæ enim quo primum die apparuerint, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, do-

nec incipiant exſtingui. Deinde quod adverſus priores, etiam adverſus hunc dicitur: Si erraret Cometes, eſſetque ſidus, intra ſigniferi terminos moveretur, intra quod omne ſidus curſus ſuos colligit. Numquam apparet ſtella per ſtellam. Acies noſtra non poteſt per medium ſidus exire, ut per illud ſuperiora proſpiciat. Per Cometen autem non aliter quam per nubem ulteriora cernuntur: ex quo apparet illum non eſſe ſidus, ſed levem ignem ac tumultuarium.

CAP. XIX. Zenon noſter in illa ſententia eſt: congruere judicat ſtellas, & radios inter ſe committere: ac ſocietate luminis exſiſtere imaginem ſtellæ longioris. ergo quidam nullos eſſe Cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem vicinorum ſiderum, aut per conjunctionem cohærentium reddi. Quidam ajunt eſſe quidem: ſed habere curſus ſuos, & poſt certa luſtra in conſpectum mortalium exire. Quidam eſſe quidem, ſed non quibus ſiderum nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora diſſipantur.

CAP. XX. In hac ſententia ſunt plerique noſtrorum: nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in ſublimi varia ignium concipi genera, & modo cœlum ardere, modo

Longos a tergo flammarum albeſcere tractus;

modo faces cum igne vaſto rapi: ipſa etiam fulmina, etſi velocitate mira ſimul & perſtringunt aciem, & relinquunt ignes ſuos, aeris attriti, & impetu inter ſe majore colliſi. Ideo ne reſiſtunt quidem, ſed expreſſi fluunt, & protinus pereunt. Alii vero ignes diu manent: nec ante diſcedunt, quam conſumptum eſt omne, quo paſcebantur, alimentum. Hoc loco ſunt illa a Poſido-

nio

nio ſcripta miracula, columnæ, clypeique flagrantes, aliæque inſigni novitate flammæ: quæ non adverterent animos, ſi ex conſuetudine & lege decurrerent. Ad hæc ſtupent omnes, & repentinum ignem ex alto efferunt, ſive emicuit aliquid & fugit, ſive compreſſo aere & in ardorem coacto, loco miraculi ſtetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro ætheris patuit, & vaſtum in concavo lumen? Exclamare poſſes: Quid eſt hoc?

.... medium video diſcedere cœlum,
Palanteſque polo ſtellas,

quæ aliquando non expectata nocte fulſerunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia hujus rei ratio eſt, quare alieno tempore apparent, quas eſſe, etiam cum laterent, conſtat. Multos Cometas non videmus, quod obſcurantur radiis ſolis, quo deficiente, quemdam Cometen apparuiſſe, quem ſol vicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Sæpe autem cum occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfunditur, & ideo adſpici non poteſt. Cometæ autem radios ſolis effugiunt.

CAP. XXI. Placet ergo noſtris, Cometas, ſicut faces, ſicut tubas, trabeſque, & alia oſtenta cæli, denſo aere creari. Ideo circa Septemtrionem frequentiſſime apparent, quia illic plurimum eſt aeris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium modo alimentum ſuum ſequitur. Quamvis enim illi ad ſuperiora niſus eſt: tamen deficiente materia retrojens ipſe deſcendit in aera quoque, ſi dextram lævamque premit partem. Nulla enim illi via eſt: ſed qua illum vena pabuli ſui duxit, illo repit, nec ut ſtella procedit, ſed ut ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non cito exſtinguitur? Sex enim menſibus

hic, quem nos Neronis principatu lætiſſimo vidimus, ſpectandum ſe præbuit, in diverſum illi Claudiano circumactus. Ille enim a Septemtrione in verticem ſurgens, Orientem petiit ſemper obſcurior: hic ab eadem parte cœpit, ſed in Occidentem tendens, ad Meridiem flexit, & ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt: huic rurſus uberior fuit & plenior regio. Huc itaque deſcendunt, invitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos ſpectavimus, fuiſſe diverſum: cum hic in dextrum motus fit, ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eamdem partem curſus eſt, id eſt, contrarius mundo. Hic enim ab ortu volvitur in occaſum, illæ ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus eſt: ille quo eunt, & hic quo auferuntur.

CAP. XXII. Ego noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ. Primum quæcumque aer creat, brevia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo poteſt enim in aere aliquid idem diu permanere, cum ipſe aer nunquam idem maneat? fluit ſemper, & brevis illi quies eſt. Intra exiguum momentum in alium, quam in quo fuerat, ſtatum vertitur. Nunc pluvius, nunc ſerenus, nunc inter utrumque varius: nubeſque illi familiariſſimæ, in quas coit, & ex quibus ſolvitur. modo congregantur, modo digeruntur, numquam immotæ jacent. Fieri non poteſt, ut ignis certus in corpore vago ſedeat, & ita pertinaciter hæreat, quam quem natura, ne umquam excuteretur, aptavit. Deinde ſi alimento ſuo hæreret, ſemper deſcenderet. Eo enim craſſior aer eſt, quo terris propior: numquam Cometes in imum uſque demitti-

titur, neque appropinquat ſolo. Etiamnunc ignis aut it quo illum natura ſua ducit, id eſt ſurſum: aut eo quo trahit materia, cui adhæſit, & quam depaſcitur.

CAP. XXIII. Nullis ignibus ordinariis & cœleſtibus iter flexum eſt. Sideris proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alii fecerint, neſcio: duo noſtra ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſſa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum tranſeunt: ſic fulmina in unum valent ictum: ſic quæ tranſverſæ dicuntur ſtellæ & cadentes, prætervolant & ſecant aera. Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico divinis, quos habet mundus æternos, quia partes ejus ſunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & vadunt, & tenorem ſuum ſervant, pareſque ſunt. Nam alternis diebus majores minoreſve fierent, ſi ignis eſſet collecticius, & ex aliqua cauſſa repentinus. Minor enim eſſet ac major, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modo, nihil diuturnum eſſe, quod exarſit aeris vitio: nunc amplius adjicio: Morari ac ſtare nullo modo poteſt. Nam & fax & fulmen & ſtella tranſcurrens, & quiſquis alius eſt ignis aere expreſſus, in fuga eſt: nec apparet, niſi dum cadit. Cometes habet ſuam ſedem: & ideo non cito expellitur, ſed emetitur ſpatium ſuum: nec exſtinguitur, ſed excedit. Si erratica, inquit, ſtella eſſet, in ſignifero eſſet. Quis unum ſtellis limitem ponit? Quis in anguſtum divina compellit? Nempe hæc ipſa ſidera, quæ ſola moveri credis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quæ in proprium iter & ab iſtis remotum ſeceſſerint? Quid eſt, quare in aliqua parte cœlum pervium non ſit? Quod ſi judicas, non poſſe ullam ſtellam niſi ſigniferum attingere: Cometes poteſt ſic latum habere circu-

Gg 5 lum,

lum, ut in hunc tamen parte aliqua ſui incidat: quod fieri non eſt neceſſarium, ſed poteſt.

CAP. XXIV. Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, ut in multa itinera diviſus ſit: nec hanc unam deterat ſemitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles ſtellas, quæ noctem decore vario diſtinguunt, quæ aera minime vacuum & inertem eſſe patiuntur, quinque ſolas eſſe, quibus exercere ſe liceat, ceteras ſtare, fixum & immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogaverit: Quare ergo non quemadmodum quinque ſtellarum, ita harum obſervatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo: Multa ſunt quæ eſſe concedimus: qualia ſint, ignoramus. Habere nos animum, cujus imperio & impellimur & revocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille rector dominuſque noſtri, non magis tibi quiſquam expediet, quam ubi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius concentum quemdam, alius vim divinam & Dei partem, alius tenuiſſimum aerem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non poteſt liquere de ceteris rebus, ut adhuc ipſe ſe quærat.

CAP. XXV. Quid ergo miramur, Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum fineſque noteſcere, quorum ex ingentibus intervallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingenti, ex quo Græcia

----*ſtellis numeros & nomina fecit*.

Multæque hodie ſunt gentes, quæ tantum facie noverint cœlum, quæ nondum ſciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo iſta quæ nunc

la-

latent, in lucem dies extrahat, & longioris ævi diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas una non ſufficit, ut tota cœlo vacet. Quid, quod tam paucos annos inter ſtudia ac vitia non æqua portione dividimus? Itaque per ſucceſſiones iſtas longas explicabuntur. Veniet tempus, quo poſteri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur. Harum quinque ſtellarum, quæ ſe ingerunt nobis, quæ alio atque alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogunt, qui matutini veſpertinique ortus ſint, quæ ſtationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retro, modo cœpimus ſcire. Utrum emergeret Jupiter, an occideret, an retrogradus eſſet (nam hoc illi nomen impoſuere cedenti) ante paucos annos didicimus. Inventi ſunt qui nobis dicerent: Erratis, qui ullam ſtellam aut ſupprimere curſum judicatis, aut vertere. Non licet ſtare cœleſtibus, nec averti: prodeunt omnia: ut ſemel miſſa ſunt, vadunt. Idem erit illis curſus, qui ſui finis. Opus hoc æternum irrevocabiles habet motus: qui ſi quando conſtiterint, alia ex adverſo incident, quæ nunc tenor & æqualitas ſervat.

CAP. XXVI. Quid eſt ergo, cur aliqua redire videantur? Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis imponit, & natura viarum circulorumque ſic poſitorum, ut certo tempore intuentes fallant. Sic naves quamvis plenis velis eant, videntur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Cometæ partibus errent; cur tam ſeducti a ceteris eant, quanti qualeſque ſint. Contenti ſimus inventis: aliquid veritati & poſteri conferant. Per ſtellas, inquit, ulteriora non cernimus, per Cometas aciem tranſmittimus. Primum ſi fit iſtud, non in ea parte fit, qua ſidus ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed qua rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur. Per intervalla ignium, non per i-

pſos vides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ ſunt, Cometæ porrecti: ex quo apparet, ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas longos eſſe? Quorum natura quidem, ut ceterorum ſiderum, globus eſt, ceterum fulgor extenditur: Quemadmodum ſol radios ſuos longe lateque dimittit, ceterum ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur; ſplendor autem longior quam ceterorum ſiderum apparet.

CAP. XXVII. Quare? inquis. Dic tu mihi prius, quare luna diſſimillimum ſoli lumen accipiat, cum accipiat a ſole? Quare modo rubeat, modo palleat? Quare lividus illi & ater color fit, cum a conſpectu ſolis excluditur? Dic mihi, quare omnes ſtellæ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, diverſiſſimam ſoli. Quomodo nihil prohibet, iſta ſidera eſſe, quamvis ſimilia non ſint: ita nihil prohibet, Cometas æternos eſſe & ſortis ejuſdem, cujus cetera, etiamſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porro? mundus ipſe, ſi conſideres illum, nonne ex diverſis compoſitus eſt? Quid eſt quare in leone ſemper ſol ardeat, & terras æſtibus torreat: in aquario adſtringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud ſidus ejuſdem conditionis eſt, cum effectu & natura diſſimile ſit. Intra breviſſimum tempus aries extollitur, libra tardiſſime emergit: & tamen hoc ſidus & illud ejuſdem naturæ eſt; cum illud exiguo tempore aſcendat, hoc diu proferatur. Non vides, quam contraria inter ſe elementa ſint? gravia & levia ſunt, frigida & calida, humida & ſicca. Tota hujus mundi concordia ex diſcordibus conſtat. Negas Cometen ſtellam eſſe, quia forma ejus non reſpondeat ad exemplar, nec ſit ceteris ſimilis. Vides enim quam ſimillima ſit illa, quæ triceſimo

anno revertitur ad locum ſuum, huic quæ intra annum reviſit ſedem ſuam. Non ad unam natura formam opus ſuum præſtat, ſed ipſa varietate ſe jactat. Alia majora, alia velociora aliis fecit. Alia validiora, alia temperatiora: quædam autem eduxit a turba, ut ſingula & conſpicua procederent: quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere, niſi quod ſæpius facit. Cometas non frequenter oſtendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, diſſimiles ceteris motus. Voluit & his magnitudinem operis ſui colere, quorum formoſior facies eſt, quam ut fortuitam putes, ſive amplitudinem eorum conſideres, ſive fulgorem, qui major eſt ardentiorque quam ceteris. Facies vero habet inſigne quiddam & ſingulare, non in anguſtum conjecta & arctata, ſed dimiſſa liberius, & multarum ſtellarum amplexa regionem.

CAP. XXVIII. Ariſtoteles ait, Cometas ſignificare tempeſtatem, & ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non judicas ſidus eſſe, quod futura denunciat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignum eſt, quomodo futuræ pluviæ,

Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos:

aut quomodo indicium eſt ſæviturí maris, ſi marinæ

In ſiccoi ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem:

ſed ſic, quomodo æquinoctium in calorem frigusque flectentis anni, quomodo illa quæ Chaldæi canunt, quid ſtella naſcentibus triſte lætumve conſtituat. Hoc ut ſcias ita eſſe, non ſtatim Cometes ortus ventos & pluvias minatur, ut Ariſtoteles ait, ſed annum totum ſuſpectum facit. Ex quo appa-

ret,

ret, illum non ex proximo, quæ in proximum daret ſigna traxiſſe, ſed habere repoſita & compreſſa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Paterculo & Vopiſco conſulibus apparuit, quæ ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempeſtates ubique. At in Achaia, Macedoniaque, urbes terrarum motibus prorutæ ſunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum eſt, graviores eſſe, multumque in ſe habere terreni: ipſi præterea curſus. fere enim compelluntur in cardines.

CAP. XXIX. Utrumque falſum eſt. De priore dicam prius. Quare quæ tardius feruntur, gravia ſunt? Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter ſuum lentiſſime efficit, gravis eſt? Atqui levitatis argumentum habet, quod ſuper ceteras eſt. Sed majore, inquam, ambitu circuit, nec tardius it quam ceteræ, ſed longius. Succurrat tibi, idem me de Cometis poſſe dicere, etiamſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt, ire eos tardius. Nam intra ſextum menſem dimidiam cœli partem tranſcurrit hic proximus. Prior intra pauciores menſes recepit ſe. Sed quia graves ſunt, inferius deferuntur. Primum non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus a Septentrione motus ſui initium fecit, & per Occidentem in Meridiana pervenit, erigenſque ſuum curſum obliituit. Alter ille Claudianus a Septemtrione primum viſus, non deſiit in rectum aſſidue celſior ferri, donec exceſſit. Hæc ſunt quæ aut alios movere ad Cometas pertinentia, aut me. Quæ an vera ſint, dii ſciunt, quibus eſt ſcientia veri. Nobis rimari illa & conjecturare in occulto tantum licet, nec cum fiducia inveniendi, nec ſine ſpe.

CAP. XXX. Egregie Ariſtoteles ait, nunquam nos verecundiores eſſe debere,

quam

quam cum de diis agitur. Si intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri vultum ſubmittimus, togam adducimus, ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cum de ſideribus, de ſtellis, de deorum natura diſputamus, ne quid temere, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur? Nec miremur tam tarde erui, quæ tam alte jacent. Panætio, & his qui videri volunt Cometen non eſſe ordinarium ſidus, ſed falſam ſideris faciem, diligenter tractandum eſt, an æque omnis pars anni edendis Cometis ſatis apta ſit: an omnis cœli regio idonea in qua creentur: an quacumque ire, ibi etiam concipi poſſint: & cetera, quæ univerſa tolluntur, cum dico illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intextos mundo, quos non frequenter educit, ſed in occulto movet. Quam multa præter hos per ſecretum eunt, numquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tanti noſtris oculis committitur? Ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit deditque circa ſe, majorque eſt pars operis ſui, ac melior effugit oculos, cogitatione viſendus eſt.

CAP. XXXI. Multa præterea cognata numini ſummo, & vicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt: ſive illis tanta ſubtilitas eſt, quantam conſequi acies humana non poſſit: ſive in ſanctiore receſſu majeſtas tanta delituit, & regnum ſuum, id eſt ſe, regit, nec ulli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus: & miramur, ſi quos igniculos parum novimus, cum maxima pars mundi Deus lateat? Quam multa animalia hoc primum cognovimus ſæculo?

culo? & quidem multa venientis ævi populus ignota nobis ſciet. Multa ſæculis tunc futuris cum memoria noſtri exoleverit, reſervantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra traduntur: Eleuſis ſervat, quod oſtendat reviſentibus. Rerum natura ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus: in veſtibulo ejus hæremus. Illa arcana non promiſcue nec omnibus patent: reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, adſpiciet. Quando ergo iſta in notitiam noſtram perducentur? Tarde magna proveniunt, utique ſi labor ceſſat. Id quod unum toto agimus animo, nondum perfecimus, ut peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu vitia ſunt. Invenit luxuria aliquid novi, in quod inſaniat. Invenit impudicitia novam contumeliam ſibi. Invenit deliciarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliuſque, quo pereat. Nondum ſatis robur omne projecimus. Adhuc quidquid eſt boni moris, extinguimus levitate & politura corporum. Muliebres munditias anteceſſimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum: non ambulamus, ſed incedimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiat injuria, ut traducatur, quia non poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcœnam partem ludi fugit, & locatus ad mortem, infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum ſuum exerceat, legit.

CAP. XXXII. Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum implevit? Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus: huic oculi

culi noſtri, huic manus ſerviunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignam judicat, niſi quam in tranſitu noverit? Quis philoſophiam, aut ullum liberale reſpicit ſtudium, niſi cum ludi intercalantur, cum aliquis pluvius intervenit dies, quem perdere licet? Itaque tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa invidioſæ turbæ ſchola præceptorem non invenit. Sextiorum nova & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cum magno impetu cœpiſſet, exſtincta eſt. At quanta cura laboratur, ne cujus pantomimi nomen intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus. harum artium multi diſcipuli ſunt, multique doctores. Privatim urbe tota ſonat pulpitum. In hoc viri, in hoc fœminæ tripudiant. Mares inter ſe uxoreſque contendunt, uter det latus illis. Deinde ſub perſona, cum diu trita frons eſt, tranſitur ad ganeam. Philoſophiæ nulla cura eſt. Itaque adeo nihil invenitur ex his quæ parum inveſtigata antiqui reliquerunt, ut multa quæ inventa erant, obliterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc juventus ſobria incumberet, hoc majores docerent, hoc minores addiſcerent, vix ad fundum veniretur: in quo veritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra & levi manu quærimus.

Naturalium quæſtionum finis.

L. AN.

L. ANNÆI SENECÆ
CLAUDII CÆSARIS
ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΣ.

QUid actum ſit in cœlo ante diem tertium Idus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Aviola Coſſ. anno novo, initio ſæculi feliciſſimi, volo memoriæ tradere. Nihil offenſæ, vel gratiæ dabitur. Hæc ita vera ſi quis quæſierit unde ſciam: primum, ſi noluero, non reſpondebo. Quis coacturus eſt? Ego ſcio me liberum factum, ex quo ſuum diem obiit ille, qui verum proverbium fecerat, Aut regem, aut fatuum naſci oportere. Si libuerit reſpondere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis umquam ab hiſtorico jurato res exegit? Tamen ſi neceſſe fuerit auctorem producere, quærite ab eo qui Druſillam euntem in cœlum vidit. Idem Claudium vidiſſe ſe dicet iter facientem, non paſſibus æquis. Velit, nolit, neceſſe eſt illi omnia videre, quæ in cœlo agantur. Appiæ viæ curator eſt: qua ſcis & divum Auguſtum, & Tiberium Cæſarem, ad deos iſſe. Hunc ſi interrogaveris, ſoli narrabit: coram pluribus numquam verbum faciet. Nam ex quo in ſenatu juravit ſe Druſillam vidiſſe cœlum adſcendentem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit quid viderit, verbis conceptis adfimavit, ſe non indicaturum etiamſi

ſamſi in medio foro hominem vidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcumque audivi, certe clara affero, ita illum ſalvum & felicem habeam.

Jam Phœbus breviore via contraxerat ortum
Lucis, & obſcuri creſcebant tempora ſomni:
Jamque ſuum victrix augebat Cynthia regnum;
Et deformis hiems gratos carpebat honores
Divitis autumni, viſoque ſeneſcere Baccho
Carpebat raras ſerus vindemitor uvas.

Puto magis intelligi ſi dixero, menſis erat October, dies tertius idus Octobris. Horam non poſſum tibi certam dicere. facilius inter philoſophos, quam inter horologia conveniet. Tamen inter ſextam & ſeptimam erat. Nimis ruſtice acquieſcunt oneri poetæ, non contenti ortus & occaſus deſcribere, ut etiam medium diem inquietent. Tu ſic tranſibis horam tam bonam?

Jam medium curſu Phœbus diviſerat orbem,
Et propior nocti feſſas quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec invenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui ſemper ingenio ejus delectatus eſſet, unam de tribus Parcis educit, & ait: Quid fœmina crudeliſſima hominem miſerum torqueri pateris, nec umquam meritum, ut tamdiu cruciaretur? Annus ſexageſimus & quartus eſt, ex quo cum anima luctatur. Quid huic invides? Patere mathematicos aliquando verum dicere, qui illum ex quo princeps factus eſt, omnibus annis, omnibus menſibus efferunt. Et tamen non eſt mirum ſi errant. horam ejus nemo novit. Nemo enim

nim illum unquam natum putavit. Fac quod faciendum eſt.

Dede neci. melior vacua ſine regnet in aula.

Sed Clotho: Ego mehercule, inquit, puſillum temporis adjicere illi volebam, dum hos pauculos, qui ſuperſunt, civitate donaret. Conſtituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, togatos videre. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in ſemen relinqui, & tu ita jubes fieri, fiat. Aperit tum capſulam, & treis fuſos profert. Unus erat Augurini, alter Babæ, tertius Claudii. Hos, inquit, treis uno anno exiguis intervallis temporum diviſos mori jubebo: nec illum incomitatum dimittam. Non oportet enim eum, qui modo ſe tot millia hominum ſequentia videbat, tot præcedentia, tot circumfuſa, ſubito ſolum deſtitui. Contentus erit his interim convictoribus.

Hæc ait, & turpi convolvens ſtamina fuſo,
Abrupit ſtolodæ regalia tempora vitæ.
At Lacheſis redimita comas, ornata capillos,
Pieria crinem lauro frontemque coronans,
Candida de niveo ſubtegmina vellere ſumit,
Felici moderanda manu: qua ducta colorem
Aſſumpſere novum: mirantur penſa ſorores.
Mutatur vilis pretioſo lana metallo.
Aurea formoſo deſcendunt ſæcula filo.
Nec modus eſt illis, felicia vellera ducunt,
Et gaudent implere manus, ſunt dulcia penſa.
Sponte ſua feſtinat opus, nulloque labore
Mollia contorto deſcendunt ſtamina fuſo.

Vin-

Vincunt Tithoni, vincunt & Neſtoris annos.
Phœbus adeſt, cantuque juvat, gaudetque futuris:
Et lætus nunc plectra movet, nunc penſa miniſtrat.
Detinet intentas cantu, fallitque laborem.
Dumque nimis citharam, fraternaque carmina laudant,
Plus ſolito nevere manus: humanaque fata
Laudatum tranſcendit opus. Ne demite Parcæ,
Phœbus ait: vincat mortalis tempora vitæ:
Ille mihi ſimilis vultu, ſimiliſque decore,
Nec cantu, nec voce minor: felicia laſſis
Sæcula præſtabit, legumque ſilentia rumpet.
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra;
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris:
Qualis cum primum tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol adſpicit orbem
Lucidus, & primos e carcere concitat axes:
Talis Cæſar adeſt, talem jam Roma Neronem
Adſpiciet; flagrat nitidus fulgore remiſſo
Vultus, & affuſo cervix formoſa capillo.

Hæc Apollo. At Lacheſis, quæ & ipſa homini fortiſſimo faveret, fecit, & plena orditur manu, & Neroni multos annos de ſuo donat. Claudium autem jubent omnes χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. Et ille quidem animam ebulliit, & eo deſiit vivere videri. Exſpiravit autem dum comœdos audit, ut ſcias me non ſine cauſſa illos timere.

re. Ultima vox ejus hæc inter homines audita eſt, cum majorem ſonitum emiſiſſet illa parte, qua facilius loquebatur: Væ me, puto, concacavi me. Quid autem fecerit, neſcio: omnia certe concacavit. Quæ in terris poſtea ſint acta, ſupervacuum eſt referre. Scitis enim optime: nec periculum eſt, ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impreſſerunt. Nemo felicitatis ſuæ obliviſcitur. In cœlo quæ acta ſint, audite: fides penes auctorem erit. Nunciatur Jovi, veniſſe quemdam bonæ ſtaturæ, bene canum; neſcio quid illum minari: aſſidue enim caput movere, pedem dextrum trahere. quæſiſſe ſe, cujus nationis eſſet? reſpondiſſe, neſcio quid perturbato ſono, & voce confuſa, non intelligere ſe linguam ejus: nec Græcum eſſe, nec Romanum, nec ullius gentis notæ. Tum Jupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererraverat, & noſſe videbatur omnes nationes, jubet ire & explorare, quorum hominum eſſet. Tum Hercules primo adſpectu ſane perturbatus eſt, ut qui etiam non omnia monſtra timuerit: ut vidit novi generis faciem, inſolitum inceſſum, vocem nullius terreſtris animalis, ſed (qualis eſſe marinis belluis ſolet) raucam & implicatam, putavit ſibi tertium decimum laborem veniſſe. Diligentius intuenti, viſus eſt quaſi homo. Acceſſit itaque, & quod facillimum fuit Græculo, ait: Τίς πόθεν εἷς ἀνδρῶν, πόθι τοι πτόλις; Ubi hæc Claudius, gaudet eſſe illic philologos homines, ſperat futurum aliquem hiſtoriis ſuis locum. Itaque & ipſe Homerico verſu Cæſarem ſe eſſe ſignificans, ait:

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Erat autem ſequens verſus verior, æque Homericus:

Ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς.

Et impoſuerat Herculi homini minime va-

fro,

ſto, niſi fuiſſet illic Febris, quæ fano ſuo relicto ſola cum illo venerat: cæteros omnes deos Romæ reliquerat. Iſte, inquit, mera mendacia narrat. Ego tibi dico, quæ cum ipſo tot annos vixi. Lugduni natus eſt. Marci municipem vides: quod tibi narro, ad ſextum decimum lapidem a Vienna natus eſt, Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit. Hunc ego tibi recipio Lugduni natum, ubi Licinius multos annos regnavit. Tu autem qui plura loca calcaſti, quam ullus mulio perpetuarius, Lugdunenſes ſcire debes, & multa millia inter Xanthum & Rhodanum intereſſe. Excandeſcit hoc loco Claudius, & quanto poteſt murmure iraſcitur. Quid diceret, nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci jubebat, illo geſtu ſolutæ manus, & ad hoc unum ſatis firmæ, quo decollare homines ſolebat. Juſſerat illi collum præcidi: Putares omnes illius eſſe libertos, adeo illum nemo curabat. Tum Hercules. Audi me, inquit, tu, & deſine fatuari: veniſti huc, ubi mures ferrum rodunt. Citius mihi verum, ne tibi alogias excutiam. Et quo terribilior eſſet, tragicus fit, & ait:

Exprome propere, ſede qua genitus cluas,
Hoc ne peremptus ſtipite ad terram accidas.
Hæc clava reges ſæpe mactavit feros.
Quid nunc profatu vocis incerto ſonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Ediſſere. equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, unde ab Heſperio mari
Inachiam ad urbem nobile advexi pecus,
Vidi duobus imminens fluviis jugum,
Quod Phœbus ortu ſemper obverſo videt;
Ubi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans quo ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.
Eſtne illa tellus ſpiritus altrix tui?

Hæc

Hæc ſatis animoſe & fortiter. Nihilominus mentis ſuæ non eſt, & timet μωρῦ πλαγῶν. Claudius ut vidit virum valentem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem ſibi Romæ fuiſſe: illic non habere ſe idem gratiæ: Gallum in ſuo ſterquilinio plurimum poſſe. Itaque quantum intelligi potuit, hæc viſus eſt dicere: Ego te fortiſſime deorum Hercules, ſperavi mihi affuturum apud alios: & ſi quis a me notorem petiſſet, te fui nominaturus, qui me optime noſti. Nam ſi memoria repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum jus dicebam totis diebus menſe Julio & Auguſto. Tu ſcis quantum illic miſeriarum pertulerim, cum cauſidicos audirem & diem & noctem: in quos ſi incidiſſes, valde fortis licet, maluiſſes Cloacas Augiæ purgare: multo plus ego ſtercoris exhauſi. * Sed quoniam volo, non mirum, quod impetum in curiam feciſti: nihil tibi cluſi eſt. Modo dic nobis, qualem Deum iſtum fieri velis: ἐπικούρειος θεὸς non poteſt eſſe: οὔτε αὐτός πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. Stoicus? quomodo poteſt rotundus eſſe (ut ait Varro) ſine capite, ſine præputio? Eſt aliquid in eo Stoici Dei: jam video, nec cor, nec caput habet. * Si mehercules a Saturno petiſſet hoc beneficium, cujus menſem toto anno celebravit, Saturnalia ejus princeps non tuliſſet. Illum Deum ab Jove, quem quantum quidem in illo fuit, damnavit inceſti. L. Syllanum enim generum ſuum occidit. Oro per quod ſororem ſuam, feſtiviſſimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Junonem vocare. Quare, inquit, quæro enim, ſororem ſuam ſtulte ſtudere; Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum? Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt: hic nobis curva corrigit. Quid in cubiculo ſuo faciat, neſcio: etiam cœli ſcrutatur plagas, deus fieri vult. Parum eſt

quod

quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt, & ut deum orant. *Α'λώρυ φιλάτυ χῆν*. Tandem Jovi venit in mentem, privatis intra curiam morantibus ſententiam dicere, nec diſputare. Ego, inquit; P. C. interrogare vobis permiſeram; vos mera mapalia feciſtis. Volo ſervetis diſciplinam curiæ. Hic qualiſcumque eſt, quid de nobis exiſtimabit? illo dimiſſo, primus interrogatur ſententiam Janus pater: is deſignatus erat in Kal. Julias poſtmeridianus Coſ. homo quantumvis vafer, qui ſemper videt *ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω*. Is multa diſerte, quod in foro vivat, dixit, quæ notarius perſequi non potuit: & ideo non refero: ne aliis verbis ponam, quæ ab illo dicta ſunt. Multa dixit de magnitudine deorum: non debere hunc vulgo dari honorem. Olim, inquit, magna res erat, Deum fieri: jam fama nimium feciſti. Itaque ne videar in perſonam, non in rem ſententiam dicere, cenſeo ne quis poſt hunc diem Deus fiat ex his, qui *ἀρύρης καρπὸν ἔδυσιν*: aut ex his, quos alit *ζείδωρος ἄρυρα*. Qui contra hoc S. C. deus factus, fictus, pictuſve erit, eum dedi larvis, & proximo munere inter novos auctoratos, ferulis vapulare placet. Proximus interrogatur ſententiam Dieſpiter Vicæ Potæ filius, & ipſe deſignatus Coſ. nummulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, vendere civitatulas ſolebat. Ad hunc e belle acceſſit Hercules, & auriculam ei tetigit. Itaque in hæc verba cenſet. Cum Divus Claudius Divum Auguſtum ſanguine contingat, nec minus Divam Auguſtam aviam ſuam, quam ipſe Deam eſſe juſſit, longeque omnes mortales ſapientia antecellat, ſitque e rep. eſſe aliquem, qui cum Romulo poſſit

——ferventia rapa vorare:

cenſeo, ut D. Claudius ex hac die Deus fiat, ita uti ante eum quis optimo jure factus

ſit : eamque rem ad μεταμορφώσεις Ovidii adjiciendam . Variæ erant ſententiæ , & videbatur Claudius ſententia vincere . Hercules enim , qui videret ferrum ſuum in igne eſſe, modo huc , modo illuc curſabat: & ajebat: Noli mihi invidere, mea res agitur: deinde ſi quid volueris , invicem faciam : Manus manum lavat . Tunc Divus Auguſtus ſurrexit ſententiæ ſuæ dicendæ, & ſumma facundia diſſeruit. P. C. vos teſtes habeo, ex quo deus factus ſum , nullum verbum me feciſſe . ſemper meum negotium ago . Sed non poſſum amplius diſſimulare, & dolorem quem graviorem pudor facit, continere . In hoc terra marique pacem peperi ? ideo civilia bella compeſcui ? ideo legibus urbem fundavi , operibus ornavi ? Et quid dicam P. C. non invenio : omnia infra indignationem verba ſunt. Confugiendum eſt itaque a me ad Meſſalæ Corvini diſertiſſimi viri illam ſententiam : Præcidit jus imperii . hic , P. C. qui nobis non poſſe videtur muſcam excitare , tam facile homines occidebat , quam canis exta edit . Sed quid ego de tot acribus viris dicam ? Non vacat deflere publicas clades , intuenti domeſtica mala . Itaque illa omittam , hæc referam .. Etiamſi Phormea Græce neſcit, ego ſcio. ENTIKONTONTKHN. ΔIHΣ ſeneſcit . Iſte quem videtis, per tot annos ſub meo nomine latens , hanc mihi gratiam retulit , ut duas Julias proneptes meas occideret, alteram ferro , alteram fame: unum abnepotem L. Syllanum . Videris Jupiter , an in cauſſa mala, certe in tua, ſi hic inter nos futurus eſt. Dic mihi, Dive Claudi, quare quenquam ex his, quos, quaſque occidiſti antequam de cauſſa cognoſceres, antequam audires, damnaſti ? hoc fieri ſolet ? in cœlo non fit . Ecce Jupiter, qui tot annos regnat, uni Vulcano crus fregit, quem

Ρίψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλȣ̃ θεσπεσίοιο.
& iratus fuit uxori, & ſuſpendit illam, numquid occidit? Tu Meſſalinam, cujus æque avunculus major eram, quam tuus, occidiſti. Neſcio, inquis? Dii tibi malefaciant: adeo iſtud turpius eſt, quod neſcis, quam quod occidiſti. Iſte C. Cæſarem non deſiit mortuum proſequi. Occiderat ille ſocerum: hic & generum. Cajus Cæſar Craſſi filium vetuit Magnum vocari: hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in una domo Craſſum Magnum, Scriboniam, Triſtoniam, Aſſarionem, nobiles tamen: Craſſum vero tam fatuum, ut etiam regnare poſſet. Cogitate P. C. quale portentum in numerum deorum ſe recipi cupiat. Hunc nunc deum facere vultis? Videte corpus ejus, diis iratis natum. Ad ſummam tria verba cito dicat, & ſervum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo vos deos eſſe credet. Summa rei, P. C. ſi honeſte inter vos geſſi, ſi nulli durius reſpondi, vindicate injurias meas. Ego pro ſententia mea hoc cenſeo. Atque ita ex tabella recitavit: Quandoquidem divus Claudius occidit ſocerum ſuum Appium Syllanum, generos duos, Pompejum Magnum & L. Syllanum, ſocerum filiæ ſuæ Craſſum, frugi hominem, tam ſimilem ſibi, quam ovo ovum, Scriboniam ſocrum filiæ ſuæ, Meſſalinam uxorem ſuam, & ceteros, quorum numerus iniri non potuit: placet mihi in eum ſevere animadverti, nec illi rerum judicandarum vocationem dari, eumque quamprimum exportari, & cœlo intra dies xxx. excedere, olympo intra diem tertium. Pedibus in hanc ſententiam itum eſt. Nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos,

Illuc unde negant redire quemquam.

Dum deſcendunt per viam ſacram, interrogat Mercurius, quid ſibi velit ille concur-

ſus hominum, num Claudii funus eſſet? Et erat omnium formoſiſſimum, & impenſa cura plenum, ut ſcires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omniſque generis æneatorum tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius audire poſſet. Omnes læti, hilares. P. Ro. ambulabat tamquam liber. Agatho, & pauci cauſidici plorabant, ſed plane ex animo. Juriſconſulti e tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix habentes animam, tamquam qui cummaxime reviviſcerent. Ex his unus cum vidiſſet capita conferentes, & fortunas ſuas deplorantes cauſidicos, accedit, & ait: Dicebam vobis, Non ſemper Saturnalia erunt. Claudius ut vidit funus ſuum, intellexit ſe mortuum eſſe. Ingenti enim μεγαληγορίᾳ nænia cantabatur anapæſtis.

Fundite fletus,
Edite planctus,
Fingite luctus,
Reſonet triſti
Clamore forum:
Cecidit pulchre
Cordatus homo,
Quo non alius
Fuit in toto
Fortior orbe.
Ille citato
Vincere curſu
Poterat celeres
Ille rebelles
Fundere Parthos,
Levibuſque ſequi
Perſida telis,
Certaque manu
Tendere nervum:
Qui præcipites
Vulnere parvo
Figeret hoſtes,
Pictaque Medi

Ter-

Terga fugacis.
Ille Britannos
Ultra noti
Littora ponti,
Et cæruleos
Scuta Brigantas
Dare Romuleis
Colla catenis
Juſſit, & ipſum
Nova Romanæ
Jura ſecuris
Tremere Oceanum.
Deflete virum,
Quo non alius
Potuit citius
Diſcere cauſſas,
Una tantum
Parte audita,
Sæpe & neutra.
Quis nunc judex
Toto lites
Audiet anno?
Tibi jam cedet
Sede relicta,
Qui dat populo
Jura ſilenti,
Cretæa tenens
Oppida centum.
Cadite mœſtis
Pectora palmis,
O cauſidici,
Venale genus.
Voſque Poetæ
Lugete novi,
Voſque in primis
Qui concuſſo
Magna paraſtis
Lucra fritillo.

Delectabatur laudibus ſuis Claudius, & cupiebat diutius ſpectare. Injicit illi manum Talthybius deorum nuncius, & trahit capi-

te obvoluto, ne quis eum poſſit agnoſcere, per campum Martium: & inter Tyberim & viam rectam deſcendit ad inferos. Anteceſſerat jam compendiaria via Narciſſus libertus, ad patronum excipiendum, & venienti nitidus, ut erat a Balineo, occurrit, & ait: Quid dii ad homines? Celerius, inquit Mercurius; & venire nos nuncia. Ille autem patrono plura blandiri volebat. quem Mercurius iterum feſtinare juſſit, & virga morantem impulit. Dicto citius Narciſſus evolat. Omnia procliva ſunt, facile deſcenditur. Itaque quamvis podagricus eſſet, momento temporis pervenit ad januam Ditis: ubi jacebat, ut ait Horatius, bellua centiceps, ſeſe movens, villoſque horrendos excutiens. puſillum ſuperturbatur, (albam canem in deliciis habere conſuerat) ut illum vidit canem nigrum villoſum ſane: quem non velis tibi in tenebris occurrere. Et magna inquit voce: Claudius Cæſar venit. Ecce extemplo cum plauſu procedunt cantantes. Εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν. Hic erat C. Silius Coſ. deſig. Junius Prætorius, Sex. Trallus, M. Helvius Trogus, Cotta Tectus, Valens, Fabius, Equ. Rom. quos Narciſſus duci juſſerat. Medius erat in hac cantantium turba Mneſter Pantomimus, quem Claudius decoris cauſſa minorem fecerat. Necnon ad Meſſalinam cito rumor percrepuit, Claudium veniſſe. Convolarunt primum omnium liberti, Polybius, Myron, Harpocras, Amphæus & Pheronactes, quos omnes, necubi imparatus eſſet, præmiſerat. Deinde præfecti duo, Juſtus Catonius, & Ruffus Pompeji F. Deinde amici, Saturnius Luſcius, & Pedo Pompejus, & Lupus, & Celer Aſinius, conſulares, noviſſime fratris filia, ſororis filia, gener, ſocer, ſocrus, omnes plane conſanguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt. Quos cum vidiſſet Claudius,

dius, exclamat, Πάντα φίλων πλήρη. Quomodo vos huc veniſtis? Tum Pedo Pompejus: Quid dicis homo crudeliſſime? Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc miſit quam tu, omnium amicorum interfector? In jus eamus: ego tibi hic ſellas oſtendam. Ducit illum ad tribunal Æaci. is lege Cornelia, quæ de ſicariis lata eſt, quærebat: poſtulat nomen ejus recipi. edit ſubſcriptionem: Occiſos Senatores xxx, Equites Rom. cccxv. atque plures: ceteros ccxxi. ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. Exterritus Claudius oculos undecunque circumfert, veſtigat aliquem patronum qui ſe defenderet. Advocatum non invenit. Tandem procedit P. Petronius, vetus convictor ejus, homo Claudiana lingua diſertus, & poſtulat advocationem. Non datur. Accuſat Pedo Pompejus magnis clamoribus. Incipit Petronius velle reſpondere. Aeacus homo juſtiſſimus vetat. Illum tantum altera parte audita condemnat, & ait: Εἴ κε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο. Ingens ſilentium factum eſt. Stupebant omnes, novitate rei attoniti: negabant hoc unquam factum. Claudio iniquum magis videbatur quam novum. De genere pœnæ diu diſputatum eſt, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerent, ſi uni dii laturam feciſſent: Tantalum ſiti periturum, niſi illi ſuccurreretur: non umquam Siſyphum onere relevari: aliquando Ixionis miſeri rotam ſufflaminandam. Non placuit ulli ex veteranis miſſionem dare, ne vel Claudius umquam ſimile ſperaret. Placuit novam pœnam excogitari debere, inſtituendum illi laborem irritum, & alicuius cupiditatis ſpecies ſine fine & effectu. Tum Aeacus iubet illum alea ludere pertuſo fritillo. Et jam cœperat fugientes ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere.

Nam quotiens miſſurus erat reſonante fritillo,

Utraque ſubducto fugiebat teſſera fundo:
Cumque recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſemperque petenti,
Decepere fidem: refugit, digitoſque per ipſos
Fallax aſſiduo dilabitur alea furto.
Sic cum jam ſummi tanguntur culmina montis,
Irrita Siſyphio volvuntur pondera collo.

Apparuit ſubito C. Cæſar, & petere illum in ſervitutem cœpit: producit teſtes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem. Adjudicatur C. Cæſari: illum Aeacus donat. Is Menandro liberto ſuo tradidit, ut a cognitionibus ei eſſet.

EXCERPTA QUÆDAM E LIBRIS SENECÆ.

HOneſta, inquit Epicurus, res eſt paupertas læta. Illa vero jam paupertas non eſt, ſi læta eſt. Cui cum paupertate bene convenit, dives eſt. Non qui parum habet, ſed qui plura cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum paſcat, aut fœneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda concupiſcit? Quis ſit divitiarum modus, quæris? Primo, habere quod neceſſe eſt: ſecundo, quod ſatis eſt. Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat. Nullum bonum juvat habentem, niſi ad cujus amiſſionem præparatus eſt animus. Magnæ divitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem naturæ ſcis quos terminos nobis ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Uti famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe maria tentare, nec caſtra ſequi. Parabile eſt quod natura deſiderat, & cito apponitur. Ad ſupervacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam terunt, quæ nos ſeneſcere cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt. ſi cui ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, miſer eſt. Miſer eſt, qui ſe beatiſſimum non judicat, licet toti mundo imperet. Non eſt beatus, qui ſe id non putat eſſe. Nihil habemus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Quamminimum in cor-

pore tuo ſit ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem venit, propter ipſum, vel admodum pauci. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Is maxime divitiis fruitur, qui minime indiget. Si ad naturam vives, numquam eris pauper: ſi ad opinionem, numquam dives: Exiguum natura deſiderat, immenſum opinio. Si congeratur in te, quidquid multi locupletes poſſederunt, ſi ultra privatum pecuniæ modum fortuna te provehat, auro tegat, purpura veſtiat, eo deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abſcondas, non tantum liceat habere ſed calcare divitias: accedent ſtatuæ & picturæ, & quidquid ars ulla luxuriæ auro & argento elaboravit: majora cupere ab his diſces. Deſideria naturalia finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Veritati aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te ergo a vanis: & cum voles ſcire, an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, conſidera num alicubi conſiſtat. Si longe progreſſo ſemper aliquid longius reſtat, ſcito id naturale non eſſe. Paupertas expedita, ſecura eſt. Cum claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum aliquo conclamatum eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. At cum navigandum eſt, non ſtrepitu portus, non unius comitatu inquieta ſunt littora. Non circumſtat illum turba hominum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum optanda eſt fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quam impleri. Parvo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Sanus dives eſt, qui licet habeat divitias, eas tamen ut fugientes habet. Quid ergo eſt quare recuſes eam contubernalem, cujus mores ſanus di-

ves imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura. Frugalitas, paupertas voluntaria eſt. Perpeſſi ſunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Et hæc omnia perpeſſi ſunt pro regno, quo magis mireris, alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum a furoribus liberet? Multis divitias paraſſe, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Nec hoc miror. Non in rebus vitium, ſed in animo ipſo eſt. Illud quod paupertatem gravem nobis fecerat, & divitias graves faciet. Quemadmodum nihil refert, utrum ægrum in lecto ligneo, an in aureo colloces; quocunque illum transtuleris, morbum ſuum ſecum transferet: ſic nihil refert, utrum æger animus in divitiis an in paupertate ſit: malum ſuum illum ſequitur. Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna. Quod enim neceſſitati ſat eſt, dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius divites erimus, ſi ſciemus quam non ſit grave pauperes eſſe. Incipe cum paupertate habere contubernium.

Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo.

Nemo alius dignus Deo eſt, niſi qui opes contempſit. Quare poſſeſſiones tibi non interdico, ſed efficere volo, ut illas intrepide poſſideas. Quod uno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis bene victurum ſperaveris, & ſi illas tamquam exituras adſpexeris: Diſcedat quiſquis non te, ſed aliud in te ſequebatur. ob hoc unum eſt amanda paupertas, quod a quibus ameris, oſtendit. Multum eſt, non corrumpi divitiarum contubernio. Magnus ille eſt, qui in divitiis pau-

per eſt. Nemo naſcitur dives. Quiſquis exit in lucem, juſſus eſt pane & lacte eſſe contentus. Ab his initiis regna nos non capiunt. Panem & aquam natura deſiderat. Nemo ad hæc pauper eſt. Intra quæ ſi quis deſiderium ſuum cluſit, cum ipſo Jove de felicitate contendat. Res inquieta felicitas eſt, ipſa ſe exagitat, movet cerebrum, non in uno genere. Alios in cultum irritat, alios in potentiam, alios inflat, alios mollit. Si vis ſcire quam nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe vultum pauperis & divitis. Sæpius pauper & fidelius ridet: nulla ſollicitudine concutitur, in alto eſt. Cura velut nubes levis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt: huic gravis & ſuprema ſuperbia, licet non palam, triſtitia eſt: eo quidem gravior, quod interdum non licet palam eſſe miſeros, ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes neceſſe eſt agere felicem. Abſtrahunt a recto divitiæ, honores, potentiæ, & cetera: quæ opinione hominum cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quod mentes noſtras in ſe trahat, præter hoc quod mirari illa conſuevimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur: ſed quia concupiſcuntur. Hanc præcedentem cauſſam habent divitiæ. Mutant animos, ſuperbiam & arrogantiam pariunt, invidiam trahunt, eo uſque mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona omni culpa carere decet: pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſollicitant: extollunt quidem animos & delectant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt; divitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant; divitiæ inſolentiam.

EX-

EXCERPTA ALIA.

Licet cunctorum poetarum carmina gremium tuum ſemper illuſtrent, aliquando deliberans, hoc tibi opuſculum pro accidentibus caſibus dirigere curavi, quod non præcedentes, ſed poſteri narrabunt. Unde ergo primum incipimus? Si tibi videtur, a morte. Ab ultimo, inquis: imo a maximo. Ad hoc præcipue gens humana contremit: nec immerito tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquem poſt ſe locum: mors omnia abſcindit. Alia nos torquent: mors omnia devorat. Omnium quæ horremus, ad hanc exitus ſpectat aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui ſe nihil timere judicant, hoc timent. Quidquid aliud extimeſcimus, habet aut remedium, aut ſolatium. Sic ergo te forma, ut ſi quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas ejus deludas.

Morieris. Iſta hominis natura eſt, non pœna. Morieris. Hac conditione intravi, ut exirem. Morieris. Gentium jus eſt, quod acceperis reddere. Morieris. Peregrinatio eſt vita. Multum cum deambulaveris, domum redeundum eſt. Morieris. Putabam te aliquid novi dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me ſinguli dies adducunt. Naſcenti mihi natura protinus hunc poſuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc verba juravi. Morieris. Stultum eſt timere, quod vitare non poſſis. Iſtud non effugit, etiam qui diſtulit. Morieris. Nec primus, nec ultimus. Multi me anteceſſerunt, omnes ſequentur. Morieris. Hic eſt humani officii finis. Quis ſanus exauctorari moleſte tulit? Quo tranſit orbis, ego tranſibo. Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & deſinit. Morieris. Nihil grave eſt, quod

ſemel

ſemel eſt. Æs alienum meum novi. Hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non poſſum. Morieris. Dii melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt.

Sed decollaberis. Quid intereſt, utrum cæſim moriar, an punctim? Sed ſæpe færieris, & multi in te gladii concurrent. Quid refert, quam multa ſint vulnera? Non poteſt amplius, quam unum eſſe mortiferum.

Peregre morieris. Undecumque ad inferos una via eſt. Peregre morieris. Ego quod debeo, ſolvere paratus ſum. Videat fœnerator, ubi me appellet. Peregre morieris. Nulla terra eſt aliena mortuo. Peregre morieris. Non eſt gravior foris quam domi ſomnus. Peregre morieris. Hoc eſt, in patriam ſine viatico pervenire.

Sed juvenis morieris. Optimum eſt, antequam optes, mori. Juvenis morieris. Hoc unum eſt, quod æque ad juvenem quam ad ſenem pertinet. Non citamur ex cenſu, nec exigitur numerus annorum. Et adoleſcentes & impuberes eadem fati neceſſitas ducit. Optimum eſt mori, cum juvat vivere. Juvenis morieris. Quicumque ad extremum fati ſui venit, ſenex moritur. Non enim refert quæ ſit hominis ætas, ſed quæ ſit meta. Juvenis morieris. Fortaſſe alicui malo ſubducit me fortuna: ſi nulli alii, vel ſenectuti. Juvenis morieris. Non refert, quot annos habeam, ſed quot acceperim. ſi plus vivere non poſſum, hæc eſt ſenectus mea.

Inſepultus jacebis. Quid aliud reſpondeam, quam illud Maronis?

——*Facilis jactura ſepulchri*.

Si nihil ſentio, non pertinet ad me jactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura tormentum eſt. Inſepultus jacebis.

——*Cœlo tegitur, qui non habet urnam*.

Quid intereſt, ignis me an fera conſumat,

an

an tellus omnium ſepultura? Iſtud non ſentienti ſupervacuum eſt, ſentienti onus. Inſepultus jacebis. At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu eviſceratus & conſtrictus, at traditus lapidi, qui te paullatim edat & exſiccet. Nulla eſt ſepultura. non ſepelimur, ſed projicimur. Non ſepelieris. Quid inter tutiſſima trepidas? Ultra pœnarum omnium terminum iſte locus eſt. Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defunctorum cauſſa, ſed vivorum, inventa eſt ſepultura, ut corpora & viſu, & odore fœda, amoverentur. alios terra obruit, alios flamma conſumpſit, alios lapis oſſa redditurus incluſit. Non defunctis, ſed noſtris oculis parcimus.

Ægroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in prælio vir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo virtus. Ægroto. Non poteſt iſtud toto ſæculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipſa me. Semper una eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt: aut vincetur, aut vincet.

Male de te loquuntur homines. Sed mali. Moverer, ſi de me Marcus Cato, ſi Lælius Sapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere, laudari eſt. Non poteſt ullam auctoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt, damnat. Male de te loquuntur. Moverer, ſi judicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur, ſed de ſe. Male de te loquuntur. Bene neſciunt loqui: faciunt, non quod mereor, ſed quod ſolent. Quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, ut non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.

Exſulabis. Erras: cum omnia fecerim, patriam meam tranſire non poſſum. Omnium una eſt. Extra hanc nemo proficiſci poteſt. Exſulabis. Non patria mihi interdicitur, ſed locus.

locus. In quamcumque terram venio, in meam venio. Nulla terra exſilium eſt, altera patria eſt. Non eris in patria. Patria eſt, ubicumque bene eſt. Illud autem per quod bene eſt, in homine, non in loco eſt. In ipſius poteſtate eſt, quæ ſit illi fortuna. Si enim ſapiens eſt, peregrinatur: ſi ſtultus, exſulat. Exſulabis. Hoc dicis: alterius loci civitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus eſt, feramus: levis eſt patientia. Si gravis eſt, feramus: non levis eſt gloria. Dolor clamorem exprimat, dum ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe, nec rationi dolor. Dura res eſt dolor. immo tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura ſumus. Naturam infamare nolite. illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid quod ille ſequitur fugientes?

Paupertas mihi gravis eſt, imo tu paupertati. Non in paupertate vitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinione, non re, laborare. Pauper es, quia videris. Pauper ſum. Nihil deeſt avibus. pecora in diem vivunt. feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit.

Non ſum potens. Gaude, impotens non eris. Injuriam accipere potero. Gaude: facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum judicas? arca eſt. Quis ærario, quis plenis loculis invidet? Et iſte quem dominum pecuniæ exiſtimas, loculus eſt. Multum habet. Utrum avarus, an prodigus eſt? Si avarus, non habet: ſi prodigus, non habebit. Iſte quem beatum credis, ſæpe dolet, ſæpe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcæ ſequuntur, cadavera lupi, frumenta formicæ. Prædam ſequitur iſta turba, non hominem.

Pecuniam perdidi. Fortaſſe te illa perdidiſſet.

diſſet. Pecuniam perdidi. Sed habuiſti. Pecuniam perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidiſti. O te felicem, ſi cum illa avaritiam perdidiſti! Sed ſi manet illa apud te, es tamen utcunque felicior, quod tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidi pecuniam. & illa quidem quam multos. Eris nunc in via expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis heredem. Exoneravit te fortuna, ſi intelligis, & tutiore loco poſuit. Damnum putas? remedium eſt. Defles, gemis, miſerum te clamitas, quod opibus excuſſus es? Tuo vitio iſta tibi jactura tam triſtis eſt. Non tam moleſte ferres, ſi tamquam perditurus habuiſſes. Perdidi pecuniam. Nempe quam ut tu haberes, alius ante perdiderat.

Oculos perdidi. Habet & nox ſuas voluptates. Oculos perdidi. Quam multis cupiditatibus via inciſa eſt? quam multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant? Non intelligis partem innocentiæ eſſe cæcitatem. Huic oculi adulterium monſtrant, huic inceſtum, huic domum quam concupiſcat, huic urbem, & mala omnia. Certe irritamenta ſunt vitiorum, duceſque ſcelerum.

Amiſi liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid iſtud aut novum, aut mirum eſt? Quam rara eſt ſine iſto caſu domus! Quid ſi infelicem voces arborem, quod ſtante ipſa cadunt poma? Et hic tuus fructus eſt. Nemo extra ictum vulneris poſitus eſt. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non eſt idem ordo fati, qui & ætatis. Non quomodo quiſque venit, emittitur. Quid tamen eſt quod indigneris? Quid contra exſpectationem tuam evenit? Periere perituri. Sed ego illos ſuperſtites optabam. Verum hoc nemo tibi promiſerat. Perierunt liberi mei. Habe-

bebant illi cujus eſſent magis quam tui: apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandaverat. recepit illos, non abſtulit.

Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, ſed quod evaſeris. Nudus exii. Sed exiſti. Omnia perdidi. Sed perire potuiſti una cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accuſatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena eſt inſidiis via. Noli conqueri quod incideris: gaude quod evaſeris. Inimicos graves habeo. Quomodo adverſus feras munimenta conquiris, quomodo adverſus ſerpentes: ſic adverſus inimicos auxilia circumſpice, quibus illos aut arceas, aut compeſcas, aut quod optimum eſt, places. Inimicos habeo. Illud eſt pejus, quod amicos non habes.

Amicum perdidi. Jam enim te habuiſſe certum eſt? Amicum perdidi. Alium quære: & ibi eum quæras, ubi invenire poſſis. Quære inter liberales artes, inter honeſta & recta officia, quære in laboribus. Ad menſam iſta res non quæritur. quære aliquem frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe, ſi unum; erubeſce, ſi unicum. quid tu in tanta tempeſtate ad unam anchoram ſtabas?

Uxorem bonam amiſi. Utrum inveneras bonam, an feceras? Si inveneras, habere adhuc te poſſe ex hoc intelligas licet, quod habuiſti. Si feceras, bene ſpera. Res periit; ſalvus eſt artifex. Amiſi uxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quam multæ diu cuſtoditam perdidere! Decus? Quam multæ inter probatas matronalis ordinis eſſe cœperunt, poſtea inter exempla mutatarum? Delectabat te fides ejus? Quam multas ex optimis conjugibus peſſimas videmus, ex diligentiſſimis ſolutiſſimas? Omnium qui-

quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris, in lubrico eſt. Si bonam uxorem habuiſti, non potes affirmare in illo eam permanſuram fuiſſe propoſito. Nihil tam mobile quam fœminarum voluntas, nihil tam vagum. Novimus veterum matrimoniorum repudia: & fœdiores divortio, male cohærentium rixas. Quam multæ quos in adoleſcentia amaverunt, in communi reliquere ſenectute? quoties anile divortium riſimus? quam multarum notus amor odio notiore mutatus eſt? Sed hæc & fuit bona, & fuiſſet, ſi vixiſſet. Mors effecit, ut affirmare id ſine periculo poſſis. Bonam uxorem amiſi. Invenies, ſi nihil quæris niſi bonam. Tu modo ne imagines, proavoſque reſpexeris, nec patrimonium, cui jam ipſa nobilitas ceſſit. Iſta diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum, nulla vanitate tumentem. Non multum abeſt a contemptu viri, quæ ſe nimis ſuſpicit. Duc bene inſtitutam, nec maternis inquinatam vitiis: non cujus auriculis utrimque bina patrimonia dependeant: non quam margaritæ ſuffocent, cui minus ſit in dote quam in veſte: quam in patente ſella circumlata per urbem populus ab omni parte æque ut maritus inſpexerit: cujus ſarcinis domus ſit anguſta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici. Uxorem bonam amiſi. Non erubeſcis flere, & intolerabilem vocare jacturam? Hoc unum deeſt, utrum illam lugeas, an non. Cum maritum te cogitaveris, cogita & virum. Amiſi uxorem bonam. Soror bona non poteſt recuperari, nec mater. Uxor adventitium bonum eſt: non eſt inter illa, quæ ſemel unicuique contingunt. Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bonam uxorem lugentibus ſucceſſit melior.

Mors,

Mors, exſilium, luctus, dolor non ſunt ſupplicia, ſed tributa vivendi. Neminem illæſum fata tranſmittunt. Felix eſt, non qui aliis videtur, ſed qui ſibi.

Hæc EXCERPTA libenter omiſiſſem. Senecæ enim non eſſe, vel cæco perſpicuum eſt: Sed veritus ſum ne quis ea, cuicuimodi ſunt, ſublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendavimus.

FINIS.

2 563514 A

B.5.5.571

514